CUMHURİYET'İN 80. YILI ARMAĞANI

Atatürk'ün Bütün Eserleri

Cilt: 21

NUTUK
III
Vesikalar
(1927)

KAYNAK YAYINLARI

Atatürk'ün Bütün Eserleri

Cilt: 21

NUTUK
III
Vesikalar

(1927)

KAYNAK YAYINLARI

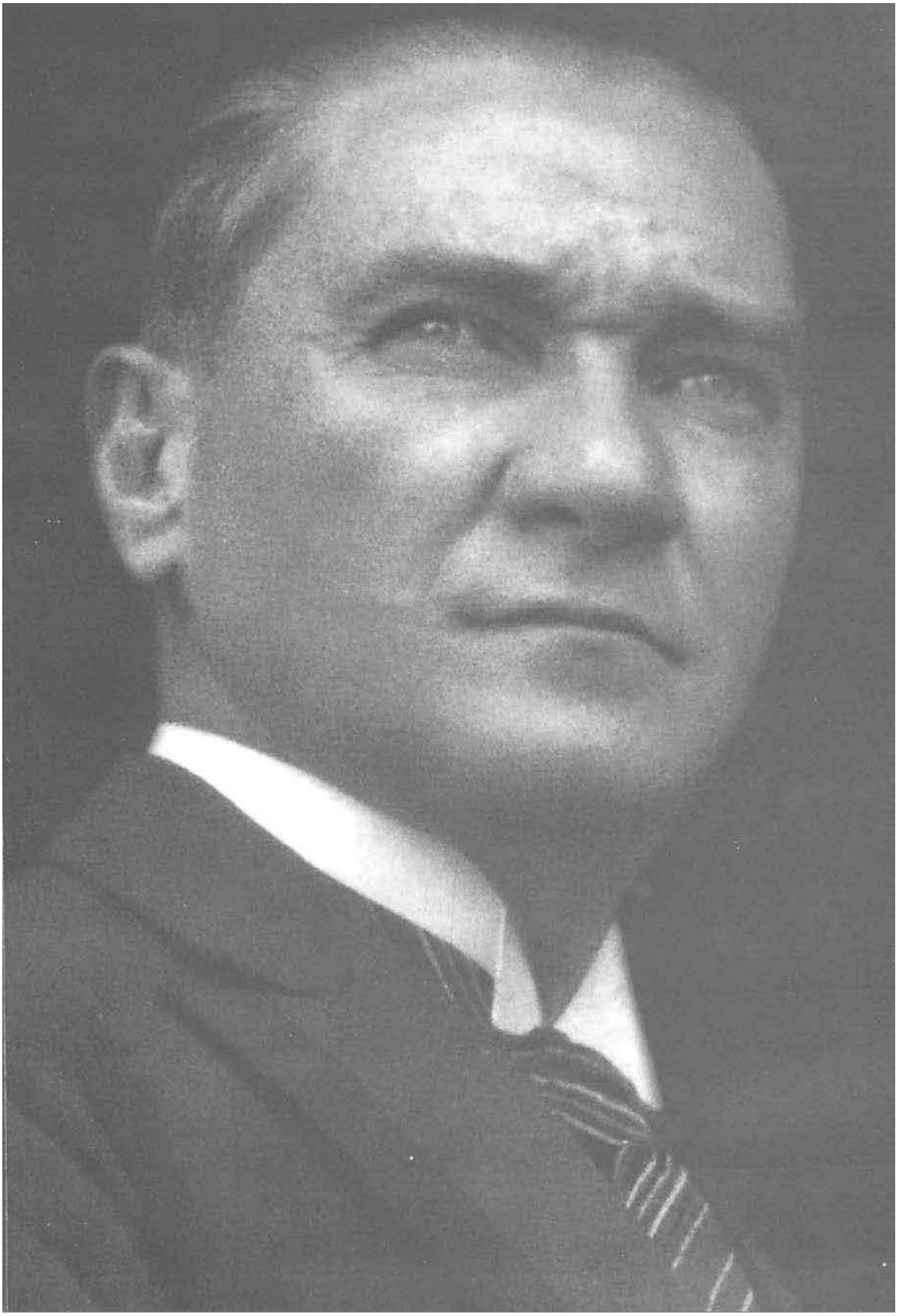

Atatürk'ün
Bütün Eserleri

Analiz Basım Yayın Tasarım Gıda Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti. Adına Sahibi
İsmet Öğütücü

Genel Yayın Yönetmeni
Şule Perinçek

Redaksiyon
Nejat Bayramoğlu, Kurtuluş Güran

Ankara Temsilciliği
Kemal Şenoğlu

Arşiv-Araştırma
Ercan Dolapçı, Hüseyin Gültekin, Musa Sarıkaya, Gökçe Şenoğlu, Hâdiye Yılmaz

Çevrimyazı
Ercüment Hüsnü Baki, Yücel Demirel, Ahmet Hezarfen, Sadık Perinçek, Musa Sarıkaya

Sayfa Düzeni ve Dizgi
Güler Kızılelma

Kapak Tasarımı
Emre Şenoğlu, Sistem Ofset

Montaj
Analiz

Baskı
Analiz Basım Yayın

Cilt
Cansın Mücellit

Satış ve Pazarlama
Şinasi Gökçe, Nizamettin Şen

Dağıtım
Mesut Barış, Fetih Kişioğlu, Muhammet Düdükçü

Abone
Sevgi Sivaslı

Muhasebe
Saniye Yalçın
© 2007

Bu eserin yayın hakları
Analiz Basım Yayın Tasarım Gıda Ticaret ve Sanayi Ltd. Şti.nindir
Birinci Basım: Mayıs 2007

Kaynak Yayınları: 487

ISBN: 975-343-235-6 (Tk. No)
978-975-343-496-6 (21. Cilt)

ANALİZ BASIM YAYIN TASARIM GIDA TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Meşrutiyet Cad. Kardeşler Han No: 12/3-4 34430 Galatasaray-İstanbul
Telefon: (0212) 252 21 56 - 252 21 99 - 292 21 08 Faks: 249 28 92
Ankara: (0312) 231 5664 Web: www.kaynakyayinlari.com
E. Posta: iletisim@kaynakyayinlari.com
suleperincek@ataturkuneserleri.com

Atatürk'ün Bütün Eserleri Danışma Kurulu

(Alfabetik soyadı sırasına göre)

M. Türker Acaroğlu
Prof. Dr. Feroz Ahmad
Prof. Dr. Sina Akşin
Talip Apaydın
Prof. Dr. Zeki Arıkan
Prof. Dr. İlhan Arsel
Ercüment Hüsnü Baki*
Nejat Birdoğan*
Em. Kur. Alb. Dr. Orhan Coşkun
Muazzez İlmiye Çığ
Ali Dündar
Erol Şadi Erdinç
Yrd. Doç. Dr. İsmet Görgülü
Prof. Dr. Tahir Hatipoğlu
Ahmet Hezarfen*
Prof. Dr. Alpaslan Işıklı
Suphi Karaman*
Prof. Dr. Nejat Kaymaz
Em. Tümg. Turhan Olcaytu*
Emin Özdemir
Ahmet Bekir Palazoğlu
Sadık Perinçek*
Dr. Doğu Perinçek
Prof. Dr. Tülin Sağlamtunç
Zeki Sarıhan
Prof. Dr. Taner Timur
Prof. Dr. Şerafettin Turan
Gürbüz Tüfekçi
Memet Türkkan

* Sadık Perinçek'i 13 Eylül 2000, Nejat Birdoğan'ı 4 Mayıs 2001, Ercüment Hüsnü Baki'yi 23 Aralık 2001, Em. Tümg. Turhan Olcaytu'yu 25 Ağustos 2003, Suphi Karaman'ı 15 Nisan 2004, Ahmet Hezarfen'i 27 Mayıs 2005 tarihinde kaybettik.

Atatürk'ün Bütün Eserleri

Cilt: 21

NUTUK
III

Vesikalar

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	11
NUTUK ÜZERİNE	13
VESİKALAR	17
TRAKYA TEŞKİLATINA AİT VESİKALAR	341
DİZİN	367

SUNUŞ

Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye halkının ulusal demokratik devriminin önderidir. O'nun hayatı, daha 1908 Devrimi öncesinden 1938'de hayata göz yummasına kadar toplumumuzun devrim süreçleriyle iç içedir.

Atatürk, çağımızın iki büyük devrim dinamiğinden birini oluşturan Mazlumlar Dünyası'nın başarıya ulaşan ilk devrimine önderlik etmiştir. Bu nedenle, O'nun başında bulunduğu eylem, yalnız ulusal tarihimize damgasını vurmakla kalmamış, insanlık tarihinin yaratılmasına da önemli katkıda bulunmuştur. Kurtuluş Savaşı'mızın ve Cumhuriyet Devrimi'mizin, bir bütün olarak, bütün dünyada Kemalist Devrim diye bilinmesi, başka deyişle O'nun adıyla anılması doğaldır.

Bu gerçekler ışığında, Atatürk'ü bilmek ve anlamak, 20. yüzyıl Türkiye'sini ve dünyasını inceleme ve açıklama çabasının bir gereğidir. Oysa O'nun önderliğindeki büyük devrimci eylemi ateşleyen ve yönlendiren düşünce birikiminin belgeleri, çeşitli kitap, dergi, gazete, yayın ve arşivlere dağılmıştır. Bu nedenlerle, araştırmacılar ve ilgililer, Türkiye Devrimi'ni bütün yönleri ve derinliğiyle inceleme ve açıklama olanağından yoksundur.

Atatürk'ü kaybetmemizden bu yana 60 yıl geçtiği halde, yazı ve konuşmalarını, bir arada ve asıllarına uygun olarak yayımlama görevi, ne yazık ki, bugünlere kalmıştır.

Kaynak Yayınları, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'ni yayımlama görevini üstlenmekle tarifsiz bir onur duymaktadır ve yaptığı işin bilincindedir.

Kuvvet kaynağımız, Türkiye halkının devrimci pratiğini özetleyen bu büyük birikimi, önümüzdeki devrimci atılımların enerji kaynağına dönüştürme iradesidir. Biricik güvencemiz ise, Türkiye devriminin yaratıcısı ve sahibi olan Türkiye halkıdır ve onun aydın birikimidir.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, yalnız bir derleme ve özgün metinlere göre düzeltme çalışması sınırları içinde kalmamış, bir araştırma ve keşif faaliyeti boyutlarına ulaşmıştır. Kaynak Yayınları, Atatürk'e ait ülkemiz ve yabancı ülkeler arşivlerinde gizlenen belgelere ulaşmak için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamış ve özel bir çalışma yürütmüştür. Bu çabalarımızın ürünlerini toplamaktayız. Özellikle Türkiye ve eski Sovyetler Birliği arşivlerinde bulduğumuz, yüzlerce yeni belge, yazı, mektup, demeç, tutanak, görüşme ve konuşma, Türkiye devrim tarihinin bazı aşamalarını yeniden yazmayı gerektiren bilgileri ve kanıtları içermektedir.

Atatürk'ün Bütün Eserleri'ni yayımlama görevi, kuşkusuz ancak Türkiye devrim tarihine ve Atatürk araştırmalarına emek vermiş aydın ve uzman birikimiyle başarılabilirdi. Bu anlayışla oluşturulan Atatürk'ün Bütün Eserleri Danışma Kurulu, araştırmaların yürütülmesinde ve eserin oluşturulmasında izlenecek yöntemleri tartışmış ve anlayış birliğine varmıştır. Buna göre:

- Bu çalışmayla, Atatürk'ün yazdığı, söylediği ve imzaladığı bütün metinler ve belgeler bir araya getirilecektir.
- *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'nde, yalnız Atatürk'e ait olduğu kanıtlanmış olan metinler yer alacaktır. Hatıralardaki aktarmalar, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'ne konmayacaktır.

• Hataların ve tahrifatların düzeltilmesi yanında, eksiklerin giderilmesi için, yayımlanmış metinler, asılları ve özgün belgelerle karşılaştırılacaktır.

• Belgenin kaynağı, konuşmanın nerede, hangi tarihte yapıldığı gibi nesnel bilgiler, yorumsuz olarak verilecektir.

• Metinler, eserde tarih sırasına göre yer alacaktır. Çünkü, Atatürk'ün görüşleri, tarihsel akış içinde anlamlıdır.

• Eser, günümüz Türkçesiyle yayımlanacaktır. Dildeki tarihi hava korunurken, artık anlaşılmayan sözcük ve deyimlerin yerine bugünkü karşılıkları konulacaktır.

Bu çerçevede binlerce kitap, gazete, dergi ve belge taranmış, incelenmiş, yayımlanmış metinlerle karşılaştırılmış; eski yazı metinler Latin harfli Türkçe yazıya yeniden aktarılmış; Rusça, İngilizce, Fransızca, Almanca ve diğer yabancı dillerden metinler, yeniden çevrilmiştir. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'nde yer alan bütün metinler ve tarihleri, belgelerin asıllarına ya da ilk kaynaklarına başvurularak teker teker incelenmiş, araştırılmış, karşılaştırılmış ve defalarca kontrol edilmiştir. Yüzlerce yanlış okuma, çeviri ve tarih hataları saptanıp giderilmiştir.

Metinler 40 yaş aydın kuşağının Türkçesi temel alınarak, tarihi dokusu bozulmadan sadeleştirildi.

Dipnotlarda, metinlerin daha önce yer aldığı kaynaklar ile belgelerin bulunduğu arşiv belirtilmiştir.

Rumi tarihlerin yanında miladi karşılıkları gösterilmiştir.

Öğle vaktini esas alan 12 saat sistemi korunmuştur. Örneğin; "saat 2 sonra'da", "saat 14'te"; "saat 6 evvel'de", "saat 06'da" anlamındadır.

Kişi ve yer adlarının yazılışına müdahale edilmemiş, farklılıklar korunmuştur. ("Saip, Sâip, Saib", "Saffet, Safvet" ya da "Kanlı sırt, Kanlısırt" gibi.)

Sonunda "Y.N." (Yayımlayanın Notu) imzası bulunan notlar Kaynak Yayınları tarafından konulmuştur.

Böylesine ağır ve yorucu olan bu çalışma sırasında, Danışma Kurulu'nun yanında çok sayıda uzman araştırmacı, arşivci, çevirmen ve redaktör görev almaktadır. Hepsinin adını burada anmamıza sayfalarımız yetmez. Değerli katkıları için kendilerine ne kadar teşekkür edilse azdır.

***

Atatürk'ün Bütün Eserleri'ni en başta O'nun önderliğinde Türkiye Devrimi'ni gerçekleştiren Türkiye halkına, Birinci Dünya Savaşı'nın, özellikle Çanakkale Direnişi'mizin, Kurtuluş Savaşı'mızın silahlı kuvvetlerine, şehit ve gazilerine, Cumhuriyet Devrimi'mizin Aydınlanma savaşçılarına, Devrim şehitlerine, Kubilay'lara, "Cumhuriyet bize emanet" diyen devrim gençliğine, ulusal demokratik devrimimizi tamamlamak için mücadele eden emekçi ve aydınlarımıza borçluyuz. Bu büyük eserin gerçek yaratıcıları, başta Atatürk, onlardır.

20. yüzyılın devrimci yükselişinde, Ezilen Dünya'nın ayağa kalkışını ateşleyen ve 21. yüzyılın büyük devrimci atılımlarına olağanüstü katkılarda bulunacak olan Türkiye halkına ve aydınlarına, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*'ni, Cumhuriyet'in 75. yılı armağanı olarak, derin saygı ve bağlılıkla sunuyoruz.

Ekim 1998
KAYNAK YAYINLARI

NUTUK ÜZERİNE

Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*'u Cumhuriyet Halk Fırkası'nın II. Büyük Kongresi'nde 15 Ekim 1927 Cumartesi günü saat 10.00'da okumaya başladı. 2 Eylül 1927'de seçimler yapılmıştı. Yeni Meclis 1 Kasım'da açılacaktı. Atatürk kürsüye Cumhuriyet Halk Fırkası Reisi Umumisi, bugünkü dille CHP Genel Başkanı olarak çıktı. Konuşması, altı gün sürdü. Günde altışar saatten 36 saat 31 dakika konuştu. Son gün, 20 Ekim 1927'de altı oturum yapıldı. Gençliğe Hitabe'yi söyleyip kürsüden indiğinde saat 20.25'ti.

Nutuk metnini bizzat Atatürk okumuştur. Vesika sunuşlarına sıra geldiğinde Atatürk her vesikayı kürsüden, Kongre'de kâtiplik yapan Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey'e uzatmış, vesikalar onun tarafından okunmuştur.

Mebusların ve vilayet delegelerinin oluşturduğu Kongre, 15-23 Ekim 1927 tarihleri arasında dokuz gün sürmüştür. Dinleyici olarak askeri erkândan başka yabancı devlet temsilcileri de Kongre'yi izlemiştir. Atatürk'ün *Nutuk*'undan sonra, Erzurum Mebusu Necip Asım (Yazıksız) Bey şu önergeyi sunmuştur: "Fırkamızın Umumi Reisi, Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'nin Milli Mücadele ve İnkılap Tarihimiz hakkındaki beyanat ve izahatını büyük bir hürmet ve takdir ile dinledik. Bütün vatanperverane icraat ve hizmetleri, vatan ve milletin kurtuluş ve yükselişini temin eden Gazi Hazretleri'nin *Nutuk*'larının tamamen ve harfiyen tasvip edilmesini ve millet namına Kongre Genel Kurulu'nun imzalarıyla yazılı olarak teşekkür ve takdirler sunulmasını Büyük Kongre'ye arz ve teklif ederim, efendim." Önerge oybirliği ile kabul edilmiş ve bütün Kongre üyeleri tarafından tek tek imzalanmıştır.

Nutuk'un müsveddesi TC Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) Arşivi'nde bulunmaktadır. Atatürk, bazı bölümlerini kendisi yazmış, bazı bölümlerini yazdırmıştır. Müsveddeler üzerinde düzeltmeler, çıkarmalar ve eklemeler vardır. Büyük Devrimci Önder, hazırlık aşamasında, toplanan yüzlerce vesikayı tek tek elden geçirmiş ve düzenlemiştir. Ayrıca kişilerin bilgisine başvurulmuştur. Atatürk, yazdıklarını ilgili kişilere okuyup saatlerce tartışmış ve son şekli vermiştir. Önemli bir bölümü Ankara'da Çankaya'daki çalışma odasında kaleme alınmış. Son bölümleri de İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda yazılmıştır.

En son şeklin verildiği ve baskıya giden metin, Türk Hava Kurumu Müzesi'nde bulunmaktadır.

Nutuk'un 1927 tarihli ilk basımı *"Nutuk/ Mustafa Kemal Tarafından"* (543+[2] sayfa) ve *"Nutuk/ Muhteviyata Ait Vesaik"* (303+[2] sayfa) başlığıyla iki cilt halinde, büyük boy yayımlanmıştır. Üzerinde "Türkiye'de tab ve neşir hakkı Türk Tayyare Cemiyeti'ne tevdi buyurulmuştur" kaydı bulunmaktadır. Basım yeri Ankara, Türk Ocakları Heyeti Merkeziye Matbaası'dır. Cildin başında Atatürk'ün "Gazi M. Kemal" imzalı fotoğrafı yer almaktadır. Arka kapakta bir cep içinde üç harita ve yedi kroki vardır. Hepsi numaralı olarak ilk 100 bin adet basılmıştır. Metin başlıklandırılmamıştır. Sadece bazı satırbaşlarında paragraf işareti, bölüm sonlarında üç yıldız bulunmaktadır. Vesikaların sıra numarası vardır. "Trakya Teşkilatına Ait Vesaik" numarasız olarak "Vesikalar"ın sonuna eklenmiştir.

Nutuk'un 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımı dışında ayrıca 2000 adet lüks basımı yapılmıştır. Bu basım da iki ciltlir. Bazı paragrafların baş harfleri süslü ve büyük yazılmıştır. Sayfa zeminleri renkli, çevresi de süslüdür. Türk Tayyare Cemiyeti, *Nutuk*'un bu basımını İstanbul'da Ebüzziya Matbaası'na yaptırmıştır.

Atatürk'ün fotoğrafı ve haritalar Ahmet İhsan (Tokgöz) Matbaası aracılığıyla Viyana'da Elbemühl Matbaası'nda basılmıştır.

Nutuk, kâğıt ve ciltlerinin kalitesi ve süslemelerine göre 5, 10, 25, 45, 50 ve 500 lira fiyattan satılmıştır. 10 adet özel basılan ve ciltlenen *Nutuk*, Atatürk'e, TBMM Reisi'ne, Başvekil'e ve Erkânıharbiyei Umumiye Reisi'ne ve İnkılap Müzesi'ne armağan edilmiştir. Dört adedi de beş yüz lira karşılığında koleksiyonculara satışa sunulmuştur. Ciltleme, İstanbul'da Zelliç Matbaası'nın mücellithanesinde yapılmıştır. 10 adet özel ciltlenen *Nutuk*'un süslemeleri İstanbul'da Medreset-ül-hattatin adıyla anılan okulun sanatçıları tarafından düzenlenmiş, kuyumculuk işlerini İstanbullu kuyumcular yapmıştır.

Nutuk'un yeni harflerle ilk basımı 1934'te İstanbul, Devlet Matbaası'nda yapılmıştır. Üç cilt halinde yayımlanan *Nutuk*'un birinci cildi BMM'nin açılacağını bildiren genelge ile bitiyor. İkinci cilt BMM'nin açılışıyla başlıyor. Üçüncü cilt vesikalara ayrılmış. Birinci cildin başında A. Kampf'ın çizdiği Atatürk portresi yer alıyor. Metin içine fotoğraflar konulmuştur. Metnin yan tarafına eklenen konu başlıkları Faik Reşit Unat tarafından hazırlanmıştır. Harita ve krokiler ciltle birliktedir. İlk iki ciltte dizin bulunmaktadır. 1934 baskısının saklanan kalıpları aynen kullanılarak, 1938'de, sadece metin bölümü tek cilt olarak Kültür Bakanlığı'nca yayımlandı.

Nutuk, bütün dünyada ilgi gördü ve yabancı dillere çevrildi. Aralık 1927'de *Oriente Moderno* dergisinde yayımlanan 30 sayfalık İtalyanca özetinden sonra, 1928'de Almanca çevirisi iki cilt olarak *"Gasi Mustafa Kemal Pascha, Der Weg zur Freiheit 1919-1920/ Die neue Türkei 1919-1927. Rede, gehalten von Gasi Mustafa Kemal Pascha in Angora vom 15. bis 20 Oktober 1927 vor den Abgeordneten und Delegierten der Republikanischen Volkspartei"* ve *"Gasi Mustafa Kemal Pascha, Die Dokumente, zur Rede"* başlıklarıyla Leipzig'de K.F. Köhler Yayınevi tarafından basıldı. Yine aynı yayınevi tarafından 1929'da *"Discours du Ghazi Moustapha Kemal, Président de la République Turque, Octobre 1927"* başlığıyla Fransızcası; *"A Speech delivered by Ghazi Mustapha Kemal, President of the Turkish Republic, October 1927"* başlığıyla İngilizcesi yayımlanmıştır. Fransızca ve İngilizce basımlarda çeviren adı yoktur. Almanca baskısında *Nutuk*'un "yazarının gözetimi altında hazırlanan Fransızcasından" Dr. Paul Roth tarafından çevrildiği belirtilmektedir.

Rusça basımı en kapsamlı olanıdır. 1929-1934 yılları arasında *"Put Novoy Turtsii 1919-1927"* başlığıyla dört cilt basılmıştır. Yapıta ayrıca Atatürk'ün yaşamöyküsü, Türkiye Devrimi'ni anlatan 45 sayfalık bir giriş bölümü, açıklayıcı notlar, geniş bir ad ve kavram dizini, dizinli sözlük, zaman dizimi çizelgesi, fotoğraflar, görsel belgeler eklenmiştir.

Atatürk'ün Bütün Eserleri kapsamında *Nutuk* yayıma hazırlanırken, Türkiye'de ilk kez 1927'de yapılan iki basım ve 1934 basımı karşılaştırılarak okunmuştur. Farklılıklar dipnotlarda belirtilmiştir. Biçim olarak 1934 basımı esas alınmıştır.

KAYNAK YAYINLARI

NUTUK

Gazi Mustafa Kemal Tarafından

III. Cilt
Vesikalar

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın 15-20 Ekim 1927 tarihleri arasında toplanan İkinci Büyük Kongresi'nde söylenmiştir.

* Gazi Mustafa Kemal Tarafından, *Nutuk*, Türk Tayyare Cemiyeti, Ankara, 1927; Gazi Mustafa Kemal Tarafından, *Nutuk*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934. *Nutuk*'un 1927 eski yazı basımı Yücel Demirel ve Musa Sarıkaya tarafından okunmuştur.

Vesika: 1.

Gayet gizli tutulacaktır. Erzurum, 22.8.1919

TAMİM

Pek sağlam elde edilen malumata göre İstanbul Rum Patrikhanesi'nde *Mavri Mira* isminde bir heyet teşekkül etmiştir. Bunun reisi Patrik Vekili *Droteos*, üyeleri: Atinegora, İnoz[1] Metropolidi, Yunan Kaymakamı Giritli Katehakis, Katelopolos, Dipasimas, Ayinpa, Polimitis, Siyari ismindeki zevattır.

Heyet doğrudan doğruya *Venizelos*'tan talimat alıyor. Rumların ve Yunan hükümetinin nakdi yardımıyla pek büyük bir sermayesi vardır.

Vazifesi, Osmanlı vilayetleri dahilinde çeteler teşkil ve idare eylemek, mitingler ve propaganda yapmaktır. Yunan Salibi Ahmeri[2] de bu Mavri Mira heyetine bağlıdır. Vazifesi görünüşte muhacirlere bakmak gibi insani bir perde altında çete teşkilatı yapmak, ihtilal tertibatını hazırlamaktır. Bu suretle tıbbi ilaç ve sıhhiye levazımı namı altında silah, cephane ve teçhizatı Osmanlı memleketlerine sokmaktır. Hatta resmi Muhacirin[3] Komisyonu da Mavri Mira heyetine tabidir.

İstanbul Patrikhanesi ve Yunan Konsoloshanesi silah ve cephane deposu halini almıştır ve hatta kiliseler ibadet yerinden ziyade askeri ambarlar gibi kullanılmaktadır.

Ermeni Patriği *Zaven* Efendi de Mavri Mira heyeti tarafından satın alınmıştır.

Rum mekteplerinin, evvelce bizim yapıp da tam şimdi sırası iken maalesef terk ettiğimiz izci teşkilatları tamamen Mavri Mira heyeti tarafından idare olunmaktadır. İstanbul, Bursa, Bandırma, Kırkkilise,[4] Tekirdağ ve buralara bağlı yerlerde izci teşkilatı tamamlanmıştır. İzciler yalnız çocuklar değildir. Yirmi yaşını aşkın gençler de dahildir. Anadolu'da Samsun ve Trabzon cephane dağıtım mahallidir. Müsait bir halde bir yelkenli Yunan gemisi istasyon halinde cephane ve silah yüklü olarak bu mahallerde bulundurulacaktır. Ermeni hazırlığı da tamamen Rum hazırlığı gibidir.

Mustafa Kemal

1 Enez. (Y.N.)
2 Salibi Ahmer: Kızılhaç. (Y.N.)
3 Muhacirin: Göçmenler. (Y.N.)
4 Kırklareli. (Y.N.)

Vesika: 2.

Şifre çözümü. Kastamonu, 24.2.1920

SURET

Trabzon'dan numara 182 adi mektup (Kastamonu'da Muhacirin Komisyonuna)

Size rica ederiz ki, Pontus Cemiyetimiz hakkında her ne dileğiniz varsa bize müracaat etmelisiniz. Bize tabi oluyorsunuz. Aylık taahhütlerinizi bize göndereceksiniz. Biz de size makbuz göndereceğiz ve ihtiyaçlarınızı göndermek üzere bu konuda cemiyetimizin merkezine öyle malumat verdik.

Eski Mebus Reis Kokidis, Üye Anderyadis, Kâtip (okunmuyor)

DİĞER SURET

Taahhütlüdür. Numara 190 (İnebolu'da Rum Muhacir Cemiyeti'ne)

Efendiler,

30 Kânunuevvel [Aralık] 1919 tarihli mektubunuzu aldık. Mıntıkalar doğrudan doğruya İstanbul'daki Merkezi Umumi'ye bağlıdır. Böylece Merkezi Umumi'den bize tebligat olundu. Size tavsiye ederiz. Hemen Merkezi Umumi'ye müracaat ediniz. Onlar mübrem işler için size .....[1] bulunacaklardır. Lazım gelen paralar için de malumat vereceklerdir. Bunlar için bugün Merkez Cemiyeti'ne yazdık ve bir de yazdık ki, size muhtaç olan talimatı versinler. Bize gönderdiğiniz mektubun bir suretini de Merkeze gönderdik.

Reis, Üye, Kâtip

Ankara'da 20. Kolordu Kumandanlığı'na
Heyeti Temsiliye'ye

1. Trabzon Pontus Cemiyeti tarafından İnebolu ve Kastamonu şubelerine yazılan mektupların meal tercümeleri yukarıya çıkartıldı.

2. Mektupların aslını İnebolu postanesinden Vali Bey doğruca Kastamonu'ya gönderilmesini emir verdikleri malumat için arz olunur.

Mıntıka Kumandanı
Osman

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada altı nokta vardır. (Y.N.)

Vesika: 3.

İstihbarat
Adet
44
Şifre

1 Haziran 1919

Diyarbekir, Erzurum, Van, Bitlis, Mamuretülâziz,[1] Sıvas Vilayetlerine
Erzincan, Kayseri Bağımsız Mutasarrıflığı'na

Vilayatı Şarkiye Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin vilayet merkezleriyle livalarında ve buralara bağlı yerlerde teşkilatı var mıdır? Belli başlı kurucu ve temsilcileri kimlerdir? Civar vilayetlerdeki teşkilatı ile irtibatı ve haberleşmesi var mıdır? Başka cemiyetler var mıdır? Araştırılarak bildirilmesine yardımlarınızı rica ederim.

Mustafa Kemal

Vesika: 4.

2732/187

Elâziz'den, 18.6.1919
Gelişi 20

3. Ordu Müfettişliği'ne

C. 1 Haziran 1919, İstihbarat 44

Vilayatı Şarkiye Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin burada bir şubesi mevcut olup ve memleketin ileri gelenleri ve eşraf da bu (B maiyet zara)[2] sıra Erzurum, Sıvas, Diyarbekir ile haberleşmektedir. Bundan başka İtilaf ve Hürriyet, Sulh ve Selamet Fırkalarıyla Kürdistan Teali Cemiyeti'nin birer şubeleri ve Muallimin Cemiyeti namıyla da ayrıca teşekkül etmiş bir cemiyet bulunduğu arz olunur.

Elâziz Vali Vekili
Hulûsi

1 Elazığ. (Y.N.)
2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde bu şekildedir. (Y.N.)

Vesika: 5.

İstihbarat
Adet
44
Şifre

1 Haziran 1919

Trabzon Vilayeti Âliyesine

1. Trabzon'da kurulmuş olan Ademi Merkeziyet Cemiyeti'nin kuruluş tarihi ve programı nedir? Hükümetin müsaadesine mazhar mıdır? Kurucuları kimlerdir? Şimdiye kadar hükümetçe tespit edilmiş olan faaliyetleriyle hareket hatları nedir?

2. Vilayatı Şarkiye Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin Trabzon'daki merkez ve temsilcileri kimlerdir?

3. Her iki cemiyetin vilayet merkezi ve vilayete bağlı yerlerdeki teşkilatı ne derecededir? Bu iki cemiyetten başka cemiyetler var mıdır? Süratle bildirilmesini rica ederim.

Mustafa Kemal

Vesika: 6.

434

Trabzon, 9.6.1919
Gelişi 10

Havza'da Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

C. 1 Haziran 1919 ve 44 şifreye:

Trabzon'da Ademi Merkeziyet Cemiyeti yoktur. Dersaadet'te kurulmuş olan Trabzon ve Havalisi Ademi Merkeziyet Cemiyeti tarafından birkaç ay evvel gelip, geçenlerde dönen Nazmi Nuri Efendi isminde bir delegenin teşebbüsü üzerine Of kazasıyla Lazistan livası dahilinde Ademi Merkeziyet şubeleri açılmıştır. Trabzon Muhafazai Hukuku Milliye Cemiyeti, memleketin ileri gelen eşraf ve itibarlı kişileri arasından seçilmiş ve Murat Hanzade Ziya ve Nemlizade Sabri ve Çulhazade Kadri ve Hacı Ali, Hafızzade Mehmet Salih ve Kazazzade Hüseyin ve Abanoszade Hüseyin ve Hatipzade Emin Efendilerden meydana gelmiştir ve bu heyetin gayretleri, Osmanlı bağının muhafazası gibi bir vatanperverane histen ilham almıştır. Bu cemiyetin vilayete

bağlı bütün yerlerde birer şubesi bulunuyor. Bundan başka Trabzon'da bir de İhtiyat Zabitan Cemiyeti olduğunu arz eylerim.

Vali
Mehmet Galip

Vesika: 7.

Deraliye, 19 Mart 1919

Erzurum'da Vilayatı Şarkiye Müdafaai Milliye Cemiyeti
Şube Reisliği'ne

Cemiyetimizin teşekkül maksadı ve mesai gayesi evvelce tafsilatlı olarak bildirilmişti. Belli bir azim ile bu gayeyi takip eden cemiyetimiz mesaisini daha verimli bir şekle sokarak Müslüman unsurların haklarını müdafaa etmek için *Lö Peyi*[1] namıyla Fransızca günlük bir gazete yayımlamaya başlamış olduğu gibi *Hadisat* gazetesinin imtiyazını da üzerine almıştır. Doğu Vilayetlerinin Osmanlı idaresinde kalması ve birtakım iftiralarla Müslüman unsurların haklarının mahvına meydan verilmemesi için bu iki tarafsız günlük gazetelerle neşriyatta bulunan cemiyet, diğer taraftan da İstanbul'daki İtilaf devletleri temsilcilerine ve İtilaf devletleri başvekillerine bir sureti gönderilecek olan muhtırayı vermiş ve milli hakların müdafaası için Avrupa'ya bir delege heyeti gönderilmesini de karar altına...

Vesika: 8.

Diyarbekir'den, 8.6.1919
Gelişi 14

9. Ordu Kıtaları Müfettişliği'ne

C. 1.6.1919 ve 44 şifreye:

Burada Vilayatı Şarkiye Müdafaai Hukuk Cemiyeti teşekkül etmemiştir. Ancak bu yakınlarda Erzurum ve Trabzon'dan vilayet belediyesine çekilen *Kürdistan hakkındaki heyecan uyandırıcı telgrafnamelerden telaşa düşen Hıristiyan ahalinin?*[2] bu konuda bazı teşebbüslerde bulundukları görülmüştür. Bununla beraber, bu hususta vilayetçe aydınlatma ve uyarı sureti yazılmıştır.

1 *Le Pays*. (Y.N.)
2 Soru işareti (?) *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer almaktadır. (Y.N.)

Diyarbekir'de bazı .....[1] gençlerden teşekkül eden Kürt Cemiyeti İngiliz himayesinde bir Kürdistan bağımsızlığını takip eden propaganda yapması üzerine buraya gelen Süleymaniye siyasi hâkimi *Mister Novil*'in[2] fikirlerine kapılarak ahali arasında bunun şiddetle reddi ve bu teşebbüslerin cemiyetler kanununa uygun olmaması hasebiyle adı geçen cemiyet kapatılmış ve vilayetçe kanuni takibat yapılmakta bulunmuştur. Bugün Diyarbekir'de İtilaf ve Hürriyet Fırkası mevcut olup bundan başka cemiyet yoktur, Efendim.

Vali Vekili
Mustafa

Vesika: 9.

İstihbarat
Şifre

Amasya, 15.6.1919

Diyarbekir Vilayeti Vekâleti Âliyesine

C. 8.6.1919

Bütün milletin beka ve bağımsızlığını kurtarmak için birleştiği şu tarihi günlerde bir yabancı devletin himayesine sığınarak alçakça ve esir yaşamayı tercih eden her türlü görüşlerin, memleketi ayrılığa düşürecek her nevi cemiyetlerin dağıtılması pek vatani ve zaruri bir vazife olmakla, Kürt Kulübü hakkındaki hareket tarzı âcizlerince de pek uygun görülmüştür. Şu kadar ki, İtilaf devletlerinin hakları çiğneyen muameleleri, İzmir'in Yunanlılara işgal ettirilmesi tesiriyle memleketin en ücra köşesinde bile hasıl olan büyük uyanış, her türlü siyasi ihtiraslardan ve menfaatçı maksattan arınmış olmak üzere Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İlhak Cemiyetlerini doğurmuş ve bu cemiyetlere, hangi siyasi zümreye mensup olursa olsun, her Türk, her Müslüman iştirak etmiş ve milli vicdanın fiili tezahürleri bütün cihana bu suretle ilan edilmekte bulunmuştur. Dolayısıyla Diyarbekir ve oraya bağlı yerlerde de Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İlhak Cemiyetlerinin teşekkül ve teessüsüne aracı olunmasını ehemmiyetle tavsiye eylerim. Ve bilhassa Kürt Kulübü'nün üyeleriyle bugünkü âcizane telgrafnamem dairesinde müzakere ederek uzlaşmak uygundur, Efendim.

3. Ordu Müfettişi
Fahrî Yaveri Hazreti Şehriyarî
Mirliva
Mustafa Kemal

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada yedi nokta vardır. (Y.N.)
2 Edward Noell. (Y.N.)

Vesika: 10.

Şifre
Zatidir

21 Mayıs 1919

Erzurum'da 15. Kolordu Kumandanı Paşa[1] Hazretleri'ne

Umumi ahvalimizin almakta olduğu vahim şekilden pek elemli ve üzüntülüyüm. Millet ve memlekete borçlu olduğumuz en son vicdani vazifeyi yakından müşterek mesai ile en iyi yapmanın mümkün olacağı kanaatiyle bu son memuriyeti kabul ettim. Bir an evvel zatıâlinizle buluşmak arzusundayım. Ancak Samsun ve havalisinin vaziyeti asayişsizlik yüzünden fena bir akıbete uğramak mahiyetindedir. Bu sebeple burada birkaç gün kalmak zarureti vardır. Bendenizi şimdiden aydınlatmaya yarayacak hususlar var ise bildirilmesini rica eder ve gözlerinizden öperim kardeşim.

Mustafa Kemal

Vesika: 11.

Şube I
1327
Gayet aceledir

Ankara'dan, 26.5.1919

Havza'da 9. Ordu Kıtaları Müfettişliği'ne

C. 23.5.1919 tarih ve 105/3 numaralı şifreyedir.

Birçok ihtimama rağmen İzmir'den muntazam malumat alamıyoruz. Oradaki kumandanlıkla henüz irtibat tesis[2] edilemedi. 25 Mayıs'ta Manisa'nın da işgal edildiği ve haberleşmenin kesik olduğu telgraf memurlarından haber alındı. Bununla beraber, Manisa istikametinde bir irtibat subayı gönderdik. Henüz malumat gelmedi. Kolordu'nun Ereğli'de bulunan kısımlarının şimendiferle nakline tamamen muvaffak olamadık. Karadan yürüyüşe başladılar. Mesafenin uzaklığı hasebiyle ne vakit ulaşacakları malum değildir. Burada elimize geçen efradı Afyon Karahisarı'nda 23. Fırka'ya gönderiyoruz. Çünkü bu fırkanın mevcudu pek azdır... Ve Kastamonu vilayetleriyle Kayseri Mutasarrıflığı'ndan bazı asayiş bozucu vakalar hakkında malumat verilmeye

1 Kâzım Karabekir Paşa. (Y.N.)
2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımındaki "tesis" sözcüğü, 1934 basımında "temin" şeklinde. (Y.N.)

başlanmıştır. Henüz mahiyetleri araştırılmaktadır. Devletlilerinin emri üzere peyderpey malumat arz edeceğim.

26.5.1919 tarih ve 1 Şube 1327 numaralı olup saat 6.25 sonrada Ankara telgrafhanesine verilmiştir.

20. Kolordu Kumandanı
Mirliva
Ali Fuat

Vesika: 12.

İstihbarat
Şifre

Havza, 27.5.1919

Ankara'da 20. Kolordu Kumandanı Fuat Paşa Hazretleri'ne

C. 26.5.1919 şifre.

Afyon Karahisarı'ndaki 23. Fırka'nın şimdiki mevcudu nedir? Bunu takviye için hangi kaynaklardan istifade edilmektedir? Bugünkü genel vaziyetimize göre söz konusu fırkaya nasıl bir vazifenin verilmesini tasavvur buyuruyorsunuz? Konya'da hakikaten işitildiği gibi bir vatan ordusu teşekkül etmiş midir? Vali ile tanıştınız mı? Gözlerinizden öperim.

Mustafa Kemal

Vesika: 13.

İstihbarat
Şifre

Havza'dan, 27.5.1919

Konya'da Yıldırım Kıtaları Müfettişliği'ne

İtilaf devletleri kuvvetlerinin Manisa'yı işgal ettikleri haber alınmıştır. Devletlilerinin bu konudaki malumatını rica ederim.

Afyon Karahisarı'nda bulunan fırkanın kuvvetinin artırılmasına maddi imkân bulunabilecek midir? Bu fırkaya bugünkü ahval karşısında nasıl bir vazife verilmesi ihtimali olduğu; Konya'da bir vatan ordusu teşkil edilmekte olduğuna dair bazı havadisler işitildiğinden, bunun esas mahiyeti ve teşkilatı hakkında aydınlatılmamı hassaten rica ederim.

9. Ordu Kıtaları Müfettişi
Mustafa Kemal

Vesika: 14.

Ankara, 28.5.1919

Ankara'dan: 9. Ordu Kıtaları Müfettişliği'ne
Gelen 574 Numaralı[1] Şifredir

C. 27.5.1919 şifreye:[2]

23. Fırka'nın efrat mevcudu ancak dokuz yüze çıkartılabildi. Ankara kalemi tahsis edilmiştir. Mahallinden de hazırlanması için teşebbüslerde bulundum. Henüz bir cevap alamadım. 23. Fırka Tarsus'ta malumu âlileri olan fırkadır. Yeni emrime girmiştir. Kabiliyetli bir hale girmesine çalışılmaktadır. Burdur ve Isparta ve Kasaba'da bir taburu vardır. Geri kalan kuvveti Afyon Karahisarı'ndadır. Bir işgal vaziyeti karşısında ordugâhlarında kuvvet çoğalıncaya kadar mevkilerini terk etmeyecek ve tecavüze uğrarsa mahalli ahaliden alacakları takviye ile mevkilerini müdafaa edeceklerdir. Konya'da vatan ordusunun teşkilinden haberdar değilim. Vali ile tanışmaya çalışıyorum. Ne yazık ki, Yunan askeri Manisa'yı da işgal etmiş. Ahali işgali ret için bir miting yapmış. Hürmetler arz eylerim.

20. Kolordu Kumandanı
Mirliva
Ali Fuat

Vesika: 15.

Zatı devletlerine mahsustur.
259

Konya, 30.5.1919

Havza'da 9. Ordu Kıtaları Müfettişliği'ne

C. 27 ve 29 Mayıs 1919 tarihli şifreye:

1. Yunan ordusu Manisa ve Aydın civarlarını işgal etmiş ve Afyon Karahisarı'ndaki fırkanın civardan kuvvetinin takviyesine çalışılıyor. Rum olan mutasarrıf kolaylıkla değiştirildi. Fırka oradaki asayişi muhafaza ile beraber her türlü işgal hadisesine her türlü vasıtalarla mukavemet edecektir. Bu vası-

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımındaki "574 numaralı" kaydı, 1934 basımında "547 numaralı" şeklinde. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımındaki "27.5.1919" tarihi, 1934 basımında yanlışlıkla "27.7.1919" şeklinde. (Y.N.)

talar hazırlanıyor. Konya'da orduya destek olabilecek bir kuvvet hazırlanmasına çalışıyoruz. Ancak maddi bir isim ve unvana sahip değildir.

2. İzmir Müdafaai Milliye ve Reddi İlhak Cemiyeti Denizli'de bulunmaktadır, Efendim.

Yıldırım Kıtaları Müfettişi
Cemal

Vesika: 16.

Zata mahsustur
Şifre
Adet
38 hususi

Havza, 1.6.1919

Erzurum'da 15. Kolordu Kumandanlığı'na
Samsun'da 3. Kolordu Kumandanlığı'na
Diyarbekir'de 13. Kolordu Kumandanlığı'na

1. Yunan ordusu Manisa ve Aydın civarlarını da işgal eylemiştir.

2. Afyon Karahisarı'ndaki Fransız müfrezesinden bir Müslüman çavuş Karahisar ve civarının İtalyanlar tarafından işgal edileceğini, bunu müteakip Fransız müfrezesinin oradan çekileceğini söylemiş. Karahisar'dan on saat mesafede bulunan bir şimendifer köprüsünün Fransız askeri tarafından muhafaza olunduğu, Karahisar içinde ve ordugâhta bulunan cephaneliklerimizin yabancı askerlerinin daimi surette gözetimi altında bulunduğu 23. Fırka'nın raporuna atfen 20. Kolordu Kumandanlığı'ndan bildirilmiştir.

3. Afyon Karahisarı'ndaki fırkamızın takviyesine çalışıldığı, her türlü işgal hadisesine mukavemete hazırlanıldığı ve Konya'da orduya destek olabilecek milli bir kuvvet hazırlanmasına uğraşıldığı, İzmir Müdafaai Milliye ve Reddi İlhak Cemiyeti merkezinin Denizli'de bulunduğu, Yıldırım Kıtaları Müfettişliği'nden bildirilmiştir. Malumat arz eylerim.

9. Ordu Kıtaları Müfettişi
Fahrî Yaveri Hazreti Şehriyarî
Mirliva
Mustafa Kemal

Vesika: 17.

Aceledir. 16.6.1919
Şifre zati

Erkânıharbiyei Umumiye Reisi Cevat Paşa Hazretleri'ne

Halen Edirne'de kolordu kumandanının kim olduğunu ve Cafer Tayyar Bey'in bugün nerede bulunduğunu lütfen bildirmenizi rica ederim.

Mustafa Kemal

Vesika: 18.

597 17.6.1919

3. Ordu Müfettişliği'ne

C. 16.6.1919'dur.
Cafer Tayyar Bey 1. Kolordu Kumandanı olarak Edirne'dedir, Efendim.

Erkânıharbiyei Umumiye Reisi
Cevat

Vesika: 19.

Acele şifredir. Amasya'dan, 18.6.1919

Edirne'de 1. Kolordu Kumandanı
Cafer Tayyar Beyefendi'ye

Milli bağımsızlığımızı boğan ve vatanın parçalanması tehlikelerini hazırlayan İtilaf devletlerinin icraatı ve merkezi hükümetin esir ve âciz vaziyeti malumunuzdur. Milletin mukadderatını bu mahiyette bir hükümete teslim etmek, maazallah yok olmaya boyun eğmek demektir. Tekmil Anadolu ahalisi milli bağımsızlığı kurtarmak için baştan aşağı yekvücut bir hale getirilmiş ve istisnasız tekmil kumanda heyetleri ve arkadaşlarımız yüksek bir fedakârlık ile müştereken karar almıştır.

Vali ve mutasarrıfların hemen tamamı da bu halka etrafına alınmıştır. Bu yüce hedef için Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İlhak Cemiyeti'nin kapsamlı

unvanı kabul edilmiştir. Anadolu'daki teşkilat kaza ve nahiyelere kadar genişliyor. İngiliz himayesinde bir bağımsız Kürdistan teşkili hakkındaki İngiliz propagandası ve bunun taraftarları da bertaraf edildi. Kürtler de Türklerle birleşti.

Trakya Cemiyeti ve Edirne Vilayeti Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti ile de el ele vermek ve bütün Anadolu ve Trakya Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İlhak Cemiyetleri'ni birleştirmek ve bütün Anadolu ve Rumeli vilayetlerinin delegelerinden meydana gelen kuvvetli bir merkezi heyet teşkil etmek kararlaştırıldı. Bu heyetin İstanbul'un denetiminden ve yabancı devletlerinin nüfuz ve tesirinden tamamıyla azade kalacak ve milli sedayı gür bir sesle cihana duyuracak şekilde Anadolu'nun merkezinde ve en münasip olarak Sıvas'ta toplanması münasip görülmüştür. Lüzumuna göre İstanbul'da salahiyet sahibi olmamak üzere bir temsilciler heyeti bulundurulabilir. Ben İstanbul'da iken Trakya Cemiyeti üyeleriyle fikir alışverişinde bulunmuş idim. Şimdi zamanı geldi, icap edenlerle gizlice görüşerek derhal teşkilatta bulunulmasını ve buraya kıymettar bir iki zatın delege olarak ve fakat kimliklerini gizleyerek Samsun veya şimendifer ile yola çıkarılmasını ve onlar gelinceye kadar da Edime vilayetinin vekili ve savunucusu olmak üzere Anadolu'da beni vekil ettiklerine dair imzaları altında bir vesikanın imzayı âlinizle ve şifreli telgrafla bildirilmesini rica ederim.

Bu bağımsızlık gayesi elde edilinceye kadar tamamıyla milletle birlikte fedakârane çalışacağıma mukaddesatım namına yemin, ve bunu, gördüğüm milli arzu üzerine her tarafa tamim ettim. Artık benim için Anadolu'dan hiçbir yere gitmemek katidir. Bu karar bütün arkadaşlarımızın karar ve kanaatine tamamıyla dayanmaktadır. Gözlerinizden öperim. Telgrafın ulaştığının da süratle bildirilmesini bekliyorum.

3. Ordu Müfettişi
Fahrî Yaveri Hazreti Şehriyarî
Mirliva
Mustafa Kemal

Vesika: 20.

Zata mahsustur — Bursa, 27 Haziran 1919

Sıvas Vasıtasıyla 9. Ordu Müfettişliği'ne

1. 17. Kolordu Kumandanlık Vekâleti'nin kaldırılmasıyla esasen kumandanı olduğum 56. Fırka'nın İzmir'den Mudanya yoluyla Bursa'ya naklolunmuş olan kalıntılarının tanzim ve teşkili için emri aldığım andan nihayet yir-

mi dört saat sonra bulunduğum mahalden hareketim hakkında açık olarak yazılan telgraf üzerine milli maksatları fiil mevkiine ulaştıracak kâfi vasıtalar .....[1] bulamadığımdan, fırkamı tanzim ve ıslaha muvaffak olursam daha iyi hizmetlerin icrasını mümkün gördüğümden, 21.6.1919 sabahı Kula'dan Bursa istikametine harekete mecbur oldum. Bununla beraber, merkezi hükümetin tekrarlanıp duran emirlerini almaya ve yerine getirmeye çalışan mülki memurların aykırı vaziyetine ve mesaime engel olan bütün karşı vaziyetlere rağmen tekmil Aydın vilayetinin muhtelif mahallerinde bir milli hareketin başlangıcını temin, donmuş ve sönmüş ruhların milli heyecan ile kıpırdanması memleketin kurtarılması için elzem olduğu fikrini her tarafa yaymaya muvaffak oldum.

2. 22 Haziran 1919 tarihli iki emirnamelerini bugünkü 27 Haziran 1919 günü Bursa'ya vardığımda aldım. Yüksek kanaat ve icraatlarının vatan ve milletin kuvvet alması için yegâne yol olduğuna kuvvetli imanım olduğunu bittabi zatı devletleri de bilirler. Dolayısıyla bu hususta hemen teşebbüslere başladım. Neticesini arz edeceğim. Aynı zamanda bu hususta doğruca benim yazmaklığıma rağmen Çine'de 57. Fırka'ya da emir buyurulmasını uygun bulurum.

3. Kısa zamanda fırkamı her türlü gösterilen resmi engellere rağmen tamamlamaya çalışarak, milli emellerin tatmini için buraca girişilmesi mümkün olan icraatı icraya çalışacağım.

4. Din ve milletimizin kurtarılması yolunda attığınız büyük adımlarda muvaffak olacağınıza tamamen kaniim. Yüksek emirlerinin devamını istirham eylerim.

56. Fırka Kumandanı
Miralay Bekir Sami

Vesika: 21.

Numara
663

Erzurum'dan, 9.6.1919
Gelişi: 13

9. Ordu Kıtaları Müfettişliği'ne

İzmir'in işgali hakkında alınan ilk malumat üzerine protesto için bazı zevat "..." toplanmıştır. Eşraf ve ileri gelenler ile gazete temsilcileri vilayet binasında toplanmışlar ve birçok müzakere cereyan ettikten sonra bütün millet namına protesto telgrafı yazılmasına karar verilmişken, mitingin Rumların belki münasebetsizliklerine maruz kalınması ve hiç yoktan başka bir hadise olur düşüncesinden dolayı kararlarının fiil mevkiine konulmadığı ve teşeb-

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada sekiz nokta vardır. (Y.N.)

büslerin icabında yapılmak üzere gizli hazırlıktan ibaret kaldığı, toplantıda hazır bulunan İstirati Polidi'nin[1] Rumlar tarafından hiçbir suretle tezahürat icrasına müsaade edilmeyeceği vaadinde bulunduğu, ahalinin son derece heyecanlı, bilhassa Trabzon hakkında böyle bir teşebbüs halinde son damlaya kadar müdafaa azminde oldukları, Rumlarla İslamların arasının gergin bulunduğu, asayişi bozacak bir vaka olmadığı 3. Fırka Kumandanlığı Vekâleti'nden bildirilmektedir.

15. Kolordu Kumandanı
Kâzım Karabekir

Vesika: 22.

Aceledir.

Sıvas'tan, 3.6.1919
Gelişi: 5

9. Ordu Kıtaları Müfettişliği'ne

C. 3 Haziran 1919 şifreye:

Vilayet dahilinde hiçbir mahalde hiçbir şekilde endişe verici ahval mevcut değildir ve Ermenileri korkutacak hadise dahi vuku bulmamıştır. Yalnız son İzmir hadisesi dolayısıyla vuku bulan tezahürattan etkilenerek ve bunu kendi emellerinin husulüne bir mâni sayarak nazarı dikkati çekmek ve yabancı askeri getirtmek için kasıtlı teşebbüslerde bulundukları ve hakikate uymayan haberler yaydıkları muhakkaktır. Bunların cümlesinin esassız olduğunu arz eylerim, Efendim.

Vali Vekili
Hasbi

Vesika: 23.

Gayet aceledir.
560

Sıvas, 3.6.1919

9. Ordu Kıtaları Müfettişliği'ne

C. 3.6.1919 ve 12, 15 şifreye:

Sıvas ve civarında evvelce bulunan Ermenileri ve daha sonra gelen mültecileri korkutacak bir hadise olmamıştır. Ne Sıvas'ta ve ne de civarında en-

1 Telgrafın *Nutuk*'ta yer alan özetinde "İstrati, Polidi'nin" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.37. (Y.N.)

dişe verici hiçbir hal yoktur. Herkesin sessizce iş ve güçleriyle meşgul olmakta bulundukları ve İzmir'in işgali acı haberi üzerine İslam ahalice yapılan ve Hıristiyanlar hakkında hiçbir düşmanlık fikri ihtiva etmeyen toplantılardan korktuklarının hatıra geldiği.

3. Kolordu Vekili
Fikri

Vesika: 24.

Sıvas, 2.6.1919

9. Ordu Kıtaları Müfettişliği'ne

Bugün Adana'dan Miralay *Demang*[1] imzasıyla alınan telgrafnamede "Aziziye'de İzmir'in işgali üzerine Hıristiyanların katledilmekle tehdit edildiği ve bu ise uygun olmayıp size vaziyeten haber veriyorum ki, bu haller Müttefik askerleri tarafından vilayetinizin işgaline sebep olur" mealinde bildirimlerde bulunulmaktadır. Zikrolunan hususun Harbiye Nezareti Celilesinden sorularak icap eden cevapların verildiği ve yalnız mitingde İslam ahalinin fazla toplanmasından güya Hıristiyanların korkarak telaşa kapıldıkları ve kıtale katiyen meydan verilmeyeceği gibi usulen dahi (...)[2] olmak icap edenlere mükerreren yazıldığı gibi sert ihtarlarda bulunulmuştur. Ancak müdahaleyi çekmek için Hıristiyanlar tarafından yayılmakta olduğu, Haçin'den Aziziye'ye gelen Ermeni jandarmaları etrafa tecavüzlerde bulunduklarından (...)[2] üzerine (...)[2] olmasına yahut değiştirilmeleri hususunun Adana vilayetine yazıldığı (...)[2] olduğu arz olunur.

Vali Vekili
Hasbi

Vesika: 25.

İstihbarat
305 tel.

Havza'dan, 1.6.1919

TAMİM

Trabzon, Erzurum, Sıvas, Van, Diyarbekir, Bitlis, Mamuretülâziz,[3] Ankara, Kastamonu vilayetlerine, Erzincan, Canik,[4] Kayseri, Maraş mutasarrıflıklarına:

1 Miralay Demange. (Y.N.)
2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde bu şekildedir. Çözülmemiş şifre olmalı. (Y.N.)
3 Elazığ. (Y.N.)
4 Samsun. (Y.N.)

Erzurum'da 15. Kolordu Kumandanhğı'na:

Sait Molla imzasıyla belediye riyasetlerine çekilmiş olan malum telgrafnamenin kamuoyunu dağınık ve muhtelif siyasi mecralara yöneltmesindeki sakıncayı ve milli ve siyasi bağımsızlığımızın kurtarılmasının ancak milletin yekvücut olarak müdafaası ile mümkün olacağını 26.5.1919 tarihinde arz ve tamim eylemiş idim.

27.5.1919 tarihli Dersaadet'ten gelen *Türkiye-Havas-Royter*[1] ajansı Padişah Hazretleri'nin Yıldız Sarayı'nda açtıkları Saltanat Şûrası'nda heyetteki herkesin fikri, Türkiye'nin toprak bütünlüğünü muhafaza şartıyla büyük devletlerden birinin müzaheretini[2] temin merkezinde olduğunu zikrediyordu. 27 Mayıs 1919 tarihli İstanbul gazeteleri ise Saltanat Şûrası müzakerelerini fasıl fasıl ve İtilaf hükümetlerinin sansürünce bazı maddeleri çıkarılmasına rağmen kâfi açıklıkla yayımlıyor. Bu yayınlar, adı geçen ajans haberlerinin hakikate tamamıyla muhalif ve tahrif edilmiş olduğunu gösteriyor. Söz konusu yayınlara göre, Saltanat Şûrası'nda vekiller, âyan, sefirler ve muhtelif fırkalar ve milli cemiyetler ve matbuat heyetleri namına bilfiil söz alan yirmi beş kadar zevatın hemen hepsinin beyanatı tam bağımsızlığa mazhar olmak ve millet fertlerinden acilen bir millet şûrası teşkiliyle millet mukadderatının işbu fevkalade şûraya havalesi zemininde olup, yalnız bir zatın okunan ifadesinde İngiliz himayesi teklif olunmaktadır. Bu yayınlar ile ajans haberleri arasındaki tezat sebeplerini Babıâli'den soruşturdum. Malumat arz olunur.

Mustafa Kemal

Vesika: 26.

Şifre
194

2.6.1919[3]

TAMİM

1. Vatanın bütünlüğü milletin bağımsızlığı tehlikededir. Merkezi hükümetimiz İtilaf devletlerinin tesir ve denetimi altında mahsur bulunduğundan,

1 Reuter. (Y.N.)

2 Müzaheret; müzahir, zahir: (Sözcük anlamları) yardım etme, arkalama, koltama: arka çıkan, kollayan, yardım eden. Ancak Türkiye'nin ABD veya İngiliz mandası altına sokulması tartışmalarında manda kavramını yumuşatarak ifade eden bir anlamda kullanıldı. (Y.N.)

3 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde tamimin tarihi yanlışlıkla "2.6.1919" şeklinde, *Nutuk*'un I cildinde "Cevat Abbas Bey'e 21/22 Haziran 1919 gecesi Amasya'da dikte ettiğim tamim" kaydıyla yer alan tamim, *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*'ndeki eski yazı belge fotokopisinde "22 Haziran 1919" tarihlidir. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.42; *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.3, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mayıs 2000, s.107-108. (Y.N.)

üstlendiği mesuliyetin icaplarını yerine getirememektedir. Bu hal milletimizi yok olmuş tanıttırıyor. Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır. Milletin hal ve vaziyetini göz önünde tutmak ve haklarının sesini cihana işittirmek için her türlü tesir ve denetimden uzak bir milli heyetin varlığı elzemdir. Bunun için haberleşerek her taraftan vaki olan teklif ve milli arzu üzerine Anadolu'nun her bakımdan en emin mahalli olan Sıvas'ta milli bir kongrenin süratle toplanması kararlaştırılmıştır. Bunun için tekmil Osmanlı vilayetlerinin her livasından ve fırka ihtilafları nazarı dikkate alınmaksızın muktedir ve milletin itimadına mazhar üç kadar zatın mümkün sürat ile yetişmek üzere hemen yola çıkarılması icap etmektedir. Her ihtimale karşı bunun bir milli sır halinde tutularak dağdağaya mahal verilmemesi ve lüzum görülen mahallerde seyahatin kılık değiştirerek icrası lazımdır.

2. Doğu Vilayetlerimiz namına 10 Temmuz'da Erzurum'da toplanması kararlaştırılmış kongre için söz konusu vilayetlerin Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İlhak Cemiyetlerinden seçilmiş üyeler zaten Erzurum'a doğru yola çıkarılmışlardı. O vakte kadar diğer vilayetlerimizin delegeleri de Sıvas'a ulaşabileceklerinden, Erzurum Kongresi'nin üyeleri de uygun göreceği zamanda genel toplantıya dahil olmak üzere Sıvas'a hareket edecektir.

3. İşbu maddelere göre delegelerin Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyetleri ve belediye riyasetleri ve diğer suretler ile seçilmesi ile yola çıkarılmaları hakkındaki yüksek vatanperver aracılığınızı ve isimleriyle hareket zamanlarının bildirilmesini istirham eylerim.

4. Bu telgrafın varışının hemen bildirilmesi rica olunur.

Mustafa Kemal

Vesika: 27.

21.6.1919

İstanbul'da Bazı Zevata Özel Mektup

Vatanın parçalanması tehlikesini aynen gösteren safhanın kanlı icraatı, milli vicdanı bir kurtuluş emeli etrafında ve Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İlhak Teşkilatı namı altında seri bir surette toplamaya başlamıştır. Yalnız mitingler vesaire gibi gösteriler, büyük gayeleri hiçbir vakitte kurtaramaz ve ancak sinei milletten bilfiil doğan müşterek kudrete dayanırsa kurtarıcı olur. Fakat şüphe götürmeyen bir hakikattir ki, bu acı safhayı bu kadar tehlikeli bir şekilde hazırlayan en tesirli etken, maalesef payitahtımızdaki muhalif cereyanlar ve Anadolu'nun saf ve mukaddes milli emellerini zararlı bir şe-

kilde yalnızlaştıran siyasi ve gayri milli propagandalardır. Kuvayi Milliye'yi bugün için böyle yanlış yollara sevk ile dağıtmanın cezasını vatanımız aleyhinde ve fazlasıyla görmekteyiz. Dolayısıyla İstanbul'un işbu muhalif cereyanları artık Anadolu'ya ve milli emel ve hislere hâkim değil, tabi olmak vatani mecburiyetindedir. Ve payitaht İtilaf devletleri tarafından tahliye edilinceye kadar bu mecburiyetin mutlak olduğu kanaatindeyim. Bu hal bittabi zatıâlilerince de takdir olunur. Yazımda tasvir edilen vaziyet bugün seri ve genel bir milli kongrenin toplanmasını icap ettirmektedir. Bu davet her tarafa tamim edilmiş ve yerine getirilmiştir. Devletin parçalanması söz konusu olduğu bir sırada İngiliz propagandasıyla başveren Kürdistan bağımsızlığı gibi cereyanlar dahi haberleşmelerle taraftarlarını çekmek ve hilafet ve saltanat etrafındaki müşterek gayemize davet ve tam mutabakat suretiyle hamt olsun lehimize dönmüş ve kongreye davet olunmuştur. Bu milli ve hayati mesele için İstanbul'da "zatı samileri/zatı devletleri/zatıâlileri"[1] gibi vatanperver ve söz sahibi fikir adamlarına düşen fedakârlık bilhassa pek büyüktür. Bu düze çıkarıcı ve milli gaye elde edilinceye kadar âcizleri Anadolu'dan ve sinei milletten ayrılamayacağım ve bu noktada nihayete kadar milletin bir ferdi gibi çalışacağıma millete karşı mukaddesatım namına söz verdim ve hiçbir kuvvet bu milli azme mâni olamayacaktır. Bu âcizane kararımın bütün Anadolu'da işbaşında bulunan mesul ve kıymettar bütün arkadaşlarımın müşterek görüş ve kanaatlerine dayanmakta olduğunu da ilaveten arz ile ve kalpten hususi hürmetlerimi teyit eylerim, Efendim Hazretleri.

Mustafa Kemal

Vesika: 28.

Ali Kemal Bey'in Sadaret'e İstifası

Osmanlı beldelerinin muhtelif mahallerinde[2] ortaya çıkan ihtilal ve karışıklık eserlerini yatıştırmak ve söndürmek hakkında alınması icap eden tedbirler yalnız ve doğrudan doğruya âcizane memuriyetime ait olup, bundan doğacak mesuliyet yükü dahi yine âcizane makamımın omuzuna yüklenmiştir. Pek az bir müddet devam eden Dahiliye Nezareti'ndeki âcizane memuriyetim esnasında yüce hilafet makamı ile millet ve memleketim hakkında arz ettiğim

1 "Sizler gibi temiz kişilikleriyle milletin iftihar ettiği vatanperver ve söz sahibi." [*Nutuk*'un notu.]

2 "Muhtelif mahallerinde" sözcüklerinin aslı olan "mahalli muhtelifesinde" sözcükleri *Nutuk*'un Vesikalar cildinde "mehali muhtelifesinde" şeklinde. Aynı sözcükler *Nutuk*'un 1. cildinin 1927 basımlarında "mahalli muhtelifesinde", 1934 basımında "mehali muhtelifesinde" şeklinde. Bkz. *Atatürk'un Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.45. (Y.N.)

hizmetlerin derecesini sadrazamlık makamınızın hakikatlerin esasını gören gözünde belgeleyecek ve teyit edecek birçok eserler mevcuttur ki, bu konuda sözü uzatmayı fazla ve lüzumsuz görürüm. Dolayısıyla üstüme aldığım büyük mesuliyet yükü, vazifede bağımsızlık ve müdahale edilmemekle mümkün olacağı ve aksi takdirde ise yüksek rıza ve vicdan hilafına hizmet görmenin imkânsızlığı gayet tabii ve bu suretle nezaretten çekilmek mecburiyetinin husulü de pek açık bulunmuş olması dolayısıyla âcizane istifanamemin takdimindeki mecburiyetin iyi karşılanarak kanuni gereğinin yapılmasını istirham ederim, ol bapta.

26 Haziran 1919 Perşembe

Ali Kemal Bey'in Saray'a Giderek Takdim Ettiği İstifaname

Padişahlığınızın yüce kapısına bütün varlığıyla bağlanmış olan bu en sadık bendelerinin, Padişah Cenapları'nın mübarek rızalarından kıl kadar sapmayı mevcudiyeti için ne büyük bir facia sayacağı, Zatı Şahaneleri'nin mukaddes sıfatlarına arz ve izahı lüzumsuz olan hakikatlerdendir. En sadık bendelerinin işbu bağlılıkla mazhar buyurulduğu Zatı Şahaneleri'nin emniyet ve itimat ve iltifatlarını çekemeyen arkadaşlarımdan bazı zevatın muvaffakiyetsizlik yaratarak Padişah Hazretleri'nin iltifatlarından mahrumiyete yol açacak bazı vakalar çıkarmaya kuvvet sarf etmekte olduklarını ve bundan ne suretle istifade edeceklerini beklemekte ve gözlemekte iken Anadolu'nun bazı mevkilerinde baş gösteren ihtilal ateşinin derhal ve mahallinde bastırılması ve söndürülmesi ve imhası maksadıyla tedbirler alınması ve bu icraatın yapılması sırf bu değersiz kulunuzun memuriyet makamına ait ve tekelinde iken, bu konuda birçok boş ve keyfi özürler ileri sürerek ihtilalin dairesini genişletmesine ve neticede bu konuda muvaffakiyetsizliğe uğratılarak Veliyünniam[1] Cenapları'nın mübarek rızalarını elde etmekten uzak ve ayrı kalmaklığıma vesile olmakta bulunmaları ve beyanatımı itibara almayarak müdahalelere başlamaları dolayısıyla fikir ve tedbirde bağımsızlıktan mahrum olmaktan doğan manevi hasar ve zararı anlayıp sezerek bugün sadaret makamı kaymakamlığına bendelerinin kati istifasını verdim.

Muhaliflerimin bu konudaki fikir ve emellerine zaten vâkıf bulunmaklığım hasebiyle kendilerinin maksatlarını hariçten ve biraz uzaktan inceleyip etraflıca araştırmak ve dolayısıyla hilafetin koruyucusu mukaddes zatlarını haddim olmayarak ikazda devam etmek üzere resmi memuriyetimden hemen affımın Padişah Hazretleri'nin merhametli müsaadelerine layık ve uygun gö-

1 Nimetlerin sahibi anlamında, padişah kastedilmektedir. (Y.N.)

rülmesini hakipayi şahanelerine vaz'ı cephei rıkkiyet ve daraatle istirhama cüret ederim,[1] her halde.[2]

26.6.1919 Perşembe

Ali Kemal Bey'in Yukarıdaki Tarihte Saraya Giderek İstifasını Bizzat Takdimi ve Şifahi Maruzatı

Padişahım, bilirsiniz ki Dahiliye Nezareti'ni kabulüm yalnız şahsı hümayunlarına hizmet arz etmek maksadından ibaretti. Meclisi Vükela'da olumsuz bir siyaset yürütülmesinden arkadaşlarımı men'e muvaffak oldum. Fakat en nihayet sadıkane hizmetlerimin eriyip gitmesine sebep olacak bazı vakalar meydana geldi. Bunda da muvaffak olacağımı hissedenler icraatıma mâni olabilecek her türlü müşkülatı çıkarmaktan çekinmediler. Muvaffakiyetsiz hizmet görmekten ise resmen vazifeden ayrılmayı tercih ettim. Maddiyat ve maneviyatım yüce zatınıza bağlıdır. Özel olarak hizmet ve sadakat arz etmekten çekinmeyeceğim. Yalnız bir şey istirham ederim. Resmi vazifeden ayrılmamı fırsat bilen bütün hasımlarımın hücumlarından kulunuzu muhafaza buyurunuz.

Cevap

Devletin tarihi anlar yaşadığı şu feci devrinde beni büsbütün yalnız bırakmayacağınıza eminim. Sadakatiniz beni büyük ümit ve tesellilere sevk etmişti. Yine sadakat vazifesini yerine getirmek yolundaki vaadinize memnunum. Saray her dakika ve kayıtsız şartsız size açıktır. Refik Bey'le beraber işbirliğinden ayrılmayınız. Ben her ikinizin sadakatine güvenerek uyarı ve telkinlerinizi sabırsızlıkla bekleyeceğim.

Vesika: 29.

Şifre 5.7.1919

Sıvas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı'na

Merkezi hükümetin baskı neticesi olarak millet ve memleket menfaatlarına aykırı yapması muhtemel tebligatını[3] kontrol veya durdurmak için haberleşme kanalı olan mühim merkezlerde icabında tatbik edilmek üzere hemen

1 "Padişahımızın ayak toprağına kulluk ve küçüklükle yüz sürerek istirhama cüret ederim" anlamında. (Y.N.)

2 Her halde [emrü ferman...]. "Her hâlükârda emir sizindir" anlamında bir kısaltma. Bkz. Vesika: 41. (Y.N.)

3 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımındaki "tebligatını" sözcüğü 1934 basımında "tebligatı" şeklinde. (Y.N.)

tedbirler ve tertibat alınmalıdır. Bu noktayı ne hükümete ve ne de telgraf memurlarına hissettirmemek lazımdır. İşbu telgrafın varışı bildirilecektir. 3. Kolordu 20. Kolordu'ya ve bu da 12. ve 14. Kolordu'ya ve o da Bekir Sami Bey'e, 15. Kolordu 13. Kolordu'ya ulaştıracaktır. İşbu telgrafın varışı aynı suret ve yol ile bildirilecektir. İmza: 3. Ordu Müfettişi Fahrî Yaveri Hazreti Şehriyarî Mirliva Mustafa Kemal.

Vesika: 30.

İstihbarat
Şifre
Gayet aceledir.

Erzurum, 5.7.1919

Konya'da 12. Kolordu Kumandanı
Miralay Salâhattin Bey'e

1. Cemal Paşa'nın on gün müddetle Dersaadet'e hareketinin hakiki sebebini açık olarak ve süratle bildirmenizi.

2. Zatıâlinizin hiçbir sebep ve suretle oradaki kuvvetlerin başından ayrılmanız caiz değildir. Bu konuda Fuat Paşa ile[1] haberleşerek en olumsuz ihtimale karşı tedbirler almanız elzemdir. Her gün vaziyetiniz hakkında kısa malumat vermenizi rica ederim.

3. Ordu Müfettişi
Fahrî Yaveri Hazreti Şehriyarî
Mustafa Kemal

Vesika: 31.

İstihbarat
Şifre
Gayet aceledir.

Erzurum, 5.7.1919

Ankara'da 20. Kolordu Kumandanı
Ali Fuat Paşa Hazretleri'ne

Salâhattin Bey'e yazdığım şifre sureti aynen aşağıdadır.

3. Ordu Müfettişi
Fahrî Yaveri Hazreti Şehriyarî
Mirliva
Mustafa Kemal

1 *Nutuk*'un 1. cildinde ve Vesika: 31'de yer alan suretinde "ile de" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.53. (Y.N.)

SURET

Gayet aceledir.

Konya'da 12. Kolordu Kumandanı Miralay Salâhattin Bey'e:

1. Cemal Paşa'nın on gün müddetle Dersaadet'e hareketinin hakiki sebebini açık olarak ve süratle bildirmenizi.

2. Zatıâlinizin hiçbir sebep ve suretle oradaki kuvvetlerin başından ayrılmanız caiz değildir. Bu konuda Fuat Paşa ile de haberleşerek en olumsuz ihtimale karşı tedbirler almanız elzemdir. Her gün vaziyetiniz hakkında kısa malumat vermenizi rica ederim. 3. Ordu Müfettişi, Fahrî Yaveri Hazreti Şehriyarî Mustafa Kemal.

Vesika: 32.

7.7.1919

12. Kolordu Kumandanı Salâhattin Beyefendi'ye

Cemal Paşa Hazretleri hakkındaki telgrafnamemin cevabını makine başında bekliyorum.

3. Ordu Müfettişi
Fahrî Yaveri Hazreti Şehriyarî
Mustafa Kemal

Vesika: 33.

Hususi
150

Konya, 6/7.7.1919
Varışı: 7/8.7.1919
Saat, evvel: 1. 10

3. Ordu Müfettişliği'ne

C. 5.7.19 19 ve 33 şifreye:

1. Cemal Paşa, İstanbul'a[1] bazı zevat ile temas etmek ve ailesiyle görüşmek üzere on gün müddetle ve kendi arzusuyla izinli olarak Dersaadet'e gitmiştir.

2. Fuat Paşa ile görüşmek üzere kendisine yazmıştım. Henüz cevap alamadım. Buluşma mahallinin Eskişehir olacağını zannediyorum. Kolordu mıntıkasındaki vaziyete dair bundan böyle her gün malumat arz edilecektir.

1 Telgrafın *Nutuk*'ta yer alan özetinde "İstanbul'da" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.53. (Y.N.)

3. Evvelce de arz ettiğim gibi, burada esas vazifeler biraz güçlükle ve ağır icra edilmektedir. Bununla beraber, az da olsa faydalı semereler elde edilmektedir. Hürmetler arz eder ve muvaffakiyetler temenni eylerim, Efendim.

12. Kolordu Kumandanı
Salâhattin

Vesika: 34.

Şifre
Şimdi çekilmesi
Zata mahsustur
106

15 Temmuz 1919

Canik[1] Mutasarrıfı Hamit Beyefendi'ye

Kardeşim Hamit Bey, sizin yerinize İbrahim Ethem Bey'in tayin olunduğunu haber alarak Refet'e yazdım. Ve birleşerek beraberce dahile doğru gelmenizi rica ettim. Bilmem hangi emniyet düşüncesi size İstanbul'a gitmek fikrini telkin ediyor. Refet'in başına gelecek size de aynıdır. Yani gideceğiniz yerin Malta olduğu muhakkaktır. Bundan başka biz kıymetli arkadaşlarımızı Dersaadet'ten Anadolu'ya çekip çıkarmaya ve bu şekilde ciddi vatanperverleri emellerinden mahrum etmemeye çalışırken, siz bu hareketle en azından kuşatılmış bir muhite giriyorsunuz. Biz hiç caiz görmedik. Salâhattin Bey'le programda mutabakat hasıl olmuştur. Refet'le buluşmak üzere haberleşip Amasya'ya hareket ederek oradan birlikte vereceğiniz karara göre ya Sıvas havalisinde birlikte kalırsınız veyahut rahatça bizim nezdimize gelirsiniz. Kati cevap bekleriz.

Mustafa Kemal

Vesika: 35.

Asayişle alakalıdır
Adet
71

Amasya'dan, 19.7.1919

3. Ordu Müfettişliği Erkânıharbiye Riyaseti'ne

C. 18.7.1919 şifreye:

Salâhattin Bey halen Samsun'dadır. Şimdiye kadar kendisiyle temas edemediğim gibi, hiçbir ciddi ve mühim haberleşme cereyan etmemiş olduğun-

1 Samsun. (Y.N.)

dan, adı geçen kumandanın fikir ve kanatinin ne merkezde olduğunu bilemiyorum. Ancak Refet Bey'le burada görüştüğüm zaman bana Salâhattin Bey'in bizimle hemfikir olduğunu ve fakat icabında İngilizlere mukavemet edecek kadar cüret gösteremeyeceğini hissettirmişti. Dolayısıyla Salâhattin Bey'in Kâzım Karabekir Paşa'ya vereceği cevap hakkında ve şimdiye kadar zatı samileriyle cereyan etmiş ve edecek olan haberleşmelerin mühim kısımlarından vakit ve zamanında aydınlatılmaklığımı hassaten istirham eylerim. Refet Bey ile Amasya'da üç gün bulunduk. Dün 18 Temmuz 1919'da Sıvas'a hareket etti. İstifasının kabulüne dair Harbiye Nezareti'nden henüz bir cevap gelmemiştir. Ünye ile Niksar arasında iki taburumuz hareket halindedir. İcabında adı geçen istikametin kapatılması için lüzumlu tedbirlerin alınacağını arz ile hürmetler takdim eylerim.

5. Fırka Kumandan Vekili
Mehmet Arif

Vesika: 36.

Numara
191

Erzurum, 10.7.1919

Muhterem Mücahit Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

İdare Heyeti Reisi Raif Efendi
İdare Heyeti Üyelerinden Emekli Binbaşı Süleyman Bey
İdare Heyeti Üyelerinden Emekli Binbaşı Kâzım Bey
İdare Heyeti Üyelerinden *Albayrak* Gazetesi Müdürü Necati Bey
İdare Heyeti Üyelerinden Tursun Bey zade Cevat Bey

Vatanı parçalanmaktan, milli hakları ve saltanat ve hilafeti çiğnenmekten kurtarmak emeliyle açılan milli mücahedeye istifa ederek mücahit bir fert sıfatıyla iştirak buyurduklarına dair hürmetle karşılanan 9 Temmuz 1919 tarih ve 346 numaralı yüksek tezkereleri genel bir heyecan ve hürmet ile alındı. Tarihimize kıymetli sayfalar ilave eden askeri hayatınızdan çekilmek yolundaki fedakârlığı minnet ve şükranla karşıladık. Erzurumluların vatanperver zatınıza karşı beslemekte olduğu itimat ve hürmeti bu vesile ile de arzı bir vecibe saydık. Samimi hürmetlerimizi sunarken, Cemiyetimizin başına geçerek vatanın selametinin teminine ve milletin ve saltanatın haklarının muhafazasına yönelik milli emellerin tahakkukuna gayret hasretmelerini herkesçe bili-

nen vatani hamiyetlerinden temenni eyleriz. Ekte takdim kılınan talimatta yazılı olduğu üzere, muhtelif vatani vazifelerle mükellef bulunan heyeti faalemiz[1] reisliğinin zatı samileri ve ikinci reisliğinin muhterem Rauf Beyefendi Hazretleri tarafından kabul buyurulmasını ve arz olunan heyete heyetimizden de yukarıda isimleri yazılı zatların seçilip tayin edildiğinin arzıyla muvaffakiyetler temenni eder ve şeref duyarız, Efendim Hazretleri.

Erzurum Şubesi, 1919
Vilayatı Şarkiye Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti
Raif

Vesika: 37.

Pek aceledir.
Şifre
162

Ankara'da 20. Kolordu Kumandanı
Fuat Paşa Hazretleri'ne

1. Hoca Raif Efendi Hazretleri'nin işbu telgrafnamesinin emniyetli bir surette Dersaadet'e çekilip ulaştırılmasıyla beraber bir cevabının yine aynı yolla acilen istenip alınması istirham olunur.

2. Dersaadet'te Vilayatı Şarkiye Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti Riyaseti'ne:

Posta ile gönderilen raporun ulaştığını arz etmiştim. Vilayatı Şarkiye Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti namına toplanmasına teşebbüs olunan Erzurum Kongresi'ne aynı milli maksatlarla teşekkül etmiş ve fakat mesela Trabzon Muhafazai Hukuk Cemiyeti gibi başka nam taşıyan cemiyetler dahi delegeler göndermiştir. Dolayısıyla kongrenin sırf Vilayatı Şarkiye Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti kongresi olmayıp, muhtelif milli cemiyetler namına da teklif edilmiş bir kongre olduğu belirtilmiştir. Bu suretle açılacak olan kongre hem cemiyetimizin ve hem de aynı milli gaye ve maksat ile teşekkül etmiş diğer bazı cemiyetlerin iştirakiyle daha genel bir şekil almış oldu. Böylece İslam hilafeti ve Osmanlı saltanatının bekçisi ve buralardaki İslam haklarının cidden muhafızı olabilecek mahiyet kazanmış olduğunu arz eylerim. Evvelce 3. Ordu Müfettişliği'ne ve ehemmiyetli bir salahiyetle buraların asayişinin muhafazasına tayin buyurulup vazifesini kolaylaştıracak surette kendisine eksiksiz yardım ve destekte bulunulması tarafı âlilerinden de bildirilen Mirliva Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, vazifesi uğrunda birçok çalıştıktan

1 Faaliyet halindeki kurul. (Y.N.)

sonra mübarek vatan ve milleti parçalanmak tehlikesinden kurtarmak ve Yunan ve Ermeni emellerine kurban etmemek için açılan milli mücahede uğrunda milletle beraber serbest surette çalışmaya resmi ve askeri sıfatı mâni olmaya başladığından, sinei millette mücahit bir fert suretiyle çalışmak üzere yüce askerlik mesleğine veda ederek istifa etti. Millet ve vatan uğrunda bu suretle fedakârlık gösteren bu zatıâliye karşı yine kendisini yüce bir vatani hizmete davet suretiyle haklarında yüksek heyetleri tarafından takdir ve hürmet gösterilmiş olmak üzere Merkezi Umumi yüksek heyeti namına da görüş ve fikir beyan eylemek vazife ve salahiyetinin adı geçen Paşa'ya verildiğinin telgrafla emir ve bildiriminin pek münasip olacağını arz ve istirham eylerim.

Vilayatı Şarkiye Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti Erzurum Şube Reisi: Raif

21.7.1919 3. Ordu Müfettişliği Erkânıharbiye Reisi
Miralay
Kâzım

Vesika: 38.

Erzurum, 23.7.1919, Çarşamba
"10 Temmuz, Rumi"

Erzurum Kongresi'nde Söylenen
Nutuk Suretidir.

Muhterem Delege Efendiler!

Kongremiz Heyeti Riyasetine âcizlerini seçmek suretiyle gösterilen itimat ve teveccühe hassaten teşekkür ederim. Bu münasebetle bazı maruzatta bulunmak isterim.

Efendiler!

Tarih ve hadiselerin sevkiyle bilfiil içine düştüğümüz bugünkü kanlı ve kara tehlikeleri görmeyecek ve bundan heyecanlanıp üzülmeyecek hiçbir vatanperver tasavvur edilemez.

Harbi Umumi'nin sonlarına doğru, milliyetler esasına dayanan vaatler üzerine Osmanlı hükümetimiz de adilane bir barışa nail olmak emeliyle mütarekeye talip oldu. Bağımsızlık uğrunda namus ve yiğitliğiyle dövüşen milletimiz, 30 Teşrinievvel [Ekim] 1918'de[1] imzalanan mütarekename ile silahını elinden bıraktı.

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1934 basımındaki "30 Teşrinievvel [Ekim] 1918" tarihi, 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında ve *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*'ndeki eski yazı belge fotokopisinde yanlışlıkla "30 Teşrinisani [Kasım] 1918" şeklinde. Bkz. *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, Ekim 1982, Sayı 82, Belge No: 1786. (Y.N.)

Devletlerin manevi şahsiyeti ve imza koyan delegelerin şahsi namuslarının teminat ve kefaletinde bulunan işbu mütarekename hükümleri bir tarafa bırakılarak İtilaf devletleri askeri kuvvetleri saltanat payitahtı ve yüce hilafetin merkezi olan İstanbul'umuzu işgal etti. Gün geçtikçe artan bir şiddetle hilafet ve saltanatın hakları, hükümetin haysiyeti, milli izzetinefsimiz tecavüze uğradı ve çiğnendi. Osmanlı tebaasından olan Rum ve Ermeni unsurlar gördükleri teşvik ve yardımın neticeleriyle de milli namusumuzu yaralayacak taşkınlıklardan başlayarak nihayet hazin ve kanlı safhalara girinceye kadar küstahça tecavüzlere koyuldular. Fakat, derin bir kederle itiraf etmeliyiz ki, bu cürctler, sekiz aydan beri, birbirini takiben iktidar mevkiine geçen, milli denetimden uzak merkezi hükümetlerin, birinin diğerinden daha fena olarak gösterdiği zaaf ve acz belirtilerinden[1] ve payitahtta ve bazı matbuatta görülen pek çirkin ihtiraslardan ve milli vicdanın inkâr, Kuvayi Milliye'nin ihmal olunmasından dolayı meydan bulmuştur.

Arz olunan sebepler ve saltanat payitahtının da kuşatılmış ve tamamıyla denetime tabi kalması yüzünden artık bu vatanda mukaddesat ve mukadderata sahip bir kudret ve milli iradenin mevcut olmadığı boş zannı hükümran olmuş ve cansız bir vatan, kansız bir millet nelere müstahak ise çekinmeden onların tatbikatına İtilaf devletlerince başlanmıştır.

Vatanın parçalanması söz ve karar konusu olarak Doğu Vilayetlerimizde "Ermenistan"; Adana ve Kozan havalisinde "Kilikya" namı ile yine[2] Ermenistan; Batı Anadolu'nun İzmir ve Aydın havalisinde Yunanistan; Trakya'da payitahtımızın kapısına kadar kezalik Yunanistan; Karadeniz sahillerimizde "Pontus" krallığı ve ondan sonra vatanın kalan kısımlarında da yabancı işgal ve himayesi gibi, artık 650 seneden beri bağımsız olarak saltanat sürmüş ve adalet ve yiğitliğinin tarihini vaktiyle Hindistan sınırına, Afrika'nın ortasına ve Macaristan'ın batısına kadar yürütmüş olan bu milletin esarete, kölelik payesine indirilmesi ve nihayet bu devletin tarih sayfasını kapatarak ebediyet mezarına defnetmek gibi insaniyet ve medeniyetle ve hele milliyet esaslarıyla bağdaşmayan emeller kabul ve tasvip olunmuş ve görülüyor ki, tatbikat devresi de başlamıştır.

Bu tatbikat bu anda gözümüzün önünde hazin bir surette cereyan ediyor. İzmir, Aydın, Bergama ve Manisa havalisinde şimdiye kadar binlerle anaların, babaların, kahramanların ve çocukların akan temiz kanı, Aydın gibi Anadolu'muzun en güzide bir şehrinin Yunanlıların zalim ve ateşli tahribatına

1 "Belirtilerinden" sözcüğünün aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "asarından" sözcüğü, 1934 basımında yanlışlıkla "arasından" şeklinde. (Y.N.)

2 *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*'ndeki eski yazı belge fotokopisinde yer alan "namı ile yine" sözcükleri, *Nutuk*'ta "namlarına" şeklinde. (Y.N.)

kurban oluşu, memleketin muhtelif kısımlarının İtalyan vesaire işgali altına alınışı ve dahile doğru acı bir şekilde göç edilmesi, elbette dini ve milli hislere dokunmuştur.

Efendiler!

Malum hakikatlerdendir ki, tarih, bir milletin kanını, hakkını, varlığını hiçbir zaman inkâr edemez. Dolayısıyla böyle bir yalan perdesinin arkasından vatanımız ve milletimiz aleyhinde verilen hükümler, kanaatler muhakkak iflasa mahkûmdur! Ve işte bütün bu iğrenç zulümlerden ve bu bedbaht aczlerden, tarihimize karşı reva görülen haksızlıklardan üzüntü duyan milli vicdan nihayet uyanış haykırışını yükseltmiş ve Müdafaai Hukuku Milliye ve Muhafazai Hukuku Milliye ve Müdafaai Vatan ve Müdafaai Hukuku Milliye ve Reddi İlhak gibi muhtelif namlarla ve fakat aynı mukaddesatın korunmasının temini için ortaya çıkan milli cereyan, bütün vatanımızda artık bir elektrik şebekesi haline girmiş bulunuyor. İşte bu azimkârane şebekenin vücuda getirdiği kahramanlık ruhudur ki, mübarek vatan ve milletin mukaddesatını kurtarmaya ve himayeye dayanan son sözü söyleyecek ve hükmünü tatbik ettirecektir.

Efendiler!

Genel ve özel vaziyet hakkında hepinizce malum olan bazı hususları burada tekrar hatırlatmayı faydasız bulmuyorum:

a) Dört aydan beri Mısır'da milli bağımsızlığın temini ve geri alınması için pek kanlı vakalar ve ihtilaller devam ediyor. Nihayet İngilizler tarafından tutuklanarak Malta'ya götürülmüş olan delegeler tahliye olunmuş ve Paris Barış Konferansı'na gitmelerine rıza göstermeye mecbur olmuşlardır.

b) Hindistan'da bağımsızlık için geniş çapta ihtilaller oluyor. Milli maksatlarına ulaşmak için bankalar, Avrupa müesseseleri, demiryolları bombalarla tahrip ediliyor.

c) Afganistan ordusu da İngilizlerin milliyeti imha siyasetine karşı harp ediyor. İngilizlerin bel bağladıkları sınır kabilelerinin dahi Afganlılara iştirak ettiğini ve bu yüzden İngiliz askerlerinin dahile çekilmeye mecbur olduğunu İngiliz gazeteleri itiraf etmişlerdir.

d) Suriye'de ve Irak'ta İngilizlerin ve yabancıların tahakküm ve idaresinden tekmil Arabistan galeyan halindedir. Arabistan'ın her yerinde yabancı boyunduruğu reddolunuyor. Yalnız memleketin refah ve saadeti için yabancıların iktisadi, ümrani, medeni vasıtalarından yardıma rıza gösteriliyor.

Bağdat ve Şam genel toplantıları her tarafa bu kararı yaymıştır.

e) Son zamanlarda devletler arasında hasıl olan rekabet münasebetiyle İngilizlerin Kafkasya'dan tamamen çekilmesine karar verilmiş ve tatbikat bir müddetten beri başlamıştır. İtalyan kuvvetlerinin Batum yoluyla Kafkasya'ya

gelmesi kararlaştırılmış ise de İtalya'daki ve Kafkasya'daki dahili ahval münasebetiyle bu kararın tatbikinden korkuyorlar.

f) Milli bağımsızlıklarını tehlikede gören ve her taraftan istilaya maruz kalan Rus milleti bu genel tahakküme karşı bütün millet fertlerinin müşterek kudretiyle çarpışıp ve herkesin malumu olduğu üzere bu kuvvet kendi memleketleri dahilinde galebe çalmış ve kendi üzerine musallat olan milletleri de nüfuz ve sirayeti dairesine almakta bulunmuştur.

g) Kuzey Kafkas, Azerbaycan ve Gürcistan birbirleriyle birleşerek milli mevcudiyetleri aleyhine yürümek isteyen Denikin ordusunu harben sıkıştırmış ve Karadeniz sahiline sürmüştür.

h) Ermenistan'a gelince: Bir istila fikri besleyen Ermeniler, Nahcivan'dan Oltu'ya kadar bütün İslam ahaliye baskı yapıyor ve bazı mahallerde katliam ve yağmacılıkta bulunuyorlar. Sınırlarımıza kadar Müslümanları mahva mahkûm ve göçe mecbur ederek Doğu Vilayetlerimiz hakkındaki emellerine doğru emniyetle yaklaşmak ve bir taraftan da 400 bin olduğunu iddia eyledikleri Osmanlı Ermenisini bir dayanak olmak üzere memleketimize sürmek istiyorlar.

Karadeniz'in batı tarafındaki vakalara gelince: Macar ve Bulgarlar memleketlerinin mühim bir kısmını istila etmek isteyenlere karşı bütün milli mevcudiyetleriyle çarpışıyorlar.

Meriç nehri batısında, yani Balkan Harbi'nden evvel devletimizin malikânesi olan Batı Trakya'nın Bulgarlardan alınarak Yunanlılara verilmesi İtilaf devletlerince kararlaştırıldığından, tatbik harekâtı başlamış ve Yunan işgal kuvvetlerine karşı Bulgar milli kuvvetleri tarafından takviye edilen Bulgar kuvvetleri Batı Trakya mıntıkası dahilinde verdikleri muharebeler neticesinde birçok Yunan fırkalarını def etmiştir.

Kendi vaziyetimize gelince: Daha Dersaadet'ten çıkmadan evvel vatan ve milletin kurtuluş çaresi hakkında birçok mesul ve muktedir rical ile görüşülmüştü. Payitahttaki aydınların ve din ve devlete hizmetleri geçmiş yüksek zevatın sarf ettikleri mesai kıymettar olmakla beraber, tesir ve denetim altında kuşatılmış bir muhit, kendilerini daima tehdit etmekte ve başarısızlıkla üzmektedir. Her halde mukadderata hâkim bir milli iradenin[1] müdahaleden uzak bir surette ortaya çıkması, ancak Anadolu'dan beklenmektedir. Buna dayanaraktandır ki, bir milli şûranın vücudunu ve ancak kuvvetini milli iradeden alacak mesul bir hükümetin mevcudiyetini talep etmek, bilhassa son zamanlarda payitahtın hemen tekmil fikir adamı tabakaları için bir sabit fikir halini almıştır.

1 "Milli iradenin" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un 1. cildinde ve *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*'ndeki eski yazı belge fotokopisinde yer alan "iradei milliyenin" sözcükleri, *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yanlışlıkla "idarei milliyenin" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.38; *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, Ekim 1982, Sayı 82, Belge No: 1786. (Y.N.)

Şurada acıklı bir hakikat olmak üzere arz edeyim ki, memleketimizde külliyetli yabancı parası ve birçok propagandalar cereyan ediyor. Bundaki gaye pek aşikârdır ki, milli hareketleri neticesiz bırakmak, milli emelleri felce uğratmak, Yunan, Ermeni emellerini ve vatanın bazı mühim kısımlarını işgal gayelerini kolaylaştırmaktır. Bununla beraber, her devirde, her memlekette ve her zaman çıktığı gibi, bizde de kalp ve asabı zayıf, idrakten yoksun insanlarla beraber vatansız ve aynı zamanda şahsi refah ve menfaatını vatan ve milletinin zararında arayan sefiller de vardır. Doğu işlerini idare etmekte ve zayıf noktaları arayıp bulmakta pek mahir olan düşmanlarımız memleketimizde bunu adeta bir teşkilat haline getirmişlerdir. Fakat mukaddesatının kurtulması gayesiyle çırpınan bütün millet işbu azim ve mücahedesi yolunda her türlü engelleri, muhakkak ve mutlaka kırıp süpürecektir.

Bütün bu gayeleri elde etmek için kendini vakfeden asil milletimizin içinde milletin bir ferdi gibi çalışmaktan doğan zevk ve övüncü burada şükran ve iftiharla arz eylerim.

En son olarak niyazım şudur ki, Cenabı Vahibülâmâl Hazretleri, Habibi Ekrem'i hürmetine[1] bu mübarek vatanın sahip ve müdafii ve diyaneti Celilei Ahmediye'nin[2] kıyamete kadar en sadık bekçisi olan asil milletimizi ve saltanat makamını ve yüce hilafeti korusun ve mukaddesatımızı düşünmekle mükellef olan heyetimizi muvaffak buyursun!.. Amin.

Vesika: 39.

24 Temmuz 1919

Zatı Şahane'ye, Sadrazam'a, Belediye Reislerine,
Cemiyetlere, Üst Seviyedeki Mülki Memurlara,
Büyük Kumandanlara

Dün yayımlanan 23 Temmuz 1919 tarihli ajansta Zatı Sadaretpenahileri'nin/Sadaretpenahi'nin Anadolu'da karışıklık çıktığına ve Kanunu Esasi'ye muhalif olarak Meclisi Mebusan namı altında toplantılar vuku bulduğuna ve Padişah'ın haklarına ve vatanın yüce menfaatlarına muhalif olan bu hareketin mülki ve askeri memurlar tarafından engellenmesi icap edeceğine dair vilayetlere ve bağımsız livalara tebliğ kılınan beyanatını, toplantı halinde bulunan Kongremiz huzurunda büyük bir hayret ve üzüntüyle söz konusu ettik. Cenabı Hakk'ın özel bir lütfu olarak asil milletinizin işlerin neticesini anlayıp iyice bilmesi sebebiyle en sakin zamanlarda bile emsaline tesadüf edilemeyecek derecede sükûn ve

1 "İstekleri gerçekleştiren yüce Allah, sevgili Peygamber'i hürmetine" anlamında. (Y.N.)
2 "Yüce İslam dininin" anlamında. (Y.N.)

asayişe mazhar olan vatanımızın yüce hükümetimizle İtilaf devletleri arasında imzalanan mütarekenamenin yirmi dördüncü maddesi hükümlerine ithal edilmesini adeta temin edecek ve kolaylaştıracak mahiyette bulunan vaki beyanatın devlet ve memleketin mutlak mesuliyetini üstlenen zatı samileri/zatı sami lisanından çıkmasının millet önünde af ve telafisi edilemez elim neticeler doğurabileceğine kanaat ederek, hakikate tamamen aykırılığı yabancıların da tasdiki altında bulunan işbu meselenin devletlilerinin kati lisanıyla tekzibini istirham eyleriz. Yüce hilafet ve saltanat makamına/makamlarına ilelebet itaat edeceğini, boyun eğeceğini her suretle teyit eden ve yenileyen ve akıbetin korku ve dehşeti önünde milli hislerini ve fikirlerini göstermek üzere toplanan ve temsilcisi bulundukları Padişah/Padişahlarının vilayetleri kamuoyunu hakkıyla temsil eyleyen Kongre'yi Meclisi Mebusan mahiyetinde göstererek esasen bir seneye yakın müddetten beri her defa Kanunu Esasi'nin alakalı maddesine muhalif hareket eden hükümetin millete haksız yere suç atfetmesi, hakikatin ne derecelerde tahrif edildiğine bariz bir nümunedir.

Mülki ve askeri memurların vatanın yüksek menfaatlarını muhafazaya hizmet eden heyetlerden ibaret olması itibariyle de aynı gayeyi temine yönelik olan milli maksatlar için ellerinden gelen kolaylığı ve yardımı göstermeleri icap ederken, yasak ve zor ile ihtar buyurulmaları, insan zihninin iyiye yormaya kudret bulamayacağı meselelerdendir.

Millet, her bakımdan hakları ihlal eden ve siyasete ve ihtiyata muhalif olan vaki beyanatın düzeltilip tekzip edilmesini ve keyfiyetten Babıâli tarafından Kongre'mize güven verecek şekilde malumat verilmesini ve milli hakların müdafaasında basiret ve ihtiyattan yana olunmasını ve kamuoyunu tatmin etmek üzere Meclisi Mebusan'ın zaman kaybetmeden toplantıya davet edilmesini bilinen tabii hakkına dayanarak istirham eylemekte ağız birliği içindedir, Sevgili Padişahımız.

Genel Kongre

Vesika: 40.

7 Ağustos 1919

Kongre Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Tarafından
Kongre'nin Sonunda Söylenen Nutuktur

Muhterem Efendiler,

Milletimizin kurtuluş ümidi ile çırpındığı en heyecanlı bir zamanda fedakâr muhterem heyetiniz her türlü zahmetlere katlanarak burada, Erzurum'da

toplandı. Hassas ve asil bir ruh ve pek sağlam bir iman ile vatan ve milletimizin kurtuluşuna ait esaslı kararlar aldı. Bilhassa bütün cihana karşı milletimizin mevcudiyetini ve birliğini gösterdi. Tarih bu Kongre'mizi şüphesiz ender ve büyük bir eser olarak kaydedecektir. Muhterem heyetinizin, değerli arkadaşlarımın hakkımda gösterdiği samimi muhabbet ve itimada buradan alenen teşekkür etmeyi bir vecibe sayarım. Bu kurtarıcı toplantımız sona ererken Cenabı Vahibülâmâl Hazretleri'nden[1] yardım ve hidayet ve Peygamberi Zişanımızın ruhu pür fütuhundan[2] feyiz ve şefaat niyazıyla vatan ve milletimize ve sonsuza kadar yaşayacak devletimize mesut akıbetler temenni ederim.

Vesika: 41.

24 Ağustos 1919

Erzurum Vilayeti Âliyesine

Utufetlû[3] Efendim Hazretleri,

Doğu Anadolu'da mevcut olup aynı maksat ve gaye ile şimdiye kadar teşekkül etmiş olan bütün milli cemiyetler Erzurum'da yaptıkları malum Kongre kararıyla "Şarki Anadolu Müdafaai Hukuk Cemiyeti" müşterek namı altında birleşmiş ve ittifak eylemişlerdir.

Cemiyetimizin merkezi şu anda Erzurum'dur. İdare heyeti demek olan "Heyeti Temsiliye"si üyelerinin isim ve hüviyetleri aşağıda yazılmış ve matbu esas nizamnamesinden iki nüshası ekte takdim edilmiştir. Cemiyetler Kanunu'na göre ilmühaberinin tarafımıza verilmesi için işbu beyannamemiz yüksek makamınıza takdim olunur. Olbapta emrü irade hazreti menlehülemrindir.[4]

Mustafa Kemal

Mustafa Kemal Paşa: Eski 3. Ordu Müfettişi, askerlikten istifa etmiş
Rauf Bey: Eski Bahriye Nazırı
İzzet Bey: Eski Trabzon Mebusu
Raif Efendi: Eski Erzurum Mebusu
Servet Bey: Eski Trabzon Mebusu
Şeyh Fevzi Efendi: Erzincan'da Nakşî Şeyhi
Bekir Sami Bey: Eski Beyrut Valisi
Sadullah Efendi: Eski Bitlis Mebusu
Hacı Musa Bey: Mutki Aşiret Reisi

1 "Emelleri gerçekleştiren yüce Allah'tan" anlamında. (Y.N.)
2 "Şanlı Peygamberimizin rahmetle dolu ruhundan" anlamında. (Y.N.)
3 Utufetlû: Lütufkâr, şefkatli. (Y.N.)
4 "Bu konuda emir ve irade sizindir" anlamında. (Y.N.)

Vesika: 42.

Sıvas'tan 22.8.1919
Varışı: 23

15. Kolordu Kumandanlığı'na

C. 21/22.8.1919 ve 2514 şifreye:
Nizamnamenin bugün de bir kısmı gelmiş ve bazı kelimeleri tamamıyla çözülememiştir. İki ve dördüncü maddelerin yayımlanmasını sakıncalı görmekte olduğumu arz eder ve basılıp yayımlanmasından evvel bu hususta bir kere daha inceleme yapılmasını rica ederim.

3. Kolordu Kumandanı
Salâhattin

Vesika: 43.

Şifre
Numara
342

Erzurum, 21.8.1919

Sıvas Valisi Mustafa Reşit Paşa Hazretleri'ne

Sıvas Kongresi hakkında Mustafa Kemal Paşa Hazretleri ile vaki olan haberleşmeleriniz tamamen milli bir mesele olmak itibariyle Heyeti Temsiliye'mizce de münakaşa edildi. Bu kongrenin Doğu ve Batı Anadolu vilayetleri tarafından yapılması kararlaştırılmış olması ve delegelerin büyük kısmının Sıvas'a varmak üzere bulunması bakımından bu konuda söz söylemeyi salahiyetimiz haricinde sayarız. Yalnız düşüncelerimizin hamiyet ve vatan sevgisi ile tanınmış zatı devletlerine arzını bir milli vecibe saydık. Doğu vilayetlerimizin kongre yapma teşebbüslerinin daha ilk adımda İtilaf devletlerinin endişesine sebep olduğu, bu vilayetlerin vatan parçalarından ayrılarak bağımsızlık iddiasında bulunduğuna varıncaya kadar yalanlar yayılarak neticesizliğe mahkûmiyetine çalışıldığı, maalesef hükümetimizin de yabancı aleti olmaktan utanmadığı devletlilerinin malumudur. Fakat milletin azim ve iradesi Allah'ın lütfu ile kongrenin toplanmasını nasip ettiğinden, beyannamenin yayımlanması üzerine İtilaf devletleri, milletin bağımsızlık ve mevcudiyetini kurtarmak meşru emeliyle toplandığını, hiçbir tecavüz fikri beslemediğini görerek İngilizler bile memnuniyet gösterdiler. Hatta bu konuda tafsilat ve

malumat vermek üzere Erzurum Temsilcisi Kaymakam Ravlenson[1] Londra'ya hareket eyledi ve yazdığı mektubunda aynen şunları söylemektedir: "Daha sonra tekrar gelmekliğim mümkündür. Bu halde daha mesut şartlar altında görüşmek hazzına nail olacağım." Dersaadet'ten aldığımız malumatta da bütün İtilaf devletlerinin meşru ve makul olan bu milli cereyanı pek tabii karşıladıkları, bilhassa Amerikalıların millet kamuoyunu anlamaya son derece ehemmiyet verdikleri, genel bir şekilde toplanacak olan Sıvas Kongresi kararlarının beklendiği, hatta milletle doğrudan doğruya temas için Sıvas'a İstanbul'daki heyetlerinden iki Amerikalı siyasi memur göndermeye karar verdikleri bildirilmektedir. Dolayısıyla Sıvas'taki bir Fransız binbaşısının beyanatını biz şahsi bir görüş saymakta mazuruz. Çünkü hürriyet ve bağımsızlık uğrunda mücahede eden milletlerin reisi olan Fransa kamuoyunun milli cereyana düşman olacağını hatıra getirmek mümkün değildir. Bununla beraber, milletimiz bağımsızlık ve mevcudiyetini her ne pahaya oturursa otursun kurtarmaya azmeylemiştir. Bu cereyana tabi olmayanlar yok olmaya mahkûm, yıkmak isteyenler mukavemete maruz olacaklardır Paşa Hazretleri.

İmza: *Heyeti Temsiliye*

Vesika: 44.

Şifre
Numara
347

Erzurum, 21.8.1919

Sıvas'ta 3. Kolordu Erkânıharbiye Riyaseti'ne

Kadı Hasbi Efendi Hazretleri'ne bu şifre çözümünün okunması rica olunur:

Vali Paşa ile telgraf başında Sıvas Kongresi hakkında vaki görüşme malumu âlileridir. Vali Paşa'nın açık olarak telgrafla böyle bir görüşme yapmalarını, Mebus Rasim Bey'e de kongrenin Sıvas'ta olmaması hakkında telgraf çektirmelerini uygun görmemekteyiz. İstanbul'daki yabancıların milletin bu gibi gösterilerini pek tabii ve meşru bulduğu haber alındığı gibi, Erzurum Kongresi'nin İngiliz ve Amerikalılara pek iyi tesir yaptığı ve hatta Amerika heyetinden iki mesul delegenin Sıvas'a gönderilmek üzere bulunduğu da ayrıca kayda değerdir. Sıvas halkının beyhude yere endişeye düşürülmesine sebebiyet vermek esef verici bir hata olur. Milleti sapkınlık içinde bırakmamak lazımdır. Bu sebeple zatı fazılanelerince[2] Sıvaslıların uyarılıp aydınlatılarak

1 Yarbay Rawlinson. (Y.N.)
2 "Faziletli zatınıaca" anlamında. (Y.N.)

Sıvas Kongresi'nin millet ve vatan hakkında yapacağı hayırlı tesirin izah ve bu suretle halkın beyhude yere vehme kapılmamalarının temin buyurulmasını hassaten rica eyler ve hürmet arz ederiz.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 45.

Şifre
Numara
340

Erzurum, 21.8.1919

3. Kolordu Kumandanlığı'na

Vali Reşit Paşa Hazretleri ile Sıvas Kongresi hakkında telgraf başındaki haberleşmelerimiz tabii malumu âlileridir. Sıvas Kongresi'nde bütün vatanın mukadderatı hakkında kararlar alınacağından, bir Fransız binbaşısının lafı ile milletin bu azminden geri dönmeyeceği açıktır. Sırf Doğu Vilayetleriyle sınırlı olan Erzurum Kongresi kararlarının İngilizler üzerinde bile iyi tesir eylediği, asıl milletin fikirlerini anlamaya çalışan Amerikalıların Dersaadet'ten salahiyettar iki siyasi memuru Sıvas'a yollamaya karar verdikleri bir zamanda Sıvas Kongresi'nin aleyhinde söz söylemek için ya pek zayıf kalpli olmak yahut vatan ve milletle alakadar bulunmamak icap eder. Dolayısıyla Vali Paşa Hazretleri'nin bu açık haberleşmelerinin Sıvas halkı üzerinde fena tesir yapacağının iyice düşünülmesi lazımdır. Kongre pek tabii ve meşru olarak toplanacağından, bu konuda velev ki pek sınırlı da olsa birkaç kişinin isteksizlik göstermesi suretiyle millette yabancılara karşı bir ayrılık görüntüsü verilmesi hiç de arzu edilir bir keyfiyet olmadığından, zatı biraderileri tarafından Vali Paşa Hazretleri'yle, bu sakat fikri taşıyan diğer zevat varsa onların da uyarılması ve aydınlatılmasının bugün için bir vatan vazifesi olduğunu arz, hürmetler takdim eyleriz.

Mustafa Kemal

Vesika: 46.

Sıvas'ta Mebus Rasim Bey'e

Telgrafnamenizi aldım. İnşallah yakında bizzat görüşmekle şeref duyacağım. Söz konusu ettiğiniz mesele ehemmiyeti nispetinde enine boyuna düşü-

nülmüştür. Memleket ve milletin herhangi bir suretle zararına sebep olacak hareketlerden bittabi kaçınılır. Ancak hatırınıza gelen hususlar vaki değildir. Bu konuda Vali Paşa Hazretleri'ne de cevaben maruzatta bulunulmuştur. Her hususta müsterih bulunmanızı rica eder ve gözlerinizden öperim.

Raif[1]

Vesika: 47.

Erzurum, 10 Ağustos 1919

Mutki'de Aşiret Reisi Hacı Musa Bey'e

Muhterem Efendim,

2. Ordu Kumandanlığında bulunduğum esnada ve pek ciddi ahval içinde aramızda hasıl olan gönül bağlarının kıymettar hatıraları daima saklı kalmıştır. Zatıâlilerinin eskiden beri devlet ve millet ve vatan uğrunda fedakârlığınız, güzide hizmetleriniz, bütün hamiyet erbabınca takdir edilmekte ve alkışlanmaktadır. Bu arada son olarak Bitlis'in geri alınmasında orduya fiilen yaptığınız yardımın kıymeti, Mutki mıntıkasının düşmana karşı emniyete alınmasında gösterdiğiniz gayret ve mesainin ehemmiyeti, her zaman takdir ve şükran lisanıyla yâd edilmektedir. Bu kadar fedakârlıklarımızın neticesinde bihikmetillâhitealâ[2] düşmanlarımızla yapmaya mecbur kaldığımız mütareke hükümlerinin hiç olmazsa hakkıyla iyi tatbikiyle milli bağımsızlık ve geleceğimizin serbestisini ümit ederken, maalesef düşmanlarımızın bugün devlet ve milletimize karşı pek hainane bir vaziyet alarak memleketimizi tamamen parçalamak, İslam âlemi için asırlardan beri kanlarını akıtan milletimizin hâkimiyet ve bağımsızlık hakkını elinden alarak köle mevkiine düşürmek için çalıştıkları, ecdadımızın bıraktığı anavatanda Ermenistan yapmaya uğraştıkları pek aşikâr olarak görünüyor. Pek büyük üzüntülerle karşılanacak alçakça ahvaldendir ki, milletin kuvvetine dayanmayı, emellerine uygun hareket etmeyi vatani ve hakiki vazife bilmesi lazım gelen İstanbul'daki merkezi hükümet de tamamıyla acz ve miskinlik içerisinde idaresinin dizginlerini tesirleri önünde baş eğdiği düşmanlarımıza bırakıyor. Senelerden beri cihana fedakârlık dersleri vermiş, harikalar göstermiş olan pek namuskâr ve faziletkâr milletimizin, bu iktidarsız ellerde pek yakında ne derece vahim akıbetlere uğrayacağını idrak edip iyice bilerek gezdiğim yerlerde haklarının muhafazası,

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde vesika "Raif" imzalıdır. Ancak, Atatürk, *Nutuk*'ta, Vesika: 46'ya "Rasim Bey'e de müsterih olması için bizzat yazdım" diyerek yer vermektedir. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.73. (Y.N.)

2 "Yüce Allah'ın bir hikmeti olarak" anlamında. (Y.N.)

vatanlarının müdafaası yolunda müdafaai milliye cemiyetleri teşkili suretiyle hakkıyla çalıştıklarını büyük bir iftihar ve şükran ile gördüm. İşte bu ahval ve şartlar içinde asker olarak bağlı çalışmaktan ziyade sinei millette vatandaşlarımla beraber milletin bir ferdi olarak memleketimin saadet ve bağımsızlığına hizmet etmeyi, şeref ve haysiyeti için ölünceye kadar çalışmayı daha faydalı görerek âşığı olduğum askerlikten istifa ettim. Bittabi bu vatani mesaide zatıâlileri gibi pek kıymettar vatandaşlarımın yardım edeceklerine ve ortak olacaklarına tam itimadım vardır.

Arz ettiğim birçok müdafaa cemiyetlerinin iştirakiyle milleti birleştirmek ve hayatımıza kastetmek isteyen düşmanlarımıza karşı kuvvetli bulundurmak maksadıyla Erzurum'da bir kongre toplanmıştır. Müzakereleri ve kararları hakkında Celâl Bey biraderimiz tafsilat vereceğinden, bu hususta sözü uzatmayı lüzumsuz görüyorum. Ancak şu kadarını arz edeyim, hakkıyla milletimizin bağımsızlığı ve vatanımızın bütünlüğü yolunda hasıl olan ittifakı hariç ve dahile karşı temsil maksadıyla Kongre'ce bir Heyeti Temsiliye seçildi ve kabul edildi. Zatıâliniz de Kongre'nin oybirliğiyle bu Heyeti Temsiliye üyeliğine seçildiniz. Senaverleri[1] de bunlar arasında bulunduğum gibi, eski Bahriye Nazırı, Hamidiye kahramanı Rauf Beyefendi biraderimiz de beraberdir. Vatanımızın kurtuluşu ve saadeti için el ele vererek çalışılacak bir zemin ve zaman hasıl olduğundan dolayı cidden pek büyük memnuniyet hissetmekteyim. Celâl Bey biraderimizin zatıâlinize getireceği nizamname icabınca tarafı âlilerinden teşkilata hız verilerek hiçbir tarafın ve kimsenin müdahale ve engellemesine müsaade buyurulmamasını ve mukaddes milli maksadın temini yolunda destek olacağını ümit ve kabul etmekte olduğum mülki ve askeri hükümetin muhalif hareketleri görüldüğü takdirde milletin irade ve hâkimiyetinin gösterilmesi lazım geleceğini zatıâlilerinden ayrıca arz ve rica ederim.

Burada olduğu gibi aynı maksatla Sıvas'ta da bütün milletin temsilcilerinden meydana gelen genel bir kongre toplanmak üzeredir. Senakârınız[2] da birkaç güne kadar sırf bunun için Sıvas'a hareket edeceğim. Kongre'nin sonunda tekrar Erzurum'a döneceğimden, Erzurum'da zatıâlinizle müşerref olurum. Bunun için münasip vakitte zatıâlilerine telgrafla malumat vererek mutlaka teşrifinizi rica edeceğim. Oradaki işlerinizin[3] zatıâlinizin burada uzun müddet kalmanıza mâni olacağını biliyorsam da, milletin bizlerden beklediği hizmetin ehemmiyet ve ulviyeti karşısında kısmen feda edileceğinden de eminim. Her halde bir defa görüştükten sonra bu hususun da bir hal çaresini dü-

1 Senaver: Metheden, öven. Burada "sizi metheden, öven ben" anlamında. (Y.N.)
2 Senakâr: Metheden, öven. Burada "sizi metheden, öven ben" anlamında. (Y.N.)
3 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımındaki "işlerinizin" sözcüğü, 1934 basımında yanlışlıkla "işlerimizin" şeklinde. (Y.N.)

şünür, buluruz. Cenabı Vahibülâmâl Hazretleri'nden[1] vatan ve milletimiz için hayırlı akıbetler niyaz eder ve sizlerin gözlerinizden öperim.

Mustafa Kemal

Vesika: 48.

13 Ağustos 1919

Bitlis Küfrevizade Şeyh Abdülbaki Efendi Hazretleri'ne

Faziletlû Efendim.

Zatı fazılanelerinin[2] Bitlis'te olduğunuzu tahmin ediyordum.[3] Bu defa aldığım malumat üzerine bu husus teyit olundu. Yüce hilafet ve saltanat makamının, vatan ve milletimizin içinde bulunduğu müşkül vaziyet malumu arifaneleridir. Senaverleri[4] milletimizin bugünkü felaketin içinden çıkacağı güne kadar milletle beraber ve milletin içinde çalışmaya varlığını hasretmekten başka hamiyet şiarı olamayacağı kanaatiyle derhal askerlikten istifa ettim. Çünkü resmi makam ve sıfatım buna mâni oluyordu.

Bugün için yegâne kurtuluş çaresi, milletin birliğini bütün cihana göstermek ve haklarımızı ve mukaddesatımızı milletin göstereceği kudret ile kurtarmaktır.

Erzurum Kongresi'nce kararlaştırılan esasları takdim ediyorum. O havalice icabına girişilerek düşmanlarımızın her türlü zararlı telkinlerine set çekmeleri herkesçe bilinen hamiyet ve vatanperverliklerinden beklenir. Hürmet ve muhabbet arz eylerim, Efendim Hazretleri.

Eski 3. Ordu Müfettişi
Mustafa Kemal

Vesika: 49.

Mektup

13 Ağustos 1919

Şimaklı Abdürrahman Ağa Hazretleri'ne
Dirşulu Ömer Ağa Hazretleri'ne
Muşarlı Resul Ağa Hazretleri'ne

1 "Emelleri gerçekleştiren yüce Allah'tan" anlamında. (Y.N.)
2 "Faziletli zatınızın" anlamında. (Y.N.)
3 *Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler IV*'teki eski yazı belge fotokopisinde yer alan "ediyordum" sözcüğü, *Nutuk*'ta yanlışlıkla "ediyorum" şeklindedir. Bkz. *Atatürk Özel Arşivinden Seçmeler IV*, ATASE Yayınları, Ankara, 1996, Belge No: 21, s.65-66; *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.3, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mayıs 2000, s.264. (Y.N.)
4 Senaver: Metheden, öven. Burada "sizi metheden, öven ben" anlamında. (Y.N.)

Vatanperver Efendim,

Zatıâlinizin yüce hilafet ve saltanat makamına olan bağlılıkları ve mukaddes vatanımızın Ermeni ayakları altında çiğnenmesine katiyen razı olamayacakları herkesçe bilinmektedir. Bugüne kadar göstermiş olduğunuz fazilet eserlerini yakından bildiğim için zatıâlinizi vatan ve millet için çalışmak hususunda hayatını hasreden vatanperverlerin başında göreceğimden eminim. Erzurum Kongresi'nce tanzim olunan beyanname ve nizamnamelerden lüzumu kadarını takdim ediyorum. Teşkilatın o havalice sürat ve kolaylıkla tatbiki ve zararlı düşman telkinlerine katiyen mâni olmak hususlarında bilinen hâmiyet ve gayretlerinin eserlerini tam bir inançla bekler ve gözlerinizden öperim, Efendim.

Eski 3. Ordu Müfettişi
Mustafa Kemal

Vesika: 50.

13 Ağustos 1919

Eski Mebus Sadullah Efendi Hazretleri'ne

Muhterem Efendim,

Yüce hilafet ve saltanat makamının uğradığı baskı, vatan ve milletimizin düşmanlarımız tarafından mahkûm edilmek istenildiği elim akıbet malumu âlileridir. Bütün bu tecavüzlere karşı koyabilmek için yegâne çarenin, milletimizin, hakların ve mukaddesatın müdafaası için yekvücut olarak kudret göstermesi olduğu takdir buyurulur.

Doğu Anadolu'nun her tarafında aynı elem neticesi olarak teşekkül etmiş bulunan cemiyetlerin Erzurum Kongresi'nde elhamdülillah birleşmesi maksadın temini için elde bir teminat olmuştur.

Millî birliğimizin dahil ve harice karşı temsili için kabul edilen Heyeti Temsiliye'ye zatıâlileri oybirliği ile seçildiniz. Bu suretle vatan ve milletiniz için birlikte çalışacağımızdan dolayı pek bahtiyarım.

Kongre'ce tanzim olunan beyanname ve nizamnamelerden kâfi miktar takdim edilmiştir. O havalide teşkilatın takviyesini ve şekillenmesini temin buyurduktan sonra Erzurum'u teşrifleri şiddetle beklenir.

Bendeniz, Heyeti Temsiliye'mizde bulunan eski Bahriye Nazırı Rauf Beyefendi ile Sıvas'ta toplanmak üzere bulunan kongreye gideceğimizden, dönüşümüze kadar Raif Efendi yalnız kalıyorlar. Teşrifleri kendileri için pek büyük teselli vesilesi olacaktır. Cümleten gözlerinizden öperiz, Efendim.

Eski 3. Ordu Müfettişi
Mustafa Kemal

Vesika: 51.

13 Ağustos 1919

Şeyh Mahmut Efendi Hazretleri'ne

Faziletlû Efendim,

Yüce hilafet makamına ve Osmanlı saltanatına olan hakiki bağlılıkları ve aziz vatanımız hakkındaki kati alakaları herkesçe bilinmektedir. Harbi Umumi'nin makûs neticesi düşmanlarımıza çok fırsatlar bahşeylediğinden, Mütareke'den beri devlet, millet ve vatanımız hakkında reva görülen tecavüz ve zulümler tahammül ve kabul edilemez dereceye ulaşmıştır. Hilafet ve saltanatın yok olmasına ve vatanımızın Ermeni ayakları altında çiğnenmesine ve milletimizin Ermenilere esir olmasına rıza gösterecek hiçbir Müslüman tasavvur edilemez. Düşmanlarımızın her taraftaki teşebbüsleri hep vatanın parçalanması ve milletimizin esir olması gayelerine yöneliktir. Milletten kuvvet alamayan ve esir vaziyetinde bulunan merkezi hükümet aczden başka bir şey gösterememektedir.

Milletin yekvücut olarak kuvvet ve kudretini cihana göstermesinden başka kurtuluş çaresi ve medet noktası kalmamıştır. Bu sebeple senaverleri[1] resmi makam ve sıfatımın mâni olduğunu gördüğümden, derhal askerlik mesleğinden istifa ederek vatan ve milletimizin tam kurtuluşuna kadar milletle beraber ve milletin içinde çalışmaya karar verdim. Zatıâlileri gibi fedakâr, vatanperver dindaşlarımın benimle beraber çalışacağınıza eminim. Bu defa Erzurum Kongresi'nce kararlaştırılan beyanname ve nizamnamelerden takdim ediyorum. O havalice teşkilatın genişletilmesi ve takviyesi hususunda kuvvet sarf olunmasını rica ederim. Yakında Sıvas'ta toplanacak olan genel bir kongre ile de daha faydalı ve kati neticeler elde edileceği şüphesizdir. O havalide İngilizlerin aldatıcı telkinlerinin önüne geçilmesi pek ziyade lazımdır. Cenabı Hak cümlemize muvaffakiyetler ihsan buyursun. Gözlerinizden öperim, Efendim.

Eski 3. Ordu Müfettişi
Mustafa Kemal

1 Senaver: Metheden, öven. Burada "sizi metheden, öven ben" anlamında. (Y.N.)

Vesika: 52.

13 Ağustos 1919

Nurşinli Büyük Şeyhlerden Şeyh Ziyaettin Efendi Hazretleri'ne

Faziletlû Efendim,

Zatı fazılanelerinizin[1] Harbi Umumi boyunca Osmanlı ordusuna yapmış olduğunuz güzide hizmetleri ve yüce hilafet ve saltanat makamına göstermiş olduğunuz kalpten bağlılığı yakından biliyorum. Bu sebeple zatıâlinize kalben pek büyük hürmetim vardır.

Bugün hilafet makamının, Osmanlı saltanatının ve mukaddes vatanımızın düşmanlarımız tarafından nasıl rencide edilmekte ve Doğu Vilayetlerimizin Ermenilere hediye edilmesinde ısrar olunmakta olduğu malumu ârifaneleridir. Millete dayanmayan İstanbul'daki merkezi hükümetin bütün bu düşman tecavüzleri karşısında âciz ve naçiz kalarak millet ve memleketin haklarını müdafaa edememekte olduğu tahakkuk etmiştir. Bu sebeple milletimizin mevcudiyetini ve birliğini bütün cihana göstermek ve haklarımızın indi ve şahsi kararlarla imhasına müsaade edemeyeceğimizi anlatmak maksadıyla senaverleri resmi makam ve sıfatımı bırakarak milletin içinde ve milletle beraber çalışmaktan başka çare göremedim ve derhal askerlikten istifa ettim.

Elim vakalar tesiriyle her tarafta teşekkül eden milli ve vatani cemiyetlerin delegelerinden meydana gelmek üzere Erzurum'da toplanan bir kongre ile "Şarkî Anadolu Müdafaai Hukuk Cemiyeti" teşekkül etti ve milli birliğimizi dahil ve harice karşı temsil eylemek üzere bir Heyeti Temsiliye kabul edildi. Bu hususa dair bir beyanname ve nizamnamelerden yüce zatınıza takdim ediyorum. Zatı fazılaneleri cemiyetimizin en muhterem üyelerinden bulunduğunuzdan, mukaddes maksadın elde edilmesi için herkesçe bilinen emek ve gayretlerinin teşkilatımızın o havalice hızla meydana getirilmesine ve zararlı düşman telkinlerinin giderilmesine sarf olunacağına eminim. Birkaç güne kadar Batı Anadolu ve Rumeli'nin bütün vilayetlerinden gelmekte olan delegelerle de genel bir kongre Sıvas'ta toplanacaktır. Cenabı Hakk'ın yardım ve inayeti ve Peygamberi zişanımızın[2] feyiz ve şefaati ile bütün milletimizin bir noktada birlik olduğunu ve haklarını muhafaza ve müdafaaya kadir bulunduğunu cihana göstereceğiz.

Yakında Meclisi Mebusan'ımızı açtırmak ve millete dayanan kuvvetli bir hükümeti iktidar mevkiine geçirerek vatanın selametini temin eylemek nasip olacaktır.

1 "Faziletli zatınızın" anlamında. (Y.N.)
2 "Şanlı Peygamberimizin" anlamında. (Y.N.)

Muhabbet ve hürmetlerimin kabulünü rica ve o havalideki bütün vatandaşlarıma selamlar ithaf eylerim, Efendim Hazretleri.

Eski 3. Ordu Müfettişi
Mustafa Kemal

Vesika: 53.

13 Ağustos 1919

Garzan'da Reislerden Cemil Çeto Bey'e

Efendim;

O havaliden gelen zevattan aldığım malumattan zatıâlinizin yüce hilafet makamına ve sonsuza kadar yaşayacak devletimize olan sağlam ve hakiki bağlarınızın belirtilerinden olmak üzere aziz vatanımızın düşman emellerine karşı korunması hususunda göstermekte olduğunuz gayret ve fedakârlığı öğreniyorum. Bundan dolayı pek ziyade memnun ve müteşekkirim.

Erzurum'a gelmeden evvel vuku bulan telgraf haberleşmelerimizde ilk fırsatta oralara gelmek arzusunda bulunduğumu bildirmiştim. Fakat ahval ve hadiseler şimdiye kadar buna müsaade etmedi.

İşitmiş olduğunuz ve olacağınız üzere Mütareke'den sonra İtilaf devletleri devlet ve milletimizin haklarına asla riayet etmeyip memleketimizi parçalamak ve Doğu Vilayetlerini Ermenilere vermek, batı vilayetlerimizden İzmir gibi en mamur yerleri Rumlara hediye etmek, Karadeniz sahillerinde bir Pontus Rum hükümeti teşkil etmek gayelerine düştüler. Bir taraftan da İngilizler Diyarbekir ve havalisi halkını aldatarak türlü türlü şekiller vermeye kalkıştılar. 3. Ordu Müfettişliğim esnasında, düşmanların bu hainane kasıtlarına engel olmaya karar verdim. Ve bunun için icap eden teşebbüslere giriştim. İstanbul'da esir vaziyetinde bulunan merkezi hükümetin bazı ricali, milletten kuvvet almakta kayıtsız davrandıklarından, yabancılar gözünde hükümsüz kaldılar. Benim milli ve vatani meşguliyetlerimden bittabi düşmanlarımız memnun olmadılar. Beni Anadolu'dan İstanbul'a davet etmek istediler. Ben ise nihayete kadar milletle beraber ve sinei millette çalışmaya karar verdiğimden derhal askerlikten istifa ettim.

Malumu âlinizdir ki, Anadolu ve Rumeli'nin tekmil vilayetlerinde Müdafaai Hukuk cemiyetleri teşekkül etmiştir. Doğu Anadolu vilayetleri ve bağımsız livaları delegelerinden meydana gelmek üzere Erzurum'da bir kongre toplandı. Bu sayede tekmil Doğu Anadolu halkı birleşti. Dahili ve harici siyasetini tespit eden esaslı kararlar aldı ve bir de teşkilat nizamnamesi yaptı. Bunlardan zatıâlinize takdim ediyorum.

Birkaç güne kadar tekmil Batı Anadolu ve Rumeli vilayetleri delegelerinden meydana gelmek üzere Sıvas'ta genel bir kongre toplanacaktır. Bu suretle de bütün millet yekvücut olarak haklarını müdafaa edecek hale gelecektir. Milleti birleşmiş bir halde gerek dahile ve gerek harice karşı temsil eylemek üzere bir Heyeti Temsiliye seçilmiş ve kabul edilmiştir ki, ben de bu heyette dahilim. İnşallah yakında Meclisi Mebusan toplanacak ve her türlü millet ve memleket haklarını müdafaaya kâfi kuvvetli bir hükümet iktidar mevkiine geçecektir. Milletin gösterdiği bu birlik ve kudret sayesinde tekmil yabancı devletleri, İngilizler, Amerikalılar, Fransızlar, İtalyanlar kısacası hepsi vatan ve milletimize hürmet etmeye başladılar. İnşallah netice mesut olacaktır.

Doğu Anadolu'daki cemiyetlerin birleşmesinden hasıl olan "Müdafaai Hukuk Cemiyeti"nin kati mesaisiyle devletimizin bağımsızlığını ve vatanımızın bütünlüğünü kurtaracağına hiç şüphe etmiyorum. Zatıâliniz cemiyetimizin en mühim üyelerindensiniz. Emek ve gayretinizle o havalide az zamanda teşkilatın takdim ettiğim nizamname hükümlerine uygun olarak vücuda getirileceğine ve İngilizlerin milletimizi parçalamaya ve vatanımızı Ermeni ayakları altında çiğnetmeye yönelik olan entrikalarına meydan verilmeyeceğine eminim.

Sıvas Kongresi'nde bulunmak üzere geçici olarak Sıvas'a gideceğim. Ondan sonra tekrar Erzurum'a geleceğim. Gözlerinizden öper, orada bütün vatandaşlarımıza mahsus selamlar eylerim, Efendim.

Eski 3. Ordu Müfettişi
Mustafa Kemal

Vesika: 54.

Sıvas Kongresi'nde
Kongre Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Tarafından Söylenen
Açış Nutku

Muhterem efendiler,

Vatan ve milletin kurtuluşunu hedefleyen zorlayıcı sebepler, sizleri bunca zorluklar ve engeller karşısında Sıvas'ta topladı. Kahramanca azminizi tebrik etmek ve hoş geldiniz demekle bahtiyarlığımı arz ederim.

Efendiler, muhterem heyetiniz, kurtarıcı müzakerelerine girişmeden evvel bazı maruzatta bulunmama müsaadenizi rica ederim. Malumdur ki, milliyetler esasına dayalı vaatler üzerine 30 Teşrinevvel [Ekim] 1918 tarihinde İtilaf devletleri ile Mütareke imzalandı. Milletimiz adilane bir barışa nail olacağını ümit etti. Halbuki Mütarekename hükümleri vatan ve milletimiz aleyhin-

de her gün bir suretle suiistimal ve taarruz ve zorlama suretiyle tatbik edildi. İtilaf devletlerinden kuvvet alan memleketimizdeki Hıristiyan unsurlar milletimizin haysiyetini kırma ve ihlal mahiyetinde çılgınca hareketlere koyuldu. Batı Anadolu'da İslamın mukaddes ocağına giren Yunan zalimleri İtilaf devletlerinin hoşgörülü bakışları karşısında canavarca facialar yaptı.

Doğuda Ermeniler Kızılırmak'a kadar yayılma hazırlıklarına ve şimdiden sınırlarımıza kadar dayanan katliam siyasetine başladı. Karadeniz sahillerimizde Pontus Krallığı hayalinin tahakkukuna bile çalışıldı. Adana, Ayıntap,[1] Maraş ve Konya havalisine kadar Antalya işgal ve Trakya da işgal mıntıkasına dahil edildi.

Saltanat payitahtının ve hilafet merkezinin ise hükümdar saraylarına kadar boğucu bir tarzda işgali suretiyle devletin can evinde yabancı tekeli ve tahakkümü kuruldu ve bütün bu hak çiğneyici tecavüzlere karşı merkezi hükümet ihtimal ki tarihte bir misli daha görülmemiş surette tahammül etti ve daima zayıf ve âciz bir mevkide kaldı. İşte bu ahval milletimizi şiddetli bir uyanışa sevk etti. Artık milletimiz pek güzel anladı ki, İtilaf devletleri bu vatanda mukaddesat ve mukadderatına sahip bir kudret ve milli iradenin mevcut olmadığı boş zannına kapıldı. Ve bu zan yüzünden cansız bir vatan, kanunsuz[2] bir millet nelere müstahak ise çekinmeden onların tatbikatına koyuldu. Buna karşı tevekkül ve teslimiyetin tam çöküş faciasından başka bir netice vermeyeceği kanaati kuvvetlendi.

Efendiler, milletimizin sizler gibi aydınları ve hamiyet sahipleri manzaranın elemli karanlıklarından ümitsizliğe kapılmadılar. Çünkü onlar bilirler ki, tarih, bir milletin varlığını, hakkını hiçbir zaman inkâr edemez. Çünkü onlar kuvvetli bir iman ile kanidirler ki, bir yalan perdesi arkasından vatan ve milletimiz aleyhinde verilen hükümler, ortaya sürülen kanaatler muhakkak iflasa mahkûmdur.

Efendiler, İtilaf devletlerinin haksızlıkları ve merkezi hükümetin zaaf ve aczi karşısında milletimiz, mevcudiyetini ispat ve fiili tecavüzlere karşı namus ve bağımsızlığını bilfiil müdafaa hükmünü vermek zorunda kaldı. İstenildiği üzere, doğuda geçmiş harbin her türlü meşakkat ve elemlerini görmüş ve bilhassa Ermenilerin vahşet ve zulümlerine sahne olmuş matemzede sınır vilayetlerimiz milli namus ve bağımsızlığı kurtarmak maksadıyla Müdafaai Hukuku Milliye, Muhafazai Hukuku Milliye cemiyetleri teşkil eylediler. Do-

1 Antep. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde "kanunsuz" şeklinde yer alan sözcüğün doğrusu "kansız" olmalı. Nitekim Mustafa Kemal Paşa kısa süre önce yaptığı Erzurum Kongresi'ndeki konuşmasında aynı cümleye "cansız bir vatan, kansız bir millet" sözcükleriyle yer vermektedir. Bkz. elinizdeki ciltte, Vesika: 38, s.43; ayrıca bkz. eski yazı belge fotokopisiyle birlikte aktaran: *Askeri Tarih Belgeleri Dergisi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, Ekim 1982, Sayı 82, Belge No: 1786; *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.3, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mayıs 2000, s.184. (Y.N.)

ğudan ve güneyden tehlike hisseden Diyarbekir vilayetimizde de Müdafaai Vatan Cemiyeti teşekkül etti.

Batıda Yunanlıların tecavüzü ihtimaline karşı teşekkül eden Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti Yunanlıların sevgili topraklarımıza ayak basması üzerine ilhakı fiilen redde girişti.

Trakya'da, Kilikya'da ve her tarafta milli cemiyetler teşekkül etti. Kısacası batıdan ve doğudan yükselen milletin sesi Anadolu'nun en ücra köşesinde yankı buldu. Dolayısıyla milli cemiyetler düşmanların esaret boyunduruğuna girmemek kastıyla milli vicdanın azim ve iradesinden doğmuş yegâne teşkilat oldu. Bu sayede asırlardan beri bağımsız yaşayan milletimiz mevcudiyetini âleme göstermeye başladı.

Efendiler, milletçe kurtuluş çaresinin ancak kendi ruhundan ve kendi teşkilatlanmasından doğacağı kanaati tahakkuk edince, bariz tehlikeler karşısında bulunan Doğu Anadolu vilayetleri Erzurum Kongresi'ni davet etti. Bu sırada idi ki, cereyan eden haberleşmeler ve saik olan hadiseler ve zaruretler ile de bütün vatanın kurtuluşunu hedefleyen Sıvas Kongresi, bugün muhterem heyetinizin vücuda getirdiği Genel Kongre, 21 Haziran 1919 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Efendiler, burada büyük teessüflerle yüksek heyetinize arz edeceğim ki, memleketin ve milletin mukaddesatını teminde acz ve miskinlikten başka bir kudret gösterememiş olan merkezi hükümet, milletin sesini boğmak, müşterek milli bağları kırmak ve bu suretle milleti daima mağlup göstermek gibi ancak düşmanlarımızın menfaatı hesabına kaydolunan boğazlanırcasına ve tutarsız hareketlerde bütün kahramanlığını takındı. Bu hal, milli tarihimizde bittabi merkezi hükümet hesabına pek şaibeli bir fasıldır.

Teşekkür olunur ki efendiler, millet ve milli kudretin tamamen yardımcısı olan namuskâr ordumuzun merkezi hükümeti ikazı suretiyle zararlar neticesiz bırakılmıştır. Bununla beraber kötü tesirler bir ölçüde gecikmelere sebep olmuştur.

Hatırlarda olacaktır ki, Sıvas Genel Kongresi'ne teşrifleri için 22 Haziran'da vuku bulan davetnamede Erzurum Kongresi'nden bahsedilerek 10 Temmuz, toplantı için esas alınmıştı. Batı Anadolu delegelerinin bu zamana kadar Sıvas'a ulaşabilecekleri tahmin olunarak Erzurum Kongre heyetinin de Sıvas'ta genel toplantıya dahil olabileceğine imkân tasavvur edilmişti. Halbuki Sıvas Kongresi'nin toplanması ancak bugün nasip oldu. Aradan bir ayı aşkın zaman geçti. Bu uzun müddet zarfında Erzurum Kongresi heyetinin beklemesinden ise zaten malum ve müşterek olan asıl maksatlar ve esas noktalar üzerine müzakereler icra etmesi ve kararlar alması münasip görüldü. Ve sonra da delegelerin seçim mahallerine dönmeleriyle kararların fiilen tatbikatına

başlamaları tercih edildi. Fakat Kongre Genel Kurulu ve dolayısıyla Doğu Anadolu namına Sıvas Kongresi'nde hazır bulunmak üzere Heyeti Temsiliye'den bir heyetin vekil kılınmasına karar verdi.

Erzurum Kongresi'nin beyanname ve nizamnamesi muhteviyatından başka gizli kalmış hiçbir karar yoktur. Yalnız Sadrazam Ferit Paşa'nın Paris seyahatinden dönüşünde Anadolu'da kargaşa olduğuna dair vuku bulan bir tamimi Kongre'ce büyük teessüflerle okunmuş ve hakikate aykırı ve memleket ve millet menfaatlarına zararlı bu gafilane tebliğin derhal tekzibi şiddetle kendisinden talep edilmiştir. Bir de mebus seçiminin hızlandırılması talep olunmuştur. Erzurum Kongresi yalnız Doğu Anadolu delegelerinden teşekkül etmiş bulunduğu için salahiyetini bu daire dahiline hasretmek mecburiyetini nazarı dikkatte tutmuştur. Ancak Batı Anadolu ve Rumeli delegelerinin iştirakiyle tecelli edebilecek genel ve kapsamlı salahiyetin kullanılmasını muhterem heyetinizin hazır bulunması şartına ve kaydına bağlı gördü. Hatta bu sebepledir ki, Doğu Anadolu'daki milli cemiyetlerin birleşmesinden hasıl olan kütleye unvan verirken Şarki Anadolu kaydı konuldu. Gelişigüzel "Anadolu Müdafaai Hukuk Cemiyeti" yahut "Anadolu-Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti" genel unvanının kullanılması ve bütün milletin hakları namına kendi kendine salahiyet vermek doğru olamazdı. Bu takdirde İstanbul'da vuku bulduğu gibi, beş on kişinin bir araya gelerek bütün milletin salahiyet sahibi vekilleri imiş gibi indi ve asıl sahip olan milletle alakasız bir teşebbüs mahiyetinde olabilirdi.

Bununla beraber efendiler, Erzurum Kongresi, bütün memleketin ve milletin birlik ve ittifak noktasında Doğu Anadolu vilayetlerince diğer vilayetler ile her bakımdan işbirliği temini kati emeldir temel ilkesini kabul eylemiştir. Bittabi yüksek huzurunuzla toplanan işbu Sıvas Genel Kongremizde vatanımızın yekpare, milletimizin yekvücut olduğunu lüzumu gibi ifade ve ispat edecek esaslar konulur.

Efendiler, Millet Meclisi'nin toplanması için öteden beri gösterilen milli emeller karşısında merkezi hükümetin başından beri aldığı ihmalkâr ve daha sonra inatçı ve Kanunu Esasi'ye tamamen aykırı tavırları son günlerde milli cereyanın tesirleriyle uysal bir vaziyete girmiştir. Seçimler için emir verildiği malumunuzdur. Bunun tahakkukunu inşallah azim ve yiğitliğiniz vücuda getirecektir. Ancak bundan evvelki vakalar safhasında çok sayıda veya tek tek yabancı mandaterlikleri gibi doğrudan doğruya hayat ve bağımsızlığımızla alakadar bir mesele söz konusu olmaktadır.

Meclisi Milli'nin henüz toplanmamış olduğu bir sırada kuşatılmış ve bağımsızlığını kaybetmiş olan merkezi hükümetin münferit ve gayri meşru bir kararı veyahut milli emellere muhalif bazı harici tekliflere teslim olmuş ve boyun eğmiş gibi emrivakilerin ortaya çıkması ihtimaline karşı Erzurum ve

Sıvas Kongrelerinin milli ruhu temsilen ve birbirini takiben toplanması muhakkak bir hayır ve selamet alametidir. Maruzatım son bulurken vatan ve milletin selamet ve kurtuluşu gayesine bağlı olan heyetimizin hayırlısıyla muvaffak olması temennilerini Barigahı İlahiye refeylerim.[1]

Vesika: 55.

Adet
95

Sıvas, 13.9.1919

Konya'da 12. Kolordu, Diyarbekir'de 13. Kolordu,
Balıkesir'de 14. Kolordu, Erzurum'da 15. Kolordu, Ankara'da 20. Kolordu,
Bursa'da 17. Fırka, Çine'de 58. Fırka, Bandırma'da 61. Fırka,
Niğde'de 11. Fırka (61. Fırka vasıtasıyla Edirne'de 1. Kolordu)
Kumandanlıklarına

Merkezi hükümetin takip ettiği irticakârane yol ve son zamanlarda aldığı mutlakıyetçi vaziyet mevcut endişe ve heyecanı artırmaya sebep olduğu gibi, mebus seçimlerinin icrasında ihmalkârane hareketi, barışın aleyhimizde olan bütün icaplarını kabul ve millete bir emrivaki tarzında takdim edeceğini göstermekte ve şu halde Sulh Konferansı'na verdiği nota icabınca Toros'un berisindeki vilayetlerimizin kaybı ve Aydın vilayetinde kabul ettiği sınırın batı sahil kısımları ve memleketin işgal edilmiş muhtelif topraklarının maazallah kaybedilmek tehlikesi bütün çıplaklığıyla hissedilmekte olduğundan, Meclisi Mebusan'ın seçimiyle milletin mukaddes haklarını kullanmasına ve irade ve kudretini göstermesine meydan kalmadan böyle bir tehlikeli vaziyet karşısında tedbirler almak ve hakları müdafaa eylemek ve keza halkı silahlandırmak ve yekdiğeri aleyhine kıyam ve kıtale teşvik gibi alçakça bir cinayete teşebbüs ettiği elde edilmiş olan vesikalarla reddedilemez bir surette tahakkuk eden merkezi hükümet ile her türlü tedbirlere rağmen mevkiini muhafaza ettiği müddetçe münasebetler kesilmekle, şayet bu müddet ve şu hal devam edecek olursa memleketin idaresi ve aynı zamanda ortaya çıkması muhtemel yeni vaziyetlere karşı milletin mukadderatının kararlaştırılması ve tespiti için bir genel kongrenin fevkalade olarak toplanmasına ihtiyaç hasıl olması muhtemeldir. İcabında bu fevkalade kongrenin derhal toplanmasını teminen üyelerini şimdiden seçmek memleket menfaatları icabından görülmektedir. Batı Anadolu'nun delegeleri zaten Sıvas'ta toplanmış bir haldedir.

1 "Allah'ın yüce huzuruna sunarım" anlamında. (Y.N.)

Dolayısıyla her sancaktan kazalarının adedine göre gerekli delegelerin şimdiden seçilerek ilk icra edilecek tebliğde gösterilecek toplantı mevkiine süratle gitmek üzere ihtiyaten hazır bulunmalarının temini ile isimlerinin şimdiden Sıvas'ta Heyeti Temsiliye'ye bildirilmesi rica olunur.

İşbu şifrenin suretinin mıntıkadaki Müdafaai Hukuk Cemiyetlerine tebliğ ve hükmünü hep birlikte icraya gayret buyurulması ve bir an evvel neticelendirilmesi rica olunur.

Heyeti Temsiliye
Mustafa Kemal

Vesika: 56.

Erzurum
529

Şifre çözümüdür.

Sıvas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı'na

Bedirhani ailesinden Celâdet ve Kâmran ile Diyarbekirli Cemil Paşa ailesinden ve firarilerden Ekrem namındaki üç şahıs silahlı Kürtler muhafazasında ve vaktiyle Diyarbekir vilayetinde aleyhimize propagandalar yapan İngiliz Binbaşısı *Novil*[1] refakatinde olarak Elbistan ve Arga[2] üzerinden .....[3] Malatya'ya geldiler. Mutasarrıf'la Belediye Reisi tarafından karşılandıkları; Binbaşı *Novil*'in Türk, Kürt ve Ermeni nüfusunu incelemek üzere merkezi hükümetin müsaadesiyle dolaştıklarını söylediği ve fakat elinde vesika olmadığı; Malatya'daki süvari alayının mevcudunun azlığı dolayısıyla bunların yakalanmasına cesaret edemediği, bununla beraber bunların derhal tutuklanması[4] için İstanbul'a müracaat edildiği 13. Kolordu'dan bildirilmiştir. Bu adamların ne maksat ve ne vazife için nereleri gezecekleri hakkındaki malumatını Harput Valisi'nden sordum.

6.9.1919

15. Kolordu Kumandanı
Kâzım

1 Edward Noel. (Y.N.)
2 Malatya'nın Akçadağ ilçesinin eski adı. (Y.N.)
3 *Nutuk*'ta burada sekiz nokta, *İstiklâl Harbimiz*'de "3 Eylül'de" sözcükleri vardır. Bkz. Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.181. (Y.N.)
4 *İstiklâl Harbimiz*'de burada "ve mutasarrıfın azli" sözcükleri vardır. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.181. (Y.N.)

Vesika: 57.

Şifre 7.9.1919
Zata mahsus ve dakika geciktirilmesi caiz değildir.

Diyarbekir'de 13. Kolordu Erkânıharbiye Riyaseti'ne

Memleket için pek zararlı hareketler icrasıyla meşgul oldukları tahakkuk eden Vali Galip Bey, Malatya Mutasarrıfı ve Kâmran ve Celâdet ve Ekrem Beylerle refakatlerinde bulunan İngiliz Binbaşısı'nın mutlaka tutuklanmaları ve Sıvas'a sevk edilmeleri için bizzat 15. Alay Kumandanı İlyas Bey'in emrinde altmış kadar atlı ve katırlı askerin en geç olarak 9.9.1919'da Harput'tan Malatya'ya hareketi icap etmiş ve işin aciliyeti dolayısıyla doğruca adı geçen Alay Kumandanlığı'na da tebligat yapılmıştır.

Bu müfrezenin süratle hareketinin teminini ehemmiyetle rica ederim. Yardım için yarın Sıvas'tan bir otomobil ile bazı subaylar dahi gönderilecek ve müfreze için nakliye vasıtaları tedarikinde yapılacak masraf da buraca ödenecektir. 15. Alay'a verilecek emir suretinin acilen bildirilmesini de ayrıca rica ederim. Bu hususlara kumandanınızın oluru olmasa bile icrası elzemdir.

3. Kolordu Kumandanı
Salâhattin

Vesika: 58.

Zata mahsustur. Elâziz'den, 8.9.1919
Gayet aceledir. Dakika durmayacaktır.

Sıvas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı'na

C. 8.9.1919 zata mahsus şifreye:

1. Telgraf alınmış ve anlaşılmıştır.

2. Malatya buraya üç gün mesafededir. Orada süvari ve topçu alayları vardır. Hareket hazırlığım tamamlanmış ve Kolordu'dan aldığım emir üzerine hareketim ertelenmiştir. Kolordu'nun oluru olmadan buradan hareket etmekliğim münasip olmayacağından, hareket emrimin Kolordu'dan tebliğine yol gösterilmesini sabırsızlıkla bekliyorum. Arz olunur. 11697 numara iledir.

15. Alay Kumandanı
Binbaşı
İlyas

Vesika: 59.

Malatya'da 12. Süvari Alayı Kumandanı Cemal Bey'le 7/8 Eylül 1919 gecesi makine başında vuku bulan haberleşmedir. (Haberleşmeye başlamadan evvel hüviyetini anlatması hakkında sorulan soru üzerine şu malumatı verdi: 311 [1896] nihayetinde subay çıkmış. Kafkas ve Suriye cephelerinde, 2. Süvari Fırkası'nda,Aşiret İhtiyat Fırkası Mürettep Süvari Alayı Kumandanlığında ve İran'da 2. Süvari Alayı Kumandanlığında bulunmuş. İstanbullu imiş.)

Soru: Haberleşmemizin hiçbir noktasının hiçbir kimseye söylenmeyeceğine dair yanınızdaki telgraf müdür ve memuruna yemin ettirmenizi rica ederim. Haberleşmeye devam edeceğiz.

Cevap: Yemin ettiler. Kimse kalmadı. Yalnızız efendim.

Soru: Oraya bir İngiliz Binbaşısı gelmiş; ismini, yanında kimler olduğunu bildiriniz?

Cevap: Vesikasında, *Kobertin Novil'*dir.[1] Refakatindekiler Bedirhanzade Kâmran ve Celâdet Beylerle Diyarbekirli Cemil Paşazade Ekrem Bey ve Diyarbekirli Hilmi Efendi ve birtakım Kürtlerden ibarettir.

Soru: Kürtler dediğinizin miktarı nedir ve o Binbaşı cinsinden ne kadar kuvvet vardır?

Cevap: On beş yirmi kişi kadar vardır. Bir çavuş bir neferi var. Başka yok efendim.

Soru: 5/6 gecesi Elâziz Valisi otomobille oraya gitmiştir. Orada mıdır ve onlarla temasta mıdır?

Cevap: Buraya gelmiştir. *Novil* ile görüşmüştür. Bugün de iadei ziyaret olmak üzere *Novil*, Vali'nin misafir bulunduğu Fabrikatör Mehmet Efendi'nin hanesine gidecektir. Diğerleriyle görüşüp görüşmediğini bilemiyorum.

Soru: Alayınızın el altında mevcudu nedir?

Cevap: Alayın bölükleri dağınıktır. Burada ancak bir kadro bölüğü vardır. Onun da bir kısım atları takibattadır.

Soru: Şimdi, bu anda eliniz altında kaç silahlı nefer vardır?

Cevap: On beş yirmi çıkarılabilir.

Soru: Vali Galip Bey'i ve İngiliz Binbaşısı'nı ve Kâmran, Celâdet ve Ekrem Beylerin hepsinin tedbirlice tertiple bu gece tutuklanarak Sıvas'a gönderilmeleri elzemdir. Vaziyetiniz bunu yapmaya müsait midir? Size buradan ve Harput'tan yardım yetiştirilecektir.

Cevap: Vali'yi de beraber mi?

Soru: Bilhassa, evet!

1 Cobertin Noel. (Y.N.)

Cevap: Arz ettiğim üzere, vaziyet ve kuvvetim buna müsait değildir. Kâmran, Celâdet ve Ekrem Beylerin tutuklanmaları hakkında 13. Kolordu Kumandanı'yla haberleşme cereyan etti. Neticesinde, şimdilik tutuklanmaları vaziyetin nezaketi hasebiyle uygun olamayacağı hakkında emir de gelmiştir.

Soru: Kendilerine hissettirmeksizin sıkı gözetim altında bulundurunuz. Her hareketlerinden bize malumat veriniz. Kolordu Kumandanı'ndan emir gelecektir. Bir tarafa hareket ederlerse, hareket istikametleri ve otomobille mi hareket ettikleri bildirilmelidir. Bu zevat arasında Vali Bey de dahil. İlyas Bey'le aranızda şifre var mıdır?

Cevap: Vali Bey Elâziz'den Amerika otomobiliyle gelmiştir. Diğerlerinin otomobili yoktur. Hepsi atlı olarak gelmiştir. İlyas Bey'le şifremiz vardır.

Soru: Teşekkür ederim. İncelemelerinizin neticesini her an bekleriz efendim. Bizimle haberleşmek için lazım gelen şifre size bildirilecektir.

Cevap: Her an emri âlinize amade ve layık olmadığım teşekkürlerin minnettarıyım. Gönderilecek şifrenizi beklediğimi arz eylerim.

Şifre 8 Eylül 1919

Malatya'da 12. Süvari Alayı Kumandanı Cemal Bey'e

Malum zevat hâlâ orada mıdır ve bunlar hakkındaki gözetim tertibatınız ne dereceye kadar emindir. Öğle ve akşam olmak üzere günde iki defa malumat vermeniz rica olunur.

Mustafa Kemal

Ahmet Zeki

Vesika: 60.

Gayet aceledir
360

Diyarbekir'den, 8.9.1919

Sıvas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı'na

C. 7.9.1919 şifreye

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne: 15. Alay Kumandanı'na yazılan şifre malumat için aşağıdadır.

1. Malatya'daki heyetin memleketin selameti bakımından ne kadar zararlı olduğu aşikârdır. İki ay evvel Diyarbekir vilayetinde hükümet aleyhinde alenen propaganda yapan Milli[1] reisine "Bir buçuk aya kadar buralarda Osmanlı Hükümeti memurları kalmayacaktır" diyen Musul vilayetinin bugünkü kar-

1 Milli aşireti. (Y.N.)

makarışık ve (m r d n h)[1] yegâne sebebi olan *Novil*[2] gibi ve (r h a e n k a h)[1] maksada hizmet edeceği bellidir. Diyarbekir'de İngiliz himayesinde Kürdistan teşkiline çalıştığından/(a l ş d g n d a d v z y y)[3] takibata uğradığından Halep'e firar eden Cemil Paşazade Ekrem'in İngilizlerle beraber bulunması, öteden beri Osmanlı hükümetine düşmanlıklarıyla meşhur Bedirhanilerden Kâmran ve Celâdet'in de refakat etmesi ve bunların doğruca öteden beri hainane emelleri malum olan Malatya Mutasarrıfı'nın mıntıkasına gelmeleri pek ziyade dikkat çekicidir. İstanbul'un, Vali'nin ve Mutasarrıf'ın azli hakkındaki birçok bildirimlerimize rağmen Mutasarrıf'ı hâlâ korumaları, kolordunun ast kumandanlarla bile şifreli haberleşmesini engelleyici emir veren İstanbul merkezi hükümetinin hainane emelleri kendilerince malum olan Novil gibi bir propagandacıya şifre ile haberleşmek ve istediği adamlarla görüşmek, istediği yeri gezmek için müsaadeyi ihtiva eden bir vesika vermesi, Kolordu'ca Harbiye Nezareti'ne bu heyetin geri aldırılması hakkında yazılan gerekçeyi ve görüşü ihtiva eden şifrelere cevap bile verilmemesi, Vali'nin mıntıkasında şiddetle milli tezahürat aleyhinde bulunması ve şiddetle tehcir meselelerini takip etmesi ve geldiği günden beri aşiretler arasında dolaşarak esrarengiz bir siyaset takip etmesi de dikkat çekici hususlardandır.

Merkezi hükümetin Doğu Vilayetlerinde milli harekete mâni olmak maksadıyla İngilizlerle müzakere ederek Elâziz vilayeti aşiretlerini para ile kışkırtmak suretiyle elde etmek istemeleri, bu şekilde karşı bir kuvvet teşkil eylemek arzu etmeleri pek muhtemeldir. Bunun vatanın menfaatlarına ne derece aykırı olacağı aşikâr ise de, tarihimizde Rusları İstanbul'a çağırmak gibi icabında düşmandan yardım istenmiş olduğunun kayıtlı olduğu düşünülürse, bu fikir ihtimal dışı görülemez. Bilhassa bütün Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk cemiyetlerinin programını çizmek üzere Sıvas'ta toplanmış Genel Kongre'nin toplantıda olduğu bu sırada Elâziz ve Malatya'da milletin emellerine aykırı bir hareket görülmesi vatanımızın geleceği bakımından cidden pek zararlıdır. Buna ise ancak sizin gibi vatan fedakârları çare bulacaktır.

2. 3. Kolordu ile muhterem Kongre heyeti de memleket için pek zararlı hareketler icrasıyla meşgul oldukları tahakkuk eden Vali Galip, Mutasarrıf Halil, Bedirhanilerden Celâdet, Ekrem ve Binbaşı *Novil*'in mutlaka tutuklanmasını ve muhafaza altında Sıvas'a gönderilmesini bilhassa rica ediyorlar.

Bu maksatla kumandanız altında 60 kadar atlı ve katırlı askerin en geç olarak 9 Eylül'de Harput'tan Malatya'ya hareket ettirilmesi icap ettiğini ve yardım için bugün Sıvas'tan bir otomobil ile bazı subayların gönderileceğini bildiriyorlar.

1 Çözülmeyen şifre olmalı. (Y.N.)
2 Edward Noel. (Y.N.)
3 Böyle çözülmüştür. (Y.N.)

3. Esasen Malatya'da süvari ve topçu alayı var. Fakat alay kumandanları beceriksiz ve o kadar güvenilir değildirler. Vali postayı vuranları bizzat takip fikriyle bütün süvari alayını istemiş, alay yalnız Hısnımansur'daki[1] bölükle beraber toplam 40 atlı vermiştir. Maksatlarını elde etmek için Malatya'da kuvvet bulundurmak maksadıyla bu da bir plan olabilir. Alaya zinhar fazla kuvvet verilmemesini yazdım. Vali'nin, efradı firara teşvik için cemiyet teşkil ettiği hakkındaki istihbarat da bu fikri teyit eder. Buradaki taburunuz yarın Harput'a hareket ediyor. Siverek'teki süvari bölüğü de kestirme yoldan Malatya'da alayına iltihak emri aldı. Evvelce size lüzumunda efradı hayvanlara bindirerek süratle Malatya'daki kuvveti takviye için kolordudan emir verilmişti. Malatya vaziyetinin ehemmiyet kazandığını (a s .. p a h s)[2] ettiğinizden (v h s . h)[2] imkân nispetinde harekâtınızı gizleyerek altmış kadar katırlı askerle ve iki makineli tüfekle Malatya'ya gidebilir ve kolorduya Malatya'dan bu emir uyarınca geçici olarak Malatya'ya geçtiğinizi yazarsınız. Oradaki subaylar ve Sıvas'tan geleceklerle görüşerek ikinci maddedeki arzuya uyarak icabını yapmak, dini hamiyet ve vatani gayretinizden beklenir. Vali gitmiş olursa, İngiliz'in yakalanmasında da büyük sakınca görürseniz, diğerleri hakkında icabı yapılır. Neticede Kolordu'ya Sıvas'tan gönderilen müfreze tarafından yapılmış olduğunu söylersiniz. Her halde bu konuda gayet mahirane ve medeni cesaret ile hareket edilmesi. Hareketinizi, varışınızı bana, Sıvas'a bildirmenizi, bu konuda gayet ketum davranılmasını, ahvale göre tatbikatta sakınca ve imkânsızlık görürseniz bildirmenizi bilhassa rica ederim.

13. Kolordu Erkânıharbiye Reisi
Halit

Vesika: 61.

Diyarbekir, 9.9.1919

Sıvas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı'na

1. (4114, 4224): İlyas Bey 52 katırlı asker ve 2 mitralyözle bu sabah Malatya'ya hareket etmiştir. Yarın akşam Malatya'dadır. İlyas Bey'e ve Malatya'daki alay kumandanlarına yazdığım şifreler malumat için Sıvas'a yazılmıştır.

2. İlyas Bey'le aramızda kullanılan ve tarafınıza bir sureti verilen elif 32'den başlayan anahtar Malatya'daki 2. Topçu Alayı'nda mevcuttur. İki grup olarak kullanılması ve "menzil anahtarıyladır" kaydının konulması ve adı ge-

1 Adıyaman. (Y.N.)
2 Çözülmeyen şifre olmalı. (Y.N.)

çen Alay Kumandanı Binbaşı Erzurumlu Münir Bey'in, Süvari Alayı kumandanının değiştirilmesi hakkında Kenan Bey'le haberleşmedeyim. Bugün resmen de tutuklama hakkında bir emir yazmıştım. Kumandan emredemedi. Artık muhaliflerle[1] dolu bir muhitte ve vilayetimiz müşkülatını takdir buyuracağınızı, buna göre beni daha fazla icraat yapmamak hususunda mazur göreceğinizi ümit eder ve hürmetler arz eylerim, efendim.

Kemal Bey'in daha güvenilir bulunduğu ve bu vasıta ile haberleşilmesi arz olunur. Şifre kalemi numara 365.

13. Kolordu Kumandan Vekili
Cevdet

Vesika: 62.

Şifre
Adet
23

Sıvas, 9.9.1919

Erzurum'da 15. Kolordu Kumandanlığı'na
Ankara'da 20. Kolordu Kumandanlığı'na

Bağımsız Kürdistan teşkili propagandası yapmakta olan İngiliz Binbaşısı Mister *Novil*,[2] yanında Mevlanzade Rifat, Bedirhanilerden Kâmran, Celâdet ve Cemil Paşazade Ekrem Beyler namındaki zevat ile Malatya'ya gelerek Elâziz Valisi Ali Galip Bey de kendilerine iltihak ile Bedirhanilerden olan liva mutasarrıfı Halil Bey'le müştereken millet ve vatan aleyhinde icraata girişikleri ve güya postayı vuranları takip eylemek maksadıyla etraftan Kürtler getirtmeye kalkıştıkları haber alındığından, Harput'tan 15. Alay Kumandanı, makineli tüfekle donanmış bir askeri müfreze, Aziziye'den iki süvari bölüğü, Siverek'ten Malatya'daki 12. Süvari Alayı'na mensup bölük Malatya üzerine gönderilerek adı geçenlerin tutuklanmaları için gereğine girişilmiştir. Netice ayrıca arz olunacaktır.

Mustafa Kemal

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "muhaliflerle" sözcüğü, *Nutuk*'ta aynı telgraftan yapılan alıntıda "muhalefetlerle" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.105. (Y.N.)
2 Edward Noel. (Y.N.)

Vesika: 63.

Şifre
Adet
21

Sıvas, 9.9.1919

Diyarbekir'de 13. Kolordu Erkânıharbiye Riyaseti'ne

Malatya'da toplanan millet hainlerinin bu defa da güya postayı vuranları takip maksadıyla etraftan Kürtler getirtmeye giriştikleri işitildi. Aziziye'den hareket eden 3. Kolordu süvari bölüklerine en kısa yoldan Malatya'ya hareket emredildi. Dolayısıyla posta hırsızlarını takip için uzaklaştırılmış olan 12. Süvari Alay bölüğünün de hemen Malatya'ya gönderilmesi pek lazımdır. İşin aciliyeti dolayısıyla Alay Kumandanı'na bu husus tavsiye edilmiştir. Kolordu'dan da doğruca emir verilmesi[1] rica olunur. Bugün ayrıca otomobil ile Malatya'ya subaylar da gönderilmiştir.

Mustafa Kemal

Vesika: 64.

Şifre
Adet
18

Sıvas, 9.9.1919

Malatya'da 12. Süvari Alayı Kumandanlığı'na

Harput Valisi ile Malatya Mutasarrıfı'nın İngilizlerin aleti olarak vatan ve millet aleyhinde icraata giriştikleri ve bugün Malatya'da bağımsız Kürdistan teşkili propagandası yapmak üzere gelmiş olan İngiliz Binbaşısı Mister *Novil*[2] ve hempaları Kâmran, Celâdet ve Ekrem ve Mevlânzade Rifat Beylerle birleşerek, güya postayı vuranları takip eylemek üzere Mutasarrıf'ın civardan silahlı Kürtler talep eylediği anlaşıldı. Bu hususta tarafı âlinizden de malumat bekliyorduk. Doğrudan doğruya millet ve ordu aleyhinde bir hainane hareket teşkil eden bu teşebbüse karşı alayınız ne tertibat almıştır? Süratle bildirilmesini bekliyorum. Hısnımansur'daki[3] bölüğünüzün takipten vazgeçtirilerek hemen Malatya'ya çağrılması lazımdır.

Mustafa Kemal

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1934 basımındaki "verilmesi" sözcüğü, 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında "verdirilmesi" şeklinde. (Y.N.)
2 Edward Noel. (Y.N.)
3 Adıyaman. (Y.N.)

Vesika: 65.

Şifre Sıvas, 9.9.1919

Kemah'ta Eski Mebus Sağırzadelerden Hâlet Beyefendi'ye

İngiliz himayesinde bağımsız bir Kürdistan teşkili maksadıyla propaganda yapmakta olan İngiliz binbaşılarından Mister *Novil*'in[1] din ve milletlerini[2] satmış Kürt beylerinden Ekrem, Kâmran Ali, Celâdet'le Malatya'ya geldiği ve merkezi hükümetin fikirlerinin taraftarı, yani millet ve vatan haini olan Harput Valisi'nin de bunlara iltihak eylediği ve Bedirhanilerden Malatya Mutasarrıfı Halil Bey'le beraber güya postayı vuran hırsızları takip bahanesiyle Kürtler getirtmeye giriştikleri haber alındı. Bittabi zararlarını önlemek için askeri ve milli tedbirlere başvuruldu. Şu kadar ki, Kürtlerin mukaddes hilafet makamına ve vatana olan sadakat ve bağlılıklarını göstermek üzere bazı ağaların bir miktar Kürt kuvvetiyle birlikte Malatya istikametine hareket ve Padişah ve millet aleyhinde İngilizlerle işbirliğine cüret eden ve o civarın saf Kürtlerini posta hırsızlarını takip yalanı ile toplayarak beyhude yere asker tarafından telef edilmelerine ve Padişah'a, millete karşı isyan etmiş bir şekle sokulmalarına sebebiyet verecek olan bu vatan hainlerinin alçaklıklarını yukarıda belirtilen Kürtlere seri vasıtalar ile bildirerek davete icabet etmemelerinin teminine gayret eylemeleri son derece arzu edilmektedir. Mümkün ise hemen girişilerek neticenin bildirilmesini rica ederiz.

Mustafa Kemal

Vesika: 66.

Malatya, 16 Eylül 1919

Sıvas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı'na

Ek 15.9.1919 şifre: Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

Vali, Mutasarrıf hakkında söylenilen sözleri dinlememiştir. Hatta eşraf ve itibarlı kişilerin kendisine Mutasarrıf aleyhinde vaki olan maruzat ve şikâyetlerini bütünüyle Mutasarrıf'a ihbar eylemiştir. Daha sonra eşrafın bu hususta kendisine vaki olan sorularına karşı "Benim İstanbul'da da sır saklayamadığım meşhurdur. Ben sır sandığı değilim. Fakat merak etmeyin, ben Mutasarrıf'a

1 Edward Noel. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1934 basımındaki "milletlerini" sözcüğü, 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında "milliyetlerini" şeklinde. (Y.N.)

başka tarzda anlattım" demiştir. Sıvas'ta Malatya ve Harput'la vaki olan açık tel haberleşmesini ve kendisini, Mutasarrıf'ı ve yeğenlerini ve diğerlerini yakalamak üzere Harput'tan İlyas Bey'in, Sıvas'tan da birtakım subayların hareketini bura telgraf müdürünün derhal Vali'ye ihbar eylemesi üzerine Vali'yi pek büyük korku istila eylemiş ve bütün geceyi hükümet dairesinde geçirmiştir. Vali bizzat telefonla Mutasarrıf'ı birçok defalar davet eylemiş ise de, Mutasarrıf icabet eylememiştir. Bütün gece odada dolaşarak uyuyamamıştır. Vali, Jandarma Kumandanı'na, müdafaa etmek üzere tekmil jandarma ve polisi toplamasını emir vermiş ise de, esasen kuvvetin az olduğunu ve böyle bir zamanda şehrin asayişine nezaret edecek kimse kalmayacağını, kendilerinin esas vazifelerinin asayişi tesisten ibaret olduğunu söyleyerek reddeylemiştir. Bunun üzerine Hacı Kaya'ya adamlarıyla İlyas Bey'i yolda pusuya düşürerek tutuklaması için müracaat eylemiş ise de, oradan da yüz bulmamıştır. Bunun üzerine firara karar vererek Hacı Bedir Ağa'yı da bu hususta kandırmışlardır. Bunlara uyan Hacı Bedir Ağa'nın biraderi olup, Hacı Bedir Ağa'nın bizzat dindar ve namuskâr bir zat olduğunda herkes birliktir. 10 Eylül sabahı bunların hareketi kararlaştırılmışken yanlarında birkaç jandarma ve silahlı Kürt olduğu halde ani olarak hükümete gelmişlerdir. Bu sırada süvari alayı tarafından Mutasarrıf'ın evinin telefon telleri kesilerek ve evi sarılarak basılmıştır. Bunu hükümette para almakla uğraşan Vali ve Mutasarrıf haber alınca bunlar şiddetli korku ile her şeyi unutarak maiyetleriyle birlikte atlarına binip süratle firar eylemişlerdir. "Mustafa Kemal ve avenesinin tepelenmesi masraflarına karşılık olmak üzere olbaptaki emrine uygun olarak altı bin lira alınmıştır" ibaresi ve her ikisi tarafından imzalı senetleri de olduğu gibi bırakmışlardır. Senet Jandarma Kumandanı'ndadır. Bu para alınmış ve unutulmuş olduğuna göre paranın alınarak milli harekete sarfı devletlilerinin yüce görüşlerine bağlıdır. Devamı arz edilecektir.

3. Kolordu Emir Subayı
Recep Zühtü

Vesika: 67.

Malatya, 17.9.1919

Sıvas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:
Ek 16.9.1919 şifreye:

Jandarma Kumandanı'nın fikrine göre firarileri Kürtler arasında ele geçirmek ihtimali yoktur. Yapılan teşebbüsler tesiriyle Kürtler arasında da duramayacaklarından, Mutasarrıf'ın Urfa'ya İngilizlere sığınması, Vali'nin de

Kayseri'ye, oradan da İstanbul'a geçmesi muhtemeldir. Vali'nin ailesi Elâziz'dedir. Mutasarrıf'ınki de burada Amerika yetimhanesine iltica etmiştir. Vali ailesine ziyade bağlı ve tutkun olduğundan, ailesini takiple kendisine ulaşmak mümkündür. Bu hususa mümkün mertebe dikkat ediyorum. Elâziz'den hareketinde takip edebilmek üzere bendenize de haber verilmesi için Elâziz'de icap edenlere emir buyurulması arz olunur. Söz konusu hanımı takiple Kayseri'de veyahut Bozanti[1]-Eskişehir hattı üzerinde Vali'ye ulaşmayı muhakkak sayıyorum. Mutasarrıf'ın yeğenleri Celâdet ve Kâmran, *Novil*'in[2] refakatinde imiş. Süvari Alayı tarafından Mutasarrıf'ın evinin bir parça tedbirsizce ve lazım gelen yerler tutulmaksızın basılması ve icap eden ketumluğa itina edilmemesinin, Vali ve Mutasarrıf'ın maiyetlerindeki silahlı adamlarla karşılık vererek burada mevcut cüzi askeri kuvvete karşı kanlı bir kargaşalık çıkartmaları ihtimalinden çekinerek, adı geçenleri ürkütmek ve esasen maksatları dahilinde olan firarlarını hızlandırıp çabuklaştırarak bu suretle buradan bir an evvel çekilip gitmeleri için kasıtlı yapıldığını Jandarma Kumandanı Tevfik Bey sözleri arasında hissettirmek istemiştir.

Buradaki süvari ve topçu alaylarını kumandanları da halk üzerinde iyi bir tesir bırakmaya muvaffak olamamışlardır. Hacı Kaya'nın üç bin silahlı çıkarabilecek bir aşiret reisi olduğu ve aşiret efradı civar Kürtlerin en saf ve cesurlarından bulunduğu anlaşılıyor. Hacı Kaya ve Hacı Bedir Ağalardan delege olarak davet buyurulacak olursa, zaten diğerlerine nispeten sakin ve bağlı bulunan bu havali Kürtlerinin pek ziyade memnun edilmiş olacağı arz olunur.

3. Kolordu Emir Subayı
Recep Zühtü

Vesika: 68.

Şifre
Aceledir
Adet
32

Sıvas, 10.3.1919[3]

Malatya'da 15. Alay Kumandanı İlyas Bey'e

Vali ile Mutasarrıf'ın firarı, niyetlerindeki hıyanete en büyük delildir. Bu vatan hainlerinin İngiliz parası ile millet ve hilafet aleyhinde Kürtlük gayesi

1 Pozantı. (Y.N.)
2 Edward Noel. (Y.N.)
3 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde "10.3.1919" tarihiyle yer alan telgrafın doğru tarihi "10.9.1919" olmalıdır. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, *Nutuk*'ta aynı telgrafın özetine "10 Eylül'de İlyas Bey'e verdiğim talimatta başlıca zikrettiğim noktalar:" açıklamasıyla yer vermektedir. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.108. (Y.N.)

için çalıştıkları ve ne yazık ki İstanbul'daki hükümetin de bunların cinayet ortakları olduğu, elde edilen şifrelerden anlaşıldı. Mesele tamamen vatanidir. Bu sebeple evvelemirde bu alçakların süratle yakalanmaları ve Kürtlük cereyanına o taraflarda asla müsait zemin bırakılmaması lazımdır. Sıvas'tan bir katırlı müfreze evvelki akşam o tarafa sevk olunduğu gibi, Aziziye'den iki süvari bölüğü, Malatya istikametine hareket ettirilmiş ve ayrıca Mamahatun'daki[1] süvari alayına, Harput'a yürümesi emredilmiştir. Bundan başka Kemah'ta oturan eski mebus Sağırzadelerden Halet Bey'e de birtakım Kürt ağalarıyla bizzat o taraflara inerek Kürtlerin, bu alçakların hilesine aldanmamaları için icraatta bulunulması tavsiye edilmiştir. Malatya'da mutasarrıflığın Jandarma Kumandanı tarafından üstlenilmiş olması pek münasiptir. Aynı şekilde namus ve hamiyet sahibi diğer bir zatın da Harput'ta valilik makamını süratle işgal etmesi, Malatya ve Harput'taki hükümet kuvvetlerini tamamen ele alarak millet ve vatan aleyhinde hiçbir icraata meydan verilmemesi, Kürtlük cereyanının kökünden sökülüp atılması ve firari hainlerin İngiliz parasıyla Kürtleri aldatarak Padişah ve asker aleyhine sevke çalıştıkları, bunlara uyanların amansızca ve merhametsizce imha edileceği her tarafa müsait suretlerle tamim olunarak saf ve namuslu halkı hakikatten haberdar eylemek gibi tedbirlere bir an evvel başvurulması pek mühimdir.

Bu millet hainlerinin İngilizle işbirliği yapacağının da göz önüne alınarak, icabında milli mevcudiyetimizi tehlikeye sokacak olan yabancı askerlerine de karşı konulacağının göz önünde tutulması lazımdır.

Takip ve yakalanmaları hakkında alınan tertibatın bildirilmesini rica ederiz.

Mustafa Kemal

Vesika: 69a.

Şifre
Aceledir
Adet
125

Sıvas, 10.9.1919

Diyarbekir'de 13. Kolordu Erkânıharbiye Reisi Halit Beyefendi'ye

1. Malatya vaziyeti malumu âlileridir. Hainlerin takip ve yakalanması hakkında Kolordunuzdan emir verilmiş olduğu pek isabetlidir. 3. Kolordu Aziziye'dcki iki bölüklü süvari alayına, en kısa yoldan caddeye çıkarak Malatya'ya yürümek emrini verdi. 15. Kolordu'ya Mamahatun'daki süvari alayını Har-

1 Erzincan'ın Tercan merkez ilçesinin eski adı. (Y.N.)

put'a sevk etmesini yazdık. Malumunuz üzere Sıvas'tan ayrıca bir katırlı müfreze de evvelsi akşam Malatya istikametine hareket ettirildi.

2. Dahiliye Nazırı ile Harput Valisi'nin elde edilen şifreli haberleşmelerinden Ali Galip Bey'le hempalarının mühim kuvvetler toplayarak Sıvas üzerine yürümek gibi bir vatani hıyanete teşebbüs etmek istedikleri tahakkuk eylediğinden, sözü edilen kuvvetlerin yetişmesini beklemeye lüzum kalmadı. Bu azılıların süratle takip ve yakalanmaları ve Kürtlük cereyanına müsait zemin hasıl olmasına mahal bırakılmaması için Kolordunuzca her türlü tedbirlere başvurulması pek mühimdir.

Alınan tedbirler sayesinde söz konusu mıntıkada başgösteren Kürtlük cereyanının tamamen neticesiz kalacağı açıktır.

3. Firar eden Vali ve Mutasarrıf yerine emniyet ve itimat edilir, namus sahibi iki zatın süratle tayini pek lazımdır. Tarafımızdan Malatya'daki Jandarma Kumandanı da uygun görülmekte ise de, Diyarbekir mektupçusuna itimat olunmamaktadır. Her halde bu iki mevkiye Kürtlük cereyanını kökünden sökecek, milli birlik uğrunda vâkıfane, cansiparane çalışacak zevatın süratle tayini pek lazımdır. Son vaziyete nazaran bu meselede merkezi hükümetin görüşünün ve olurunun alınması bittabi söz konusu olamaz. Bu konudaki görüşünüzü ve alınacak tertibatınızın bildirilmesini bekliyoruz.

Mustafa Kemal

Vesika: 69b.

Şifre
Gayet aceledir
Adet
33

Sıvas, 10.9.1919

Erzurum'da 15. Kolordu Kumandanlığı'na

Harput Valisi Ali Galip Bey'le Malatya Mutasarrıfı ve İngiliz Binbaşısı Mister *Novil*[1] ve hempaları askerin Harput'tan Malatya'ya hareketini duyunca bu sabah Kâhta istikametine firar etmişlerdir. Bunların o civarda Bedir Ağa'nın yanına giderek Kürtleri toplayıp karşı harekâta kalkışacakları ve ihtimal ki Maraş'ta İngiliz kuvvetlerinden de yardım isteyecekleri tahakkuk eylemiştir. 13. Kolordu takiplerine emir vermiş ve 3. Kolordu da mümkün olduğu kadar kuvvetlerini güneye doğru indirmiştir. Vaziyetin tamamen millet lehine olarak temini ve bu hainlere kıpırdanacak bir fırsat verilmemesi için

1 Edward Noel. (Y.N.)

azami tesirin gösterilmesi lüzumu tabii bulunduğundan, Mamahatun'daki süvari alayının Harput istikametine hareket ettirilmesinin tarafımızdan uygun görülmekte olduğunu arz ederiz.

Mustafa Kemal

Vesika: 70.

SURET 1

Dahiliye Nazırı Âdil Beyefendi'ye

Zatıâlileriyle Mamuretülâziz[1] Valisi Galip Bey arasında teati olunan telgraflar Kongre heyetince elde edilmekle, aynen vilayet makamına verildi. Bu telgrafların suretlerini aşağıya alıyorum. Verdiğiniz emir, Galip Bey'in üstlendiği vazife, doğrusu şaşkınlık ve hayretime sebep oldu. Bir taraftan bendenizin azlimin aslı olmadığını tebliğ ile şahsımı aldatıyor ve büyük bir sıkıntıya sokuyorsunuz. Diğer taraftan da Müslümanları birbirine kırdırmak için cinayetkârane tertiplerde bulunuyorsunuz. Sizi bu türlü tertiplere sevk eden sebep nedir? Bir türlü anlayamıyorum. Buraca padişahına isyan etmiş bir kütle mi vardı ki eşkıyadan meydana gelen bir bastırma kuvveti göndermeye ihtiyaç görüyorsunuz? Ve böyle boş hainane teşebbüslerin icrasının mümkün olacağına nasıl kanaat edebiliyorsunuz? Öteden beri arz ettiğim üzere vilayet dahilinde sükûn ve asayişi ihlal edecek ufak bir hareket bile yoktur. Maksadınız Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey'i tutmak ve Kongre'yi dağıtmak ise, buna imkân olmadığını evvelce arz etmiştim. Şimdi yine bu iş için ahali arasında boğazlaşma açmaya, memleketi ateşe vermeye, büsbütün elden çıkarmaya sebep olmak, neticede vatan ve millete karşı ihanet suçu teşkil eder. Bendeniz öyle anlıyorum ki, zatıâliniz mevki hırsı ile hakikati göremiyorsunuz ve hakikati söyleyenleri sevmiyorsunuz. Onları susturmak, ezmek istiyorsunuz. Bilerek yahut bilmeyerek düşmanların ekmeğine yağ sürüyor ve memleketi felakete sürüklüyorsunuz. Şu hal ve vaziyette bulunan bir nazıra artık itimadım kalmadı. Bugüne kadar her mesuliyeti şahsen üstlenerek işleri idare ettim. Fakat bu dakikadan itibaren bendeniz valilik makamında iken Harput ve Malatya Müslümanlarının Sıvas Müslümanlarıyla ve buradaki gayrimüslim ve yabancı unsurlarla boğazlaşmaları gibi hazin ve kanlı bir manzaraya tahammül edebilecek kadar vicdansız olmadığımdan, buna müsaade edemeyeceğim. Bu konudaki mesuliyetin tamamen size ait olduğunu arz ederim, Efendim.

10.9.1919

Sıvas Valisi
Reşit

1 Elazığ. (Y.N.)

SURET 2

Dahiliye

Sıvas Eski Valisi Reşit Paşa Hazretleri'ne

C. Kongre'nin orada yapacağını bildirdiğiniz toplantılardan İtilaf devletlerince eski emsali gibi hasıl olacak pek kötü tesirler ve bundan vatan ve milletçe ortaya çıkabilecek ağır zararlar endişe verici olduğundan, bu konudaki yüksek telgrafnamelerine cevaben yüksek nazarı dikkatinizi vaktiyle çekmiş ve bu teşebbüsün münasip surette önlenmesi vasıtalarının teminini yüksek dirayet ve hamiyetlerine terk etmiştim. İki şıkkı ihtiva eden malum yüksek cevapnameleri üzerine Galip Bey'in memuriyetinin icrası hususuna Meclisi Vükelâ kararıyla Halife Cenapları'nın yüksek iradeleri çıkarıldı. Vatan ve milletin maruz olduğu büyük tehlikeleri şiddetlendirmekte olan vaki hareketlerden vazgeçilmesi hakkında öteden beri icra olunan tebligat ve tekrarları nazarı dikkate almayarak siyasetin gereklerine aykırı, vatan ve milletimiz hakkında cidden tehlikeler davet eden hareketlerde ısrar edenler tarafından Galip Bey'e taarruza kalkışmaya kadar varılması düşüncesine dayanarak, sırf böyle bir münasebetsizliğin vukuunun önlenmesi için Galip Bey'in lüzumu kadar muhafız ile birlikte gitmesi ihtiyata uygun görülmüştü ve birkaç muhafız ile gitmek isteyen Galip Bey'e böyle bir taarruza maruz kalmamak için muhafızların ihtiyaten artırılması ve miktarının yüz-yüz elliye çıkarılması tavsiye olunmuştu. Bu kadar az bir miktar maksadı açıkça tayine yeter. Bunu yorumlamaya ve başka manaya çevirmeye imkân yoktur. Galip Bey'den suretini naklettiğiniz yolda bir telgrafname de alınmamıştır. Bu konuda yüksek zatınızla teati ettiğimiz telgraflar ve suretini nakleylediğiniz telgrafnamem dikkatle okunduğunda, bu defa yazdığınız telgrafnamenin ne kadar yersiz ve şahsi mesleğini ve vicdanını pek iyi bildiğiniz eski bir millet hizmetkârına karşı kullandığınız tabirlerin ne derece yakışıksız olduğunu elbette iyi anlar ve Halife Cenapları'nın yüksek iradelerinin hükmüne itaat etmek lüzumunu takdir edersiniz. Hiç kimsenin kendi tekelinde olmayan vatan hamiyetinden nasibim hamt olsun hiç kimseden aşağı değildir.

10.9.1919

Dahiliye Nazırı
Âdil

SURET 3

Dahiliye Nazırı Âdil Beyefendi'ye

C. 10 Eylül 1919. Evvela azlim hakkındaki Halife Hazretleri'nin yüksek iradelerinin resmen tebliğini rica ederim. İkinci olarak sağlam surette haber alındığına göre, yeni vali Galip Bey'in Sıvas'a beraber girmek üzere Malatya'da birtakım eşkıya ve azılıları başına toplamak ihanetinde bulunduğu görülmesi üzerine mahallince yakalanmasına teşebbüs olunmuşsa da, refakatinde bulunan İngiliz Binbaşısı *Novil*,[1] Malatya Mutasarrıfı Bedirhanilerden Halil ve kolaylık görmeleri için devletlileri tarafından ellerine vesika verilen Kâmran ve Celâdet ve Diyarbekirli Cemil Paşazade Ekrem Beylerle beraber Kâhta istikametine doğru firar etmişler ve şu anda takip edilmekte bulunmuşlardır. Şu hale göre Galip Bey'in buraya gelmesi vakte muhtaç ve belki şüpheli olduğundan, bu hakikatleri hakipayi şahaneye[2] arz ettikten sonra azlim hakkında şerefle buyurulacak Padişah iradesinin itimat edilir bir nazır tarafından resmen tebliğiyle beraber, bundan sonra katiyen mesuliyet kabul edemeyeceğimden dolayı Halife'nin iradesine itaatle işten çekilmek üzere kime vekâlet vereceğimin yine o nazır tarafından emredilip bildirilmesine müsaade buyurulmasını istirham ederim, Efendim.

Sıvas Valisi
Reşit

Vesika: 71.

Malatya
Zata mahsustur

Sıvas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nedir.

Malum firari zevatın 10/11.9.1919 gecesini Raka'da geçirdikleri ve 11/12.9.1919 gecesini de Raka'nın yarım saat yakınında bir köyde bir aşiret reisinin yanında geçirecekleri anlaşılmakla arz olunur.

11.9.1919

15. Alay Kumandanı Binbaşı
İlyas

1 Edward Noel. (Y.N.)
2 Hakipay: Ayak toprağı. "Padişah'ın katına" anlamında. (Y.N.)

Vesika: 72.

Ankara'da 20. Kolordu Kumandan Vekâleti'ne
Erzurum'da 15. Kolordu Kumandanı Kâzım Paşa Hazretleri'ne
Diyarbekir'de 13. Kolordu Kumandanı Miralay Cevdet Bey'e

Malatya firarilerinin 10/11 Eylül gecesini Malatya yakınında Raka'da, 11/12 gecesini Raka'ya yarım saatlik bir köyde bir aşiret reisinin yanında geçirdikleri Malatya'dan haber alınmıştır.

12.9.1919 *Mustafa Kemal*

Vesika: 73.

Malatya, 11.9.1919

Yüzbaşı Faruk Bey'in dönüşünden evvel Vali'den ayrılan ve geç olarak merkeze gelenin (ismi yok) ifadesi aşağıda arz olunur: "Vali Ali Galip ve Mutasarrıf Halil Beylerin mevkilerine dönüp aileleriyle birlikte isteyecekleri istikamete hareket etmek üzere serbestçe memlekete girmelerine ve kendi şahıslarına hiçbir suretle müdahale ve taarruz edilmeyeceğine dair tarafımdan sağlam teminat talep etmekte oldukları, şimdi yanlarına gidip gelmiş olan birisi vasıtasıyla haber gönderecekleri ve dolayısıyla memleketin selameti namına bunların bu suretle vaki olan tekliflerini kabul etmenin uygun olup olmadığı" hakkındaki emrinizi beklemekte bulunduğumuz arz olunur.

İlyas

Vesika: 74.

Malatya'da İlyas Beyefendi'ye

Ali Galip ve eski Mutasarrıf Halil ve hempalarının millete karşı hıyanet ve alçaklıklarının tahakkuk eylemesi üzerine, bu meseleyi adı geçenlerle münasebete girişerek değil, yalnız ve ancak Padişah'ımıza doğrudan doğruya hakikatleri arz eylemek suretiyle halletmek için bu dakikada bütün Anadolu'da tekmil valiler, mutasarrıflar, kumandanlar ve millet telgraf başında bulunuyorlar ve merkezi hükümeti Ali Galip ve hempalarıyla hıyanet ortağı sayarak hatalı bulmaktadırlar. Böyle bir anda başka bir çözüm şekli hatıra gelemez. Bu hususta zatıâlilerinin azami şiddet ve ciddiyet göstereceklerinden eminiz. Muta-

sarrıf Vekili Tevfik Bey'den ve Topçu Alay Kumandanı Münir Bey ve Süvari Alay Kumandanı Cemal Bey arkadaşlarımızdan da aynı suretle hareket bekleriz. Askeriye ve mülkiye tarafından en son alınmış olan tedbirlerin izah buyurulmasını rica ederiz. Bu adamların aileleri iyi şekilde muhafaza altında bulundurulmalıdırlar. Taraftarları tereddütsüz ve derhal tutuklanmalıdırlar; zerre kadar engelleme ve bozgunculuğa cüret edenler merhamet edilmeden derhal idam olunmalıdırlar.

Hilafet ve saltanatın dokunulmazlığı ve milletin hakları ve mukaddesatı bugün bu tarzda hareketi emretmektedir.

Genel Kongre Heyeti[1]

Vesika: 75.

12.9.1919
Saat, 1.40

Malatya'da 15. Alay Kumandanı İlyas Bey'e

Şimdi mahallinden verilen sağlam malumat şudur: İngilizlerin bugün Urfa'da üç yüz, Ayıntap'ta[2] üç yüz elli, Maraş'ta yüz neferleri vardır. Dolayısıyla size bir İngiliz fırkasından bahsedenlerin beyanatı, vatan ve millet hainlerinin yalanını naklederek maneviyatınızı kırmak, alçaklıktır.[3] Söz konusu hakikatin icap edenlere anlatılması münasip olur.

Mustafa Kemal

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde telgraf "Genel Kongre Heyeti" imzalı ve tarihsizdir. Ancak Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, *Nutuk*'ta bu telgrafına, yine "Malatya'da İlyas Beyefendi'ye" yazdığı "Telgrafhanede mevcut Kongre Heyeti namına Mustafa Kemal" imzalı ve 11/12 Eylül 1919 tarihli telgrafının ardından şu açıklamayla değinmektedir: "Gerçi, Kongre toplantı halinde ve telgraf-hanede bulunmuyordu. Fakat manevi kuvveti takviye için Kongre Heyeti'nin alakasını göstermeyi uygun gördüğüm gibi, imza olarak yalnız 'Kongre Heyeti' diye de aynı mealde ayrıca bir telgraf da yazdım *(Vesika: 74)*." Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk 1), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.113-114. (Y.N.)

2 Antep. (Y.N.)

3 *Nutuk*'un Vesikalar cildindeki "kurmak, alçaklıktır" sözcükleri, *Nutuk*'ta "[...] kurmak alçaklığındandır" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.114. (Y.N.)

Vesika: 76.

Malatya, 11/12/1919[1]

C. tele: 1- Şart ileri süren Vali Galip, Mutasarrıf Halil Rami Beylerdir. 2- Sıvas'tan gönderilen subaylar hâlâ gelmemiştir. 3- Hısnımansur[2] ve Siverek'ten hareket eden bölüklerden malumat yoktur. 4- Toplanmakta olduğu bildirilen süvari alayının mümkün süratle Malatya'ya hareketine emir buyurulması ve yol gösterilmesi istirham olunur. 5- Malum zevatın aşiretler yardımıyla Malatya'ya taarruzu halinde şiddetli mukavemet gösterilmesi kati surette kararlaştırılmıştır. 6- Yarın 12.9.1919'da Bedir Ağa'ya buradan aşiret reislerinden bir Kürt heyeti gönderilecektir. Heyet, Bedir Ağa'yı ikna etmek ve itaat dairesine döndürmek için çalışacaktır. 7- Eldeki kuvvet, Malatya'yı uzun müddet bir Kürt taarruzuna karşı mukavemete kâfi değildir. Bunun için mümkün sürat ile yardımcı kuvvetler sevkine yol gösterilmesi tekraren istirham olunur.

İlyas

Vesika: 77.

- Mühim işleriniz olduğu için ayrılabilirsiniz. Kongre henüz toplantıda ve haberleşmelere devam etmekte bulunduğundan, icabında bir şeyi tebliğ edebilmek için telgrafhanede bir subay terk etmenizi rica ederiz.
- Süvari Yaveri Cemil Bey emriniz için bekliyor.

Mustafa Kemal

Vesika: 78.

Tel
Aceledir
738/300

Malatya, 14.9.1919

Sıvas Kongresi Muhterem Heyetine

1. Buraca yapılan acil tedbirler ve gerekse Raka'ya gönderilen nasihat heyetinin toplanmış olan aşiretler ve reislerine yapmış oldukları telkinlerin iyi neticesi olmak üzere bine yakın toplanmış olan bütün aşiretlerin tamamıyla dağıtılmasına tam muvaffakiyet hasıl olmuştur.

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde telgrafın tarihi bu şekildedir. Doğrusu "11/12.9.1919" olmalıdır. Nitekim telgrafın 6. maddesinde "Yarın 12.9.1919'da" ifadesi yer almaktadır. (Y.N.)
2 Adıyaman. (Y.N.)

2. Buradan firar eden, birtakım uydurma vaatlerle aşiret reislerini elde eden ve Kürtleri başına toplayan ve neticede arzusuna muvaffak olamayan Ali Galip ve Halil Rami Beyler artık bu tedbirler ve yapılan isteklendirme ve teşvikler neticesi memleketi terk etmek zarureti karşısında bulunduklarından, buradan gönderilen Pütürge eski kaymakamı Ragıp Bey'le Kâhta aşiretleri reisi Hacı Bedir Ağa'nın himayeleriyle ve Kâhta yoluyla Urfa'ya gitmek üzere bugün Raka'dan hareket etmişlerdir.

3. Başına toplamış olduğu birtakım alçaklarla buraya gelerek Türk ve Kürt unsurları arasına nifak tohumu saçmak isteyen İngiliz Binbaşısı *Novil*,[1] amiri olan Miralay Mösyö *Bel*'den[2] aldığı emir ve talimat üzerine yarın sabahtan Gözene yoluyla ve yine jandarmalarımızın himayesi ile liva merkezine uğratılmaksızın Gözene nahiyesi üzerinden rahatlıkla Elbistan'a hareket edeceklerdir.

4. Yukarıda arz olunan, alınmış iyi tedbirler neticesi olmak üzere bütün vakalar tabiatıyla giderilmiş ve emniyet ve asayiş iade edilmiş ve memleketin her tarafında tam bir sükûnet berkemal bulunduğu malumat için arz olunur.

Malatya Mutasarrıf Vekili
ve Jandarma Kumandanı
Binbaşı
Tevfik

Vesika: 79.

Tel — Sıvas, 15.9.1919

Sıvas Heyeti Merkeziyesi'ne (tezkere)
15., 20.,13. Kolordulara
Niğde'de 11. Fırka'ya
15., 5. Fırkalara
Trabzon, Bitlis, Diyarbekir, Erzurum, Van, Kastamonu, Konya, Ankara Vilayetlerine
Kayseri, Erzincan, Bolu, Canik, Afyon Karahisar, Kütahya, Yozgat, Kırşehir Mutasarrıflıklarına

Firari Harput Valisi Ali Galip, Malatya Mutasarrıfı Halil ve hempaları Bedirhanilerden Kâmran, Celâdet ve Cemil Paşazade Diyarbekirli Ekrem'in merkezi hükümetin talimatıyla meşru milli emelleri söndürmek, Sıvas'ta top-

1 Edward Noel. (Y.N.)
2 P. Peel. (Y.N.)

lanan Genel Kongre'yi dağıtmak hainane maksadıyla başlangıçta eşkıya yakalamak için yardım talebi, daha sonra firarları esnasında Malatya ve civarının Ermenistan olacağı ve hatta Harput'tan hareket eden askerimizin güya Ermeni askerleri bulunduğu gibi cinayetkârane bozgunculuk ve aldatmacaları neticesinde civarda toplanmış olan bir kısım Kürtlerin Malatya'dan gönderilen nasihat heyeti tarafından kendilerine hakikatin anlatılması üzerine firarilere lanet okuyarak tamamen dağıldıkları ve vatana hıyanetleri bütün millet tarafından anlaşılan firariler artık aşiretler içinde barınamayacaklarını anladıklarından, İngilizlere sığınmak üzere Urfa'ya kaçtıkları, Kürtleri mukaddes hilafet makamından ayırarak İngiliz esaretine sokmak maksadıyla propaganda yapmakta olup firarilerle beraber Malatya'dan kaçan İngiliz Binbaşı malum Mister *Novil*'in[1] de jandarmalarımızın nezareti altında Elbistan'a doğru sevk edildiği mahallinden bildirilmekle keyfiyet tamim olunur.

Heyeti Temsiliye

Vesika: 80.

Vilayetimiz Valisi Firari Galip ve İngiliz Binbaşısı *Novil* ve Azılı Arkadaşlarının Malatya'dan Firarlarından Sonra Dağ Başlarında Yekdiğeriyle Haberleşmesi

İngiliz Binbaşısı *Novil* tarafından mektup:

Beydağı'nda Vali Galip Bey'e

Refakatimde bulunan zevat ile Ayıntap[2] üzerinden Halep'e dönmek üzereyim. Sıvas hareketi üzerine civar vilayetlere sirayet eden karışıklığı yatıştırmak ve bu hususta Dersaadet'le haberleşmede bulunmak azminde olduğunuza vâkıfım. Bu itibar ile zatıâlilerinin Dersaadet'le vuku bulacak haberleşmelerinizi bizzat temin etmek emelindeyim. Halbuki zatıâlilerinin Urfa'dan Dersaadet'le haberleşmeniz imkânı yoktur. Çünkü Urfa'dan Dersaadet'e ve Osmanlı hükümetinin emrine hazır bulunan yegâne telgraf hattı Sıvas'tan geçmekte olup bununla haberleşmeniz mümkün değildir. İstanbul ile haberleşmeye müsait ikinci Halep telgraf hattı ise İngilizlerin elindedir. Birlikte Ayıntap'a gitmeyi ve bendeniz orada İngilizlerin vasıtasıyla İstanbul'a kadar hattı serbest ve emrinize hazır bulundurmayı vazife saydığımı arz ve hürmetler takdim eylerim.

Major Novil

1 Edward Noel. (Y.N.)
2 Antep. (Y.N.)

Kâhta Kaymakamlığı'na
(Resmi Mektup)

İşledikleri cinai suçlar ve türlü zulümler neticesi olarak orduyu mağlup, gözden düşmüş bir hale düşüren İttihat ve Terakki ileri gelenleri bir vakitten beri kendilerini kanun ve adaletin kahredici pençesinden kurtarmak mecburiyetiyle memlekette ihtilal çıkarmaya, ortalığı karıştırmaya çalışıyorlardı. Erzurum'da vatanperverane birtakım uydurma iddialar ile meydana atılıp kongre namı altında kararlar alan İttihatçılar, bu kere de Sıvas'ta kongre toplayarak memleket asayişini tehdide, yabancı kamuoyunu heyecanlandırmaya başlamalarıyla İtilaf hükümetleri işgal kuvvetleri sevk etmeden işbu kongrenin önlenmesiyle tertipçilerinin kökünün kurutulmasına lüzum görülmüş ve işbu vazife senaverlerine[1] ihale buyurulmuştu. Padişah iradesi icabınca şu mühim vatani vazifenin yerine getirilmesi kati kararında iken Mustafa Kemal avenesi kumandasında bulunan aldatılmış bir kısım askerin İttihatçı subaylar kumandasıyla Malatya'ya gelmekte olduğunu ve bizi tutuklamaya memur bulunduğunu haber alarak Mutasarrıf Bey'le Hacı Bedir Ağa'yı yanıma alıp Beydağı'na çekildim. Maksadım Padişah iradesinin yüce hükümlerini infaz ve Padişah'a karşı ayaklanma alçaklığına yeltenen asilerin kökünü kurutarak vatan ve milletin maruz bulunduğu tehlikeleri ortadan kaldırmaktır. Şanlı Halife efendimize sadık aşiretlerden lüzumu kadar kuvvet hazırlamaktayım. Başka keyfiyete vâkıf olarak askeri kıtalar kumandanlıklarında bulunan bu gibi asilerin teşebbüslerine mâni olmak ve senakârlarına[2] her hususta yardım lüzumu beyan olunur. Yukarıda belirtilen hakikatlerin ilanıyla ahalinin, hainlerin aldatmalarına kapılmamasını temin lüzumlu olup, buna aykırı hareket veya korkaklık göstermek cezayı gerektirir.

Mamuretülâziz Valisi
Galip

Devletlilerinin Huzuruna

Büyük vatanperverimiz, aziz ve muhterem Paşamız Efendimiz; Eski Mamuretülâziz valisi Kayserili firari Galip ve azılı arkadaşlarının Malatya'dan firarlarından sonra fikirden fiile çıkamayan hainane teşebbüslerinin her Müslümanın lanet ve nefretini icap ettiren ahvalden olduğunu izaha gerek yoktur. Elde edilip ekte yüksek huzurlarına takdim kılınan ve pek büyük bir alçaklık ve ihanet vesikası olan resmi mektup suretlerinin uygun görüldüğü takdirde

1 Senaver: Metheden, öven. Burada "sizi metheden, öven bana" anlamında. (Y.N.)
2 Senakâr: Metheden, öven. Burada "sizi metheden, öven bana" anlamında. (Y.N.)

muhterem *İradei Milliye* gazetesine konulması ve ilanı özel temennileriyle haddim olmayarak hürmetler ve tazimler arz eylerim, Efendimiz Hazretleri.

23 Teşrinievvel [Ekim] 1919

Mamuretülâziz Vilayeti
Ajans Muhabiri
(Okunmuyor)

Vesika: 81.

3. Kolordu Kumandanlığı'na

Urfa hakkında alınan malumat özetle aşağıdadır:

1. Eski Elâziz Valisi Ali Galip Bey Urfa'da İttihat ve Terakki mensuplarından Şeyh Müslim Efendi'nin hanesinde misafir olmuş ve sohbet esnasında Müslim Efendi Galip Bey'in fikrini desteklememiştir. Ertesi günü Galip Bey İngiliz kumandanına müracaatla İngiliz siyaseti aleyhinde bulunduğundan bahis ile Müslim Efendi'yi tutuklattırarak Halep'e sevk etmiştir. Adı geçen bugün Halep'te tutuklu imiş. Galip Bey üç gün Urfa'da kalmış, sonra Halep'e gitmiş. Eski Malatya Mutasarrıfı Halil Rami de yaklaşık on gün evvel Halep'e gitmiş.

2. Urfa'nın güneyinde belediye hastanesi yakınında İngilizler tarafından Ermeni yetimhanesi olarak inşa olunan bina bitmek üzere imiş.

Harekât, 2605, 11.10.1919

13. Kolordu Kumandanı
Cevdet

Vesika: 82.

Erzurum, 11.9.1919

Başkumandanı Akdesimiz, Şevketlû, Mehabetlû Padişahımızın
Atebei Ulyayı Mülûkânelerine[1]

Şevketpenah Efendimiz,

Bugün hakiki resmi vesikalar ile sabit oldu ve büyük bir üzüntüyle her tarafta duyuldu ki, Dahiliye Nazırı Âdil Bey ve Harbiye Nazırı gizli bir plan altında Elâziz Valisi Galip Bey'i bazı din ve vatan haini casuslarla beraber öte-

1 "Mukaddes Başkumandanımız, Şevketli, Azametli Padişahımızın Yüce Katına" anlamında. (Y.N.)

den beriden bir kısım silahlı Kürtleri toplayarak çeteler teşkil ve riyaset ettirmek ve bunları Sıvas'ta toplanan ve her türlü manasıyla milli ve meşru ve bundan dolayı da padişahlık ordularının emniyet ve desteğine mazhar olan Kongre'yi muharebeyle bastırmak suretiyle İslamlar arasında kan dökülmesine kalkışılması ve ayrıca Osmanlı ülkesinin ayrılmaz bir parçası ve mukaddes saltanat ve yüce hilafet makamlarına sonsuz bir bağlılık hissiyle bağlı olan Kürdistan'ı güya ayaklandırmak suretiyle vatanı parçalatmak gibi ancak düşmanlara has bir planın tatbikini külliyetli para karşılığında taahhüt etmiş oldukları tamamıyla ortaya çıkmıştır. Şifreli haberleşmeleri elde etmek ve bu caniyane harekâtı, takip etmek ve araştırmak[1] suretiyle öğrenen civar kolorduların sevk ettiği karma askeri kuvvetler, Galip Bey haininin riyasetindeki çeteyi Malatya'da sıkıştırmış ve Malatya'dan zarara uğramış olarak firara zorlamıştır. Takiplerine şiddetle devam olunuyor. Hamt olsun, işbu melanet belası vaktinden evvel keşfedilmiş ve kati tedbirler alınmıştır. Müslümanlar arasında kan dökmeye ve memlekette karışıklık çıkararak felaketler yaratmaya çalışan bu ihanet zümresi takibat neticesinde kanunun ve şeriati garrayi ahmediyenin[2] icraat pençesine verileceklerdir. Düşman parasıyla ve vatansızlık hissiyle tertip olunan bu ihaneti öğrenen Elâziz İslam ahalisi pek derin bir nefret ve galeyan göstererek casusların bilfiil takibine de koyulmuşlarsa da, adaletin tatbik olunacağı vaadiyle sükûn yeniden temin edilmiştir.

Şevketpenah Efendimiz,

Yüce Osmanlı Devleti'nizin ve şanı büyük hanedanınızın altı buçuk asırlık mübarek tarihinde ve bilhassa hayat ve memat ile çırpınılan şu tarihi devirde devlet ve milletin can evine yöneltilmiş bu kadar hainane bir misale tesadüf edilemez. Mukaddes zatınıza tam bir hürmet ve kullukla bağlı olan bütün asil milletinizle ordunuz, vatan ve milletin ve siz mukaddes Halife'nin mesut kurtuluşu gibi mukaddes bir gaye etrafında toplanmış oldukları bir sırada düşman tarafından satın alınmış bir ihanet zümresinin askerlerinizle çarpışmasına ve Müslümanlar arasında kan dökülmesine sebep olacak suikastlar tertip ve Dahiliye ve Harbiye Nazırları tarafından tebliğ ve tatbik ettiren merkezi hükümetten derhal itimat ve emniyeti kaldırtmıştır. Ayrıca şanı büyük hakanımızla milletin arasında zararlı bir engel olmak suçu da tarihen affedilmez bir cinayettir. Bütün milletin meşru olan emellerini, bir araya gelen kuvvetini inkâr edip başka tarafa çekerek bunu İttihatçı manevrası göstermek ve siz mukaddes Halife'den hakikati saklamak kadar büyük bir günah ve mesuliyet olamaz. Sevgili Padişahımız, bütün milletin müşterek kudreti siyasi te-

1 "Araştırmak" sözcüğünün aslı olan ve *Nutuk*'un 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "tefahhus eylemek" sözcükleri, 1934 basımında yanlışlıkla "tefessuh eylemek" şeklinde. (Y.N.)

2 "İslam şeriatının" anlamında. (Y.N.)

sirlerden tamamen uzak ve temizdir. Ordunuz ise bütün siyasi cereyanlardan uzak ve ancak bütün vatan ve milletin ve mukaddes zatınızın dokunulmazlığına ahd ve azmeylemiş olan milletin arkasındadır. Dolayısıyla meşru milli emellere dayanacak; dinine, vatan ve milletine bağlı ve mukaddes zatınıza, yüce saltanat ve hilafet makamına hakkıyla hürmetkâr, namuslu zevattan meydana gelen ve meşrutiyete tamamıyla sadık yeni bir hükümet heyetinin teşkili ile asil milletinizin ve ordunuzun tatminini ve bunu müteakip vatan ve milletine ihanet etmekte olan casus şebekesi hakkında seri ve adilane tahkikat ve icraatlarının icrasını ve bu surette adil bir hükümet heyetinin teessüsüne kadar merkezi hükümetle hiçbir şekilde haberleşme ve münasebette bulunmamaya karar vermiş olan milletten ordunun ayrılamayacağı, vakanın aslını bilen ve mahalline yakın olan kolordular kumandanı, hakipayi şahanelerine[1] arza mecbur olduk. Olbapta ve katibei ahvalde emrü ferman şevketlû Padişahımız Efendimiz Hazretleri'nindir.[2]

Vesika: 83.

Ankara, 11.9.1919

Sadrazam Paşa Hazretleri'ne

Mukaddes Başkumandanımız Efendimiz Hazretleri'ne olan maruzatımızı doğrudan doğruya arz etmeyi ısrarla talep ederiz. Mâni olunduğu halde ve Padişahımıza, milletimize, vatanımıza ihanetinize hükmedilerek başka suretle tedbirler almaya mecbur kalınacaktır.

Bundan hasıl olacak fenalığın bütün mesuliyetinin zatı fehametpenahilerine[3] ait olacağını arz eyleriz.

20. Kolordu Kumandan Vekili
Mahmut

Erkânıharp Reisi
Ömer Halis

Erzurum, 11.9.1919

Yüce Sadaret Makamına

Şimdi doğrudan doğruya mukaddes Başkumandanımız şanlı Halifemiz Efendimize mühim maruzatta bulunmak mecburiyetindeyiz. Engel çıkarıl-

1 Hakipay: Ayak toprağı. "Siz Padişahımızın katına" anlamında. (Y.N.)
2 "Bu konuda ve her durumda emir ve fermanı şevketli Padişahımız Efendimiz Hazretleri'nindir" anlamında. (Y.N.)
3 Sadrazamlar için kullanılan bir unvan. (Y.N.)

mamasını rica ederiz. Aksi takdirde doğacak vahim neticelerin mesuliyetinin sırf zatı fahimelerine[1] ait kalacağını arz ederiz.

15. Kolordu Kumandanı
Kâzım

13. Kolordu Kumandan Vekili
Cevdet

11. Fırka Kumandanı
Mümtaz

Sıvas, 11.9.1919

Sadrazam Paşa Hazretleri'ne

Padişah Hazretleri'ne doğruca maruzatta bulunmak üzere yolu açık bulundurmak hususuna ait istirhamın yerine getirilmesi geciktirildiği takdirde ortaya çıkacak halden maddi ve manevi vebal mesuliyetiniz derecesi iki misline çıkmaktadır. Vakit geçirilmesinde hiçbir fayda olmadığını arz ederim.

3. Kolordu Kumandanı
Salâhattin

SURET

Vakaları ve hakikatleri doğrudan doğruya mukaddes Başkumandanımız Efendimize doğrudan arz etmek isterim, maruzatımı takdim için engel çıkarılmamasını istirham ederim.

Salâhattin

Ankara

Zatı Şahane'ye çekilecek telgrafnamenin usulünce çekilmesi ve usulü gibi takdim edileceği şeklindeki Sadrazam Paşa'nın cevaplarına karşı ne emir buyuruluyor?

Sadaret makamına yazılan telgrafı vermişler.

Bir de vilayetten de Dahiliye Nezareti'ne yazdığı tekrardır efendim.

Sadrazam ve Dahiliye Nazırı bir arada imişler.

Sadrazam'ın konağında telgraf merkezi olmadığından, yakın bir telgraf merkezine teşrif etmelerini yazdık, cevap bekliyoruz.

1 Sadrazamlar için kullanılan bir unvan. (Y.N.)

Başmemur muavini geldi. Sadrazam Paşa'ya yazılan ifade telefonla söylendi. Alınan cevapta: Telgrafname içeriği Sadrazam Paşa Hazretleri'ne arz olundu. Vuku bulacak maruzatları usulü dairesinde telgrafla arz olunmalıdır. Telgrafnameleri kezalik usulü dairesinde takdim edilir, buyurduklarını müdür bey söylüyor efendim.

Alınacak cevap gelince derhal yazılacağı tabiidir. Boş durmamak üzere telgraf işleyebilir miyiz?

Deminki ifadeyi Sadrazam Paşa arz etmişler, alınacak cevabın beklendiğini söylüyorlar efendim.

11 Eylül 1919

Şef muavininin ifadesidir.

Merkezimiz engel çıkarmıyor. Ancak alınan emri vazifemiz hemen ait olduğu makamına takdim etmektir. O da saniye gecikmeksizin yapılıyor. Başka ne yapabiliriz efendim? Peki, şimdi Sadrazam'a bildiririz efendim.

Telefonla Sadrazam Paşa'ya tebliğ olunup alınacak cevabın beklendiğini başmemur söyledi efendim.

İstanbul Haberleşmeleri

11/12 Eylül 1919
Saat: 9.5

Bu usul Sadrazam'ın yeni bir icadı mıdır? Millete muhatap olmaktan utanan Sadrazam'ın yalan söylediğine şüphe yoktur. Fakat sizin bu adi harekete alet olmamanız lazımdır.

Sadrazam'a söyleyiniz, makine başında milletin ve ordunun ihtarına kulaklarını açarak dikkatle dinlesin ve siz de yalan söylemekten vazgeçiniz.

Genel Kongre Heyeti

C. Emrinizi başmemura verdim efendim.

Sizin buraya yazılacak telgraflarınızı derhal telefondan makamlarına, derhal telefondan yazılacağını başmemur söylüyor efendim.

Başmemura verdim.

İstanbul ile Haberleşmeler

11/12 Eylül 1919
Saat: 9

-Sorayım. Şef Fahri.

Sadrazam Paşa'nın konağına telgraf ve telefon vardır.

-Sadrazam Paşa ya sadarette veya mabeyni hümayundadır.[1] Kendisini buldurup hemen telgrafhaneye gelmesini söyleyin. Söz konusu olan mesele zannettiğiniz gibi basit değildir. Çok mühimdir, sonra sizi mesul ederiz. İsminiz ve şahsınız bizce malumdur. İşi uzatmayın, çabuk cevap veriniz.

-İşte başmemur diyorlar ki, Sadrazam Paşa konağındadır. Emrederlerse yazılacak telgrafı telefondan konağına[2] yazarız diyorlar.

Bendeniz emirlerinden hariç ne yapabilirim ki... Ufak bir maiyet memuru mesul tutulsun.

-Bizim size yazdıklarımızı telefon veya telgrafla derhal Sadrazam'a bildiriniz. O sizin bileceğiniz bir iştir. Neticesini derhal bildiriniz.

-3. Kolordu Kumandanı, Sadrazam Paşa'yı telefonda veya telgrafta bekliyor.

-Emrinizi yerine getirmeye çalışıyorum. Biraz sabır buyurunuz.

Başmemur Fahri Bey diyor ki, Sadrazam Paşa ve Dahiliye Nazırı ile Harbiye Nazırı'nın konaklarında telgraf yoktur. Bunlara yazılacak telgrafları doğruca İstanbul'a yazıp buradan da özel postacı ile kendilerine gönderilir.

Vesika: 84.

Tel — Sıvas, 15.9.1919

12.9.1919 tarihli talimata ektir.

Maksat, meşru bir heyet işbaşına geçinceye kadar Ferit Paşa kabinesiyle münasebeti kesmek olduğundan, Dersaadet'le resmi haberleşme icra edilmeyecektir. Özel ve ticari haberleşmeler tamamen serbesttir. Yalnız Dersaadet'le olacak bu gibi özel haberleşmelerin de denetim altında bulundurulması lazımdır.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Erzurum 15. Kolordu, Ankara'da 20. Kolordu, Diyarbekir 13. Kolordu, Konya'da 12. Kolordu, Niğde'de 11. Fırka Kumandanlıklarına.

Konya, Ankara, Kastamonu, Hüdavendigâr,[3] Trabzon, Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbekir, Mamuretülâziz[4] vilayetlerine.

1 Mabeyni hümayun: Padişah sarayında vekillerin vb. kimselerin başvurdukları ve padişah yakınlarının oturdukları özel daire. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımındaki "konağına" sözcüğü, 1934 basımında "konağa" şeklinde. (Y.N.)

3 Bursa yöresinin eski adı. (Y.N.)

4 Elazığ. (Y.N.)

Erzincan, Canik,[1] Kayseri, Niğde, Malatya, Amasya, Bolu, Antalya, Eskişehir ve Afyon Karahisar mutasarrıflıklarına yazılmıştır.

Vesika: 85.

Tel Sıvas, 16.9.1919

Aynı Makamlara

12.9.1919 tarihli tebligata ektir:

1. Vatana hıyaneti fiilen vesikalara dayalı olarak sabit olmuş bulunan Ferit Paşa kabinesinin düşürülerek yerine milli emellerin hizmetinde meşru bir heyetin tayin ve ikamesi istirhamlarının mukaddes Padişah Hazretleri'ne arz ve takdimini mevcut hükümet heyeti engellemekte bulunduğundan, Kongre'ce kararlaştırılıp tatbiki Heyeti Temsiliye'mize havale edilen tedbirler, söz konusu maruzat Padişah'ça duyulup meşru bir heyet iktidar mevkiine geçinceye kadar Ferit Paşa kabinesiyle yalnız resmi haberleşmelerin kesilmesidir.

2. Açık olan bu meşru maksadın elde edilmesinin süratlendirilmesi için sizce hatıra gelen ve icra edilebilir başka tesirli tedbirler varsa bildirilmesi rica olunur.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 86.

Tel 13.9.1919

Balıkesir'de 14. Kolordu Kumandanlığı'na, Konya'da 12. Kolordu Kumandanlığı'na, Diyarbekir'de 13. Kolordu Kumandanlığı'na, Erzurum'da 15. Kolordu Kumandanlığı'na, Ankara'da 20. Kolordu Kumandanlığı'na, Bursa'da 17. Fırka, Çine'de 58. Fırka, Bandırma'da 61. Fırka Kumandanlıklarına ve 61. Fırka vasıtasıyla Edirne'de 1. Kolordu Kumandanlığı'na, Niğde'de 11. Fırka Kumandanlığı'na, vilayetlere, bağımsız sancaklara, belediyelere, Müdafaai Hukuk Cemiyeti Heyeti Merkeziyelerine

Merkezi hükümetin benimsediği ve takip etmekte olduğu irticakârane mesleğe ve yaşamakta olduğumuz günlerin büyük tehlike ve korkularına kar-

1 Samsun. (Y.N.)

şı hakların müdafaası ve mevcudiyetin muhafazası için Meclisi Milli'nin[1] seçilmesini ve toplanmasını temin etmek ve süratlendirmek bugünün en mühim vazifesidir.

Merkezi hükümet milleti aldatarak mebus seçimlerini aylarca icra etmemiş olduğu gibi, son zamanda verdiği seçim emrini de türlü sebeplerle geciktirmekte ve ertelemektedir. Ferit Paşa'nın Toros'un ötesindeki vilayetlerimizden feragat ettiği, Sulh Konferansı'na verdiği nota ile sabit, Aydın vilayetinde Yunanlılarla sınır çizmeye teşebbüsü, oradaki işgali emrivaki halinde bir ilhak olarak kabul ettiğine delil bulunmuş ve memleketin diğer işgal edilmiş kısımları için de bunlara benzer gafilane ve hainane siyasetiyle memleket ve milleti bölünmeye uğratacağı kuvvetle muhtemel ve Meclisi Milli'nin toplanmasından evvel barışı imza ile milleti bir emrivaki karşısında bulundurmak niyetinde olduğu muhtemel bulunmuş olduğundan Genel Kongre orduyu ve milleti uyanıklığa[2] davetle aşağıdaki hususların süratle icrasını hayati milli meselelerden sayar ve beyan eyler.

Birinci olarak - Seçim hazırlıklarının yürürlükte bulunan kanundaki en asgari müddet zarfında icrası ve tamamlanması için belediyeler ve Müdafaai Hukuk Cemiyetleri tam bir faaliyet ile çalışmalıdır.

İkinci olarak - Sancaklardan çıkarılacak mebusların, nüfusunun miktarına göre adedi hemen tespit olunarak Heyeti Temsiliye'ye şimdiden bildirilmelidir. Adaylar meselesi daha sonra haberleşme ile hallolunacaktır.

Üçüncü olarak - Gerek seçim hazırlıkları, gerek seçimlerin icrasında gecikmeye yol açacak sebeplerin şimdiden düşünülürek ortadan kaldırılması ve hiçbir gecikmeye meydan verilmeyerek asgari müddet zarfında seçimlerin neticelendirilmesi.

İşbu kararı mıntıkanızdaki bütün belediye ve Müdafaai Hukuk Cemiyetlerine tebliğ ve icabının süratle yapılmasına yardım etmeniz rica olunur.

Heyeti Temsiliye

Vesika: 87.

Erzincan, 14. 9.1919

Sıvas'ta Genel Kongre Heyeti Temsiliyesi'ne

1. Milli arzu hilafındaki hareketi sabit olan merkezi hükümet ile münasebetlerin kesilmesini ve Padişah Hazretleri'nin namlı adına işlerin idare edil-

1 Osmanlı Meclisi Mebusanı. (Y.N.)

2 "Uyanıklığa" sözcüğünün aslı olan ve *Nutuk*'un 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "intibaha" sözcüğü, 1934 basımında "intihaba" (seçime) şeklinde. (Y.N.)

mesine dair altı maddeyi ihtiva ederek Kongre'ce alınıp Baki Bey'e çekilen 13 Eylül 1919 tarihli telgrafname ile tebliğ buyurulan karar, mülki ve askeri memurların oluru alındıktan sonra yapılan genel toplantıda okundu ve genel oya arz olundu.

2. Merkezi hükümet ile münasebetlerin kesilmesi kararlaştıktan sonra Padişah Hazretleri'nin namlı adına olarak konulmuş kanunlar dairesinde işlerin idare edilmesi için zikrolunan altı madde içeriği kâfi ve uygun görülmüş ve ancak söz konusu maddelerin aynen Kongre'ce merkezi hükümete iletilmesi ve eski karar ve taleplerin yerine getirilmesi için kırk sekiz saat mühlet verilerek uygun cevap verilmediği halde tatbiki uygun olacağı bütün üyelerce kararlaştırılmıştır.

3. Livaya bağlı kazalar heyetlerine de tebliğ edilmiştir. Oralardan da alınacak cevaplar arz edilecektir, Efendim.

Şarkî Anadolu Vilayatı
Erzincan Heyeti Merkeziyesi
Müdafaai Hukuk Cemiyeti

Erzincan, 15.9.1919

Sıvas'ta Genel Kongre Heyeti Riyaseti'ne

14.9.1919 telgrafımıza ektir: Kemah kazasının dahi merkezimiz görüşlerine uyarak Kongre'nin kati kararlarını kabul eylediği.

Erzincan Heyeti Merkezi

Vesika: 88.

Gayet mühim ve aceledir.
Dakika gecikmesi caiz değildir.
Adet
2385

Diyarbekir'den, 14.9.1919

Sıvas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı'na

Genel Kongre Heyeti Temsiliyesi'ne:

Milli itimada sahip bir hükümetin teşekkülüne kadar merkezi hükümet ile alakayı keserek haberleşme merciinin Genel Kongre Heyeti Temsiliyesi olmasında, mıntıkamız ahval ve kamuoyuna aşağıda belirtildiği gibi sakıncalar mevcut olduğuna nazarı dikkati çekmeye lüzum hissettim.

Bitlis vilayetinin bir kısmı müstesna olmak üzere mıntıkam işgal acısı duymamıştır. En ziyade bu sebepten ve diğer muhtelif tesirlerden dolayı icap edenlerin aydınlatılmasına rağmen mıntıkamda Doğu Vilayetlerinin diğer mahalleri gibi tek kütle halinde milli birlik, fikri birlik yoktur. İki ay evvel Diyarbekir'de yapılmak istenilen inkılap ve son Malatya hadisesi buna delildir. Bunda İngiliz propagandası ve İngiliz parasıyla aldatılmış bazı Kürt gençlerinin de tesiri çoktur. Devamlı uyarılara ve teşviklere rağmen Diyarbekir ve Elâziz vilayetlerinden Erzurum Kongresi'ne kimsenin iştirak etmemesi ve Kongre kararları her bir tarafta lazım gelenlere verildiği, maksat anlatıldığı halde hâlâ talep olunan teşkilatın yapılamaması, dolayısıyla mıntıkamda henüz Müdafaai Hukuk cemiyetlerinin teşekkül etmemesi yüzünden bütün millet fertleri hakiki maksatlara vâkıf değildir. Bu sebepten bugün merkezi hükümetle büsbütün alaka kesilerek haberleşme mercii Kongre Heyeti Temsiliyesi olursa, muhalifler, siyasi bir maksat takip edenler, bu hareketi ahaliye başka türlü telkin edecekler, hilafete karşı isyan edilmiş göstererek kamuoyunu yanıltacaklar ve bu şekilde maksatlarını elde etmek için taraftarlarını artırmaya çalışacaklardır. Mıntıkamın İngiliz nüfuz ve işgali altında bulunan yerlere komşu ve Arabistan'la sınırdaş olması hasebiyle İngilizler de bu noktadan propaganda yapacaklardır.

Firarilerin, Malatya livasında aşiretleri heyecanlandırmak için Malatya'ya gelen kuvvetin Ermeni kuvveti olduğunu ilan etmeleri, aşiretleri, Ermenilerin Malatya'ya hücum edeceği bahanesiyle heyecanlandırarak toplamaya çalışmaları, Ali Galip Bey'in, ahaliyi Kongre aleyhinde bulundurmak maksadıyla, Kongre toplantı halinde iken Erzurum'un hilafet makamı ve merkezi hükümetle alakayı kesmiş olduğunu ilan etmesi ve bu propagandanın buralara kadar akseylemesi maruzatımı teyide kâfi delildir.

Henüz Malatya meselesi sükûn bulmamışken şimdi haberleşme merciinin Kongre sayılarak merkezi hükümetle büsbütün alaka kesildiğinin ilan ve ifşa edilmesini bu bakımdan sakıncalı görüyorum. Bilhassa mıntıkamda Arap ve Kürt birçok aşiretler olduğundan, bunları hilafet siyasetiyle elde tuttuğumuzu nazarı dikkate almak lazımdır. Erzurum Kongre kararlarının dördüncü maddesi icabınca, bir devlet baskısı karşısında hükümetin buraları terk ve ihmal ettiği katiyen belli olur ve bütün millet de buna kani olursa, o zaman siyasi tesirler yaratmak için kararlaştırılmış şartlar altında geçici bir idareyi bütün millet kabul eder. Esasen Ermenistan teşekkülünü kimse istemediğinden, böyle bir zamanda hiç propaganda tesirli olamaz. Aşağıdaki noktalara da nazarı dikkati çekerim:

Subaylar ve memurların, Anadolu efradının aileleriyle uzun müddet haberleşememesi, ruh halleri üzerinde kötü tesir yapar. Tüccarların, bankaların muamelelerine ait telgraflarının çekilmemesi, yabancıların haberleşmelerinin

durması da kötü tesirler hasıl eder. Bundan başka, telgraf memurları, kazanılacak hasılatla maaşlarını alacaklardır. Bugün Bitlis memurları, beş aydır maaş alamadıklarından istifa eylediklerini, bu hususun ait olduğu makama bildirilmesini rica ettiler. Bunlar gibi Bitlis vilayetinde mülki memurların da muntazaman maaş alamadıklarını haber aldım. Gerek şimdi ve gerekse Kongre kararlarının dördüncü maddesinin tatbiki, lüzum hasıl olunca ve geçici bir idare tesis edilince memur ve askerlerin maaşlarının, masraflarının mahalli kaynaklar ile temini imkânı olamayacağından, hassaten bu vaziyet uzun devam ederse iaşe buhranı disiplinsizliği ve her türlü fenalığı doğuracağından, bu hususta ne tedbir düşünüldüğüne dair aydınlatılmamı arzu ederim. Merkezi hükümet, İngiliz nüfuzunda olduğuna göre, her türlü ısrara ve mesaiye rağmen İngilizlerin nüfuzundan ve arzusundan başka hareket yapacak bir hükümet teşkiline imkân olmaz ve devletlerin rekabeti de bunun hasıl olmasını temin edemezse, İngilizler de hükümetin rızasıyla geniş ölçekte bir işgal planı tatbik ederse, yeni baştan İngilizlerle muharebeye girişmeye Kongre taraftar mıdır ve girişildiği takdirde muvaffakiyetten ne dereceye kadar emindir ve bu ısrarlı hareket vatanın menfaatlarına uygun mudur? Bu husus hakkında da aydınlatılmamı istirham ederim. Bugün için geçici idarenin sakıncasını arz ettim. Özel tüccar malı ve yabancılara ait telgrafların kontrol edilmek üzere çekilmesine, kolorduların, mülkiyenin ihtiyaçlarına ve pek mühim işlerine dair olan haberleşmelerinin yapılmasına taraftarım ve esasen bu mıntıkanın İstanbul haberleşmeleri Sıvas'tan geçtiğinden, oraca da kontrol edilebilir. Şimdilik Sıvas ve Diyarbekir merkezlerindeki resmi haberleşmeleri tutmak, devamlı müracaatlar ve diğer yollarla tesir icrasına çalışmak ile yetinilmesine taraftar olduğumu arz ederim. Harekât, 2385.

13. Kolordu Kumandan Vekili
Ahmet Cevdet

Vesika: 89.

Gayet aceledir.
Hiç durmayacaktır.

Malatya, 15.9.1919

Sıvas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı'na

C. 13/14.9.1919 kararlar hakkındaki şifreye:

Kararların bütün maddelerini vicdani kanaat ile uygun görüyorum. Ancak Elâziz ve Malatya ve civarlarında kasabalar, nahiyeler ile köylerde henüz Kongre'nin maksadı ve programı hemen genellikle meçhul olduğundan, merkezi hükümet ile alakanın kesilmesinin hilafetten ayrılmak, Padişah'ı tanıma-

mak gibi kötü yorumlara, cahil ahali ve Kürtlerin Kürtlük emelleri besleyenler tarafından isyana teşvik edilmeleri gibi birtakım münasebetsizliklere mahal ve meydan bırakacağını zannediyorum. Bu sebeple Elâziz vilayeti halkının da Kongre'nin maksat ve emelinden haberdar edilerek hiç olmazsa bir derece aydınlatılmalarına değin bu hususun ertelenmesini münasip görülürse uygun bulduğumu arz eylerim.

15. Alay Kumandanı
İlyas

Vesika: 90.

Sıvas, 16 Eylül 1919

Sıvas'ta Toplanmış Genel Kongre Heyeti Temsiliyesi'ne

Kongre'ce alınması tasavvur edilen tedbirleri ihtiva eden maddelere karşı düşündüğümüz noktaları aşağıda arz ediyoruz:

1. Tebliğ buyurulan maddelerin bütününden memlekette geçici bir idare ilan edileceği anlaşılmaktadır.

2. Geçici idarenin ilanını icap eden sebepler ve meseleler Erzurum ve Sıvas Kongreleri kararlarıyla tespit edilmiş (Erzurum kararları madde 4, Sıvas Kongresi kararları madde 5) ve dolayısıyla her iki kongrenin kararlarıyla merkezi hükümetin memleketimizden bir parçasının terk ve ihmali mecburiyetinde bulunduğu bir zamanda icra edilecek bir tedbirin şu dakikada alınması karamamenin yedinci maddesindeki (memleket ve milletin mukadderatını katiyen tayin ve tespit edecek vaziyetler için dahi son ve kati kararı Kongre müzakeresiyle verebilir) açıklık üzere Genel Kongre'ye ait bir hak olarak görülmekte ve memleketin, milletin mukadderatıyla alakalı en ağır ve en ziyade mesuliyet icap ettiren bir kararın alınması zamanında karamamenin diğer maddelerine dayanmak imkânı görülememekte olduğundan, bu yön hakkında nazarı dikkatlerini çekmeyi bir vazife sayarız. Bilhassa şimdiki halin on, on beş gün, hatta bir ay kadar daha devam ettirilmesi imkânı mevcuttur.

3. Memleket, bugün tam bir sükûn halinde bulunduğundan ve genel desteği tam manasıyla temin eden bu sükûnu ihlal edecek en ufak bir haber anavatanda anarşiyi doğurur. Aksi propagandaların yankı bulmasına ve belki de kamuoyunun zehirlenmesine sebep teşkil edebilir.

4. Milletin maruzatını Zatı Şahane'ye arz edip bildirebilecek vesileleri büyük bir sükûn ve samimiyetle ve tatlı bir şekilde arayarak böyle büyük ve mesuliyetli bir işi son bir müracaatgâh olarak kabul etmek ve aceleye getirmemek daha uygun olur.

5. Dolayısıyla milli emel ve tezahürlere hainane bir surette karşı durmak isteyen merkezi hükümeti diğer siyasi ve idari vasıtalar ile düşürebilmek çarelerini hazırlamakla beraber, şimdiki halin on, on beş gün daha uzatılması suretiyle merkezi hükümete son ve kati bir mühlet vermek ve bu müddet zarfında ahvalin ıslahı imkânı bulunamadığı takdirde bütün mesuliyeti, merkezi hükümeti idare eden şahıslara yükleyerek ve Genel Kongre'yi toplantıya davet eyleyerek verilecek karara göre tedbirler almak icap edeceği kanaatindeyiz.

6. Maruzatımız üzere Genel Kongre geçici idare kararını kabul eylediği takdirde üçüncü ve dördüncü maddeler hakkındaki maruzatımız şudur: Memurların milli emellere ve cereyana karşı tesir icra edebilecek kısımları bellidir. Bu, bilhassa idare, inzibat memurlarıyla sınırlı kalabilir. Dolayısıyla bu genel kararın -küçük memurların istisnasıyla- yalnız tesir ve nüfuz icra edebilecek memurlara hasrı lazım geleceğini zannederiz. Memurlar ve muhalifler hakkında tatbik edilecek hareket tarzının Meşrutiyet'in başlangıcında olduğu gibi bir karışıklık vücuda getirmesi ihtimal haricinde değildir. Dolayısıyla idare işi hakkında alınacak kararların pek ciddi bir araştırma ve incelemeye dayanması memleketin selameti namına elzem görülmektedir. Bu vesileyle hürmetlerimizi teyit eyleriz.

Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Sivas Heyeti Merkeziyesi

Vesika: 91.

Tel

Trabzon, 15.9.1919

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Esselamüaleyküm. Sıvas Kongresi'nin beyannamesini ve daha sonra şifre ile vuku bulan tebligatınızı aldık. Cevaben bildirdiğimiz görüşler Kâzım Paşa Hazretleri'nce görülmek arzu edilmiş ve görülmüştür. Paşa Hazretleri bazı görüşler ileri sürerek cevap veriyorlar. Buna da cevaben yanımdaki telgrafnameyi kendilerine çekeceğim. Şimdi o tafsilatı tekrar etmek müşkül olacaktır. Aynen Erzurum'dan talep buyurunuz. Şu kadar ki, özetle bazı maruzatta bulunayım. Evvela Sıvas Kongresi genel kongre şekline girmiş ve bir Heyeti Temsiliye vücuda getirmiş olduğu anlaşılıyor ki, bu husus kararlarımıza aykırıdır. Bundan başka Sıvas Kongresi, Heyeti Temsiliyemiz arasına üye seçmeye salahiyettar olamayacaktı. Bu hususlar yüksek malumunuzdur. Merkezi hükümet ile haberleşmeleri kesmek bildirilmiş esas kararlarımızın dördüncü maddesinin haricinde bir emrivaki oldu. Bunu münakaşaya zaman müsait

değil. Ancak şifre telgrafnamenizin altıncı maddesinde salahiyet ve merciiyet meselesi kamuoyu nazarında pek nahoş tesirler yapacaktır. Bu bakımdan katiyen vazgeçilmelidir ve milli arzuya uygun bir kabinenin Padişah tarafından teşkiline kadar bütün memurlar kanuni mevzuat dairesinde vazife yapmalıdırlar. Yüksek malumunuzdur ki, Erzurum'da aldığımız kararlar icabınca Sıvas Kongresi esas maddeleri aynen kabul ettiği takdirde -ki etmiştir- nizamnamemizi değiştirmeye salahiyettar olmadığı için bir seneye kadar Heyeti Temsiliyemize uymaya ve heyeti merkeziyeler şeklinde haberleşmeye mecbur olacak idi. Gidişattan bu şeklin haricine çıkıldığı anlaşılıyor. Erzurum kararları hakkında zihinler bir sarsıntı geçirdiği bugünlerde onun başka hükümlere şüpheli gözlerle bakacağından şüphe buyurmayınız. Esas kararlarımızın dördüncü maddesi hilafında hasıl olan emrivakiye memleket menfaatları namına geçici bir zaman için sessiz kalıyoruz. Bütün samimiyet ve hürmetle arz ederim ki, Erzurum Kongresi'ndeki bütün alınmış hükümlere riayetkâr ve o uğurda herkesten ziyade fedakâr olacağız. Fakat onun haricinde yapılacak muameleye iştirak edemeyeceğiz. Gerek zatı samilerinin ve gerek muhterem arkadaşlarınızın da birlikte aldığımız kararlara hürmetkâr olacağınıza emniyetimiz tamdır.

Servet

Vesika: 92.

Erzurum, 15.9.1919

Sıvas'ta Genel Kongre Heyeti Temsiliyesi'ne

Servet ve İzzet Beylerin kongre sorusuna karşı aynen öğrendiğim cevaplarına karşılık kendilerine yazdığım görüşler aynen aşağıdadır. Aynı zamanda 14.9.1919 tarihli şifreli yüksek telgrafnamelerinin cevabı olduğunu arz eylerim.

15. Kolordu Kumandanı
Kâzım Karabekir

SURET

1. Sıvas Kongresi'nin sorusuna cevaben Trabzon heyetinden Servet, İzzet ve Zeki Beylerin vermek istedikleri cevabı okudum. Pek yakından tanıdığım bu zevata itimat ve hürmetim fevkaladedir. Adı geçenlerin görüşlerine saik olan asli fikri anlıyorum ve taraftarım. Yalnız teferruat hakkındaki görüşlerim aşağıdadır.

a) Nizamname'nin söz konusu olan dördüncü maddesinde yalnız bir harici baskı karşısında terk ve ihmal şıkkı nazarı dikkate alınmıştır. Hakikaten son vakalarda bu maddenin işaret edebileceği bir terk ve ihmal keyfiyeti yoksa da, haricin teşvik ve cesaretlendirmesiyle Dahiliye ve Harbiye Nazırları tarafından tertip ve Ali Galip'e tebliğ edilmiş olan ve suretleri size de yazılan bir ihanet var ki, bu defa[1] Nizamname'nin tanzimi esnasında göz önünde tutulabilen ihtimallerin üstünde ve seri ve kati tedbirleri emreder.

b) Erzurum Kongresi Doğu Anadolu vilayetlerinin haklarının muhafazası için toplanmış ve kararını Doğu Anadolu vilayetleri namına vermişti. Sıvas'ta toplanan Kongre ise bütün milleti temsil eden bir kongredir ki, bu kongrenin de ayrıca bir heyeti temsiliyesi ve şimdiki vaziyete göre kararları olması tabii bir iştir ve mantıkidir. Sıvas'taki Umumi Milli Kongre ve Heyeti Temsiliyesi, Şarki Anadolu Vilayatı Heyeti Temsiliyesi'ni ilga etmiş olmuyor ve bu Heyeti Temsiliye bittabi her an mevcuttur. Yalnız bu Heyeti Temsiliye'den olup da şu anda Sıvas Kongresi Heyeti Temsiliyesi'ne dahil olmuş bulunanlar varsa, bunların Şarki Anadolu Vilayatı Heyeti Temsiliyesi'nden istifa etmelerini talep etmek doğru olabilir. O zaman Sıvas Kongresi bütün milletin menfaatlarını ve Şarki Anadolu Vilayatı Heyeti Temsiliyesi de yalnızca Doğu Anadolu vilayetlerinin haklarını ve menfaatlarını muhafaza ve müdafaa kudretinde bulunmuş olurlar ve Genel Kongre'nin merkezi hükümet ile alaka kesmesini ve resmi makamları haberleşmeyi kesmeye davet eylemesini zaruri bulurum.

Çünkü merkezi hükümet içinde milleti yekdiğeriyle boğazlaşmaya hem de resmi şahıslar aracılığıyla teşvik eden Dahiliye ve Harbiye Nazırları var ki, mülki ve askeri makamlar artık bu nazırlarla bittabi haberleşemezler. Sadrazam'a gelince, bu da bu iki hain nazırı hâlâ mevkilerinde tutmakla bu nazırların fikir ve emellerinin destekçisi olduğunu ispat etmekle beraber, milletin ve kolorduların Halife ve Padişahımız Efendimiz Hazretleri'ne vuku bulan maruzatına da ısrarla mâni olmaktadır. Dolayısıyla merkezi hükümetin bu ihaneti hakkında Padişahımız Efendimizin ve herkesin nazarı dikkati ve hak kuvvetini[2] öğrenmek merakını çekmek için dahilin merkezle haberleşmeyi kesmesinden başka çare kalmamıştır. Esasen münasebetin kesilmesi ve münasebet tabiri de doğru değildir.[3] Hükümet milletin emniyet ve itimadını kaybetmiş olduğu için Kanunu Esasi icabınca kendiliğinden düşüktür ve yoktur.

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "defa" sözcüğü *İstiklâl Harbimiz*'de "vak'a" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.238. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "nazarı dikkati ve hak kuvvetini" sözcükleri *İstiklâl Harbimiz*'de "nazarı dikkatini ve hakikati" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.239. (Y.N.)

3 Cümlenin *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan aslı şudur: "Esasen kat'ı münasebet ve münasebet tabiri de doğru değildir." Aynı cümle *İstiklâl Harbimiz*'de şu şekildedir: "Esasen kat'ı muhabere ve münasebet tehiri de doğru değildir" (Esasen haberleşmenin kesilmesi ve münasebetin ertelenmesi de doğru değildir). Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.239. (Y.N.)

Bundan başka pek mühim sebeple de[1] yapılmış olan bir işe iştirak etmemek şimdiye kadar pek samimi bir surette muhafaza edilen vilayetler valileri ile[2] muhafaza edileceği muhakkak olan idare birliğini[3] ihlal eder. Yalnız Kongre tarafından yazılan maddeler hakkında görüş beyan edilmesi ve evvelce yapılmış olan mecburi işin[4] tasvip olunması fikrindeyim.

c) Kongre'nin altıncı maddesinde teklif ettiği merciiyet ve salahiyet keyfiyeti meselenin esas ruhunu teşkil etmektedir ki, bu bahiste şimdiden acele edilmemesi[5] hususunda tamamen hemfikirim. Genel Kongre itimat edilir bir hükümet işbaşına gelinceye kadar ancak bir[6] istişari mahiyet ve kudretini muhafaza eyler. Ve Kongre Heyeti Temsiliyesi'nin tekliflerinin birden beşe kadar olan maddelerine gelince; bunların mahiyetleri itibariyle Kongre'ce değil sorulmasını, hatta beyanname halinde veya bir temenni şeklinde bile yayımlanmasını fazla görürüm. Çünkü bu maddeler zaten yapılmakta ve ortada bu maddeleri yazdıracak bir vaka görülmemekte olduğu gibi, içerdikleri esaslar da konulmuş olan kanunların maddelerinden başka bir şey değildir.

Dediğim gibi, fikir sorulması icap eden yalnız altıncı maddedir ki, bu konudaki fikrim de yukarıda yazılmıştır. Merkezi hükümetin teşebbüs ettiği ihanetkârane hareket, unsurlar arasında anlaşmazlık ve facialar çıkmasını ve neticede memleketin işgalini ve bölünmesini doğuracak mahiyettedir. Sıvas Kongresi'nin bu vaka karşısında aldığı tedbirler ve milletin Kongre kararlarına tamamen iştirak ve desteği suretiyle bir milli mevcudiyet gösterilmesi sayesindedir ki, merkezi hükümetin tertip ettiği plan başarısızlığa uğratılmış ve memleketin işgaline sebep olacak haller bertaraf edilmiştir. Hatta bilhassa bu mesele için 13.9.1919'da Malatya'ya gelen İngiliz Miralayı *Bel*,[7] azılılar ile beraber bulunan Binbaşı *Novil*'in[8] hareket ve teşviklerinden İngiliz hükümetinin malumatı

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "pek mühim sebeple de" sözcükleri *İstiklâl Harbimiz*'de 'pek mühim bir mesele de" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.239. (Y.N.)

2 "Vilayetler valileri ile" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "valii vilâyat ile" sözcükleri *İstiklâl Harbimiz*'de "ve ilâ maşallah" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.239. (Y.N.)

3 "İdare birliğini" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "vahdeti idareyi" sözcükleri *İstiklâl Harbimiz*'de "vahdeti iradeyi" (irade birliğini) şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.239. (Y.N.)

4 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "işin" sözcüğü *İstiklâl Harbimiz*'de "bir işin" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.239. (Y.N.)

5 "Acele edilmemesi" sözcüklerinin aslı olan "istical edilmemesi" sözcükleri, *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yanlışlıkla "istimal edilmemesi" (kullanılmaması) şeklinde. Aynı sözcükler *Nutuk*'ta ve *İstiklâl Harbimiz*'de "istical edilmemesi" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.123; Kâzım Karabekir, *age*, s.239. (Y.N.)

6 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "bir" sözcüğü *İstiklâl Harbimiz*'de yoktur. (Y.N.)

7 P. Peel. *İstiklâl Harbimiz*'de "Neyl" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.239. (Y.N.)

8 Edward Noel. (Y.N.)

olmadığını ve geri aldırılacağını[1] söylemiş ve milletin azim ve kararı karşısında meseleyi bu suretle çevirmek ve tamir mecburiyetinde kalmıştır. Keyfiyetin Zatı Şahane'ye arzı ve duyurulması meselesine gelince, bunun için özel bir heyetin İstanbul'a gönderilmesi, gidecekler için tehlikeli ve maksatların bu suretle temini de imkânsızdır. Bu husus başka suretle[2] temin edilmektedir.

2. Dahiliye ve Harbiye Nazırlarının müşterek imzasını ihtiva eden vesika, merkezi hükümetin nasıl bir ihanet planı tertip etmiş olduğunu tamamen göstermektedir. Bu vesikaları Trabzon Heyeti Merkeziyesi görmemiş ise bir suretinin verilmesi ve bunun üzerine yazılacak cevapta değişiklik yapılıp yapılmadığının ve yapıldı ise değiştirilmiş suretinin bildirilmesi.

Vesika: 93.

Kongre Riyaseti Âliyesine:

Miralay Vâsıf Bey	Karahisarı Sahip
Husrev Sami Bey	Eskişehir
Hakkı Behiç Bey	Bursa
Ömer Mümtaz Bey	Ankara
Mazhar Bey	Denizli ve Aydın
Ratipzade Mustafa Efendi	Niğde

Yukarıda isimleri yazılı muhterem zevatın temsilci olarak seçilmesini arz eyleriz. 11 Eylül 1919

Karahisarı Sahip	Bu dahi	Eskişehir	Bu dahi	Bu dahi
Mehmet Şükrü	Salih	Halil İbrahim	Hüseyin	Şükrü

Denizli	Bu dahi	Bu dahi	Niğde	Bor
Yusuf	Necip Ali	Okunamadı	Mustafa	Halit Hami

Nevşehir	Bursa	Alaşehir	Samsun	Yozgat	Ömer
Osman	Asaf	Naci	Süleyman	Bahri	

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "geri aldırılacağını" sözcükleri *İstiklâl Harbimiz*'de "geri aldırdığını" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.239. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "suretle" sözcüğü *İstiklâl Harbimiz*'de "suretlerle" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.239. (Y.N.)

Vesika: 94.

Sıvas, 16.9.1919

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne

C. 15.9.1919

Servet ve İzzet Beylerin, Heyeti Temsiliye'nin Trabzon Heyeti Merkeziyesi'nden sorduğu hususlara cevaben çektikleri açık telgrafname alındı. Muhteviyatının açık olarak duyurulması sakıncadan uzak olmayan bu görüşleri, Heyeti Temsiliye, tamamen Servet ve İzzet Beylerin şahsi görüşleri olarak kabul eder. Heyeti Temsiliye, tamimen talep ettiği görüşleri, İzzet ve Servet Beylerden değil, Nizamname icabınca Trabzon Heyeti Merkeziyesi'nden talep etmiştir. Servet ve İzzet Beylerin görüşlerini ihtiva eden hususi telgrafname ile tarafı âlinizden hem kendilerine ve hem de Heyeti Temsiliye'ye cevap olmak üzere ortaya konulan görüşler hakkında da aşağıdaki izahata lüzum görülmüştür:

a) Evvela; adı geçenleri malumunuz olan görüşlere sevk eden asli fikri keşfetmek, ne yazık ki, Heyeti Temsiliye'ce mümkün olamamıştır.

b) Nizamname'nin dördüncü maddesi muhteviyatı, geçici bir idare teşkili sebep ve şartlarını izah eder. Halbuki malum son ihanetkârane vakalar sebebiyle alınmış ve alınması lüzumu hakkında görüş sorulmuş olan tedbirler, hiçbir vakit geçici idare teşkil etmek gayesine yönelik değildir. Dolayısıyla bu hususla dördüncü madde arasında münasebet aramaya lüzum yoktur. Tedbirler, Zatı Şahane'ye doğrudan doğruya vaziyetin arzına yol bulmak ve meşru bir kabinenin iktidar mevkiine çıkarılmasını istirham etmek maksadına yöneliktir.

c) Sıvas'ta toplanan Kongre, Batı Anadolu delegeleriyle Erzurum Kongresi'nin genel kurulu, dolayısıyla bütün Doğu Anadolu vilayetleri namına salahiyet sahibi olmak üzere, Kongre'nin kararına uygun olarak seçilen özel bir heyet bulundurmakla, Sıvas Kongresi bittabi bütün Anadolu ve Rumeli namına ve bütün milleti temsil etmek üzere genel bir kongre halini almıştır. İşbu Kongre, Erzurum Kongresi kararlarını ve teşkilatını aynen ve fakat bittabi genişleterek kabul eylemiş ve neticede Şarki Anadolu Müdafaai Hukuk Cemiyeti, "Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti" kapsamlı unvanı altında genişletilerek birleştirilmiştir. Nizamname'nin üçüncü maddesi ve Kongre'nin esas kararları zaten bu yüce gayenin teminini kati emel olarak göstermiştir.

Sıvas Umumi Kongresi, Erzurum Kongresi'nde Şarki Anadolu Müdafaai Hukuk Cemiyeti namına seçtiği Heyeti Temsiliye'ye tamamen itimat beyan ederek, aynen Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti için Heyeti Temsiliye olarak kabul eylemiştir. Buna göre, Sıvas Umumi Kongresi'nin kararları başka, Erzurum Kongresi'nin kararları başka ve Şarki Anadolu Müdafaai

Hukuk Cemiyeti'nin Heyeti Temsiliyesi başka ve Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin Heyeti Temsiliyesi başka gibi başkalıklar ve ayrılıklar elbette söz konusu olamaz ve bunun söz konusu olması, şüphesiz ki, pek samimi olan birlik maksadımız ve mukaddes gayemiz için son derece zararlıdır. Bu takdirde birbirini ilga eden heyeti temsiliyeler olmadığı gibi, birine dahil olunca diğerinden istifasını talep etmek doğru olabileceği üyeler de mevcut değildir. Bugün, bütün Anadolu ve Rumeli'yi kapsayan cemiyetimizin Sıvas'ta bulunan yegâne Heyeti Temsiliye'si, Erzurum Kongresi'nde Nizamname'nin özel maddelerine uygun olarak seçilmiş dokuz zattan beşinin huzuruyla vazife yapmaya devam etmektedir. Bu zevat âcizleri ile Rauf ve Bekir Sami Beyefendiler ve Raif ve Şeyh Hacı Fevzi Efendiler Hazretlerinden ibarettir. Bundan başka Canik[1] livası dahi Nizamname icabınca temsilci olarak Refet ve Süleyman Beyleri aday olarak göstermiş, Heyeti Temsiliye'nin hazır olan beş üyesi Refet Bey'i tercih etmiş ve hazır bulunmayan üyeleri arasında Servet ve İzzet Beylerin de oyunu sormuştu. Adı geçenler cevap dahi vermedikleri ve verecekleri cevap olumsuz dahi olsa çoğunluğun oyu nazarı dikkate alınması tabii bulunduğundan, Refet Beyefendi Nizamname icabınca Heyeti Temsiliye üyeliği sıfatını kazanarak vazife yapmaya başlamıştır. Hakları ve salahiyeti ve menfaatları Doğu Anadolu vilayetlerinden bittabi hiçbir şekilde az olmayan ve Sıvas Umumi Kongresi'nde bulundurduğu aydın ve hakkıyla mahallerini temsil eden üyelerinin nitelik ve niceliği hiçbir vakit Erzurum Kongresi'nde hazır bulunan üyelerden aşağı olmayan Batı Anadolu'nun haklı ve meşru olan görüşlerini ve tekliflerini nazarı dikkate almayarak onları mutlaka tabi vaziyetinde bulundurmaya kalkışmak, bizim aklımızın bir türlü kabul edemediği hususlardandır. Her halde onları tatmin etmek zaruridir. İşte hem bu zaruret yüzünden ve hem de vazifesi başında bulunamayan noksan üyelerimizin faaliyetlerinden istifade edilemediğinden ötürü, yardıma olan ihtiyacından dolayı yine Nizamname'mizin sonlarındaki sekizinci maddenin Heyeti Temsiliye'ye bahşeylediği salahiyete dayanarak Umumi Kongre heyetinin dahi Batı Anadolu için salahiyet sahibi gösterdiği zevattan altı kişi ile Heyeti Temsiliye takviye olunmuştur. Bu zevat şunlardır: Askerlikten istifa etmiş Miralay Vâsıf Bey, Husrev Sami Bey, eski Akkâ Mutasarrıfı Hakkı Behiç Bey, Mazhar Bey, eski Ankara mebuslarından Ömer Mümtaz Bey, Niğdeli Kâtipzade[2] Mustafa Efendi. Bu altı zattan bugün üçü hazır olup diğer üçü gelmek üzeredir. Pek güzel ifade buyurulduğu gibi, Kanunu Esasi icabınca kendiliğinden düşük ve yok olan vatan ve milletin mukadderatı aleyhinde hıyanetkârane teşebbüsleri vesikalar ve fiillerle sabit

1 Samsun. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yanlışlıkla "Kâtipzade" yazılmış. Doğrusu "Ratipzade"dir. Bkz. elinizdeki ciltte Vesika: 93. (Y.N.)

olan Ferit Paşa kabinesini güvenilir görmemek ve bunun yerine milli emellere hizmet eden meşru bir kabinenin iktidar mevkiine getirilmesi lüzumunu Zatı Şahane'ye arz ve duyurmak teşebbüsünden ibaret olan Sıvas Umumi Kongresi'nin kararında mutlak isabet olduğunu takdir etmek derin bir incelemeye muhtaç değildir. Bundan vazgeçmeyi teklif bilmem ne dereceye kadar doğrudur.

d) Korkuya sebep olan, tatbikinin münasip olup olmayacağını Nizamname'ye uygun olarak heyeti merkeziyelere ve salahiyet sahibi üyelerimize danıştığımız altı maddelik kararlar muhteviyatı ise, bunda telaşa ve Sıvas Kongresi'nin genel olması veya olmamasından, Heyeti Temsiliye'nin şöyle veya böyle olmasından bahse hiç de lüzum yoktur. Yapılması lazım gelen şey, zikrolunan kararların tatbik edilmesi veya edilmemesine dair her ne suretle olursa olsun fikir ve görüş bildirmekten ibarettir. Bittabi Heyeti Temsiliye her taraftan gelecek olan görüşleri nazarı dikkate alarak herkesçe kabul ve tatbik edilebilir bir karar alır. Servet ve İzzet Beylerin mutlaka kendi fikirleri desteklenmediği takdirde Heyeti Temsiliye üyeliğinden istifa etmiş sayılmaları tarzındaki bildirimleri bittabi iyi tesir yapmadı.

e) Heyeti Temsiliye tarafından Trabzon Heyeti Merkeziyesi'nden izah talep olunan maddeler hakkında söz konusu heyetin görüşleri anlaşılmadıkça, Heyeti Temsiliye'ce karar alınmasına imkân olamayacağı ve her halde Trabzon Heyeti Merkeziyesi'nin cevabını beklemekte bulunduğumuzu arz eyleriz.

f) İzah talep olunan kararların altıncı maddesinden maksat, İstanbul'da meşru bir hükümet heyeti Padişah tarafından iktidar mevkiine getirilinceye kadar Ferit Paşa kabinesi ile haberleşmeler kesilmiş olduğuna göre, her vilayeti belirsiz ve tereddütlü bir halde bırakmayıp genel vaziyetten haberdar edebilmek için bir haberleşme mercii gösterilmesi münasip görülmüş ve bundan dolayı haberleşme merciinin Sıvas'ta Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi olabileceği notu kaydedilmişti. Bundaki merciiyet ve salahiyet, izah olunduğundan başka bir şey değildir. Heyeti Temsiliye'nin istişari mahiyeti ve kudreti ise, Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Nizamnamesi'nde açıklanmış olduğu derecede ve teşkilatı dahilinde bulunan heyeti merkeziyeler ile salahiyettar üyelerine karşıdır. Yoksa bu heyeti isterse geçici olsun hükümet idaresine karar vermiş bir heyet gibi yorumlamaya kalkışmak haksızlık olur. Sıvas Umumi Kongresi toplantı ve müzakerelerini bitirmiş olduğu halde, yeni vaziyet icabı olarak Doğu Anadolu vilayetlerinin her tarafından delegeler davet etmek suretiyle yeniden ve fevkalade olarak toplanması lüzumu başta zatıâlileri olduğu halde, birçok kıymettar zevatın hatırlatması üzerine düşünülmüş bir keyfiyettir. İşbu izahat ile şüphelerin giderilmesi mümkün olacağı ümidiyle hürmetlerimizi takdim ederiz, Efendim.

Anadolu ve Rumeli Heyeti Temsiliyesi

Tel başında Sıvas, 16.9.1919

15. Kolordu'ya
Trabzon Heyeti Merkeziyesi'nden bir zata
Müdafaai Hukuk Cemiyeti Trabzon Heyeti Merkeziyesi'ne

Kâzım Paşa Hazretleri'ne cevaben yazılan görüşler malumat için aynen takdim olunur.

Heyeti Temsiliye

Vesika: 95.

Trabzon, 20 Eylül 1919

Sıvas Müdafaai Hukuk Heyeti Merkeziyesi'ne

Erzurum'da toplanan Kongre'de kabul edilip hiçbir noktanın değiştirilmesi ve bozulması[1] caiz olmayan esas kararların bazı değişikliklere uğradığı ve Nizamname hükümlerine aykırı icraatta bulunulduğu, bugün Sıvas'ta bulunan ve bütün Anadolu ve Rumeli Heyeti Temsiliyesi namına hareket eden heyetten gelen telgrafnamelerden anlaşılıyor. Heyeti Merkeziye, Vilayatı Şarkiye Kongresi'nin çizdiği sınır haricinde hiçbir kararı kabul edilmeyip muhterem heyetlerince tutulan hareket hattına vâkıf olmayı vazife sayar, acele cevap bekleriz.

Müdafaai Hukuk Heyeti
Trabzon Merkezi

Vesika: 96.

Zata mahsustur Erzurum, 17 Eylül 1919

3. Kolordu Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne mahsustur.

Zatı samilerine pek bağlı olan kalp ve hissiyatım itibariyle, her şeyi daima[2] açık söylemek kanaatini muhafaza ediyorum. Karşılıklı hissiyatımız da bittabi ancak buna müsaittir. Paşam, Sıvas'tan gelen tebligat ve tamimler kâh Heyeti

1 "Değiştirilmesi ve bozulması" sözcüklerinin aslı olan "tadil ve tağyiri" sözcükleri yerine, *Nutuk*'un Vesikalar cildinde "tatil ve tağyiri" yazılmış. Doğrusu "tadil ve tağyiri" olmalı. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "daima" sözcüğü 1934 basımında yoktur. (Y.N.)

Temsiliye namına ve kâh resendir. 10 Eylül 1919 tarihinde, Dersaadet'teki hükümete hitaben, resen tebligat ve ihtarlarınız vaki olmaktadır. Buna itimat ve emniyet buyurunuz ki, bu tarzda imzanızla vaki olan tebligat, sizi en ziyade hürmetle sevenler nezdinde bile büyük bir samimiyetle ve fikir selametiyle eleştiriliyor. Ancak görüş ufukları daha dar olan muhitlerde ve bilhassa Anadolu harekâtını başka şekil ve mahiyette göstermek davasında olanlar nezdinde, bunun ne kadar tesirli olacağını ve tepkiye yol açacağını takdir buyurursunuz. Zatı devletlerini korumak ve vatan ve millete pek kıymettar bir mevcudiyet hatırası olan vatanperverane mesailerini daima arzu ettiğimiz parlaklığıyla devam ettirmek, esasen pek az fedakâr ricale sahip olan vatanımızın menfaatları gereğidir. Dolayısıyla Heyeti Temsiliye ve Kongre kararlarının daima imzasız, sadece Heyeti Temsiliye diye yayımlanmasını rica ederim. Bittabi aramızdaki şifre haberleşmelerinin icap ettirdiği malum şekildeki zati imzalar bunun tamamen kapsamı dışındadır.[1]

Zatı samilerinin her halde ortada tek başına görülmemesi memleketin menfaatı gereğidir. Oybirliği ile arz olunan işbu ricalarımın iyi karşılanacağından eminim. Ellerinizden öperim.

15. Kolordu Kumandanı
Kâzım Karabekir

Vesika: 97a.

14 Eylül 1919

Hakipayi Hilafetpenahi'ye[2]

Halife Cenapları'nın mukaddes zatlarıyla yüce saltanatlarına ebedi bir kulluk ile bağlı olan millet namına ve tükenmez olan ebedi sadakatimize dayanarak aşağıdaki maruzatımızın takdimine cüret ediyoruz: Yüce saltanatlarının bugün maruz olduğu müthiş tehlikeler her şeyden evvel tarihimizin kaydetmiş olduğu en büyük mağlubiyetin en tabii neticelerinden olmakla beraber, mevcudiyetimize nihayet verecek bir mahiyet alan söz konusu tehlikelerin yalnızca mağlubiyetimizden doğmadığı da her halde hilafetpenahilerinin bilgisi dahilindedir. Almanya ve Bulgaristan gibi Harbi Umumi'de bizimle beraber aynı mukadderatı takip edip, aynı akıbete maruz olan eski müttefik-

1 "Zati imzalar bunun tamamen kapsamı dışındadır" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "zatî imzalara bunun hiç şümulü yoktur" sözcükleri *İstiklâl Harbimiz*'de "zatî imzalarına bunun hiç şümulü yoktur" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*. Türkiye Yaymevi, İstanbul, 1960, s.253. (Y.N.)

2 "Halife Hazretleri'nin yüce katına" anlamında. (Y.N.)

lerimizin bugünkü vaziyetleri, yüce saltanatlarının mahkûm olduğu şartlarla mukayese edilecek olursa, sade bir mağlubiyetin bu kadar büyük bir millî felaket doğurmaya kâfî gelemeyeceği pek kolay tezahür eder. Mütareke'nin yapıldığı zamanki genel vaziyetimizle bugünkü halimizin mukayesesi de bu facianın ne büyük bir hakikat olduğunu lüzumundan fazla ispat eder inancındayız. Bugün milletin gözünde felaketimizin bu derece genişlemesine tesir eden en büyük etken, mazinin bırakmış olduğu harici ve harple alakalı sebeplerden ziyade, bugünün biriktirmekte bulunduğu dahili tesirlerde, yani Mütareke'den beri birbirini takip eden hükümetlerin ve bilhassa Sadrazam Ferit Paşa kullarının riyaseti altında zincirleme giden kabinelerin işlemiş oldukları ihmallerde saklıdır. Hakikaten Mütarekename'nin her türlü hükümlerine aykırı olarak ortaya çıkan bir Aydın faciası karşısında şimdiki sadrazam bile artık birinci sadareti hadisesine nihayet vermek suretiyle istifa ederek sebep olduğu siyasi cinayetten doğrudan doğruya mesul olduğunu zımnen itiraf etmiş ve bu hareket üzerine milletimiz bu mesuliyetin her halde bir yüce divan huzurunda tayin edileceğini ümit etmeye başlamıştır. Fakat Ferit Paşa kulları bu hale rağmen ikinci bir kabine daha teşkilinden çekinmedi! Adı geçenin Paris Kongresi'nden milli haysiyetimizi yaralayacak surette Dersaadet'e iadesi bu ikinci sadaret vakası esnasında vukua gelerek, milletin emniyetine dayanmayan bu hükümetin her türlü ehliyetten de mahrumiyeti bütün cihan gözünde sabit oldu. Fakat Ferit Paşa kulları milli mevcudiyetimize verdiği bu ikinci zarardan da ders almayıp Paris'ten iadesine sebep olan siyasi haberleşmeleri sırf mevkiini muhafaza endişesiyle tahrifen tercüme ederek süddei seniyelerine[1] ve kamuoyumuza arz etti. Bu suretle hem zatı hümayunu mülûkânelerini,[2] hem mukadderatıyla oynadığı mazlum milleti aldatmış oluyordu. Çünkü söz konusu haberleşmelerin asıl metinleri, adı geçenin İstanbul'daki uydurma yayınlarından evvel Avrupa matbuatında yayımlanmış ve Ferit Paşa'nın milli harekâtımızı İttihatçılık şeklinde göstererek Anadolu'ya yabancı müdahalesi davet ettiği kâinata malum olmuştu! Halbuki İzmir havalisinde namusuyla mukaddesatını müdafaadan başka bir şey yapmayan[3] ve bunu yaparken de mülûkânelerinin merhametli iradelerine dayanan vatan evlatları, takip ettikleri mukaddes maksadı tekrar tekrar hâkipayi seniyelerine[4] arz etmiş oldukları gibi, bütün Anadolu'nun milli galeyanındaki meşruiyet de yüce saltanatlarının dört bir yandan maruz olduğu tehlikelerle sabit olmuştu. Milli iradesini yüce payitahtlarında göstermeye imkân bulamayan milletin elem-

1 "Yüce kapınıza", "yüce makamınıza" anlamında. (Y.N.)
2 "Siz Padişahımız" anlamında. (Y.N.)
3 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "yapmayan" sözcüğü 1934 basımında "yapamayan" şeklinde. (Y.N.)
4 Hakipay: Ayak toprağı. "Yüce katınıza" anlamında. (Y.N.)

lerine tercüman olmak üzere Anadolu'da toplanan Şarki Anadolu Vilayetleri Erzurum Kongresi ile bu defa Sıvas'ta toplanmış Genel Kongre'mizi de gayri meşru ilan eden şimdiki sadrazam kulları, yüce hilafet merkezlerinde toplanan Ermeni ve Rum kongreleri kararlarının İstanbul matbuatı ile ilanından hiçbir sakınca tasavvur edemiyorlar! Aynı zamanda bir taraftan meşruiyet ve kanuniyet esaslarına dayanmak isterken, diğer taraftan Meclisi Milli'nin feshinden beri yedi sekiz ay geçtiği halde Kanunu Esasi hükümlerini tatbik edip seçimlere başlamak mecburiyetini de hâlâ hissetmiyorlar ve bu hareket tarzıyla beraber milli kudretimizi de yabancılar gözünde yok hükmünde göstererek yabancıların maksatlarını kolaylaştırıyorlar. İhanetkârane maksatlarında muvaffak olmak için milletin ruhundan doğan milli teşkilatı dağıtmak, devletin yargı hakkını yabancı ihtiraslarına oyuncak etmek, ordunun kuvvetini azaltmak için muktedir askeri erkânımızı azil ve düşmana teslim etmek, şifreli askeri haberleşmelerin çaldırılmasına Posta ve Telgraf Müdüriyeti Umumiyesi'ni salahiyettar kılmak, birtakım düşman subaylarının memleket dahilinde dolaşarak memleket birliğimizi ihlal edecek siyasi tahriklerde bulunmalarına yardım etmek, memleketi ihtilal içinde gösterip yabancı müdahalesini davet eylemek ve ordunun şifre haberleşmelerini yasaklayarak askeri sırları ifşa cüretinde bulunmak gibi her biri belli başlı bir milli cinayet teşkil eden gayri kanuni ahvale teşebbüs etmekten de bir türlü vazgeçemiyorlar. Vatanı bu hale getiren ve mağlubiyetten doğan felaketimizi bu kadar genişleten en büyük saikin mevcut hükümetçe işlenip duran bu ihanetler olduğu, her halde artık nezdi şevket vefti hümayunlarınca da[1] görülmüştür. Bu vaziyeti nazarı itibara alan heyeti memlûkânemiz[2] vatanı kurtaracak son bir çare olmak üzere hiçbir siyasi fırkaya mensup olmayacak ve milli iradeyi tamamıyla göstererek millete dayanacak bir vekiller heyetinin işbaşına getirilmesini rica ve niyaz ile böyle bir kabine teşekkül etmediği takdirde milletin zaruri teşebbüslerini ve icraatını durdurmaya imkân olamayacağını arz eder. Her ahvalde emir ve ferman sevgili Padişahımız Efendimiz Hazretleri'nindir.

Sıvas'ta Toplanmış Genel Kongre Heyeti
Mustafa Kemal

1 "Siz Padişahımızın büyüklüklerin toplandığı yer olan yüce nezdinde de" anlamında. (Y.N.)
2 "Kulunuz olan heyetimiz" anlamında. (Y.N.)

Vesika: 97b.

2.10.1919

İstanbul Şehremaneti'ne
Bütün Matbuata Birer Sureti Verilecektir

İstanbul ahalisine:

Mütareke'nin imzasından beri gittikçe daha müthiş bir katiyetle mevcudiyetimizi tehdide ve sıra ile İstanbul, Musul, Adana ve İzmir gibi her biri hayati bir nokta ehemmiyetinde en mühim vilayetlerimizin işgaliyle tahakkuka başlayan büyük tehlike, görünüşte mağlubiyetten ve harici sebeplerden doğmuş gibi görünebilirse de, hakikatte her şeyden ziyade dahili ahvalimizden hasıl olduğu inkâr edilemez. Almanya ve Bulgaristan gibi eski müttefiklerimiz de bizimle beraber ve bizim kadar mağlup oldularsa da, hiçbirinin mevcudiyeti ve hayat hakkı tehlike altında kalmadı. Onların bugünkü vaziyetleriyle bizim şimdiki vaziyetimizin en üstünkörü bir bakışla mukayesesi, maruz olduğumuz felaketin hasıl olmasına sade bir mağlubiyetin kâfi bir sebep teşkil edemeyeceğini bütün açıklığıyla ispat eder. Bu farkın yegâne sebebi, onlarda hükümetle milletin birlik ve bizde ise hükümetin milletten tamamıyla uzak olmasıdır. Mükerrer değişikliklerle birbirini izlemiş olan Ferit Paşa kabinelerinin bugüne kadar takip etmiş oldukları dahili ve harici siyaset göz önüne getirilecek olursa, felaketimizin neden bu kadar geniş bir mahiyet aldığı derhal anlaşılır. Mevcut hükümetin harici siyasette milli emellerimize tamamıyla aykırı bir hareket hattı takip etmekte olduğunun en büyük delilleri, İzmir gibi Yunanlılıkla hiçbir alakası olmayan bir vilayetimizdeki haksız ve caniyane işgalin kaldırılmasına değil, sınırlandırılmasına ve bu suretle de Akdeniz sahillerimizde belli sınıra sahip bir Yunan sömürgesi teşekkülüne sebep olması, orada ırzıyla namusunu müdafaa mecburiyetinde kalan ümmeti Muhammed'in tepelenmesini emrederek açıktan açığa Yunan menfaatlarına hizmet etmesi, Musul ve Adana gibi coğrafi ve milli birliğimizin en bölünmez parçalarından olan vatan kısımlarının mukadderatını tamamıyla ihmal edip Paris Konferansı'na verdiği notada Toros sıradağlarını memleketimizin tabii sınırı şeklinde göstermesi ve bilhassa gerek Saltanat Şûrası'nda ve gerekse Paris Konferansı'nda "Doğu Vilayetlerinde geniş bir Ermenistan teşkiline" razı ve hatta sebepsizce talip olması gibi birtakım hainane teşebbüslerdir ki, bunların bütünü nazarı itibara alınırsa, elimizde vatan namına Ankara ve Kastamonu vilayetlerinden başka bir şey kalmayacak demek olur. İşte mevcut hükümetin bütün harici siyaseti ve vatan teorisi bundan ibarettir. Zaten en müthiş harici düşmanlarımızın tasavvur ettikleri müstakbel Türkiye de

nihayet bundan başka bir şey değildir! Ferit Paşa'nın dahili siyaseti genel hatları itibariyle bütün milletçe malum olmakla beraber, genel vaziyetimize en çok tesir icra etmiş olanlarının tekrarı da faydasız değildir.

1. Ferit Paşa, hem milleti hem Padişah'ı aldatmak suretiyle şimdiye kadar mevkiinde kalabilmiştir. Çünkü Paris'ten dönüşünde Konferans'a verdiği notaların feci muhteviyatını tahrifen tercüme ederek Zan Şahane'ye ve milletin nazarına arz etmiş ve bu suretle hıyanetini gizlemeye çalışmıştı. Fakat Avrupa matbuatı söz konusu vesikaların hakiki metinlerini aynen yayımlamış olduğundan, Sadrazam'ın oynadığı caniyane oyun bütün açıklığıyla meydana çıktı.

2. Düşmanlarımızın bile takdir ettikleri milli harekâtımızı şahsi ihtiraslar ve İttihatçı tahrikleri sayıp tepelenmesini emretmekle hem millete, hem Padişah'a karşı alenen ve doğrudan doğruya karşıt ve hatta düşman vaziyeti almıştır. Mesela Padişahımız, son beyannamelerinde Anadolu harekâtının tamamıyla milli sebeplerden doğduğunu ve neticede meşru olduğunu ilan buyurduğu halde, Sadrazam *Tan*[1] gazetesi yazarına bu harekâtın İttihatçı tahrikleri olduğunu ve yakında ortadan kaldırılacağını söylemekten çekinmedi. Bu suretle bu hükümetin bu millet aleyhinde olduğu, artık tereddüt edilemeyecek surette sabit olmuştur.

3. Ferit Paşa kabinesi milletin Padişah ile de temasına mâni olarak Anadolu ahalisinin Zatı Şahane'ye çektiği ve hâlâ çekmekte olduğu telgrafları mabeyni hümayuna[2] ulaştırmamakta ve zapt edip gizlemektedir.

4. Bir taraftan bu cinayeti işlemekle beraber, diğer taraftan Sıvas'ta toplanmış bütün Anadolu ve Rumeli Kongresi üyelerini diri veya ölü yakalatmak için Harput Valisi Ali Galip isminde bir azılının, maiyetine Kürt aşiretleri alarak Sıvas üzerine yürümesini emrediyor. Bu suretle İslam unsurları arasında boğazlaşma çıkarmaya çalışıyor![3] Fakat hükümetin bu hususa ait haberleşmeleri milletçe elde edildiğinden, kan dökülmesine meydan verilmeksizin Ali Galip ve avenesi tepelenmiştir. İşte bütün bu ve bunlara benzer saymakla tükenmez cinayetler ve hıyanetler işlemiş ve işlemekte bulunmuş olan mevcut hükümetin, devleti çöküşe sürüklediğini takdir eden Anadolu halkı bu hale artık bir nihayet vermek mecburiyetini hissetmiş ve Allah'ın emrine ve Peygamber'in hadisine uyarak zulme karşı harekete başlamış ve zalimlerle her türlü münasebeti kesmiştir. Büyük bir iman ve en kuvvetli bir milli birlik ile harekâtını tanzim edip teşkilatını tamamlamış olan Anadolu ahalisi, her türlü mülki ve milli haklarının her türlü ihtimale karşı muhafazasını temin edecek bir maddi seviye de kazanmıştır. Şimdiye kadar bütün mukadderatı-

1 *Le Temps.* (Y.N.)

2 Mabeyni hümayun: Padişah sarayında vekillerin vb. kimselerin başvurdukları ve padişah yakınlarının oturdukları özel daire. Burada "saray" kastediliyor. (Y.N.)

3 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "çalışıyor" sözcüğü 1934 basımında "çalışılıyor" şeklinde. (Y.N.)

mızı payitaht idare ediyor ve millet ve memleketimizi kurtaracak teşebbüsler Anadolu'dan değil, hemen daima İstanbul'dan çıkıyordu. Payitahtın bugün maruz olduğu tehlikeleri nazarı itibara alan Anadolu, mevcut şartlar altında İstanbul'dan kurtuluş ümit etmek imkânı olmadığını gördüğünden, bütün mevcudiyetimizle meşru haklarımızın müdafaasının kendi üzerine düştüğünü takdir edip vazifesini yapmaya başlamıştır. Bugün işte bu sıfat ve bu mahiyetle payitahta selam gönderen bütün Anadolu, aşağıdaki maddeleri İstanbul ahalisinin bilgisine arz etmek vazifesiyle mütehassistir:

1. Milli harekât birleşmiş ve muntazam teşkilata bağlı olarak bütün Anadolu vilayetlerini ihtiva etmiş ve ta payitahtın kapısına kadar dayanmıştır.

2. Bu suretle cihan kamuoyu ve resmi mahfilleri milletimizin hayat hakkına sahip olduğunu ve hiçbir zaman esir olamayacağını idrak etmiş ve bu idrake dayanan kararını milli harekâtımıza karşı tamamıyla tarafsız ve hayırhah olacağını temin etmekle göstermiştir.

3. Anadolu'da oturup her türlü meşru haklarının en mutlak bir emniyet içinde bulunduğunu gören bütün gayrimüslim unsurlar da milli emellerin meşruiyetine tamamıyla kani olmuşlardır.

4. Anadolu'da ikamet ve seyahat eden bütün yabancılar da aynı kanaatle mütehassis olarak mensup oldukları devletleri aydınlatmaktadırlar.

5. Neticede gayri meşru olduğu bütün cihan gözünde sabit olan Ferit Paşa kabinesinin bu memlekette hiçbir dayanak noktası kalmamıştır.

Bu hakikatleri payitaht ahalisine arz etmekle bahtiyar olan Anadolu, bugün İstanbul'un da bir milli vazifesi bulunduğu kanaatindedir. Ve bu vazife de payitahtın her tarafında milli teşkilat merkezleri kurarak maddeten ve manen Anadolu milli harekâtına iltihak etmek ve bir baykuş edasıyla milletin mukadderatı üstünde durmakta olan mevcut hükümeti artık bu milletin başından gitmeye her suretle davet etmektir.

Dünyada her milletin, icraatına tahammül ettiği bir hükümetin mesuliyetinde müşterek sayılacağını Mösyö *Klemanso*[1] Ferit Paşa'ya verdiği cevabi notada belirtmişti. Düşük idarenin zulümlerine ancak muharebe sebebiyle tahammül etmiş olan bu millet, eğer mevcut hükümetin mesuliyet ve cinayetine hiçbir zorlayıcı sebep olmaksızın iştirak etmek istemiyorsa, bu hükümete karşı olan hissiyatını artık göstermelidir.

Eğer bu vazife bugün yerine getirilmeyecek olursa, yarın Ferit Paşa kabinesinin milli emellerimize aykırı olarak kabul edebileceği barış şartları karşısında Avrupa'ya karşı hiçbir itiraz hakkımız kalmaz. O zaman bize cihan kamuoyu "Vaktiyle bu itiraz hakkınızı neden kendi hükümetinize karşı kullanmadınız?" diyecek ve bunu derken de her halde pek haklı bir söz söylemiş olacaktır.

1 Georges Clemenceau. (Y.N.)

Çünkü Peygamberimiz "Kema tekûnu yüvellâ aleyküm", yani "Siz ne mahiyette olursanız, işbaşında bulunanlarınız da o mahiyette olur!" buyurmuşlardır.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Vesika: 97c.

Bütün Devletlerin İstanbul Sefir ve Temsilcilerine
Malumat İçin Gönderilen Muhtıra

Sekiz ay evvel feshedilmiş olan Meclisi Milli'mizin[1] Kanunu Esasi icabınca nihayet dört ay zarfında yeniden toplanması lazım geldiği halde Mütareke'nin imzalanmasından beri birbirini takip eden hükümetler, seçimlerin icrasından yalandan bahanelerle kaçınmış ve bu suretle Meclisi Milli hâlâ toplanamamıştır. Bu sebeple bilhassa mevcut hükümetin takip etmekte olduğu dahili siyaset, idare şeklimizi mutlakiyetten ayırt edilmez bir hale getirmiştir. Bu vaziyet üzerine hareketleriyle icraatında hiçbir meşrutiyet fikri kalmayan Ferit Paşa kabinesi, genel nefret karşısında zulüm ve şiddetle ayakta kalabilmek siyasetini takip ederek kendi aleyhinde bulunan milli birliği ihlal için İslam unsurlarını yekdiğeriyle boğazlaşmaya sevk etmek istemişse de, bu teşebbüse ait vesikalar milletin eline geçerek memleketin genel emniyeti bozulmaktan kurtulmuştur. Bunun üzerine millet vaziyeti Padişah Hazretleri'ne arz ile genel itimada dayanan bir kabine teşkilini istirham etmek istemişse de, mevcut hükümet milletle Padişah'ın temasına da mâni olmuş ve bu suretle millet için meşru bir hükümet teşekkül edinceye kadar mevcut vekiller heyeti ile münaseb eti kesmekten başka çare kalmamıştır. Çünkü böyle bir tedbire başvurulmadığı takdirde Ferit Paşa kabinesinin teşvikleriyle Anadolu asayişinin bozulacağı muhakkaktı. İstanbul'da milli itimada dayanan bir kabine teşekkül edinceye kadar devam edecek olan bu vaziyetin meşruiyetinin ve bilhassa tabi olduğunuz hükümet açısından da lüzumunun izahını gereksiz sayarız. Çünkü mevcut hükümetin Versay[2] Konferansı'na gönderdiği delege heyeti sırf milli emelleri temsil eden bir hükümet tarafından gönderilmiş olmadığından dolayı bir bilirkişi heyeti olarak kabul edilmişti. Dolayısıyla barışın kararlaşması da ancak millete dayanan bir Osmanlı kabinesi teşekkül etmekle mümkün olabilir.

1 Osmanlı Meclisi Mebusanı. (Y.N.)
2 Versailles. (Y.N.)

Bu suretle gerek milletimizin ve gerekse Avrupa ve Amerika yüksek menfaatlarının gelecekteki icaplarına uymakta olan bugünkü milli vaziyetimizin asayişi ihlal edici hiçbir fikre dayanmadığını ve genel emniyeti ihlal edecek hiçbir hadise meydana gelmeyeceğini ve bütün manasıyla barışçı bir hareket hattı takip edileceğini Sıvas'ta toplanmış bütün Anadolu ve Rumeli delegelerinden meydana gelen Genel Kongre kati surette üstlenerek ve temin ederek iftihar ile cihana adalet vaat eden büyük devletlerin manevi desteklerinden emin olduğunu da ayrıca arz eder.

11 Eylül 1919

İmza

Sıvas'ta Toplanmış Genel Kongre Heyeti

İngiliz siyasi temsilcisine, Amerika siyasi temsilcisine, Fransa siyasi temsilcisine, İtalya siyasi temsilcisine, Sırbistan siyasi temsilcisine, Felemenk Sefareti'ne, İsveç Sefareti'ne, Danimarka Sefareti'ne, İspanya Sefareti'ne.

Vesika: 98.

Padişah Beyannamesinin Yüce Sureti

Bugünlerde Anadolu'da baş göstermiş olan ahval ve harekâtın safhalarını, mahallerinden gelen telgrafnamelerle işittik ve öğrendik. Bu esef verici hal İzmir işgali ile onu takip eden feci vakaların ve Anadolu Doğu Vilayetleri mukadderatı hakkında yayılan rivayetlerin kamuoyunda hasıl eylediği tesirler neticesi olup, söz konusu vaka ve şayialardan bütün ahalimiz fertleriyle beraber kalbimizde hasıl olan tesirler pek derin, devlet ve milletin haklarının muhafazası hususunda gayret sarf etmek hepimiz için pek tabii ise de, şu mühim anda hükümet ve millete düşen vazife makul siyasi teşebbüsler ve genel görüş birliği ile hakları muhafazaya çalışmaktan ibarettir. Hükümetimizin takip ettiği siyaset neticesinde İzmir faciaları Avrupa'nın medeni devlet ve milletlerinin nazarı dikkatini çekerek ve dostluğunu uyandırarak mahalline özel bir heyet gönderilerek ve tarafsızca tahkikata başlanarak medeniyetin gözleri önünde hakkımız tezahür etmekte bulunduğu ve Anadolu Doğu Vilayetlerine dair olan rivayet ve şayialara karşı da hükümetçe her türlü teşebbüsten geri kalınmayıp zaten milli birliğimizi ihlal edecek hiçbir karar ve teklif olmadığı halde memleket dahilinde asayiş ve inzibatı sekteye uğratacak ve hükümetin nüfuzunu kıracak her türlü hareket ve millet fertleri arasında ayrılık ve anlaşmazlık doğuracak her türlü teşebbüsler devletimizin esas ve hayati menfaatlarıyla bağdaşmaz. Bazı kimseler tarafından memleketin özel vaziyeti değiştirilerek ve güya ahali ile hükümet arasında muhalefet olduğu ilan edilerek hakkımızda Avrupa

kamuoyunun yanıltılması memleketin yüksek menfaatlarını bütünüyle zedeleyeceği gibi, her bakımdan esef verici olan bu hal, kanuni şartlar dairesinde bir an evvel icrasını arzu eylediğimiz seçimleri de gecikmeye uğratarak barışın yaklaşmakta bulunduğu bir sırada varlığı zaruri olan Heyeti Mebusan'ın toplanmasını geciktirecek ve bu yüzden hükümetin müşkülatını artıracaktır. Bugün milletimin bütün fertlerinden beklediğim, hal ve mevkiin nezaketini takdir ederek sükûn ve itidali muhafaza ile kanun hükümlerine ve hükümetin emrine tamamen uyarak memleketin intizam ve asayişini ihlal edici hareketten kaçınmaları ve bu suretle yakında barış müzakeresine davet olunacak Osmanlı delegelerinin Konferans önüne milletle ahenk içinde olarak çıkabilmeleridir. Altı buçuk asırdan beri Avrupa dengesinde mühim bir etken olan devletimizin birlik ve bütünlüğünü ve Osmanlı milletinin mevki ve haysiyetini temin edecek bir barışa yakında kavuşmaklığımızı eltafı subhaniyeden[1] ümit etmekteyim. Büyük devletlerin hakkaniyet hisleri[2] ve hakikaten gittikçe nüfuz etmekte olan Avrupa ve Amerika kamuoyunun ılımlılıktan yana oluşu da bu ümidimi kuvvetlendirmektedir. Hükümetin her türlü dahili müşkülattan korunmuş kalarak takviyesi ve memleketimizin her tarafında kanun hükümlerine harfiyen riayetle tebaamız sınıflarının haklarının muhafazası başlıca emellerimiz olup, hükümet heyetimizin de bu konuda emellerimizi tamamıyla hareket rehberi kabul edeceğine eminim. Şu halisane fikir ve emellerimizin memleketimizin her tarafına yayım ve tamimiyle sadakat ve hamiyetlerinden emin olduğum milletimin bütün fertlerinin bilgisine ulaştırılmasını irade ederim.

24 Zilhicce 1337, 20 Eylül 1919
Mehmet Vahdettin

Mabeyni Hümayunu Mülûkâne[3] Başkâtibi Ali Fuat Beyefendi tarafından bugün Babıâli'de senaverlerine[4] verilmiş ve tamimen dairelere ve livalara tebliğ kılınmış olan Padişah Hazretleri'nin beyannamesinin yüce sureti yukarıya alınmakla yüksek valiliklerince dahi nahiye ve köylere kadar yayım ve ilanı ile yüce hükümlerinin Padişah Hazretleri'nin fermanında söylendiği gibi ahalinin bütün sınıf ve fertlerine anlatılması ve ilanı.

20 Eylül 1919
Sadrazam
Damat Ferit

1 "Allah'ın lütfundan" anlamında. (Y.N.)
2 "Hakkaniyet hisleri" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "hissiyatı nasfetkâraneleri" sözcükleri, 1934 basımında yanlışlıkla "hissiyatı nısfetkârancleri" şeklinde. (Y.N.)
3 Mabeyni hümayun: Padişah sarayında vekillerin vb. kimselerin başvurdukları ve padişah yakınlarının oturdukları özel daire. (Y.N.)
4 Senaver: Metheden, öven. Burada "onu metheden, öven bana" anlamında. (Y.N.)

Vesika: 99.

Sıvas, 22.9.1919

(Padişah'a, Beyannamesi Üzerine Yazılan Telgraf)

Hakipayi Maalî-ihtivayi Cenabı Hilafetpenahi'ye[1]

Şevketpenah Efendimiz!

Kullarınızı hakipayi hümayunlarına[2] tekrar hal ve hakikat arzına saik olan sebep, mevcut Heyeti Vekile'nin hakikatleri gizleyerek zatı şehinşahilerine[3] arz edip bildirdiği üzere meşru olmayan bir emel değil, milletin haklı taleplerıdir. Mükerrer istirhamlarımızın kabinenin hain eliyle süddei seniyelerine[4] arzına mâni olunması, memleketin ve tebaai sadıkai hümayunlarının[5] zararına, telafi edilemez bir hesap kayıt ve teşkil ediyor. Bu kere Ferit Paşa'nın ek görüşleriyle vilayetlere tebliğ edilen beyannamei hümayunları[6] muhteviyatından dahi pek bariz anlaşılıyor ki, milletin meşru emelleri ve maksatları ve kabinenin işleyip fiilen ve vesikalarla sabit hainane hareketleri zatı akdesi hümayunlarından[7] gizli tutulmuştur. Ferit Paşa'nın zatı şevketsimatı şehriyarilerine[8] hakikate aykırı maruzatta bulunmak suretiyle millet ve vatana karşı işlemekte olduğu ihaneti ikiye katlamaktan çekinmediği de büyük bir üzüntüyle görülmektedir. Tarihin hiçbir ihanet sayfasıyla kıyaslanamayacak bir hıyanetle ahaliyi yekdiğeri aleyhine ayartan ve milleti yabancı ihtiraslarına feda eden bu kabinenin milli arzuya aykırı olarak mevkiinde kalması, pek büyük felaketler çekmekte ve hazırlamaktadır. Bütün cihan mülkü hümayunlarında[9] sükûn ve asayişi beklerken, vilayetlere çekilen telgrafnamelerle bir taraftan itaatkâr aşiretleri ahali fertleri üzerine teşvik ile beraber memaliki şahanenizin[10] karışıklık içinde ve yardıma muhtaç olduğunu resmen beyan ederek yabancı müdahalesini davet eyleyen, diğer taraftan Doğu Vilayetleri'nde geniş bir Ermenistan teşkiline ve Toros sıradağlarının güneyinde bulunan yerleri terke hazır bulunduğunu ifade ile dahili ve harici düşmanlarımızın emellerini desteklemek ve tatmin etmek isteyen bir kabinenin iktidar mevkiinde kalmasını zat ve mülkü hümayunlarınızın[11] düşmanlarınızdan başka hiç kimse arzu etmez.

1 "Halife Cenaplarının yüce katına" anlamında. (Y.N.)
2 "Yüce katınıza" anlamında. (Y.N.)
3 "Siz Padişahımıza" anlamında. (Y.N.)
4 "Yüce kapınıza" anlamında. (Y.N.)
5 "Siz Padişahımızın sadık tebaasının" anlamında. (Y.N.)
6 "Siz Padişahımızın beyannamesi" anlamında. (Y.N.)
7 "Siz Padişahımızın mukaddes zatından" anlamında. (Y.N.)
8 "Siz Padişahımızın yüce zatına" anlamında. (Y.N.)
9 "Siz Padişahımızın ülkesinde" anlamında. (Y.N.)
10 "Siz Padişahımızın memleketinin" anlamında. (Y.N.)
11 "Siz Padişahımızın ve memleketinin" anlamında. (Y.N.)

Paris Sulh Konferansı'nın, mebuslarımızın seçilmesinden ve Meclis'in toplanmasından evvel Türkiye hakkında karar almaya başlaması muhtemeldir. Milletin itimadına dayanmadığı İtilaf devletlerince de malum bulunan Ferit Paşa kabinesinin bu suretle işbaşında kalması delegelerimizin Konferans'a davet ve kabul edilmemesi, kabulü halinde de evvelce olduğu gibi bu defa da kovulma ve iade ile aleyhimizdeki hükmün tebliğiyle yetinilmesini gerektirecektir ki, bunun neticesi olarak ortaya çıkması tabii olan felaketin milleti büsbütün ümitsizliğe düşüreceğini zatı şahaneleri pek iyi takdir buyururlar. Dolayısıyla memleketi korumak için[1] Ferit Paşa kabinesinin hemen düşürülmesiyle genel itimada mazhar zevattan meydana gelen bir kabinenin teşkiline müsaadei şehinşahilerini[2] bütün millet namına niyaz ve istirham ederiz. Olbapta ve katıbei ahvalde emrü ferman hazreti taçdarı azamilerinindir.[3]

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi[4]

Ankara'da 20. Kolordu, Erzurum'da 15. Kolordu, Diyarbekir'de 13. Kolordu, Niğde'de 11. Fırka Kumandanlığı

Van, Bitlis, Trabzon, Erzurum, Kastamonu, Ankara, Diyarbekir, Elâziz, Hüdavendigâr[5] vilayetlerine ve heyeti merkeziyelerine

Erzincan, Canik,[6] Kayseri, Niğde, Antalya, Afyon Karahisar, Kütahya, Denizli, Bolu, Urfa mutasarrıflıklarına ve heyeti merkeziyelerine

Hakipayi şahaneye[7] vuku bulan maruzat sureti malumat için arz olunur.
(3. Kolordu ve Sıvas vilayetine ekte takdim kılındı.)

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi

1 "Korumak için" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "sıyaneten" sözcüğü, 1934 basımında yanlışlıkla "sıyaseten" şeklinde. (Y.N.)
2 "Siz Padişahımızın müsaadesini" anlamında. (Y.N.)
3 "Bu konuda ve her ahvalde emir ve ferman siz ulu padişahımızındır" anlamında. (Y.N.)
4 *Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler*'de (ATASE Yayınları, Ankara, 1999, s.348-356) yer alan eski yazı belge fotokopisinde imza "Anadolu ve Rumeli Heyeti Temsiliyesi namına Mustafa Kemal" şeklindedir. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.4, Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2000, s.93. (Y.N.)
5 Bursa yöresinin eski adı. (Y.N.)
6 Samsun. (Y.N.)
7 "Padişah'ın yüce katına" anlamında. (Y.N.)

Vesika: 100.

Erzurum'dan, 20.9.1919

3. Kolordu Kumandanlığı'na

Heyeti Temsiliye'ye: Bilhassa İngilizlere karşı gizlenen ve bundan dolayı resmi ve açık bir memuriyetle henüz vazifelendirilmesi mümkün olamayan Halit Bey'in nasıl bir ateşli mizaç ve hamiyete sahip olduğu malumu samileridir. Adı geçenin Trabzon'a memuriyeti halinde mizacı gereği, ortaya çıkarılması muhtemel vaziyetlerin bu nazik zamanda belki ıslahı mümkün olamaz. Dolayısıyla Halit Bey'in aşırı hamiyet ve ahvalin sevki ile bazı tedbirler ve teşebbüsler için haberim olmadan maruzatta bulunsa bile yerine getirilmemesini istirham eylerim.

15. Kolordu Kumandanı
Kâzım Karabekir

Vesika: 101.

Şifre
Zata mahsustur

Sıvas, 22.9.1919

Erzurum 15. Kolordu Kumandanlığı'na

C. 20.9.1919

Trabzon vaziyetini zatı devletlerine burada açıklamayı lüzumsuz sayarız. Genel ahengi ihlal edecek zararlı teşebbüslerin vukuunu bittabi zatıâlileri de arzu eylemezler. İşte bu endişeyledir ki, biz Trabzon'da teşkilatın özel fikir ve görüşlere bağlı olmayan, sırf milli menfaatları kapsayan açılardan görebilmek kabiliyetinde bulunan şahıslardan vücut bulmasını istiyoruz. Bunu temin için azim ve namusundan emin olduğumuz Halit Bey'in tayinini istirham eylemiştik. Bildirilen sakıncalardan İngiliz sakıncası bizlerce tasavvur olunmamaktadır. Yalnız Halit Bey'in asabi tabiatlı olmasından dolayı genel milli emellere, özel maksatları ve ihtirasları ile engel olan şahıslar hakkında sert ve kati davranacağı, Trabzon için sakıncalı görünüyorsa, esasen arzunuza aykırı bir karar alınması da bizce hiç de arzu edilir keyfiyet olmadığından, Trabzon'un ıslahı neye ve ne gibi vasıtaya bağlı ise, onun doğrudan doğruya devletlileri tarafından alınmasını istirham ile yetiniriz, Efendim. Heyeti Temsiliye namına: Mustafa Kemal.

Vesika: 102.

Şifre çözümü Erzurum, 27.9.1919

Sıvas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı'na

Heyeti Temsiliye'ye: Trabzon muhitini (y k k y m)[1] gibi oradaki cereyanı da daima takip etmekteyim. Evvelce de yeri geldiğinde arz ettiğim gibi, milli cereyanı idare ve sürdürme hususunda bendenizin mesleğim, evvela halkı aydınlatmak ve uyarmak, fikren ve ruhen bu cereyana kanaat ve samimiyetle bağlamaktır. Uyarı ve ikna vazifesini yaptıktan sonra yine direnenler görülürse, şu halde alçak bir maksat peşinde koşan melunlar olduğu tamamen anlaşılmış olacağından, onlar da layık oldukları muameleye maruz kalırlar. Pek büyük tecrübelerin neticesi olan bu prensibi aynen Trabzon muhitine de tatbik ettim. Geçici bir müddet için[2] ve icabında hâkim olmak üzere 9. Fırka Kumandanı Rüştü Bey'i, erkânıharbiyesiyle[3] birlikte ve 3. Fırka Kumandanlığı vekâletiyle Trabzon'a gönderdim. Adı geçen, karargâhını Cevizlik'te tesis ve işleri idare edecektir. İki seneden beri kendisini yakinen tanıdığım ve ahlaki asalet ve metanetini pek çok sevdiğim Kaymakam Halit Bey'i şu aralık Trabzon muhiti için münasip bulmadım.[4] Çünkü Trabzon genişliği ve İstanbul'un entrikalarına yakınlığı dolayısıyla orası[5] pek büyük bir ihtiyat ve basiretle iş görmek ister. Halbuki Halit Bey'in asabi mizacı herkesçe malumdur. Biz Halit Bey'den ancak bir harp ve darp zamanında layıkıyla istifade edebiliriz. İngiliz hakkındaki anlayışa gelince, âcizlerince[6] mümkün olduğu müddetçe aşikâr ve maddi bir husumetten kaçınmayı tercih ederim. Dolayısıyla bu ve bu gibi sebepler ile Halit Bey'in o havalide şimdilik yedi himmetinin alınması[7] lüzumunu arz ederim.

15. Kolordu Kumandanı
Kâzım Karabekir

1 *Nutuk*'ta çözülememiş şifre olarak yer alan bu harfler yerine, *İstiklâl Harbimiz*'de "yakından teftiş ettiğim" sözcükleri vardır. Bkz. Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.301. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "için" sözcüğü *İstiklâl Harbimiz*'de "ahvale nigehban" (ahvali gözlemek) şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.301. (Y.N.)

3 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "erkânıharbiyesiyle" sözcüğü *İstiklâl Harbimiz*'de "erkânıharbiyle" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.301. (Y.N.)

4 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "bulmadım" sözcüğü *İstiklâl Harbimiz*'de "bulmam" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.301. (Y.N.)

5 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "orası" sözcüğü *İstiklâl Harbimiz*'de "orada" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.301. (Y.N.)

6 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "âcizlerince" sözcüğü *İstiklâl Harbimiz*'de "âcizleri" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.302. (Y.N.)

7 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "yedi himmetinin alınması" sözcükleri *İstiklâl Harbimiz*'de "mütenekkiren kalması" (kılık değiştirerek kalması) şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.302. (Y.N.)

Vesika: 103.

Şifre 29.9.1919
Zata mahsustur

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Paşa Hazretleri'ne

Heyeti Temsiliye'ye hitaben 27.9 tarihli şifre telgrafnamei âlileri bugün akşam ulaştı. Trabzon vilayeti kamuoyu hakkında tamamen buraca da aydınlanılmıştır. Trabzon merkezi müstesna olmak üzere bütün kaza ve livalarıyla haberleşilmektedir. Merkezdeki hal dahi Vali'nin tutuklanıp uzaklaştırılmasından sonra ortadan kalkmıştır. Rüştü Bey'in 3. Fırka Kumandanlığı vekâletiyle Trabzon'a gönderilmesinde hatırıma gelen noktaları arz edeceğim: İlk olarak, Vali'yi tutuklayan Halit Bey'dir. Birkaç gün sonra Rüştü Bey'in bu suretle gönderilmesi Halit Bey'in hareketini oradaki kötü niyetlilere karşı eleştirmek gibi olabilir. İkinci olarak, Halit Bey, mühim vaziyetlerde fırkasının başına geçmeyi beklerken, bugün, geçirmekte olduğumuz mühim ve tarihi anlarda diğer bir zatın yerine geldiğini görmekten üzüntü duyabilir. Dolayısıyla bu tertipten vazgeçilerek Rüştü Bey'in münasip surette vazifesi başında bırakılmasını samimiyetimize dayanarak ve tamamen özel olarak rica ederim. Bununla beraber, kolordunuzun askeri tertibat ve hususlarına hiçbir şekilde müdahale hatırından geçmediği için en nihayet askeri hususlarda arzu ve tensibiniz üzere hareket tabiidir kardeşim Efendim.

Mustafa Kemal

Vesika: 104.

Şifre çözümü Erzurum, 2.10.1919

3. Kolordu Kumandanlığı'na

C. 29.9.1919

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne: Rüştü ve Halit Beylerin vazifelendirilme şekli hakkında yanlış bir zehap hasıl olmaması için zatı samilerine aşağıdaki izahatı arz eylerim. Trabzon mıntıkasının birbirini takip eden safhaları ehemmiyetle takip edilmekte olduğundan, son zamanda bu bakımdan Halit Bey'le haberleşilmiş, kendisinden cevaben gelen telgrafnamede bu ehemmiyetten bahisle beraber, fırka vekâletini yapan Atıf Bey'in, vazifelerinin nezaketiyle uygun bir mevki tutmadığı gibi, Trabzon Mevki Kumandanlığı da vekâlete karşı bazen taşkın bir vaziyet aldığından, daha kuvvetli bir inzibat ve intizam tesisi

için, eğer halen malum olan siyaset ve çekingenlik dolayısıyla kendisi bilfiil kumandayı ele alamayacaksa, fırkaya muktedir bir zatın vekâlet etmesini teklif eyledi. Onun İngilizlere karşı bir düşmanlık ve sert politika göstermekten kaçınmasını uygun bulduğumuzdan ve Halit Bey'in ise Ardahan ve Ahıska Ermeni ve Gürcü meselelerinden dolayı İngilizlerin ve Harbiye Nezareti'nin takibatına maruz kaldığından, Halit Bey'in şimdiki vaziyeti kalıcı ve zaruridir. Fiiliyatı lüzumlu kılan fevkalade hadiseler olmadıkça bittabi fırkanın fiilen kumandasına geçirilemez. Bilhassa Kuvayi Milliye kumandanı gibi Vali'yi bizzat tutuklamıştır. Rüştü Bey ise bundan sonra değil, vakadan daha evvel fırka karargâhına gelmiştir. Halit Bey'in mevkii daha sağlam ve münasiptir. Herkes onu Kuvayi Milliye kumandanı saydığından, daha tesirlidir. En büyük sakıncası da itimat edilir bir kabine de eğer İngilizlerin tesiriyle Halit Bey'in çekilmesini talep ederse, çok fena bir düşüş olur ve dikkat buyurulmuş olacaktır ki, âcizleri Trabzon muhitini her yerden hassas saydığımdan, orada daima ordu ile kuvveti birleştirerek bir siyaset takibini hayırlı gördüm. Ve halen öyledir. Şimdiye kadar Halit Bey'in ne şahsiyetini ve ne de bir kuvvetini Trabzon üzerinde göstermedim. Şimdi ise herkes gördü. Deniliyor ki, fırkası haricinde bulunan Halit Bey milli bir kuvveti temsil vazifesini yerine getirmiştir. Hal bu vaziyette iken, şimdi Trabzon vilayetinin başında Halit Bey'in resmen Fırka Kumandanlığını idare etmesi de artık caiz değildir. Bendenizce Halit Bey'in en uygun hal ve vaziyeti istifadeye hazır olan şimdiki mevki ve vaziyetidir. Halit Bey bendenize dahi bu konuda müracaat etti. Kendi vaziyetini layıkıyla kendisine anlatmak için Erzurum'a davet ettim. Arz ettiğim sebepler ve cereyan tarzı hasebiyle de bir kötü zanna ve sözü çevirmeye mahal kalmamış ve kalmayacaktır. Bu izahat ve maruzatımdan sonra zatı samilerince hasıl olan kanaatin bildirilmesine inayet buyurulmasını rica ve hürmetlerimi takdim eylerim.

15. Kolordu Kumandanı
Kâzım

Şifre
Zata mahsustur

Sıvas, 5.10.1919

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne

C. 2.10.1919

Halit Bey hakkındaki maruzatım, adı geçenin izzetinefsinin yaralanmaması görüşüne yönelik idi. Kendisinin müracaatı üzerine vaki olduğu bildirilen son vaziyet için tamamen yüksek görüşlerinize iştirak ederim, Efendim.

Mustafa Kemal

Vesika: 105.

Gayet gizlidir

Sıvas'ta Seryaver Cevat Bey'e

Kumandan Beyefendi, Paşa Hazretleri'nin kendi haklarını müdafaa ve muhafaza edeceklerinden pek ziyade emin bulunuyorlar. Kâzım Paşa'nın son vaziyetinden üzüntü duyan Kumandan Bey, 15. Kolordu'dan ayrılarak Kongre'yi âmir tanımaya karar vermiş ve bu fikrinden Rüştü Bey'i haberdar etmişken, Kolordu'nun (ş)[1] teminatından başka Miralay Rüştü Bey'in dahi sırf İngiliz müdahalesinden çekinerek Kâzım Paşa'nın resmen kumandaya başlattıramadığını ve Halit Bey'in İngilizlerin mevcudiyetinden dolayı Trabzon'a gidemeyeceği için birkaç gün için kendisinin gönderildiğini ve Kâzım Paşa'nın bütün kumandanlardan ziyade Kumandan Bey'e itimadı olduğunu namusu üzerine Kumandan Bey'e söz vermesi üzerine Halit Bey bekleme vaziyeti almış idi. Son olarak Kumandan Bey 3. Fırka'nın mevcut kumanda vaziyetinin değiştirilmesini Kolordu'dan talep etti. Şayet Kolordu bu teklifi kabul ve icra etmezse emir almadan fiilen kumandayı ele alacağını ve eski karar doğrultusunda Kolordu'dan ayrılarak Kongre'yi doğrudan âmir tanıyacağını arz eylerim. Paşa Hazretleri'ni lüzumu gibi aydınlatınız, Efendim.

3. Fırka Emir Subayı
Mülazımıevvel
Tarık

Vesika: 106.

Osman ve Ferit Beylerle Makine Başında Haberleşmeler

Kastamonu

Teşekkür arz ediyorlar, iyiyiz Paşa Hazretleri; Kastamonu'ya Ankara'dan başka hiçbir taraftan milli tezahürata dair halk tarafından bir şeyler gelmiyor. Bu muhitin hali gariptir. Samsun, Trabzon, Sıvas, Erzurum, Harput, Bitlis, Van, Diyarbekir vd. vilayetler kamuoyu bizimle beraber değiller midir diye sorular karşısında kalıyoruz. Bu hususun buraca fevkalade ehemmiyeti vardır, temin buyurulması. Burada mevcut hükümetin işlediği caniyane hareketlere karşı bü-

1 Çözülmemiş şifre olmalı. (Y.N.)

tün ulema, eşraf, tüccarlar ve ruhani reisler ve Hıristiyan cemaati ve memurlar, velhasıl bütün halkın kararlarıyla vaki olan toplantıda, İtilaf devletleri temsilcileri dahil olduğu halde İstanbul'un bütün makamlarına pek tehditkâr telgraflar umumun imzası altında yazılmıştır ve işbu kararlar bütün vilayetlere ve livalara tebliğ kılınmıştır. Yalnız halk buna karşı diyorlar ki, bu gayri tabii ahval ne zamana kadar devam edecektir? Çünkü bu hain kabinenin bu telgrafları da alıkoyarak mevkilerini muhafazaya çalışacakları şüphesizdir. Bunlar bir dakika mevkilerinde fazla kalsa o nispette fazla zararlar verirler. Bunların direnmesine karşı ne gibi tedbir buyuruldu? Lütfen bizi aydınlatınız Paşam.

Sıvas

Milli tezahürat, vatanın her köşesinde aynı kuvvet ve hararetle mevcuttur. Trabzon, Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbekir, Harput, Erzincan, Dersim, Sıvas, Samsun, Malatya, Maraş, Ayıntap,[1] Kayseri, Niğde, Ankara, Karaman, Afyon Karahisar, Denizli vd... en ufak köylerine kadar halk ve en ufak birliğine kadar bütün ordularımız tamamen hassas ve tam birlik halinde, aynı istikamete yönelmiş ve alınan ve tebliğ olunan kararları harfiyen tatbik ve icra eylemektedirler. Yalnız Konya şehri şimdilik atalet halindedir. Fakat Konya'da 12. Kolordu Kumandanı evvela istifa edip çekilmek için bizden rica etmişti. Bugün gelen telgrafta 12. Kolordu'nun bütünüyle, tebliğ olunan kararları fiilen icraya başlaması üzerine yegâne engel olan Vali Cemal Bey'in şaşaladığı bildirilmekte ve baskıdan kurtulan Konya ahalisinin dahi icabı gibi teşebbüse geçeceği temin edilmektedir.

Fuat Paşa Hazretleri kâfi Kuvayi Milliye ile Eskişehir'e dört saat mesafede bulunan Cemşit mevkiine ulaşmış ve her taraftan şehri kuşatmış olduğundan, bugün Eskişehir'de bulunan İngiliz kuvvetleri kumandanı bir İngiliz heyetiyle Paşa'nın nezdine gelerek İngilizlerin milli harekâta karşı tamamen tarafsız bulunduklarını ve dahili işlerimize katiyen müdahale etmeyeceklerini temin eylemiş ve Fuat Paşa'dan kendilerine ilişilmemesini rica eylemişlerdir. Paşa da İngilizlere karşı hiçbir taarruz fikrimiz olmadığını, yalnız hıyaneti belli olan Ferit Paşa kabinesinin düşürülmesi için mecbur olursak her türlü harekete geçeceğimizi ve İngilizler tarafından alınan Kaymakam Atıf Bey'i talep ettiğini bildirmiştir. İngilizler cevaben tamamen haklı olduğumuzu ve kendilerinin dahi bu haklı taleplerin yerine getirilmesine çalışacaklarını beyan ile dönmüşlerdir. İngilizler Merzifon'da bulunan kuvvetlerinin geriye alınması halinde memnun olup olmayacağımızı sormuşlar, pek memnun olacağımızı bildirdiğimizden, derhal oradaki kuvvetlerini bütün ağırlıklarıyla beraber Samsun'a çekmişlerdir. Dün İstanbul'dan Fransa sefaretinden *Lolon*

1 Antep. (Y.N.)

isminde bir Fransız bizimle görüşmek üzere memuren buraya gelmiştir. Elinde milli harekâtımıza tamamen taraftar olduklarına ve hükümetin düşmeye mahkûm bulunduğuna ve her türlü arzularımızın Fransızlarca memnuniyetle tatbikine hazır bulunduklarına ve talimat verilmesini beklediklerine dair *Franşe Despre*'nin[1] yaverinden bir de mektup bulunmaktadır. İki gün evvel maiyetinde iki general ve on beş kadar subaydan meydana gelen bir heyet bulunan Amerika Araştırma Heyeti Reisi General *Harburt*[2] dahi Sıvas'a gelerek milli harekâtın meşruiyetini ve lüzumunu ve merkezi hükümetin zayıflığını ve gayri meşruluğunu beyan ve bütün maksatlarımızı ve kuvvetli olduğumuzu ve haklı olan taleplerimizin kabulünden başka çare olmadığını derhal İstanbul'a bildirmiş. Gerek Amerikalılarla ve gerek Fransızlarla olan işbu münasebetlerin gayet gizli tutulmasını harekâtımızın selameti namına rica ederim. Merkezi hükümet hakkında İstanbul'daki İtilaf devletlerinin Avrupa'ya verdikleri gizli bir ajansta Ferit Paşa kabinesinin yakında düşeceği bildirilmiştir. Bir de bugün merkezi hükümet İstanbul telgrafhanesinde kendi zamanlarında cereyan etmiş şifre ve açık haberleşmeleri inceleyerek toplamakla meşgul olmuştur. Bu da kendilerinin çekilmeye hazırlıklarına bir işarettir. Kastamonu'da yaptığınız gibi, yukarıda isimlerini saydığım bütün vilayetlerde dahi birçok imzalarla İstanbul'a telgraflar çekilmiş ve hâlâ da çekilmektedir. Bunların yekdiğere tebliğinde ihtimal ki ihmal ediyorlar. Kastamonu için bu hususta herkesin nazarı dikkatini çekeriz. Bu çekilen telgrafların kabine tarafından saklanmasının ehemmiyeti yoktur. Yalnız bu telgrafları kabinenin okuması kâfidir. Diğer taraftan bütün emin ve seri vasıtalar ile çekilmesi icap eden telgraflar -ki bütün milletin maksat ve talebini özetlemektedir- İstanbul'da gerek İtilaf devletleri temsilcilerine ve gerek Zatı Şahane'ye ulaştırılmaktadır. Bittabi İstanbul'ca genel vaziyetimiz henüz bütün kudret ve açıklığıyla anlaşılmaya başlanmıştır. Daha evvel de bu hususun temini mümkündü; fakat ne yazık ki, Kastamonu vilayeti gibi mühim bir haberleşme merkezi ancak Osman Beyefendi'nin gayretiyle tutulduktan sonra, Çorum'da doğrudan doğruya Harbiye Nazırı'nın emriyle aleyhimize kuvvet hazırlayan Muhittin Paşa'nın entrikası keşfolunmuş, İstanbul'un dayanak noktası kırılabilmiştir. Bugün acele eden Kastamonu halkı bu aceleciliğini Osman Beyefendi'nin varışından evvel yapmış olsaydı, ihtimal ki bugüne kadar netice alınabilirdi. İşte halkın, bu gayri tabii ahval ne vakte kadar devam edecektir, sorusuna verilecek olan cevap şudur: Ne vakit ki Kastamonu halkı bu hali gayri tabii bulup endişeye düşmek zaafından kurtularak maksadımızı elde edinceye kadar sebat etmekte tereddüt eseri göstermeyecektir, işte o zaman bu gayri tabii hal kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Kabinenin direnmesi tabiidir. Buna karşı başka tedbire kal-

1 Franchet d'Esperey. (Y.N.)
2 Harbord. (Y.N.)

kışmadan evvel ilk tedbirimizi hakkıyla ve her tarafta katiyetle tatbik etmek çarelerini düşünelim. Mesela, Bolu vaziyeti hakkında ne yapılmıştır? Bolu hizasına kadar bütün mevkilerin İstanbul ile resmi haberleşmelerinin kesildiğinden emin miyiz? Buna dair beklediğimiz malumat henüz gelmedi.

Fuat Paşa Hazretleri birkaç güne kadar Eskişehir'e hâkim olacaklardır. Oradan Bilecik ve Bursa'daki milli teşkilata aynı kararı tatbik ettirecektir. Zatıâlileri de Bolu ve hatta mümkün olursa daha ilerilere kadar vaziyetimizi genişletmeye muvaffak olursanız, bu takdirde İstanbul hükümeti kendini muallakta bulacaktır. Diğer taraftan da İngilizler dahi dahil olduğu halde bütün İtilaf devletlerinin kendilerinden yüz çevirdiklerini görünce direnmeye takatleri kalmayacağını zannederim. Bununla beraber, bundan sonra da cahilce ve ahmakça bir inada devam etmek isterlerse, her halde daha tesirli tedbirler tatbikine imkân vardır. Çünkü asıl ahalinin tereddüt edebileceği husus, İngilizlerin merkezi hükümeti tutarak birtakım fiili hareketler yapması ihtimali idi. Halbuki yukarıda izah eylediğim gibi, bugün için vaziyet elhamdülillah tamamen milletin lehindedir.

Maksadımızın en büyük düşmanı, harekâtımızda en ufak bir zaaf ve endişe belirtisi göstermek olur.

Muhittin Paşa'nın, Niğde, Dersim mutasarrıflarının Kuvayi Milliye tarafından tutuklandıklarını bittabi işittiniz.

Diyarbekir ve Sivas vilayetlerinin aynı mealde Dersaadet'e çektikleri telgrafnameler altındaki imzaları malumat için burada zikrediyorum. (Söz konusu imzalar yazdırılmıştır.) Bunların metinlerini ve diğer sayısız denecek kadar çok olan telgrafnameleri yazmaya imkân yoktur; çünkü hakikaten hatları uzun zaman işgal edecek kadar çoktur.

Kastamonu

Paşa Hazretleri'nin lütfen bizi pek mükemmel aydınlatan müjdeli izahatına teşekkür ederiz. Bolu ve havalisinin İstanbul merkezi hükümetiyle olan haberleşmeleri dünden itibaren kestirilmiştir. Yalnız, her tarafta olduğu gibi buradan icap eden yerlere milli tezahüratı göstermek üzere telgraflar yağdırmaya muvaffak olunamamıştır. İnşallah devletlilerinin gayretiyle bu da bir iki gün zarfında temin edilecektir. İnebolu'dan İstanbul'a iade edilen Kastamonu Valisi, Dahiliye Nazırı'ndan Zonguldak'ta aşağıdaki emri almıştır: "Bolu ve havalisi serbesttir. Zonguldak'a çıkınız, vilayetin icap eden mahalleriyle haberleşiniz ve sonraki emre kadar orada bekleyiniz." Emrini alan Vali'nin Zonguldak'tan İstanbul ile haberleşmek üzere tehdide başladığını Vali Vekili ile bendenize haber verdiler. Gece alaturka saat altıya kadar haberleşildi. Tu-

tuklu olarak karadan Kastamonu'ya getirilmesi emri verildi ise de, Mutasarrıf'ın bazı görüşleri dolayısıyla bu şık tatbik edilemedi. Vali ve beraber gelen mektupçunun dün sabah, gece cereyan eden haberleşmeleri öğrenince orada barınamayarak Allah'ın yardımıyla tam bir ihtişamla Dersaadet'e döndüklerini malumat için arz eyleriz, Efendim.

Kumandan, Miralay *Osman*

Vali Vekili *Ferit*

Vuku bulan arzu üzerine şu tafsilatı verdim:

Ermenistan Cumhuriyeti denmekle bilinen Erivan ve Nahcivan Ermenileri kendilerini hakikaten bir devlet olmuş zannıyla bazı mertebe vaziyetler almaya kalkıştı. Doğudan Azerbaycan Müslümanları çoktan sınırları dahiline girmiş ve ufak ufak muvaffakiyetli muharebelerle ilerlemekte bulunmuştu. Son günlerde Nahcivan civarında Azerbaycan İslam kuvvetleriyle Ermenilerin yegâne fırkası karşı karşıya geldi, vuku bulan mühim bir muharebede Ermeniler tamamen dağıldılar ve perişan oldular ve bunun neticesinde Nahcivan'da bir İslam hükümeti teşekkül etti. Ermenistan Cumhuriyeti'nin gösterdiği kabiliyetsizlik Avrupa ve bilhassa Amerika nezdinde tamamen belli olmuştur.

Ermenilerin bağımsız bir hükümet olarak devlet idare edemeyeceklerine kanaat eylemişlerdir. Belki Osmanlı hükümetinin bir vilayet veya eyaleti olabilir, denilmektedir. Hele memaliki mahrusei şahane[1] dahilinde öteden beri ileri sürülen Ermenistan özerkliği vesaire gibi teklifler artık tamamen kuvvetini kaybeylemiştir. Adana havalisinde Fransızlara yaslanan Ermeniler de son günlerde asık yüz görmeye başladılar. Elhamdülillah mukadderatımız pek parlak hükümlere kavuşacaktır.

Gözlerinizden öperim, rahatça uyuyunuz; yalnız bu vesileyle mühim bir noktayı hatırlatmak isterim. Mebusları çabuk ve arzu edilir zevattan seçmek lazımdır.

Vesika: 107.

Konya'da 12: Kolordu, Erzurum'da 15. Kolordu, Ankara'da 20. Kolordu, Diyarbekir'de 13. Kolordu, Niğde'de 11. Fırka Kumandanlıklarına

Adana, Van, Erzurum, Trabzon, Bitlis, Diyarbekir, Elâziz, Kastamonu, Ankara, Konya, Hüdavendigâr[2] vilayetlerine ve Müdafaai Hukuk Cemiyeti Heyeti Merkeziyelerine

1 "Padişahın ülkesi" anlamında, Osmanlı ülkesi kastediliyor. (Y.N.)
2 Bursa yöresinin eski adı. (Y.N.)

Erzincan, Canik,[1] Kayseri, Maraş, Urfa, Niğde, Antalya, Isparta, Burdur, Denizli, Afyon Karahisar, Karesi,[2] Eskişehir, Bolu, İzmit Mutasarrıflıkları ile Müdafaai Hukuk Heyeti Merkeziyelerine
Elâziz'de 11. Kolordu Ahzı Asker[3] Reisi Vehbi Beyefendi'ye
Giresun Heyeti İdaresi'ne, Şehremaneti'ne

Sıvas, 26 Eylül 1919

Beyanname

Ferit Paşa kabinesinin pak ve nezih Anadolu'da yegâne kirli dayanak noktası olan Konya Valisi Cemal Bey'in Konya'da vatan ve milletimiz aleyhinde yabancılara dayanarak yapmış olduğu ihanetkârane hareketleri, cidden hamiyet erbabına ve bilhassa Konya'nın muhterem ahalisine pek ziyade kan ağlatmakta idi. Bu defa adı geçen Cemal Bey'in hareketlerindeki alçaklık orada bulunan yabancıların dahi nefretle bakmasına sebep olduğundan, kendisi milletle karşı karşıya bırakılmıştır. Cemal Bey, son bir çırpınış hareketi olmak ve neticede kendisini terk eden yabancıları müdahaleye mecbur kılabilmek boş hayaliyle, hapishanede bulunan bütün kanlı katil tutukluları çıkarıp silahlandırmak ve kendisine cinayet vasıtası kılmak istemiştir. Artık bu kadar adice ve alçakça harekete teşebbüs eden bir şahsın Konya vilayeti şahanesini[4] daha fazla lekelemesine tahammül caiz olamayacağını takdir eden halk, hamiyet ve kahramanlığının gereğini göstermeye girişmekte tereddüt etmemiştir. Bunun farkına varan Cemal Bey bugün hempalarıyla İstanbul'a firar etmiştir. Adı geçenin İstanbul'a varmadan evvel yakalanması ümit edilmektedir. Ferit Paşa ve Dahiliye Nazırı Adil Bey'in en nüfuzlu zannettikleri fesat aletlerinin akıbetini asil milletimizin nazarı dikkati ve Ferit Paşa kabinesinin de nazarı ibreti önüne koyarız.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 108.

Telgraf — Urfa, 18.9.1919

Sıvas Kongre Riyaseti Âliyesine

Heyeti Temsiliye'nin ve Kongre'nin hareketleri İngiliz hükümetince doğrudan doğruya İtilaf devletlerine karşı taarruz şeklinde anlaşılmaktadır ve bu

1 Samsun. (Y.N.)
2 Balıkesir yöresinin eski adı. (Y.N.)
3 Ahzı Asker: Askerlik şubesi. (Y.N.)
4 "Padişah'ın Konya vilayetini" anlamında. (Y.N.)

halin devam etmesine Türk hükümetinin meydana getirdiği bir vaziyet manası verilerek bütün Osmanlı kıtası İtilaf devletlerince askeri işgal altına alınmak ve Türk hükümetine son verilmek gibi bir gayeye sevk edeceğini buradaki temas neticesi olarak hissedilmekte olduğundan, mevcut vaziyet milletin saadetini imha edecek bir şekilden kaçınılmasını gerektirecek bir surette kabine ile anlaşma hasıl edilmesi vatan ve milletin selameti noktasından beklenir ve istirham olunur.

Urfa Mutasarrıfı
Ali Rıza

Telgraf — Sıvas'tan, 19.9.1919

Urfa Mutasarrıfı Ali Rıza Beyefendi'ye

İkaz gibi iyi niyetli bir maksatla çekilen 18.9.1919 tarihli yüksek telgrafnameleri heyetimizce nazarı dikkate alındı ve aşağıdaki noktaların zatıâlilerine bildirilmesi münasip görüldü.

1. Heyeti Temsiliye ve Sıvas'ta toplanmış Genel Kongre'nin kararları ve icraatı hiçbir şekilde İtilaf devletlerine karşı taarruz şeklinde olmadığı, Kongre'nin cihana ilan edilen beyannamesi muhteviyatında görüldükten başka bu husus fiiliyat ile de tamamen sabit olmuştur. Bu sabitlik zamanla bütün açıklığıyla anlaşılacaktır. Dolayısıyla İngiliz hükümetinin kapıldığını zannettiğiniz anlayışta fahiş ve büyük hata vardır. Zatıâlinize bu yolda telkinlerde bulunanlar oradaki İngiliz işgal kuvvetleri mensuplarından ise, onların da zehabındaki çürüklüğü gidermek sizin için milli ve vicdani bir vazifedir. Burada ve her yerde bulunan İngiliz ve diğer İtilaf devletleri temsilcileri hakiki vaziyeti tamamen takdir etmişler ve milletin meşru teşebbüslerindeki hak ve isabeti teslim eylemişlerdir.

2. Milletimizin meşru hakkını talep için aldığı vaziyet sebebiyle İtilaf devletlerinin bütün Osmanlı vatanını askeri işgal altına almaya kalkışmaları hatıra bile gelemez. Çünkü milletimiz İtilaf devletlerinden adalet ve hakka aykırı hareketler değil, bu yolda şimdiye kadar merkezi hükümetin acz ve miskinliğinden dolayı yapılmış olan haksız muamelelerden vazgeçmelerini bekler.

3. Milletin, vatanın yüce menfaatlarını ayaklar altına alan ve meşru milli haklara karşı hainane ve caniyane teşebbüslere ve alçakça tedbirlere fiilen kalkışmasıyla Kanunu Esasi'miz icabınca kendiliğinden yok olan Ferit Paşa kabinesi ile anlaşmasını tavsiye etmeniz, hakiki vaziyeti henüz bilmemenize atfolunmaktadır. Bu sebeple zatıâlinizi ve Urfa'nın muhterem ahalisini aydınlatmak maksadıyla bu telgrafa ek olarak icap eden malumat ve izahat ve talimat verilecektir.

4. Zatıâlileri gibi hamiyet erbabının vazifesi, milli emeller ve irade dairesinde milletin işlerini idare eylemektir. Yüce hilafet ve saltanat makamına olan sadakatkârane bağlılığımız ancak bu suretle tecelli edecektir. Dolayısıyla Ferit Paşa kabinesine itimat caiz olmadığına dair ora asil ahalisinin vuku bulacak müracaatı suretinin malumat için haber verilmesi Heyeti Temsiliye kararıyla tebliğ olunur.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Vesika: 109.

Bizzat çözülecektir.
Dakika gecikmesi araştırılacak ve
sebep olanlar cezalandırılacaktır.

Ankara, 25.9.1919

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

1. Bu gece İstanbul telgrafhanesinden Fuat Paşa'yı telgraf başına istediler. Israrları dolayısıyla gizli bulunduğu haber verildi. Başlığı ve imzası da Dahiliye Nezareti'nin vilayet şifresiyle yazdırılan bir şifre yazdırdılar. Bunun özeti, Padişah'ımızın beyannamesindeki âlimane uyarılara uygun hareket edilmek suretiyle vatanın kurtuluşunun kolay olacağından, milletin asil fedakârlıklarının kötü niyetli haberler yayarak medeniyet âleminde tasavvur olunan[1] gayeler suretinde tecelli ettirilmesinden, hükümet ve milletin ayrılığının yabancı müdahalesini davet edeceğinden ve Konferans hakkımızda karar verirken bu anlaşmazlığın hayır[2] ve selamet nişanesi olmayacağından ibarettir. Neticede harekâtın idarecileri ile görüşmek üzere, yüksek zevat ile, bildirilecek yerde mülakatı emrivaki suretinde arz ve vaktin darlığından cevap beklenilmektedir. Ve vatanın selametine ait bu yakınlaşmanın gereği olan iki makamın bunu iyi niyetle kabulü ve görüşe, şahsa ve şerefe ait dokunulmazlığı uzun uzun ve art arda ve noksansız ve ciddiyet ve itina ile ilave edildiği ve cevaba hazır oldu-

1 "Tasavvur olunan" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "mutasavver" sözcüğü, *Nutuk*'ta yukarıdaki telgraftan yapılan alıntıda ve Kerim Paşa'nın söz konusu telgrafında (elinizdeki ciltte Vesika: 111) "menfur" (nefret edilen) şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.140. (Y.N.)

2 "Hayır" sözcüğü *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında ilk harfi düşmüş olarak "yr" şeklinde, 1934 basımında ise "neyyir" şeklinde yazılmıştır. Doğrusu "hayır" olmalıdır. Nitekim *Nutuk*'ta yukarıdaki telgraftan yapılan alıntıda ve Kerim Paşa'nın söz konusu telgrafında (elinizdeki ciltte Vesika: 111) aynı sözcük "hayır" şeklindedir. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.140. (Y.N.)

ğu da ilave edilmektedir. Telgrafı yazan bu zat, Erkânıharbiye Mirlivalarından Abdülkerim Paşa'dır. Kendisinin söz verdiği bu telgrafa Ticaret ve Ziraat Nazırı Hadi Paşa aracılığıyla ve aynı şifre ile cevap beklemektedir. Adı geçenin, bu hilesi ile müracaatın bizden olduğunu ilan etmek ve duyurmak istediği anlaşılıyor. Telgraf başında beklediklerinden, bir dakika evvel kabul edilip edilmeyeceği ile ne cevap verileceğinin bildirilmesi istirham olunur.

20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa Hazretleri'ne yazılmıştır.

20. Kolordu Kumandan Vekili
Mahmut

Vesika: 110.

25.9.1919
Saat: 7 sonra

Mahmut Beyefendi'ye

Telgrafnamenizi okudum. Fuat Paşa Hazretleri'nin şimdi bulunduğu yerden makine başında İstanbul ile görüşebileceğini zannetmiyorum. Hakikaten böyle ise, Kerim ve Hadi Paşalara, Fuat Paşa Hazretleri'nin Ankara'da bulunmayıp meşgul olduğunu ve fakat görüşmek arzu eyledikleri takdirde, Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin Sıvas'ta hazır bulunan Heyeti Temsiliyesi ve bunlar arasında Kerim Paşa Hazretleri'ne özel muhabbeti olan Mustafa Kemal Paşa ile makine başında arzu eyledikleri tarzda görüşmek mümkün olduğunu bildirirsiniz. Yalnız Fuat Paşa'nın İstanbul'la görüşmek istediği hakkındaki sözleri doğru olamaz; dolayısıyla "onlar görüşmek arzusunda iseler" kaydında dikkatli bulunmak lazımdır. Her halde bu zevatın görüşmeye istekli oldukları takdirde Sıvas'la görüşmeleri daha seri olur.

S:[1] Bu zevat İstanbul'da makine başında mıdırlar?

C: Hayır. Şimdi makine başında değillerdir. Dün gece makine başında idiler, Efendim.

S: İstanbul'a telgrafı verdiniz mi?

C: Şimdi yazılmaya başlanmıştır.

-Telgrafı alan zata bunun şimdi icap edenlere ulaştırılmasını ihtar etsinler.

C: Deraliye'deki[2] Merkez Müdürü bekliyor. O zat alacaktır, Beyim.

1 "S" soru, "C" cevap anlamındadır. Sorular Mustafa Kemal Paşa'ya, cevaplar Mahmut Bey'e aittir. (Y.N.)
2 İstanbul. (Y.N.)

Mahmut Bey'in İstanbul'a cevabı

Cevap
2

Ankara'dan, 25.9.1919
Saat: 19

Ankara'dan:

-Fuat Paşa'nın olduğu yerden biz bile bazen dolaylı olarak telgraf yazdırabiliyoruz. Emri âlilerini şifre ile ve fakat başlıksız olarak ve telgrafnamede evvelki şifreyi yazdıran memur vasıtasıyla ileteceğiz. Yazacağımız metni şimdi size okuyacağım, Efendim.

Sıvas'tan:

-Pek güzel!

-Tamamıyla şifre yapılacak. "Erkânıharbiye Mirlivalarından Abdülkerim Paşa Hazretleri'ne: Fuat Paşa Hazretleri Ankara'da olmadığından, telgrafınızı ulaştırmak mümkün olamıyor. Görüşmek arzu ettiğiniz takdirde Rumeli ve Anadolu Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin Sıvas'ta hazır bulunan Heyeti Temsiliyesi ile ve bunlar arasında bilhassa Abdülkerim Paşa Hazretleri'ne özel muhabbeti olan Mustafa Kemal Paşa Hazretleri ile makine başında görüşmenizin mümkün olabileceğini arz eylerim, Efendim."

20. Kolordu Kumandan Vekili
Mahmut

Sıvas'tan:

-Çok uygundur. İstanbul'dan verdikleri telgrafı aynen verir misiniz?

Vesika: 111.

25.9.1919

Kerim Paşa'nın Telgraf (Şifre Çözümü) Suretidir.

Memleketimizin geçirmekte olduğu büyük imtihanın uğurlu netice vermesi vatan evlatlarının müşterek gayesidir. Bu hususta Padişahımız Efendimiz Hazretleri'nin beyannamelerindeki âlimane uyarılar hükümet ve milletimizin yegâne sarılacağı kurtuluş gayesidir ve devlet ve milletimizin hayatının devamlılığının ve memleket bütünlüğümüzün dokunulmazlığının, Padişah Hazretleri'nin bütün sözlerinin tatbikiyle istikrar bulacağı açıktır. Bunca asil hareketler ve fedakârlık ile şu ana kadar muazzez (.....)[1] niyetlerinin bek-

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada parantez içinde beş nokta vardır. (Y.N.)

çisi kalan .....[1]'ın bütün bütün medeniyet cihanı karşısında nihayetinde yüce hakkını göstermesi belirtileriyle beklenir iken, bunun neticesizliğe maruz kılınması hakkında kötü niyetlilerin her şeyden istifadesine ve belki vatanın kurtarılması endişelerine ait hareketler bile kâinata makbul olmayan ve nefret edilen gayeler şeklinde tecelli ettirilmiştir. Müsait zemin bırakılması devlet ve milletin zararını ve maazallahü teâlâ büyük müdahaleleri doğuracak görülmektedir. Millet ile hükümetin el ele hareketi vatanın selameti hususunda en büyük fazilet ve iyi işaret ve bunun zıddı ise harici tehlike ve müdahaleyi davet etmesi itibariyle vahamet sebebidir. Konferans'ta hakkımızda son karar verilmekte olduğu şu sırada hükümet ile millet arasında ayrılık ve muhalefetin katiyen hayır ve selamet nişanesi olmaması da şüphesizdir. Şimdi ben sırf sizlerin eski ve nezih bir arkadaşı ve bu memleketin yine sizler gibi selametini hedefleyen naçiz ve fedakâr bir ferdi bulunmak itibariyle, vatan endişesiyle yaptırmakta olduklarına katiyen iman ve itimadım olan bu harekâtın yüce maksat doğrultusunda millet ve hükümetin emellerinin birliğine uygunluğunu pek kolay buluyorum. Allah'ın feyzinden ilham almış bu teşebbüslerin makbul neticesi için harekâtın idarecileri ile bunu anlaşmak üzere kendim sizinle görüşebileceğim gibi, herkesin itimat ve hürmetini kazanmış yüksek zevat ile birlikte İstanbul'dan hareketle tayin olunacak bir mahalde mülakat ve müzakere icrası imkânını da emrivaki surette arz edebilirim. Muhakkaktır ki, bu memleketin selameti için iki tarafta da anlaşılması ve birçok yapılacak veya kabul edilecek şeylerin hemen müzakereden geçirilmesi en son kalmış bir çözüm şeklidir. Pek mümkündür ki, bunda Cenabı Hallâli Müşkülat[2] bu biçare millet ve memleketin şu zor çözülen düğümünü açıp çözer. Bir kere nispet olunsun, Huda'nın lütfu ve gösterileceği muhakkak iyi niyetle hakikat ve selamet güzeli kucaklanır ve çözüm şeklinde Cenabı Hudavendi Kerim en tesirli sebepleri sebep olanlara bağlar ve milleti, hakkını kazandırıp emniyette kılar. Vaktin pek darlığı itibariyle işin fevkalade nezaketinden dolayı bendenize keyfiyetin hemen işbu telgrafnamenin çekildiği şifre ile haber verilmesini rica eder ve muhabbet ve hürmetlerimi arz eylerim. Vatanın selametine ait bu yakınlaşmanın gereği olan teşebbüsü en yüce makam büyük bir (.....)[3] ve iyi niyet ve hürmetinden dolayı şahıslarınıza ve şereflerinize ait her türlü dokunulmazlığının da başkaca cevapnamenin ve Dahiliye Nezareti'nin şifresiyle ve Ticaret ve Ziraat Nazırı Hadi Paşa Hazretleri'nin vasıtasıyla bendenize çekilmesi.

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada beş nokta vardır. (Y.N.)
2 Müşkülleri halleden Allah. (Y.N.)
3 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada parantez içinde yedi nokta vardır. (Y.N.)

Vesika: 112.

Sıvas, 27 Eylül 1919
Saat: 11 evvel

(Kerim Paşa ile Telgraf Başında Haberleşme)

-Mustafa Kemal Paşa telgraf başındadır. Kerim Paşa'ya söyleyiniz buyursunlar, diyorlar.

-Zatı samileri, Mustafa Kemal Paşa Hazretleri misiniz, ruhum.

-Evet, muhterem Kerim Paşa Hazretleri.

Sıvas'ta Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne: (Paşa'ya söyleyiniz anlar; Hazreti Evvel karşınızdadır.) Afiyeti âlileri inşallah iyidir kardeşim. Vatanın hayrı için, büyük vatanperver kardeşim ile ve Heyeti Temsiliye'deki dostlarla fikir alışverişinde bulunmak isterim. Zatıâlinize ulaştırılmak üzere Ali Fuat Paşa vasıtasıyla bir telgraf göndermiştim. Zatıâlinizin eline ulaşan işte o telgraf esası üzerine makbul bir hal yolu inşallah temin ederiz. Memleketin geçirmekte olduğu nazik ve pek mühim ağır devreyi Allah'ın lütfu ile kolaylık sahnesine ulaştırınız. Bundan, Allah'ın keremiyle emellerimiz yolunda nurdan[1] yaratılmış kurtarıcımız, gönlümüzün mürşidi ile buna dair mühim şeyler konuşarak, vatan yolundaki maksatları birleştirelim,[2] değil mi, pek zeki ve tedbirli kardeşim? Ne buyurursunuz, ruhum? Kötü niyetli alçakların bu güzel memleketimiz üzerindeki iftiralarını ve alenen güttükleri melanetleri kıralım ve onları ümitlerinin pususunda hareketsiz ve cansız bırakalım ve yalnız hükümet ile milletin sırf vatanın selametine ait hizmetlerini ve icraatını uzlaştıralım ki, müşterek ve yüce gaye zaten hep birdir. Vatan endişesiyle gösterilen bunca asil tezahüratın, medeniyet cihanı karşısında muazzez topraklarımızın muhafazasına ait en büyük vatanperverlik gayreti olduğunu bir kere daha ifade etmek için mevcut ahvalin müşkülatını ortadan kaldıralım ve buna bir çare bulmak için de, bu muazzez kardeşiniz[3] ile fikir alışverişine başlayalım, bekliyorum kardeşim. Bu teşebbüsüm hakkında, hükümetin geniş ölçüde bir iyi niyet gösterdiğini ilave eylerim ruhum.

-Kerim Paşa Hazretleri'ne, "kutbül'aktap" deyiniz anlar; şimdi cevap veriyorum.

Pek muhterem ve nezih kalpli kardeşim Abdülkerim Paşa Hazretleri'ne:

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "nurdan" sözcüğü, *Nutuk*'ta "sevrden" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.142. (Y.N.)

2 "Vatan yolundaki maksatları birleştirelim" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "telfiki maksudu vatan kılalım" sözcükleri, 1934 basımında yanlışlıkla "teklifi, maksudu vatan kılalım" şeklinde. (Y.N.)

3 *Nutuk*'ta ve Vesikalar cildinde "kardeşiniz" olarak geçen bu sözcük "kardeşimiz" olmalı. (Y.N.)

1. Elhamdülillah afiyetim berkemaldir. Büyük ve asil milletimizin, meşru haklarını idrak etmiş ve onu muhafaza ve müdafaaya bütün mevcudiyetiyle girişmiş olduğunu görmekle pek mesudum. Âcizleriyle ve Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin Heyeti Temsiliyesi ile fikir alışverişinde bulunmak hususunda gösterilen arzuya samimiyetle teşekkür ederiz. Heyeti Temsiliye üyelerinden Erzurum temsilcisi ulemadan Raif Efendi Hazretleri ve Erzincan ve Dersim temsilcisi Şeyh Hacı Fevzi Hazretleri ve eski Bahriye Nazırı sevdiğiniz kardeşlerden Rauf Beyefendi Hazretleri ve eski valilerden Sıvas ve Tokat ve havalisi temsilcisi Bekir Sami Beyefendi Hazretleri'yle Bitlis ve havalisi temsilcisi Mazhar Müfit Beyefendi Hazretleri ve İstanbul aydınlarının özel delegeleri, Vaşington Sefiri Kebiri[1] Ahmet Rüstem Beyefendi Hazretleri ile pek çok sevdiğiniz Kara Vâsıf Beyefendi ve İsmail Fazıl Paşa Hazretleri. Samsun ve havalisi temsilcisi eski 3. Kolordu Kumandanı Refet Beyefendi, Batı Anadolu temsilcilerinden Ömer Mümtaz Bey, Husrev Sami Beyefendiler ve Diyarbekir havalisi temsilcisi İhsan Hâmit Bey, Van ve Muş havalisi temsilcilerinden Mirza Beyzade Hacı Musa Bey bu anda yanımda bulunmaktadırlar. Hepsi Fuat Paşa Hazretleri vasıtasıyla çekilen telgrafname muhtevasına vâkıftırlar. Ve şimdi cereyan eylemekte bulunan haberleşmeyi takip ediyorlar. Hepsi samimiyetle gözlerinizden öperler. Diğer temsilci arkadaşlara da haber gönderdim. Burada bulunmayıp bazı özel vazifeler ile iştigal eyleyen temsilci arkadaşlarla da daima makine başında temas ve irtibat halindeyiz. Dolayısıyla Heyeti Temsiliye'miz ile arzu buyurulduğu gibi ve en seri bir surette fikir alışverişinde bulunmaları imkân dahilindedir. Hepimizin ciddi emellerinin vatan ve milletin selamet ve saadetine ait makbul bir hal yolu temin etmekten ibaret bulunduğuna şüphe yoktur. Ancak bu hususta esas aldığınız telgrafname muhtevası bilmem ne dereceye kadar kuvvetli bir dayanak olabilir. Müşkülleri halletmek isteyenlerin hareket noktalarının ahvalin hakikatine uygun olması gerekir. Müsaade buyurursanız, siz biraderimizin telgrafnameleri muhteviyatından izaha ve sorulmaya muhtaç görülen bazı noktaları burada tekrar edeyim. Muhterem büyük Padişahımız Efendimiz Hazretleri'nin beyannamelerindeki uyarıların hükümet ve milletimizin yegâne sarılacağı şey olacağı gayesinde tamamen müşterekiz. Asil milletimizin ve hepimizin zatı akdesi hilafetpenahiye[2] olan hürmet ve sadakat bağlarımızın sarsılmaz bulunduğuna asla kimsenin şüphe ve tereddüt etmeye hakkı yoktur. Hakanı celilüşşanımızın[3] her türlü emellerine ve iradelerine baş eğmek bizim için büyük bir nimettir. Âcizleri aylarca evvel bu biricik hakikati vicdanımın bütün samimiyetiyle hâkipayi şahaneye[4] arz etmiş idim. Bu-

1 Washington Büyükelçisi. (Y.N.)
2 Halife'nin mukaddes zatına. (Y.N.)
3 Şanı büyük hakanımızın. (Y.N.)
4 Hakipay: Ayak toprağı. "Padişah'ın katına" anlamında. (Y.N.)

gün ve ilelebet bu kurtuluş noktasına sadakatim katidir. Bütün mesai arkadaşlarımın kati hissiyat ve görüşleri aynıdır. Bütünüyle büyük ve âlicenap ve vefakâr milletimizin dahi bundan başka türlü mütehassis olmasına imkân tasavvur olunamaz. Halifei akdes ve padişahı celilüşşanımız[1] hakkındaki sadakat ve kulluk ve sonsuz hürmetlerimizin her ne olursa olsun daima saklı bulundurulacağını bütün mukaddesatımız üzerine yemin ile bir kere daha burada teyit eyleriz. Yalnız dayanak noktası kabul edilen Padişah'ın beyannamesi muhteviyatının bizlere ve asil millete değil, Ferit Paşa ve arkadaşlarına bir hitap ve azarlama olduğu, azıcık düşünme ve inceleme ile sabit olacak açıklıktadır. Hakikaten Padişah'ın temiz kalbini derin üzüntülere düşüren ahval ve hareketler, milletimiz tarafından değil, fakat Ferit Paşa, Dahiliye Nazırı Âdil Bey, Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa ve bunların mesai arkadaşları bulunan Harput Valisi Ali Galip Bey, Ankara Valisi Muhittin Paşa, Trabzon Valisi Galip Bey, Kastamonu Valisi Ali Rıza Bey, Konya Valisi Cemal Bey taraflarından işlenmiştir. Malatya ihanetkârane teşebbüsü, Çorum hainane tertibi, Konya kanlı teşebbüsü hakiki safhalarıyla bilginize ulaşmış değilse, zatıâlinizi de halle başlangıç olmak üzere tasavvur buyurduğunuz noktada isabetsizlikten dolayı mazur görürüz. Milletin bütün bu suikastlara karşı yapmaya mecbur olduğu ve hiçbir şekilde mahalli sükûnet ve asayişi sekteye uğratmayan ve sırf zararları gidermek maksadından ibaret olan ilk hareketleri, hainane teşebbüsleri kırmak, faillerini ya yakalamak ve tutuklamak veya firara mecbur eylemekten ibaret bulunmuştur. Bu hakikati İstanbul'a firar eden Kastamonu Valisi Ali Rıza ve Konya Valisi Cemal Bey'in lisanından dahi işitmekle teyit eylemek ve bu suretle zan ve şüpheleri gidermek mümkündür. Padişah'ın beyannamesinde memleket ve milletimiz mukadderatı hakkındaki yabancıların görüşlerinin lehimize değiştiğine dair olan Padişah ifadeleri hakikatin kendisidir. Ancak bu büyük değişiklik, hiçbir vakit Ferit Paşa hükümetinin takip eylediği siyaset neticesi değildir. Bu güzel netice, milletimizin mevcudiyetini göstermek ve ispat etmek için kendiliğinden aldığı azimkârane teşebbüsün semeresidir. İşte velinimeti biminnetimiz[2] Padişahımız Efendimiz Hazretleri'ni bu noktada aldatıyorlar. Milletimizin gelişen her türlü teşebbüsleri, devletimizin esas ve hayati menfaatlarıyla tamamen iç içedir ve kurtuluş çaresi ve hayat umdesi ancak ve ancak Kuvayi Milliye'nin etken ve milli iradenin Halife'nin mukaddes emelleri ile kaynaşmış olarak hâkim olmasındadır. Bu sağlam ve meşru esastan zerrece sapmak, maazallahü teâlâ, devlet ve millet ve vatanımız için pek acı hüsrana sebep olur ve yüce hilafet ve saltanat makamının dokunulmazlığını ihlal eder. Milletimizin asil harekâtını kötüye yormaktan ve ilan etmekten geri kalmayan kötü niyetli alçakların

1 Mukaddes Halife ve şanı büyük Padişahımız. (Y.N.)
2 Lütufkârca nimet veren. (Y.N.)

çok olduğu muhakkaktır. Fakat, çok esef vericidir ki, bu kötü niyetli melunların başında, sonsuza kadar yaşayacak devletimizin sadrazamı Ferit Paşa ve nezaret mevkilerinde bulunan Âdil Bey, Süleyman Şefik Paşa gibi devlet adamları bulunuyor. Memleketimize takım takım Bolşevikler girdiğini ve milli harekâtın Bolşevik harekâtı olduğunu resmen ilan eden ve yayan bu bedbahtlardır. Asil ve temiz milli harekâtımızın, İttihatçıların son çırpınma harekâtı olduğunu ve İttihatçıların parasıyla yürütüldüğünü resmen ve alenen cihana, yabancı gazetecilerine söyleyen, bu gafillerdir. Anadolu'da karışıklık olduğunu ajanslarla resmen ilan eden ve Mütarekename'nin özel maddesine göre muazzez vatanımızı düşman işgaline maruz bırakmak isteyen bu cahillerdir. Malatya'da İslam ahaliyi Sıvas İslam ahalisine karşı boğazlaşmaya sevk etmek isteyen, bu zavallılardır. Milli harekâtın önüne geçeceğim diye Sıvas'ın ve milli hassasiyetin görüldüğü her yerin İngilizler tarafından işgalini isteyen, bu hainlerdir. Bununla beraber, tıpkı siz biraderimizin tasavvuru üzere, kötü niyetlilerin bu güzel memleketin üzerindeki iftiralarını ve alenen güttükleri melanetleri kırmak ve onları ümitlerinin pususunda hareketsiz ve cansız bırakmak ve sonsuza kadar yaşayacak Osmanlı Devleti ile büyük İslam milletimizin sırf vatanın selametine ait noktada icraatını uzlaştırmak, bizim dahi en yüce gayemizdir ve elhamdülillahi teâlâ, asil ve nezih ve meşru olan bu gayenin elde edilmesinde, artık milletimiz kötü niyetlilerin her türlü eserlerini kırmış ve bütün kahramanlığıyla azimkârane adımını atmıştır. Bütün yabancı devletler, Ferit Paşa ve arkadaşlarının zaaf ve cehaletini ve kendi millet ve vatanları aleyhindeki alçakça icraatını eserleri ve vesikaları ile çok iyi öğrendi. Ve istisnasız hepsi büyük bir iyi niyetle milletle ve bizlerle şahsen temas ve münasebete girdi. Amerikalılar, Fransızlar, İtalyanlar ve en nihayet İngilizler dahi, milletimizin ne dereceye kadar haklı ve maksadında meşru olduğunu ve yaygın kuvvetini ve azimkârane niyetini ve buna karşılık merkezi hükümetin ne kadar asılsız ve millet ile alakasız âciz bir heyet olduğunu takdir etti. Milletimize karşı bu gafil ve âciz hükümet heyetine aldanarak reva gördükleri haksız muamelelere bir özür makamında olmak üzere Merzifon'u tahliye etti ve Samsun'u dahi tahliye edeceğini bildirdi ve bu tahliyeye başladı. İngilizler bilhassa devlet ve milletimizin dahili işlerine ve meşru maksat takip ettiği tahakkuk eden milli harekâtımıza katiyen müdahale etmeyeceklerine dair Eskişehir'den gönderdikleri bir özel heyet ile söz verdiler. Milleti, mukadderatının denetiminde kabine ile karşı karşıya serbest bıraktılar. İşte milli teşebbüslerimizin bağımsızlığın temini hususunda elde edilmesine muvaffak olduğu ilk netice budur. Bu milli cereyan, ancak, zatı akdesi hümayunun beyannamei şahanelerinde[1] işaret buyurulduğu üzere, memleketimizin her tarafında ve bilhassa devletin can evinde, İstanbul'da

[1] Padişahın mukaddes zatının beyannamelerinde. (Y.N.)

Kanunu Esasi hükümlerine riayeti teminle neticelenmiş olacaktır. Mevcut hükümetin geniş derecede bir iyi niyete sahip bulunduğu zannında isabet olmadığını arz etmeme müsaade buyurmanızı rica ederim. Çünkü Ferit Paşa kabinesine birçok münasebetlerle ve bilhassa Erzurum ve Sıvas Kongreleri ile hakiki vaziyetin izahında kusur edilmediği gibi, bizzat tarafı âcizanemden dahi Ferit Paşa'ya hitaben Erzurum'dan Sıvas'a dönüşüm esnasında özel olarak yazdığım tafsilatlı şifre bir telgrafta milletin kuvvet ve iradesine karşı çıkacak hiçbir kuvvet kalmadığını ve kendisinin muhalefet ve engelleme vadisinde devam etmemesi lüzumunu ve bilhassa milli emeller ile Padişah'ın arzusunu ve hükümetin icraatını birleştirmek için elinde son bir uzlaştırma kuvveti bulunduğunu ve bu asilane harekete başvurması halinde yüce Osmanlı Devleti tarihinde yeni bir altın sayfa vücuda getirilebileceğini bütün samimiyetle bildirmiştim. Bu gafil zat, buna cevap vermemekle beraber, Anadolu'daki mukaddes ve yaygın milli cereyanın İttihatçıların ve birkaç kişinin tahrikleri eseri olduğunu ilan etmekle yetindi ve menfaat hırsıyla ve kör bir cehalet ve gafletle iki tarafı idare ederek mevkilerini muhafaza edebilecekleri boş zannında bulunan birkaç valisinin aldatıcı raporlarını benim temiz ve vatanperverane uyarılarıma tercih etti. Bugün, her türlü kötülük ve hıyanet ve acz ve miskinlik mevkiinde kaldıktan ve millet de ahvalin bütün hakikatlerine tam bir açıklık ile vâkıf olduktan sonra, bize düşen vazife, en seri hareketle, zatı akdesi hümayunun mukaddes beyannamesinde irade buyurdukları üzere, yakında barış müzakeresine davet olunacak Osmanlı delegelerinin Konferans önüne milletle ahenk içinde olarak çıkabilecek, milletin hürmet ve itimadına mazhar ve Kuvayı Milliye'ye dayanan ve milli emellere itaatkâr, en layık zevattan olmasını bir an evvel temin eylemektir. Bu da âcizane zannımıza göre, Ferit Paşa'nın derhal mevkiini terk eylemesi ve zatı akdesi padişahinin itimat ettiği ve fakat milli emellere tamamen itaatkâr bir zata kabine riyasetinin verilmesiyle mümkündür. Ferit Paşa'da zerre kadar hamiyet ve vatanperverlik hissi mevcut ise, mevkiinde bir dakika bile fazla kalmasının, millet ve memleket için zararın artmasına ve hatır ve hayallerine gelmeyen büyük vahamete sebebiyet vermekten başka bir semere bahşedemeyeceğini anlaması gerekir. Eğer kendi şahsi şerefleri ve hayatları hakkında herhangi bir tereddütleri varsa, bugün için bu gibi şeylerle iştigal tenezzülünden pek yüksek olan milletimiz namına kendilerine istedikleri tarzda söz ve teminat vermeyi dahi milletimizin menfaatı gereklerinden sayarız. Fakat, tuttukları yanlış yolda inat etmeye ve direnmeye devamları halinde, ortaya çıkacak akıbetlerin mesuliyeti kendilerine ait olacaktır. İşte, siz biraderimizin telgrafnameleri ve vuku bulan hayırlı teşebbüsleri münasebetiyle bir defa daha ve son defa, asil zatları gibi kalbi cidden vatan ve millet aşkıyla ve sevgili ve muhterem hakanımıza muhabbet, kulluk ve sadakatle dolu olan, çok namuslu ve mert, kadim

arkadaşım ve kardeşlik hatırasını daima hürmetle muhafaza eylediğim kardeşim Abdülkerim Paşa Hazretleri'yle de bildirmiş olmak, bizim için her türlü vicdani huzurun teyidine vesile olmuştur.

2. Milli harekât bütün genişliği ile İstanbul'a ilerlemektedir. Bittabi Ferit Paşa ve arkadaşları buna tamamen vâkıftır. Zatıâlileri dahi bu malumatı talep buyurunuz ve aydınlanınız. Şimdi gözlerimizin önünde duran en son telgrafnamelerde, Kütahya'nın milli süvari kuvvetleri tarafından işgali ve Kütahya'daki İngiliz kuvvetlerinin özel trenle kuzeye hareketleri ve Çiftehan'a gelen bir İngiliz heyetinin oradaki Kuvayi Milliye Kumandanı'na İngilizlerin Türklerle elli senelik bir yakınlık ve dostluğa sahip bulunduğunu ve milli harekâta karşı tamamen tarafsız kalacaklarını temin eylediği ve hatta arzu edersek yardıma hazır bulunduklarını bildirdiği ve İzmit, Bolu, Zonguldak, Şile'deki Kuvayi Milliye'nin hareket için emir bekledikleri bildirilmektedir. İstanbul'da hükümetin tamamen vâkıf bulunduğumuz[1] tekmil baskılarına rağmen hazırlanmış olan Kuvayi Milliye, İngilizlerin dostça teminatıyla derhal harekete geçebilirler. Konya Valisi'nin firarı üzerine Konya'da genel ve büyük bir toplantı yapılarak namlı ulemadan Hoca Vehbi Efendi Hazretleri ahalinin oybirliğiyle vali vekâletine seçiliyor.

Aziz kardeşim, artık, bütün bu harekâtı durdurmak, yalnız ve ancak bir şeye bağlıdır ki, o da, cidden zatı hazreti padişahiye sadık ve milli emellere bütün meşru manasıyla itaatkâr bir zata kabine riyasetinin verilmesine ve ancak bu zatın milli emelleri anlayarak ona göre tedbirler almaya girişmesine bağlı bulunduğunu arz ederim.

Bütün bu söylediklerimize nazaran siz biraderimizin bir fikirleri varsa lütfen bildirmenizi rica ederim.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

C. Evvela, zatıâlileriyle birlikte bulunan ve yüce isimleri zikrolunan muhterem zevatın hepsine selam ve hürmetlerimi arza ve bildirmeye lütuf buyurmanızı rica ederim. Muazzez kardeşim, mevcut ahvalin müşkülatını ortadan kaldırmaya hizmet eder ümidiyle başladığım kısa konuşmanın bütün saflıalarını zatıâliniz izah ettiniz. İki yerde, işin hallinde isabet gösterilmediğini beyan ile özürlü makamı ifade ettiniz. Gerçi bütün ahval ve anlatılan vakalar[2]

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "vâkıf bulunduğumuz" sözcükleri, 1934 basımında "vâkıf bulunduğunuz" şeklinde. (Y.N.)

2 "Anlatılan vakalar" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "vakayii mahkiyc" sözcükleri, *Nutuk*'ta "vakayii mahalliye" (mahalli vakalar) şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.145. (Y.N.)

malum olamayınca bir meselede hakemlik etmek zor ise de, memlekete ait işin hallinde yol gösteren ışık temiz vatan endişesi olmak itibariyle, temel dayanak metin ve aydınlıktır. Bu kardeşiniz vatanın mukadderatına hükmedileceği şu sıralarda yekvücut bir millet ve hükümetin göreceği iş ve Avrupa devletleri nezdinde kazanacağı sağlam vaziyetin ancak milletin yüce haklarının teminatı olacağını ve karışık ahval karşısında sonsuz yalan dolan ve iftiraların bahşeyleyeceği zararların yine bu güzel memleketin rahmet dolu sinesine asla sığışamayacak derecede yabancı bulunan dendanın[1] bundan etmek isteyeceği istifadelerin derecelerini göz önüne alarak bunun kolay hal yoluna mazhar olmasını ve memlekete açacağı yaralara katiyen meydan bırakılmamasını arz etmek isterdim. Çıkış noktası olarak aldığıma işaret buyurduğunuz, Padişah beyannamesinin anlaşılması tarzında, mümkündür ki bendeniz hata edeyim. Yalnız müsaade ediniz de, asıl işlerin halline en büyük bir dayanak kabul edilen bu yüce beyannamedeki bütün yönleri izah ile Padişah'ın sözlerinin geniş kapsamını beyan edeyim. Ben zannediyorum ki, Padişah'ımız...

-Kerim Paşa Hazretleri, lüzumundan fazla izahat asıl maksattan iki tarafı uzaklaştırabilir ve bir de Padişah'ın beyannamesinin yorumlarıyla fazla iştigal faydasızdır. Rica ederim, asıl mesele üzerinde görüşelim!

-Asıl mesele üzerine görüşeceğiz. Müsaade buyurunuz devam edelim, Efendim.

-Rica ederim, en son söz ve teklif üzerinde anlaşalım.

-Evet, oraya geleceğiz, Efendim.

-Kerim Paşa Hazretleri, maksatlarımızın müşterek olduğuna şüphemiz yoktur. Her halde vatanımızın bütünlüğünü, milletimizin bağımsızlığını, mevcudiyetimizin müdahale ve taarruzdan korunmuşluğunu temin etmek ve bilhassa yüce saltanat ve hilafet makamına bağlılığımızı sonsuz sadakatkârane hissiyat ile muhafaza eylemek mukaddes gayesiyle vuku bulmakta olan meşru mesaimizin ve milli tezahüratın artık daha fazla kötüye yorulmasına ve düzeltilmeye muhtaç görülmesine ve hele bu düzeltmeler ve değişiklikler için de cinayet ve ihaneti sabitlik mertebesine varan bir kabine erkânının gayri meşru müdafaalarının esas alındığını görmeye tahammülümüz yoktur. Biz, siz biraderimizin hissiyatının asaletine tam emniyetimiz bulunduğu için son vaziyeti izah ve milletin kati taleplerini arz ettik. Bilmem tekrarı lazım mıdır? Zatıâlileri neticelendirilmesi gerekli bu millî arzuya karşılık, Ferit Paşa kabinesinin devletin en yüce katını hâlâ kirletmesine aracılık etmek istiyorsanız, bu mesainiz hiçbir faydalı semere bahş edemeyeceğinden başka, siz biraderimiz hakkındaki kadim kardeşlik hissiyatımızın da sarsılmasına sebep olacağından endişe ederim. Şimdi, Ferit Paşa, bir an kaybetmeksizin mevkiini na-

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde "dendanın" (dişlerin) şeklinde. Sözcüğün doğrusu "dûnanın" (alçakların) olabilir. (Y.N.)

muslu birine terk edecekse ve buna kanaatiniz varsa, hallolunacak hiçbir müşkül kalmamıştır. Aksi takdirde, yapmakta olduğunuz iyi niyetli aracılık, kalbinizin kırılmasından ve faydasız bir yorgunluktan başka bir neticeye ulaşmayacaktır ve Ferit Paşa'da mevkiini muhafaza hırsı baki ise, bunun memleket için ve millet için zarar verici olacağı açıklığına karşı, milletin, nihayette kendisinin acı akıbete uğramasına sebebiyet vereceğine emniyet etmekte olduğuna bir an bile tereddüt olunmasın. İşte kardeşim milletin ve millet namına heyetimizin telaffuz edebileceği en son ve en kati söz bundan ibarettir. Vuku bulmakta olan fiili teşebbüslerimiz de, bu sarsılmaz hakikati Padişah'ın bilgisine arza ve iletmeye yöneliktir. Siz biraderimiz, ancak bu asilane vazifeyi yapmakla, bugün vatan ve miletin zatı samilerinden beklediği dini ve milli vazifeyi yerine getirmiş olursunuz.

Mustafa Kemal

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Sözü uzatmamak tabii asli maksattır. Ve asıl gaye vatanın hayati menfaatını hedeflemektir. Kardeşim, ben sırf şahsi görüşlerimle sizlere olan yüksek kardeşlik ve alakama dayanarak burada bir uzlaştırma teşebbüsünde bulunmak istedim. Hiçbir şekilde hükümetin bir nüfuz veya maksadını desteklemek yolunu tutarak kendimi alakalı kılmadım. Onun için hükümet müdafaası benim yazılarımın haricinde kalır; ben o bildiğiniz nezih ve pek seçici can ve vicdanım ile hayırhah bir teşebbüste bulunayım dedim. Milli harekâtın gayesini hedefleyen vaziyete aykırı veyahut ki hükümetin memuriyetine bağlı bir fikrim olamaz. Ah, ne olurdu, bugün memleketimizin mukadderatı hallolunduğu şu sırada hükümet milletin emellerine tecelligâh ve aynı zamanda her ikisi tek gönül ve tek yön olsa diye kaygılanır ve belki asil bir teşebbüs ile buna çare bulurum dedim ve hakikaten hiç kimsenin buralarda yanıp yakılmadığı böyle asil bir aracılık işine adım atmak istedim. Siz beni sözlerinizle rencide etmezsiniz, çünkü muhterem vatani gayemizin kıl kadar yekdiğerinden farkı olmadığını ve size belki harici tehlikelerimizi duyurabilirim diye şahsen teşebbüste bulundum; hükümet ile şu ana kadar bir temas ve münasebetim olmayıp birinci kere bu yüce iş için olmuştur. Ah ruhum, ben bu teşebbüsten geri durayım. Fakat her nefes alan fert de bu semtlerde[1] vaziyeti ıslah için düşünmek ve teşebbüs etmek külfetine katlanmaz. Bir nebze, diğer kesilen telgrafımda bahsetmek istediğim, o mühim Padişah beyanatının derleyip toplayıcı olmasıdır. İşte o kuvvettir ki, müşkülatı halleden makamını hakkıy-

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "semtlerde" sözcüğü, 1934 basımında "suretlerde" şeklinde. (Y.N.)

la kazanmıştır. Bendeniz de ona işaret ile meselenin hallini daha kolay görürdüm. Memleketimizin bütün kuvvet ve bütünlüğü ile dokunulmazlığı elbette Hafızı Huda nezdinde emniyettedir. Yoksa benim iyi niyetli teşebbüsüm bunda kıymetsizdir. Hükümetin katiyen çekilmesine ait kati kararlar üzerine eksiksiz ve fazlasız bir yüce eserin yapılması, tabiidir ki, hükümet haricinde sırf Allah'ına ve sağlam vicdanına ve iyi niyetli azim ve iradesine dayanan benim gibi bir millet ferdinin burada tek başına yapacağı bir teşebbüs veya fiil ile[1] bu maksadı temin edecek Padişahımız Efendimiz Hazretleri yüce hakem olduklarından, bütün milletin asil gayeleri ve vatani maksat ve hizmetlerin tanzim ve halli o mukaddes makama aittir. İşte kardeşim, sırf ferdi olarak ve vatan için burada yaptığım şu teşebbüs elbette Allah'ın ve milletin nezdinde, bütün asaleti ile pirayedar[2] kalır ve işin hakiki sahibi olan kadir Allah, millet ve vatanın kurtuluşunu temin edecek esasları, sebep olanlara böylece bağlayarak tamamlar. Ulu Allah'a müşkülatı havale eyler, hürmetlerimi herkese takdim eder ve kıymetli gözlerinizden öperim.

Abdülkerim

Saat: 4.5 sonrada

Kerim Paşa Hazretleri'ne

Beyanatı âliyelerinin esas noktalarına sıra ile cevap arz edilecektir. Siz biraderimizi, hakkımızdaki kardeşlik alakasına dayanarak işbu hayırlı teşebbüste bulunmalarından dolayı ne derece haklı bulmakta isek, bizce kendiliğinden düşük olan Ferit Paşa ve arkadaşlarının alçakça hareketleri hakkında bilhassa arz ettiğimiz izahattan sonra, artık böyle bir heyetle arabulmanın vatan ve milletimize zararlı olacağını takdirde o derece sürat gösterileceğine itimat etmek isteriz. Şu mühim ve tarihi zamanda tıpkı zatıâlileri gibi hükümetin, milletin emellerine tecelligâh, aynı zamanda her ikisinin tek gönül ve tek yön olamamasından[3] pek üzgünüz. Milletin Allah'ın beğeneceği yoldaki bütün mesaisi sırf bu hususun teminine yöneliktir.

Bize lütfen duyurmayı hatırlattığınız harici tehlikeler hakkında açık ve kati ve sağlam en son malumatı elde etmiş bulunmaktayız.

Hükümet ile şu ana kadar hiçbir temas ve münasebette bulunmayıp da, bu kere ve fakat artık ne yazık ki hükümet milletin her bakımdan itimatsızlığına

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti ve 1934 basımlarında bu şekildedir. Burada "olmaz" gibi bir sözcük olmalı. (Y.N.)

2 Pirayedar: Süs babş eden, süsleyen. (Y.N.)

3 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "olamamasından" sözcüğü, 1934 basımında "olmamasından" şeklinde. (Y.N.)

uğradıktan sonra temas ve münasebet aramaya kalkışmanız, pek çok sevdiğimiz siz biraderimiz için kötü bir tesadüf ve talihtir. Padişahımız Efendimiz Hazretleri'nin yüksek heyecan gösteren milletimizin tezahüratını pek yüce ve meşru bir gaye suretinde zikir buyurmuş olduğu hakkındaki asilane teyitlerine hassaten teşekkürler eder ve bu vesile ile de şanlı Padişah'ımıza ebedi hürmet ve sadakatimizi tekrar eyleriz. Şimdiye kadar müşkülat halleden makamını hakkıyla kazanmış süddei mülûkâneye[1] maruzat ve istirhamlar ulaştırılmasını engelleyerek ihanetini artıran Ferit Paşa kabinesine de lanet etmekten kendini almak mümkün değildir. Hakikaten bu lanet edilesice engelleme olmasaydı meselenin hallinin tasavvur buyurulduğu gibi kolay olacağına şüphe yoktu.

Hükümetin katiyen çekilmesine ait kati kararlar üzerine eksiksiz ve fazlasız bir yüce eserin vücut bulduğu müjdesini bekliyoruz. Bu yüce eserin zatıâlileri ve âcizleri gibi bir iki ferdin değil, bütün milletin istirhamlarının neticesi olarak büyük Padişahımız Efendimiz Hazretleri tarafından tesis buyurulacağı tabii bir husustur.

Bütün bu haberleşmelerimize maddi bir netice vermiş olmak için müsaade buyurursanız siz biraderimize şu soruyu soralım:

Maksat ve gayelerimiz bir ve bilhassa millet ile hükümetin tek gönül olması kati emeldir. Bugün iktidar mevkiini işgalde direnen Ferit Paşa kabinesinin acz ve ihaneti milletçe sabittir. Dolayısıyla bizim ve zatıâlileri gibi hamiyet erbabının ve vatanperverlerin alacağı teşebbüsün gayesi ne olmak lazım gelir? İdaresinin her dakikasından millet için, gelecekteki mukadderatımız için yeni bir felaket sebebi hazırlamaktan başka bir semere beklenmeyen Ferit Paşa ile milletin arasını bulmak imkânsızlığıyla iştigal mi, yoksa bir an evvel bu gayri meşru heyetin yerine memleket ve milletin ihtiyaçları ve mukadderatıyla orantılı yeni bir heyetin devlet işlerini üstlenmesi lüzumunu zatı akdesi hümayuna arza ve bildirmeye yol aramak mıdır? Lütfen bu iki noktadan biri için evet veya hayır suretinde cevap verirseniz, Allah'ın ve milletin nezdinde bütün asaletiyle pirayedar kalacağına şüphe olmayan asilane teşebbüslerinin bizlere ait tarafındaki safhasını iyi tamamlamış olursunuz. Cümleten asil ve nezih vicdanınızı yansıtan gözlerinizi öperiz kardeşim.

Mustafa Kemal

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Son cevaba ait kanaatim:

Yüce padişahlık makamı her müracaatın ve bütün müşkülatın kati çözüm makamı olup, meşru bir devlette bu yüce makam, bütün millet fertlerinin yö-

1 Süddei mülûkâne: Padişah'ın kapısı. "Padişah'ın katına" anlamında. (Y.N.)

neleceği mihraptır. Aynı zamanda Anadolu'nun bütün maruzatının Hilafetpenahilerinin bilgisine sunulduğu hakkında bendenize malumat vermişlerdir. O halde, amme işlerinin kıblegâhı ve yüce maksatların kabulgâhı olan Padişahımız Efendimizin her şey bilgileri dahilindedir demek ve bariz çarelerin tezahür veya devam ettirilmesi Allah'ın beğendiği nezdlerinde mevcut bulunuyor demek lazım gelecek. Padişah'ın beyanatının memleketin idaresine ve safhalarına ait geçen diğer noktalarından çıkarılan manalar da gözler önündedir. İşte kardeşim, bütün mevcudiyetimizle bu güzel vatanın kurtuluşu için Padişah'ın yüce fikirlerinin dayanağı etrafında milletin emellerinin, harici alçakların aşağılık menfaatını reddedecek ve çürütecek surette halline inşallah kudretli kalırız. Bu büyük maceranın en son girdiği safhalar sökülüp atılmış olsaydı, ah, bütün vatan zindeliğiyle hep bir ağızdan harice haykıracaktı. Bizim vatanımızın hakkı vaki çekişmelerle bozulamaz ve hakem olan Padişahımız Efendimizin emelleri de vatanın bunu maddeten kucaklaması ile selamet sahiline ulaştıracaklar ve yine Allah'ın azameti gereği Cenabı Mevla nice yüce sebepler yaratarak ve telkin ederek, halli müşkül olan bu meseleyi tamamen hal buyuracaktır. Elbette ki, Huda'nın emri güzeldir ve yakındır. Yedullahi fevka eydihim.[1] Geleceğimiz,[2] Mevla'nın lütfu ile milli haklarımız yüceliğinde çok mübarek ve hayırlı olacaktır. İşte ruhu Kerim budur. Ruhu muazzezim.

Abdülkerim

Saat: 6.10 sonra

Büyük Hazret,

Ümmet ve milletin yüce mihrabı bilmekteki kati kanaatimiz icaplarındandır ki, milletin her türlü maruzat ve istirhamlarını süddei seniyei mülûkâneye arza ve bildirmeye yol bulmak için teşebbüsten geri durmadık. Ferit Paşa ve arkadaşlarının bu has ve nezih emele set çekmeye çalışmasına rağmen yine aynı kulluk yolunda berdevam bulunmaktayız. Yalnız burada müsaade buyurursanız, büyük bir hatadan siz biraderimizi kurtarmak maksadıyla arz edelim ki, Anadolu'nun bütün maruzatının Hilafetpenahi'nin bilgisine sunulduğu hakkındaki malumata, milletin henüz itimadı kati değildir. Çünkü, millet emindir ki, sevgili ve büyük hakanları, ihanetkârane fiil ve hareketleri sabit olan birkaç şahsı hiçbir vakit bütün kalp ve vicdan ve mevcudiyetleriyle ve en derin kulluk hissiyatı ile padişah ve halifelerine bağlı bulunan koca asil milletlerine tercih buyurmazlar.

1 Fetih Sûresi'nin 10. Ayeti'nden: "Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir." (Y.N.)

2 "Geleceğimiz" sözcüğünün aslı olan "atimiz" sözcüğü, *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yanlışlıkla "ayetimiz" şeklinde. Aynı sözcük *Nutuk*'taki alıntıda ve Vesika: 113'te "atimiz" (geleceğimiz) şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.147. (Y.N.)

Bütün mesaimiz güzel vatanın kurtuluşu için Padişah'ın yüce fikirlerinin dayanağı etrafında metin ve müdrik bir kütle teşkilidir. İnşallahu teâlâ bugünkü hal dahi tam bir sükûnet ve muvaffakiyetle geçecektir. Bütün vatan bütün zindeliğiyle hariçten evvel dahilde ve bütün müessif ahvale sebebiyet veren Ferit Paşa ve mesai arkadaşlarına karşı hep bir ağızdan haykırınaktadır. Cenabı Kadiri Mutlak'ın her türlü halli müşkül meselelerin halline sebepler yaratacaklarından eminiz.

Pek güzel ve yakın olan Allah'ın emrinin tecellisiyle bedbaht ve mazlum asil milletimizin kurtuluş ve selamete mazhar olmasını, Allah'ın rahmet deryasından niyaz eyler ve ufukları daima "bir dudi muannitle"[1] sarılı olan İstanbul'daki bazı zevatın hakikati görmekteki hasis direnme hislerinin son bulmasını bekleriz. Milletin asil ruhu,[2] işte böyle mütehassistir. Muhterem kardeşim, yalnız tekraretmekliğime müsaadenizi rica ederim ki, evet veya hayır suretinde cevap verilmesini istirham eylediğimiz sorular ne yazık ki cevapsız bırakılmıştır. Azizim! Yedullahi fevka eydihim. Fakat bununla beraber, müşkülleri ve meseleleri halle girişenlerin kararlaştırılmış bir hedefi olmak gerektir. Biraderimizin malumudur ki, yedi sekiz saatten beri birbirimize söylediğimiz fikirler ve görüşler, âcizane zannımızca ne zatiâlinizde ve ne de bizde hiçbir şekilde yeni intibalara en ufak bir tesir dahi yapamamıştır. Millet Allah'ın büyüklüğüne ve Hilafetpenahi'nin hakiki emellerine dayanarak ve sığınarak maksatlarını elde ve taleplerini temin eyleyecektir. Bu konuda Allah'ın emrini yerine getirecektir ve buyurduğunuz gibi, milli haklarımız çok mübarek ve hayırlı olacaktır. Lütufkâr dualarının eksik edilmemesini rica ederim. Çalışmak bizden, yardım baki Allah'tandır.

Mustafa Kemal

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Son iki sözüm ruhum: Milli emellerin vatanın korunması[3] ve yüce haklara ait esaslarını yüceltmek ve korumak şartıyla bütün haberleşmemizde hem mevcut hakikatler ve hem de halis temenniler ortaya konulmuştur. Zannedersem

1 "İnatçı bir dumanla" anlamına gelen bu sözcüklerle, Tevfik Fikret'in "Sis" adlı şiirindeki "Sarmış yine âfâkını bir dûdi muannid" dizesine gönderme yapılmaktadır. Mustafa Kemal Paşa, 1905-1908 yılları arasında tuttuğu not defterinin ilk sayfalarına bu şiiri bütünüyle kaydetmiştir. Bkz. fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk'ün Not Defterleri-V*, Genelkurmay ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s.373-385. (Y.N.)

2 "Milletin asil ruhu" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "ruhu necibi millet" sözcükleri, *Nutuk*'ta "ruhu necibi millet de" (milletin asil ruhu da) şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.148. (Y.N.)

3 "Vatanın korunması" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "hıraseti vatan" sözcükleri, 1934 basımında yanlışlıkla "haraseti vatan" şeklinde. (Y.N.)

bugünkü ahvalde bunların büyük vaziyetleri kalır[1] ve "Yedullah" ayeti celilesi de hayır ile kabul buyurulmak üzere sarf edilmiştir. İşte ruhum, hepsi bu.

Herkesi muhabbetlerle kucaklarım. Allahaısmarladık, yine görüşeceğiz muazzez kardeşim Efendim.

Abdülkerim

Teşekkür ederim kardeşim. İnşallah yine görüşmekle müşerref oluruz. Halis niyetleriniz büyük sevap sebebi olur. Siz biraderimizin hatırında kalmak üzere son bir cümle arz ediyorum. Millet kuvvetli, idrak sahibi, azminde katidir. Fiili harekât seri cereyanını almıştır. Şevketli ve büyük tacidarın lütfen ve inayetle karar vermeleri ve meseleyi halletmeleri zamanıdır. Ve bu kararın -ki her türlü kararların üstünde olacak ve şüphesiz asil milletleri hakkında Hilafetpenahi'nin özel lütfunu ihtiva edecektir- verilmesi anında her şey tam nizamını bulmakta bir an gecikmeyecektir. Allah'a emanet olunuz kardeşim.

Mustafa Kemal

-Allahaısmarladık cümleten gidiyoruz.
-Allah selamet versin, Efendim.

Vesika: 113.

Horhor, 8.11.1919

Milli Harekât Dersaadet Delegesi Vâsıf Beyefendi'ye

Muazzez Efendim;

Geçen gün zatıâlilerinizle cereyan eden sohbetimizde memleketin yüce selameti ve milletin tam saadeti söz konusu olarak esas muvaffakiyeti zedeleyecek en küçük duraklamaların[2] bile ortadan kaldırılması ve vatan işlerinin her yönüyle kolaylaştırılması konuşulmuş ve bunda güven verici hasletlerinizin Allah'ın yardımlarının müjdecisi olacağı[3] kanaatleri belirtilmişti. Apaçık şeylerdendir ki, milletin asil maksadının -bu muazzam mücahedede bütün büyüklükleriyle hakikat nurları serperek- cihanda hükümran olan asil milli ka-

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "kalır" sözcüğü 1934 basımında yoktur. (Y.N.)

2 "Duraklamaların" sözcüğünün aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "sekenatın" sözcüğü, 1934 basımında "seketatın" şeklinde. (Y.N.)

3 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1934 basımında yer alan "olacağı" sözcüğü, 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında "olunacağı" şeklinde. (Y.N.)

nunların hakperestlikten doğduğu ve bunun yok olmasının mantıki imkânsızlık derecesinde imkânsız bulunduğu elbette ispatlanmış ahvalden kalacaktır.

İtirazlar, ihtiraslar veya ki tatbikattaki bazı sakatlıklar, nurdan yaratılmış[1] bu çocuğu asla boğamayacaktır. Millet hayat hakkını ve ondaki teşebbüsün büyüklüğünü yüce kudretlerden, asil nasiplerden almaktadır... Bunu bir temenni veyahut bir fikir makamında arz etmem. Bu beyanat hep kesin hüküm teşkil eden davaların neticeleri şeklinde sabit ve tahakkuk etmiş şeylerdendir. Yalnız bunun idrakinde tam adalet, gereken hakkaniyet[2] ve muhalifleri boş inanışları reddederek yanımıza çekmeye muvaffakiyet şarttır. Bu başlangıç ile burada yüksek bir giriş yaparak asıl bu büyük keşmekeşteki naçiz hareketime sözü getirerek hakikati izah etmek isterim. Bu hareket, başlı başına, fevkalade bir teşebbüsten ibaret bulunmuştur. O zamanın baskılarına göre pek tarihi olan bu teşebbüsüm uzun bir haberleşme neticesinde Heyeti Temsiliye'ce bilinmiş ise de, birçok noktaları veya safhaları belli zihniyetlerle belki anlaşılamamış olduğundan ve haberleşmenin başında bazı kısımlarında tereddütler görülmüş olduğundan, bunun yanlış telkinlerini ortadan kaldırmak ve haberleşme zamanında iki tarafça geçirilen asabiyetlere rağmen nezahetler ve selametler ile süslenmiş bir asil maksat için nasıl araya atıldığımı bir kere daha açıklığa kavuşturmak isterim. Bu izah benim için manevi bir ihtiyaçtır. Zira en güç olarak yapılabilen bu harekâta o zaman İstanbul'da tek bir kişi bile müteşebbis bulunamamıştı; hatta diyebilirim ki, değil müteşebbis, bunu tam olarak hatırına getiren bile yok gibiydi.

İşte memleketin tehlike çıkmazına atılması ve pusudaki kuvvetlerin hilekâr baskılarına dayanarak maazallah dahilde büyük boğazlaşmalara başlanması pek endişe ile hissolunurken, karanlık saikler ile vatanımızın böylece tehlikeye düşmesi tarihin teyit olunmuş[3] kötülüklerinden görülerek, milletin asil azim ve maksadını sırf vatanın geleceği üzüntüsü teşkil eylediği, açıklıkla ait olduğu makama bildirilmiştir. Bu Hakk'ın yücelerden yüce kudretinin her halde idarenin fikrinin sapkınlığına[4] galebesindeki kanaat, aracılığın iki tarafa duyurulmasındaki müşkülatı hafifletmiş ve hatta Huda'nın lütfuyla her şeyi ortadan kaldırarak bu zor işte tek başıma beni müteşebbis bırakmıştır.

1 "Yaratılmış" sözcüğünün aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1934 basınında yer alan "masug" sözcüğü, 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında "vuzu'" (vav-dat-vav-ayın) şeklinde. (Y.N.)

2 "Hakkaniyet" sözcüğünün aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "nasfet" sözcüğü, 1934 basımında "nısfet" şeklinde. (Y.N.)

3 "Teyit olunmuş" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "müeyyed" sözcüğü, 1934 basımında "müebbed" şeklinde. (Y.N.)

4 "İdarenin fikrinin sapkınlığına" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "dalâleti fikriyeyi idariyeye" sözcükleri, 1934 basımında "delâleti fikriyeyi idariyeye" (idarenin fikrine aracı olmaya) şeklinde. (Y.N.)

Halin cereyanı şöyledir: Meseleyi evvela vekillerden Hadi Paşa'ya açarak beni hükümet reisi ile görüştürmesini rica ve Hakk'ın lütfu ile bu teşebbüsten vatana makbul bir hayır doğacağını ilave ve beyan eyledim. Beyanın ciddiyeti ve sözlerin nezaheti bu zatıâlide iyi karşılamaya bir intiba oldu. Kendileri Sadrazam Paşa'ya telefonla müracaat ederek nihayetinde görüşülmek ve müzakere olunmak kararlaştırıldı. Kendim Sadrazam nezdine Hadi Paşa ile gittim. Hadi Paşa'nın ufak bir takdiminden sonra söyleyeceklerim hakkında bir saat kadar görüş beyan bu harekâtın en yüce vatan kaygısıyla yapıldığını ve başka bir endişe olamayacağını lisanımın bütün kuvveti derecesinde irat ve en nihayet tarafımdan haberleşmeye başlayarak anlaşılmak imkânını aramaya ve temin etmeye kendilerini razı eyledim. Bu rıza, iyi bir neticeye işaret gibiydi. Ondan sonra haberleşme başladı. Evvela bir şifre yazdım; buna bir harf bile ilave etmedi ve bu haberleşmeden Padişahımız Efendimiz de haberdar kılındı ve yazılan şifre içeriği asil şahsına sunuldu. Sonra uzun telgraf haberleşmesi cereyan etti. Ve bu bir gün sürdü. Bunun metni hem bende ve hem de Heyeti Mümessile[1] nezdinde mevcuttur. Bu haberleşmelerde hep yüce heyete Padişahımız Efendimiz Hazretleri'nin bütün işlere sahip ve tezahür eden haller veya emirler ve hareketlerin nezdi hümayunlarında[2] malum şeylerden olduğu bildirilmekle beraber, Padişah'ımıza bütün isteklerin arz ve ulaştırılmasına yol aramak suretindeki hareketimin tercih olunması lüzumuna dair olan telgraf sorusuna karşı da hep oranın yönelinecek "mihrap" olduğunu, aşağıda aynen yazdığım ve fakat pek yüksek idari esaslar ve mevcut hakikatlerin tecelli ettiği yer olarak gördüğüm ayetlerle tespit ve işaret eyledim... Cümlelerim şunlardır: "Yüce padişahlık makamı her müracaatın ve bütün müşkülatın kati çözüm makamı olup, millet fertlerinin yöneleceği mihraptır. Aynı zamanda Anadolu'nun bütün maruzatının Hilafetpenahilerinin bilgisine sunulduğu hakkında bendenize malumat vermişlerdir. O halde, amme işlerinin kıblegâhı ve yüce maksatların kabulgâhı olan Padişahımız Efendimiz Hazretleri'nin her şey bilgileri dahilindedir demek ve bariz çarelerin tezahür veya devam ettirilmesi Allah'ın beğendiği nezdlerinde mevcut bulunuyor demek lazım gelecek. Padişah'ın beyanatının memleketin idaresine ve safhalarına ait geçen diğer noktalarından çıkarılan manalar da gözler önündedir. İşte kardeşim, bütün mevcudiyetimizle bu güzel vatanın kurtuluşu için Padişah'ın yüce fikirlerinin dayanağı etrafında milletin emellerinin, harici alçakların aşağılık menfaatını reddedecek ve çürütecek surette inşallah halline kudretli kalırız... ve yine Cenabı Mevla nice yüce sebepler yaratarak ve telkin ederek, halli müşkül olan bu meseleyi tamamen hal buyuracaktır. Elbette ki,

1 Heyeti Temsiliye. (Y.N.)
2 Padişah'ın nezdinde. (Y.N.)

Huda'nın emri güzeldir ve yakındır!.. Geleceğimiz, Mevla'nın lütfu ile milli haklarımız yüceliğinde çok mübarek ve hayırlı olacaktır." İşte efendim, bu cümleler gibi hakikatleri içeren ve asil maksadın tecellisine saik esasları bildiren nice sağlam beyanat hep haberleşmelerimizi süslemiştir.

Ben bütün haberleşmelerimizde tek bir insan idim ve Heyeti Mümessile'ye, Padişah'ımıza devamlı olarak müracaat lüzumuyla beraber her şeyin arz edildiğinin de bilinmesini ve bu haberleşmelerimizin de verileceğini ve halli müşkül meselenin yakında hallolunacağını, söylenebilecek bariz cümlelerle bildirdim. Bu haberleşmeleri hep Padişah'ımız aynen görerek istenen neticenin kati olarak tatbikine ve halli müşkül meselenin halline lütfen nihayetinde rıza fermanı verdiler... Diyebilirim ki, eski sadrazam en son haberleşme neticesiyle ve bunun pek devamlı tesiri ve ciddi tartışılmasıyla nihayetinde çekilmek lüzumuna inanarak ve bütün manevi kuvveti ve mukavemeti kırılarak istifasını takdim eyledi. İşte sessiz sedasız, vatan için çalışılan ve tek başına naçiz ve temiz bir azimle başarılan büyük vaka budur...

Nazarı dikkate alınmalıdır ki, bu yazıları ben yazmış ve eski sadrazam ile Padişahımız Efendimiz Hazretleri, bunun bütünüyle cereyanından sonra, neticelerini öğrenerek sağlamlık derecesi karşısında karar vermişlerdir... Teşebbüsün ve yazılan yazıların ne dereceye kadar yüksek noktaları ihtiva ettiği ve nasıl bir temiz vicdan ve parlak fikir ile yaşanan hakikatlerin kâğıda döküldüğü elbette Allah'ın nezdinde ve millet tarihinin nazarında asaletin pirayedarı[1] kalacaktır.

Bütün bunları açıklamaya beni sevk eden sebepler "geçmiş maceranın hakikatlerini tespittir". Bunun hasıl edilmesinden sonra yüce gaye hakkındaki mazhariyetler için vatanın naçiz bir ferdi olmak itibariyle bir iki söz söylemek isterim: Vatanımızın selametini hedefleyen asil milli harekâtın bu kadar müşkül safhalarından sonra, hatta tozlandırıcı duraklamalardan[2] arınmışlığını göstererek bunun bütün özüyle muhitin tesirlerinden azade tutulması ve yozlaşmış yönlerini uzak ve hükümsüz bırakarak sırf vatanın selameti için fikir gruplarını ve hatta "müellefei kulûbü"[3] Peygamber zamanındaki yüce siyasetin takibiyle şu pek nazik devirde yanımıza çekip yaklaştırmaya ve yüce maksadın teminine mümkün mertebe dağdağasızca muvaffakiyet elvermesi ve harici tesirlerin her türlü sonu kötü aldatma ve hilelerinden sakınarak hiç-

1 Pirayedar: Süs balış eden, süsleyen. (Y.N.)

2 "Duraklamalardan" sözcüğünün aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "sekenattan" sözcüğü, 1934 basımında "seketattan" şeklinde. (Y.N.)

3 Müellefei kulûb: Kalpleri kazanılacak, hoşnut edilecek olanlar. İslamda yeni Müslüman olmuşlar için kullanılmıştır. Sonra bunları İslamiyete daha çok kazanmak için kendilerine devlet bütçesinden yardım yapılması buyurulmuştur. Bu buyruğu, İslamiyetin artık tutunduğu gerekçesiyle Halife Ömer uygulamamıştır. (Y.N.)

birine öncelik vermeksizin bütün büyük İtilaf devletlerinin, yüce ve yüksek milli hakkımızı kabul ederek teveccüh ve yardımlarını temine ve onlara karşı düşmanların telkinleri üzere kuvvet hissettirmek veyahut ki memlekette huzur ve selametin ortadan kaldırılmasına milli teşkilatça sebep olunmak tarzındaki boş iddialar ve iftiraların her türlü yüce teşebbüsler ve iyi münasebetler ile bertaraf olunmasına katiyen muvaffakiyet kazanılmasıdır. Bu da, en yüce sağlam hükümlerin tatbikiyle, Allah'ın lütfuyla milli harekâtça bu noktaların istikrara kavuşturulmasındaki mazhariyetlerle mümkündür...

Baki muhabbet arzı eder, gözlerinizi hasretle öperim. Bu kâğıdımın bir suretini Heyeti Temsiliye'ye göndermek lütfunu esirgemezseniz, yüksek hakikatlerin tamamen ve iştiraken yayılmasına lütfetmiş olursunuz muazzez Efendim.

Erkânıharbiye Mirlivası
Abdülkerim

Vesika: 114.

Telgraf — Trabzon, 18.9.1919

Sıvas'ta Şarki Anadolu Heyeti Müdafaai Hukuk Cemiyeti Temsilcisi'ne

Hükümetimizin bizden irtibatı kesmek mecburiyetinde kaldığı surette dahi bizim hükümetimizden irtibatı koparmamamız esası üzerine tertip edilmiş olan Şarki Anadolu Vilayatı Müdafaai Hukuk Cemiyeti Nizamnamesi'nin dördüncü maddesinin açıklığına aykırı olan ve milli menfaatları ihlal eden altı maddeyi kabul etmiyoruz. Maruzatımızın Zatı Şahane'ye bildirilmesi hususu ise gönderilecek bir heyet ile temin olunabilir kanaatindeyiz. Merciiyet meselesi için resmi haberleşmelerin eskisi gibi icrasına mâni olunmaması kâfidir. Meselenin diğer yönleri hakkında İzzet ve Servet Beylerin telgraflarını tasvip ettiğimizi hürmetle arz eyleriz.

Müdafaai Hukuk Cemiyeti Reisi
Rıza

Belediye Reisi
Hüseyin Hamdi

Vesika: 115.

Erzurum'da Kâzım Paşa ile Makine Başında Haberleşmeler[1]

Telgraf — Sıvas, 19 Eylül 1919

S:[2] Ardase'ye[3] ne vakit teşrif buyuracaksınız?

Evvela Trabzon'dan gelen son bir telgrafı aynen arz edeceğim. Sonra görüşmeye devam ederiz.

SURET

Sıvas'ta Şarki Anadolu Heyeti Müdafaai Hukuk Cemiyeti Temsilcisi'ne: Hükümetimizin bizden irtibatı kesmek mecburiyetinde kaldığı surette dahi bizim hükümetimizden irtibatı koparmamamız esası üzerine tertip edilmiş olan Şarki Anadolu Vilayatı Müdafaai Hukuk Cemiyeti Nizamnamesi'nin dördüncü maddesinin açıklığına aykırı olan ve milli menfaatları ihlal eden altı maddeyi kabul etmiyoruz. Maruzatımızın Zatı Şahane'ye bildirilmesi hususu ise gönderilecek bir heyet ile temin olunabilir kanaatindeyiz. Merci meselesi için resmi haberleşmelerin eskisi gibi icrasına mâni olunmaması kâfidir. Meselenin diğer yönleri hakkında İzzet ve Servet Beylerin telgraflarını tasvip ettiğimizi hürmetle arz eyleriz. 18.9.1919. Belediye Reisi Hüseyin Hamdi, Müdafaai Hukuk Cemiyeti Reisi Rıza.

C:[4] Amerikalıların Erzurum'dan gitmesinden sonraya bıraktım. Trabzon Valisi ile dün gece makine başında görüştüm. Özetini arz edeceğim. Burada makine başında Paşa Hazretleri, Kâzım. Rüştü, İbrahim Tali, Saffet, Mustafa ve Fahri Beyler vardır. Oradaki zevatın da bildirilmesi rica olunur.

Vali bendenizle görüşmek için giriş olarak dikkate değer bir dereceden[5] sonra esasa girişti. Şu vaziyetin ıslahı için çareler aranması arzusunda olduğunu söyleyerek şu soruları sordu:

1. Bu hal devam ederse siyasi, mali, iktisadi ve idari vaziyetimiz ne olacaktır?

1 Mustafa Kemal Paşa ile Kâzım Karabekir arasındaki bu haberleşmeler *Nutuk*'un Vesikalar cildinde özet olarak yer almaktadır. Tamamı için bkz. Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.262-271; *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.4, Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2000, s.72-77. (Y.N.)

2 Soru. (Y.N.)

3 Ardase: Gümüşhane'nin antik dönemdeki adı "Aradase" (Ardasa) olan Torul ilçesinin merkezi. (Y.N.)

4 Cevap. (Y.N.)

5 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "dereceden" sözcüğü *İstiklâl Harbimiz*'de "medhiyeden" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*. s.268. (Y.N.)

2. Dersaadet'in sessizliği devam ederse ne gibi tesirli tedbirler düşünülmektedir? Memleket ve milletin selamet ve saadeti düşünüldüğünden, bu gayeye ulaşmak için ne gibi engeller çıkabileceği düşünüldüğü.[1]

3. 1908'de Selanik bildirimleri ve 31 Mart'ta Hareket Ordusu muameleleri ve Mahmut Şevket Paşa'nın teminatına rağmen sonradan garip bir şekil ortaya çıkması acaba şüphe uyandırıcı birer geçmiş teşkil etmez mi? Gerek ordu gerek vilayetler tarafından kabineye itimatsızlık meselesi daha başka yolda tutturulmuş olsaydı acaba daha tesirli olmaz mıydı? Sultanlar içinde mümtaz bir mevki işgal eden Şevketmeap Efendimize daha başka yolda tedbirlerle maruzatta bulunularak itimatları kazanılamaz mıydı?

Bunlara karşı verdiğim cevaplar:

1. Bu hal devam ededursun. Evvela millet ve hükümetin her ferdi namus ve hamiyet vazifesini yapmalı. Yani ihanet eden bu hükümeti istifaya davet etmeli ve zorlamalı.

2. Dersaadet'in sessizliği devam edemez. Çünkü Padişahımız Efendimiz Hazretleri bu kabinenin hıyanetini öğrenince bunları bir dakika mevkilerinde tutmayacak ve meşru milli emellere dayanan, akıl ve tedbire hakkıyla sahip meşru bir kabineyi işbaşına getirecek ve bunlar da siyasi, iktisadi vesair tedbirleri yapacaklardır. Zatı şahanelerinin bu ihaneti öğrenmesi için vaziyet muhtelif vasıtalar ile hakipayi hümayuna[2] arz edilmiştir.

3. Bugünkü vaziyetin 1908 ve 31 Mart vaziyetleriyle mukayesesi tasavvur bile edilemez. Bugün millet meşru hakkını müdafaa ediyor ve kullanıyor. Maksat diktatörlük ima etmekse,[3] buna artık bu memlekette imkân tasavvur olunamaz. Padişahımız Efendimiz Hazretleri'ne karşı da[4] kulluk ve sadakatimiz pek derin ve sonsuzdur ve bunun içindir ki, tazim ve kulluk vecibelerine sadakatle uyarak şikâyetlerimizi Hilafetpenah Efendimize bildirdik.

Bundan başka Vali, İstanbul'a açıkça müracaat etmeye davet olunmuş ve Ömer Fevzi haininin yakalanması vasıtalarının tamamlanması diyerek,[5] bu gibi hainlerin beyanname asmak vesaire gibi zehir ve afet[6] saçmamaları hususlarının temini temenni olunmuştur. Vali, İstanbul'a bir heyet gönderilerek keyfiyetin Padişah'a arzını ve bu heyetle kendisinin de gitmesini teklif etmiş

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "düşünüldüğü" sözcüğü *İstiklâl Harbimiz*'de "düşünüldü mü?" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.268. (Y.N.)

2 "Padişah'ın yüce katına" anlamında. (Y.N.)

3 "İma etmekse" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "ihsas etmekse" sözcükleri *İstiklâl Harbimiz*'de "ihdas etmekse" (meydana getirmekse) şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.269. (Y.N.)

4 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "da" bağlacı *İstiklâl Harbimiz*'de yoktur. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.269. (Y.N.)

5 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "diyerek" sözcüğü *İstiklâl Harbimiz*'de "ve bir daha" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.269. (Y.N.)

6 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "afet" sözcüğü *İstiklâl Harbimiz*'de "iftira" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.269. (Y.N.)

ise de, bizim muhtelif vasıtalar ile keyfiyeti arza giriştiğimize göre, bu fikrinden vazgeçmiştir. Böyle bir heyetin gitmesi ve buna saray ahvaline vâkıf olan Gümüşhane delegesi Zeki Bey'in de ilavesi teklif edilmektedir.

Vesika: 116.

Dikkatle çekilecek ve alınacaktır.
Aceledir.

Torul, 21.9.1919

Sıvas'ta Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Burada birkaç gündür dağdağaya sebep olan Trabzon delegelerinin ileri sürdükleri itiraz, Doğu Vilayetleri Kongresi kararlarına[1] muhalif olarak üç zatın gitmesi lazım iken adedinin artırılması, Sıvas'ta Heyeti Temsiliye tesis ve bu heyete lüzumlu şartlara sahip olmayan zevatın tayin edildiği ve Sıvas tabi olacak iken tabi olunan bir hale getirilmesi ve Dersaadet'le münasebetlerin yeniden kurulması cümleleriyle özetlenebilir. Bu gibi tarihi ve fevkalade anlarda kuvvetlerin birleştirilmesi ve milli emellere seçilmiş zevatın tercüman olması ve genel kurulu yalnız bu kuvvetin nizama koyması farzdır. Bu zaruret şekli, bilhassa Doğu Vilayetlerinin kayıtsız şartsız Kongre'ye itaat etmesi ve boyun eğmesi de elzemdir. Milli harekâtın beşiği olan Doğu Vilayetlerinin bir kısmını temsil eden Trabzon delegeleriyle Kongre arasında pek cüzi dahi olsa yanlış anlamaların ortaya çıkmasını arzu etmiyorum. Trabzon delegelerini temin ve teskin edeceğimden, varit olan iddiaya karşılık evvelemirde Kongre'nin görüşünün bildirilmesini istirham ederim. Bir de fazla evhama kapılan Padişah'ı büsbütün İngilizlerin ve Ferit Paşa kabinesinin kucağına atmamak ve neticede vatanın dokunulmazlığını temin etmek için Zatı Şahane'ye Kongre'nin ulvi maksadı ile tesisini icap ettiren sebepleri ve saltanat makamı ile millet arasına kundak sokan Ferit Paşa kabinesinin kötülüklerini anlatmak maksadıyla Dersaadet'e kimliği gizli tutulmak suretiyle bir heyet gönderilmesinin uygun olacağını, bu heyete delege Zeki ve Servet Beyler dahil edilirse memnunen kabul edeceklerini Zeki Bey'in ifadesiyle arz eder, Kongre'ye en sadık bir fırkanın kumandanı sıfatıyla bütün temsilcilere hürmetler takdim eylerim, Efendim.

Trabzon Valisi görüşmek üzere 22.9.1919'da Ardase'ye gelecektir. Neticesini arz ederim.

Kaymakam
Halit

1 "Kararlarına" sözcüğünün aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "mukarreratına" sözcüğü, 1934 basımında "muharreratına" (resmi yazışmalarına) şeklinde. (Y.N.)

Vesika: 117.

Dakika gecikmesi caiz değildir. Torul, 24/25.9.1919

Sıvas'ta Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

1. 21.9.1919 tarihli maruzatım Trabzonluların itirazlarını özetleyerek Kongre'ye arz etmek, Kongre'nin bu konudaki görüşünü anlayarak Trabzon delegelerini öyle ya da böyle yola getirmek fikriyle yazılmıştır. Şahsım ve fırkam dahi bana tabi olarak Kongre'yi muhterem tanır, histe ve emelde bir olan Kongre'nin her bir emrini büyük bir iftiharla yaparız. Bilmem bunun için teminat vermeye lüzum var mıdır?

2. Trabzon muhalefetinin merkezini teşkil eden Trabzon Valisi Galip Bey'i, kolordu ile Erzurum Valisi'nin davetini kabul edip Erzurum'a gitmediğinden, ister istemez silahlı kuvvet ile muhafaza altında bu gece 24/25 Erzurum'a gönderdim.

3. Heyeti Mümessile'nin[1] mühim kısmını tanıdığımdan hepsine tekrar hürmetler arz eyler ve tam bir cesaretle milli vazifelerine devamlarını ve muvaffakiyetlerini niyaz eylerim, Paşa Hazretleri.

Kaykamam
Halit

Vesika: 118.

Şifre Sıvas, 28.9.1919

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne

C. 27.9.1919 tel:

İstanbul hükümetinin Abdülkerim Paşa'yı araya koyarak uzlaşma yolu aramakta ve bir heyet göndermeyi rica etmekte olduğuna dair dün makine başında sekiz saat devam eden haberleşmenin özetini siz biraderimize bugün arz ettik. Bunun okunmasından sonra söz konusu müracaata lüzum görülüp görülmeyeceğinin bildirilmesini rica ederiz. Lüzum görüldüğü takdirde Trabzon Valisi'nin, Dahiliye Nazırı Âdil Bey'den milli harekâtımıza muhalefet hususunda hiçbir farkı olmadığından, kendisinin asil milli harekâtımıza hiçbir suretle müdahalesine müsaade buyurulmaması Heyeti Temsiliye kararıyla rica olunur.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

1 Heyeti Temsiliye'nin. (Y.N.)

Vesika: 119.

Şifre çözümü — Erzurum'dan, 30.9.1919

3. Kolordu Kumandanlığı'na

Heyeti Temsiliye'ye:

Abdülkerim Paşa ile olan konuşma geldi. Buna göre artık Erzurum'ca hiçbir teşebbüse lüzum kalmadı. Trabzon Valisi'nin bu gibi işlere karıştırılmaması hakkındaki yüksek düşüncelerinin pek isabetli olduğunu arz eylerim.

15. Kolordu Kumandanı
Kâzım

Vesika: 120.

Mutasarrıf Suat Beyefendi'ye

Zatıâlinize Heyeti Temsiliye kararıyla son günlerde vuku bulan tebligat tamamen alınmış ve icapları yapılmış mıdır? Lütfen bildirilmesini rica ederim.

Mustafa Kemal

İzmit, 20.10.1919[1]

Mustafa Kemal Paşa'ya

C. Efendim. Tebligatı İzmit'te aldım. Şu kadar ki, İzmit'in ruh hali ve hususi ahvali itibariyle memlekette zerre kadar anlaşmazlık ve karışıklık olmaması hem memur ve hem vatandaş sıfatıyla vicdani vazifem olduğu için, ahaliyi serbest bırakarak dinlemeyi en doğru bir hareket buldum. Şu kadar ki, bazısı milli teşkilatın büyük masraflarına iştirak ile günde asker beslemek için ?[2] lira talep olunacağı, diğer biri gençler tekrar silah altına alınarak İstanbul üzerine yürüneceği, bir üçüncüsü İttihat Fırkası'nın[3] memlekete zararlı olmuş ve idare

1 Telgraf, *Nutuk*'un Vesikalar cildinde "20.10.1919" tarihlidir. Ancak doğrusu "2.10.1919" olmalıdır. Nitekim Mustafa Kemal Paşa *Nutuk*'ta Mutasarrıf Ali Suat Bey'i 2 Ekim 1919 günü telgraf başına çağırdıklarını belirtmekte ve yukarıdaki söz konusu telgrafa verdiği 2 Ekim 1919 tarihli cevabi telgrafına yer vermektedir. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.151-152. Mustafa Kemal Paşa'nın bu telgrafına Mutasarrıf Ali Suat Bey'in ikinci cevabi telgrafı da Vesika: 121'de "2.10.1919" tarihlidir. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada soru işareti (?) vardır. (Y.N.)

3 İttihat ve Terakki Fırkası. (Y.N.)

edememiş olanlarının tekrar iktidar mevkiine geleceği yolunda her biri başka ehemmiyette ve halkın çekinmesine en tesirli sebepler yayıldı. Bazıları da İstanbul'un pek yakınlığı hasebiyle oradan kuvvet geleceğini yaydı. Bu sebeplerden meydana gelen ayrılık ve fikir anlaşmazlıkları ile hakikaten Heyeti Temsiliye'den bu hususlarda izahat istemek ve bu teşkilatın bilhassa İttihat hükümetini evvelki şeklinde canlandırmak olup olmadığını katiyen anlamak azminde oldular. Bendeniz en tarafsız bir adam olmak üzere sükûn ve asayişi muhafazayla en büyük alakadar ve mükellefim. Adapazarı'nda maruz kaldığım emrivaki karşısında en kuvvetli ve halis hissiyatımı ahaliye ifade etmiştim. Çünkü onlar samimi bir hisle hareket ederek, eminim ki, yukarıda arz ettiğim soruları sormamışlardı. İzmit'in vaziyeti bu ve diğer sebeplerden dolayı pek müşkül ve farklıdır. Tatmin edilmeye muhtaçtır. Bendeniz her kim ve her ne için olursa olsun neticesi meçhul bir maceraya başkalarını sevk etmeyi doğru görmem. Hükmüm bu hususta yalnız kendime geçer. Dolayısıyla dikkatli ve ihtiyatlı bulunmak taraftarı olduğumu tam bir tecrübem üzerine arz ederim. Devletlilerinin görüşünü istirham ediyorum, Efendim.

Ali Suat

Vesika: 121.

İzmit, 2.10.1919

Mustafa Kemal Paşa'ya

C. Kulunuzu itidalle dinleyiniz efendim. Bendeniz iyi ifade edemedim. Maksadınızın ulviyet ve meşruiyetinden zaten bahsedilemez. O tamamıyla malumdur. Buranın maddi menfaat düşünen ve belki de cismen ve kalben zayıf bulunan şehir halkı bunun askerlik masraf ve zahmetini düşünmekten kendisini alamaz. İşte hep mesele budur efendimiz. Bu fikirler hep birden evvelki gün ortaya çıktı. Dün davet ettiklerim savuştular. Ortada memurlar kaldı ki, bu suretle hareket hiç doğru değildir.

Tarafsızlığım meselesine gelince: Görüşünüz doğrudur. Fakat bunu bendeniz kendi nefsim için düşünmüyorum. Başında bulunduğum memleketin harekâtını iyi idare için düşünüyorum. Bunda faydalı değilse ve ona Ferit Paşa kabinesinin vicdanıma uymayan bir emrini yerine getirmiş isem, yani efendimiz bu fikirde iseniz, bunu Adapazarı zannıma göre serbestçe düzeltir. Bendeniz mevkiimi terk ile İstanbul'a hareket etmem. Çünkü bunu nefsime büyük bir zül sayarım. Ahali ise o kadar serbest, o kadar fikir ve kanaatine sahiptir ki, tarif edemem. Yalnız hakkımda vukuu muhtemel halin müsebbip ve mesulü yine kendim olacağım hakkındaki devletlilerinin emrinin açık olarak bildirilmesini

istirham ederim. Çünkü sizi o kadar serbest vicdan sahibi olarak tanırım ki, bunu hiçbir vakit tahkir veya tehdit derekesine indiremem. Hissiyatım bunu katiyen men eder. Bir de askeri ve inzibati arkadaşlarımın tereddüdünü gidermeyi bendenize mi yüklüyorsunuz? Yoksa zatı saminiz mi idare edeceksiniz? Bunları gayet samimi ve açık arz ediyorum. Bundan sonra bizi, yarınki cuma namazı toplantısına kadar halimize bırakınız. Ferit Paşa'ya kim bilir kaç defa kalemle hücum eden bendenizi ne kadar fena gözle görüyorsunuz, Efendim.

Ali Suat

Vesika: 122.

Suat Bey'e

C. Bütün beyanatınızı tam bir itidal ile dinledim. Genel maksadın ulviyet ve meşruiyeti muhakkak ve su götürmez olunca neticelerin elde edilmesi için kuvvetlerin birleştirilmesi ve işbirliği tabii ve her türlü engellerin kaldırılıp giderilmesi kolay olur. Bütün Anadolu'nun yekvücut ve beş kolordunun yekpare olarak müştereken devlet ve milletin hayatını temin için başladıkları ve faydalı eserleri toplanmakta bulunan hayırlı bir işte İzmit gibi vatanperverlerin sığınağı olan bir şehirde ne asker, ne memur ve ne de herhangi bir vatanperverin hariç kalmasını zaten tasavvur etmiyoruz. Bu konuda fazla izahat ve soruya lüzum kalmadığı kanaatiyle yarınki cuma namazı toplantısına kadar beklemeyi münasip görüyoruz. Zatıâlinizi fena gözle gördüğüm hakkındaki zan doğru değildir. Çünkü vicdanımız mustarip olmaksızın verebileceğimiz hükümler, ancak fiili neticelere bağlıdır, Efendim.

Mustafa Kemal

Vesika: 123.

Sıvas, 2.10.1919

Fırka Kumandanı Asım Beyefendi'ye

Beyefendi: Vatanımızın selametinin temini için milletçe ve orduca başlanmış olduğu malumunuz olan asil harekâta tamamen taraftar bulunacağınıza şüphe etmediğim için zatıâlinize orada yapılması elzem olan bazı hususları Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi kararıyla tebliğ ve neticesi hakkında malumat verilmesini rica eylemiştim. Bu konuda

henüz bir cevabınızı almadım.[1] Bundan başka bazı kaynaklardan verilen malumatta, ihtimal İstanbul'a yakınlık dolayısıyla olacak, tereddüt belirtileri gösterildiği bildirilmiştir. Kabinenin düşeceği ve belki de düşmüş olması muhakkaktır. Dolayısıyla milletin azim ve iradesi her türlü tereddüdün üzerinde sağlamlığa sahiptir. Avrupa devletleri bile bu yüce irade karşısında hürmetkâr vaziyetini almıştır. Şimdi zatıâlinizin kati fikir ve kararınızı bekliyoruz, Efendim.

Mustafa Kemal

Vesika: 124.

336 23 Mart 1927

Süleyman Şefik Paşa'nın Harbiye Nazırı bulunduğu sıralarda İstanbul'da 25. Kolordu Kumandanı Süvari Miralayı Şevket Bey bulunuyordu. Bu Şevket Bey Almanya'da tahsilini tamamlamıştır. Ve o zaman Boğaziçi'nde ikamet eyliyordu. Hatta mirlivalığa terfi edildiği müjdelenerek mirliva üniforması giydiği halde ertesi günü böyle bir iradenin çıkmadığı tebliğ olunarak ümitsizliğe düşürülmüş olduğundan utancından hastalanmış ve hanesine kapanmıştı. O esnada İzmit kumandanı bulunan Boşnak Erkânıharbiye Kaymakamı Asım Bey -ki Trabzon Fırka Kumandanlığında bulunduğu sırada cuma namazını kıldıktan sonra camiden çıkarken bir redif mülazımı tarafından katledilen Serezli Erkânıharbiye Feriği Hamdi Paşa'nın damadı idi- tarafından 25. Kolordu Kumandanı Şevket Bey'e gönderilen resmi yazı evrakım arasında ortaya çıkmış olmakla aynen takdim kılındı.

Hamdi[2]

1. Fırka Kumandanlığı
Numara özel
1

İzmit, 29/30.9.1919

Dersaadet'te 25. Kolordu Kumandanlığı'na

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi namına "Mustafa Kemal" imzasıyla ve 29/30 Eylül 1919 tarihiyle Sıvas'tan çekilmiş telgrafnamenin bir sureti aşağıda arz olundu. Vatanın kurtarılması gayesini ta-

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "almadım" sözcüğü, 1934 basımında "alamadım" şeklinde. (Y.N.)

2 Şevket Bey'den sonra adı geçen kolordu kumandanlığına tayin olunan Kiraz Hamdi Paşa'dır. Asım Bey'in müracaatına ait resmi yazının aslını sonradan göndermiştir. [*Nutuk*'un notu.]

kip eylediğini işbu telgrafnamede bildiren ve fırka mıntıkasını teşkil eden İzmit livasına yakın Düzce mevkiine ve liva dahilindeki Adapazarı yakınına kadar teşkilatı yayıp o havali mülki ve askeri hükümetinin iştirakini temin eylediği haber alınan söz konusu Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin başından itibaren teşekkülü sebepleri ve sureti âcizlerince tamamen meçhul olmakla beraber, telgrafname metninden İtilaf hükümetlerinin Anadolu havalisindeki siyasi memurları ile işgal kuvvetleri kumandanlarının da tarafsızlığını temin ettiği beyan olunmuş ve fırkaya tayinim hakkındaki yüce emir 20.9.1919 günü akşamı tebliğ ve 23.9.1919 günü akşamı da yüce makamınızdan tebliğ olunan bir yazılı emir ile İzmit'e gitmem emrolunarak derhal ve en lüzumlu şahsi ve askeri eşyamı bile alamaksızın 24.9.1919 günü trenle hareket edilerek ve İzmit'e varınca işe başlanarak belirtilen tarihten beri buradaki kıtanın, hastanenin, fırın, ambar vesairenin teftiş ve işlerinin tanzimiyle iştigal edilmekte olup, buradaki üstsubay ve subaylar ile mahalli hükümet memurlarının işbu milli harekâtı ne şekilde görmekte olduklarına ve bu harekete eğilim ve vukuf derecelerine ve bu hareketin sebep ve etkenleri hakkındaki eski ve yeni malumat dereceleriyle söz konusu cemiyet tarafından gerek dolaylı ve gerek doğrudan vaki olacak teklife karşı bu cemiyet ile işbirliği yapıp yapmayacaklarına dair henüz bir inceleme ve karar verecek kadar varışımdan beri zaman geçmemiş ve arz ettiğim meşguliyetlerimden dolayı kendileriyle tek tek temas hasıl ederek hepsinin fikir ve görüşlerini anlamaya fırsat elvermemiş ve İzmit'e 1. Fırka Kumandanlığına tayinimle gidişim hakkındaki kumandanlarının emir ve tebligatları arasında geçen üç gün zarfında memuriyet vazifemle alakalı bütün hususlar hakkında siz kumandanlarının bir emir ve talimatları var ise şereflenmek üzere her gün yüce makamlarına müracaat eylemiş isem de kumandanlarının evlerinde rahatsız bulundukları beyan olunarak kumandanlarının namına olarak işleri idare edip yürüten zevat tarafından da işbu harekâtın evveliyat ve neticelerine sebeplerine ve tesirlerine dair âcizleri aydınlatılmamış olduğu gibi, fırka mıntıkasına yavaş yavaş daha o vakit yaklaştığı bu kere anlaşılan söz konusu harekâtın fırka mıntıka ve merkezinde ortaya çıkışı ve muhitin iştiraki halindeki vaziyet için de herhangi bir beyanatta bulunulmamıştır. Son günlerde gazetelerle ilan edilmiş ve bir sureti de tamim olarak fırkaya gönderilmiş olan Padişah beyannamesinde gerek İzmir havalisindeki ve gerek Anadolu'daki milli harekâtın İzmir'in işgalinden doğan vaziyetin neticelerinden olduğu hakkındaki Padişah'ın işareti ve istisnasız bütün Müslüman ve Türklerin İzmir'in işgalinden duydukları yeis ve elemin dahi arzının lüzumsuz bulunmasından dolayı bugün liva muhitine ve muhite yakın olan liva dahilindeki bazı mahallere kadar ilerlemiş olan işbu milli teşkilat ve harekâtın liva ve fırka merkezi olan İzmit'e ve daha batıya, yani İstanbul'a doğru ilerlemesi halinde kumandanlarının bu konuda çıkaracakları acil emirlere şiddetle ihtiyaç hasıl

olduğu aşikâr ve esasen söz konusu telgrafname metninde kumandanlarına keyfiyetin bildirilmesi ve tebliğ olunması dahi yazılı olup, fırkanın buradaki genel vaziyeti de kumandanlarının yüksek makamlarınca kati ve tafsilatlı olarak malum bulunduğundan, bu konuda etraflıca malumat ve izahat ve cevap bekleyen söz konusu cemiyete verilecek cevabın metni ve şekli hakkında tafsilat verilmesine ve askeriye mensupları, ahalinin eğilimli tezahüratına ve neticede iştirak vaziyetine maruz kalır ve mülki hükümet de ahalinin işbu eğilim ve iştirakini iyi karşılamak ve kabul vaziyetinde bulunursa bildirime ve bildirim talebinde bulunmaya vakit olmadığından, âcizleri tarafından takip olunacak hareket hattının acilen haber verilmesine emir ve müsaade buyurulmasını işin ehemmiyeti dolayısıyla arz ve rica ederim, Efendim.

1. Fırka Kumandanı
Kaymakam
Mustafa Asım

Sıvas, 29/30 Eylül 1919

1. Fırka Kumandanı Asım Beyefendi'ye

Zatıâlinizin pek mühim olan İzmit'teki fırkaya kumanda etmekte olduğunuzu memnuniyetle haber aldım. Vatan ve milletimizin düşürüldüğü sıkıntılı halin izahına lüzum yoktur. Milletimizin gösterdiği ve fiilen ispat eylediği mevcudiyet sayesinde ümit ve kurtuluşun kuvvet kazandığı, belirtileriyle sabit olmaktadır. Milletimiz takibine karar verdiği hareket hattında tam bir azim ve katiyetle devam eylediği takdirde kurtuluş muhakkaktır. Birkaç ay evvel milli harekâtımızı kötüye yormaya uğraşan kötü niyetliler artık malum bir hale gelmiştir. İtilaf devletleri ve İngilizler dahi maksat ve harekâtımızdaki meşruiyeti ve milletin azminin katiyetini takdir ederek, en nihayet tarafsız kalacaklarını ve dahili ahvalimize müdahale eylemeyeceklerini bildirmişlerdir. Ve hatta milletimizi memnun etmek için Merzifon'u tahliye eyledikleri gibi Samsun'u dahi tahliyeye başlamışlardır. Yalnız Ferit Paşa kabinesi meşru milli harekâta karşı harici düşmanların bile yapmadıkları[1] ihanetkârane hareketleri tasdikten geri durmadı. Neticede milletin itimatsızlığına uğradı. Millet tek vücut ve tek dil olarak meşru bir kabinenin iktidar mevkiine getirilmesini zatı şevketsimatı hazreti padişahiden[2] istirham eyledi ve milli arzu Padişah tarafından yerine getirileceği zamana kadar tekmil Anadolu, bütün vilayetler, kolordular, kabine ile ve gayri meşru makamlar ile resmi haberleşmeyi kesti. Za-

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1934 basımında yer alan "yapmadıkları" sözcüğü, 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında "yazmadıkları" şeklinde. (Y.N.)
2 Padişah Hazretleri'nin şevketli zatından. (Y.N.)

tıâlilerinin milletçe verilmiş olan işbu genel karardan hariç kalamayacağınız ve böyle vaziyetler karşısında yaratılışınızdaki hamiyetin icaplarını göstereceğiniz ve tatbik buyuracağınız tabiidir. Dolayısıyla zatıâlinizden aşağıdaki hususları rica eyleriz:

1. Kolordunuz Kumandanı zata, Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa'nın, Elâziz Valisi Ali Galip Bey'e Dahiliye Nazırı Âdil Bey'le beraber Malatya İslam ahalisini Sıvas İslam ahalisine karşı boğazlaşmaya ve vatanın kurtuluşunu hedefleyen milli harekâtı imhaya ait talimatnamenin suretiyle hıyanet ve ihanet suçu işlediğinden kendisinin gayri meşru olduğunu ve derhal nezaret mevkiini terk etmesi lüzumunu ihtar eylemesini bildirmek lazımdır. Eğer kolordu kumandanınız bu merdane ve vatanperverane hareketi yapamayacak veya yapmak istemeyecek bir zat ise, doğrudan doğruya vatanperver zatınızın işbu milli vazifeyi yapmaları beklenir.

2. Bütün millet ve ordunun düşürmekten[1] ibaret olan meşru talebi Zatı Şahane'ce yerine getirilinceye kadar İzmit mülki hükümeti ile beraber kumandanlık dahi Ferit Paşa kabinesi ile resmi münasebetlerini keserek milletin hareketine uyacaktır.

3. İngilizlere karşı vaki olan hareketinizin tamamen dahili ahvalimize ait olup kendilerine karşı hiçbir özel maksadımız bulunmadığı izah edilecek ve Hıristiyan unsurların herhangi bir tereddüt ve korkusuna mahal bırakılmayacak surette mülkiye ile müştereken her türlü inzibat tedbirleri alınacaktır.

4. Fırkanızın mevcudu her yerde olduğu gibi terhis edilmiş halde bulunmadığından, herhangi bir dağdağaya meydan verilmeyerek ve seferberlik tarzında olmayarak mevzii milli müfrezeler teşkiliyle takviyesi vasıtalarına başvurulacaktır. Fırkanızda kırk beş kadar üstsubay ve subay bulunduğu tahminine göre, o havalide külliyetli milli müfrezeler teşkilatı kolay olur. İşbu milli teşkilatın bilhassa İzmit-Kandıra hattıyla bunun batısında Üsküdar'a doğru yayılması icap eder.

5. Her ihtimale karşı İzmit civarında 1. Fırka'nın ve bütün kumandan ve subay arkadaşlarınızın bulunacakları vaziyetin tedbirli ve ihtiyatkâr olması lüzumunu hatırlatırım. Milli harekâtımıza ve dahili ahvalimize fiilen müdahale edecek olan yabancı kuvvetlerine karşı namuskârane ve merdane karşılık vermekte asla tereddüt gösterilmeyecektir. Bu gibi ahvalde müdafaanın memleket menfaatları için zararlı olabileceği ve .....[2] asla iltifat olunmamalıdır. Hakkını gasp ve şeref ve mevcudiyetini tahkir ettirenlere hak ve şeref verebilecek hiçbir âlicenap düşman yoktur.

6. İstanbul ile muhtelif vasıtalarla irtibat tesis ve temin olunması lazımdır. Bu suretle evvela Üsküdar'da namuskâr subaylarımız ve mert ordunuzun des-

1 Hükümetin düşürülmesi kastediliyor. (Y.N.)
2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada beş nokta vardır. (Y.N.)

teği altında kuvvetli milli teşkilat yapılması için zatıâlileriyle 1. Fırka'nın bütün subay arkadaşlarımın himmet sarf eyleyeceklerine emniyetim berkemaldir.

7. Eskişehir civarında Kuvayi Milliye ile birlikte bulunan Batı Anadolu Umum Kuvayi Milliye Kumandanı Fuat Paşa Hazretleri'yle, Ankara'da 20. Kolordu Kumandan Vekili Kaymakam Mahmut Bey'le, Kastamonu Havalisi Kumandanı Miralay Osman Bey'le ve Bursa'da 56. Fırka Kumandanı Bekir Sami Bey'le irtibat tesis ve muhafaza buyurmaları münasip olur. Bursa'da Bekir Sami Bey'le sık sık haberleşmenizi ve ora vaziyeti hakkında doğrudan doğruya bizi dahi aydınlatmanızı rica ederiz. Yukarıdaki ricalarımızın alınıp icaplarına girişildiğine ve neticelerine dair malumat verilmesini rica eder muhabbetle gözlerinizden öperiz kardeşim.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Vesika: 125.

İzmit, 2.10.1919

Sıvas'ta Rumeli ve Anadolu Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti
Muhterem Heyeti'ne

C. Bugün saat iki sonrada makine başına çağrıldığım vakit henüz altı günden beri temas ettiğim buradaki fırka subaylarına ...[1] milli harekâtın, vatanperverane tezahüratın sebeplerini ve kökenini izah etmekle meşguldüm. İlk yüksek bildirimlerini derhal özel memurla İstanbul'daki 25. Kolordu Kumandanı'na bildirdim. Kendisini tanımadığım gibi fırkaya tayinim ile gönderilmem arasında geçen üç gün içinde de kendisinin hasta bulunmasından dolayı görüşememiştim. Dolayısıyla yüksek tebligatlarını kendisine tebliğe ve cevap almaya mecbur idim. İstanbul hâlâ cevap vermeyince şifreli telgrafla Kolordu'ya tebliğ ve tekrar ettim. Beri taraftan Mutasarrıf Bey'le müftü, ulema ve belediye heyeti ve eşrafın belediyede toplanmasıyla bu konudaki yüksek tebligat ve uyarılarının heyete tebliğini ve verilmesini kararlaştırdık. Memurlar ve bazı üstsubaylar beraber olarak Mutasarrıf Bey'le belirlenen vaktinde belediyede toplanılmış ise de, ne yazık ki ahaliyi temsil edecek ve ahalinin birliğine timsal olacak belde eşrafı bulunmadılar. Mecburen, toplananların kararıyla yarınki cuma günü öğle namazından sonra saat üçte Feyziye Camii Şerifinde birleşilmesi ve orada mahalli ahali eşrafı temsilcilerinin de bulun-

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada üç nokta vardır. (Y.N.)

durulması çoğunlukla talep olunduğundan, askeriye mensupları ve memurlar da belirtilen vakit ve mahalde bulunmaya karar verdiler. Bugün toplayıp uyarılarda bulunduğum üstsubay ve subay arkadaşlarımız içinde hepsi yarın camii şerifte vuku bulacağını arz ettiğim toplantıda liva eşraf ve ahalisine karşı, kendilerinin ve ailelerinin bugünkü geçimleriyle vefatları vukuunda kimsesiz ve nasipsiz kalacak aile efratlarının geleceklerinin belde eşrafı ve ahalisi tarafından temininin kendilerine sağlam bir şekilde vaat ve taahhüdünü ve bunların içinde görüşünde tarafsız veya muhalif görülenlerin şahsi görüşlerinin mukaddes olması hasebiyle eskisi gibi vazifesi başından ayrılmamasını ifade ettiler. Gerek bu hususta toplanacak liva milli heyetinin ve gerek subayların belirtilen taleplerine alınacak cevabın ayrıca arz edileceği tabiidir. Muhterem heyetinize arz edilmiş olan tereddüt doğru değildir. Mahalli ahalinin toplanmaları hakkındaki tebligata karşı icabet etmemelerine ve subayların ve fırka efradının bugün ve gelecek için iaşeleri hususunun bir taraftan temin ve tayin edilmemesine ve İstanbul'dan uygun bir cevap çıkması da kuvvetle ümit edilmesine dayanan bir ihtiyattır. İzmir'in işgalinden ve Doğu Vilayetlerinin Ermenilere vaadinden doğup, neticede vatanın yüksek menfaatları için çalışıldığını göstermeye ve ispata uğraşan işbu milli tezahüratın vatanın yüksek menfaatlarına hizmet etmesini Cenabı Hak'tan temenni eyler ve gerek zatıâlilerinin ve gerek Salâhattin Bey biraderimizin iltifatnamelerindeki Rauf ve Mazhar Beylerin teveccüh ve iltifatlarına teşekkürler arz eylerim, Efendim.

Fırka Kumandanı
Asım

Vesika: 126.

Sıvas, 2 Teşrinievvel [Ekim] 1919

Fırka Kumandanı Asım Beyefendi'ye

C. Yüksek izahatınızdan lüzumu derecede aydınlanıldı. Teşebbüs edilecek hareket ve başvurulacak tedbirlerin biraz ora ahalisince büyütülmekte olduğunu zannediyorum. Maksat gayet açık ve meşrudur; bundan hiç kimsenin tarafsız ve bilhassa muhalif kalmasını tasavvur etmek istemiyoruz. Çünkü söz konusu olan mesele hiçbir vakit fırkacılık gibi hasis bir hedefe yönelik değildir. Ahalinin subaylara teminat vermesi de şimdilik lüzumsuzdur. Anadolu'nun hiçbir yerinde böyle kayıt ve şartlara hiç kimse tabi tutulmamış ve buna lüzum hissedilmemiştir. İstanbul ahalisine hitaben yazılmış yeni bir beyanname vardır. Onu aynen şimdi zatıâlinize verdireceğim. Muhteviyatı ya-

rınki toplantınızda faydalı olabilir. Ferit Paşa'nın, yarına kadar çekilmesi büyük bir ihtimaldir. Bu takdirde, yarınki toplantınız neticesinde Zatı Şahane'ye ve tayin ettiği[1] takdirde yeni kabine reisine, kabinenin milli emellere tamamen itaatkâr, tarafsız zevattan meydana getirilmesini istirham etmek hususunu ve bunun beklenildiğinin arz edilmesini temin buyurunuz. Bir de, vatanımızı ve milli bağımsızlığımızı kurtarmak için, teşekkül edecek yeni kabine ile birlikte daha pek çok çalışmaya ihtiyacımız olduğundan, tamamen sükûnet dairesinde Heyeti Temsiliye kararıyla arz ettiğim hususları nazarı dikkate bulundurarak teşkilata devam buyurulmasını rica ederim kardeşim.

Mustafa Kemal

Vesika: 127.

TAMİM

Gayet aceledir. 2/3 Teşrinievvel [Ekim] 1919

Bütün Vilayetler ve Bağımsız Livalar Heyeti Merkeziyelerine,
Belediye Riyasetlerine, Müdafaai Hukuk Cemiyeti Riyasetlerine
Malumat için "Sadruluzma'ya"[2]

1. Vatan ve milletin kurtuluş ve selametinin temini için, ihaneti tahakkuk eden Ferit Paşa kabinesinin düşürülmesiyle yerine Kuvayi Milliye'ye dayanan ve milli emellere tamamen itaatkâr ehil zevattan meydana gelen bir kabinenin ikamesi hususunda milletin meşru teşkilatına dayanarak vuku bulan azimkârane teşebbüsleri ve zatı akdesi padişahiye[3] art arda istirhamları neticesi olarak Ali Rıza Paşa Hazretleri'nin riyaseti altında bir kabine teşekkül etmiştir.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi tarafından vuku bulan müracaat üzerine kendileri yarın öğleden sonra saat ikide Meclisi Vükelâ'nın[4] toplantısı esnasında heyetimizle makine başında görüşeceklerini vaat buyurdular. Erzurum ve Sıvas Kongreleri'nde tayin ve tespit edilen meşru milli teşkilat ve maksatlara riayetkâr olduğu takdirde, Kuvayi Milliye'nin yeni kabineye yardımcı olacağı ve Ferit Paşa'nın sebebiyet verdi-

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "tayin ettiği" sözcükleri, *Nutuk*'ta telgraftan yapılan alıntıda "taayyün ettiği" (tayin olunduğu) şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.153. (Y.N.)

2 Yüce sadaret makamına. (Y.N.)

3 Padişah'ın mukaddes zatına. (Y.N.)

4 Vekiller Meclisi. (Y.N.)

ği anlaşmazlığın bütünüyle ortadan kalkacağı arz ve Milli Meclis'in toplanmasıyla fiili denetim başlayıncaya kadar milletin mukadderatı hakkında herhangi bir taahhüde girilmemesi ve Sulh Konferansı'nda[1] millet ve memleketin mukadderatını tayine memur olacak delegelerin eskisi gibi ehil olmayanlardan tayin edilmeyip, milletin emellerini hakkıyla idrak etmiş ve itimadına mazhar bilgili ve iktidar sahibi kimselerden seçilmesi esasının kabul buyurulması rica edilecektir. Bu konuda başkaca fikirleri varsa yarın öğleye kadar süratle bildirilmesi temenni olunur.

2. İşbu tamim vilayetlere ve bağımsız livalar heyeti merkeziyelerine tebliğ olunmuştur.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Vesika: 128.

Sadrazam Fehametlû, Devletlû Ali Rıza Paşa Hazretleri'ne

Millet, şimdiye kadar işbaşına geçenlerin Kanunu Esasi'ye ve milli emellere aykırı malum hareketlerinden üzüntü duyarak meşru haklarını tanıtmak ve mukadderatını emin ve ehil ellerde görmek kati kararını vermiş ve lazım gelen azimkârane teşebbüslere girişmiştir. Muntazam teşkilata tabi Kuvayi Milliye, milletin kati iradesini biinayetillahilkerim[2] tamamen göstermek ve ispat etmek kudretini kazanmıştır. Millet, kuvvet ve iradesini hiçbir vakit Padişah'ın mukaddes emellerine aykırı ve memleket ve millet menfaatlarına muhalif bir tarzda sarf etmek gibi makul olmayan bir niyete[3] sahip değildir. Millet, zatı akdesi hilafetpenahinin[4] emniyet ve itimadına mazhar olan zatı fehametpenahileriyle[5] değerli arkadaşlarınızı müşkül vaziyette bırakmaktan katiyen sakınmakta olup, bilakis tamamen yardımcı olmaya bütün samimiyetiyle hazırdır. Ancak Vekiller Heyeti arasında Ferit Paşa ile birlikte faaliyet yürütmüş nazırların mevcudiyeti, yüksek heyetlerinin görüşleriyle milli emellerin mutabakat derecesini tam bir doğrulukla anlamak mecburiyetini hasıl eylemiştir. Milletçe, tam bir emniyet hasıl olmadıkça atılmış olan kurtuluş adımının durdurulması ve yarım tedbirlerle yetinilmesi, milletle yüce heyetiniz ara-

1 Paris Barış Konferansı. (Y.N.)
2 Ulu Allah'ın inayetiyle. (Y.N.)
3 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "niyet" sözcüğü 1934 basımında yoktur. (Y.N.)
4 Halife'nin mukaddes zatının. (Y.N.)
5 Siz Sadrazam Hazretleri'yle. (Y.N.)

sında da yanlış anlamalara sebep olabileceğinden, gayri caiz görülmektedir. Dolayısıyla heyetimiz kati ve açık olarak zatı samii sadaretpenahilerinden[1] aşağıdaki hususların yeni hükümetçe tasvip ve kabul edilip edilmeyeceğini büyük bir hürmetle anlamayı borç sayar:

1. Yeni hükümetin, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde tayin ve tespit edilen meşru milli teşkilat ve maksatlara riayetkâr kalması.

2. Milli Meclis'in toplanmasıyla fiili denetim başlayıncaya kadar milletin mukadderatı hakkında herhangi bir kati ve resmi taahhüde girilmemesi.

3. Sulh Konferansı'nda[2] millet ve memleketin mukadderatını tayine memur olacak delegelerin eskisi gibi ehil olmayanlardan tayin edilmeyip, milletin emellerini hakkıyla idrak etmiş ve itimadına mazhar bilgili ve iktidar sahibi kimselerden seçilmesi.

Bu esaslarda tamamen anlaşma hasıl olduğu takdirde milletin vicdanından doğmuş ve bütün İtilaf devletlerince meşruiyeti ve kudreti tanınmış olan milli teşkilatımızın hükümetin yardımcısı olacağı ve bu suretle hükümetin millet ve memleketin mukadderatını temin hususunda Sulh Konferansı'nda vuku bulacak teşebbüslerinin daha emin ve tesirli bulunacağı tabiidir.

Bu defa bu esas noktalarda bir mutabakat hasıl olduğu anlaşıldıktan sonra, son hadiseler sebebiyle hasıl olan gayri tabii ahvalin ortadan kaldırılması maksadıyla bazı tali maruzatta bulunmaklığınıza sadaretpenahilerinin müsaadesi istirham olunacaktır.

3 Teşrinievvel [Ekim] 1919

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Vesika: 129.

Bütün Vilayetlere ve Bağımsız Mutasarrıflıklara, Müdafaai Hukuk Cemiyeti Heyeti Merkeziye Riyasetleriyle Belediye Riyasetlerine, 13. Kolordu, 15. Kolordu, 20. Kolordu, Niğde'de 11. Fırka, İzmit'te 1. Fırka Kumandanlıklarına ve Torul'da 3. Fırka Kumandanı Halit Bey'e:

Bugün Sadrazam Ali Rıza Paşa'nın vuku bulan izah talebi üzerine heyetimiz tarafından teklif edilen hususlar aynen aşağıya alınmıştır. Cevaben, yemin etmek için sarayı hümayuna[3] gideceklerinden, cevabının yarın verileceği bildirilmiştir.

1 Siz Sadrazam Hazretleri'nden. (Y.N.)
2 Paris Barış Konferansı. (Y.N.)
3 Padişah'ın sarayına. (Y.N.)

Hükümet ile millet arasında görüş ve emellerde mutabakat hasıl olduğu tamimen tebliğ edilinceye kadar, eskisi gibi resmi haberleşmelerin kesik bir halde bulundurulması lüzumu Heyeti Temsiliye kararıyla tebliğ olunur.

Suret: 128 numaralı vesikadır.

13.10.1919[1]

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Vesika: 130.

Sıvas, 4.10.1919

Yüce Sadaret Makamı'na

Erzurum Kongresi kararları Sıvas Genel Kongresi'nde genelleştirilerek aynen kabul edilmiştir. Bu kararlar ve teşkilat 11 Eylül 1919 tarihli beyanname muhteviyatıyla 8 Eylül 1919 tarihinde basılan ve yayımlanan Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Nizamnamesi muhteviyatından ibarettir. Her iki kongrede beyanname ve nizamnamelerle ilan edilmiş kararlardan başka katiyen bir karar mevcut değildir. Mahalli hükümetlerin usulen ve kanunen tasdikine kavuşmuş bulunan söz konusu Beyanname ve Nizamname'nin henüz yüce heyetlerince görülmediği anlaşılmakta olduğundan, Nizamname'nin esas maddelerini ihtiva eden Beyanname'yi aşağıda aynen ve Nizamname'nin teşkilata ait esas noktalarını da özetleyerek arz ediyoruz.

SURET

Sıvas, 11 Eylül 1919

Genel Kongre Beyannamesidir:

Bütün milletçe malum olan harici ve dahili tehlikelerin doğurmuş olduğu milli uyanıştan doğan Kongre'miz aşağıdaki kararları almıştır.

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde tamim "13.10.1919" tarihlidir. Ancak doğrusu "3.10.1919" olmalıdır. Nitekim *Nutuk*'ta söz konusu tamime, Sadrazam Ali Rıza Paşa'ya yazılan 3 Ekim 1919 tarihli telgrafın ardından ve "Aynı günde bir tamim yazdık" kaydıyla yer verilmektedir. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.154-155. Tamim, *İstiklâl Harbimiz*'de de "3.10.1919" tarihlidir. Bkz. Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.334. (Y.N.)

1. Yüce Osmanlı Devleti ile İtilaf devletleri arasında yapılan Mütarekename'nin imza olunduğu 30 Teşrinievvel [Ekim] 1918 tarihindeki sınırımız dahilinde kalan ve her noktası ezici İslam çoğunluğuyla meskûn olan Osmanlı memleketi kısımları, yekdiğerinden ve Osmanlı camiasından koparılması imkânsız ve hiçbir sebeple ayrılmaz bir bütün teşkil eder. Bu memlekette yaşayan bütün İslami unsurlar yekdiğerine karşı, karşılıklı hürmet ve fedakârlık hissiyatıyla dolu ve ırki ve toplumsal haklarıyla muhitlerinin şartlarına tamamıyla riayetkâr öz kardeştirler.

2. Osmanlı camiasının bütünlüğü ve milli bağımsızlığımızın temini ve yüce hilafet ve saltanat makamının dokunulmazlığı için Kuvayi Milliye'yi etken ve milli iradeyi hâkim kılmak, kati esastır.

3. Osmanlı memleketinin herhangi bir parçasına karşı vaki olacak müdahale ve işgale ve bilhassa vatanımız dahilinde bağımsız bir er Rumluk ve Ermenilik teşkili gayesine yönelik hareketlere karşı Aydın, Manisa ve Balıkesir cephelerinde milli mücahedelerde olduğu gibi birlikte müdafaa ve mukavemet meşru esası kabul edilmiştir.

4. Öteden beri aynı vatan içinde birlikte yaşadığımız bütün gayrimüslim unsurların her türlü tabiiyet hakları[1] tamamıyla saklı olduğundan, söz konusu unsurlara siyasi hâkimiyetimizi ve toplumsal dengemizi ihlal edecek imtiyazlar verilmesi kabul edilmeyecektir.

5. Osmanlı hükümeti bir harici baskı karşısında memleketimizin herhangi bir parçasını terk ve ihmal etmek mecburiyetinde bulunduğu takdirde, hilafet ve saltanat makamıyla vatan ve milletin dokunulmazlık ve bütünlüğünün teminatı olan her türlü tedbirler ve kararlar alınmıştır.

6. İtilaf devletlerince Mütarekename'nin imza olunduğu 30 Teşrinievvel [Ekim] sene 1918 tarihindeki sınırımız dahilinde kalıp bir[2] İslam çoğunluğu ile meskûn olan ve kültürel ve medeni üstünlüğü Müslümanlara ait bulunan memleket birliğimizin bölünmesi teorisinden tamamen feragatle bu topraklar üzerindeki tarihi, ırki, dini ve coğrafi haklarımıza riayet edilmesini ve buna aykırı teşebbüslerin iptalini ve bu suretle hak ve adalete dayanan bir karar alınmasını bekleriz.

7. Milletimiz insani, asri gayeleri yüceltir ve fenni, sınai ve iktisadi hal ve ihtiyacımızı takdir eder. Dolayısıyla devlet ve milletimizin dahili ve harici bağımsızlığı ve vatanımızın bütünlüğü saklı kalmak şartıyla altıncı maddede

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan ve "tabiiyet hakları" sözcüklerinin aslı olan "hukuku tabiiyeleri" sözcükleri, *Atatürk'ün Milli Dış Politikası*'ndaki eski yazı belge fotokopisinde "müsavatı hukukiyeleri" (hukuki eşitlikleri) şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) 1919-1923*, c.1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992, s.94-99, Belge: 4. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "bir" sözcüğü, *Atatürk'ün Milli Dış Politikası*'ndaki eski yazı belge fotokopisinde "azim" (büyük) şeklinde. Bkz. *age*, s.98. (Y.N.)

açıklanmış sınır dahilinde milliyet esaslarına riayetkâr ve memleketimize karşı istila emeli beslemeyen herhangi devletin fenni, sınai, iktisadi yardımını memnuniyetle karşılarız. Ve bu adil ve insani şartları içeren bir barışın da acilen kararlaştırılması insanlığın selameti ve âlemin sükûnu namına başlıca milli emelimizdir.

8. Milletlerin kendi mukadderatını bizzat tayin ettiği bu tarihi devirde merkezi hükümetimizin de milli iradeye tabi olması zaruridir. Çünkü milli iradeye dayanmayan herhangi bir hükümet heyetinin keyfi ve şahsi kararları milletçe itaat olunmadıktan başka haricen de muteber olmadığı ve olamayacağı şimdiye kadar geçmiş işler ve neticeler ile sabit olmuştur. Dolayısıyla milletin içinde bulunduğu sıkıntılı ve endişeli halden kurtulmak çarelerine bizzat başvurmaya hacet kalmadan merkezi hükümetimizin Milli Meclis'i hemen ve bir an kaybetmeden toplaması ve bu suretle millet ve memleketin mukadderatı hakkında alacağı bütün kararları Milli Meclis'in denetimine arz etmesi mecburidir.

9. Vatan ve milletimizin maruz olduğu mezalim ve elemler ile ve tamamen aynı gaye ve maksatla milli vicdandan doğan vatani ve milli cemiyetlerin birleşmesinden hasıl olan genel kitle bu kere "Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti" unvanıyla isimlendirilmiştir. Bu cemiyet her türlü fırkacılık cereyanlarından ve şahsi ihtiraslardan bütünüyle arınmış ve uzaktır. Bütün Müslüman vatandaşlarımız bu cemiyetin tabii üyelerindendirler.

10. Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin 4 Eylül 1919 tarihinde Sıvas şehrinde toplanan Genel Kongresi tarafından mukaddes maksadı takip ile genel teşkilatı idare için bir "Heyeti Temsiliye" seçilmiş ve köylerden vilayet merkezlerine kadar bütün milli teşkilat takviye edilmiş ve birleştirilmiştir.

Genel Kongre Heyeti

Vesika: 131a.

TAMİM

Acele dir — Sıvas, 4 Teşrinievvel [Ekim] 1919

Kolordulara
Vali ve Mutasarrıflara
Müdafaai Hukuk Cemiyetlerine (Karahisar, Gümüşhane, Rize, Giresun, Ordu Müdafaai Hukuk Cemiyeti Heyeti İdarelerine)

Bugün yeni kabine ile makine başında haberleşmeye devam edilmiştir. Kabine dünkü tekliflerimiz hakkında Beyanname ve Nizamname'mizin muhteviyatını sordu. İcap eden malumat ve izahat verildi. Vekiller Heyeti'nce müzakere edildikten sonra bu gece cevap verileceği bildirildi. Dolayısıyla kati neticeye kadar eskisi gibi resmi haberleşmelere hiçbir taraftan girişilmemesi lüzumu Heyeti Temsiliye kararıyla tamimen tebliğ ve rica olunur.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Vesika: 131b.

Sıvas, 4.10.1919

Kastamonu, Ankara, Samsun, Sıvas, İzmit, Bolu, Elâziz, Trabzon, Diyarbekir, Konya Telgraf Başmüdürlerine

Heyetimiz yeni kabine ile emelleri uzlaştırmak ve birleştirmek üzere haberleşmededir. Bu husus kararlaştırılıncaya ve tahakkuk edinceye kadar, son bildirime değin eskisi gibi İstanbul ile olan resmi haberleşmeler katiyen kesik bulundurulacaktır. İcap edenlerin ehemmiyetle nazarı dikkatlerinin çekilmesi tavsiye olunur.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Vesika: 132.

Sıvas, 5.10.1919

Yüce Sadaret Makamına

4 Teşrinievvel [Ekim] 1919 tarihli sadaretpenahilerinin cevabi telgrafnameleri muhteviyatına göre, cemiyetimiz Heyeti Temsiliye'sinin vuku bulmuş olan maruzat ve tekliflerinin tamamen tasvip ve kabul buyurulmuş olduğu büyük bir şükranla anlaşıldı. Ancak, âcizane tarafımızdan taahhüt edilmesini talep buyurduğunuz noktalar hakkında aşağıdaki izahatta bulunmaklığımıza yüksek müsaadelerinizi rica ederiz:

Hükümetin harekât rehberinin kanun hükümlerine tamamen riayet olması tabii olup âcizane heyetimizce de bunun tecellisini temin etmek yegâne gayedir. Son zamanda ortaya çıkan gayri tabii ve gayri kanuni ahvalin etkeni ve sebep olanı Ferit Paşa kabinesi idi. Bu husus, adı geçen kabinenin düşmesiyle yüce heyetlerince kanun hükümleri dairesinde hareket ve Ferit Paşa kabinesi tarafından işlenilmiş gayri meşru fiil ve hareketlerin sebeplerinin ve neticelerinin ortadan kaldırılması için icap eden kati tedbirler alındığı takdirde kendiliğinden sona erer ve bu yüzden vukuu hatıra gelen sakıncalar ve devamı muhtemel hareketlere sebebiyet verilmemiş olur. Cemiyetimizin, mevcut Vekiller Heyeti'ne kanun hükümleri dairesinde her türlü taahhütlerde ve yardımda bulunabilmesi için evvela hükümetin meşru ve kanuni olan milli teşkilatımızı iyi karşıladığını açık ve kati bir lisanla ifade buyurması lazımdır. Aksi takdirde, cemiyetimizle merkezi hükümet arasında karşılıklı emniyet ve samimiyetin hasıl olduğu şüpheli kalacak ve neticede zıt hareket ve teşebbüslerin ortaya çıkması muhtemel bulunacaktır.

Payitaht ile Anadolu'yu yekdiğerinden ayırmaya âcizane heyetimiz ve temsilcileri bulunduğumuz millet fertleri sebebiyet vermiş olmayıp, bilakis eski hükümetin Paris Sulh Konferansı'nda Doğu Vilayetleri'nin tamamıyla geniş bir özerkliğe sahip Ermenistan olmak üzere kabulü ve Toros Osmanlı sınırı gösterilerek iki üç vilayetin Osmanlı camiası haricine bırakılması ve payitaht ve vilayetlerimizin çoğu yerlerinde Mütareke hükümlerine aykırı olarak birçok işgallere ve devlet ve milletin haysiyet ve bağımsızlığını ihlal eden ahvale seyirci kalması ve milli mevcudiyetini muhafaza dindarane azmiyle mukaddes haklarını müdafaaya kalkan Kongre üyelerinin eşkıya çetesi gibi tepelenmesi maksadıyla Mamuretülâziz[1] vilayetinde birtakım eşkıya toplamaya girişerek Sıvas ve Mamuretülâziz vilayetleri ahalisi arasında boğazlaşma sebeplerini hazırlama emrini veren eski hükümetin gayri meşru icraatı olmuştur. Osmanlı memleketi kısımlarının işgali tehlikesine gelince; milli teşkilat mevcudiyetini gösterdiği günden beri hiçbir işgal vaki olmadığı gibi, bilakis Ferit Paşa kabinesinin müsamahası ve kötülükleri neticesi olmak üzere Mütareke hükümlerine aykırı olarak işgal edilen Merzifon ve Samsun gibi yerlerimiz tahliye edilmiştir. Dolayısıyla memleketin birliğini âcizane heyetimiz değil, eski hükümetin ihlal eylediğini arz ve beyana lüzum yoktur. Tarafımızdan hiçbir resmi daire işgal edilmemiş olduğundan, vaki olmayan bir halin düzeltilmesi düşünülemez. Yabancılar ile vaki olan münasebetlerimiz resmi siyasi bir şekilde olmayıp, Kuvayi Milliye'miz aleyhinde eski hükümetin vaki olan yayınlarının sıhhat veya sıhhatsizliğini araştırmak için gelen ve payitahtta milletin itimadına mazhar, Kuvayi Milliye'ye dayanan meşru bir hükümet göremeyen İti-

1 Elazığ. (Y.N.)

laf devletlerinin nezdimize gönderdikleri birtakım siyasi memurlarıyla vaki olan temaslardan ibaret olup, gayesi, milli emelleri, milli teşkilatın genişlik ve kudretini, milli idarenin yaygınlık ve katiyetini kati olarak onlara göstererek milletimiz hakkında hürmet ve itimat kazanmayı teminle sınırlı kalmıştır ki, bunun da Sulh Konferansı'nda milletin mukadderatı hakkında zararlı değil, bilakis birçok faydalı neticeler hasıl edeceği tereddüt ve şüpheden uzaktır. Mebus seçimleri hakkında eski hükümetin verdiği görünürdeki emirler dairesinde hareket eden hükümetler henüz esas defterleri bile tanzime yeni başlamış olduklarından, seçimlerde ahalinin hürriyetine tecavüz ve müdahale şimdiye kadar maddeten imkânsız olduğu gibi, cemiyetimiz bir siyasi fırka olmadığından, siyasi ihtiraslardan tamamıyla arınmış bulunacağını ve seçimlerde katiyen ahalinin vicdani görüş ve hürriyetine müdahale etmeyeceğini defalarca beyannameleriyle esasen ilan eylemiştir.

Hükümet muamelelerine vurulan sekte ancak resmi haberleşmelerin kesilmesidir ki, bu da, milletin ebi müşfik ve ekremi[1] bulunan Padişahına maruzat ve istirhamlarını takdime mâni teşkiliyle Padişah ve millet fertleri arasında engelleyici bir set teşkil eden Ferit Paşa kabinesinin meşru olmayan hareketlerinin zaruri neticelerindendir.

Şu noktaya da büyük bir ehemmiyet ve ciddiyetle fehametpenahilerinin[2] nazarı dikkatini çekmeye mecburuz ki, yüce beyanatlarında memleketimizde meşrutiyet usulü icabınca milli hâkimiyet cari bulunduğu zikredilmiş ise de, feshinden itibaren Meclisi Mebusan'ın dört ay zarfında toplanması Kanunu Esasi'mizin açık hükümlerinden iken, bugüne kadar seçimlerin esas defterleri bile tanzim edilmemiştir. İzaha muhtaç olmadığı üzere, dört ay zarfında toplanması kanuni bir mecburiyet altında bulunan Milli Meclis'in şu ana kadar toplanmaması, Ferit Paşa kabinesinin açıktan açığa meşrutiyete bir darbesini ve Kanuni Esasi'ye kati bir tecavüzünü teşkil eder ve Ceza Kanunu'nun ilgili maddesine göre bir cinayet sayılarak müsebbipleri hakkında kanun hükümlerinin tamamen tatbiki, milli hâkimiyeti kabul edecek ve kanun hükümlerinin tatbikini kendisi için kanuni bir vazife sayacak her meşru hükümetin ilk mukaddes vazifesidir.

Ferit Paşa kabinesinin sebebiyet vermiş olduğu bugünkü gayri tabii vaziyetin tekrarlanmaması için ilk maruzatımızda ifade olunmasına müsaade istirham eylediğimiz aşağıdaki tekliflerin iyi karşılanmasını ve tatbikini temenni eyleriz:

1. Meşru ve kanuni olan milli teşkilat ve teşebbüslerimiz bazı kötü niyetliler ve bilhassa Ferit Paşa kabinesi tarafından Bolşeviklik veya İttihatçılık mahiyetinde kötüye yorulmuş ve bu yüzden memleketimiz dahilinde karışık-

1 "Şefkatli ve kerem sahibi babası" anlamında. (Y.N.)
2 "Siz Sadrazam Hazretleri'nin" anlamında. (Y.N.)

lık olduğu tamim edilmiş ve yayılmıştı. Bugün millet arasında nifak ve anlaşmazlık olduğu zehabında bulunulduğu anlaşılmıştır. Bu şayialar katiyen varit değildir. Bilakis memleketimizde her zamandan ziyade asayiş ve huzur olup, millet dahi birleşmiş bir kütle halindedir. Bu hakikatler bütün cihan gözünde sabittir. Merkezi hükümet için pek büyük bir manevi kuvvet ve bir dayanak noktası ehemmiyetinde bulunan bu vaziyete rağmen Ferit Paşa kabinesi ta son zamana kadar Anadolu ahvalini karışık ve endişe verici göstererek milletin cihan gözünde kazanmaya başladığı medeni itibarı yok etmeye çalışmaktan geri kalmadı. Dolayısıyla bugün tekmil Anadolu'nun yeni hükümetten beklediği ilk iş, milletin yekvücut olup sükûn içinde meşru haklarının müdafaasına çalıştığını ve memleketin hiçbir tarafında asayişi ihlal eden hiçbir hal ve hareket mevcut olmadığını ve bilhassa milli emellerin tamamıyla haklı ve meşru olduğunu resmi bir beyanname ile cihan kamuoyuna ilan etmektir. Bu suretle milletin teşkil ettiği genel birliğe hükümet de katılarak hiçbir siyasi kuvvetimiz bu yüce cereyanın haricinde kalmamış olacaktır.

2. Düşük hükümetin ihanetkârane tahriklerine[1] alet olarak ahaliyi silahlandıran ve boğazlaşmaya sevk eden birtakım üst seviyedeki memurların ilgili mahkemeye verilmesi ve meşru milli harekâta engel olan ve hıyanet eden bazı eski valilerin de devlet hizmetinde istihdam olunmamaları ve sırf milli kanuni haklara[2] destek olduklarından dolayı azledilenlerin de memuriyetlerine iadeleriyle hak ve adaletin yerine getirilmesi talep ve rica olunur.

3. Ordunun maneviyatı üzerinde kötü tesir icra eden, Harbiye Nezareti'ni atıl ve kudretsiz bir hale getiren, rütbelerinin iadesi Milli Meclis'in tasdikinden geçmemiş olan ve istihdamlarının yegâne sebebi de birtakım sakat siyasi fikirlerden ve sebeplerden ibaret bulunan emeklilerin derhal asıllarına döndürülmesiyle mühim ve mutena askeri makamların ehil ellere verilmesini ordunun ve devletin selameti namına arz ve teklif ederiz.

4. İslami unsurları birbiriyle boğazlaşmaya sevk edip milletin meşru harekâtını güçleştirmek üzere eski hükümetin vermiş olduğu gayri kanuni hainane emirleri ait oldukları şahıslara tebliğ eden, ordunun sırlarını ihtiva eden şifreli askeri haberleşmeleri çaldırmak için tertipler kurmaktan ve bilhassa Posta Telgraf Müdüriyeti Umumiyesi'nde bir hafiye ve casus teşkilatı vücuda getirmekten çekinmeyen ve bu suretle resmi haberleşmelerin kanuni mahremiyet

1 "İhanetkârane tahriklerine" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "tahrikâtı ihanetkâranesine" sözcükleri, telgrafın *Nutuk*'taki özetinde "harekâtı ihanetkârânesine" (ihanetkârane hareketlerine) şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.161. (Y.N.)

2 "Milli kanuni haklara" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "hukuku kanuniyei milliyeye" sözcükleri, telgrafın *Nutuk*'taki özetinde "harekâtı milliyeye" (milli harekâta) şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.161. (Y.N.)

ve kutsiyetini ihlal eden eski nazırlardan Ali Kemal ve Âdil Beylerle Süleyman Şefik Paşa'nın Meclis[1] açıldığında Divanıâli'ye verilmek üzere, hiçbir tarafa firarlarına meydan verilmemesini ve bilhassa Posta ve Telgraf Müdiri Umumisi Refik Halit Bey'in derhal tutuklanarak ilgili mahkemeye verilmesini, kanunun dokunulmazlığı ve milli hakların kutsiyeti namına talep ederiz.

5. Gerek İstanbul ve gerekse taşrada meşru milli harekâta iştirak etmiş veya bu harekâtı desteklemiş olanlar aleyhinde düşük hükümet tarafından başlanılmış olan keyfi takibat ve baskılara nihayet verilmesi kanuna dayanılarak ve büyük bir ehemmiyetle talep ve rica olunur.

6. Başlangıçta İtilaf hükümetlerinin sırf kendi askeri bakış açılarından konulup yerleştirilmesi teklif olunan ve Osmanlı hükümeti tarafından üstlenilen Dersaadet matbuat sansürünün birçok sebep ve bahanelerle evvela İtilaf kontrolü ve daha sonra söz konusu İtilafçılar tarafından basımdan önce sansüre iştirak edilmesi suretindeki müdahaleler ile hükümet nüfuzunun sona ermesi ve eski kabinenin de bu yabancı kuvvetinden meşru olmayarak istifadesi yüzünden bugün matbuat milletin meşru emellerini gösteremeyecek ve mukaddes haklarını müdafaa edemeyecek elim bir hale gelmiş ve bunun bütün maddi ve manevi mesuliyeti hükümetin omuzlarına yüklenmiştir. Dolayısıyla Osmanlı hükümetince Kanunu Esasi'ye aykırı olan bu hale resmen bir nihayet verilmesini ve şayet İtilaf devletleri tarafından kendi bakış açılarından askeri sansüre devamında ısrar olunacak olursa, bu sansürün Osmanlı Hükümeti Matbuatı Umumiye Müdüriyeti'nin kati denetimi altında olmak üzere, esas hatları belli ve Dersaadet matbuatınca malum şartlar dairesinde İtilafçılar tarafından icrasına müsaade ile Osmanlı hükümetinin millet kamuoyu karşısında sansür mesuliyetinden kurtarılmasını arz ve teklif eyleriz. İleri sürülen maruzat ve tekliflere, milleti tatmin edecek açık ve uygun cevap verileceği zamana kadar, milli maksatların temini için milletçe alınmış olan fiili tedbirlere eskisi gibi devam zaruretinde kalınacağını bütün vilayetler ve bağımsız livalar ile bunlara bağlı yerlerden aldığımız kararlar üzerine tam bir katiyetle arz eyleriz.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "meclis" sözcüğü, telgrafın *Nutuk*'taki özetinde "Meclisi Millî" (Milli Meclis) şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.161. (Y.N.)

Vesika: 133.

-Yunus Nadi Bey zatı devletinizle görüşmek istiyor, Efendim.

-Harbiye Telgrafhanesi'nde makine başında hazırım.[1]

Yunus Nadi ve yanında Nazır Paşa'nın yaveri Cevat Rifat Bey vardır, Efendim. Nazır Paşa'yı istediler mi yoksa.

-Kendileriyle şimdi görüşürüz. Yalnız, beni telgrafa davet ettikleri zaman "Nazır Paşa istiyor" demişlerdi. Davet eden Nazır Paşa mıdır, yoksa zatıâlileri mi?

-Nazır Paşa'nın müsaadesiyle ve yaveri vasıtasıyla Harbiye merkezinden zatı devletlerini aradık, bundan yanlış anlaşılmıştır, Efendim.

-Teşekkür ederim; buyurun.

Yunus Nadi Bey ile Haberleşme

Milli iradenin, milletin hâkimiyetini geçerli kılmasının hayırlı neticesi olarak meydana gelen değişiklik üzerine burada teşekkül eden hükümetle milli teşkilat arasında ahenkli bir birlik hasıl olmasının gecikmeyeceğine hükmetmiş idim. Araştırmam neticesinde henüz bir iki noktada anlaşmazlık bulunduğunu anladım. Bu ahengin hasıl olmasının gecikmesi dahilen ve haricen iyi olmayacağı için, bazı maruzatta bulunmayı vazife saydım. Evvela: Bu hükümete dahil bulunan bazı zevatın sırf düşük hükümete iştiraklerinden dolayı kötü gözlerle görülmelerine mahal yoktur. Düşük hükümetin faal uzuvları Sadrazam, Dahiliye ve Harbiye nazırlarından ibaret gibi idi. Diğerlerinin çoğunlukla namuslarında ve vatanperverliklerinde şüpheye mahal olmayarak, hatta onların düşük hükümet içinde bulunmaları belki daha ziyade bizim işimize yaramakta idi. Nitekim Abuk Ahmet Paşa ile bendeniz temas halinde idim. Kendisi milli teşkilat ve harekete bütün mevcudiyetiyle bağlı olmaktan bir an bile uzak kalmamış ve hatta son defa kabinenin düşürülmesinde tesirli bir etken rolünü oynamıştır. Zaten bendenizin takdirime göre bu hükümet şimdiki şekilde nihayet süratle yapılması kendisince dahi talep olunan mebus seçimleri neticesine kadar devam edebilecek intikal devresi hükümetidir. Bizim de asıl maksadımız olan bu gayenin bir an evvel teminine engel olacak bir sakınca olmadığı takdirde bizim de olanca çaba ve gayretimizi o arzunun teminine hasrcylemekliğimiz pek uygun olacaktır görüşündeyim. Dost ve düşman gözünde buhranın sürüp gidiyor görünmemesi lazım gelen bir zamanda yaşadığımız hissi de o görüşü teyit ve tekrar etmektedir. Mevcut hükümet şimdiki şekliyle

1 Telgraf haberleşmesinin *Nutuk*'taki özetinde bu cümleden sonra Mustafa Kemal Paşa'nın "Hazır olan kimdir?" sorusu yer almaktadır. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk 1), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.163. (Y.N.)

milli emel ve taleplerin hepsini iyi karşılamak ve iyi neticelenmesine de çalışmak hususunda en ufak şüpheye mahal vermemektedir. Bilhassa Cemal ve Abuk Paşalar gibi zevatın, hükümette milli teşkilatın bir delegesi ve kefili gibi kabul olunmalarında tereddüde mahal yoktur. İkinci mesele de:

Şahıslarla alakalı kısımdır ki, bunda bütün hissiyatım sizlerle beraber olmakla beraber ben de biraz itidal tavsiyesine cesaret edeceğim. Milli iradenin azimkârane muvaffakiyeti genelde ve pek derin tesirler[1] hasıl etmiştir. Bu tesirlerin bazılarınca intikamcı hareketler gibi anlaşılıp yorumlanabilecek icraat ile en hafif[2] surette olsun lekelenmekten korunmuş bulundurulması bendenizce mühim[3] bir noktadır. Düşenler yalnız maddeten değil manen de düşmüşlerdir. Onların yeniden zarar verememeleri teminat altında bulunduruldukça, icap eden cezalarını kanuna bırakmak, milli teşkilatın memlekette eskilerinden bambaşka bir vakar ve adalet devri açmakta olduğu fikrini teyit edecek ve yerleştirecektir. Millete hıyanet edenlerin cezasız kalmaması hususunda ittifak etmeyecek kimse bulunamaz ve hainliğin cezasız kalmayacağında bendeniz şahsen eminim. Mesele, onu da şimdilik kanunun tehdit ve cezalandırma darbesine havale ediyormuşuz gibi görünmekte ehemmiyet ve menfaat görüyorum. Erkân ile vuku bulan temaslarımda mevcut hükümet heyetinin milli teşkilat taleplerinin tamamen icrasına ve yerine getirilmesine azmetmiş olduğu anlaşılıyor. Harbiye Nazırı Cemal Paşa, bugün yayımlanacak beyannamede bu yönün zaten kâfi derecede açıklanmış olduğunu ve ancak beyanname resmi hükümet lisanıyla yazıldığına göre, her taraf nazarı dikkate alınarak yer verilmiş göstermelik birkaç kelimeye ehemmiyet atfolunmaması lazım geldiğini beyan eyledi. Ve bilhassa hükümet heyetinin yeni sadrazamı[4] her türlü yanlış anlamayı bertaraf edecek bir vaziyetin kati surette devam ettirilmesinin temini için milli teşkilat erkânının göstereceği bir heyetle doğrudan doğruya temas etmeleri samimi arzusunu gösteriyor. Özetle, şu anda bendenizin en ziyade lazım saydığım yön, buhranın hallolunmamış ve belirsiz bir vaziyette sürüp gitmemesinden ibarettir. Bu yönü acilen temin edebilirsek pek uygun olacaktır. Yüksek fikirlerini bekleyerek ihtiram arz eylerim.

6.10.1919

Yunus Nadi

1 "Tesirler" sözcüğünün aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1934 basımında yer alan "tesirat" sözcüğü, 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yanlışlıkla "teessürat" şeklinde. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1934 basımında yer alan "hafif" sözcüğü, 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yanlışlıkla "hakikat" şeklinde. (Y.N.)

3 Sözcük, *Nutuk*'un Vesikalar cildinde "müphem" şeklinde yer almaktadır. Ancak doğrusu "mühim" olmalıdır. Nitekim telgraf haberleşmesinin *Nutuk*'taki özetinde de "mühim" şeklindedir. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*. c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.164. (Y.N.)

4 "Hükümet heyetinin yeni sadrazamı" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "sadrı cedidi heyeti hükümet" sözcükleri, telgraf haberleşmesinin *Nutuk*'taki özetinde "sadrı cedidin ve hükûmetinin" (yeni Sadrazam'ın ve hükümetinin) şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.164. (Y.N.)

Vesika: 134.

TAMİM

Gayet aceledir 6 Teşrinievvel [Ekim] 1919

İzmit, Adapazarı, Bilecik, Bursa, Eskişehir, Ankara, Kütahya, Kângrı,[1] Afyon Karahisar, Denizli, Antalya, Konya, Burdur, Kastamonu, Bolu, Sinop, Samsun, Trabzon, Giresun, Rize, Niğde, Kayseri, Harput, Diyarbekir, Bitlis, Vilayet, Liva ve Kazalarına

Bugün yeni kabine makine başında Heyeti Temsiliye'mizle dolaylı olarak bazı haberleşmelerde bulunmuştur. Kabinenin, muhteviyatı malumumuz olmayan bir beyanname yayımlayacağı anlaşılmıştır. Milli talepleri desteklediğini henüz kati olarak bildirmemiş olan kabinenin her ne suretle olursa olsun bütün tebligatının eskisi gibi son bildirime değin telgrafhanelerce alınmaması hususundaki tedbirlerin ehemmiyet ve dikkatle devam ettirilmesi lüzumu tebliğ olunur.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 135.

Sıvas'ta Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Nazır Paşa Odası 7/8 Teşrinievvel [Ekim] 1919

C. Madde 1. Zatı devletlerine ve değerli arkadaşlara âcizleri sıcak ve samimi teşekkürlerimi takdim ile iftihar ederim. Kabinenin değerli üyeleri bu hürmet hissinde tamamen müşterek ve Sadrazam Paşa Hazretleri gözlerinizden öperler.

2. Teşkilat bakımından vuku bulacak servis tarzındaki haberleşmelere kabine müsaade etmiştir.

3. Kamuoyunu tatmin için beyannamenin hızla yayımlanmasına zaruret hasıl olmuş ve gerekli noktalara dikkat olunmuştur.

4. Padişah Hazretleri'ne yazılacak maruzat ile tebligat suretine ait kabine görüşünü almak, devletlilerinin vaatlerinin icrasına başlandığını gösterir; bu

1 Çankırı. (Y.N.)

halden iftihar ettim. Yeni İntihabı Mebusan Kanunu[1] seçim zamanını kısaltmak ve mebus adedini azaltmamak ve seçim tarzını kolaylaştırmak esasına dayanmaktadır. Bu esaslara göre seçim bu ay sonunda sona erecekektir. Zatı devletlerine ve değerli arkadaşlara derin hürmetimin takdimine müsaade buyurulmasını rica ederim.

Harbiye Nazırı
Cemal

Vesika: 136.

Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri'ne

Şifre

C. 7/8 Teşrinievvel [Ekim] 1919

1. Devletlilerinin iltifatı âcizanemin arkadaşlarınca şükranla karşılandı. Ve bilmukabele gerek Sadrazam Paşa Hazretleri'ne ve gerekse kabinenin değerli üyelerine hürmetler arz ederiz.

2. Gerek esas hatlarımızı teşkil eden genel milli talepler ve gerekse mukaddes maksada bir an evvel ulaşmayı kolaylaştıracak lüzumlu teferruat üzerinde hükümeti milletle iyi bir anlaşmaya vardırmak hususundaki hamiyetkârane aracılık ve gayretlerinden dolayı da zatı devletlerine bütün arkadaşlar namına şükran arz ederim, Efendim.

8.10.1919

Mustafa Kemal

Vesika: 137.

Beyanname

Harici ve dahili felaketlerin tehdidi altında tabii haklarıyla mukaddesatının muhafazasını temin gayesi etrafına toplanan büyük milletimiz, bugüne kadar milli hâkimiyeti ayaklar altına alan birkaç şahsın hainane husumeti karşısında kalmıştı. Millete dayanamamak itibariyle haddi zatında hiçbir kuvvet ve ehemmiyeti olmayan söz konusu şahısların her nasılsa işbaşına gelmiş bir hükümet şeklinde olması, bu mahiyetinden bir resmi ehemmiyet alması neticesini doğuruyordu. Bu sebeple şimdiye kadar milletin manevi birliği noksansız olmakla beraber, merkezi hükümetin bu milli birliğe dahil olmamış

1 Mebus Seçimi Kanunu. (Y.N.)

bulunması, dosta düşmana karşı milletin değil fakat devletin genel birliğini eksik olarak gösteriyordu. Lakin bugün Cenabı Hakk'a ve kendi hakkına dayanan büyük milletimizin gösterdiği mutlak iman karşısında engeller devrilip nihayet aynı kurtuluş gayesi etrafında devletimizin de genel birliği tamam oldu. Bu milli muvaffakiyet iki safhada tecelli etti: Bunların birincisi, milletin meşru emellerini öğrenen Hilafetpenah Efendimizin Ferit Paşa kabinesini derhal düşürmesiyle ve ikincisi de, Ali Rıza Paşa Hazretleri riyasetinde teşekkül eden yeni Vekiller Heyeti tarafından milli emellerimizin meşruiyeti ve Kuvayi Milliye'nin hâkimiyeti esasları kabul edilerek, milletle hükümet arasında tam bir anlaşma olmasıyla tahakkuk etti. Bu anlaşma dolayısıyla bugünden itibaren bütün milli teşkilat ve Heyeti Temsiliye'miz, her iki tarafça müşterek ve bütün milletçe lüzumlu görülen görüşlerimizin teminiyle milli emellerimizin elde edilmesinde yeni Vekiller Heyeti'ne destek ve yardımcı olacak ve resmi haberleşmeler üzerine konulmuş olan yasağı kaldıracaktır. Bu vazifenin yerine getirilmesinde teşkilatımız hiçbir yerde hiçbir kimse tarafından hükümetin kanuni vazifelerine ve icraatına karşı hiçbir müdahaleye katiyen meydan vermeyecek ve bu suretle milli teşkilatın bütün mesai ve faaliyet hedefi, vatanın kurtarılması işinde toplanmış kalacaktır. Kurtuluşun bu elde edilişinde hükümetin resmi vazifelerine karşılık milletin de pek büyük ve pek kaçınılmaz milli vazifeleri olduğunu nazarı itibara alan cemiyetimiz, hükümetçe tasdik edilmiş olan nizamnamesi hükümleri uyarınca bütün teşkilatını uzuvlandırarak milli vazifelerin intizamla yerine getirilmesini temin etmeyi elzem saymaktadır ve esasen bu büyük ve milli gayeden başka hiçbir maksat takip etmeyen heyetimiz, her türlü şahsi menfaatlardan ve fırka ihtiraslarından da arınmış olduğundan, ilan etmiş olduğu milli esaslardan hiçbir sebep ve bahane ile hiçbir zaman sapmayacak ve en büyük faaliyet hissesini Kuvayi Milliye'nin şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da tam bir asayiş ve sükûn içinde kuvvetlendirilmesine hasredecektir ve en tehlikeli tarihi şartlar altında bile milli vakarından ve herkesin haklarına riayetteki mirasçısı olduğu hasletlerinden zerre kadar ayrılmamış olan milletimizin bundan sonra da aynı tarz ve harekette sabit kalacağında ve bu suretle bu mübarek topraklara sahip olmaktaki medeni liyakatini bütün cihana tasdik ettireceğinde şüphe yoktur.

7 Teşrinievvel [Ekim] 1919

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Vesika: 138.

7 Teşrinievvel [Ekim] 1919

Süddei Seniyei Hilafetpenahiye[1]

Milletin sesini boğmak suretiyle memleketin her tarafından yükselen genel feryadın hâkipayi şahanelerine[2] ulaşmasını engelleyerek hem milletini, hem Padişahını aldatmaktan çekinmemiş olan eski kabinenin, milletin müracaatı ve şikâyeti üzerine düşürülmesiyle, yerine milli talepler dairesinde işleri yürütecek bir Vekiller Heyeti ikame buyurulması, milletin süddei seniyelerine karşı olan mirasçısı olduğu kulluk ve sadakatini teyit etmiş olmakla, genel şükranı bütün itaatkâr milletleri namına atebei felekmertebei şehriyarilerine[3] takdime cüret ederiz. Her ahvalde emir ve ferman şevketlû, kudretlû, mehabetlû Hilafetpenah Efendimiz Hazretleri'nindir.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Vesika: 139.

Babıâli, 8 Teşrinievvel [Ekim] 1919

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi'ne

7 Teşrinievvel [Ekim] 1919 tarihiyle atebei ulyayı mülûkâneye[4] takdim olunan telgrafname Padişah Hazretleri'nce görülerek, mukaddes zat ve makamlarına karşı sadık milletleri namına teyit edilen sadakatkârlık hissiyatı Padişah Cenapları'nın memnuniyetine sebep olmuş ve devlet ve milletin yakında selamet ve saadete ulaşmasına dua buyurulmuş olduğu tebliğ olunur.

Sadrazam
Ali Rıza

1 "Halife Hazretleri'nin yüce katına" anlamında. (Y.N.)
2 Hakipay: Ayak toprağı. "Siz Padişah'ın katına" anlamında. (Y.N.)
3 "Siz Padişah'ın gökler kadar yüksek katına" anlamında. (Y.N.)
4 Padişah'ın yüce katına. (Y.N.)

Vesika: 140.

Erzurum, 8.10.1919

Sıvas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne: Heyeti Temsiliye namına tamim buyurulan 6 Teşrinievvel [Ekim] 1919 tarihli telgrafnamede Heyeti Temsiliye ricalinin kabineye ve yüksek makam ve memuriyetlere girmesi hakkındaki şayialar ret ve tekzip olunmakla beraber, katiyen böyle bir emel ve davete uyulmayacağı da beyan ediliyor ki, bunun her tarafta iyi tesirleri görülecek ve şüphesiz ki düşman ruhlu insanların ilk evvel aleyhimizde kullanacağı silahlardan biri böylelikle kırılmış olacaktır.

Bu konuda hassaten takdirlerimi arz eylerim. Fakat, bu güzel azim ve kararın, şimdiye kadar bizde görülmüş tecrübe ve neticelerine nazaran, daha kapsamlı olmasını da hassaten düşünür ve arz ederim. Burada da zatı devletleriyle bilhassa görüşüldüğü ve katiyetle kararlaştırıldığı üzere, Heyeti Temsiliye'den zatı samileriyle Rauf Beyefendi'nin ve bu vasıfta olan yüksek tesirli zevatın mebus olduktan sonra da bir şekilde hükümete karışmayarak daima Milli Meclis'teki grubun başında ve rolünde[1] nüfuzlu ve kabinenin şekil ve bileşimi ve ricalinin kıymet ve hüviyeti ne olursa olsun, daima Milli Meclis içinde nüfuzlu ve denetleyici olarak bulunmayı, en mühim bir muvaffakiyet hadisesi ve tatbiki elzem bir karar sayarım. Ancak bu suretle hükümet daima milletin denetimi altında kalarak gerek hükümet ve gerekse âyanı ve saray dengesi karşısında milletin ruh ve emelleri her taraftan[2] asla saptırılmamış ve tehlikeli aşırılıklara da meydan verilmemiş olur. Bir emelin ve bir grubun en yüksek ve en muktedir tanınmış ricali, kendi hizip dairesinden[3] çıkıp da hükümet işine karışınca, Milli Meclis daima zayıf kalmış ve türlü cereyanlar karşısında ya sürüklenmiş veyahut parçalanmıştır. Vatan ve milletin tam kurtuluşunun[4] şiddetle söz konusu olduğu bu devirde, işbu maruzatım etrafında muhabbet[5] ve kati bir karar ile donanmış bulunmamızı[6] büyük bir hürmetle istirham eylerim.

15. Kolordu Kumandanı
Kâzım Karabekir

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "rolünde" sözcüğü, *İstiklâl Harbimiz*'de "ruhunda" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.348. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "her taraftan" sözcükleri, *İstiklâl Harbimiz*'de "hedefinden" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.348. (Y.N.)

3 "Hizip dairesinden" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "dairei hizbinden" sözcükleri, *İstiklâl Harbimiz*'de "dairei harbinden" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.349. (Y.N.)

4 "Milletin tam kurtuluşunun" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "milletin felahı tammı" sözcükleri, *İstiklâl Harbimiz*'de "milletin efkârı tammı" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.349. (Y.N.)

5 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "muhabbet" sözcüğü, *İstiklâl Harbimiz*'de "müsbet" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.349. (Y.N.)

6 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "bulunmamızı" sözcüğü, *İstiklâl Harbimiz*'de "bulunulmasını" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.349. (Y.N.)

Vesika: 141.

Babıâli, 9.10.1919

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Bugün bazı gazetelerde beyanname suretine yer verilmiş olduğu göründüğünden değiştirmeye imkân kalmadı. İlaveten teklifi düşünülen dört maddenin Heyeti Temsiliye'ce muhtelif vasıtalarla tamimi kabinece pek lüzumlu görülmektedir.

1. İttihatçılıkla münasebet bulunmadığı,
2. Osmanlı Devleti'nin Harbi Umumi'ye karışmasının doğru olmadığı ve müsebbipleri aleyhinde isimler belirtilmek suretiyle bazı neşriyat icrası ve haklarında kanuni takibat ve cezalandırmanın tertibi,
3. Harp esnasında yapılan her nevi cinayetlerin faillerinin kanuni cezadan kurtulmayacakları,
4. Seçimlerin serbest cereyan edeceği.

Bu maddelerin açıklanması ve tamimi dahilen ve haricen birtakım yanlış anlamaların önüne geçeceğinden, memleketin yüksek menfaatları icabı olarak bilhassa iyi karşılanması rica olunur. Hürmetlerim Efendim.

Harbiye Nazırı
Cemal

Vesika: 142.

Şifre

Sıvas, 10.10.1919

Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri'ne

C. 9.10.1919

Cevabi maruzatta bulunmadan evvel, Heyeti Temsiliye'nin, muhterem kabine erkânı hakkında hürmet hissi ve iyi fikirler beslediğini ve fikir alışverişi ve görüş teatisinde iki tarafın safiyet ve samimiyeti rehber aldığına kanaati olduğunu arz eylerim. Muhtelif vasıtalarla tamimi lüzumlu görüldüğü emir buyrulup bildirilen dört madde hakkında Heyeti Temsiliye'nin görüşleri ve değerlendirmeleri aşağıda arz olunur:

1. Rum ve Ermenilerle, İngilizler başta olmak üzere İtilaf devletlerinin ve bunların siyasetlerine[1] alet olan düşük Ferit Paşa kabinesinin milli birliğe ve

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "siyasetlerine" sözcüğü, *TBMM Zabıt Ceridesi*'nde "seyyiatına" (suçlarına/kötülüklerine) şeklinde. Bkz. *TBMM Zabıt Ceridesi.* Devre 1, c.1. TBMM Matbaası, Ankara, 1959, s.20. (Y.N.)

vatanın saadetine yönelik her nevi meşru milli teşebbüs ve hareketleri gelişigüzel İttihatçılıkla ithamı bir meslek edinmiş oldukları herkesçe malumdur. Milli teşebbüslerimizin ve teşkilatımızın İttihatçılıkla hiçbir alaka ve münasebeti olmadığı, kötü niyetliler dışında, gerek millet ve gerek temasta bulunan yabancılarca aşikâr bulunmuş olduğu halde, sırf buyurduğunuz yanlış anlamaları[1] ve söylentileri bertaraf etmek maksadıyla Sıvas Genel Kongresi'nin birinci toplantı celsesinde müzakerelere başlanmadan evvel bütün[2] delegeler İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin canlandırılmasına çalışılmayacağına dair alenen birer birer yemin ettirilmiş ve bu yemin sureti her tarafa yayımlanıp ilan olunmuştur. Bundan başka münasebet düştükçe ve bilhassa yabancılarla temaslarda bulunuldukça bu noktaya özel ehemmiyet atfolunarak lüzumlu beyanat ve izahatta bulunulmaktadır. Bununla beraber, tavsiye buyurulduğu üzere, bu konuda yine fırsat çıktıkça beyanat ve neşriyattan geri kalınmayacaktır. Yalnız bu mesele, görünürdeki şekli bir yana bırakılırsa, esas mahiyeti itibariyle özel ehemmiyete sahiptir. Bu bakımdan, sırf değerli kabine üyeleriyle fikir teatisi ve yüce heyetlerinin bu noktadaki hâkim kanaatini öğrenmek maksadıyla bu konuda Heyeti Temsiliye'nin görüşünü arz etmeyi lüzumlu görmekteyiz. Biz gayrimüslim unsurlar ile İtilaf hükümetlerinin siyasi maksatlar altında körükledikleri[3] gelişigüzel İttihatçılık düşmanlığını esas itibariyle doğru görmüyoruz. İttihatçılardan kötü idare ve suiistimalleri ile memleketi haraplığa sürükleyenlerden ibaret küçük bir hizip vardır ki, işte asıl millet ve bizim gözümüzde suçlu olanlar bunlardır. Yoksa İttihat ve Terakki mensuplarından olup tarafsızlığını muhafaza etmiş, fenalığa alet olmamış namus sahiplerinin bu suretle kötü zan altında kalmasını ve bilhassa her millette olduğu gibi iyiyi kötüyü lüzumu derecede ayırt edemeyen bütün avam kısmının töhmet altında kalmasını doğru görmedikten başka, memleketin dahili asayiş ve intizamı ve geleceği itibariyle de tehlikeli[4] sayıyoruz. Dolayısıyla kabinenin bu maddeden maksadının özünün ne olduğunu izah buyurmanızı hassaten istirham ederiz.

2. İkinci madde muhteviyatına gelince, bu husus düşünülmeye değer ve muhtelif suretlerle münakaşaya kabiliyetlidir. Mesela aşağıdaki görüşler dahi düşünülebilir:

Tamir olunmaz felaketlere ve elim neticelere vardığından, bugün milletin memnuniyetsizliğini çeken Harbi Umumi'ye iştirak etmemek elbette son de-

1 "Yanlış anlamaları" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "suitelâkkiyat" sözcüğü, *TBMM Zabıt Ceridesi*'nde "suitelkinat" (kötü telkinleri) şeklinde. Bkz. *age*, s.20. (Y.N.)

2 "Bütün" sözcüğünün aslı olan ve *TBMM Zabıt Ceridesi*'nde yer alan "umum" sözcüğü, *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yanlışlıkla "umumî" (genel) şeklinde. Bkz. *age*, s.20. (Y.N.)

3 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "körüklədikleri" sözcüğü, *TBMM Zabıt Ceridesi*'nde "gördükleri" şeklinde. Bkz. *age*, s.20. (Y.N.)

4 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "tehlikeli" sözcüğü, *TBMM Zabıt Ceridesi*'nde "tehlike" şeklinde. Bkz. *age*, s.20. (Y.N.)

rece arzuya değer idi. Fakat buna maddi imkân mevcut değildi. Çünkü iştirak etmemek silahlı bir tarafsızlığı yani Boğazlar'ın kapalı bulundurulmasını icap ettiriyordu. Halbuki vatanımızın coğrafi mevkii, İstanbul'un stratejik vaziyeti, Rusların İtilaf hükümetleri yanında mevki almış olması, bizim seyirci kalınamıza asla müsait değildi. Bundan başka, silahlı bir tarafsızlığın devam ettirilmesi için paramız, silahımız, sanayimiz, özetle lazım olan vasıtalarımız mevcut değildi. İtilaf devletlerinin bilhassa İngilizlerin para vermemesi bir yana, gemilerimizi zapt ve milletin dişinden tırnağından artırarak biriktirdiği İnşaatı Bahriye'ye[1] ait yedi milyon liramızı da gasp eylemeleri ve İtilaf devletlerinin harp ilanıyla beraber bizim harbe girişimizden daha dört ay evvel tamamen Osmanlı hükümeti zararına bir Ermenistan cumhuriyeti teşkiline karar verdiklerini ilan eylemiş olmaları ve hatta Bolşeviklerin yayımladığı gizli antlaşmalardan anlaşıldığına göre, İstanbul'un Çarlık Rusya'sına vaat edilmiş olması, harbe İtilaf devletleri aleyhine girmekliğin kaçınılmaz olduğunu gösterir açık delillerdendir. Bir de İngiltere ve Fransa'nın, kendisine İstanbul'u vaat eyledikleri Rusya dururken, uğursuz Balkan Harbi'nden sonra hiçbir askeri kıymet ve milli mevcudiyet atfeylemedikleri milletimizi, kendilerine iltihak eylemeyi[2] farz etsek bile, tercih edeceğini tasavvur eylemek elbette doğru olamaz. Harbe girmekliğimizi bir cinayet kabul etmek ve koca bir milleti dört beş kişinin oyuncağı olacak derekede saymak, fikrimizce lehimizde bir faydaya sebep olmak şöyle dursun, bilakis düşük Ferit Paşa'nın Paris'te Avrupa'dan merhamet dilenmek şeklindeki sakat fikirleriyle ifade eylediği alçakça beyanatına *Klemanso*'nun[3] vermiş olduğu hakaretle karışık cevabın maazallah bir kere daha işitilmesine sebep olabilir. Dolayısıyla merdane bir surette hakikati söylemek ve kahramanca harp eden bu koca milletin, mağlubiyetin zaruri neticelerine katlanmakla beraber, hareketinin cinayet görülmesini ve bu yüzden suçlanıp cezalandırılmasını kabul etmemek en salim ve en hayırlı bir prensip kabul olunabilir.

Harbin müsebbipleri hakkındaki noktaya gelince: Harp ilanı, mesuliyeti olmayan Zatı Şahane'nin hakkı olduğuna ve o zamanki kabinenin harp ilanından dört ay sonra toplanan Milli Meclis'te verdiği izahat üzerine alkışlarla itimada mazhar olmuş bulunduğuna göre, mesele Divanıâli'nin incelemesinden geçmeden gelişigüzel şu veya bunun aleyhinde suçlamalara kalkışmakta isabet olmayabilir. ...[4] Harbi Umumi'ye girmek ve girmemek veyahut girmek zarureti karşısında zamanını seçmek hususunda başka fikirler dahi

1 İnşaatı Bahriye: Birinci Dünya Savaşı öncesinde kurulan donanma vakfı. Vakfın, parasını peşin ödediği gemiler, savaş çıkınca teslim edilmediği gibi, paraları da iade edilmedi. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "iltihak eylemeyi" sözcükleri, *TBMM Zabıt Ceridesi*'nde "iltihak eylemiş" şeklinde. Bkz. *age*, s.21. (Y.N.)

3 Clémenceau. (Y.N.)

4 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada üç nokta vardır. (Y.N.)

vardır. Buradaki fikirler, düşman görüşüne cevap olmak üzere lüzumlu görülmüştür.[1]

3. Harp esnasındaki kötü idarelerin meydana çıkarılıp cezalandırılması, vatanımızda mesuliyetin büyük ve küçüklere eşit olduğunu, kanun devrinin tamamen tarafsızca ve tam bir adalet ve hakkaniyetle başladığını idrak etmek emellerimizin başlıcasıdır. Fakat biz bunu[2] birçok münakaşalara sebep olacak olan kâğıt üzerinde reklam tarzında neşriyattan[3] ziyade, bilfiil tatbikatıyla dosta düşmana gösterilmesini daha uygun ve faydalı görüyoruz.

4. Seçimler hakkındaki görüşlerimizi sureti aşağıda olan beyanname ile yayımlamış ve ilan eylemiştik. Bu konuda akla gelecek başkaca fikirler varsa emrini ve bildirilmesini istirham eyleriz.

Mustafa Kemal

Vesika: 143.

Matbuat Cemiyeti Reisi Velit Bey vasıtasıyla
İstanbul'da *Tasviri Efkâr, Vakit, Akşam,*
Türk Dünyası ve *İstiklâl* gazetelerine

C. 9 Teşrinievvel [Ekim] 1919

Sorduğunuz hususlara ait izahatı Heyeti Temsiliye namına aşağıda tebliğ ediyorum:

1. Maksatlarımızın esas hatlarından olan üç nokta üzerinde hükümetle anlaştık ve bu noktalar hükümetin resmi beyannamesinde de açıklanmıştır. Evvela, Erzurum Kongresi'yle Sivas'ta toplanan Genel Kongre'ce müştereken kabul edilen Nizamname ile Beyanname'nin ihtiva ettiği esaslar dairesinde milli emellerin hükümetçe hareket hattı olarak alınması; ikincisi, Milli Meclis'in toplanmasına kadar millet ve memleketin mukadderatı hakkında hiçbir kati taahhüde girişilmemesi ve üçüncüsü de, Sulh Konferansı'na gönderilecek delege heyetinin milli itimada mazhar, yeterli ve kudretli kimselerden meydana gelmesi şeklinde olan bu üç noktayı hükümet tamamıyla kabul etmiş ve diğer birtakım teferruat üzerinde de anlaşmaya varılmıştır. Bununla beraber, eğer Kongre'nin Nizamnamesi'yle Beyannamesi'nde yer alan esaslara henüz vâkıf değilseniz, onları da tebliğ edebiliriz.

2. Heyeti Temsiliye ile hükümetin karşılıklı icraatı sebebiyle devletin iki başlı bir şekilde görünmesini hakikate uygun bir anlayış tarzı bulmuyoruz: Ferit

1 "... isabet olmayabilir" sözcüklerinden sonraki iki cümle *TBMM Zabıt Ceridesi*'nde yoktur. (Y.N.)
2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "bunu" sözcüğü, *TBMM Zabıt Ceridesi*'nde "bunun" şeklinde. Bkz. *age*, s.21. (Y.N.)
3 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "neşriyattan" sözcüğü, *TBMM Zabıt Ceridesi*'nde "neşriyattan" (yayımlanmasından) şeklinde. Bkz. *age*, s.21. (Y.N.)

Paşa kabinesi zamanında bile hükümet gayri meşru ve neticede yok hükmünde olduğundan, millet kendisine meşru ve kanuni bir baş temin etmek için çalışmış ve hiçbir suretle ikinci bir baş mahiyetini almamıştı; bugün ise bütün faaliyetimiz kanunun hâkimiyetini temine yönelik olduğundan, iki başlı gibi görünen vaziyetin ıslahına dönüktür ve bu itibar ile de yanlış yorumlanmamalıdır.

3. Hükümetin kati bir taahhüt altına girmemesini talepten maksadımız, mülki ve milli kararlarımıza milletin haberi olmadan kötü tesir icra edecek zararlı taahhütlerdir. Mesela Ferit Paşa Doğu Vilayetleri'nde geniş bir Ermenistan teşkilini kendi şahsi fikriyle taahhüt etmek istemişti. Maksadımız işte bu gibi ve bundan daha fena ve tamir edilemeyecek zararların önünü almaktır. Yoksa hükümeti milli menfaatler lehindeki teşebbüslerinden alıkoymak değildir. Hükümet, büyük devletlerin hakkımızdaki kararlarını lehimizde değiştirmek için istediği kadar teşebbüslere girişebilir. Yalnız Meclisi Mebusan'ın fikrini almaksızın Sulh Konferansı kararlarını imza edemez. Meclisi Mebusan'ın toplanmasının hızlandırılması hakkında tamim edilen son seçim kararnamesi de bu hususu mümkün kılmaktadır.

4. Heyeti Temsiliye bir hükümet mahiyetinde olmadığından, tabii, devletlerle resmi münasebetlere girişemez. Bizim yapabileceğimiz, ancak hükümetin milli emellere uygun olan görüşlerini milletçe ve milletler nezdinde müdafaa etmek ve desteklemek için özel ve gayri resmi teşebbüslerde bulunmak olabilir.

5. Mevcut hükümetin dahili ve harici siyasetimizi iyi idareye muktedir olup olmadığı hakkında şimdilik kati bir şey söyleyemeyiz. Bunu icraat gösterecektir. Bizim maksadımız, teklif ettiğimiz milli esasların hükümetçe kabulü idi. Mevcut hükümet ile de aynen böyle oldu. Cemiyetimiz siyasi bir fırka olmadığından, vekiller veya vekiller reisinin birtakım tercih sebepleri ileri sürerek tayin ve seçiminde etken olmadık ve olamayız.

6. Bu meseleleri daha açık ve tafsilatlı surette anlamak arzu edildiği takdirde Sıvas'a bir iki zat gönderilmesi pek uygun olur.

7. Yeni bir kabine teşkili meselesi hakkında Heyeti Temsiliye şimdilik hiçbir görüş ileri süremez.

8. *İradei Milliye* gazetesinde birtakım devletleri alakadar edecek fıkralar bulunması aleyhtarlık maksadından değil, cereyan eden vakalardan halkı haberdar etmek tabii mecburiyetinden doğmuştur. Nitekim aleyhte gibi görünen fıkralar olduğu gibi, lehte bulunan fıkralar da vardır. Fazla olarak eğer sırf aleyhtarlık şeklinde görülebilecek fıkralar varsa, bu da, milli haklara vuku bulan bazı tecavüzlere karşı pek haklı bir meşru müdafaa mahiyetindedir.

10 Teşrinievvel [Ekim] 1919

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Vesika: 144.

Deraliye,[1] 13.10.1919

Sıvas'ta Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Muhterem Paşam; kaç gündür zatâlinizle Matbuat Heyeti namına haberleşiyorduk. Bugün de *Tasviri Efkâr* namına rahatsız edeceğim. Aşağıda bazı sorular arz eyliyorum. Maksat, Kuvayi Milliye'nin vaziyeti hakkında mümkün mertebe açık malumat vermektir. Alınacak cevapların ajans vasıtasıyla Avrupa'ya çektirilmesine çalışılacaktır. Bu sorulardan münasip görülenlere yarınki nüshaya yetiştirilmek üzere mümkün mertebe çabuk cevap vermenizi rica ederim.

1. Kuvayi Milliye'nin vücuda gelmesinin ilk sebepleri nedir?
2. Milli teşkilat ne vakit başladı?
3. Bugün hükmü kaç vilayeti kapsamaktadır?
4. Milli teşkilatın başlıca erkânı kimlerdir?
5. Asıl maksadı nedir?
6. Asıl maksadını elde etmek için başlıca teşebbüsleri nedir?
7. Seçimler hakkında fikri nedir?
8. Anadolu'da seçimler tamamıyla serbest yapılabilecek midir?
9. Nisbi seçim esası kabul olunur mu?
10. Avrupa'ca teşkili tasavvur edilen Ermenistan sınırı hakkında ne düşünüyorsunuz?
11. Sizce Ermenistan sınırı ne olabilir?
12. General *Harbord* ile ne görüştünüz?
13. Kuvayi Milliye'nin ikinci, üçüncü derecede uzuvları içinde bazı İttihatçılar vardır deniliyor, ne dereceye kadar doğrudur?
14. İttihatçıların Kuvayi Milliye üzerine tesir etmesi mümkün müdür?
15. Seçimlerden sonra Kuvayi Milliye ne şekilde kalacaktır?
16. Gelecekteki sınırlarımız sizce ne olabilir?
17. Kısaca hayat hikâyenizi bildirir misiniz?
18. Mebus seçimi için adaylığınızı koyacağınız söyleniyor, doğru mudur? Nereden mebus çıkmak istiyorsunuz?
19. Arkadaşlarınız arasında başka kimler mebus olmak arzusundadır?
20. Şehrinizde İtilaf temsilcileri var mı, onlarla temas halinde misiniz? Size karşı vaziyet ve tavırları nedir; milli harekât hakkında ne düşünüyorlar?

1 İstanbul. (Y.N.)

21. İstanbul'a temsilci tayin ettiğiniz Vâsıf Bey ne vakit gelecektir, talimatı nedir?

Tasviri Efkâr Başyazarı
Velit

Velit Beyefendi'ye

Paşa Hazretleri'nin telgrafnameniz muhteviyatına numara sırasıyla aşağıda not ettirdiği cevapları arz ediyorum.

Cevat

1. Milletin maruz kaldığı haksız muameleler.
2. Mütareke'nin akabinde ve vatanın her tarafında hemen aynı zamanda.
3. Bugün Anadolu ve Rumeli vilayetlerinde milli teşkilattan mahrum bir yer kalmamıştır. Hükmü bütün vatanı kapsamaktadır.
4. Milli teşkilatın erkânı, vatanın dokunulmazlığı ve bağımsızlığı için kalpleri çırpınan milletin bütün güzide evlatlarıdır.
5. Asıl maksat, vatanın bütünlüğünü ve milletin bağımsızlığını temin etmektir.
6. Kuvayi Milliye'yi etken ve milli iradeyi hâkim kılmaya kati azim ile karar vermiş olan ve bütün millet fertlerini içinde toplayan teşkilatımızdır. Nizamname ve Beyanname'mizde aynen açıklanmıştır.
7. Seçimlere gayri meşru herhangi bir müdahalede bulunmayıp, milleti serbest bırakmaktır. Yalnız cemiyetimiz, esaslarını kabul edenlerin seçimde muvaffak olmalarını temenni eder.
8. Evet, yapılacaktır.
9. Bu defaki seçimlerin mevcut kanuna göre icrası zaruridir. Ve zaten bu yolda da başlanmıştır. Nisbi temsil usulü Milli Meclis'in halledeceği bir meseledir.
10. 11. 30 Teşrinievel [Ekim] 1918 tarihindeki sınırımız dahilinde kalan vatan kısımlarından bir karış toprağın Ermenistan hükümetine ilhakına millet katiyen razı değildir.
13.[1] Cemiyetimizde İttihatçı olarak kimse mevcut değildir. İttihatçılık tarihe karışmıştır. Merkezi hükümetin, Batı'nın siyasi hatası onların canlandırılmasına sebebiyet vermediği takdirde, millet bunun canlandırılmasını hatırına bile getirmeyecektir. Buna dair Heyeti Temsiliye'nin yeni bir beyannamesi bu gece Matbuat Cemiyeti Riyaseti'ne çekilecektir.

1 "General Harbord ile ne görüştünüz?" şeklindeki 12. sorunun cevabı verilmemiş, 13. sorunun cevabına geçilmiştir. (Y.N.)

14. Kuvayi Milliyemiz üzerinde hâkim olan tesir, ancak millet ve yüce milli maksattır. Başka hiçbir fert veya cemaat tesirli olamaz.

15. Kuvayi Milliye'nin gelecekteki şekli, Milli Meclis emniyetle ve serbestçe kanun yapma ve denetleme vazifesini yerine getirmeye muvaffak olduktan sonra bir kongre ile tayin edilecektir. Bu husus Nizamname'mizin son maddesinde açıklanmıştır.

16. Gelecekteki sınırlarımız bizce 30 Teşrinievvel [Ekim] 1918 tarihinde Mütareke imzalandığı günde fiilen sahip kaldığımız sınırdır.

18. Mebusluğa adaylığımı koymadım ve koymayacağım ve fakat millet herhangi bir yerden beni mebusluğa seçerse iftiharla kabul ederim.

19. Arkadaşlarım da aynen benim gibi düşünmektedirler.

20. Şehrimizde İtilaf temsilcileri yoktur. Ancak geçici olarak gelip geçen bütün Avrupa ve Amerika devletlerine mensup siyasi ve askeri memurlar ile vuku bulan özel görüşmelerde, milli teşkilat ve harekâtımızın meşru mahiyetini tamamen tasdik ve takdir eylemişlerdir.

17. Paşa'nın hayat hikâyesi kısaca aşağıda arz olunmuştur:

Rumi 1296 (Miladi 1880)[1] tarihinde Selânik'te doğarak rüşdî tahsilini[2] Selânik'te, idadî tahsilini[3] Manastır'da, Harbiye ve Erkânıharbiye tahsillerini Dersaadet'te tamamlayarak 1904 senesi Erkânıharbiye Yüzbaşılığı ile çıkmış ve 1907 senesine kadar Suriye'de ve Kolağası[4] olduktan sonra 1911 senesine kadar Makedonya'da bulunmuşlar; bu müddet zarfında ordu erkânıharbiyesinde, Redif Fırkası[5] Erkânıharpliğinde, ordu ve kolordu erkânıharbiyesinde ve Selânik Zabitan Talimgâh Kumandanlığı'nda ve Şimendifer Hattı Müfettişliği'nde vazife yapmışlardır. 31 Mart[6] hadisesi üzerine Selânik'ten Dersaadet'e hareket eden kuvvetlerin Erkânıharbiye Reisliği'nde[7] ve 1910'da Arnavutluk'ta icra edilen harekâtta, Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın erkânıharbi olarak bulunmuş ve 1910'da Pikardi[8] manevralarını takip için Fransa'ya gitmiştir. 1911 senesinde Erkânıharbiyei Umumiye Dairesi'ne memur edilmiş ve oradan İtalya muharebesi münasebetiyle Trablusgarp'a giderek bu harbin nihayetine kadar Sirenaik mıntıkasında Derne Kuvvetleri Kumandanlığı'nı yapmış ve bu esnada Balkan Muharebesi başlamış ve Bulgarların Çatalca hattına geldikleri bir zamanda İstanbul'a dönerek Gelibolu'da Kuvayi

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yalnızca Rumi yıl vardır. Rumi 1296'nın Miladi karşılığı 14 Mart 1880-13 Mart 1881 tarihlerine denk düşmektedir. Atatürk'ün 1934'te düzenlenen nüfus cüzdanından bu yana: 1881. (Y.N.)

2 Ortaöğrenim. (Y.N.)

3 Lise öğrenimi. (Y.N.)

4 Yüzbaşı ile binbaşı arasında bir rütbe, kıdemli yüzbaşı. (Y.N.)

5 Redif fırkası: Tamamen ihtiyat askerlerden oluşan ve seferberlikte kurulan tümen. (Y.N.)

6 1325 (13 Nisan 1909). (Y.N.)

7 Kurmay Başkanlığında. (Y.N.)

8 Picardie. (Y.N.)

Mürettebe Erkânıharbiyesi Harekât Şubesi Müdürü ve Bolayir Kolordusu Erkânıharbiye Reisi olarak Balkan Harbi'ne iştirakle Edirne üzerine adı geçen kolordu ile hareket etmiş ve Dimetoka havalisinin geri alınmasında bilfiil bulunmuşlardır. Balkan Harbini müteakip Sofya, Belgrad, Çetine Ataşemiliterliklerini[1] yapmak üzere Sofya'ya memur ve orada kaymakamlığa[2] terfi edilmiştir. Geçen harbin ilanını müteakip Tekirdağı'nda yeni teşekkül eden 19. Fırka Kumandanlığına tayin olunmuşlardır. Maydos ve Havalisi Mıntıkası Kumandanlığını yaptıktan sonra adı geçen fırka ile bu mıntıkada bulundukları sırada Arıburnu Kuvvetleri Kumandanlığını üstlenmiş ve bunun neticesinde miralaylığa[3] terfi etmişlerdir. Daha sonra Anafartalar Grubu Kumandanı olmuş ve İngilizlerin çekilmeleri üzerine 16. Kolordu Kumandanı olarak Edirne'ye ve orada bir ay kadar kaldıktan sonra Diyarbekir, Bitlis, Muş havalisine aynı numara ile Kolordu Kumandanı olarak gitmiş ve bu cephede mirlivalığa[4] terfi ettirilmişlerdir. Yığınak yapan 2. Ordu dahilinde Bitlis ve Muş'u beş gün muharebeden sonra Ruslardan geri almış ve bir müddet sonra 2. Ordu Kumandanlığı Vekâletine ve az bir müddet sonra Hicaz Kuvvei Seferiyesi'ne Ordu Kumandanı olarak tayin olunmuş ise de, Şam'a kadar gittikten ve Sina cephesini teftiş eyledikten sonra Medine'ye gitmelerine hacet görülmediğinden, 2. Ordu Kumandanlığına asaleten tayin edilerek Diyarbekir'e dönülmüş ve 1917 senesinde Halep'te yığınak yapan ve General *Falkenhayn* idaresi altında bulunan gruba dahil olan 7. Ordu Kumandanlığına tayin edilmişlerdir. Falkenhayn ile harp harekâtında aralarında görüş ayrılığı hasıl olduğundan ve hükümet de görüşlerini desteklemediğinden, söz konusu Ordu Kumandanlığından istifa ve müteakiben tayin kılındığı 2. Ordu Kumandanlığını da kabul etmeyerek İstanbul'a dönmüşlerdir. Bu müddet zarfında veliaht bulunan zatın refakatinde olarak Almanya Karargâhı Umumisi'ne ve Alman batı cephesine seyahat eylemişlerdir. Veliaht'ın padişah olmaları üzerine şifahi ve ısrarlı irade ile *Falkenhayn*'ın mağlup bıraktığı Nablus civarındaki 7. Ordu'ya tekrar gitmiş ve varışından on beş gün sonra vuku bulan genel İngiliz taarruzunda bu orduyu Halep'e kadar ricat ettirdiği sırada Padişah'a fahri yaver olmuştur. Halep Muharebesi'ni müteakip 7. ve Adana havalisinde bulunan 2. Ordulardan meydana gelen Yıldırım Grubu Kumandanlığını üstlendiler ve Mütareke'den sonra İstanbul'a döndüler. Son zamanda malum olduğu üzere 3. Ordu Müfettişliğiyle Doğu Anadolu'da bulundukları esnada 8 Temmuz 1919'da askerlik mesleğinden istifa etmişlerdir.

1 Askeri ataşeliklerini. (Y.N.)
2 Yarbaylığa. (Y.N.)
3 Albaylığa. (Y.N.)
4 Tuğgeneralliğe. (Y.N.)

Vesika: 145.

Babıâli, 2.10.1919

Sıvas Valiliği'ne

Padişahı Hilafetpenah Efendimiz Hazretleri'nin teveccühleri eseri olmak üzere Dahiliye Nezareti'ne tayin buyurularak Allah'ın yardımına dayanarak vazife yapmaya başladım. Memleketin bugün içinde bulunduğu müşkülatı göğüsleyerek vatan ve milletin selametini, geleceğini temin için bütün millet fertlerinin tam bir dayanışma ve birlik halinde olması devletin hakiki menfaatları icaplarından bulunduğu halde, bir müddettir memleket dahilinde nifak ve şikak[1] eserleri görülmesi, müşkülatın bir kat daha artmasına sebep olmak itibariyle pek ziyade esef vericidir. Yeni hükümet heyeti memleketin yüce haklarını ve menfaatlarını müdafaa ve muhafaza için bütün mesaisini sarf etmek emeliyle gelmiş olup, ancak bu hususta muvaffakiyet temini dayanışma ve hizmetin geri gelmesiyle, her tarafta sükûnu muhafazaya gayret ve hükümetin telkinlerine uymakla, memleket menfaatlarına zararlı hareketlerden kaçınılmakla hasıl olacağından, hemen merkeze ve bağlı yerlere bu dairede tavsiyelerde bulunularak ve vilayetlerin ahvalinden peyderpey malumat verilmesine ve mebus seçimleri muamelesinin hızlandırılarak neticelerinin bildirilmesine himmet buyurulması bilhassa tavsiye olunur.

Nazır
Mehmet Şerif

Vesika: 146.

Beyanname

Vatan ve milletin bugün geçirmekte olduğu şu buhranlı devrede mevcut hükümet Cenabı Hakk'ın ilahi yardımlarına ve Peygamberimiz Efendimiz Hazretleri'nin yüce ruhaniyetine dayanarak Padişahımız ve Hilafetpenah Efendimiz Hazretleri'nin teveccühlerine ve Osmanlı milletinin desteğine itimat ile mesuliyeti üstlenerek, memleket ve milletin saadet ve selametini temin için kati azim ile vazife yapmaya başlamıştır. Mevcut Vekiller Heyeti mütecanis[2] ve esas hatlarda fikir birliği içinde olup, hiçbir fırkaya mensup olmadığı gibi, muhtelif siyasi grupların hiçbirine dahi eğilim göstermez. Fakat

1 Nifak ve şikak: Bozgunculuk ve uyuşmazlık. (Y.N.)
2 Mütecanis: Bir cinsten olan; homojen. (Y.N.)

vatan ve milletin saadet ve selametine yönelik olan gayede hepsinden manevi yardım bekler. Son günlerde Anadolu'da ortaya çıkan ahval, İzmir'in haksız yere işgaliyle onu takip eden feci vakaların ve Anadolu Doğu Vilayetleri'nin mukadderatı hakkında yayılan rivayetlerin kamuoyunda hasıl ettiği tesirler neticesi olup, maksat ise Osmanlı haklarının ve sınırının muhafazası olduğuna ve hükümet de şu histe müşterek bulunduğuna göre, vukua gelen yanlış anlamaların sona ermesine şu iştirak hissi kefildir. Milletin büyük küçük hiçbir tabakasında ve memleketin hiçbir noktasında bu ulvi maksada aykırı bir fikir ve görüşün yeri olamayacağı aşikârdır. Bilhassa vatan hissi ve iyi niyet ve samimiyet hareket rehberi olunca yanlış anlamaların ortadan kalkmasına mâni bittabi yok olur. Hükümetin emelinin düsturu herkesçe itaat olunan Kanunu Esasi hükümleridir. Milli iradenin tecelligâhı olan Meclisi Mebusan'ın mümkün süratle halli ilk vazifemiz ve seçimlerin tam bir hürriyet ve selametle cereyanı ve memleket mukadderatının milletin vekilleri aracılığıyla tayini başlıca emelimiz bulunduğundan, seçimlerin en kısa yol ile icrası vasıtalarına girişilmiştir. Vatanın hayati menfaatlarının temini hükümetin yekvücut bir kütle teşkil eden millete dayanarak Konferans[1] huzuruna çıkmasına bağlı olmakla, anlaşmazlığın harici zararlı tesirleri bütün vatandaşlar tarafından teslim edileceğinden hükümet emindir. Osmanlı'nın şeref ve haysiyeti, memlekette adalet ve eşitlik hissi hükümran olmasında bulunmakla, cins ve mezhep ayırmadan hiç kimsenin kanunen saklı olan şahsi ve medeni haklarına herhangi bir taarruz vukua gelmemesine mesai sarf edilecek ve muhafazası gayet lüzumlu olan toplumsal intizama asla halel getirilmemesine itina olunacaktır. Hükümet, kamuoyunun aksettiği yer olan matbuatın memlekete büyük hizmetler yapabileceğine kani ve her halde vatanın menfaatlarını muhafazaya her zamandan ziyade itina etmesini dahi beklemektedir. Devlet işlerinin iyi cereyanı mevcut kanun ve nizamların tamamen tatbikine bağlı olmakla, memurların bu noktaya daima riayetkâr olmaları lazımdır. Kanuna aykırı ahval vuku bulmuş ise, bunların dahi yine kanun dairesinde düzeltilmesine girişilecektir. *Vilson*[2] prensiplerinden hakkıyla istifade olunarak, Osmanlı Devleti'nin birlik halinde ve Padişah'ının etrafında toplanmış bağımsız bir devlet olarak devamlılığının temini için hiçbir teşebbüsten geri durulmayacaktır. Zaten büyük devletlerin hakkaniyet hisleri[3] ve hakikaten gittikçe açıklık kazanmakta olan Avrupa ve Amerika kamuoyunun ılımlılıktan yana oluşu da bu konuda güven vermektedir. Barışın yapılmasının bir an önce hızlandı-

1 Paris Barış Konferansı. (Y.N.)

2 Wilson. (Y.N.)

3 "Hakkaniyet hisleri" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "hissiyatı nasfetkâraneleri" sözcükleri, 1934 basımında yanlışlıkla "hissiyatı nısfetkâraneleri" şeklinde yazılmış. (Y.N.)

rılarak tereddüt haline nihayet verilmesi vatanın menfaatları icabından olmakla, bu hususta dahi lüzumlu teşebbüslere başlanacaktır.

Sureti aynen yukarıya yazılan resmi beyannamenin merkezce, bağlı yerlerde ve vilayette hemen yayımlanması ve tamimi temennî olunur.

7.10.1919

Dahiliye Nazırı
Mehmet Şerif

Vesika: 147.

Şifre
Aceledir

Sıvas, 11.10.1919

Balıkesir'de Fırka Kumandanı Kâzım Beyefendi'ye

1. Heyeti Temsiliye siz biraderimize hürmet ve muhabbet arz eder. Cephe ve muharebe bakımından olan teşkilat hakkında aydınlatmanızı rica ederiz.

2. Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Teşkilat Nizamnamesi'nin Bursa'dan getirtilerek o mıntıkanın icaplarına göre milli ve askeri teşkilatın birleştirilmesi hususunda siz biraderimizin gayretleri rica olunur.

3. Milli teşkilata dahil heyetlerin ve şahısların muhtelif tarzda merkezi hükümetten taleplerde bulunmaları Kuvayi Milliye'nin birlik ve ahengine halel vereceğinden, icap edenlere bu konuda lüzumlu nasihatlerde bulunularak, muharebe ve askeri hususları bittabi zatıâlileri ve kolordu neticelendireceğinden, teşkilat heyeti merkeziyesinin irtibatın muhafazası bakımından şimdilik Sıvas'ta bulunan Heyeti Temsiliye ile haberleşme tesis eylemesi münasip olur.

4. Mebusların, milli emel ve maksatların Meclis'te teminine çalışacak zevattan seçilmesi pek mühimdir. Bunların Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti namına şahsen adaylıklarını koymalarını ve tarafınızdan himaye olunmalarını rica ederim kardeşim.

5. İşbu telgrafın ulaştığının bildirilmesi rica olunur.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Vesika: 148.

Şifre
Aceledir

Sıvas, 11.10.1919

Konya'da 12. Kolordu Kumandanlığı Vasıtasıyla
Heyeti Temsiliye Üyelerinden Refet Beyefendi'ye

1. Konya, Isparta, Burdur, Antalya ve Afyon Karahisar, Denizli, Menteşe[1] livalarında Nizamname icabınca milli teşkilatın süratle tesis olunması ve uzuvlaşması pek mühimdir. Teşkilatın mümkün vasıtalar ile Aydın, Saruhan,[2] İzmir livalarına yayılmasına çalışmak icap eder. Gerek bu mıntıkaların ve gerek Eskişehir, Kütahya, Balıkesir, Çanakkale bağımsız livalarıyla Bursa vilayetinin irtibat kolaylığı bakımından teşkilatı hakkındaki görüşlerinin beyanını rica ederiz.

2. Mebusların milli maksatlara dayanan esaslarımızı kabul eden zevattan seçilmesi için her tarafça lüzumlu tedbirlere başvurulmalıdır. Heyeti Temsiliye kimsenin cemiyet namına adaylığını koymayacaktır. Fakat talep olunan vasıflara sahip olanlar şahsen Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti namına adaylıklarını koymalıdırlar. Bu suretle adaylıklarını koyanlar isimlerini mensup oldukları liva heyeti merkeziyeleri vasıtasıyla doğrudan doğruya, aynı zamanda isimlerini Heyeti Temsiliye'ye bildireceklerdir. Cümleten gözlerinizden öperiz.

3. Orada gerek muharebe bakımından, gerek milli teşkilat itibariyle görüşlerinizin bildirilmesi rica olunur.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

1 Muğla ve yöresinin eski adı. (Y.N.)
2 Manisa ve yöresinin eski adı. (Y.N.)

Vesika: 149.

Şifre
Gayet aceledir.

Sıvas, 11.10.1919

Bursa Fırka Kumandanı Bekir Sami Beyefendi'ye

1. Bursa'da Nizamname icabınca kuvvetli ve itimat ve itibar edilir zevattan meydana gelen bir heyeti merkeziyenin ve Bilecik'te bir heyeti idarenin teşekkülü ve Bilecik livasının merkeze bağlanıp bütün Hüdavendigâr[1] vilayeti dahilinde nahiyelere varıncaya kadar teşkilat yayılarak vilayetin sağlam bir kütle haline süratle getirilmesi pek ziyade elzem ve faydalı görülmektedir. Bu hususta icap edenlerin teşvik ve isteklendirilmesiyle neticenin bildirilmesini hassaten rica ederim.

2. Mebus seçiminde cemiyetimizin görüşü heyeti merkeziyeye hitaben açık telgrafla yazılmıştır. Okunması münasip olur.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Vesika: 150.

Sıvas, 12.10.1919

Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri'ne

İkdam gazetesinin 23 Eylül 1919 tarih ve 8123 numaralı nüshasında yayımlanan Askerî Nigehban Cemiyeti'nin muhtırasının, pek haklı olarak orduyu hümayun[2] üstsubay ve subaylarında nefret ve heyecan uyandırdığı ve bu konuda üst kumandanlar tarafından protesto ve şikâyetnameler gönderilmek ve bu ihanete bir an evvel son verilmesini talep etmek gibi teşebbüslerde bulunulmak istendiği haber alınmaktadır. Hakikaten Cenabı Hakk'a bin kere şükürler olsun, Padişah'ına sadık, askeri kanunlara itaatkâr, her türlü siyasi cereyanlardan arınmış olan Osmanlı ordusu, bugün vatan ve milletin yegâne bekçisi olduğunu fikir birliği ve askeri disiplini ile cihana göstermekle dahili ve harici vaziyetimizi emniyette bulundurmaktadır. Devlet kanunlarına aykırı, yüce saltanatın payitahtında Harbiye Nezareti'nin gözü önünde askeri bir

1 Bursa yöresinin eski adı. (Y.N.)
2 Saltanat ordusu. (Y.N.)

fesat cemiyetinin faaliyet icra etmesi ve hatta beyannamelerinin matbuat sayfalarına kadar geçmesi, bütün ordunun infialinin artmasına ve zaman geçtikçe hiç şüphesiz nezaretpenahilerinin makamına kadar usulsüz müracaatlara ve belki de karşı tedbirlere kalkışılarak vatan ve millet için telafi edilmez felaketlere sebebiyet verecektir. Buradaki malumata göre, bu kanuna aykırı fesat cemiyetinin başında Kiraz Hamdi Paşa, hırsızlığından dolayı atılmış Erkânıharp Miralayı Refik Bey, eski Halâskâr Grubu'ndan[1] Binbaşı Kemal Bey, Bandırma eski Sevkıyat Reisi Topçu Binbaşılarından Hakkı Efendi ve henüz bu cemiyetle bağını kesip kesmediği malum olmayan atılmış Erkânıharp Binbaşılarından Nevres Bey gibi şahıslar olup, üyeleri de kötülükleri yüzünden ordudan atılmış veya emekliye sevk edilmiş kimselerle ahlaksızlıklarıyla tanınmış az sayıda şahıstan ibaret bulunmaktadır.

Malumu samileri olduğu üzere, Cevat Paşa Hazretleri'nin nazırlıkları zamanında bu cemiyete karşı Harbiye Nezareti takibata başlamış, fakat sonra değişikliklerden dolayı arkası bırakılmıştı. Dolayısıyla bu fesat kaynağının hemen kökünden sökülüp atılmasını, mensuplarının başkalarına ibret olacak surette şiddetle cezalandırılmasını ve bu icraat ve takibattan orduyu hümayunun resmi tamimlerle haberdar kılınmasını, fedakâr ve namuslu subay heyetimizin zihinlerinin teskini, ordunun inzibatının temini bakımından hayati ve acil bir mesele saydığımızdan, nezaretpenahilerinin muvaffakiyeti bakımından arzını borç biliriz.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 151.

Gayet aceledir — Harbiye, 14.10.1919

Sıvas'ta Heyeti Temsiliye Reisi
Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

C. 12.10.1919 tarihli Nigehban Cemiyeti hakkındaki şifreye: Bu, kati, kararlaştırılmıştır.

Cemal

1 Halâskâr Zabitan Grubu. (Y.N.)

Vesika: 152.

Şifre Sıvas, 15.10.1919

15. Kolordu Kumandanlığı'na
Amasya'da 5. Fırka Kumandanlığı'na
Diyarbekir'de 13. Kolordu Kumandanlığı'na
Ankara'da 20. Kolordu Kumandanlığı Vekâleti'ne
Konya'da 12. Kolordu Kumandanlığı Vekâleti'ne
Balıkesir'de 14. Kolordu Kumandanlığı Vekâleti'ne
Edirne'de 1. Kolordu Kumandanlığı'na

Kıtalardan vaki olan müracaat üzerine Nigehbanı Askerî ismindeki fesat cemiyetinin lağvı ile müsebbipleri hakkında takibat icrası Harbiye Nazırı Paşa Hazretleri'nden rica edilmişti. Alınan cevapta bunun kati ve kararlaştırılmış olduğu bildirilmiş olmakla, ordunun şeref ve haysiyeti namına pek mühim olan, söz konusu nezaretin bu kararı arz olunur.

Mustafa Kemal

Vesika: 153.

Şifre Sıvas, 13.10.1919

Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri'ne

Sıvas ahalisinin, yüce heyetlerinin iktidar makamına geçmesi şerefine ve İngilizlerin Samsun'u tamamen tahliye eylemeleri müjdelerine ait olmak üzere 4 Teşrinevvel [4 Ekim] gecesi icra eyledikleri milli tezahürat ve fener alayı tafsilatından bahseden *İradei Milliye*[1] haberine atfen, Dahiliye Nazırı Paşa Hazretleri'nin Sıvas vilayetine vaki bir tebliğlerinde, Sıvas halkının sevinçlerini göstermesini pek tabii bulduklarını ve fakat "kahrolsun işgal" tarzındaki yazılar hükümetin mevcut siyasetine uygun olmadığı için icap edenlere nasihatlerde bulunulması yazılmış olduğu, vilayet valisinin görüş almak maksadıyla Heyeti Temsiliye'mize vaki müracaatından anlaşıldı. Heyetimiz, Mütarekename hükümlerine aykırı yabancı işgalinin kaldırıldığını gören, vatanın kısmen tahliyesini idrak eyleyen milletin, bu tarzda, hatta daha bariz bir surette hissiyatını açığa vurmasını pek uygun ve makul gördüğünden, milletin hakiki hissiyatına dayanarak hükümetin bu haksız işgalleri resmi siyaset lisanı ile ret ve Mü-

1 Heyeti Temsiliye tarafından Sivas'ta yayımlanan gazete. (Y.N.)

tareke hükümlerine aykırı, bugüne kadar vuku bulmuş müdahaleleri protesto ve tamirlerini talep eyleyeceğini beklemektedir. Halkın itimadını sarsılmaktan korumak maksadıyla Dahiliye Nezareti'nin vaki olan tebligatının gizliliğinin muhafazasına ve halka duyurulmamasına karar verildiğini arz eder, bu vesile ile hükümetin takip ettiği siyasette Heyeti Temsiliye'ce henüz malum olmamış yönler varsa, aydınlatılmasına müsaade buyurulmasını istirham ederiz.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 154.

Harbiye, 18.10.1919

Sıvas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne,

C. 13.10.1919. Hükümetin programında Heyeti Temsiliye'ce meçhul kalmış hiçbir nokta yoktur. Yalnız milli emeller dairesinde işleri yürütme mesuliyetini yüklenen merkezi hükümetin harekât ve icraatında siyasi icapları kollamak ve Sıvas Kongresi kararlarında da teyit olunduğu gibi[1] yabancılara karşı daha misafirperverce ve mülayimce hareket eylemek mecburiyetinde olduğu Heyeti Temsiliye'ce de takdir buyurulur ümidindeyim.

Milletin hissiyatını açığa vurması ne derecede makbul ve hükümetin siyasi teşebbüslerinde muvaffakiyetine ne mertebe yardımcı ise, memleketin mukadderatına hükmedecek olan Sulh Konferansı'nda hayırhah desteklere ihtiyacımız da o mertebe açıktır. Bu bakımdan, milli emelleri elde etmek vazifesinde merkezi idarenin daha ihtiyatlıca hareket mecburiyetinde olduğu, bilhassa milli teşebbüslerin kötü yorumlanması faaliyetlerinin henüz kuvvetten düşmediği şu zamanlarda işaret eylediğim ihtiyatkârlıkların yersiz olmadığı tasdik buyurulur inancındayım. Yoksa haksız ve lüzumsuz işgallerin kaldırılması hususunda resmi, gayri resmi teşebbüslerden bir an bile geri kalınmadığını temin eylerim. Allah'ın beğeneceği yoldaki son hareketleriyle cihan kamuoyuna karşı rüştünü eserleriyle ispat etmiş olan asil milletin itimadına sahip bulunan mevcut hükümet, vaki olan icraatında serbest kaldıkça harice karşı daha fazla sözünü dinletebileceği aşikâr olduğundan, muhterem Heyeti Temsiliye'den hükümetin icraatını daha ziyade desteklemelerini rica ederim.

Harbiye Nazırı
Cemal

1 Böyle şey yoktur. [*Nutuk*'un notu.]

Vesika: 155a.

Telgraf Bursa, 12.10.1919

Sıvas'ta Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Muhterem Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

1. Bekir Sami ve Milli Harekât Kumandanı Mehmet Ali Beyefendiler ile birlikte dünden itibaren vazifeye başlanmış ve Nizamname uyarınca teşkilata başlanılmıştır.

2. Zamanın nezaketi ve aciliyeti hasebiyle aşağıdan yukarıya seçim imkânı olmadığından, seçimleri idare etmek üzere Nizamname'ye uyarak memleketin tanınmış ve hamiyet sahiplerinden meydana gelmek üzere Belediye Meclisi, Ticaret Odası, Muallimler Cemiyeti, Türk ve Çiftçiler Derneği ve Avcılar Kulübü, Cemiyetülmüderrisin[1] ve Dava Vekilleri Cemiyeti gibi memlekette mevcut bütün milli müesseselerin oyları ile on kişilik bir heyeti merkeziye seçimi bugün tamamlanacak ve isimleri daha sonra arz olunacaktır.

3. Seçimlerin icra tarzını emreden yüksek telgrafnamelerinin beş gün evvelsine kadar mercilerine tebliğ edilmemesi yüzünden içeriği öğrenilememiş ve henüz elde ettiğimiz 13 Eylül 1919 tarihli yüksek telgrafnameleri incelenerek hükümetin Kongre'de özel heyetimiz tarafından kabul edilen esaslar dairesindeki tamimini tatbike esas alarak süratle seçimlere mesai sarf etmekteyiz.

4. Bursa'ya vardıktan beri Reddi İlhak, Karakol vesaire namları altında aynı gaye ile hareket ve fakat muhtelif merkezlerden gelen birtakım teşkilata rastlıyorum. Hatta 10 Teşrinievvel [Ekim] 1919 tarihli Balıkesir Reddi İlhak Cemiyeti Reisi Hâcim imzasıyla gelen bir telgrafta ayın yirmisinde toplanacak büyük kongreye bir telgrafname ile iki delegenin gönderilmesi ve teşkilat namına diğer mühim tedbirlerin icrası bildiriliyor. Bu hal, kumandanın muhtelif kaynaklardan verilmesi yüzünden birçok sakıncalara sebep olduğu, bütün Anadolu ve Rumeli'yi kapsayan Kongremizin takip ve kabul ettiği "her Müslüman cemiyetin[2] üyelerindendir" kaidesine muhalif olduğu ve talep olunan milli birliği ihlal ettiği için ehemmiyetle yüksek nazarı dikkatlerini çekerim. Yapılacak diğer hususları dahi peyderpey arz edeceğimi beyan ve muhterem Heyeti Temsiliye üyelerine derin hürmetlerimi tekrar ile devletlilerinin emirlerini beklerim, Efendim.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Bursa Delegesi
Osman Nuri

1 Müderrisler Cemiyeti. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yanlışlıkla "cemiyetinin" yazılmış. Doğrusu "cemiyetin" olmalı. Bkz. elinizdeki ciltte, Vesika: 130. (Y.N.)

Vesika: 155b.

Tel Sıvas, 14.10.1919

Bursa'da Müdafaai Hukuk Cemiyeti Delegelerinden
Osman Nuri Beyefendi'ye

C. 12.10.1919 tele.

1. Teşkilatın hızlandırılması ve yaygınlaştırılması hususunda sarf olunan vatanperverane gayretlerinize şükran arz olunur.

2. Reddi İlhak vesaire gibi aynı mukaddes maksadın doğurduğu milli cemiyetler Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti namı altında birleşmiş olduğundan, hepsinin temsilcisi ancak Heyeti Temsiliye'mizdir. Bu sebeple bu gibi münferit tebligatın nazarı itibara alınamayacağı tabiidir. Pek muhtemeldir ki, bu müracaatlar, son değişikliklerden henüz haberdar olmayan, teşkilatımızın gizli bulunduğu zamanın neticelerinden olan bazı kısımların teşebbüsleridir. Dolayısıyla kamuoyunun aydınlatılması ve milli birliğin temini hususunda muhterem arkadaşlarınızla mesai hasredilmesi ehemmiyetle rica olunur, Efendim.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Vesika: 155c.

Şifre Sıvas, 14.10.1919

20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa Hazretleri'ne
Bursa'da Kumandan Bekir Sami Beyefendi'ye
Balıkesir Kolordu Kumandanı Kâzım Beyefendi'ye

Bursa'da delege Osman Nuri Bey'den alınan telgrafnamede Reddi İlhak, Karakol vesaire namı altında muhtelif milli cemiyetlerin teşkilat ve icraata devam eyledikleri, hatta Balıkesir Reddi İlhak Cemiyeti Reisi Hâcim imzasıyla ayın yirmisinde büyük bir kongreye delegeler talep olunduğu bildirilmektedir. Sıvas Genel Kongresi ile aynı mukaddes maksat uğrunda çalışan bütün milli cemiyetler birleştirilmiş ve bu sayede milletin gösterdiği birlik ve azim ve irade neticesi olarak son mesut vaziyet hasıl olmuştur. Henüz kararlardan haberleri olmadığı anlaşılan bu gibi milli kuvvetlerin Trakya ve Paşaeli Cemiyeti'nin

de katılmış olduğu Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi ile doğrudan doğruya temas eylemeleri ve Sıvas Kongresi Nizamnamesi uyarınca teşkilatlarını değiştirmeleri ve teklif ve taleplerini ancak Heyeti Temsiliye'miz marifetiyle icra eylemelerinin, vatanımızın bugün muhtaç olduğu birlik ve dahili intizam bakımından kati ve zaruri bulunduğunun lazım gelenlere izahı ve keyfiyetin emniyet altına alınması ve merkezi hükümetimizin memleketin selameti namına yönelik milli mesaisinde sekteye uğramaması için kongre vesaire gibi toplantılara bugün lüzum olmadığının icap edenlere tebliği ve neticenin bildirilmesi büyük bir ehemmiyetle istirham olunur.

Fuat Paşa Hazretleri'ne, Karesi'de[1] 14. Kolordu Kumandanı Kâzım Beyefendi'ye ve Bursa'da Bekir Sami Beyefendi'ye bildirilmiştir.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 155d.

Gayet aceledir

Konak, 18.10.1919

3. Kolordu Kumandanlığı'na

Aşağıdaki telgrafnamenin Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne arzını rica ederim.

Milli kuvvet ve teşkilatın genişlik ve ahengine halel verecek ve yabancıların milletimizin birlik olduğu hakkındaki fikirlerini şüpheye sevk edecek teşebbüslerden kaçınılması bildiriliyor. Hâcim Bey'in bu konudaki maruzatını yazdım. Heyeti Temsiliye'nin gerek seçimler ve gerek diğer hususlarla alakalı kararlarının tatbiki için Karesi heyeti merkeziyesinin samimiyeti ile nüfuzunu kullanmakta olduğuna itimat buyurulmasını arz ile hürmetlerimi teyit eylerim.

14. Kolordu Kumandanı
Kâzım

1 Balıkesir. (Y.N.)

Vesika: 156a.

Şifre
Zata mahsustur
Gayet aceledir

Sıvas, 14.10.1919

Erzurum'da 15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne
Diyarbekir'de 13. Kolordu Kumandanı Cevdet Beyefendi'ye
Ankara'da 20. Kolordu Kumandan Vekili Mahmut Beyefendi'ye
20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa Hazretleri'ne
Konya'da Heyeti Temsiliye Üyelerinden Refet Beyefendi'ye
Karesi'de 14. Kolordu Kumandan Vekili Miralay Kâzım Beyefendi'ye

Bahriye Nazırı Âyan'dan Salih Paşa Hazretleri Heyeti Temsiliye ile fikir alışverişinde bulunmak üzere 15.10'da Dersaadet'ten hareketle Amasya'yı teşrif buyuracaklardır. Kendileriyle vaki olacak görüşmenin hükümetin harici siyaseti ve dahili idaresine ve ordumuzun geleceğine ait mühim esasları ihtiva edeceği kuvvetle muhtemel bulunmakla, bu konudaki yüksek görüşlerinizin esas hatlarının bildirilmesini rica eyleriz.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 156b.

Zata mahsustur
Dakika geciktirilmesi caiz değildir

Bozüyük, 16.10.1919

Amasya'da Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi'ne

C. 16 Teşrinievvel [Ekim] 1919 şifreyedir:

1. Mustafa Kemal Paşa'ya mahsustur: Hükümetimizin harici siyaseti: Asrı aşkın zamandan beri hükümetimizin muvaffak olamayıp bir felaketten diğerine düşmesi, vaziyet ve ahvalimizin icabı olarak bütün yabancılar ile dahildeki Hıristiyanların ve bunlara destek olan bazı Müslüman hain siyasilerimizin yüzündendir. Bu sebeple çok zayıf kaldık. Kuvvetlenmedikçe bu felaketlerden kurtulmak imkânı yoktur. Kuvvetlenmek için ise harici ve dahili işlerimizde namuslu destekten başka bir şey düşünmeyen, kuvvetli ve zengin

ve asri bir dosta ihtiyacımız vardır. Bunun tayinini salahiyettar olanlara terk etmek mecburiyetindeyim. Dahili idarenin bu hususta ne kadar ıslahat yapılırsa yapılsın, işbaşına Padişah'a, millete ve vatana sadık, iyi niyet sahibi olanlar getirilmedikçe, dahili idarede hasıl edilecek muvaffakiyet hainane ve irticai bir şekilde mahvolabilir. Şimdiye kadar buna pek az dikkat edilmişti. Mülki ve askeri idarenin ve inzibat ve asayiş işleriyle uğraşan memurların bazıları şu an haindirler. Bunların derhal değiştirilmesi lazımdır. Uzun bir maziden beri vatan hainlerinden hiçbirine ceza edilmemesi bunların çokluk ve adedini artırmıştır. Bugünün en mühim işi, Padişah'ı, millet ve vatanı hainlerden kurtarmak ve yabancı entrikalarına mâni olmak lazımdır. Bu hususta milis jandarma teşkilat ve kaynakları yetersiz ise, meslek vesaireye bakılmayıp ehliyetlilerle hemen takviyesi lazımdır.

2. Ordumuzun geleceği: Galipler ellerinden gelirse mağlupları ordusuz bırakmak istiyorlar. Dahili işlerini hayli zaman tanzim edemeyecek olan Osmanlı Devleti'nin diğer mağluplara nispeten daha fazla bir orduya ihtiyacı olduğu galiplerce de malumdur. Bu teşebbüsümüz neticesinde maksada kâfi bir ordunun yerinde bırakılması tercih edildiği takdirde teşkilat için daha iki prensip hatıra gelmektedir. Biri, seferde büyük orduya esas olacak büyük ve çok karargâhlı, çok sayıda fenni kıtaları, diğeri ise asayiş ve talim ve terbiye temin edecek derecede nispeten az büyük karargâhlı ve fenni kıtaları, yani mevcut teşkilat olarak üç müfettişlikten ibaret dokuz fırkalı bir ordu kabul etmektir. Ben ikincisini tercih ederim. Jandarma, sınır, gümrük, izci, tayyare, telsiz telgraf ve otomobil teşkilatı ordudan hariç, fakat ordunun gizlice nezaret ve idaresinde bulunmalıdır.

20. Kolordu Kumandanı
Mirliva
Ali Fuat

Vesika: 156c.

Dakika geciktirilmesi caiz değildir. Diyarbekir'den, 16/17.10.1919

Amasya'da Heyeti Temsiliye'ye

Salih Paşa Hazretleri'yle görüşmede merkezi hükümete aşağıdaki noktaların iletilmesinin münasip olacağı görüşündeyim:

a) Dahili siyaset.

b) Mütareke'nin imzalanmasından beri on bir ay zarfında kabineler resmigeçit yapar gibi sık sık değişti. Harbiye Nezareti'ne şimdiye kadar bir düzine

nazır tayin edildi. Buna yegâne sebep, kabinelerin milletin emellerini ihmal ederek hiçbir kuvvete dayanmamasıdır. Nazırların siyasi tesirlere kapılarak ve gölgelerinden korkarak gayet korkak bir siyaset takip etmeleri ve düşmanlarımızın sözleriyle hareket eylemeleri yüzünden millet ve ona destek olan ordu şüphe altında bırakıldı. Mütareke'nin adı kaldı. Millet birçok felaketlere maruz oldu. Bu suretle milletle hükümetin arası açıldı. Böyle zamanlarda her devlet milletin azim ve iradesine dayanır. Mesela İtalyanlar ve Yunanlıların hareketleri, yaygaraları meydanda misal olarak dururken, hükümetimiz mitingleri bile yasakladı. Milleti büsbütün ihmal etti. Bundan sonra merkezi hükümet milletin azim ve iradesine dayanarak cesurane ve uzak görüşlü bir siyaset takip etmelidir. Ve Millet Meclisi'nin açılması hakkındaki vaat yerine getirilmelidir.

c) İstanbul, İtilaf devletlerinin tesiri altında bulundukça Millet Meclisi'nin İstanbul'da bu toplanması sakıncadan uzak değildir. İstanbul'da kadınlarımızı bile İngiliz Muhipler Cemiyeti'ne sokan tesirler, mebuslarımız üzerinde mühim tesir yapabilir. Güven verici rol ve neticeye kadar mebuslar memleket dahilinde münasip bir noktada toplanmalıdır. Ve memleket dahilinde ve hassaten İstanbul'da Kürt Teali Cemiyeti gibi Osmanlı camiasının parçalanmasına hizmet eden, üyelerinden vicdanlarını sattıkları deliller ile anlaşılan cemiyet ve fırkaların bozgunculuklarına ve düşman parasıyla çıkan tahrikçi gazetelerin zararlı yayınlarına nihayet verilmelidir. Malatya Mutasarrıfı Halil Rami Bey, Kürt cemiyetinin ve Ermeni patrikhanesinin yardım ve tesirleriyle Malatya'ya tayin edildiğini alenen söylemiş ve Kürdistan bağımsızlığını hazırlamaya çalışmıştır. Kürtlerle beraber İngiliz binbaşısının Malatya'ya geleceğini üç aydan beri söylemekte imiş. Bu misalden ibret dersi alınarak tayinde hiçbir tesire kapılmamak ve sırf vatanın selameti düşünülerek seçilmelidir. Kürdistan'a barışın imzalanmasına kadar yerli büyük memur gönderilmemelidir.

Faik Ali Bey, kendilerini burada İngilizlerin tayin ettirdiğini iftiharla söylüyor. Bu fikirde olan valinin ne iş göreceği açıktır. Devlet işleriyle alakalı meselelerde düşmanların fikrine müracaat yok olmamıza sebep olur.

d) Refik Halit, Ali Kemal Beyler, Süleyman Şefik Paşa gibi mesleksiz vicdansızları mühim makamlara getirecek sadrazamlar gelirse işbaşına yine (m s y a y b v n)[1] saltanat veliahtı hazretlerinin tasarılarında teklif buyurdukları gibi, Padişah Hazretleri'nin mukaddes zatının, mevcudiyeti hiç derecesinde olan fırkalara iltifat buyurmamalarını ve fırka meselelerinin üstünde bir denge temin buyurmaları, (v k v n b a y l v n)[1] Padişah'ın mukaddes zatının yakınındakilerin hiçbir siyasi tesire kapılmayacak vatanperver zevattan seçilmesi, milletin ahvalini yakından görerek zatı hümayunlarına raporla malumat arz etmek üzere şehzadelerden asker olanların muhtelif mıntıkalarda orduda hizmetleri elzem görülmektedir. Ve matbuat sansürünün kaldırılması ve zaruri ise hafifletilmesi.

1 Çözülmemiş şifre olmalı. (Y.N.)

e) Harbiye Nezareti'nin Hıristiyanların terhisini emretmesiyle gayrimüslimlerin imtiyazları artırılmaya başlandı. Bu gibi imtiyazların müsaadesi nispetinde kaldırılması.

f) Mütareke yapıldığında bulunduğumuz hat dahilindeki Osmanlı memleketlerinin Batı Trakya da dahil olduğu halde doğrudan doğruya Padişah Hazretleri'nin mukaddes zatının idaresinde bağımsız bir şekilde kalması.

g) Hilafetin Osmanoğullarında kalması.

h) Suriye'deki Cemiyeti Arabiye'nin fikrini bildirmiştim. Bugün Suriye hiçbir yabancı himayesi istemiyor. Ve tamamen bağımsız kalmak istiyor. Yalnız tarafsız bir hükümetin desteği arzu olunuyor. Mümkün olursa Mısır da dahil olarak, bütün Arabistan'ın şerif[1] idaresinde bağımsızlığı arzu olunuyor. Fakat Arabistan'da ruhi ahval ve kavmi tabiatlar bence malum olduğu için, bütün Arabistan kısımlarının şerif idaresinde bir hükümet teşkil edebilmelerine ihtimal veremem ve milli hürriyet ve eşitliklerinin teminine muvaffakiyet elverdiği nispette Osmanlı hükümetinin büyük bir çoğunlukla irtibat oyu kazanacağı muhakkaktır. Dolayısıyla Irak, Suriye, Hicaz'ı ve Ceziretülârab'ın[2] (l y k r b s n a n)[3] kavimlerini ayrı ayrı birer Arap hükümeti teşkil ederek hepsinin Halife Hazretleri'nin mukaddes zatına münasip suretlerle bağlılığını temin ve bir konfederasyon teşkili, neticede Osmanlı hükümetinin Araplarla her suretle uyuşması mümkündür. Osmanlı sancağı da Amerika sancağındaki yıldızlar gibi hükümetlerin adedince hilal ihtivası (t m l h y)[3] mukaddes makamlara Halife namına memurlar ve bir miktar Osmanlı askeri ikamesi de mümkündür.

i) Bir Ermenistan teşkili zaruridir. Kafkasya'da hükümetimizce tanınmış Ermeni Cumhuriyeti bizim zararımıza genişletilemez. Sulh Konferansı'nın ısrarı halinde cüzi miktarda sınır düzeltilmesi kabulünde fedakârlık zaruridir ve (a y r a k d n k l y z a s a r v n h k y r d v k n h)[3] Kafkas, Ermenistan'sız teşekkül edeceğine göre, Azerbaycan İslam hükümetinin kuvveti az olarak teşekkülüne yardım, menfaatımız gereğidir. Bunun teşekkülünü ve derecesini tayin hükümete aittir. Yunanistan'ın hakkımızdaki zararlı siyasetine karşı Bulgaristan ile iyi geçinmek lazımdır. Bulgarların da bunu arzu edeceklerini zannederim.

j) Himaye, bağımsızlığı ihlal ettiğinden, hiçbir hükümetin himayesi kabul edilmemelidir. Yalnız ziraat, sanayi vesair fenni ve idari hususlarda bağımsızlığımıza halel vermemek şartıyla tarafsız bir hükümetin desteği kabul olunabilir. Suriye Arap hükümeti de bu fikirdedir ve yardımda Amerika'ya meyillidir. İstihbarata göre Suriye'de işgal tehlikesine karşı seferberlik yapılması bu fikri teyit eder.

1 Hz. Muhammed'in torunu Hasan'ın soyundan gelenlere ve Mekke emirlerine verilen bir unvan. (Y.N.)
2 Arap Yarımadası. (Y.N.)
3 Çözülmemiş şifre olmalı. (Y.N.)

k) Sulh Konferansı'na genel itimada mazhar siyasetten anlar, vatanperver zevatın seçilmesi.

Ordumuzun geleceği:

l) Müfettişlikler ve askeri şûra canlandırılmalı.

m) Emir ve kumanda ve mühim makamlar Harbi Umumi'de tecrübe görmüş muktedir, namuskâr kumandanlara verilmeli.

n) Siyasi bir maksatla Enver Paşa'nın gadrine uğramış muktedir emekli erkân ve üstsubaylar mevcuttur. Bunların miktarı da pek sınırlıdır. Bunların rütbelerinin iadesi ve istihdamları münasip olur.

(h h d)[1] Ordudan çıkarılacak kadro fazlası binlerce üstsubay ve subay varken ehil olmayan emeklilerin nizami hizmete alınmaması.

o) Subayların refaha kavuşturulması.

p) Düşmanlarımız mağlupların silahlanmasını sınırlamaya çalışırken kendileri devamlı olarak silahlanmalarını artırmakta olduklarından, Sulh Konferansı'nda dahili ahvalimiz de nazarı dikkate alınarak sınırlarımıza ve maliyemizin kuvvetine göre askeri teşkilatın kâfi kuvvette yerinde bırakılmasına çalışılması ve sırf mıntıkamı kuvvetsiz bırakarak kolayca zapt maksadıyla General *Allenbi*[2] tarafından kolordumun lağvı talep edilmiş ve bu talep şimdiye kadar yerine getirilmemişse de bu fikrin mevcudiyeti kolordumun bütün muamelelerine tesir yapmakta olduğundan, bu lağv meselesinde olduğu gibi bütün ordunun, erkânıharbiyenin bu destekçi devletin maiyetine ve nüfuzuna geçmemesine dikkat olunması, hatırıma gelen maruzatımdan doğru olmayanlar hakkında aydınlatılmam ve bu şifrenin alındığının bildirilmesi istirham olunur. Harekât 2658 numaralıdır.

13. Kolordu Kumandanı
Cevdet

Vesika: 156d.

Şifre çözümü
Adet
4690
Gayet aceledir. Zata mahsustur

Ankara, 17.10.1919

Amasya'da Kongre Heyeti Temsiliyesi Reisi
Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

1. Harici siyasetimizde tam bağımsızlık talebiyle hiçbir devletin mandasını kabul etmemek, kapitülasyonların ve gümrük vergilerini artırmak mecbu-

1 Çözülmemiş şifre olmalı. (Y.N.)
2 General Allenby. (Y.N.)

riyetinin borçlarımızı ödeyemeyeceğimize sebep olacağını gösterip ispat ederek bu eski kayıttan memleketi antlaşmayla ve fiilen kurtarmak.

2. Memleketimizde istila hırsı takip etmeyen bir devletin iktisadi ve fenni yardım ve desteğini temin etmek, başka devletlerden de mütehassıslar, müşavirler, muallimler getirtebilmek ve bilhassa teşkilatı bize benzeyen ve pek küçülmesi itibariyle yüksek ricali işsiz kalan Avusturya-Macaristan'dan dahili idarede mütehassıslar getirtmek.

3. Fransa'ya memleketimizdeki asırlık büyük menfaatları, kültürü, gerek daima dost bir vaziyette bulundurulmasının ve bu suretle zaman zaman aleyhimize kaldırılacak olan cihan kamuoyuna karşı büyük müdafaacı kazanmak ve erkânıharbiye talebesinin Fransa'ya gönderilmesi veya muallim getirtilmesi Konferans'ta ordumuzun lehine vesile olabilir.

4. İngiltere'nin Bağdat-İskenderun hattını alacağı anlaşılmaktadır. Anadolu'da geri kalan hatların tamamının Türk üyeleri bulunan karma bir heyetin riyaset ve denetiminde Fransız şirketlerine verilmesi ve net hasılatının Düyunu Umumiye'ye tahsisi uygun olacağı kanaatindeyim.

5. Keza Fransızlar tarafından daha şimdiden kendiliklerinden Adana'nın tahliyesiyle ahalisi Türk olan vilayetlerin Türklerde kalması fiilen gösterilirse memleketin her tarafında ve hatta Adana'da Fransız askeri olmadan bile istemeden iktisadi menfaatların verilebileceği gösterilmeli ve tahmin[1] edileceği bildirilmelidir. Ve bu suretle Fransızların Adana'da kalmaları için hazırlanmakta ve Yunan'ın Aydın, İtalya'nın Antalya ve İngiltere'nin Halep ve Musul şehirleri ile bu vilayetlerin kuzeyinde yerleşmek tasavvur ve hazırlıkları önlenmiş olacaktır.

6. Bilhassa Mütareke'den beri takip eyledikleri sakat siyasetle ve tebaası oldukları Padişah Hazretleri'ni merasim günlerinde ziyaret etmemekle kulluk ve tabiyet bağlarını kesmiş olan patriklerin eski imtiyazdan bahse hakları kalmamıştır. Zaten Rum ahali Makedonya'ya, Ermeni ahali Erivan'daki Ermeni Cumhuriyeti'ne gönderilerek mübadele yapılması suretiyle Ermeni ve Rumların ağırlık merkezi de memleketimizden kalkmış olacağından, Rum ve Ermeni patriklerinin ve buna tabi olarak Bulgar eksarhının[2] Dersaadet'ten kaldırılması ve barış antlaşmasında her halde zarara ve tehcire uğrayacak olan İslam milletine karşı patrikhanelerin bozgunculuklarının def edilmesiyle memlekette sükûnun muhafaza edilebileceği şüphesizdir. Mütareke'de İslam ahaliye bu kadar tahakküm ve tahkirlerde bulunan ve şımartılmış olan bu Ermeni ve Rumların, Bulgaristan ve Yunanistan'da olduğu gibi daima haricin teşvikiyle ileride fesada çalışacakları pek muhtemel olduğundan, arazi ve ahali mübadelesi suretiyle bu meselenin

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde "tahmin" şeklinde. Doğrusu "temin" olabilir. (Y.N.)
2 Exarque: Ortodoks kilisesi piskoposu. (Y.N.)

halledilmesinin kan dökülmemek için yegâne çare olduğu Konferans'ta açıkça gösterilebilmelidir.

7. Hükümet idaresinde sırf İslam ve Türk ahali düşünülerek hükümeti idare etmek mecburiyetindedir. Azın azı kalacak gayrimüslim unsurların zulüm ve tecavüzden uzak; hayat, mal ve haklarının muhafazası kâfidir. Dahilde sükûn ve asayişin yerleşmesi için bir (f v a m v n y l a l y)[1] alay jandarmanın yetersizliği Anadolu'yu acınacak bir halde bırakmaktadır. Fiilen ıslahı ve tamamlanması için çalışmak zaruridir. Bu da askerliğini bitirmiş ahaliden gönüllü suretiyle ve fakat ahlak ve tavırları tecrübe edilmiş ve mazbut olanlardan seçilmek şartıyla yapılmalıdır. Bilhassa subaylar iyi seçilerek faal ve vatanperver bir heyet teşkil olunmalıdır. Alay kumandanlıklarına değerli faal üstsubaylar verilmelidir.

8. Orduya gelince, esaslı bir düzenlemeye ihtiyaç olduğundan, kanuni şartları dahilinde, namuslu emekliler dahil olarak bir askeri şûra teşkil edilmeli ve Erkânıharbiyei Umumiye Riyaseti de dahil bulunmalıdır. Harp tecrübelerine dayanan ve esasatında Türk ve İslam ordusu olması lazım gelen orduda fırkalara ziraat mütehassısları ve muallimleri konularak ordunun mektep halinde bulundurulması temin edilmeli ve gösterilmelidir.

9. Her şeyden evvel özlük işlerine tecrübeli ve yeterli olan ve ....[2] tecrübeli zevat tarafından işgal edilerek sicilleri incelenmeli ve buna göre mevcut subaylar zinde ve vatanperver, faal bir hale getirilmelidir. Son zamanda alınan emekliler emekliliğe döndürülmeli. Karada yetersizliği tecrübeyle sabit bahriye subayları ya asıl sınıflarına veya başka farklı hizmetlere alınmalıdır. Kadro tespit ve liyakatsiz, ahlaksız olanlar çıkarılmadan evvel yalnız yaşının fazlalığından dolayı kusuru olmayanların hemen kadrodan ihraç edilmemesi uygundur.

10. Kolordu, fırka ve alay kumandanlıklarını bugünkü harpte ilmi, ahlakı, faaliyeti görülmüş ve tecrübe edilmiş zevata vererek Askeri Şûra'nın tensibinin hakkıyla tatbikine, harp senelerinde çıkan genç subayları eğitim ve öğretimle yükseltmeli ve orduda fikri inzibat ve ilerlemenin yükselmesine imkân vermelidir. Bütün alaylarda ve dengi bulunan müesseselerde haysiyet divanı teşkili mecburi olmalıdır.

11. Dersaadet'te boş oturan subaylar kolordulara gönderilmelidir. Bu suretle kıtalarda istihdamı veya emekliliğe sevki bilfiil tecrübe edilerek birçok değerli subaylar işbaşına getirilmiş bulunur.

12. Emekli edilmiş ve edilecek subayların ilim ve ahlak yönünden yüksek ve vatanperverlikleri sevkiyle talip olanları, imtihansız nahiye müdürlüklerine, mektep hocalıklarına ve dengi birçok memuriyetlere tayin ile iki taraflı istifade edilebilir.

1 Çözülmemiş şifre olmalı. (Y.N.)
2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada dört nokta vardır. (Y.N.)

13. Bugün kıtalar efradı yekdiğerine tamamıyla karışmıştır ve silah altında askerden ...[1] firari mevcut olduğundan af iradesi üzere cezaları affedilmek üzere emsali silah altında bulunan bütün firarilerle mazereti ortadan kalkmış bakayayı silah altına almalı ve bunların hemen kıtalara yeniden kayıt ve tespitiyle bundan böyle her bir firarinin mutlaka kendi kıtasına gönderilmesini esas almak ve aramak katiyen temin edilmelidir.

14. Eskisi gibi Osmanlı memleketlerinin üç müfettişliğe bölünmesi ve fırka kumandanlarının da mıntıkalarında asayişle memuriyetleri memleketin inzibatı bakımından pek mühimdir.

15. Ulaştığının bildirilmesi.

20. Kolordu Kumandan Vekili
Mahmut

Vesika: 156e.

Şifre çözümü
1457 T
40

Erzurum, 17.10.1919
Varışı, 18.10.1919

Amasya'da 5. Fırka Kumandanlığı'na

C. 14.10.1919 şifreye. Heyeti Temsiliye'ye:

Dahili siyasetimiz[2] hakkındaki esaslar kongrelerde hemen aynen[3] anlatılmıştır. Erzurum hakkında[4] katiyen bir milis ordusu kabul edilmeyerek mutlaka daimi bir ordu bırakılması ve bu ordunun mevcudu ne olursa olsun mevcut kadroların azaltılmamasıdır. Civar hükümetlerin daimi orduları bulunması, jandarma ve gönüllü bir vaziyet olduğu takdirde[5] memleketin genişliği ile orantılı mevcuda ulaşamaması, mutlaka daimi ordunun yedek kuvvet olmasına[6] ihtiyaç

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada üç nokta vardır. (Y.N.)

2 "Dahili siyasetimiz" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "siyaseti dahiliyemiz" sözcükleri, *İstiklâl Harbimiz*'de "siyaseti hariciye ve dahiliyemiz" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayıncvi, İstanbul, 1960, s.356. (Y.N.)

3 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "aynen" sözcüğü, *İstiklâl Harbimiz*'de "kâmilen" (tamamen) şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*. s.356. (Y.N.)

4 *İstiklâl Harbimiz*'de burada "en mühim gördüğüm" sözcükleri vardır. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*. s.356. (Y.N.)

5 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "jandarma ve gönüllü bir vaziyet olduğu takdirde" sözcükleri, *İstiklâl Harbimiz*'de "Jandarma fennî ve gönüllü bir sınıf olduğundan" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.356. (Y.N.)

6 "Daimi ordunun yedek kuvvet olmasına" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "daimî ordunun kuvvetüzzahr olmasına" sözcükleri, *İstiklâl Harbimiz*'de "daimî bir ordunun kuvvete mazharolmasına" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.356. (Y.N.)

gösterir. Bundan başka her sene mühim miktarda yirmi yaşındaki gencin oldukça talim ve terbiye görmesi de genel eğitimimiz hesabına bir kârdır, arz eylerim.

15. Kolordu Kumandanı
Kâzım Karabekir

Vesika: 156f.

1577 T
30
Şifre çözümü
Gayet aceledir

Erzurum, 18.10.1919

Amasya'da 5. Fırka Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne: Bugünkü telgrafıma ektir.

1. İtilaf devletlerinin ya şimdi veya Sulh Konferansı'nda Doğu Vilayetlerindeki ordunun Mütarekename hükümlerince silah teslim etmelerini istemeleri muhtemeldir. Komşu devletlerden Gürcülerle bilhassa katliamda berdevam bulunan Ermenilerin sınırları, gelecekteki şartları ve silah bırakma keyfiyeti ayrıca[1] kararlaştırılıp tespit edilmedikçe, daima tehdide maruz olan halkımızın bir tek silah bile vermeye müsaade etmeyecekleri açıktır. Bu hususun ehemmiyetle nazarı dikkate alınmasını arz ederim.

2. Bundan başka kurtarılmış memleketlerimizde[2] bir hayli Rus mühimmatı vardır. Bunların sahillerde teslimi taahhüt edildiği için, haklı olarak istiyorlardı. Halbuki, mesela Erzurum'da bir ambarda mevcut Rus mühimmatı yirmi bin arabalıktır. Dolayısıyla bunların verilmesine ne nakliye vasıtalarımız ve ne de paramız katiyen yetmeyeceğinden, bu hususta da dikkatli davranılması gerekir. İkincisi, bunlar harben alınmış silahlar olup, milletimizin hakkıdır.

3. Sulh Konferansı'na gidecek delegeleri Bahriye Nazırı Paşa Hazretleri bileceğinden, bu konuda aydınlatılmaklığımı rica eder, Salih Paşa Hazretleri'ne özel hürmetlerimin takdimine lütfen aracılıklarını istirham eylerim.

15. Kolordu Kumandanı
Kâzım

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "ayrıca" sözcüğü, *İstiklâl Harbimiz*'de "iyice" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.356. (Y.N.)

2 "Kurtarılmış memleketlerimizde" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "memaliki müstahlâsamızda" sözcükleri, *İstiklâl Harbimiz*'de "memâliki muhtelifemizde" (muhtelif memleketlerimizde) şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.356. (Y.N.)

Vesika: 157.

Kastamonu, 18.10.1919

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nc

Yüksek sclam ve iltifatınız Salih Paşa Hazretleri'ne tebliğ ettirildi. Yüksek tevccciihünüzden müteşekkir ve hakkında Kuvayi Milliye tarafından yapılan parlak karşılamadan memnun kaldığını cevaben söylemiş oldukları arz olunur.

Kastamonu Müdafaai Hukuk Heyeti
Reşit

Vesika: 158.

Şifre

Sıvas, 1.11.1919

Erzurum'da 15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne
Ankara'da 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa Hazretleri'ne
Diyarbekir'de 13. Kolordu Kumandanı Cevdet Beyefendi'ye

Amasya'da Bahriye Nazırı Salih Paşa Hazretleri'yle vaki görüşme nctice-sinde esas kararlar ve ek, teklif ve görüşlerin özeti olarak kararlaştırılan mad-deler aynen aşağıda arz edilmiştir. Sulh Konferansı'na gönderilecek zevatın lüzumlu şartlara sahip bulunması şartıyla seçimi tamamen hükümete terk olunmuştur. Hükümet tarafından gönderilmek üzere tasavvur olunan zevat isimleri de ilave edilmiştir.

Bu malumatın temasta bulunulan Müdafaai Hukuk Heyeti Merkeziycleri-ne bildirilmesini ve ulaştığının bildirilmesini rica ederiz.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

SURET

Eklidir (Vesika: 159-160)

Vesika: 159.

Askerin siyasetle meşgul olduğu fikri verilmemeli, hatta asker siyasetle iştigal etmemeli.

1. İttihatçılığın, İttihat ve Terakki fikrinin memlekette tekrar uyanması, hatta bazı alametlerinin görülmesi siyaseten gayet zararlıdır. Çünkü bütün İtilaf devletleriyle gayrimüslim tebaa bu meslek ve bu fikrin aleyhindedirler ve bu halin vatan için felaket sebebi olacağını ve Konferans'a fena tesir edeceğini temsilciler ağız birliği ile beyan etmektedirler. Muhit ve zaman, kötüye yormaya ve yanlış anlamaya gayet müsait olduğundan, en ufak bir hareket ve halden dahi kaçınmak lazımdır.

2. Hükümetle milli teşkilat arasında esas noktalarca anlaşma hasıl olmuş ve asla karşıtlık ve anlaşmazlık kalmamıştır. Dolayısıyla hükümetin mevki ve kuvvetine halel getirecek en ufak müdahaleden kaçınmak memleketin selameti bakımından elzemdir. Şu halde mevcut kanunların hükümlerine uymayı meslek tutmuş olan hükümete karşı filanın azli, filanın tayini, filanın cezalandırılması gibi taleplerden vazgeçilmesi icap eder.

3. İntikam politikası takip etmeyecekleri, vuku bulan taahhütleri gereği bulunduğundan, vaktiyle teşkilata muhalefet etmesinden dolayı tutuklanmış kimseler varsa bunların salıverilmesi ve bunlar arasında yasak işler yapmış olanlar hakkında müddeiumumilikçe[1] icra olunacak kanuni takibata muhalefet olunmaması gerekir.

4. Tehcir dolayısıyla suç işleyenlerin kanunen cezalandırılması adalet ve siyaset bakımından elzemdir.

5. Harbe iştirakimizin isabetli olup olmadığı hakkındaki görüşlere hükümet taarruz etmez. Fakat iştirakin isabetli olduğuna dair olan görüşlerin şimdilik saklı tutulması memleketin selameti icabındandır. Çünkü isabetli olduğu görüşünü ilan edenler İtilaf devletlerine düşman ve Alman'a dost sayılarak korkuya sebep oluyor.

6. Mebus seçimlerinin serbest cereyanı, aleyhimizde vuku bulacak itiraz ve müdahalelerin önlenmesi ve tebaa arasında vukuu muhtemel anlaşmazlıkların giderilmesi için lazım ve vatanın selameti için elzemdir. Çünkü müdahale vukuu dedikoduya sebep olmakla beraber, mesela meşhur İttihatçıların mebus seçilmesi, İtilaf devletlerinin itiraz, hatta müdahalelerine sebep olabileceğinden, seçimlerin ahalinin oyuna bırakılması gereklidir. İsabet de ondadır. Zaten Meclisi Mebusan'da muhalif fırkalara da lüzum vardır.

7. Galeyanlı gösteriler ve makalelerden vazgeçilmesi.

8. Asayişi ihlal edecek hallere meydan verilmemesi ve evvelce köprüde adam vurulmak gibi vukua gelen hareketlerin kendi tensipleriyle yapılmamış olduğunun ilan edilmesi.

9. Hükümetin ne leh ve ne aleyhinde bir şey yazılmaması.

21 Teşrinievvel [Ekim] 1919

Bahriye Nazırı
Salih Hulûsi

1 Müddeiumumilik: Savcılık. (Y.N.)

Vesika: 160.

Toplanacak mebuslar heyeti arasında şahsiyetleri İttihatçılığın kötülükleriyle alakadar ve tehcir ve katlettirme meseleleriyle ve millet ve memleketin hakiki menfaatlarına aykırı diğer kötülükler ile lekelenmiş olan kimselerin bulunması caiz olmadığından, buna mâni olmak için mümkün olan vasıtalara başvurulabilir. Bu teşebbüs tarzı, şahsi haklara ve kanun hükümlerine tecavüz mahiyetinde olmamalıdır. Hedeflenecek maksat nezih ve tarafsız zevatın seçilmelerini tercih ve kötü niyetlilerin ve yabancıların herhangi bir itiraz ve müdahalelerine meydan verilmemek için, memleketimizde mevcut bütün siyasi fırkalardan ve Hıristiyan unsurlardan seçimlere iştiraki temin ile toplanacak meclisin temsil sıfatının her bakımdan bütün memleketi kapsadığını ispat etmektir. Bu konuda teşebbüs zamanı gecikmiş olduğundan, bundan sonra alınabilecek tedbirler ile maksadın tamamen temininin mümkün olamayacağı akla gelmekle beraber, azami neticenin elde edilmesine elden geldiğince gayret olunacaktır.

22 Teşrinievvel [Ekim] 1919

Bahriye Nazırı
Salih Hulûsi

Vesika: 161.

Acele dir

Amasya Mutasarrıflığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne takdim olunacaktır:

1. Şeyh Recep ve arkadaşlarının telgrafname meselesi oraya mübalağalı surette aksettirilmiş olduğu için büyütüldüğünü dünkü haberleşmeden anladım. Keyfiyeti açıklayarak arz ediyorum.

2. Bu adamlar Salih Paşa Hazretleri'nin önceleri Sıvas'ta sürgün olarak bulunmasından istifade ederek, Amasya'ya kadar gelmişken buraya da davet edilmeleri münasip olacağı bahanesiyle bazı safları aldatarak bir telgrafname hazırlamış ve imza ettirmişlerdir. Mesele vaktiyle haber alınmış olduğu gibi, daha sonra kendileri de vilayet makamına gelerek böyle bir telgraf yazacaklarını söylemişlerdir. Durup dururken sebepsiz yere Salih Paşa Hazretleri'nin daveti elbette özel bir maksada yönelik olacağından, memlekette dedikoduya sebep olacak bu gibi teşebbüslerden vazgeçilmesinin elbette hayırlı olacağı, devamlı olarak bir saat sebep ve delilleriyle izah edildi. Kendileri de söyleşilen sözlere kanaat etmiş gibi görünerek gittiler.

3. Evvelki gece vasati[1] saat on iki sıralarında Şeyh Recep ile Ahmet Kemal ve Zaralızade Celâl namındaki iki arkadaşı telgrafhanede makine odasına girerek Salih Paşa'ya yazılan söz konusu telgrafnamenin çekilmesini talep etmişlerdir. Kendisinin henüz Amasya'ya gelmediğinden dolayı gelişinde çekilmek üzere telgrafnameyi bırakmaları teklif olunmuş ise de ısrar ve tehditte bulunmuşlar ve nihayet telgrafın çekilmeyeceğini anlamaları üzerine kendilerine münasebeti olan bir muhabere memurunu aldatarak Zatı Şahane'ye ve İstanbul haberleşme başmemuruna hitaben orada tertip ettikleri malum telgrafları yazdırmışlardır.

4. Geceyarısı telgrafhanede geçen bu hadiseden ne telgraf memurları ve ne de diğer bir kimse tarafından hiçbir makama malumat verilmemiştir.

5. Ancak ertesi sabah telgraf başmüdürü tarafından evvela telefon sonra resmi yazı ile keyfiyetten vilayetin haberdar edilmesi üzerine hemen bu üç şahıs yakalattırılarak polis idaresince ilk tahkikatı icra edilip adliye memurları da geccyarısına kadar dairede alıkonularak evrakı kendilerine verilmiş ve kanunen icap eden tutuklama müzekkereleri yazdırılmış ve adı geçenler de tutukevine konulmuştur.

6. Bu hadise yüzünden memlekette sükûn ve inzibatın bozulması esasen beklenmemekle beraber, ihtiyaten sınırlamalar konulmuş ve devriye artırılmıştır. Memleket, bildikleri tabii haldedir.

7. Arz olunan tafsilattan anlaşılacağı üzere, alakadar bazı memurların lakaytlığı yüzünden meydana gelen şu vakanın haddi zatında ehemmiyeti yok ise de, devam ve ehemmiyet ile genişlemesi ihtimali varit iken önüne geçilmiş ve gösterilen seri ve sert icraattan dolayı buna benzer ahvalin bundan böyle ortaya çıkmayacağının anlaşılmış olduğu özel ihtiramlarımla birlikte arz olunur.

20 Teşrinievvel [Ekim] 1919

Sıvas Valisi
Reşit

Vesika: 162.

Şifre çözümü
Pek acele
Adet
1367

İzmit, 20.10.1919

Sıvas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı'na

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi Riyaseti'ne:

1 Vasati: Orta. Bugün kullandığımız, gece yarısını günün başlangıcı ve öğleyi 12 olarak kabul eden saat. (Y.N.)

Adapazarı kazasının Akyazı taraflarında Talüstan Bey[1] ve İstanbul'dan para ve talimatla gelerek, süvari olacaklara otuz ve piyade yazılacaklara on beş lira vaat eden Bekir namında bir şahıs ve Geyve 6. Daire tahsildarı Sapanca'nın Akçay[2] köyünden Beslân nam adamların başlarına topladıkları atlı, yaya şahıslar ile Adapazarı kasabasını basıp yağma edecekleri mahallince haber alınarak, Kaza Kaymakamı[3] ve İzmit'ten gönderilen bir binbaşı ve Çerkez ve Abazadan yirmi, yirmi beş kadar atlı ile iki yüz bin ölçeğindeki haritada Lûtfiye köyü civarındaki Çarka köyünde buluştukları ve hareket sebepleri sorulduğunda, Padişah Hazretleri'nin hayatta ve yüce hilafet makamlarında olup olmadığını öğrenmek için Adapazarı'na makine başına gelmek istedikleri ve Mustafa Kemal Paşa'yı, padişah makamına kabul edemeyeceklerini beyan eylediklerini Kaza Kaymakamı makine başında Liva Mutasarrıfı'na bildirmiş ve adı geçenlerin maksadının bir taklibi hükümet[4] olup, talimattan İstanbul'da mühimce zevatla temasları olduğu ve hatta bunların güya Padişah'ın da bu hareketlerinden haberdar olduğunu beyan eyledikleri bildirilmiştir. Keyfiyet derhal Kolordu'ya bildirilerek kuvvet talep edilmekle beraber, Kaza Kaymakamı'nın Adapazarı'na gönderilmiş olduğu önceden arz edilmiş olan müfrezeyi arabalarla Hendek tarafına hareket ettirdiği ve kendisinin de dağılmaya başlayan bu kişileri Hendek'e doğru takip eylediği ve adı geçen Bekir'in, toplanan şahıslara, "İngilizler bu iş için bir hafta müddet tayin eylediler; beş gün geçti, iki günümüz kaldı. İşi çabuklaştıralım" diye beyanatta bulunduğunu yukarıda bahsi geçen Kaymakam ilaveten bildirmiştir. İşin genişlemesine meydan kalmamak ve silah patlamadan adı geçenleri yekdiğerinden ayırıp Bekir denilen melunu yakalatmak[5] üzere Liva Mutasarrıfı ile birlikte jandarma binbaşılığından emekli Hafız ve keza binbaşılıktan emekli ve çiftlik sahiplerinden ve İzmit Heyeti Merkeziyesi İkinci Reisi Çerkez Kâzım ve Sapanca'dan Safer Beyleri belirtilen mahalle göndermeye karar verdik. Bunların teşebbüsünden bir netice elde edileceği ümit edilmekle beraber, kuvvet gösterilerek boyun eğdirmek de pek lazım olup, müfrezenin hareketi neticesi ayrıca arz olunacaktır. Bu mesele hakkında Dersaadet'te Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin temsilcisi veya pek namuslu, vicdanlı bildiğimiz Muhafız[6] ve fırkamın mensup olduğu 25. Kolordu'nun Kumandanı ve geçenlerde esaretten gelen eski Yemen Kuvvetleri Kumandanı Mirliva Çerkez Ali Sait Pa-

1 *Nutuk*'ta "Talostan Bey" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk 1), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.194. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1934 basımında yer alan "Akçay" sözcüğü, 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında "Avçay" şeklinde. Aynı sözcük *Nutuk*'ta "Avçar" şeklinde. Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

3 Adapazarı Kaymakamı Tahir Bey. (Y.N.)

4 Taklibi hükümet: Hükümetin başındakileri veya idare şeklini kanunsuz olarak değiştirmek. (Y.N.)

5 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımındaki "yakalatmak" sözcüğü, 1934 basımında "yakalamak" şeklinde. (Y.N.)

6 İstanbul Muhafızı Ali Sait (Akbaytugan) Bey. (Y.N.)

şa'dan bu meselenin nerelere ve kimlere kök saldığını sormak münasip gibi düşünülmektedir. Ali Fuat Paşa Hazretleri tarafından da Düzce taraflarına bir miktar kuvvet sevki pek mühimdir. Keyfiyet arz olunur, Efendim.

1. Fırka Kumandanı
Mustafa Asım

Vesika: 163.

Adet
36
Tel
Gayet aceledir.

Amasya, 23.10.1919

Adapazarı Kaymakamlığı'na

Talüstan, Bekir ve Beslân Beyler namında birtakım kimselerin bazı bozguncu hareketlerde bulundukları haber alınmıştır. Bunlara karşı sert ve seri tedbirlerin tatbikinde katiyen tereddüt gösterilmeyerek zararlarının giderilmesiyle neticesinin bildirilmesi rica olunur.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Vesika: 164.

Gayet aceledir
Şifre

Amasya, 23.10.1919

Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri'ne

Adapazarı kazasının Akyazı taraflarında İtilaf ve Hürriyet mensuplarından çeteci Bekir Bey ve arkadaşları İstanbul'dan külliyetli para ve talimatla gelerek süvari olacaklara otuz ve piyade yazılacaklara on beş lira vaat ederek birtakım şahısları başına toplamaya kalkışmıştır. Ve kendisine tesadüf edenlere Padişah Hazretleri'nin hayatta ve hilafet makamında olup olmadığını öğrenmek için Adapazarı'na makine başına gelmek istediklerini bildirdikleri ve maksatlarının bir taklibi hükümet[1] olduğu ve ellerindeki talimattan İstanbul'da

1 Taklibi hükümet: Hükümetin başındakileri veya idare şeklini kanunsuz olarak değiştirmek. (Y.N.)

mühimce zevatla temasları bulunduğu ve hatta bunların güya Zatı Şahane'nin de bu hareketlerinden haberdar olduğunu beyan eyledikleri ve adı geçen Bekir'in toplanan bazı şahıslara "İngilizler bu iş için bir hafta müddet tayin eylediler; beş gün geçti, iki günümüz kaldı. İşi çabuklaştıralım" diye beyanatta bulunduğunun işitildiği haber alınmıştır. Hükümeti seniyece bu gibi bozguncu fiil ve hareketlere karşı vaktü zamanında tesirli tedbirler alınmayıp, mesele milli teşkilata temas eylediği takdirde en sert tedbirlere girişmekte kendimizi mazur göreceğimizi arz ederiz.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 165.

Adet 13
Pek aceledir
Gecikmesi caiz değildir

Adapazarı, 23.10.1919

3. Kolordu Kumandanlığı'na

20.10.1919 tarih ve 1/367 numaralı şifreye ektir:

Müdafaai Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi Riyaseti Celilesi'ne: İzmit'te mevcut ve otuz beş neferden meydana gelen askeri kuvvet ve Adapazarı'nda Çerkes beylerinin yardımıyla iltihak eden atlılar ve mevcut jandarmalar ile bu şahıslar üzerine sevk edilen Kaza Kaymakamı ve beylerden biri Allah'ın lütfuyla tüfek patlatmaksızın mühim miktarda toplanmış ve toplanmakta bulunmuş olan azılı şahısları dağıtıp Tahsildar Beslân[1] ve biraderi İhsan[2] Çavuş yakalanarak Ada'ya getirilmiş ve subaylıktan atılma Balıkesirli ve Dersaadet'ten para ve talimat ile geldiği anlaşılan Bekir nam melun firar eylemiş ise de takibine müfreze çıkarılmış ve Dersaadet'e savuşması ihtimalinden dolayı bazı mühimce istasyonlara da özel memurlar gönderilmiştir. Lüzumlu tafsilatı daha sonra arz ederim. Netice İstanbul'dan mühimce ve fakat henüz buraca kimlikleri meçhul şahısların sevk ve tahrikiyle pek müsait bulunan bu havalide bir ayaklanma ve karışıklık çıkarmaya gönderilmiş olan Bekir nam yezidin melun teşebbüsleri bir suretle ve Allah'ın inayetiyle geli-

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1934 basımında yer alan "Beslân" adı, 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yanlışlıkla "Aslan" şeklinde. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1934 basımında yer alan "İhsan" adı, 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında "Hüseyin" şeklinde. Aynı ad *Nutuk*'ta "Hasan" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.194. (Y.N.)

şememiştir. Mutasarrıf Beyle yarın İzmit'e dönüyoruz. Yalnız bu livanın asayişini temin için seyyar kuvvete ihtiyaç olduğunu Mazhar ve Süreyya Beyefendiler çok iyi bilir ve tasdik buyururlar. Kuvvetimi evvelce de arz etmiştim. Dersaadet'teki süvariden hiç olmazsa üç bölüğün süratle sevkine aracı olmanızı ehemmiyetle arz ve rica ederim.

I. Fırka Kumandanı
Kaymakam
Mustafa Asım

Vesika: 166.

Telgraf — Adapazarı, 27.10.1919

Amasya'da yahut Sıvas'ta Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

C. 23.10.1919

Yüce emirlerinizi bugün aldım. Hakikaten bir hafta evvel İstanbul'dan özel olarak gelen Bekir Bey namındaki şahsın ayartmaları neticesi olarak İzmit'in Derbent nahiyesinden itibaren Düzce'ye kadar Çerkez köylerinden silahlı insanlar davet edilerek bir toplantı yaptıkları ve bozguncu hareketlere teşebbüs ettikleri haber alınarak derhal livadan getirtilen askeri ve jandarma müfrezesiyle bizzat takiplerine çıkılmış, Allah'ın lütfuyla vatanın hakiki evlatları olan diğer Çerkez beylerinin yardımıyla bu, neticesi fena olacağı anlaşılan toplantı tamamen dağıtılmış, harekât neticesiz kalmıştır. Müsebbiplerinden Beslân ve bir arkadaşı yakalanarak merkeze getirilip tutuklanmış ve kanunun pençesine teslim edilmiştir. Bu gibilere kanunun şiddetle tatbikinde zerre kadar müsamaha edilmeyeceği şüphesizdir. Meselenin livadan tarafı âlilerine arz edileceği zehabından ötürü malumat arz edilememişti. Bununla beraber, arkasının gelmesi ihtimalinden dolayı her türlü ihtimale karşı hükümetin kuvvetli bulunması pek lazımdır. İcap eden tedbirlerin alınmasını istirham eder ve tekrarlanmaması için lazım gelen mesaiden hiçbir vakit geri durulmayacağını arz eylerim.

Kaymakam
Tahir

Vesika: 167.

Tel Sıvas, 31.10.1919

Adapazarı Kaymakamı Tahir Beyefendi'ye

C. 27.10.1919

Yabancı parası ve vatan hainlerinin teşvikleriyle bozgunculuk icrasına kalkışanlara karşı hükûmetin ezici kuvvetinin gösterilmesi hususundaki yüksek gayretleri takdire layıktır. Tutuklananlar kimlerdir? Sorgulamaların neticesinden ne anlaşılmıştır? O taraflara millî teşkilatın teftişi maksadıyla Dersaadet'ten gönderilen Erkânıharp Yüzbaşı Cemal Bey'le temas edilmiş midir? Bildirilmesi rica olunur.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Vesika: 168.

Adapazarı, 9.11.1919

Sıvas'ta Heyeti Temsiliye namına Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

C. 1.11.1919

1. Soruşturma tamamlanmış. Tutuklananlar Akçay köylü Beslân ve İhsan Çavuş'tur. Teşvikçi ve tertipçiler arasında olduğu tahakkuk ederek divanıharbe sevk edilmişlerdir. Bunlardan başka İzmit'teki İngiliz İbrahim denmekle tanınan şahsın düzenleyici olduğu da tahakkuk ederek, bu şahıs ile Talûstan Bey'in yeğeni Kâmil ve Kayalar'dan Tahir hakkında geçici tutuklama müzekkeresi çıkarılmıştır. İbrahim'in yakalanmasını livaya yazdım. Diğerlerini de takip ediyoruz. İnşallah yakında onları da tutuklayıp kanunun pençesine teslim edeceğiz.

2. Cemal Bey ile görüştük. Beraberce Karasu'ya Rüştü Bey'in nezdine de gittik. Tecavüzlerin neticesini şifre ile Dersaadet'e yazmıştır.

3. Yüksek emirlerinizi teftiş için nahiyelerden dönüşümde bugün aldım. Cevabının arzının gecikmesi bundan doğmuştur. Yüksek affınızı istirham eder, yüksek tevecciihlerinize şükran arz eylerim.

Tahir

Vesika: 169.

Şifre
Mahsustur

Amasya, 26.10.1919

Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri'ne

İstanbul'dan para ve talimat ile Adapazarı havalisine gelip hempalarıyla birlikte karışıklık çıkarmaya çalıştığını arz etmiş olduğum çeteci Bekir'in, mahallince alınan tedbirler neticesinde teşebbüsünün neticesiz kaldığı ve kendisinin firar eylediği, devletlilerinin malumu olmuştur. Bekir'in tekrar İstanbul'a dönerek yeniden melunane teşebbüslerde bulunması kuvvetle muhtemel olduğundan, hakkında hususi takibatta bulunulması münasip görülmekle keyfiyet arz olunur.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 170a.

27 Teşrinievvel [Ekim] 1919

Heyeti Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Bandırma Çerkezlerinden Bekir Sıtkı namında bir azılının maiyetinde iki subay, kırk silahlı arkadaşı olduğu halde Adapazarı civarındaki Abaza köylerine gelerek halkı, milli hareket ve mevcut hükümet aleyhine teşvik ve bu uğurda birçok para sarf olunduğu ve meselede bazı yabancı tahrikleri de hissedildiği ve belki muhakkak bulunduğu ve bu tahriklere Çerkez, Abaza ve Lazlardan pek çok kimselerin iltihaka devam eylediği haber alınmıştır. Düzce kazasında bulunan Çerkez, Abaza ve Laz köylerinin öteden beri bu gibi cinayetkârane hareketlere cüret edegeldikleri tecrübeyle sabittir. Bu gibi elim ahvalin ortaya çıkmasını engellemek ve cüret edenlere haddini bildirmek için yegâne vasıta jandarma kuvvetinden ibaret ise de, bu kuvvetin bugünkü mevcudu ve jandarma efradının çoğunlukla azılılardan ve eşkıyadan meydana gelmekte olması ve jandarma subaylarının mülki hükümeti hiçe saymak yolunda tuttukları serkeşane meslek her türlü tedbir imkânını ortadan kaldırmakta ve sekiz aydan beri birçok vesilelerle yüce Nezarete vuku bulan ümitsizce bildirimlerim kabule değer görülememektedir. Vatanımızın yok edilmesine çalışan birçok yerli, yabancı unsurların mevcudiyeti aşikâr ve işin baş-

langıcında tepelenmesi ve ortadan kaldırılmasına ehemmiyet verilmezse ileride büyük bir felaket meydana gelmesi tabii bulunduğundan, keyfiyeti devletlilerinin dikkatlerine arz eylerim.

Bolu Mutasarrıfı
Ali Haydar

Vesika: 170b.

Şifre
Acele

Sıvas, 31.10.1919

Bolu Mutasarrıfı Haydar Beyefendi'ye

C. 27.10.1919 şifre.

Bekir Sıtkı ve maiyetinin takip ve tepelenmeleri ve bu gibi yabancı teşebbüslerinin kati surette zararlarının ortadan kaldırılması vasıtalarının tamamlanması hususunda zatı devletleriyle temas ederek müştereken kararlaştırılacak bir plan dahilinde hareket icra ve fiilen yardımcı olunması lüzumu büyük bir ehemmiyet ve aciliyetle İzmit Mutasarrıflığı'na ve İzmit'te bulunan 1. Fırka Kumandanlığı'na bildirilmiştir. İcraat neticesinden peyderpey malumat verilmesi rica olunur.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 170c.

Şifre
Acele

Sıvas, 31.10.1919

İzmit Mutasarrıflığı'na
İzmit'te 1. Fırka Kumandanlığı'na

Bandırma Çerkezlerinden Bekir Sıtkı namında birinin maiyetinde iki subay ve kırk silahlı arkadaşı olduğu halde Adapazarı civarındaki Abaza köylerine gelerek ahaliyi milli hareket ve bugünkü hükümet aleyhinde teşvik ve bu uğurda birçok para sarf edilmekte olduğu ve meselede yabancı parmağı bulunduğu tahakkuk eylediği ve Düzce kazasında bulunan Çerkez, Abaza ve Laz köylerinin bu teşviklere eğilimli oldukları Bolu Mutasarrıfı Haydar Bey tarafından ve mevcut jandarmanın sayı ve nitelik itibariyle maksadı temine

kâfi olmadığı bildirilmektedir. Adı geçen Mutasarrıf ile derhal temas edilerek söz konusu azılılann bir an evvel zararlarının giderilmesi ve vatan ve millet haini yabancıların bu gibi teşebbüslerine kati surette mâni olunması vasıtalarının tamamlanması hususunda müştereken hareket icrasında ve fiili yardımda bulunulması ve icraat neticesinden malumat verilmesi ehemmiyet ve aciliyetle rica olunur.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Vesika: 171.

Pangaltı, 20.10.1919

3. Kolordu Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne mahsustur.

1. Hürriyet ve İtilâf ile Nigehbancılar ve İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin teşkil ettikleri blok ve Ali Kemal ve Sait Molla gibi bazı şahıslar, gayrimüslim unsurları devamlı olarak Kuvayi Milliye aleyhine tahrik ediyorlar. Rum ve Ermeni patrikleri, bu hususta temsilcilere[1] müracaat etmişlerdir. Adapazarı'nda asılmış Kâzım'ın kardeşi Hikmet buradan aldığı talimat üzerine başına topladığı beş on silahlı şahısla Kuvayi Milliye aleyhine harekete başlamıştır. Yine bu civarda Değirmendere'de para ile adam toplamaya başlamışlar ve Geyve hükümetini basmaya karar vermişlerdir. Karacabey'de de aynı doğrultuda ufak tefek hareketleri görülmüştür. Bursa'da, Gümülcineli İsmail'in tertip ettiği çeteler bütün vilayetin asayişini ihlale ve Kuvayi Milliye aleyhine harekete başlamışlardır. Biz halihazırda zorla iş görmekten ziyade, kötülüğe alet olanları elde etmeye gayret ediyoruz. Bu kere Adapazarı'na giden memura lüzumlu talimat verdik. Hatta Adapazarı ve İzmit civarında dolaşan bazı çetelerin tehcir dolayısıyla dağlarda bulunduğunu anlayarak kendilerine teminat vereceğiz. Ancak bu meselenin hükümet tarafından takip edilmemesi elzemdir. Aynı doğrultuda Adapazarı'ndaki Hikmet vesaireyi de elde etmeye çalışıyoruz. Bursa'nın ve Ankara'nın nazarı dikkatini çektik. Tarafı âlilerinden de girişimde bulunulmasını ve İzmit ve Adapazarı'nda teşkilatın genişletilmesine giden memura emredildiğinde, söz konusu mahalle de Ankara'dan nizamnamelerden gönderilmesi rica olunur. Giden memurumuz Erkânıharp Yüzba-

1 İtilaf devletleri temsilcileri. (Y.N.)

şı Cemal Efendi'dir. Barışçı bir surette buralarda takviye bulamaz, zararlı şahıslar maksada meylettirilemez ise derhal kuvvet icrası mecburi olacaktır.

2. Kuvayi Milliye aleyhinde tertip olunan çetelerin faaliyete başlaması, buradaki muhalif blokun aleni hareketi, Nigehbancıların bir günde hapisten çıkarılması, polis müdüriyetinin Kuvayi Milliye taraftarlarına geçmemesi, mühim makamlarda henüz aleyhtarlar bulunması, Türkiye ajansındaki ihmal ve kayıtsızlık bizim partinin mağlubiyetiyle neticelenecek fikrini veriyor. Hükümet pek ağır gidiyor. Henüz Kemal yerine iade edilmediği gibi, Kastamonu valisi olup milli harekâttan dolayı tutuklanan İbrahim Bey bile yerine iade edilmedi. Arkadaşımız Erkânıharp Edip pekâlâ polis müdüriyeti vazifesini yapabilir. Velhasıl, hükümet bu ağır hareketine devam ederse üyelerinden bazılarının değişmesi ve belki hepsinin düşmesi zaruri olacaktır zannediyoruz. Zatıâlilerinin ve Rauf Bey'in Amerika gazetelerinde okunan (e h n t r v v s a n c ç)[1] İngiliz mahfillerinde kötü tesir yapmış ve (f r z s z d r s d l h y)[1] şüphelerini artırmıştır.

Adam Blok'un[2] kati ve samimi ifadesine göre, İngilizler Türkiye'nin işgali için hiçbir karar verinemiş, yalnız mali ve idari kontrol muhakkak imiş. İngilizler subaylarına Türklerle temas eylememeyi emretmişlerdir. Sebebi güya kandırılmak korkusu imiş, Efendim.

Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı
Miralay
Şevket

Vesika: 172.

Şifre Sıvas, 1.11.1919

Bursa'da 56. Fırka Kumandanı Bekir Sami Beyefendi'ye

Bursa havalisinde Gümülcineli İsmail Bey'in tertip ettiği çetelerin faaliyet halinde olduğu Dersaadet'ten bildiriliyor. Bunlar tamamen tepelendi mi? Vilayet dahilinde milli harekât aleyhinde hiçbir fesat tohumu bırakılmayacağı, herkesçe bilinen yüksek anlayış ve gayretinizden beklenmektedir.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

1 Çözülmemiş şifre olmalı. (Y.N.)
2 Adam Block. (Y.N.)

Vesika: 173.

Şifre
Aceledir

Amasya, 24.10.1919

Ankara'da 20. Kolordu Kumandan Vekili Mahmut Beyefendi'ye

Harbiye Nazırı'nın Vali hakkındaki son ısrarlarına da tarafımızdan aşağıdaki cevap verilmiştir. Her halde zatıâlileri gibi muhterem ve kıymettar bir arkadaşımızın üzülmesine sebep olmak istemeyiz. Ve bunun için mümkün olan her türlü teşebbüsler dahi tabiidir. Mevcut hükümeti en çok müşkül vaziyette bırakan ve her hükümeti bırakabilecek olan ve zaten bizim de milli birliğimize aykırı bulunan tarz, ahalinin, hiçbir programa tabi değilmiş gibi ayrı ayrı hükümete karşı taleplerde bulunmasıdır. Çünkü hükümet bir heyetle anlaşmanın kolayını bulabilir. Fakat her vilayetle ayrı ayrı anlaşmak imkânsızdır. Bu takdirde istifa etmekten başka çare bulamaz. Mevcut hükümet ufak bir baskı karşısında çekilmeye eğilimlidir. Gelecek hükümetin kimlerden teşekkül edeceği ve nasıl bir hareket hattı takip edeceği şüphelidir. Dolayısıyla maksada emniyetle ulaşıncaya kadar icap ederse biraz da fedakârlık yapmak zaruridir.

Her halde Ankara vaziyetinin Cemal Paşa'dan alınacak son cevaba ve arz ettiğim görüşlere göre iyi idare buyurulması, herkesçe bilinen dirayet ve vatanperverliğinizden beklenmektedir, Efendim.

Mustafa Kemal

Vesika: 174.

Zata mahsustur

Ankara'dan, 28.10.1919

3. Kolordu Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

Miralay Şevket Bey'den namı âlilerine gelen telgraf aşağıdadır:

Adapazarı havalisindeki vaka hakkında şimdiye kadar elde edilen malumat aşağıda arz olunur:

Bu vaka ile alakadar Kuvayi Milliye aleyhinde Adapazarı ve civarında isyan başlangıcı ile bundan ne suretle istifade olunacağı hakkında "Zatı Şahane, Ferit Paşa, Âdil Bey ve Sait Molla ile Ali Kemal'den meydana gelen grubun tasavvurlarını ihtiva eden mektup kurye ile Sıvas'a yola çıkıyor". Ayrıca yola çıkarıldığını arz edeceğiz. Ada[1] tahkikatı devam ediyor.

1 Adapazarı. (Y.N.)

1. Bundan iki ay evvel Amasya'dan Adapazarı'na gelen Çerkez Hikmet namında bir zat İzmit ve civarında ve Adapazarı ahalisinde öteden beri kendisine ve ailesine muhalif Sait Bey ve diğerlerinin orada Kuvayi Milliye teşkilatını kabul ve tatbik ettiklerini ve bütün bu havali halkının Kuvayi Milliye'ye iltihak ettiklerine dair telgraf çektiklerini haber alır, bu parti aynı zamanda Kuvayi Milliye teşkilatına dayanarak muhalif tarafa biraz gösteri yaparlar. Hikmet Bey partisi kendisinin Amasya'dan geldiğini ve Mustafa Kemal Paşa'yı tanıdığını, ancak kendisinin böyle bir teşkilata salahiyetli olduğunu ileri sürerek muhalefet eder. Hikmet, Sıvas'la haberleşmek ister. Muhalif taraf ettirmez. Esasen Hikmet, Mahmut Şevket Paşa vakasından dolayı idama mahkûm olduğundan ve karşısındakilerin de İttihat ve Terakki zamanında mevki ve servet sahibi olduklarını bildiğinden, bir rekabet ve korku hissi ile Kuvayi Milliye taraftarlarına muhalif bir hareket takibine başlar ve muhalif teşkilat yapar. Bunu hisseden Sait Molla derhal İngilizlere haber verir ve Hikmet'i elde ederler. Hıristiyanlar aleyhinde bir isyana teşvik ederler. Bu hususla alakalı evrak elde edildi. Derhal Fransa ve Amerika temsilcilerine verildi. Temsilciler bunu büyük bir ehemmiyetle alıp Fransızlar derhal torpido ile Paris'e gönderdiler. Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya da verildi. Hükümetin üyelerine emniyet olmadığından yalnız Sadrazam'a özel olarak söylendi. Hikmet de dün İstanbul'da idi. Kendisi ile görüşüldü. Hakikat şöyle olarak tespit edildi:

a) Hikmet Kuvayi Milliye'yi kendisi teşkil edemediğinden üzgün.

b) Muhaliflerinin yaptığı bir teşkilata dahil olmayı küçüklük sayıyor.

c) Muhalifleri bu teşkilattan kuvvet alarak şahsi birtakım menfaatlar temin ediyorlarmış ve tahakküme başlamışlar.

d) Hikmet'in muhalifleri veya Kuvayi Milliye'yi temsil edenler İttihatçı imiş.

Karar:

Eğer Sıvas, Adapazarı'na ve İzmit'e bir telgraf yazarak derse ki, Kuvayi Milliye teşkilatından bazı şahısların şahsi menfaatlarını temine ve başkalarına tahakküme başladıklarını haber aldık. Bu gayri meşru hareketi kınar ve reddederiz. Hikmet de bundan böyle muhalefet etmeyecek, para aldığını ve alet olduğunu (.....)[1] reddetti. Bu İngiliz (a d d l l)[2] tertibi duyulduğu için fiil mevkiine artık konamayacağını zannediyoruz. Bahri Sefid[3] Mevkii Müstahkem Kumandanı: Şevket

20. Kolordu Kumandanı
Mirliva
Ali Fuat

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada parantez içinde beş nokta vardır. (Y.N.)
2 Çözülmemiş şifre olmalı. (Y.N.)
3 Akdeniz. (Y.N.)

Vesika: 175.

TAMİM

Tel Sıvas, 31.10.1919

İzmit, Adapazarı, Bursa, Konya, Balıkesir Heyeti Merkeziyelerine

Kuvayi Milliye'ye mensubiyetlerini iddia eden bazı şahısların zati menfaatlarını temin maksadıyla hareket ve tahakküm etmek teşebbüslerinde bulundukları işitildi. Gayri meşru ve gayri kanuni hareketlerin milli teşkilatta yeri yoktur. Bu gibiler hakkında hükümetin kanunu tatbik eyleyeceği muhakkaktır.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Vesika: 176.

Şifre Sıvas, 2.11.1919
Gayet aceledir

Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri'ne

Dersaadet'ten aldığımız sağlam malumata göre Kiraz Hamdi Paşa ile Zatı Şahane'nin istişare ederek Müşir Zeki Paşa riyasetinde bir kabine hazırladıkları ve Sadrazam Paşa'ya istifa etmesini teklif edeceği bildirilmiştir. Buna asla ihtimal vermemekle beraber, millet düşmanı şahısların iktidar mevkiine gelmesi yüzünden bütün Osmanlı memleketlerinin İstanbul ile kati surette alakasını kesmesi mecburiyetini icap ettirecektir. Sadrazam Paşa Hazretleri'nin hiçbir sebep ve bahane ile mevkilerini terk etmemeleri kati lüzumunun münasip surette arz buyurulması istirham olunur.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 177.

Şifre
Aceledir
Zata mahsustur

Sıvas, 2.11.1919

Ankara'da 20. Kolordu Kumandanlığı'na
Erzurum'da 15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne
Diyarbekir 13. Kolordu Kumandanı Cevdet Beyefendi'ye
(Tezkere) 3. Kolordu Kumandanı Salâhaddin Beyefendi'ye
Konya'da 12. Kolordu Kumandanı Fahrettin Beyefendi'ye
Amasya'da 5. Kafkas Fırkası Kumandanı Cemil Cahit Beyefendi'ye
Torul'da Kaymakam Halit Beyefendi'ye
61. Fırka Kumandanı Kâzım Beyefendi'ye
Bursa'da 56. Fırka Kumandanı Bekir Sami Beyefendi'ye
Edirne'de 1. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey'e
Mardin'de 5. Fırka Kumandanı Kaymakam Kenan Bey'e

1. Pek sağlam bir kaynağa atfen Dersaadet'ten bildirildiğine göre, iki üç günden beri emekli feriklerden Kiraz Hamdi Paşa mabeyni hümayuna[1] giderek saatlerce Padişah'ın huzurunda kaldığı ve aşağıdaki kararın alındığı:

a) Milli teşkilatı imha maksadıyla eski 4. Ordu Müşiri Zeki Paşa riyasetinde bir kabine teşkili, Kiraz Hamdi Paşa Harbiye Nazırı, Prens Sabahattin Hariciye, Tevfik Hamdi Dahiliye Nazırı, Eşref ve Mahir Sait ve diğer zevatın diğer nezaretlere tayini.

b) Zatı Şahane'nin şimdiki Sadrazam'a bugünlerde istifa etmesini teklif etmek niyetinde olduğu.

2. Heyeti Temsiliye tarafından Harbiye Nazırı Cemal Paşa vasıtasıyla Sadrazam'a hiçbir sebep ve bahane ile istifa etmemesi bildirilmiştir.

3. Dersaadet'te Âyandan Müşir Fuat Paşa siyasi işlere müdahale etmemesi hakkında Zatı Şahane'ye maruzatta bulunacaktır.

4. Temasta bulunulan Müdafaai Hukuk Cemiyeti heyeti merkeziyelerine lüzumu gibi ve münasip surette malumat verilmesi uygun olur.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

1 Mabeyni hümayun: Padişah sarayında vekillerin vb. kimselerin başvurdukları ve padişah yakınlarının oturdukları özel daire. Burada "saray" kastediliyor. (Y.N.)

Vesika: 178.

Şifre
Zata mahsustur

Sıvas, 13.10.1919

Dersaadet'te Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı
Miralay Şevket Bey'e

Bir buçuk aya kadar mebus seçimleri son bulup inşallah Meclis açılacaktır. Kanun yapma kuvvetinin gerek yabancı ve gerekse dahili düşmanlara karşı emniyet ve muhafaza altında olarak hizmet yapması bugünün düşünülmeye değer ve pek mühim bir meselesidir. Dersaadet'te bu bakımdan dahili vaziyeti nasıl görüyorsunuz? İtilaf devletleri tarafından bir tecavüz ihtimali mevcut olabilir mi? Her iki ihtimale karşı gizli ve açık ne gibi muhafaza ve müdafaa tertibatı alınması düşünülmektedir? Zabıta, jandarma, milli ve gizli teşkilat ve askeri vaziyetimiz bugün ne haldedir ve ne yapılmak tasavvur buyurulmaktadır? Bildirilmesini rica ederiz.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 179.

Adet
108

Pangaltı, 20.10.1919

Sıvas 3. Kolordu Kumandanlığı'na

C. 13.10.1919 şifreye:
Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne şifre suretidir.

1. Mebusların toplanmasında hiçbir sakınca ve tehlike yoktur. Kamuoyu ve hatta dahili düşmanlar da mebusların toplanmasında İtilaf devletlerine gizlice bütün Meclis'e karşı herhangi bir hareketlerinin medeniyet cihanına karşı kötü tesir edeceğine göre yapmaları imkân dahilinde değildir.[1] Ancak kanun yapma kuvvetinin mevcut salahiyetinin genişletilmesi sırasında Zatı Şahane'nin Meclis'i feshetmeye kalkışması ve muhaliflerin tehlikeli vaziyet almaları ve İtilaf devletlerinin de bundan istifade ederek zatı devletleri gibi ta-

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde düşük olan bu cümle *Nutuk*'ta yer alan özetinde şu şekildedir: "Mebusların İstanbul'da toplanmasında bir sakınca ve tehlike olmadığı, İtilaf devletlerinin herhangi bir hareketlerinin medeniyet cihanına karşı kötü tesir yapacağının imkân dahilinde görüldüğü". Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.201. (Y.N.)

nınmış zevata ve başlıca yüce Kuvayi Milliye'ye taarruza cesaret etmeleri muhtemeldir. Buna karşı da barış antlaşmasını bile imza etmek üzere Meclisi Mebusan'ın toplanmasına karar vermesinin ve Kanunu Esasi değişikliklerinin bunlara yaptırılmasının ve Kuvayi Milliye'ye mensup mühim zevatın barış yapılıncaya kadar ikinci ve dördüncü maddede arz edilen tarzda hareket eylemesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

2. Kanun yapma kuvvetinin her türlü ihtimale karşı dahili ve harici düşmanlara karşı muhafazasına ancak barış yapılmasına hatta Meclisi Mebusan'ın vazifesini bitirmesine kadar Kuvayi Milliye'nin her kuvvetin üstünde olarak bütün heybet ve hamiyetiyle vazifesine devamı kâfidir! fikrindeyiz.

3. İstanbul'da üç şubemiz vardır. Bunların üyeleri çoktur. Asker ve jandarma, sivillerin, memurların büyük kısmı, kıtaların hemen tamamı elde edilmiş, milli fikir kuvvetlendirilmiş ve Milli Ahrar'ımızı Kongre'ce Vahdeti Milliye[1] gibi tekmil milli gruplar ve namuslu meşhur ve aydın zevat maksada meylettirilmişti. Şimdiye kadar mühim meselelerde kendilerine hissettirmeden görüşleri alınmış, velhasıl çoğunlukla milli hususlarda buradaki gizli heyetin, taşradaki milli cemiyetlerin aleni icra ve faaliyet vasıtaları haline getirilmiş ve hamiyet halinde de aynı usul ile vazifelerine devam ettirilmekte bulunulmuştur. Eski hükümet zamanında teşkilatı bir dereceye kadar ilerletilen ve ayrıntı yapılmaksızın bütün İslamlar dahil edilen ...[2] tamamlanmasına ve teşkilatımızın genişletilmesine ayrıca çalışılmakta ve Kuvayi Milliye ilerledikçe aleni teşkilat yapılmakta ve düşünülmektedir. Fakat evvelce arz edilen görüşlerden dolayı yukarıdaki kuvvetleri idare edecek heyetin gizli kalması ve Anadolu'da sonuna kadar vazifesinde devam edecek olan Kuvayi Milliye'ye dayanması ve ayrıca gizli teşkilat yapılmaya kalkışılmasının uygun olacağı fikrindeyiz. Muhalifleri de peyderpey işbu daireye çekmek de başlıca emelimizdir.

4. Velhasıl her ihtimale karşı zatı devletleri, Ali Fuat, Rauf, Refet Paşa ve Beyler gibi Kuvayi Milliye'yi alenen idare edenlerin barış yapılına kadar İstanbul'a ayak basmaları ve gazetelerde görülen mebus olmak ve hatta askerlik mesleğine girmek arzularını derhal tekzip ettirerek, her kuvvetin üstünde olarak Kuvayi Milliye'nin büyük vatani vazifesini idarede devam buyurmalarının elzem olduğu kanaatinde bulunduğumuzu arz eyleriz.

Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı
Şevket

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde bu şekildedir. Doğrusu "Milli Ahrar, Kongre ve Vahdeti Milliye" olmalı. (Y.N.)
2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada üç nokta vardır. (Y.N.)

Vesika: 180.

230 Pangaltı, 30.10.1919

Sıvas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne mahsustur.

1. Ahmet İzzet Paşa, Sadrazam, Harbiye Nazırı, Erkânıharbiye Reisi, Nafıa Nazırı ve programlara hakkıyla sadık ve hizmetkâr olan, fakat ne yazık ki bazı kardeşlerimizin kötü zannına uğrayan ve sadakatiyle beraber mühim de bir kuvveti bulunan Göz Tabibi Esat Paşa ile ayrıca Rauf Ahmet Bey ve diğer zevatla gerek talepleri ve gerek münasebet itibariyle görüştüm. Bütün fikirlerin birleştiği noktalar aşağıdadır:

1. Meclisi Mebusan'ın mutlak surette İstanbul'da toplanması zarureti, siyasi mecburiyet ve memleketin mukadderatı icabıdır. Ben de buna inandım. Yalnız, Paşa,[1] Rauf, Bekir Sami Beyler İstanbul'a gelmemelidir. Çünkü düşük hükümet de evvelce Paşa'nın İstanbul'a getirilmesi halinde kendisine katiyen ilişilmemesini vaat etmesini İngiliz'den talep etmiş iken söz vermediler. Son vakalar ise garezlerini artırdı.[2] Sadrazam Paşa, Meclis'in İstanbul'da vicdan huzuru ile ve Meşrutiyet kaidelerine uygun karar almalarını yabancılara karşı söz alarak vaat etti. Fakat, üç zatın temini mümkün olamayacağından, mebus olurlarsa, izinli olarak hariçte kalmaları veyahut mebus olmayarak daha yüce, gönüllerin sevgilisi kalmaları, vazifelerine devam eylemeleri.

b) Zaten hükümet, yapılacak antlaşmada nispi temsili azınlıkların hakları namına kabule mecburdur. Şu halde, Milli Meclis'in azınlıkların da yeniden iştiraki için dağıtılıp tekrar toplanması mahfillerce katiyetle ümit edildiğinden, (a y t n) (h r a . t)[3] kalınması oyunuza bağlıdır.

c) Hükümeti devirmek, yeniden eski soydan getirmek için İngiliz yardakçıları çok çalışıyor. Hükümet hakikaten iyi niyet sahibidir ve istekli değildir. Dolayısıyla istifası halinde muhaliflerin iktidar mevkiine geçmesi muhakkaktır. Şu halde genel olarak (.....)[4]

2. Seçimlerde en güzide insanları çıkarmak, lekeli veya tanınmış İttihatçılar ihmal olunmak, mümkün mertebe sosyalist, birkaç temiz Hürriyet ve İtilafçı vs. çıkarmak ve seçimlerde bunların gürültülerini haklı gösterecek baskı ve müdahaleler gösterilmemek.

1 Mustafa Kemal Paşa. (Y.N.)

2 "Artırdı" sözcüğünün aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "tezyid etti" sözcükleri, 1934 basımında "teyit etti" şeklinde. (Y.N.)

3 Çözülmemiş şifreler olmalı. (Y.N.)

4 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada parantez içinde altı nokta vardır. (Y.N.)

3. Hükümeti müşkülata düşürmemek.

4. Bize zararı dokunacakları her suretle temin ederek elde etmek istiyorum. Her taraf da bunu bana tavsiye ediyor. Mesela Refi' Cevat ve sosyalistler gibi, hürmet. İmza: Vâsıf

Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı
Miralay
Şevket

Vesika: 181.

Şifre — Sıvas, 1.11.1919

Dersaadet: Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı
Miralay Şevket Beyefendi'ye

C. 20.10.1919 tarih 108/812 numaraya.

1. Mebusların Dersaadet'te toplanması tamamen tehlikeli ve sakıncalıdır. Çünkü millet ve memleketin mukadderatı hakkında söz söyleyecek mebusların mutlak emniyeti olan bir mahalde toplanmaları şarttır. Halbuki ahalisine alelade bir miting yapmaya bile müsaade olunmayan, camilerinde halinden şikâyete mecbur olan bir şehirde, bilhassa İngilizlerin her türlü tesiri altında olan İstanbul'da hür bir Meclisi Mebusan toplanması imkânsız görülmektedir. Avrupalılar milletimizi meşrutiyeti idrak etmiş, reşit bir millet olarak tanımış olsalardı, o zaman Milli Meclis'e karşı bir tecavüz ve taarruz belki beklenilmezdi. Halbuki İtilaf devletleri milletimizi insan yerine saymamakta, Mütareke'den beri türlü haksızlıklarıyla Türk'e karşı verilen ahd ve sözün tutulmamasını bir namussuzluk saymadıklarını fiilen ispat eylemektedirler. Gerçi hariçte toplanmanın birtakım propagandalara yol açacağı açıktır. Fakat bunu yapacaklar, başta Venizelos olmak üzere, mebuslar heyetinin emin bir mahalde kararlar almasından endişe duyan İtilafçılar olacaktır. Buna karşılık hariçte toplanmakla millet, hilafet merkezini ve saltanat tahtını tehlike altında saydığını ve oradaki vaki işgali asla kabul eylemediğini ve tanımadığını bütün cihan kamuoyuna ve İslam âlemine fiilen göstermiş ve protesto eylemiş olacaktır. Bu konuda vaki olan müracaat üzerine Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri'ne delilli ve tafsilatlı olarak vaki olan cevabi bildirimlerimizin mühim hatlarının özeti aşağıdadır.

a) Düşman donanma topları tesirinde, işgal kuvvetlerinin ayakları altında, polis ve jandarmasının müşterek müdahale ve tahakkümü içinde, matbuatı düşmanların kontrolü altında, kabine erkânına varıncaya kadar giren çıkanlar

düşman denetim ve teftiş ve engellemeleri karşısında bulunan yüce saltanat payitahtı tam manasıyla bugün kuşatılmıştır. Osmanlı hâkimiyeti burada manen ve fiilen cari değildir. Buna Rum, Ermenilerin isyan vaziyetlerini ilave edersek, İstanbul'da Millet Meclisi'nin emin olamayacağını, iş göremeyeceğini anlamakta tereddüt edilmez.

b) Birkaç kişinin şahıslarına vaki olacak yabancı taarruzu, aynı ruh ve kanaatte bulunan diğer mebuslara da vaki olabileceği muhakkaktır. Hatta tekmil Meclis'in aynı akıbete uğramayacağına dair bizi temin edecek elimizde hiçbir şey yoktur. İyi zan, tehlikenin bertaraf edilmesine kâfi gelmez.

c) Bazı nazırların gidip gelmesi veya komiser bırakması mümkündür. Esasen mukadderatı şüpheli olan İstanbul, mukadderatı malum ve emin bir mahalden kurtarılabilir. *Venizelos*'un Selânik'te icra kuvvetini bile teşkil eylemesi, Atina'yı kurtarmış ve hiçbir vakit payitahtın nakli manasını ihtiva eylememiştir.

d) Padişah Hazretleri'nin hilafet merkezleri İstanbul olmak itibariyle, sırf milleti temsil eden heyetin taşrada toplanmış bulunması, ayrılık manasını ihtiva edemez. Padişah Hazretleri açılış için arzu ederlerse bir vekil de tayin buyurabilirler.

e) Diğer siyasi fırkalarımızdan bir kısmının harici istememeleri, Kuvayi Milliye tesirinde kalmak endişesinden ibarettir. Halbuki asıl milletin temsilcileri olarak mebusların büyük kısmı da yabancı tesirinde kalmamak için taşrayı istemektedirler. Ezici çoğunluk nerede ise yeter sayı oradadır. Fazla zan ve tereddüde düşecek bu gibi mebusların memleket ve millet menfaatları namına istifa eylemeleri de[1] umulur ve beklenir.

2. Meclisi Mebusan var iken ayrıca bir milli kuvvetin faaliyet halinde olması memleket menfaatlarına zararlı olur. Meclis'in Dersaadet'te toplandığı faraziyesine göre, tesir altında bulunacak mebusların memleket menfaatlarına aykırı bir kararı tasdik eyledikleri halde, taşradaki Kuvayi Milliye bunu tabii tanımayacak ve bu suretle milletin kendi vekillerine karşı isyan etmiş bulunması gibi garip ve mantıksız bir şekil hasıl olacaktır. Vatanımızın kurtarılması ancak meşru ve meşruti bir tarzda mümkündür. Bu ise milletin bağımsızlığını, vatanın bütünlüğünü gaye edinmiş zevatın istisnasız mebus olması ve mesai sarf eylemesi ile mümkündür. Bugün vatana ve millete yapılacak en son ve büyük iyilik, memleketi kurtarmaya azmetmiş şahısların emin bir mahalde, meşru bir vaziyette Milli Meclis'e girmelerine mesai sarf etmektir. Bunu bilhassa Dersaadet'te sizler gibi hamiyetli, aydın arkadaşlarımızdan bekleriz.

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "de" bağlacı 1934 basımında yoktur. (Y.N.)

3. Teşkilatınızın genişletilmesi ve sağlamlaştırılması hususundaki güzel mesaileriniz iftihar ve şükrana layıktır. Vaziyetin hasıl eylediği fırsat pek büyüktür. Bundan istifade ile sarsılmaz, yıkılmaz, kuvvetli, temiz bir milli teşkilatın Dersaadet'te kökleşmesi hayati bir meseledir. Milli harekâtı idare edenler ve bizler gibi talihin sevkiyle bunun başında bulunmak ilahi mazhariyetine nail olanlar hakkındaki fikrinize başlangıçta hep birlikte iştirak edilmekte idi. Yalnız, vakaların doğurduğu son vaziyet, Heyeti Temsiliye'nin bu kanaatini haklı olarak tamamen değiştirmiştir. Barış yapılana kadar İstanbul'a ayak basmamak, değil bizim için, hatta yukarıda arz eylediğimiz üzere, bütün milletvekilleri için nazarı dikkate alınacak bir meseledir. Fakat milletin bir ferdi olarak mebus olmak ve Meclis'te aynı ruh ve kanaatin hâkim olmasına çalışmak, milli hâkimiyet ve vatanın bağımsızlığı için semereler toplanacak bir zamanda azami gayret ve fedakârlığı sarf eylemek bugün için Heyetimizce farzı ayn[1] kabul olunmaktadır. Bunda yegâne saik vatan endişesi ve milletin geleceğidir. Çünkü Heyeti Temsiliye, yukarıda arz ettiğimiz üzere, Milli Meclis'in üstünde bir kuvvet tanımamakta ve bunu vatan için tehlikeli saymaktadır. Dolayısıyla hal böyle iken, yine âcizleri ile Rauf Beyefendi ve Refet Bey'in ve daha kimler varsa bu zevatın seyirci mevkiinde kalması mutlaka arzu buyuruluyor ve hassaten milletin selameti bu noktada görülüyorsa, icabı düşünülmek üzere gerekçesiyle bildirilmesini hassaten rica ederiz.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 182.

Şifre — Sıvas, 4.11.1919

Dersaadet Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı
Miralay Şevket Beyefendi'ye

C. 30.10.1919 tarih 230 numaralı şifre:

1. Vâsıf Beyefendi'ye: a) Görüşüldüğü bildirilen zevattan Rauf Ahmet ve Ferit Beylerin İstanbul'un ancak İstanbul'dan kurtulacağı fikrinde bulunduklarını zannederiz. Ahmet İzzet Paşa Hazretleri de esasen milli harekâtın da İstanbul'da katliama sebep olabileceği zannında idi. Sözlerinin dinlenmesi, evvelemirde bu inançlarının değişip değişmediğini bilmekle mümkündür. Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri'ne gelince; onun da tereddütlü olduğu meçhulünüz değildir. Abuk Paşa da aynı vasıflarda ve haleti ruhiyededir. Göz

1 Farzı ayn: Her Müslümanın yerine getirmesi gereken Allah emri. (Y.N.)

Tabibi Esat Paşa hakkında ise kati bir fikrim yoktur. Yalnız kendisini yakından tanıyan bir kısım arkadaşlarımız bu zatı son derece dar görüşlü, pek fazla şan ve şöhret düşkünü gösteriyorlar. Velhasıl, azim ve fikirlerinde istikrar ve isabet mevcut olmayan ve İstanbul'da düşman baskısı altında düşünen bu rical ve zevatın nasihatleri incelenmeye değerdir. Tekraren arz edelim ki, Meclisi Mebusan'ın her bakımdan emniyetli bir mahalde toplanması, ilk ve esas şarttır. İstanbul'da emniyet olmadığını ve olamayacağını gerek Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri'ne ve gerekse Ahmet İzzet Paşa Hazretleri'ne tafsilatlı olarak ve hatta Şevket Bey biraderimize de özetle izah ettik zannederiz. Gerçi birçok sakıncalar inkâr edilemez. Fakat kati zaruret karşısında bunların ne dereceye kadar nazarı dikkat ve hesaba alınması lazım geleceğini sağduyunuza ve mantıklı muhakemenize havale ederiz. Asıl şaşılacak nokta, isimleri malum üç kişiyi teminde acz gösteren hükümetin diğer mebusları nasıl koruyabileceği meselesidir. Bizde yavaş yavaş hasıl olmaya başlayan fikir ve kanaat, maalesef yabancılar değil, belki onlardan ziyade mevcut hükümet ricali ile diğer zevattan bazılarının yukarıda arz edilen üç kişiyi sakıncalı saymakta olmalarıdır. Hakkımızda geçmişte gayri kanuni, gayri meşru olarak alınmış kararların ve emirlerin hâlâ düzeltilmesi yoluna gidilmemiş olması da bu fikir ve kanaatimizi takviye eylemektedir. Bununla beraber, Meclis'in toplanma mahalli hakkındaki görüşler Heyeti Temsiliye'nin fikirleri olup, bu konuda heyeti merkeziye vasıtasıyla millet kamuoyu yoklanmakta bulunduğundan, fikirlerin neticesine ve bundan doğacak karara göre hareket tabiidir. Siz de pek iyi biliyorsunuz ki, bütün gayret ve mesaimiz, mevcut hükümeti mevkiinde tutmak, onu haricen ve dahilen kuvvetli kılmaktır. Aksi hatırımızdan geçmedi.

b) Nispi temsilin kabulü zarureti karşısında Meclis'in dağıtılmasını şimdiden düşünen bir muhitte ve etkenlerin tesiri altında Meclisi Mebusan'ın toplanma hususunda mazeret beyan edeceği de tabii görülmek gerekir zannındayız. Nispi temsili bizim esaslarımızın dördüncü maddesi kabul etmediğinden, bizim prensiplerimizi müdafaa edecek mebusların haydi haydi dağıtılacağı meydandadır.

c) Hükümetin iyi niyetinden şüphe etmek istemeyiz. Ve dileriz ki, icraatı ile bizim bu arzumuzu sağlamlaştırsın ve takviye eylesin. Fakat istekli bulunmadığı kaydından bir şey anlayamadık. Gaye, birleşmiş ve anlaşmış olarak bu vatana hakiki hizmet etmek midir, yoksa müşkül zamanlarda bizi yalnız bırakmak mıdır? Bunun şimdiden açıklık kazanması lazımdır. Muhaliflerin iktidar mevkiine geçmesinden korkmak fayda vermez. Dolayısıyla, bundan dolayı meslek ve meşrep değiştirilemez.

2. Seçimler hakkında tuttuğumuz tarafsızlık çizgisi, birlikte çalıştığınız için sizce malumdur. Hürmet arz ederiz.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 183.

Şifre çözümü
Acele 193/31

Harbiye, 6.11.1919

Sıvas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı'na

Heyeti Temsiliye'ye: Milli Meclis'in hariçte toplanmasının sakıncalarını arz etmiştim. Tabii o sakıncalar arasında toplanma imkânı da nazarı dikkatinize arz edilmişti. Malumu âlileri olan siyasi sakıncalar var. İkinci olarak idari sakıncalar var. Üçüncü olarak da toplanma imkânı yoktur. Çünkü mebusların büyük bir kısmı bu fikre taraftar olsa da ehemmiyetli bir kısmı da muhalif olacak ve kanuna ve siyasi ve idari sakıncalara dayanarak İstanbul'da toplanmayı ısrarla isteyecektir.

Hükümet ve âyan da hepsi, istisnasız bu fikirdedir. O halde hariçte kim ve ne şekilde toplanabilir? Malumu âlileridir ki, Meclis'in serbestisini temin endişesi de benim en çok yüreğimi sızlatıyor. Fakat zaruret hisse hâkim oluyor. Pek istirham ederim, bu konuda uygun cevabınızı kabineye âcilen bildiriniz. Japon Rıza Bey'le pek yakında iyi haberlerle yanınıza geleceğim. Rauf Bey isterse Haşim Bey'i de alayım. Sulh ve Selâmet'i tamamen kazandık demektir. Millî Türk keza bizim. Millî Ahrar'ı yıkıyoruz. Millî Kongre yola gelecek. Herkese derin hürmet. Vâsıf

6.11.1919 tarih ve 73 numaralıdır.

Harbiye Nazırı
Cemal

Vesika: 184.

Pangaltı, 19.11.1919

Sıvas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

Mebusan'ın İstanbul'da toplanmasında mebusların belirteceği fikirler dolayısıyla hiçbir tehlike tasavvur edilmemektedir. Mebuslardan en aşırısı barış meselesi söz konusu olduğunda hükümeti Ermenistan teşkilinden, Arabistan'a bağımsızlık vermekten, Irak'tan feragat etmekten, Anadolu'da nüfuz mıntıkaları ayırmaktan sakındıracak diyelim. İngiltere, Fransa, İtalya'yı gücendirmesi

lazım gelen bu görüşler İstanbul gazetelerinin[1] dahi hükümetin salahiyettar, mesul ağızları tarafından yüzlerce defa söylenmiş ve söylenmekte bulunmuştur. Haberleşmesiz tasavvurlar vadisinde kaldığıma, düşmanlarımızın kimseyi düşünmediklerini söylemekten men etmeyecekleri münakaşaya bile değmez.[2] Fakat yine farz edelim Arabistan'ın mutlaka bizden ayrılması Konferans'ça kararlaştırılırsa, hükümetimize vaki olacak böyle bir teklifi hükümet ya kabul veya muhalefetin teyit kuvvetini hazırlayarak reddedecektir. Padişah, Avrupa muhalefet tarafını tutmayıp uyuşmak yönünü tercih eder ve Meclis buna karşı giderse, Meclis ister burada ister Anadolu'da olsun, Padişah onu fesheyler, fikrine uygun bir kabineyi işbaşına getirir ve Kuvayi Milliye ile hemfikir olan Meclis, Padişah'a karşı düşmanlığını ilan eylerse, Anadolu kimin arkasından gider? Barışı tutan Halife ile mi (m y y s y v r a s d s b a l y n h a v r n h)[3] olsun, halen kendisini fedakârlığa mecbur tutan Kuvayi Milliye'ye mi tabi olsun? Bunu iyice tartıp ona göre hareket zaruri olacağına ve takdirde çıkacağı haklı bulunduğuna göre, Meclis'i Anadolu'da toplamak fikrinden feragat bir vatan borcudur fikrindeyiz.[4] Hürmet arz eyleriz. Kara Vâsıf

Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı
Miralay
Şevket

Vesika: 185.

Şifre
Zata mahsustur
Gayet aceledir

Sıvas, 29.10.1919

Erzurum'da 15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne
Ankara'da 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa Hazretleri'ne
Diyarbekir'de 13. Kolordu Kumandanı Cevdet Beyefendi'ye
Konya'da 12. Kolordu Kumandanı Fahri Beyefendi'ye

Meclisi Mebusan'ın toplanma mahalli, toplantıdan sonra Heyeti Temsiliye ve milli teşkilatın alacağı şekil ve faaliyet tarzı, Paris Sulh Konferansı'nın hakkımızda olumlu veya olumsuz bir karar vermesi haline karşı hareket tarzı gibi mühim kararlar hakkında 15., 13., 12., 20. ve 3. Kolordu Kumandan-

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde "gazetelerinin". Doğrusu "gazetelerinde" olmalı. (Y.N.)
2 Cümle, *Nutuk*'un Vesikalar cildinde bu şekildedir. (Y.N.)
3 Çözülmemiş şifre olmalı. (Y.N.)
4 Cümle, *Nutuk*'un Vesikalar cildinde bu şekildedir. (Y.N.)

larıyla fikir alışverişinde bulunulması görüşülmüştür.[1] Sizce bir sakınca görülmediği takdirde, mıntıkanızı teftiş bahanesiyle merkezden ayrılarak Teşrinisani'nin [Kasım'ın] yedisi ile onuncu günü arasında Sıvas'ta bulunmak üzere hareketinizin bildirilmesini rica ederiz. (Yalnız Cevdet Bey'e: Son vaziyetten dolayı Diyarbekir'den ayrılmak imkânı mevcut olmadığı takdirde Erkânıharbiye Reisinizin gönderilmesi yüksek görüşlerine bağlıdır.) Telgrafın ulaştığının bildirilmesi istirham olunur.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 186.

Şifre

15. Kolordu Kumandanı Kâzım Paşa Hazretleri'ne

Fuat Paşa geldi. Gözlerinizden öper. Hasretle hareketiniz haberini bekliyoruz. Yeni ve pek mühim bir vaziyet karşısındayız. Cümleten hürmet takdim ederiz.

Mustafa Kemal

Şifre

Edirne'de Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Beyefendi'ye
Balıkesir'de Kumandan Yusuf İzzet Paşa Hazretleri'ne
Bandırma'da Fırka Kumandanı Kâzım Beyefendi'ye
Bursa'da Fırka Kumandanı Bekir Sami Beyefendi'ye
Diyarbekir'de 13. Kolordu Kumandanı Cevdet Beyefendi'ye
Halit Beyefendi'ye

Müzakere için Ali Fuat Paşa Sıvas'a geldi. Kâzım Karabekir Paşa geliyor. Zatıâlilerini mesafenin uzaklığından ve mıntıkanızın ehemmiyetinden ötürü davete cesaret edemedik. Görüşeceğimiz hususları birer birer zatıâlinize de arz ederek kıymettar görüşünüzü soracağız. Cümleten hürmet arz ederiz, Kardeşim.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1934 basımında "görüşülmüştür", 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında "İzmit'te görüşülmüştür" şeklinde. Aynı sözcükler *İstiklâl Harbimiz*'de "tahtı elzemiyette görülmüştür" (elzem görülmüştür) şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.365. (Y.N.)

Vesika: 187.

Kara Hasan Oğlumuza

Selam eder gözlerinden öperim.

Millet ve devlet için en mühim vazife inzibat olduğu herkesçe malumdur. Zira nerede asayiş berkemal olursa İslam adaleti oradadır. Senin ile Savaştepe'yi çevirdiğim zaman, cuma namazı kılmayan Çerkezlerden birçoklarını gördük. Ne hal ile gezdiğimi bil. İşte Koca Süleyman mahsulü bugün ayaklanan Müslümanlar Fırkai Muhammediye'den başka fırkaların hepsine lanet ederek, sevgili Padişahımızın hilafeti başına toplanarak, İttihatçı ve farmason melunların on seneden beri bu muazzam İslam hükümetini çetecilik ve haydutlukla ne hallere getirdiklerini en adil akıl sahibi anlar. Ve bunlara lanet eder. Hepinizi eşkıya diyerek ne şiddetli hallere koydular. Hakkınızda kullandıkları kuvveti unutma. Şehit evlatları, kadınları ot, toprak yedikleri vakit, açlıkla şehit ettikleri vakit onların hanesinde hükümet memurları ve şube hainleri helvalar, kuzu ziyafetleri ve ahali üç yüz kuruşa bir arşın basma aldıkları vakit kendilerinin evinde Musevi Nesim ve diğerlerinin rüşvet olarak aldıkları kumaşlar denklerini haneleri için idi oğlum. Bunları Cenabı Hakk'a hesap verecek olan beş vakit namazı kılanları muhakemesiyle hüküm vermek isterim. Bunun için o koca, ...[1] Rahman'a secde etmeyen Suphi ve Kara İbrahim ve Con Mehmet'lerin vesairenin fesat fikirlerine kapılmayarak, bu katil, hain güruhundan hükümette ve diğer mahalde bulduklarına aman verme, malları size helaldir. Müftüye müracaat et, doğru fetvasını al. Bunlardan daha şiddetli Müslümanlar için bir fert yâr olmamıştır. Rica ederim, Müslümanların kıblegâhı olan Kâbei Muazzama'dan ve Peygamber Efendimiz Hazretleri'nin huzurundan, dini mukaddesatımızdan bizi mahrum eden, Çanakkale Boğazı'nda milletin İslam evlatlarını denize dökeni ve Kafkas dağlarında, Arabistan çöllerinde, Acemistan'da ve Yanya ve Romanya dağlarında helak eden ve bugün İstanbul'da yüz bin İslam kadınlarını ve kızlarını vesika verip fahişe eden bu conlar farmason değildir de kimdir? Allah ve Resulullah aşkına Müslüman ve Muhammed dininden kardeşlerimiz, kurtarıcı Fırkai Muhammedi'den başka bir fırka bizim için katiyen caiz olamaz. Bu melunlardan bu İslam beldesi, halifemizin başına toplanarak bunları def edelim. Adil olan şeriatımızın hükümlerine göre kul ve hükümet sahibi olalım. İşte bunlar olmak için senin beş vakit namaz kılan silahşor büyük Türklerin ve Müslümanların gayretlerine bağlıdır. Bu hainlerin kırk günden beri benim ve arkadaşların Müslümanların mahvına tam iki kolordunun topları ve mitralyözleri kırk dört saat şiddetli muharebe ettikleri, iki şehit ve iki yaralıdır. Ziyade yapmayarak Cenabı Hakk

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada dört nokta vardır. (Y.N.)

lütuf ve keremini, Hazreti Peygamber'in ruhaniyeti ve bayrağın duasıyla kendileri harap olmuş ve yedi yüzü aşkın asker de ellerinden alınıp memleketlerine gönderilmiştir. Oralarda da bu melunların zorla topladıkları masum askercikleri toplayarak memleketlerine gönderiniz. Hükümette bu melunlardan bırakmayın. Hele jandarma subaylarından kuyruğu kesik adaylar denilen kazları hemen gebertiniz. Bu yoldaki Müslümanların ittifak ettiklerine dair hilafete telgraf yazdır. Gayretli Müslüman mahsulü, Cenabı Hakk yardımcımız olsun. Âmin bihürmeti seyyidül mürselin.[1]

30 Teşrinisani [Kasım] 1919

Bunun aksini sakın işleme oğlum, sonra milletin huzurunda hesap vereceksin.

Eski İzmit Mutasarrıfı ve
Muhammedî Fırkası Kumandanı
Ahmet Anzavur

Diğer Mektup

Orada bazı İttihatçı Çerkezler vardır. Sakın bunların size söyleyeceği yalan ifadelerine katiyen kulak verme; diğer size yazdığım uzun mektuptaki hakikati anlatıp birbirinizden ayrılmayacağınıza ve bu din ve devlete ve Padişahımızın uğrunda canımızı feda edeceğimize birleşerek bunlara sen riyaset et veyahut ulemadan birini reis yap. Her halde oradaki halkın huzur ve rahatına son derece dikkat ediniz oğlum. İcraat ve muvaffakiyetinize dair telgraflarınızı Kirmasti[2] ve Karacabey ve Bursa taraflarında beklerim.

Ahmet Anzavur

Vesika, gizli, mühim: 188.

MÜDAFAAİ HUKUK CEMİYETİ TEŞKİLAT NİZAMNAMESİ'NE EKTİR (1)

Yalnız alakadarlara mahsus ve gizlidir

1. Bağımsızlıklarını muhafaza uğrunda teşekkül etmiş ve teşkilatlanmış olan milli kuvvetler her türlü müdahale ve tecavüze karşı dokunulmazdır.

1 Peygamber'in hürmetine amin. (Y.N.)
2 Mustafakemalpaşa. (Y.N.)

Devlet ve milletin mukadderatında milli irade etken ve hâkimdir. Ordu yüce hilafet makamının dokunulmazlığının dahi kefili olan işbu milli iradeye tabi ve onun hizmetindedir.

2. Ordu, bir tecavüz vukuunda planı uyarınca harekâtını idare edeceğinden, ayrıca aşağıdaki teşkilat yapılır.

3. Milli teşkilatımızla ordu arasındaki irtibatı Heyeti Temsiliye muhafaza eder. Ancak bir tehlike anında her merkez, yakınında bulunan kıta kumandanlarıyla dahi irtibatta bulunur.

Milli Müfrezeler

4. Milli müfrezeler Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin Heyeti İdare ve Heyeti Merkeziyeleri tarafından teşkil olunur. Bu hususta icap eden yardımı ahzı asker[1] reisleri ve mıntıka kumandanları yaparlar. Bu teşkilatta aşağıdaki hususlar nazarı dikkate alınır;

a) Gayrimüslim unsurların çokluğu;

b) İhtilal hareketlerinde mahsus[2] kuvvetleri;

c) Sırf soygunculuk ve intikamcılık vesaire gibi sebeplerle cinayetler işleyen ve eşkıyalık yapan Müslüman ve gayrimüslim çetelerin azlığı ve çokluğu.

5. Milli müfrezeler sabit ve seyyar olmak üzere iki türlüdür. Genellikle mücadele ve emniyet ve asayişi temin ve devam ettirmek, icabında ordunun harekâtını kolaylaştırmak maksadıyla seyyar müfrezeler teşkil olunur. Bundan başka eşkıyanın taarruzundan ve gayrimüslim unsurların ihtilal ve tecavüzlerinden kasaba ve köyleri muhafaza ve müdafaa için mahalle, köy ve mıntıkalarda sabit müfrezeler vücuda getirilir.

6. Seyyar müfrezeler silah altında vazife yapan efrattan başka bütün milletin eli silah tutan gençlerinden teşkil olunur. Bir tehlike anında vuku bulacak davet üzerine orduyu seferber edecek olanlar orduya iltihak eder.

Geri kalan kuvvet mahalli tehlikelere karşı olup bunlara lüzumunda makineli tüfek ve top dahi katılır. Efradın muharebe görmüş olması tercih edilir. Âmir, disipline kadir ve maharetli ve müfrezeler eşkıyalık eden bir kuvvet olmayıp, millet ve memleketin selametine hizmet ve hayatını vakfetmiş kanaatkâr, hamiyetperver zevattan meydana gelmelidir. Müfrezelerin teşkili ve emir kumanda ve idaresi tıpkı askeri manga, takım ve bölük gibidir.

Mükâfat, cezalandırma dahi tıpkı askerlikteki gibi olur.

1 Ahzı asker: Askerlik şubesi. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1934 basımındaki "mahsus" sözcüğü, 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yanlışlıkla sin ve sat harfleriyle yazılmıştır. Bu durumda sözcük "özel" ya da "hissedilen" şekillerinde sadeleştirilebilir. (Y.N.)

7. Müfrezeler yalnız kendi mıntıkalarında değil, icabında komşu mıntıka müfrezeleriyle işbirliği için diğer mıntıkalara da geçerler.

Bu vazifeler mahalli heyeti idare ve merkeziyelerin emriyle olur. Ancak mühim ahvalde müfrezeler kendiliklerinden yardıma koşmakla mükelleftirler. Yalnız bu halde mensup oldukları heyeti idare ve merkezleri haberdar ederler. Mühim görülen mevkilere icabında bir askeri kıta dahi yedek kuvvet olarak gönderilir.

8. Vilayet heyeti merkeziyeleriyle Heyeti Temsiliye lüzum gördüğü mıntıkaların müfrezelerini tehlikede bulunan herhangi bir komşu mıntıkaya sevk edip toplayarak vazife yapmaya davet edebilir. Bu halde mıntıkalar kendilerine mensup müfrezelerin noksanlarını tamamlamak ve sevk etmekle mükelleftir.

9. Sabit müfrezeler, seyyar müfrezeleri teşkil edenlerden başkasından teşekkül eder ve bunlar tarafından lüzum görülen köylerde, nahiyelerde; kasabalarda, kasaba ve şehirlerin her mahallesinde müdafaa tertibatı yapılarak Hıristiyanların katliam yapmak ve asayişi ihlal gibi melunca maksatlarına ve eşkıya çetelerinin taarruz ve cinayetlerine karşı tedbirler alınır.

10. Sabit ve seyyar milli müfrezelere gerekli çeşitli silahların temini, tedariki mühimdir. Eşkıyadan alınan silahlar, zenginler tarafından para, tedariki mümkün olan tüfek, revolver, bomba, silahlanmaya yardımcı olabilir. Bu hususta ordunun dahi yardımı talep olunur. Hayatlarını ve iaşelerini temin dahi aynı tarzda olur.

11. Her nevi fazla silah, mühimmat ve malzeme münasip mahallere depo edilir. Yabancılar eline, düşman eline geçmesi muhtemel depolar tehlikeli mıntıkalarda gizlice nakil veya mecburiyet anında, yağma halinde kaldırılıp emin mahallere depo edilir veyahut tehlikeli mıntıkalarda ahaliye dağıtılır.

12. Silahlar daima milletin malı ve kaybı millet hazinesinin zararı demek olduğundan, silah dağıtımı askeri kıtalardaki usule uygun icra olunacağı gibi, seyyar ve sabit müfrezeler dağıtımda kefaletle ve muntazam numara altında kayıt ile müfreze âmirlerinin mesuliyeti altında icra olunur.

13. Milli müfrezeleri teşkil edecek her fert Kur'anı azimüşşan üzerine el basarak yemin ettirilir.

14. Müfrezelerin sıhhiye işleri için evvelce askerlikte ders görmüş olanlardan istifade olunmalıdır. İcap eden silah ve sargı takımları ordudan talep olunur.

15. İşbu ek, bir talimatname mahiyetinde olup, mahallin icap ve şartlarına göre tatbik olunur.

Vesika: 189.

Şifre
Seryaver Salih Bey tarafından
açılacaktır

Sıvas, 5.11.1919

Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri'ne

Aşağıdaki hususlar, sırf zatı devletleri kabinede Heyeti Temsiliye'miz delegesi bulunmaları itibariyle arz olunur ve sorulur. Ahmet Fevzi Paşa riyasetinde Temyiz Mahkemesi üyelerinden Cafer İlhami ve Fetva Emini Hasan Efendilerden meydana gelen bir heyetin Ankara, Sıvas, Erzurum vilayetlerine gönderilmiş olduklarına dair, Heyeti Temsiliye, devletlileri tarafından haberdar edilmemiştir. Bu heyetin gönderilme maksadı ve bilhassa Fetva Emini ile Kâmil Paşa kabinesi zamanında polis müdürü olan zevatın böyle bir heyetteki varlık sebepleri anlaşılamamıştır. Daha bu gibi heyetler gönderilmiş veya gönderilecek midir? Aydınlatılmaklığımızı istirham ederiz.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 190.

Gayet aceledir
Adet
8084

Babıâli, 8.11.1919

Sıvas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

"Dahiliye Nazırı'nın şüphe çekebilecek tarzdaki muamelelerine nazarı dikkatinizi çekmeye lüzum görürüz" fıkrasından maksat ne olduğu anlaşılamadı. Burasının acilen, açık olarak bildirilmesi.

Harbiye Nazırı
Cemal

Vesika: 191.

Numara 325 Harbiye'den, 9.11.1919

Sıvas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

1. Seçimlerin selamet dairesinde cereyanı ve Meclisi Mebusan'ın İstanbul'da toplanması ve milli teşkilat namına hükümet işlerine müdahale edilmemesi hakkında hükümetin tarafınıza öteden beri vaki olan tebligatı katidir. Nerelerde ne yolda müdahaleler vaki olduğu sorulmakta ise de, vaki müdahaleler misal vermeye ihtiyaç göstermeyecek derecede açık ve birçok telgrafnamelerinizde[1] ileri sürülen taleplerin de aynı mahiyette olduğu aşikârdır. Hükümet, beyannamesinde tespit ve ilan edilen tarafsızlıktan ayrılmayacağından, milli teşkilata muhalif görüşte bulunanlara karşı baskı ve cezalandırılma yoluna gidemez. Fakat bunlar arasında birtakım kimselerin kanuna aykırı faaliyetlere cüret edecekleri sabit olursa, haklarında lazım gelen kanuni muameleyi de tereddütsüz tatbik eder. Bununla beraber, milli teşkilata mensup olanların müdahalelerine nihayet verilemediği halde yalnız muhaliflerle uğraşmak hükümetin tesir ve nüfuz altında olduğuna işaret edeceğinden, evvelemirde milli teşkilatın vaki anlaşma icabınca kabineye tamamen itimat ve hükümetin icraatına itaat eylemesi zaruridir. Zaten bu maksat temin olunmadıkça ve memlekette yalnız bir hükümet mevcut olduğuna kanaat hasıl olmadıkça, Sulh Konferansı'na davet olunmaklığımız mümkün değildir. İtilaf devletleri temsilcilerinin beyanatı da bunu teyit etmektedir. Şimdiki hal, bir müddetçik daha devam edecek olursa Vekiller Heyeti'nin çekileceği muhakkaktır.

2. Kabinenin fikrini yukarıda olduğu gibi arz ederim, Efendim.

Harbiye Nazırı
Cemal

Vesika: 192.

Şifre Sıvas, 12/13.11.1919
Acele
Seryaver Salih Bey tarafından
açılacaktır

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "telgrafnamelerinizde" sözcüğü, 1934 basımında "telgrafnamelerimizde" şeklinde. (Y.N.)

Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri'ne

C. 9.11.1919 tarih ve 325 numara.

Milli teşkilatın memleket ve millet için hayat ve memat meselesi olduğu pek haklı olarak hükümeti seniyece de tasdik ve kabul buyurulmuş ve hatta Milli Meclis'in toplanmasından sonra dahi beka ve devamı arzusu ile vatan endişesine yönelik milliyetperverane hissiyat ve doğru ve uzak görüşlü fikirler ortaya konmuştur.

Seçim mücadelesi o derece serbest cereyan etmektedir ki, en ileri ve medeni memleketlerde bile bu suretle müdahalesiz bir seçim vaki olmamıştır zannındayız.[1] Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin ve Heyeti Temsiliye'mizin gayri meşru bir tesir ve müdahalesi olmamıştır ve olmamaktadır.[2] Her şahıs adaylığını kendisi koymaktadır.

Meclisi Mebusan hakkındaki görüşlerimizi arz etmiştik. Bu görüşün kabul edilip edilmemesinde bittabi hükümet tamamen serbesttir. Heyeti merkeziyeler vasıtasıyla millet kamuoyunun yoklandığı ve neticesinin arz edileceği evvelce bildirilmişti. Bundan sonra da yüce hükümetçe kararında sebat etmek veya etmemek yine hükümete ait bir husustur.

Asayiş ve inzibatın teminine, milli birliği ihlal ve milli teşkilatı imhaya çalışan İngilizler ve dostları, Nigehbancılar ve Hürriyet ve İtilaf gibi milletin mahvına teşebbüs edenlere dair, kabine nezdinde delegemiz olan zatı devletleri vasıtasıyla vuku bulmakta olan maruzatımızın müdahale mahiyetinde kabul edilmesi, her halde niyetimizin temizliğiyle bağdaşır görülmemektedir.

Milli teşkilata muhalif görüşlerde bulunanlar ancak memleket ve millete düşman olanlardır. Hükümeti seniyenin bunların memleket menfaatlarına zarar veren görüşlerini iyi karşılamaması pek tabii ve lazımdır. Şüphesizdir ki, bu görüşler fiile geçmedikçe müdahale edilemez. Adapazarı, Karacabey, Bozkır hadiselerinin suç fiillerinden olduklarını arza lüzum yoktur.

Müdafaai Hukuk Cemiyeti'ne ve teşkilatına gelince; hükümeti seniye ile yaptığı anlaşmaya sadık ve hükümetin emellerine her hususta destekçidir. Hükümetin itimada değer görmediği fiillerinin önünü almaya teşebbüs etmesini itaatsizlikle itham etmek pek haksızlık olur. Mesela Niğde'den ahali tarafından kovulmuş Mutasarrıf Cavit Bey'in Aydın Mutasarrıflığı'na tayin edilmiş olmasını doğru görmemek, dolayısıyla bu pek sakat ve tehlikeli muamelenin düzeltilmesini istirham eylemek, bu zatın gittiği yerde halk tarafından kabul edilmemesi suretiyle hasıl olacak elim vaziyetin ortaya çıkmasına engel olmak kaygısından başka bir şey değildir.

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "zannındayız" sözcüğü, 1934 basımında "zannındayım" şeklinde. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "olmamıştır ve olmamaktadır" sözcükleri, 1934 basımında "alınmıştır ve alınacaktır" şeklinde. (Y.N.)

Vaki beyanatlarından anladığımıza göre, hükümeti seniye, milli teşkilatın mevcudiyetini ihtimal ki lüzumsuz görüyor. Hakikaten, keyfiyet bu merkezde olup milli teşkilata ihtiyaç olmaksızın memleketi kurtaracak kuvvete sahip bulunuyorsa, ona göre lüzumuna girişilmek üzere, açıkça bildirilmesini, arada her türlü yanlış anlamanın giderilmesi için arz ve istirham eyleriz.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 193.

Harbiye Nezareti

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne Mahsustur

Maruzu âcizidir.[1]

Bu ana kadar vuku bulan haberleşme, ileri sürülen görüşler aşağıdaki noktalarla sınırlıdır:

1. Meclisi Mebusan İstanbul'dan başka bir mahalde toplanmalı.

2. Kuvayi Milliye ruhuyla mütehassis olmayan memurlar değiştirilmeli.

3. Hürriyet ve İtilaf'a mensup eski kabine erkânından bazıları ile diğer bazı zevat cezalandırılmalı.

a) Bu birinci mesele kabinenin birçok müzakere günlerini tamamen işgal etti. Yabancı mahfiller Paris Konferansı'nın Rumeli ile İstanbul mıntıkasının milletlerarası bir hale sokulması tasavvurlarını hatırlatarak tehlikeyi hissettirdiler. Muhaliflerin İstanbul'da bile Meclis'e iştirak etmezlerken harice gitmeyecekleri gün gibi açık ve bu hali nelere vesile yapmaktan çekinmeyecekleri ise aşikâr görüldü.

Zatı Şahane'nin bu meseleye rıza gösteremeyecekleri tamamen anlaşıldı.

İşgal kuvvetlerinin Meclisi Mebusan'a taarruzlarının belki devleti âliye için hayırlı neticeler verebileceğini, Amerikalılar üstü kapalı ve hatta açıkça belirttiler. Ve bu taarruzu ihtimal dairesinde göremediler.

b) Kuvayi Milliye ruhuyla mütehassis olmayan memurların kodamanları, işgal ordularına adeta sırtını dayamış vaziyettedirler. Derhal bunlar hakkında yapılacak muamele engellemelere maruz kalacak, hükümet fena bir vaziyete girecekti. Zaten intikam siyaseti bu vatanı senelerce ne hale koymuş idi. Şahsi görüşlere hürmetle beraber, asayişi alakadar edecek derecedeki fiillerin önüne geçilmesi, delillerin varlığıyla beraber mümkün ve faydalı olacaktı ve kabine bu konuda adım adım bir sıra takibini düşünmüş ve tatbikine teşebbüs etmiş idi.

1 "Sunumumdur" anlamında. (Y.N.)

Ne çare ki birinci maddede arz ettiğim gibi, Kuvayi Milliye anlaşma esaslarını kabul ettiği halde Ankara Valisi'ni kabul etmemekle, Bozkır hadisesindeki muvaffakiyeti kendi vatandaşlarımıza karşı intikamcı ve ezici bir muvaffakiyet halinde ilan etmesiyle, Antalya Mutasarrıfı hakkında, merhum Kemal aleyhine şahitlik etmek suçunu esas tutarak değiştirilmesinde ısrar göstermekle ve bilhassa ve en mühim hususiyetle Milli Meclis'in İstanbul'da toplanmaması fikrinde devam etmekle kabineyi günlerce bu işlerin müzakeresine mecbur ve icraatında yavaş harekete sevk etti.

Heyeti Temsiliye hariçteki memurlar için resmi memurların şikâyetlerini usul kabul ederse, hükümet hâkim veyahut iki hükümet mevcut olduğu fikrini değiştirmiş olur. Milli Meclis'in toplanma mahalline çabuk karar vermekle destek vaat eylediği kabineyi bütün müşkülattan kurtarmış olur. Şimdi hükümet hiçbir kuvvete sırtını dayamış değildir ve bu hali herkes hissetmiştir.

c) Eski kabine erkânının derhal cezalandırılması değil, kanuni deliller bularak kanuni usul dairesinde muameleleri uygun olacağının zaruri bulunduğunu arz etmiştim. Çünkü çoğu sırtını dayamıştır. Mesela Polis Müdürü'nün değiştirilmesinde bu hal tamamıyla tezahür etti. Aydın Valisi'nin değiştirilmesi halinde yerine tayin olunacak zatın kabul ettirilmesi gibi bir mesele karşısında kalınacağı anlaşıldı. Nitekim Adana'da bu hal görüldü.

Zaten kabineyi müşkül vaziyete sokmak için yabancılar ve muhalifler şiddetle çalışmaktalarken kabinenin Kuvayi Milliye tarafından da müşkülata uğratılması başka bir şekilde neticeler veremezdi. Çünkü İtilaf temsilcileri de bunu böylece his ve kabul etmişlerdir ve hatta memleketi normal bir vaziyette görmedikçe barış müzakerelerine başlanamayacağını da hissettirdiler ve hatta ihtar ettiler. Kabine, Polis Müdürü hakkındaki bu müşkülatı, mesela yanına bir yardımcı tayin etmek, İstanbul muhafızlığının şeklini tam bir örfi idare haline uygun bir şekle sokarak İstanbul'un asayişini tamamen muhafızlık üzerine vermek suretleriyle İstanbul zabıtasını eline almak çarelerini de düşündü. Fakat arz ettiğim gibi, esaslı bir teşebbüs için dayandığı kuvvetin ciddiyetine hâlâ inanamadı.

Mesela Dahiliye Nazırı bu kuvvete ihtiyaç gösterenlerin başında desem mübalağa olmaz. Ancak bu zatta hükümetçilik hissi galiptir. Bu his okşanmak suretiyle bu zatın azminden, fikrinden pek mühim istifadeler temin olunabileceğine ben kaniyim.

d) Anadolu'ya gönderilen Fevzi[1] ve Hurşit Paşalar heyetleri, Bozkır hadisesi ve hatta seçim gürültüleri hakkındaki şikâyetleri bahane ile soruşturmaya kalkışan İtilaf devletlerinin hareketlerine engel olmak maksadından doğmuştur.

1 Mareşal Ahmet Fevzi (Big). (Y.N.)

Zatı devletleriyle muhterem arkadaşlara halis dostluk ve hürmetlerimi takdim eyler ve İstanbul muhitindeki mesainin maruz bulunduğu sayısız müşkülat göz önünde tutularak ona göre devletlilerinin azami yardım ve desteklerini rica eylerim, Efendim.

10 Teşrinisani [Kasım] 1919

Harbiye Nazırı
Cemal

Özet: Kabine düşerse gelecek kabinenin şekil ve rengini tayin şimdiden mümkün değildir. Geçen kabine şekil ve renginde tezahür ederse vatan muhakkak surette zarar ve felakete sürüklenmiştir ve bu hali bekleyenler çoktur.

Vatan, barışın hızla yapılmasına cidden muhtaçtır. Uzaması, hiçbir şey olmasa, iktisaden felakete sebep olur. Bizim için barış ise Kuvayi Milliye'nin hükümetle tam anlaşmasıyla hasıl olabilecektir. İkinci derecede, seçimlerin cereyanı ve mebusların şahsı memlekette sükûnu temin edecektir. Muhalifler ve yabancılar Meclis'in açılışını engellemeye karar vermişlerdir. Heyeti Temsiliye de, bu engellemeye mahal kavgasıyla devam ederse işimiz Allah'a kalıyor demektir.

Cümlenize karşı hürmetlerim büyük bir hararetle bakidir, Efendim.

10 Teşrinisani [Kasım] 1919

Harbiye Nazırı
Cemal

Vesika: 194.

Harbiye, 24.11.1919

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

1. Devletin dahili ve siyasi işleri katiyen iştirak kabul etmez. Öteden beri gelen telgrafnamelerinden bu konuda müdahalelerde bulunulmadığı bildirilmekte ise de, hükümetçe tayin olunan bazı memurların memuriyet mahallerine gidememesi ve Menteşe Mutasarrıfı gibi kanunen muhakeme altına alınması lazım gelenlerin memuriyet mahallerinde bırakılmasında ısrar olunmakla beraber, delege sıfatıyla Sivas'a gönderilmesi ve Antalya Mutasarrıfı'nın Nazilli'ye gitmeye mecbur kılınması, Aydın vilayetinden Hariciye, Dahiliye Nezaretlerine çekilecek şifre telgrafnamelerin telgrafhanece kabul edilmemesine dair Nazilli Kuvayi Milliye Kumandanı tarafından emrolunması gibi hadiseler hükümet işlerine müdahaleden başka manaya gelemez.

Şu ahval, vaki taahhüt ve teminatların icap eden mahallere tebliğ olunmadığına veyahut vaki tebliğlerin mahallerince dinlenmeyerek istenildiği gibi hareket olunduğuna işaret edeceğinden, işin hakikati her neden ibaret ise mümkün süratle bildirilmesi.

2. Kabinenin görüşü yukarıda olduğu gibidir. Yanlış anlamayı giderecek tatminkâr cevabı âlilerini bekliyorum, Efendim.

Harbiye Nazırı
Cemal

Vesika: 195.

Şifre — Sıvas, 27.11.1919

Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri'ne

Kabinenin görüşünü bildiren 24.11.1919 tarihli telgrafname Heyetimizce okundu. Bugüne kadar arada cereyan etmiş olan haberleşmelere göre vaziyetin, mevcut hükümet heyetince tamamen anlaşılmış ve Heyeti Temsiliye'nin yegâne emelinin hükümetin nüfuzunun takviyesine ve bu konuda sarf olunan mesaimizin düşük hükümetten miras kalan intizamsızlıkların düzeltilmesine yönelik bulunduğuna kanaat getirilmiş olduğu ümidinde idik.

Vatan ve milletin kurtuluşu ve selameti uğrunda hükümeti seniyeye büyük bir samimiyetle destek ve yardım hareket düsturumuz olduğundan, her türlü yanlış anlamaların giderilmesi maksadıyla verilen aşağıdaki cevabımızın yüce heyete arzına devletlilerinin aracılığını istirham eyleriz:

1. Devletin dahili ve siyasi işlerinin katiyen iştirak kabul etmediği bir hakikat olmakla beraber, emsali görülmemiş mevcut vaziyette, vatan ve milletin mukadderatını ancak temin edecek olan ve yüce hükümetin de mevcudiyetinin lüzumunu takdir ve devam etmesi zaruretini tasdik eylediği milli teşkilatı bilerek, bilmeyerek zaafa uğratacak ve milli birliği ihlal edecek hiçbir muameleye, milletin razı olamayacağı da pek meşru ve tabiidir.

2. Öteden beri arz olunduğu üzere, hükümet işlerine müdahale olunmamaktadır. Memuriyet mahalline gidemeyen yalnız Ankara valisidir ki, bunun da sebep ve illeti ....[1] tarih ....[1] numaralı şifre ile tafsilatlı olarak arz edilmişti.

Milletin, esasen kendisi ile hemfikir olduğunu ve dayanağını milli azim ve iradenin teşkil eylediğini ilan eden mevcut hükümetten her şeyden evvel düşük hükümet tarafından meşru milli harekât aleyhinde tatbik edilmiş olan

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada dört nokta vardır. (Y.N.)

gayri kanuni muamelelerin düzeltilmesini bekler iken, aleyhtarı olduğundan dolayı tamimle teşhir ettiği ve Niğde'den kovduğu Mutasarrıf Cavit Bey'in ...[1] mahalle, Kayseri'de işten el çektirdiği Ali Ulvi Bey'in tayin edildiğini görmesi, velhasıl bazı ikinci tabaka memurların eski şeklini muhafaza ile Ferit Paşa zihniyetini halen yaşatmakta olduğunu hisseylemesi, Heyeti Temsiliye'nin aradaki tam uyum ve anlaşmaya dair mükerrer tebligatına rağmen milleti üzmekte ve Heyeti Temsiliye'mizi müşkül bir vaziyete sokmaktadır. Bu yüzden vaki olacak müdahalelerle hükümet nüfuzunun kırılmaması için her fırsatta istirhamlarda bulunulmuş, Dahiliye Nezareti'nin vaziyeti idrak etmiş olarak bir hareket hattı tayin eylemesini sırf millet ve vatanın selameti endişesi ile mükerreren arz eylemiştik.

Aynı sebebe dayanarak Antalya Mutasarrıfı'nın da ...[1] tarih .....[2] numara ile kaldırılması lüzumunu istirham eylemiştik. Halbuki bu zat da halen makamında tutuluyor. Son zamanda Antalya milli heyetinden gelen raporla söz konusu Mutasarrıf'ın melaneti yüzünden İtalyanların nihayet emellerine nail olarak Antalya'da "Bank di Roma"[3] şubesini açtıkları, ilgili daireden tohumluk ihtiyacı giderilmediğinden, ahalinin ümitsizliği ve mahalli hükümetin lakaytlığı yüzünden yirmi sene müddetle, faizle, kira bedeliyle Müslüman ahalinin arazisini işgalden evvel Trablusgarp'ta olduğu gibi ellerinden almakta oldukları bildirilmektedir. Tabii bu hal böyle devam ederse Antalya Mutasarrıfı'nı, hayat ve mematı için düşmanla pençeleşmekte bulunan Aydın Kuvayi Milliyesi pek haklı olarak Nazilli'ye getirir ve buna Heyeti Temsiliye'ce de artık itiraz imkânı kalmaz.

3. Demirci Mehmet Efe tarafından Sıvas'a gönderilmiş olup dönen Hilmi Bey'in mahkûmiyeti ve eski memuriyeti bizce meçhuldür. Düşük hükümetin acz ve ihaneti yüzünden kendi ırz ve namuslarını bilfiil ve bizzat müdafaaya mecbur olan Aydın Cephesi Kuvayi Milliyesi'nin mukaddes hilafet makamına sadık ve milli birliğe kuvvetle bağlı olan fedakâr bir bölüğü tarafından gönderilen delegeye bizce malum olmayan sebeplerden dolayı bir şey yapılamayacağı da aşikârdır. Adı geçenin kanunen muhakeme altına alınması icap ediyorsa, hükümet, icraat ve hareketlerinde bittabi serbesttir.

4. Aydın vilayetinin şifreli telgrafnamelerinin kabul edilmemesine dair malumat yoktur. Soruşturuyoruz. Neticeye göre hareket edeceğiz.

Özetle arz edelim ki, Heyetimiz, imzası altındaki taahhütlerine tamamıyla sadıktır. Ve bu taahhütleri aynen yerine getirmektedir. Şu kadar ki, taahhütler karşılıklı olmak gerektir. Halbuki hükümeti celileleri, Salih Paşa Hazretle-

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada üç nokta vardır. (Y.N.)
2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada dokuz nokta vardır. (Y.N.)
3 Banco di Roma. (Y.N.)

ri'nin imzası altındaki taahhütlerin ve notların henüz hiçbirisini yerine getirmemiş ve varsa engelleyici sebepler dahi bildirilmemiştir. Tazimat arz eyleriz.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 196.

Sıvas, 17.11.1919

Çürüksulu Mahmut Paşa Hazretleri'ne

31 Teşrinievvel [Ekim] 1919 tarihli *Tasviri Efkâr* gazetesinde *"Bosfor"*[1] gazetesi yazarlarından birine vaki devletlilerinin beyanatında "Ermenilerin fazla taleplerine hak vermeksizin, sınırlarda bazı düzeltmelerin icrasına razı oluruz" denildiğini okuduk. Doğu Anadolu'da Ermenistan lehine toprak tavizlerinde bulunulacağı vaadini ihtiva eden bu cümlenin, Sulh Komisyonu üyelerinden bir devlet adamı tarafından sarf edilmiş bulunmasının, Doğu Anadolu ahalisinin pek haklı olarak, son derece kırılmasına ve üzülmesine sebep olduğunu beyan eyleriz. Milletin, Erzurum ve Sıvas Kongreleri kararları ile Ermenistan'a bir karış toprak bile terk etmeyeceği ve hatta hükümet bu gibi bir acı mecburiyete boyun eğmek çaresizliğinde kalsa bile, kendi meşru haklarını bizzat müdafaaya azmeylemiş bulunduğu cihana ilan edilmiş olduğundan, bu milli azim ve kararın, herkesten evvel İstihzaratı Sulhiye Komisyonu[2] değerli üyelerince malum bulunması ve itaat olunması lüzumunu arz ederiz.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

31 Teşrinievvel [Ekim] 1919 tarih ve 2887 numara
Çürüksulu Mahmut Paşa'nın Beyanatı

Âyan üyelerinden Çürüksulu Mahmut Paşa *"Bosfor"* gazetesi yazarlarından birisine siyasi vaziyetimiz hakkında aşağıdaki beyanatta bulunmuştur:

Barış Hazırlıkları:

-Şimdilik Konferans'ın davetini bekliyoruz. Bu davetin yakında vukuunu ümit edelim. Memleketin o kadar heleçanla beklediği bu zamana kadar ara-

1 *Bosphore.* (Y.N.)
2 Barış Hazırlıkları Komisyonu. (Y.N.)

daki vakitten istifade etmeye çalışıyoruz. Sulh Komisyonu bütün meseleleri incelemektedir. Komisyonda en iyi mütehassıslar vardır ve mesaisini kolaylaştırmak için alt encümenler de teşkil etmiştir.

Türkiye'ye Bırakılacak Arazi:

-Türkiye'ye bırakılacak arazinin nelerden ibaret olacağına ihtimal veriyorsunuz?

-Bunu söylemek öyle bir faraziye olur ki, her zaman doğru çıkmaz. Yalnız Arap vilayetlerinin imparatorluktan koparılmasına dair yabancı matbuatının başlıca bize verdiği genel haberlere vâkıfız. Erivan payitaht olmak üzere bağımsız bir Ermenistan ise artık teşkil edilmiştir. Ermenilerin fazla taleplerine hak vermeksizin, sınırlarda bazı düzeltmelerin icrasına razı oluruz. Batum serbest liman oldukça, Ermenistan için denize iyi bir çıkış olur. Aynı suretle Azerbaycan ve Gürcü hükümetleri de istifade ederler. Ilımlı idare edilecek bir çözüm şekli, bu memleketlerden bir birleşik cumhuriyetler meydana getirebilir.

Trakya ve İzmir Meseleleri:

Trakya'ya gelince, Bulgarlardan alınan arazi üzerinde bir "Eta tampon"[1] vücuda getirilmiş olması hoşumuza gider. Trakya Türktür. *Vilson*[2] prensiplerine nazaran da bugünkü gibi Türk kalması lazımdır.

İzmir ve Aydın vilayeti için haklarımız münakaşa edilemez. İzmir'e sahip olmak, memleketimiz için hayati bir ihtiyaçtır. Katiyen yabancılara karşı hasmane bir hareket mahiyetine sahip olmayan milli harekâtın Yunan işgalinin tabii neticesi olduğunu temin ederim.

Türkiye'nin Gelecekteki İdaresi:

-Türkiye'nin gelecekteki siyasi idaresi hakkında kanaatiniz nasıldır?

-Emelimiz, büyük devletler tarafından istenilen teminatı vermekle beraber, onların müşavere ve yardımlarından istifadedir. Konferans, kendiliğinden bir manda meselesinin tatbiki yönünü düşündüğü için bunun imkân derecesini inceledik. Fransa veyahut İngiltere bu vazifenin icrasına muktedir olamadıklarından veya istemediklerinden, Konferans, geriye kalan Amerika'ya müracaat etmiştir. Bize göre Amerika mandası tayin edilecek bazı şartlar dahilinde kabul edilebilir. Fakat Vaşington[3] Kongresi'nin bu konuda bir karar vermesinden evvel bir şey kestirmek mümkün değildir. Müttefikler arası bir kontrol meselesine gelince, gerek iktisaden, gerek hukukan bunun tatbik keyfiyeti müşküldür.

1 État tampon (Fr.): Tampon devlet. (Y.N.)
2 Wilson. (Y.N.)
3 Washington. (Y.N.)

Vesika: 197.

Pangaltı, 20.11.1919

Sıvas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı'na

İzmit ve havalisine giden memurumuzun raporunun bakiyesi: Gebze Kaymakamı muhalif olarak öteden beri tanınmıştır. Düşük kabine zamanında Gebze'ye Kuvayi Milliye gelince korkusundan kaçmış ve daha sonra gelmiş ise de kaza kaymakam vekili ve eski müftünün de bir mevki sahibi olması arzusu, hakkında şikâyet etmelerine sebep olmuştu. Daha sonra Kaymakam'ın da, şımarıklığından dolayı türlü fecialara cüret eden Yahya Kaptan'ın fenalıklarını örtmeye ve evvelce Gebze'ye gelen ve Nigehbancılığı tevatür derecesini bulan ahlaksız Mülâzım Hakkı Efendi ile işbirliğine ve Üsküdar Mutasarrıflığı ile gizli haberleşmelere başlayarak Kuvayi Milliye'ye leke sürmeye çalıştığı anlaşılmış olmakla yerinin başkasıyla değiştirilmesinin her bakımdan faydalı olacağı kanaati dairesindedir, Efendim. (Kara Vâsıf).

Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı
Miralay
Şevket

Vesika: 198.

Şifre

Sıvas, 24.11.1919

Dersaadet Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı
Miralay Şevket Beyefendi'ye

C. 20.11.1919

Gebze Kaymakamı hakkındaki teklif bizce de pek uygun görülmektedir. Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri vasıtasıyla icap edenlere anlatınız ve yerine namus sahibi ve güvenilir bir zatın tayinini ve gönderilmesini temin buyurunuz.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 199.

Mühim ve gayet aceledir — Kuşcalı, 24.11.1919[1]

Sıvas'ta Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Bendeniz size iki gün evvel İzmit'ten tavsiye edilen Yahya'yım. Emriniz üzere, telgraf başında emirlerinizi almaya geldim. Nihayet yarın akşama kadar Kuşcalı Telgrafhanesi'ndeyim.

Yahya

Vesika: 200.

24.11.1919[2]

İzmit Merkezi Vasıtasıyla Kuşcalı Telgrafhanesi'nde
Yahya Efendi'ye

Bulunduğunuz havalide kuvvetli bir teşkilat yapınız. Adapazarı Kaymakamı Tahir Bey vasıtasıyla bizimle irtibat tesis ve temin eyleyiniz. Şimdilik hazır bulununuz.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Reisi
Mustafa Kemal

Vesika: 201.

Gayet aceledir — Kartal, 24.11.1919

Sıvas'ta Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Köy içinde suçsuz adam öldürme, Nahiye Müdürü'nü herkesin önünde darp, köylerde gasp meselesinden dolayı Yahya Kaptan'ı hükümete teslime mecburiyet elvermiştir. Dahiliye Nezareti ehemmiyetle bu meseleyi takip

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde "24.11.1919" tarihli olan telgrafa, *Nutuk*'ta "4 Teşrinievvel [Ekim] 1919 tarihinde Kuşçalı merkezinden şu telgrafı aldım" kaydıyla yer verilmektedir. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.233. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde "24.11.1919" tarihli olan telgraf, *Nutuk*'ta "4 Ekim 1919" tarihlidir. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.234. (Y.N.)

ediyor. Hükümetin müşkül vaziyette kalmaması, Yahya Kaptan'ın teslimini gerektiriyor. Devletlilerinin emrini makine başında bekliyorum.

Kartal Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk
Heyeti Temsiliyesi Reisi
Binbaşı
Ahmet Necati

Vesika: 202.

Şifre
Aceledir

Sıvas, 8.12.1919

Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri'ne

Kartal ve Gebze havalisinde öteden beri devam edegelmekte olan asayişsizlik son derece dikkat çekici görülmüş ve keyfiyetin soruşturularak bildirilmesi özel olarak 1. Fırka Kumandanı Rüştü Bey'den rica edilmişti. Kendisinden alınan cevabi şifrede, Maltepe Endaht Mektebi'nde[1] muvazzaf bir memur olduğu halde, Kartal Müdafaai Hukuk Cemiyeti Reisi sıfatını takınan Binbaşı Necati Bey'in Kuvayi Milliye namıyla başına topladığı Arnavut Küçük Aslan çetesiyle halkı soydurmakta olduğu ve Gebze Jandarma Yüzbaşısı Nail Efendi'nin de adı geçenin suç ortağı bulunduğuna şüphe kalmadığı; Darıca Rum bekçilerinin katli, *İstelyanos* isminde bir zenginin dağa kaldırılması vakalarının tamamen Aslan çetesine ait olduğu halde hükümeti seniyeye sadık ve milli teşkilatın nezih bir uzvu olan Yahya Kaptan'a adı geçenler tarafından bu caniyane vakaların atf ve isnat edilmekte olmasının ve bu iki subayın hükümet için tehlikeli birer unsur olduğu ve Gebze Kaymakamlığı'nın bu konudaki resmi bildirimlerinin de bu fikri teyit ettiği bildirilmektedir. Necati Efendi'nin bir yerden ara sıra para almakta olması, Sait Molla aracılığı ve İngilizlerin tertibi ile alakadar olduğu hissini vermektedir. Dolayısıyla bu iki subayın bir an evvel mahallerinden kaldırılarak zarar veremeyecekleri mahallere tayin olunması ehemmiyetle arz olunur.

Heyeti Temsiliye Namına
Mustafa Kemal

1 Maltepe Atış Mektebi. (Y.N.)

Vesika: 203.

Şifre
Zata mahsustur

Sıvas, 8.12.1919

Dersaadet Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı
Miralay Şevket Beyefendi'ye

Kartal ve Gebze havalisindeki asayişsizliğin Maltepe Endaht Mektebi'nde memur iken kendisine Kartal Müdafaai Hukuk Cemiyeti Reisi sıfatını veren Binbaşı Necati Bey'le, Gebze Jandarma Yüzbaşısı Nail Efendi'nin himaye ve idaresi altındaki Arnavut Küçük Aslan çetesi tarafından yapılmakta olduğu ve Binbaşı Necati Bey'in İstanbul ile haberleştiği ve bir yerden para almakta bulunduğu sağlam olarak haber alınmıştır. Keyfiyet büyük bir ehemmiyetle Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya bildirildi. Ve bu subayların hemen mahallerinden kaldırılarak zarar veremeyecekleri bir mahalle tayinleri istirham olundu. Tarafınızdan da keyfiyetin gizli olarak takip olunması ve bunların Kartal ve Gebze'den kaldırılmasını müteakip meşru ve nezih bir tarzda milli teşkilatın o havalide teşkili ve yaygınlaştırılması için icabına şimdiden girişilmesi rica olunur.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 204.

Beşiktaş, 27.12.1919

20. Kolordu Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

Kartal ve Gebze havalisindeki asayişsizliğin başlıca müsebbibi Gebze'deki Yahya Kaptan'la arkadaşı Kara Aslan ve Alemdağı tarafında dolaşan Sadık çeteleridir. Bizim şimdiye kadar yaptığımız soruşturma ve gönderdiğimiz emin dürüst zevatın raporları bunu teyit etmektedir. Esasen evvelce yaptığı cüzi hizmete karşılık şimdiki halde Gebze heyeti idaresini tanımayan ve hükümetin nüfuzunu suiistimal ile ahaliye zulüm yapmaya kalkan Yahya'nın son zamanlarda gönderilen muhtelif zevatın nasihatlerini dinlememesi, öteden beri Kuvayi Milliye aleyhinde bulunmakla şöhret kazanan Üsküdar Mutasarrıfı ile pek sıkı münasebeti olan Gebze Kaymakamı'nın kucağına atılması, bizi, artık bu bozguncuyu zarar veremeyecek bir hale getirmeye teşebbüs ettirmişti. Son

zamanlarda bunu işitmesi ve öteden beri araları iyi olmayan Küçük Aslan çetesine yöneliş olması kendisini muhtelif vasıtalarla böyle kabahatlerini gizlemeye sevk etmiştir. Yüzbaşı Nail, Yahya'nın aleyhindedir. Necati Bey'e gelince; düşük hükümet zamanında Kartal kazasınca reis seçilerek, Kuvayi Milliye namına merkezle alakasını kesmiş ve şimdiye kadar Kartal Gebze civarında ve Üsküdar'la birlikte Ömerli ve Şile civarında milli teşkilatı esaslandırmış ve Nizamname'yi takip etmiştir. Yeniköy Rumlarının etrafa sarkıntılıkları üzerine, Küçük Aslan çetesini dolaştırmaya başlamış ve bunların da şimdiye kadar hiçbir fenalıkları duyulmamış ve hatta köylüye yük olmamaları için de Necati Bey vasıtasıyla tarafınızdan para dahi verilmiştir. Değil bu memurları, her fırsattan istifade ederek Kuvayi Milliye'yi lekelemeye ve fedakâr ve çalışkan olan Üsküdar Jandarma Tabur Kumandanı Binbaşı Remzi Bey'i bir bahane ile azletmeye çalışan Üsküdar Mutasarrıfı, şimdiye kadar fedakârlığı ve Rum eşkıyasına karşı fedakârlığı görülen ve son defa Üsküdar köylerinde teşkilatta bulunan Endaht Mektebi'ndeki Yüzbaşı Hulûsi Efendi'yi de Sadık çetesinin dağa kaldırıp para aldığı bir Rum'u katletti. Para aldığı bahanesiyle lekelemeye, dolayısıyla teşkilatı büsbütün bozmaya ve bu doğrultuda her teşebbüsü neticesiz bırakmak manevrasına müracaat etmektedirler.

Özetle:

1. Üsküdar livasınca teşkilat meşru ve nezih bir tarzda yapılmıştır. Binbaşı Necati biraz idaresiz ise de cezaya müstahak değildir.

2. Teşkilat yapmaya çalışarak birer birer lekelenmemesi, teşkilatımızın verimli olması için Nail, Necati, Hulûsi Efendiler aleyhinde verilen raporların incelenmeden nazarı dikkate alınmaması,[1] hükümetçe yapılmaya başlanılan değiştirme ve tutuklama muamelesinden vazgeçilmesinin temin buyurulması.

3. Gebze Kaymakamı'nın, Üsküdar Mutasarrıfı'nın bir an evvel memuriyetinden kaldırılarak yalan dolanlara ve Rum ve yabancı[2] entrikalarına nihayet verdirilmesi.[3]

4. Yahya Kaptan ve arkadaşı Büyük Aslan'ın evvelce verilen silahları vermek ve cepheye gitmek şartıyla affı ile fenalık yapamayacak bir hale getirilmesi, aksi halde cezalandırılması ve keza Sadık'ın cezalandırılması lazım ve uygundur fikrindeyiz, Efendim. Arz olunur. (Vâsıf)

Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı
Şevket

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "alınmaması" sözcüğü, 1934 basımında "alınması" şeklinde. (Y.N.)

2 "Yabancı" sözcüğünün aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "ecnebi" sözcüğü, *Nutuk*'taki telgraf özetinde "Ermeni" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.237. (Y.N.)

3 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında ve *Nutuk*'taki telgraf özetinde yer alan "verdirilmesi" sözcüğü, 1934 basımında "verilmesi" şeklinde. (Y.N.)

Vesika: 205.

Şifre
Zata mahsustur

Ankara, 2.1.1920

İzmit, 1. Fırka Kumandanı Rüştü Beyefendi'ye

Kartal Müdafaai Hukuk Reisi Binbaşı Necati Bey hakkında Dersaadet Heyeti Merkeziyesi'nden verilen malumatta, Üsküdar livasınca milli teşkilatın meşru ve Nizamname'ye uygun yapıldığı, Binbaşı Necati Bey'in biraz iradesizliği varsa da asla cezaya müstahak olmadığı, Necati Bey'le Nail, Hulûsi Efendiler hakkındaki verilen raporların incelenmeye muhtaç olduğu, Gebze Kaymakamı ve Üsküdar Mutasarrıfı'nın şahsen zararlı oldukları, Yahya Kaptan ve Büyük Aslan'ın ve Sadık'ın cezalandırılmaya müstahak oldukları zikrolunmaktadır. Bu konuda evvelce vaki olan malumat talebine cevaben Yahya Kaptan ve Necati Bey hakkında ...[1] tarihli şifreleriyle verilen izahat ile zikrolunan bildirimler arasında tezat görülmektedir. Keyfiyetin bir kere daha emniyet ve itimat edilir zevat vasıtasıyla tahkik ve tetkik ettirilerek tamamı hakkındaki yüksek kanaatlerinin açık olarak bildirilmesini ehemmiyet ve aciliyetle rica ederiz.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 206.

Şifre
Makine başında

Ankara, 7.1.1920

İzmit'te 1. Fırka Kumandanlığı'na

Yahya Kaptan'ın Tavşancıl'da kuşatma altına alındığı havadisinin sıhhat derecesi ne mertebededir? Keyfiyet hakikaten bu merkezde ise, oradaki, İstanbul'dan geldiği bildirilen kıta kumandanına, adı geçenin bizim adamımız olduğu ve eğer bir kusur ve kabahati varsa tarafımızdan icabının yapılması tabii bulunduğu, hiçbir suretle Yahya Kaptan'ın kuşatılmasına ve tutuklanmasına razı olmadığımızın bildirilmesini ve neticenin bize süratle iletilmesini rica ederiz.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada üç nokta vardır. (Y.N.)

Vesika: 207.

Şifre çözümü
Mühim ve aceledir. Geciktirilmesi
mesuliyet sebebidir

Düzce, 7.1.1920

Ankara: 20. Kolordu Kumandanlığı'na

Heyeti Temsiliye Riyaseti'ne:

Bu gece saat dokuzda iki bin kişilik bir kuvvetin Tavşancıl'a çıkarak Yahya Kaptan'ı kuşattıkları İzmit'ten 1. Fırka Vekâleti'nden bildirilmektedir. Çıkan kuvvetin cinsi İzmit'ten sorulmuş ise de, cevap alınıp oraya bildirilmesi vakte muhtaç olduğundan, icap ederse yapılacak muamele için doğruca İzmit'le haberleşilmesi rica olunur.

1. Fırka Bolu ve Havalisi Kumandanı
Rüştü

Vesika: 208.

İzmit, 7/8.1.1920

20. Kolordu Kumandanlığı'na

C. 7.1.1920 şifreye

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

Müfreze, Umum Jandarma Kumandan Muavini Hilmi Bey'in kumandasındadır. Gerçi kuvvetin iki bin olduğu bir köylüden haber alınmış ise de, Hereke Müfreze Kumandanlığı'ndan aldığım raporda tahminen üç yüz olduğu bildirilmiştir.[1] Yahya Kaptan henüz ele geçmemiştir. Mevkii meçhul olduğu gibi, Tavşancıl'ın kuşatma altına alındığı ve bu gece kendi maiyetindeki Kuvayi Milliye ile müfreze arasında bir çarpışma olacağı muhtemel bulunduğu ve adı geçen kumandana emir gereği icap eden müracaatta bulunulacağı arz olunur.

1. Fırka Kumandan Vekili
Kaymakam
Fevzi

1 Mustafa Kemal Paşa'nın yaveri Cevat Abbas Bey, *Nutuk*'ta yer alan 10 Ocak 1920 tarihli telgrafında, İstanbul'dan Yahya Kaptan üzerine gönderilen kuvveti "Umum Jandarma Kumandan Muavini Hilmi Bey ve Üsküdar Jandarma Kumandanı Nazmi Bey kumandasında dört subay, elli jandarma ve Yüzbaşı Nahit Efendi kumandasında İstanbul Muhafız Alayı'ndan doksan nefer" olarak kaydediyor. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.240. (Y.N.)

Vesika: 209a.

Aceledir — İzmit, 9.1.1920

Ankara'da 20. Kolordu Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

Duyduklarıma göre, Tavşancıl'da dün Yahya Bey maiyetiyle jandarmalar arasında çarpışma vukua gelmiş ve iki ölü ve dört yaralı, beş de sağ olarak ele geçirilmiş ve gerek bura hükümetinde gerek Dersaadet'te mühim tertibat alınmış ve Yahya Bey maiyeti efradının tamamen yakalanmasına gayret sarf edilmekte bulunulduğu malumat için arz olunur.

1. Fırka Kumandan Vekili
Fevzi

Vesika: 209b.

İzmit, 10. 1.1920

20. Kolordu Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

Müfreze ile yapılan iki çarpışmadan sonra Yahya Kaptan'ın ölü olarak ele geçirildiği arz olunur, Efendim.

1. Fırka Kumandan Vekili
Fevzi

Vesika: 210.

Şifre — Ankara, 11.1.1920

İzmit: 1. Fırka Kumandanı Fevzi Bey'e[1]

C. 9 ve 10.1.1920

Yahya Kaptan'ın milli harekâtın hizmetinde olduğu evvelce Fırka Kumandanı Rüştü Bey'in tahkikatıyla belli olmuştu. Bu defa ölü olarak ele geçirildi-

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan bu başlık 1934 basımında yoktur. (Y.N.)

ği bildirilmektedir. Takip ve kuşatılmasının sebebinin ne olduğunun ve tarafınızdan takip müfrezesi kumandanına tebligatta bulunulup bulunulmadığının süratle bildirilmesini rica ederiz.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 211.

İzmit, 14.1.1920

20. Kolordu Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

Yahya Kaptan'ın nasıl katledildiği hakkında şimdiye kadar rapor ve haberler tamamen yekdiğeriyle çelişkilidir. Bizzat icra ettiğim tahkikattan Yahya Kaptan tarafından müfrezeye ve müfreze tarafından bunlara ateş edilmediği ve yalnız, Yahya Kaptan'ın mecburen teslîminden sonra, köy haricinde kesici alet ile katledildiği ve kafatasının olmaması bunu teyit ettiği anlaşılmış ise de, bu hususta tahkikat derinleştirilmekte bulunulduğundan, alınacak neticeler arz edilecektir. Efendim.

1. Fırka Kumandan Vekili
Kaymakam
Fevzi

Vesika: 212a.

Şifre çözümü

Düzce, 17/18.1.1920

20. Kolordu Kumandanlığı'na

Heyeti Temsiliye Riyaseti'ne:

C.14/15.1.1920 şifreye

Gebze ve Hereke, İstanbul vilayetine bağlı olmakla beraber, milli teşkilat itibariyle de İstanbul Heyeti Merkeziyesi tarafından idare edilmekte, mesela oraya müracaat eden Doktor Enis Fahri imzası sahibi de İstanbul'ca oraya konmuş bir şahsiyet olması muhtemeldir. Yahya Kaptan'a elden gelen yardım yapılmış ve diğer telgrafla arz edildiği üzere, İstanbul'a karşı himaye edilmek de istenilmiş ise de, ne yazık ki, faydalı olmamıştır. En son İstanbul'dan Yahya

Kaptan'a yapılan tebligatta da ora Kuvayi Milliye'sinin İstanbul Heyeti Merkeziyesi'ne bağlı olduğu bildirilmiş ve zannederim ki adı geçenin bu tebliğe ret cevabı vermesi cezalandırılması sebebi olmuştur. Bu hususların dikkate değer olduğu ve bununla beraber, ihtiyaten Enis Fahri Bey'le temas edilerek uğradığı müşkülatın mahiyetinin öğrenilmesi ve mümkün olan yardımın yapılması İzmit'teki vekilime bildirilmiş olduğu arz edilir.

1. Fırka Bolu ve Havalisi Kumandanı
Rüştü

Vesika: 212b.

Şifre

Ankara, 18.1.1920

Dersaadet'te Mevkii Müstahkem Kumandanı
Şevket Beyefendi'ye

Gebze ve Kartal heyeti idareleri, evvelce merkezi hükümet ile münasebet kesildiği zamanlar, doğrudan doğruya Heyeti Temsiliye'ye bağlanmıştı. Son günlerde ortaya çıkan hadiseler sebebiyle nazarı dikkati çeken havalinin, İstanbul vilayeti sınırı dahilinde bulunması dolayısıyla, Dersaadet Heyeti Merkeziyesi'nce idare edilmeye başlandığı haber alınmıştır. Mahallerine lüzumlu tebligat icrası için bu konudaki kararların ve bazı müşkülata maruz kaldığından bahis ile müracaatta bulunan Doktor Enis Fahri Bey namında bir zatın Dersaadet Heyeti Merkeziyesi'nce bu civara memur edilip edilmediğinin bildirilmesi rica olunur.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 213.

17 Kânunuevvel [Aralık] 1919

TAMİM

Meclisi Mebusan'ın İstanbul'da toplanmasından evvel milli bağımsızlık ve toprak bütünlüğümüzün temini esasları gibi mühim meseleleri ehemmiyetle müzakere etmek ve bu konuda icap eden vasıtalara başvurmak Heyeti Temsiliye için en mühim vazifedir. Heyeti Temsiliye bu hususların müzakeresini

millet namına salahiyet sahibi olan değerli mebuslar ile takviye olunduktan sonra icra etmeyi milli ve vatani menfaatlar gereği sayar. Buna dayanarak, her liva mebusları mahalli heyeti merkeziye veya heyeti idareleriyle müştereken mebus arkadaşlarından birini teşkilat nizamnememizin dokuzuncu maddesi uyarınca Heyeti Temsiliye'ye üye olarak seçecek ve ismini bildirecektir. İşbu üyeler bir iki günlük kısa bir müzakere ve münakaşadan sonra Dersaadet'e Milli Meclis'e hareket edeceklerdir. Bu zevatın Heyeti Temsiliye'nin bulunacağı mahalde toplantı zamanı, isim ve adresleri malum olduktan sonra haberleşilerek kararlaştırılacaktır. Heyeti Temsiliye, yakında İstanbul'a yakın bir mahalle taşınacaktır.

Söz konusu üyelerin süratle seçilerek isim ve adreslerinin hemen bildirilmesi rica olunur.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Vesika: 214.

Şifre
Gayet aceledir

Ankara, 29.12.1919

17.12.1919 tarih ve numarasız şifreye ektir:

1. Bir suretinin Müdafaai Hukuk Cemiyeti heyeti merkeziyelerine verilmesi rica olunur.

Ankara-Eskişehir hattının işlemekte bulunması dolayısıyla kolaylık bakımından müzakere mahalli olarak Ankara seçilmiştir. Dolayısıyla Heyeti Temsiliye üyesi olarak seçilmiş olan muhterem mebusların Kânunusani'nin [Ocak'ın] beşinden itibaren Ankara'ya varmaları beklenir. Hareketleri hakkında Heyeti Temsiliye'ye malumat verilmesi rica olunur.

2. Heyeti Temsiliye her livadan üye sıfatıyla gelecek mebuslarla icra edeceği müzakereye diğer değerli mebuslardan mümkün olduğu kadar fazla miktarda diğer zevatın da müzakerelere iştiraki son derecede arzu edilmektedir. Bu hususta icap edenlere lüzumlu tebligatta bulunulması rica olunur.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 215.

Şifre
Aceledir

Ankara. 30.12.1919

Dersaadet Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı
Şevket Beyefendi'ye

Aydın Mebusu Hüseyin Kâzım Bey'in taşra mebuslarına telgrafnameler çekerek en seri vasıta ile Dersaadet'e gelmelerini talep eylediği vaki olan müracaattan anlaşıldı. Kendilerinin Bekir Sami Bey nezdinde bulunan Heyeti Temsiliye tebligatından haberdar edilmesini ve değerli mebuslarla Meclis'in açılmasından evvel vuku bulacak müzakerelerde hazır bulunmak arzu buyuruyorlarsa, lütfen ve süratle Ankara'ya teşrifleri lüzumunun kendilerine anlatılması istirham olunur.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 216.

Harbiye Nezareti
Nezaret Şubesi
Özel Kalem

Dersaadet, 31 Kânunuevvel [Aralık] 1919

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Arz olunur.

Milli teşkilatın vatanı kurtarmaya hizmet eder bir tarzda mevcudiyetini devamı ettirmesine şahsen ne dereceye kadar çalıştığım zannederim malumdur. Bu meselede benim de Heyeti Temsiliye kadar alakadar olduğumu ve yapılan işlerde bu gayenin tam dokunulmazlığının teminini hiçbir zaman göz önünden ayırmamaya vicdanen ve vazifeten mecbur bulunduğumu zikre lüzum görmem. Buraca yapılan her işin yanlış olduğu ve doğru kararların ancak Heyeti Temsiliye'den çıkabileceği gibi bir manayı ihtiva eden cevapnameleri şahsıma karşı bir tür itimatsızlığı ihtiva ediyor. Böyle bir vaziyet, bu vazifeyi üstlendiğim günden beri arada hasıl olan anlaşmazlıkların halli için bin müşkülat ile sarf olunan mesaimi neticesizliğe mahkûm etmektedir.

Nurettin Paşa'nın 12. Kolordu'ya tayini için İstanbul'a gelen bütün İzmir ve Aydınlılar art arda müracaatlarda bulundular. Aydın cephesinde pek kar-

makarışık bir halde bulunan Kuvayi Milliye'nin tanzimi ve yoluna koyulması ve ileride maruz kalabileceğimiz ihtimallere göre esaslı ve ciddi hazırlıklar icrası elzemdir. Bunun için de bu işin başında Nurettin Paşa gibi bir zatın bulunmasını Erkânıharbiye ve ben uygun gördük.

Ahmet Fevzi Paşa[1] hakkında da şimdiye kadar muhtelif zamanlarda fikrimi söylemiştim. Ordunun mühim kumanda makamlarında, son milli harekât ile açıkça meşgul olmuş zevatın bizzat ve resmen bulunmaları, harice ve bilhassa yabancılara karşı orduda siyasetin hükümran olduğu manzarasını verir ve bu da her halde kötü tesire sebep oluyor.[2] Nezaret, bilfiil bu tesirlerin fiili tesiri karşısındadır. Halbuki milli harekât ile bilfiil alakadar zevat gayri resmi olarak daha faydalı ve daha sakıncadan salim bir şekilde vazife yapabilirler.

Gerek Nurettin Paşa ve gerekse Ahmet Fevzi Paşa milli menfaatları idrak etmiş ve onu bozulmaktan korumaya azimli kimselerdir ve milli teşkilat ile işbirliği yapacaklardır.

Hal böyle iken ve bilhassa Fevzi Paşa'nın tayini Padişah'ın iradesine sunulmuş iken, böyle nezih zevatın kabul edilmemesinde ısrar edilmesi beni cidden müşkül vaziyete sokuyor. Hiç olmazsa Meclisi Mebusan'ın açılışına kadar olsun kabinenin devamı için göstermekte kusur etmediğim mesaiye bıkkınlık vermektedir. İzzetinefis meselesi halini alan bu vaziyet ıslah edilmediği ve bu zevatın tayinine rıza gösterilmediği takdirde, Meclis'in açılışını dahi beklemeden hemen istifaya mecbur olacağımı arz ve bu halde artık Meclisi Mebusan'ın toplanmasının imkânsız bir hayal olacağına ve bundan da vicdanımın mesul olamayacağına devletlilerinin nazarı dikkatini çeker ve bu vesile ile de hürmet arz eylerim, Efendim.

Harbiye Nazırı
Cemal

Vesika: 217.

Tahrirat
Gayet gizlidir

Ankara, 4 Kânunusani [Ocak] 1920

Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri'ne

Seryaver Salih Bey aracılığıyla gönderilen, devletlilerinin 31.12.1919 tarihli iki kıta emirnameleri elimize ulaştı. Salih Bey'in de huzuruyla müzakere edildi. Esas maddelere dair görüşlerimiz aşağıda arz olunur:

1 Mareşal Ahmet Fevzi (Big). (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "oluyor" sözcüğü, *Nutuk*'taki telgraf özetinde "olur" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.262. (Y.N.)

1. Heyetimizce, İtilaf devletlerinin vatanımızı nüfuz mıntıkalarına taksim etmeleri keyfiyeti o derece kuvvetli bir ihtimal halinde görülmemektedir. Temaslarımızdan ve genel vaziyetten anladığımıza göre, bunlardan her birisi, bütün vatanda azami menfaatlarını temin etmek gayesini takip ediyor ve bunun için güvenilir bir müracaat ve dayanak noktası arıyor. İngiliz siyasetinin tamamen aleyhimizde olduğu muhakkaktır. Fakat bunların açıktan açığa karşı görünmeleri sebeplerini, kabinenin tarafsız vaziyeti ile yabancılara göstermekte olduğu dayanaksızlıkta aramalıdır.

2. Yakında yayımlanması kararlaştırılmış olan beyanname hususuna gelince; bu, ancak hükümetin her bakımdan Kuvayi Milliye'ye dayandığı kanaatini verecek bir hareket yolu kabulü ve bunu âleme hissettirmesi ve göstermesi suretiyle mevkiini harici siyasette kuvvetli kıldıktan sonra ve barış delegelerinin gidişinden evvel ve fakat Milli Meclis toplanmış ve Meclis'te milli esasları kabul eylemiş çoğunluğun, yani "Müdafaai Hukuk Cemiyeti Grubu'nun" tam rızası ve iştirakiyle yapması uygun ve tesirli olabilecektir. Çünkü Meclisi Milli'de çoğunluk fikrine dayanmadıkça, bu beyanname düşmanlarımızca kıymetli ve itibarlı sayılmayacaktır. Âcizane görüşlerimize göre, bu hususta işe evvela kabul olunacak ıslahattan değil, belki milletin bağımsızlığı ve memleketin bütünlüğünden başlanılması, ancak bunun teminine bağlı ve şartlı olmak üzere idare işlerinin esas hatlarının kararlaştırılması uygun olacaktır. Millete dayandığını iddia eden mevcut hükümet için de bu beyannameye esas olacak Sıvas Genel Kongresi Beyanname ve Nizamnamesi'ndeki mühim hatlardır ki, bunlar da, gelecekteki sınırlar, devlet ve milletin bağımsızlığı, azınlıkların hakları, müzaheretin[1] milletçe nasıl anlaşıldığı gibi hususlardır. Bunun şimdiden hazırlanması pek lazım ve Milli Meclis'in açılışında da çoğunluk grubuyla müzakere edilerek ilanı zaruri görülmektedir.

3. Dahiliye Nazırı'nın istifasıyla kabinede bir buhran çıkmasına sebep görülememektedir. Bundan olsa olsa herkesin, riyaset makamını Sadrazam yerine Dahiliye Nazırı'nın şahsında görmekte olmaları manası çıkarılabilir. Yüksek malumlarıdır ki, bir kabinede buhran ancak sadrazamın istifasıyla hasıl olur ki, böyle bir halin arzu edilmemesinden dolayı da Ali Rıza Paşa'nın istifa etmemesi evvelce münasip bir şekilde istirham olunmuştu. Fakat devletlilerinin izahatından öyle anlıyoruz ki, kabine Dahiliye Nazırı Şerif Paşa'ya tabi kalmakta ve o da düşük Damat Ferit Paşa'ya bağlı bulunmaktadır. Polis Müdürü'nün hâlâ makamında oturması, dahili memurların tayin tarzı bu ittibatın en bariz alametleridir. Halbuki gerek zatı devletleri ve gerekse Ahmet İzzet Paşa Hazretleri bu kabine işbaşına geçtiği zaman eski kabineden devralınan

1 Müzaheret; müzahir, zahir: (Sözcük anlamları) yardım etme, arkalama, kollama; arka çıkan, kollayan, yardım eden. Ancak Türkiye'nin ABD veya İngiliz mandası altına sokulması tartışmalarında manda kavramını yumuşatarak ifade eden bir anlamda kullanıldı. (Y.N.)

zevat hakkındaki endişemize cevaben kati teminat ve vicdani kefalette bulunmuşlardı. Yeri gelmişken şunu da arz edelim ki, Polis Müdürü yerinde kaldıkça şahsınız da tehlike altındadır.

4. Meclis'in açılmasıyla Dahiliye ve Hariciye nazırlarının değiştirilmesinin muhakkak olduğu hakkındaki devletlilerinin işaretini iyice anlayamadık. Keyfiyetin tahakkuku için, bu iki nazırın Meclis huzuruna çıkmadan evvel istifa edeceklerini şimdiden vaat eylemiş olmaları veyahut Sadrazam Paşa'nın Zatı Şahane ile bu konuda anlaşmış bulunması lazımdır. Meclis'in kabineye itimat oyu vermesi haline göre de bunların değiştirilmesi Meclis'in Padişah'la anlaşmasına bağlıdır.

5. Düşmanların, Meclis'i açtırmamak isteyecekleri ve her türlü vesileye müracaat edecekleri tabiidir. Yalnız Meclis'in toplanmasına irade etmiş olan Zatı Şahane'nin, bu toplantıyı gayri meşru sayması, iradesini bozması ihtimali hatıra gelmekte midir? Hakikaten Padişah'ın Milli Meclis'in gayri meşru olduğuna dair bir kanaati varsa, o halde Meclis, İstanbul'da dağıtmak ve milleti mebussuz bırakmak için mi toplanıyor? Dolayısıyla Zatı Şahane'nin bu konudaki görüşlerinin heyetimizce kati olarak şimdiden bilinmesi lazımdır ki, mebusları hariçte, emin bir mahalde toplamak için teşebbüslerde bulunalım. Aksi halde Meclis İstanbul'da toplanmak yüzünden yukarıdaki ahvale düşerse, bunun mesuliyeti Dersaadet'te toplanması hususunda ısrar edenlere ait olacaktır.

6. Mebusların Ankara'ya gelmeleri, memleketin kurtuluşu uğrunda aynı kanaatte olan şahısların Meclis'te birlikte çalışmalarını temin gayesine yöneliktir. Meclis'te kuvvetli milliyetperver bir grubun teşekkülü mecburiyeti vardır. Bu zaruret de Meclis'in Dersaadet'te toplanması yüzünden hasıl olmuştur. Esasen bunun için genel bir toplantı yapılacak değildir. Gelenlerle fikir alışverişinde bulunmak yolu tercih olunmuş ve bu suretle zaman kaybına meydan verilmemesi kararlaştırılmıştır. Bu çoğunluk grubunun Kuvayi Milliye ile yakından anlaşması ve ancak bu suretle Meclis'te milleti temsil eylemesi en mühim bir noktadır. Aksi halde Meclisi Mebusan yabancılar gözünde milleti temsil edemez. Arada maazallah fikir anlaşmazlığı hasıl olması ise vatanın pek büyük zararına sebep olur. Dolayısıyla düşmanların yalan dolanları, memleketin hayat ve mematıyla alakalı bu gibi meselelerde tesirli ve kıymetli olamaz.

7. Nurettin ve Ahmet Fevzi Paşalar hakkındaki devletlilerinin görüşlerine gelince, evvelki cevapnamemizde her doğru şeyin Heyeti Temsiliye'den çıktığını iddia eylemiş değiliz. Tatbiki kararlaştırılan prensip hakkındaki âcizane görüşlerimizi sormuş olduğunuzdan, bu konudaki fikirlerimizi arz etmiştik. Fikirlerimizde isabet olduğuna ait kanaatimizi tekrar ederiz.

Heyeti Temsiliye'miz kabinenin iktidar mevkiine geldiği tarihte düşük Damat Ferit Paşa'nın kötülüklerinin mirası olan Aydın cephesi ve mıntıkasının, oralardaki Kuvayi Milliye'nin bugününü ve geleceğini son derece alaka ile

nazarı dikkate almış, hükümetin harici siyasetine münasip ve o mıntıkanın dahili vaziyet ve ihtiyaçlarına uygun, gelecek için ümit verici bir vaziyetin teminini düşünmüş idi. Tasavvurlarını karara bağlamadan evvel yüce nezaretleri ve erkânıharbiyei umumiyesinin görüşlerini bilmeyi bir vazife sayarak ...[1] tarih ...[1] numaralı maruzatı ile Ali Fuat Paşa'nın milli kumandan olmasını danışmış ve Konya'ya, Cemal Bey'in bozgunculuğuyla hasıl olan vaziyeti ıslah edebilecek ve mevcut fenalıkları bitirebilecek ve cephe işlerini tanzim eyleyecek bir kumandan tayinini istirhamla bu arada Refet Bey'in de vazifelendirilmesinin münasip olacağını arz etmişti. ...[1] tarih ...[1] numaralı cevabi emirnamelerinde "Fuat Paşa'yı Ankara'da kolordusu başında görmek isterim. Refet Bey ismini zayi etmek şartıyla Aydın Cephesi Kuvayi Milliye Kumandanlığı'na tayini uygundur" buyurulmuştu. Miralay Fahrettin Bey'in mutlaka 12. Kolordu Kumandanlığı'na tayinini temin için aracılığımız talep kılınmıştı ve ilaveten Fahrettin Bey'in görüşlerimize göre Aydın cephesinin ihtiyacını temin için her türlü tedbirleri icra etmeye devletlileri tarafından talimat almış bulunduğu da zikrolunmuş idi. Dolayısıyla devletlilerinin bildirimleri Aydın cephesinin müdafaa vasıtalarını tanzim için Heyetimizce tertip kılınan planın esasını, kaidesini teşkil eylemişti. Buna dayanarak cephe ile alakadar olan resmi ve milli kumandanlar ve ihtisas sahipleri ile haberleşilerek ve kısmen de muhtelif cephelerden davet olunan zevat ile müzakere edilerek, Aydın cephesi hakkında bir plan tertip olundu. Bu plana göre, Refet Bey, Aydın ve Salihli cephelerinin ve bu cephelerle alakadar olan geri mıntıkaların, Konya da dahil olduğu halde, milli kumandanlığını üstlenmiş ve Fahrettin Bey de Konya'da kolordusu başında olarak aynı görüş uyarınca faydalı ve verimli yardım ve faaliyet göstermekte bulunmuştur. Ali Fuat Paşa da devletlilerinin emri uyarınca kolordusu başında bulunmak üzere Ankara'ya gelmişti. Arz olunan tertibat neticesi olmak üzere bugünkü vaziyet memnuniyet verici bir şekle girmiştir. Dolayısıyla başka bir kumandana lüzum olmadığı gibi, Nurettin Paşa'nın tayini halinde de namus ve hayatlarını ortaya koymuş iki kıymetli arkadaşımızın kalbinin kırılmasına, Heyeti Temsiliye'ye tamamen itaatkâr, mukaddes hilafet makamına bağlı Demirci Efe ve maiyetinin memleket için zararlı bir şekle girmesine sebebiyet verilmiş olacaktır.

Ahmet Fevzi Paşa meselesine gelince; 20. Kolordu mıntıkası dahilinde mevcut Kuvayi Milliye'nin özel bir vaziyeti vardır ki, bütün milli teşkilat üzerine tesirli bulunmaktadır. Bu vaziyetin hiçbir sebep ve suretle değiştirilmesine hal ve vaziyet müsait değildir. Arz olunan vaziyetin muhafaza ve devamını temin için bütün bu mıntıkada Ali Fuat Paşa'nın devletin gözünde, halkın gözünde vaziyetinin her türlü eleştiriden, sakıncadan uzak bulunduğu

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada üç nokta vardır. (Y.N.)

kanaatinin muhafazası esas şarttır. Dolayısıyla kendisinin 20. Kolordu başından her ne şekil ve suretle olursa olsun ayrılması, milli harekât esnasında ileri atılmış, fedakârlık göstermiş bulunması sebebine atfoluncaktır ki, muhafazasının güvence altında olması zaruri bulunan görüşlere göre asla caiz görülemez. Esasen hükümetçe varit siyasi sakıncaları bertaraf kılmak için yapılacak her şey yapılmıştır. Dolayısıyla Ali Fuat Paşa'nın bu mıntıkada ve bütün ordu gözünde 20. Kolordu Kumandanı olarak bilinmesi ve kolordunun da fiilen bugün olduğu gibi yeterlik ve iktidarı ve hakiki emel ve maksatlar ile tamamen mutabık olduğu herkesçe kabul edilen 24. Fırka Kumandanı Kaymakam Mahmut Bey'in vekâletinde kalması, hal ve vaziyetin zaruri icaplarındandır. Ahmet Fevzi Paşa hakkında olumsuz bir değerlendirmede bulunmayı arzu etmeyiz. Fakat şunu da ilaveye mecburuz ki, kendisi, tasavvur buyurduğunuz bakımlardan işbirliği kabiliyetine sahip değildir. Kendisinin daha başlangıçta özel vazife ile gezip dolaştığı zamanlarda vaki mantıksız ifadelerini ....[1] tarihli şifre ile arz eylemiştik. Bunun umulamayacağına dair cevabı samileri alındıktan sonra idi ki, kendisinin bizzat Rauf ve Bekir Sami Beyefendilere yazdığı cevabi şifrede, ordu bugünkü anarşi halinde kaldıkça memleket için felaket muhakkak bulunduğu tarzındaki ifadesi ile milli teşkilatın ve bunun yardımcısı olan ordu münasebetinin kendi görüşüne göre anarşi kabul edildiği anlaşılmaktadır. Halbuki devletlilerinin malumudur ki, ordu, milli teşkilat kadrosu haricinde değil, belki onun ruh ve esasını teşkil eylemektedir.

Son alınan raporlarda, adı geçen Fevzi Paşa'nın Gönen'de ilk iş olarak Anzavur meselesinden dolayı bin müşkülatla ele geçirilebilen canilerin tahliyesini talep eylediği bildirilmektedir. Dolayısıyla vatan ve milletin kurtuluşunun söz konusu olduğu şu hengâmede aynı maksat uğrunda fedakârane çalışan zatı samilerinin mahalli vaziyet ve kabiliyeti yakından bilen âcizane Heyetimizle fikir alışverişinde bulunmadan tayin buyurmuş oldukları iki zatın kabul edilmemesine ait ileri sürülen zaruri ve haklı fikirleri bir izzetinefis meselesi yapmak isteyeceklerini, vatana olan sadakat, millete olan bağlılıkları itibariyle bağdaşmaz gördüğümüzü ve sırf vatan ve milletin menfaatları bakış açısına yönelik vaki maruzatımızın iyi karşılanacağından emin olduğumuzu samimiyetle arz eyleriz.

İstifaları halinde, Meclisi Mebusan'ın toplanmasının imkânsız bir hayal olacağı kaydına göre, Sadrazam da dahil olduğu halde, kabinenin, meşrutiyet idaresinin aleyhtarı bulunduğu anlaşılmaktadır. Pek mühim olan bu noktanın tamamıyla açıklanması ve izahı Heyetimizce zatı devletlerinden rica olunur.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada dört nokta vardır. (Y.N.)

Vesika: 218.

(Zarfın üstü)

Harbiye Nezareti

Devletlû Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Mektup

Erkânıharbiyei Umumiye Dairesi
Şube
Numara

24.12.1919 tarihiyle verilmiş müşterek notanın geldiğini tasdik eder ve bu konuda aşağıdaki tafsilatın İngiltere, Fransa, İtalya yüce hükümetlerinin fevkalade komiserlerinin adaletli gözleri önüne konulmasına büyük bir hürmetle müsaadeler rica ederim:

Malumu asilaneleridir ki, İzmir'in işgali başta, mahallinde Amiral *Galtrop*'un[1] notasıyla başlamış ve bu notada işgalin İtilaf devletleri kıtaları tarafından vuku bulacağı ve bunun da bizzat İzmir şehri ve tahkimat hattıyla sınırlı kalacağı bildirilmiş ve kısa bir aradan sonra da işgal işi sadece Yunan kıtalarına havale ve emanet edilmişti. Yunan kıtaları tarafından yapılan işgal ve neticelerinin bizi davet eylediği uzun yakınma ve şikâyetlerimiz neticede karma bir komisyonun İzmir havalisinde tahkikat icra eylemesini icap ettirdi. Ancak şu icabın teslimine ve hasıl olmasına değin takdir edemeyeceğim sebeplerle hasıl olmuş gecikme aralığı içinde pek canhıraş bir şekil ve seyir alan Yunan yırtıcılığı karşısında, esasen dağlara, derelere çıplak ve sefil bir halde dağılarak sığınmış olan halkı, artık hayatını muhafaza ve namusunu korumak kaydına düşürmüştü. Hükümet ve ordu daima Tahkik Komisyonu'nun adalet ve insafına itimat etmekle beraber, bir taraftan da hiç olmazsa bu boğuşmanın akıttığı kanları geçici de olsa dindirmek için, Harbiye Nezareti'miz 23.8.1919 tarih ve 5037 numaralı tezkere ile General Milen[2] cenaplarına (A) işaretli ekli teklifte bulunmuştu.

Kuvayi Milliye ile Yunan kıtaları arasına Osmanlı kıtaları konulmasından ibaret olan işbu teklife ret cevabı verilmesi üzerine yine Harbiye Nezareti'nce suretleri ekli 20 ve 27.8.1919 tarih ve 4963, 5142 numaralı (B, C) teklifleri

1 Amiral Calthorpe. (Y.N.)
2 General Milne. (Y.N.)

yapılmış ve işgal mıntıkasının Yunan kıtalarından başka, İtilaf kıtaları tarafından işgalini temenni eden işbu iki teklif de tamamen cevapsız bırakılmıştı.

İyi niyetli her türlü teşebbüslerinin neticesizliğiyle akan kan karşısında gerek hükümetin ve gerek ordunun uzun müddet seyirci kaldığı bir sırada idi ki, General Milen cenapları Harbiye Nezareti'ne, sınır tayinini gösterir 3 Teşrinisani [Kasım] 1919 tarih ve 23/4114 numaralı sureti ekli tezkereyi göndermiş ve halbuki böyle bir tebliğin hükümlerini tatbike Harbiye Nazırı resen salahiyettar bulunmadığı için, usulen hükümete vaki olan müracaatı üzerine hükümetçe de zatı asilanelerinize sureti ekli ...[1] tarih ve ...[1] numaralı nota ile vaziyet bildirilmişti. Her ne kadar işbu vukuatı Harbiye Nazırı'mız, çıkabilecek bir münakaşadan kaçınarak, suretleri ekli (F, G) 5 ve 15.11.1919 tarih ve 6338, 6501 numaralı tezkereleriyle General Milen cenaplarına hemen ve tamamen ilan eylemiş ise de, fakat işbu tezkereler üzerine adı geçen General cenaplarından gerek cevaben ve gerek resen yine suretleri ekli (H, İ) işaretli ve fakat yekdiğeriyle çelişen tezkereler gelmiştir. Dolayısıyla gerek suretleri ekli haberleşme evrakının lütfen okunması ve gerek arz edilmiş yukarıdaki tafsilatın, insaf ve insaniyetlerini pek iyi bildiğimiz zatı asilanelerinizi Harbiye Nezareti'mize karşı en küçük yanlış anlamadan tenzih edeceğine âcizlerince pek büyük bir kanaat vardır. Bununla beraber, sırf Harbiye Nezareti'nin hükümetçe Yüksek Meclis[2] kararlarını tatbikte resen karar ve icraya âmir bulunamaması yolundaki devletler kaidesinin doğurduğu şu kaçınılmaz yanlış anlamadan dolayı ayrıca ve pek ziyade üzüntülerimi arz eylemekte asla gecikmek istemem. Geçici sınır hattının Yunanlılar tarafından tamamen işgaline engel olan kuvvete gelince, işbu kuvvetin, gördüğü zulüm ve tecavüz karşısında himayesiz kalmış ve kanına susamış[3] ahali kütlesinden ibaret bulunduğu zatı asilanelerinizce pek açıktır. Hükümetin ve ordunun işbu mazlum halka karşı himaye gösterememesi gibi, mukavemet gösteremeyeceğindeki aczinin de lütfen takdirini pek temenniler ederim ve işte işbu aczin sevk ve tesiriyledir ki, gerek hükümet ve gerek Harbiye Nezareti şimdiye kadar akmış ve akmakta bulunmuş olan işbu fuzuli kanın önünü almak için daima asilane makamlarınıza imdat talepleri yağdırmış ve meselenin bir an evvel adil bir hal çaresini niyazlar eylemiştir. Bilhassa ve bu vesile ile işbu niyazları yine tekrar eder ve gerek hükümet ve gerek Harbiye Nezareti güya Yüksek Meclis kararlarını tatbik etmiyor gibi bir töhmetten artık kurtarmaya insaniyetle aracı olunması niyazlarıma da yüksek hürmetlerimi ilave eylerim.

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada üç nokta vardır. (Y.N.)

2 Meclisi Âli. İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri'nden oluşan, Paris'teki Dörtler Meclisi. (Y.N.)

3 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde bu şekildedir. (Y.N.)

Vesika: 219.

Harbiye Nezareti
Nezaret Şubesi
Özel Kalem

Özel arzdır.

Fevzi[1] ve Nurettin Paşalar hakkında diğer ariza[2] ile vaki olan izahatıma ilaveten harici ve dahili genel vaziyet hakkında aşağıdaki malumatı arza lüzum gördüm:

1. İtilaf devletleri hakkımızda henüz kati bir karar vermediler. Fakat en çok korkulan yön, memleketimizi nüfuz mıntıkalarına taksim eylemeleri hususudur. İngilizler açıktan açığa bize karşı vaziyettedirler. Fransızlar görünüşte bir yaltaklık gösteriyorlarsa da, Adana meselesi ortaya sürülünce derhal tavır değiştiriyorlar. Hatta bir Fransız dostları cemiyeti teşkili için Celâlettin Arif Bey'e müracaat ettiler. Adana'nın tahliyesi şartıyla böyle bir teşebbüse razı olunacağı cevabını aldılar. Ve bu mesele bu suretle muallakta kaldı. Amerikalılar da bizim kendi memleketimiz için ne gibi taleplerimiz olduğunu soruyorlar.

Kısacası, İtilaf devletlerinden her biri bizim ortaya atılmamızı bekliyor. Herhangi birisine göstereceğimiz bir eğilime karşı diğeri, bütün kuvvetiyle muhalefet vaziyeti almaya hazır bir haldedir.

İstihzaratı Sulhiye Komisyonu[3] vesikalara dayanarak birçok hazırlıklar yapıyor. Bizim her idare şubesi için arzu ettiğimiz ve kabul edebileceğimiz ıslahatı tespit ediyorlar. Osmanlı birliği ve Vilson[4] prensipleri esası dahilinde kabul edebileceğimiz ıslahatı bildiren yakında bir beyanname yayımlayacağız.

2. Dahili vaziyete gelince, kabinede Dahiliye Nazırı bir iki defa istifaya teşebbüs etti. Fakat Milli Meclis açılıncaya kadar bir buhrana sebebiyet vermemek için bütün kuvvetin sarfıyla önüne geçildi. Bu hükümet heyetinin Meclisi Mebusan açılınca tasfiye olunacağı kanaati kabine heyetince tamamen malum bir keyfiyettir. Hele Dahiliye ve Hariciye Nazırlarının değişeceği muhakkaktır. Fakat Hürriyet ve İtilaf Partisi ve İngilizler, Meclisi Mebusan'ı açtırmamak için bütün kuvvetleriyle çalışıyorlar. Hatta İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin Zatı Şahane'ye müracaatla bu Meclis'in meşru olmadığını beyan ve feshini istirham eyleyecekleri haber alındı.

Hükümetin bütün mesaisi, Kânunusani'nin [Ocak'ın] onuna doğru açılacak olan Meclisi Mebusan toplanıncaya kadar bu gibi tesirlere mukavemet ve

1 Ahmet Fevzi Paşa. (Y.N.)
2 Ariza: Küçükten büyüğe yazılan yazı. (Y.N.)
3 Barış Hazırlıkları Komisyonu. (Y.N.)
4 Wilson. (Y.N.)

Meclis'in açılmasını temin etmektir. Dolayısıyla bu on gün için hükümetin en kuvvetli bir şekilde mevcudiyeti elzemdir.

3. Mebusların seçiminde hiçbir suretle müdahale vaki olmadığı kanaati, şükürler olsun her yerde hasıl olmuştur. Ancak taşra mebuslarının İstanbul'a gelmezden evvel Ankara'da özel bir toplantı yapacakları haberi, seçimlerin her türlü müdahaleden uzak kaldığı hakkındaki iyi kanaati tamamen altüst edecek bir şekildedir. Her taraftan bu keyfiyet ileri sürülmekte ve yalan dolan için alet edilmektedir. Mebusların böyle toplu bir manzara göstermemelerinin teminini ve kendilerine vaki olacak izahatın nazarı dikkati çekmeyecek surette verilmesinin teminini hassaten rica eylerim.

Zatı devletlerine ve muhterem arkadaşlara ayrı ayrı selam yollar ve hürmetler takdim eylerim, Efendim.

31 Kânunuevvel [Aralık] 1919
Harbiye Nazırı
Cemal

Vesika: 220.

Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin Ankara'yı İlk Teşriflerinde Memleket Eşraf ve İleri Gelenlerine İrat Buyurdukları Nutkun Suretidir

Heyeti Temsiliye zamanında

Muhterem Efendiler!

Âcizane heyetimizi, Ankara'ya vardığımız gün, bütün ahalinin erkek, kadın, çocuk tekmil halkın samimi ve vatanperverane fevkalade tezahüratıyla taltif buyurdunuz. Bugün topluca ziyaretiniz şerefiyle de bahtiyar kıldınız. Bu münasebetle de âcizane heyetimizin derin hürmet ve teşekkürlerini takdim etmekle iftihar eylerim.

Muhterem vatandaşlarımızı böyle toplu bir halde selamlamak bizim için kıymetli bir fırsattır. Müsaade buyurursanız, bu fırsattan istifade ederek kısa bir hasbıhalde bulunmak isterim.

Efendiler!

Hepinizin malumudur ki ...[1] harbin son devresinde Amerika Reisicumhuru *Vilson*,[2] on dört maddeden ibaret bir programla ortaya çıktı. Bu program, milletlerin kendi mukadderatına hâkimiyetini temin ediyordu. Programın on

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada üç nokta vardır. (Y.N.)
2 Wilson. (Y.N.)

ikinci maddesi ise yalnızca Türkiye'ye, devletimize ve milletimize aittir. *Vilson* bu madde ile Türkiye'nin, milletimizin tam hâkimiyete sahip olması lüzumunu ifade ettikten sonra buna bir iki kayıt da ilave etmiştir. O kayıtlar şunlardır: Aramızda yaşayan gayrimüslim unsurların emniyetlerini ve gelişme serbestilerini temin etmek....[1] Bir de Boğazlar'ın açık bulundurulmasıdır. Bütün İtilaf devletleri *Vilson*'un prensiplerini kendi menfaatları için uygun gördükleri gibi, bizim devletimiz de bu on ikinci maddeyi kabulde hiçbir beis görmedi. Ve kabul etti. Hakikaten kabul edilebilecek bir prensiptir. Çünkü Mister *Vilson*'un istediği[2] gayrimüslim unsurların can ve mal emniyetleri ve her türlü hakları ve gelişme vasıtaları için icap eden her şeye zaten öteden beri devletimiz ve milletimiz tarafından riayet edilmiş idi. Hakikaten gayrimüslim unsurların Osmanlı Devleti ve milleti kucağında mazhar oldukları imtiyazlar üç asrı aşkın bir zamandan beri ziyadesiyle mevcuttur. Dolayısıyla bu kayıt bizim için yeni bir şey değildir.

Boğazlar'ın serbestisi meselesine gelince:

Bu güzergâhta payitahtımız, devletimizin can evi vardır. Bunun emniyetini temin ettikten sonra genel ticarete hazır olarak açılması da lüzumlu görülür. İşte devletimiz ancak bu esaslar dairesinde muharebeden çıkmak ve mütareke yapmak kararını verdi. Bunun neticesi olarak İtilaf devletleriyle 30 Teşrinievvel [Ekim] 1918'de Mütareke imzaladı. (Mütarekenameyi göstererek) Malumunuz olan Mütarekename budur. Tabii hepiniz bunun muhteviyatını bilirsiniz. Muhteviyatı ile tatbikatı arasında ne kadar büyük farklar olduğunu bir daha herkesin nazarı dikkatine sunmak isterim. Mütarekename'nin bazı mühim maddelerini hatırlatacağım:

Mesela beşinci maddeye göre, sınırların muhafazası ve dahili asayişin devam ettirilmesi için lüzum görülecek askeri kuvvetlerden başkası terhis olunacak... İşbu kuvvetlerin miktar ve vaziyetleri iki tarafın müzakeresiyle kararlaştırılacak idi.

Pek mühim olan yedinci madde, "İtilaf devletlerinin herhangi stratejik noktayı işgal hakkına sahip olmalarını, Müttefikler'in emniyetlerini tehdit edecek vaziyet ortaya çıktığında" açık şartıyla tayin etmiştir.

Onuncu madde, yalnız "Toros Tünelleri'nin Müttefikler tarafından işgali"ne vs. mahsustur.

On ikinci madde, "hükümet haberleşmeleri müstesna olmak üzere, telsiz telgraf ve kabloların denetlenmesini vs." caiz görüyor.

On beşinci maddede, "Osmanlı memleketleri dahilindeki demiryollarının" yalnız ve ancak denetlenmesi söz konusudur. On altıncı maddede "Kilikya'da-

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada dört nokta vardır. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1934 basımındaki "Mister *Vilson*'un istediği" sözcükleri, 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında "Mister Vilson" şeklinde. (Y.N.)

ki ordularımızdan mahallinin inzibatı için gereken kuvvetin orada terki ve geri kalanının beşinci madde uyarınca terhisi" pek açık olarak belirtilmiştir. Ve bundan başka hiçbir kayıt ve şart yoktur.

Yirmi dördüncü madde "Vilayatı Sitte'nin[1] herhangi bir kısmının işgali hakkını İtilaf devletlerine muhafaza ettiren sebep, bu vilayetlerde karışıklık çıkması hali olacağı" açıktır.

İşte efendiler, Mütarekename'nin en çok nazarı dikkati çeken noktaları bunlardır.

Bu maddelerin manalarıyla tatbikatı arasında uygunluk var mıdır? Mesela Mütarekename'nin ilk imzalandığı zamanlarda İngilizler Musul'u işgal etti. Mütarekename imzalandığında bizim ordumuz Musul'da, İngilizler güneyde idi. Mütareke'den sonra oradaki kumandanla aldatıcı bir şekilde temas ederek askerlerini Musul'a soktular. İstanbul'u kara ve deniz kuvvetleriyle işgal ettiler. Bu hususta Mütarekename'de müsaade var mıdır?

Adana havalisini, Urfa'yı, Ayıntap[2] ve Maraş'ı evvela İngilizler ve sonra Fransızlar işgal ettiler. Buna dair de Mütareke'de bir madde yoktur. Kilikya'da bizim askeri kuvvetlerimizden beşinci madde icabınca mahalli inzibatını temin edecek kadarı bırakıldıktan sonra fazlası terhis edilecekti. O halde bu tatbik edilmiş olan şekil nedir?

İtalyanlar Antalya'yı işgal ettiler, muharip bulunmadığımız Yunanlılar da İzmir ve havalisini işgal ettiler; kısacası, Mütarekename'yi baştan başa hurdahaş ettiler. Bu tecavüzlere, bu haksız muamelelere karşı İstanbul'daki merkezi hükümetler ne yazık ki âciz bir vaziyet aldı. Hatta yapılan haksızlıkları protesto bile etmemişlerdir.

Evet, İstanbul'un, Antalya'nın, Kilikya'nın haksız işgallerini protesto dahi etmemişlerdir. Bunu yapmadıktan başka, İstanbul'da, mesela henüz barış yapmadığımız bir milletten, jandarmamıza kumandan tayin ettiler. Kömür tedarikindeki müşkülatın üstesinden gelememek aczi yüzünden İstanbul'un tramvaylarını, su kumpanyasını, bütün demiryolu hatlarımızı henüz mütareke halinde bulunduğumuz İtilaf devletlerinin idaresi altına verdiler. Halbuki biliyorsunuz, Mütarekename'de yalnız şimendiferler için kontrol söz konusudur. Yoksa idaresini barış yapmadığımız[3] İtilaf devletlerine bırakmak akıl ve vicdanın kabul edemeyeceği hususlardandır. Hatta Efendiler! Büyük bir üzüntüyle söylemeye mecburum ki, Babıâli'nin muhafazasını bile Ferit Paşa son zamanlarda yabancılara terk etmiştir. Memleketin dahili asayişini, sınırlarını temin ve muhafaza için lüzumu kadar asker silah altında terk edilecek-

1 Vilayatı Sitte: Erzurum, Van, Harput (Mamüretülaziz), Sivas, Bitlis ve Diyarbekir'i içine alan altı vilayet. (Y.N.)

2 Antep. (Y.N.)

3 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımındaki "yapmadığımız" sözcüğü, 1934 basımında "yapamadığımız" şeklinde. (Y.N.)

ti. İlk zamanlarda seksen bini aşkın bir kuvvet kâfi görüldü. Daha sonra İtilaf devletleri kırk üç bine indirdiler, bir müddet sonra da birçok vasıtalarla bu miktarın da altına indirildi. Bütün silahlarımızın sürgü kollarını çıkararak sandıklarla gönderdiler. Milletimizi, memleketimizi tamamen müdafaasız bırakmak maksadını takip ettiler.

Görülüyor ki Efendiler! İtilaf devletleri iki noktada yeminlerini bozmuş bulunuyorlar. Birincisi: *Vilson* prensiplerini Versay[1] Konferansı'nda kabul ve ilan ettiler. Buna göre on ikinci maddeyi ve bunun hükmünce bizim haklarımızı kabul ettiler. Halbuki fiili hareketleriyle *Vilson* prensiplerini, Türkiye'nin hayat ve mukadderatının teminatı ve kefili olan on ikinci maddeyi nazarı dikkatten uzak tuttular. İkincisi: Şeref ve namusları üzerine imza etmiş oldukları Mütarekename'nin hiçbir noktasına riayet etmedikten başka, on ikinci maddenin hükümlerine muhalif olmak üzere devletimizi manda altına almak ve hatta büsbütün parçalanmaya uğratmak kararlarına kadar ileri gittiler.

Bittabi Efendiler, bu hal dikkate değer. İtilaf devletlerinde büyük bir zihniyet değişikliği görülüyor. Mütarekename imzalandığında hür ve bağımsız yaşamaya layık bir Osmanlı milleti kabul ettikleri halde, aradan bir iki ay geçtikten sonra bu kanaatlerden uzaklaşıyorlar. Başka renk ve manada kararlar veriyorlar. Bunun sebebi şu suretle izah olunabilir: Yabancılar kendi iktisadi ve siyasi menfaatlarını tatmin edebilmek için aleyhimizde icat ettikleri iki görüşü yürütmeye başladılar. Bu görüşlerden birincisi, güya milletimizin gayrimüslim unsurları eşitlik ve adalet düsturuna uygun olarak idareye muktedir olmadığı.

İkincisi de, güya milletimiz bütünüyle kabiliyetten mahrum bulunduğundan, bahçe halinde bulunan yerlere girmiş ve oralarını harabeye çevirmiş. Birincisi ile millete zalimlik atf ve isnat ediyorlar. İkincisi ile kabiliyetsizlik... Eğer bu iki görüş cidden varit olsa idi, milletimizin bağımsız yaşamaya hakkı iddia olunamazdı. Hakikaten zulüm medeniyetle bağdaştırılamaz. Kabiliyetsizlik de affedilir bir şey olamaz. Çünkü milletler işgal ettikleri arazinin hakiki sahibi olmakla beraber, insanlığın vekilleri olarak da o arazide bulunurlar. O arazinin servet kaynaklarından hem kendileri istifade eder ve dolayısıyla bütün insanlığı istifade ettirmekle mükelleftirler. Bu düstura göre, bundan âciz olan milletlerin kalıcılık ve bağımsızlık hakkına layık olamaması lazım gelir.

Halbuki bu görüşler bizim hakkımızda katiyen varit değildir. Her ikisi de katıksız iftiradır. Milletimizin kabiliyetsiz olmadığı tarihen ve mantıken sabittir. Bunun delilini yine yabancıların kendi muamelelerinde bulabiliriz. Avrupa devletleri Mütareke'den evvel ve Mütareke anında Mütarekename ile "kendi milli sınırı dahilinde yaşamaya layık Türkiye kabul etmişlerdir"; aradan bir sene geçmeden nasıl oluyor da bir millet zalim ve kabiliyetsiz oluyor? Ve bundan

1 Versailles. (Y.N.)

dolayı hayat hakkından mahrum edilmek isteniliyor? Avrupa devletleri milletimizi evvelce bilmiyorlar mıydı? *Vilson* prensiplerini kabul ve Mütarekename'yi imza ettikleri zaman altı asırlık bir milletin mahiyeti, kabiliyeti hakkındaki malumatları noksandı da bir iki ay zarfında mı tamamladılar? Hakkımızda tatbik edecekleri kararları bilmiyorlardı da sonra mı hatırlarına geldi?

Halbuki düşününüz Efendiler! Milletimiz ufak bir aşiretten, anavatanda bağımsız bir devlet tesis ettikten başka, Batı âlemine, düşman içine girdi ve orada büyük müşkülat içinde bir imparatorluk vücuda getirdi. Ve bunu, bu imparatorluğu altı yüz seneden beri tam bir büyüklük ve azametle devam ettirdi. Buna muvaffak olan bir millet elbette yüksek siyasi ve idari niteliklere sahiptir. Böyle bir vaziyet yalnız kılıç kuvvetiyle vücuda gelemezdi. Cihanın malumudur ki, Osmanlı Devleti pek geniş olan ülkesinde bir sınırından diğer sınırına ordusunu fevkalade sürat ile ve tamamen donanmış olarak naklederdi. Ve bu orduyu aylarca ve belki de senelerce iyi iaşe ve idare ederdi. Böyle bir hareket yalnız ordu teşkilatının değil, bütün idare şubelerinin fevkalade mükemmeliyetini ve kendilerinin kabiliyeti olduğunu gösterir.

Milletimizin zalim olması meselesine gelince, bu da sırf iftiradan, katıksız yalandan ibarettir.

Efendiler, hiçbir millet, milletimizden ziyade yabancı unsurların inançlarına ve âdetlerine riayet etmemiştir. Hatta denilebilir ki, diğer dinler erbabının dinine ve milletine riayetkâr olan yegâne millet bizim milletimizdir.

Fatih İstanbul'da bulduğu dini ve milli teşkilatı olduğu gibi bıraktı. Rum patriki, Bulgar eksarhı[1] ve Ermeni kategigosu[2] gibi Hıristiyan dini reisleri imtiyaz sahibi oldu. Kendilerine her türlü serbesti bahşedildi.

İstanbul'un fethinden beri, gayrimüslimlerin mazhar bulundukları bu geniş imtiyazlar, milletimizin dinen ve siyaseten dünyanın en müsaadekâr ve civanmert bir milleti olduğunu ispat eder en bariz delildir.

Milletimize bu isnatlarda bulunan karşıtlar insaf etsinler de dünyanın en büyük ve medeni milleti olduğunu iddia edenlerden, İslam dinini resmi suretle tanımayan, İslamları pazar gününü tatil günü ve mübarek suretinde tanımaya zorlayan ve İslamların özel günü olan cuma gününü resmen tanımayan milletler olduğunu unutmasınlar.

Memleketimizde yaşayan gayrimüslim unsurların başına ne gelmiş ise, kendilerinin yabancı entrikalarına kapılarak ve imtiyazlarını suiistimal ederek vahşiyane surette takip ettikleri ayrılık siyaseti neticesidir.

Her halde Türkiye'de meydana gelmiş arzu edilmeyen bazı ahval birçok sebep ve mazerete dayanmaktadır. Bunu da kati olarak arz edebilirim ki, bu ahval, Avrupa devletlerinde mazeretsiz işlenmiş bunca haksızlıklardan pek aşağı bir mertebededir.

1 Exarque: Ortodoks kilisesi piskoposu. (Y.N.)
2 Kategigos: Ermeni patriklerine verilen unvan. (Y.N.)

Rusya'nın Polonya'ya karşı bir buçuk asır müddet takip ettiği kan dökücü siyaset, Kafkasya'da Çerkezlere ve pogrom[1] namıyla Musevilere tatbik ettiği mezalim bu arada sayılacak misallerdendir.

Tekrar ediyorum, aleyhimizde ileri sürülen görüşler yanlıştır. Bu hakikat tarihen ve mantıken sabittir. Bu hususu yalnız Batı'ya değil, hatta vatandaşlarımıza da ehemmiyetli bir surette hatırlatmak lüzumunu hissediyorum. Çünkü nadirattan olmakla beraber teessüfle işitiyoruz ki, milletin tarihini okumamış veya milli histen mahrum kalmış olması lazım gelen bazı şahıslar, yabancıların aleyhimizde ileri sürdükleri ithamları reddetmedikten başka, vatanlarını, milletlerini kabahatli göstermekten çekinmiyorlar. Hâlâ bugün, Sultani Mektebi'nin[2] salonlarını aleyhimizde konferans verdirmek için yabancılara açık bulunduranlar var, bu gibilere lanet...

Efendiler! Düşmanlarımız hakkımızda icat ettikleri iftiralarını bir aralık Paris Konferansı'na da kabul ettirir gibi oldular. İhtimal bunun neticesi olarak daha muharebe esnasında birbiriyle yaptıkları gizli anlaşmaların ve teati ettikleri sözlerin tatbikatına başlanmış idi. İzmir, Antalya, Adana, Ayıntap, Urfa ve Maraş'ın işgalleri hep bir karşılıklı taahhütler neticesi olsa gerek... Halbuki haktan, adaletten bahseden İtilaf devletlerinin bu gibi muamelelerde bulunmamaları lazım gelirdi, medeniyet ve insaniyetten bahsedenlerden bu beklenmezdi.

Fakat Efendiler!.. Her halde âlemde bir hak vardır. Ve hak, kuvvetin üstündedir. Şu kadar ki, milletin haklarını idrak etmiş olup, müdafaa ve muhafazası hususunda her türlü fedakârlığa hazır olduğuna dair âleme bir kanaat vermek lazım gelir. İşte düşmanlarımızın bu hareketi, milletimizi bu idrakten ve fedakârlık hissinden mahrum zannettiklerinden çıkmıştır.

Fakat doğrusunu söylemek lazım gelirse, Mütareke'den beri birbirini takip eden hükümetlerimizin memleketin maruz kaldığı haksızlıklara karşı kusurlu ve akılsızca hareketleri aleyhimizdeki yanlış fikirleri teyide yardımcı olmuştur. Mesela Tevfik Paşa, vatanımızın bir kısmını Ermenistan'a ilavede bir beis görmemekte idi. Ferit Paşa resmi beyanatında Doğu Vilayetlerinde geniş bir Ermenistan özerkliğinden bahsettiği gibi, Paris'te de güney sınırımızın Toros olabileceğini söylemişti. Toros'un güneyinde Arapça konuşulduğunu zannediyor ve Toros'tan ta Antakya'ya kadar olan mıntıkanın Türklerle meskûn ve bin seneden beri Türk kanıyla yoğrulmuş olduğunu bilmiyordu. İşte bu gibi hükümetlerin tavır ve hareketleridir ki, milletimizin, mazisini unutmuş, milliyetin ve özel medeniyetlerin bahşettiği haklardan bihaber, kansız, miskin bir millet olarak tanınmasına yol açılmıştı.

1 Pogrom: Çarlıkça da desteklenmiş olan ve kimi zaman yağmalara, kıyımlara kadar varan Yahudi aleyhtarı halk hareketi. (Y.N.)
2 Galatasaray Lisesi. (Y.N.)

Milletimizin kendini bu suretle görülmeye meydan vermesinde pek büyük bir kabahati vardı. Milletimizin o kabahati efendiler, merkezi hükümetin icraatıyla Avrupa'nın namusuna aşırı itimat göstermiş olmasıdır. İşte bu kabahatten ötürü kendi kıymetini, mahiyetini, faziletlerini unutturmak derecesine düşmüştür.

İzmir faciasından sonra idi ki, milletimiz hakikaten hislendi ve uyandı. Ve derin bir uçuruma sürüklendiğini idrak etti. Ve onu müteakip haklarını bizzat müdafaaya karar verdi. Tabii bunu yapabilmek için bir şekil almak, teşkilatlanmak lazım gelirdi. Zaten her taraftan teşkilat ve şekillenmeler daha evvel başlamış idi. Fakat evvela Erzurum ve sonra Sıvas Kongrelerinde genel birliğimiz vücuda geldi. Erzurum ve Sıvas Kongreleri'nin bütün cihana karşı olan Beyannamesi ve Nizamnamesi muhteviyatı ehemmiyet taşımaktadır. Esasen muhteviyatı hepinizce malumdur. Fakat müsaade ederseniz her ikisinden bazı noktaları burada tekrar hatırlatmak isterim: Nizamname'nin teşkilata ait sayfasında görülüyor ki, maksat, "Osmanlı vatanının bütünlüğünü ve yüce hilafet ve saltanat makamının ve milli bağımsızlığın dokunulmazlığını temin için Kuvayi Milliye'yi hâkim kılmaktır."

Efendiler! Bir millet mevcudiyeti ve hakları için bütün kuvvetiyle, bütün fikri ve maddi kuvvetleriyle alakadar olmazsa, bir millet kendi kuvvetine dayanarak mevcudiyet ve bağımsızlığını temin etmezse, şunun bunun oyuncağı olmaktan kurtulamaz. Milli hayatımız, tarihimiz ve son devirde idare tarzımız buna pek güzel delildir. Bu sebeple teşkilatımızda Kuvayi Milliye'nin etken ve milli iradenin hâkim olması esası kabul edilmiştir. Bugün, bütün cihanın milletleri yalnız bir hâkimiyet tanırlar: Milli hâkimiyet... Teşkilatın diğer tefeiruatına bakacak olursak, işe köyden ve mahalleden, köy[1] ve mahalle halkından, yani fertten başlıyoruz. Fertler fikir sahibi olmadıkça, haklarını idrak etmiş bulunmadıkça, kütleler istenilen istikamete, herkes tarafından iyi veya fena istikametlere sevk olunabilirler. Kendini kurtarabilmek için her ferdin mukadderatıyla bizzat alakadar olması lazımdır. Aşağıdan yukarıya, temelden çatıya doğru yükselen böyle bir müessese elbette sağlam olur. Şüphe yok, her işin başlangıcında aşağıdan yukarıya doğru olmaktan ziyade yukarıdan aşağı olması zarureti vardır.

Birincisinin tecellisinde bütün insanlık için gayeye ulaşmak kolaylaşmış olurdu. Böyle olmanın pratik ve maddi imkânı henüz bulunamadığından, bazı müteşebbisler, milletlere verilmesi lazım gelen istikametin verilmesinde aracılık yapıyorlar. Bu suretle yukarıdan aşağıya şekillendirilebilir. Biz memleketimiz dahilindeki seyahatlerimizde, bittabi birinci tarzda başlamış olan milli teşkilatımızın hakiki başlangıca, ferde kadar indiğini ve oradan tekrar

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "köy" sözcüğü 1934 basımında yoktur. (Y.N.)

yukarıya doğru hakiki şekillenmelerin başladığını büyük bir şükranla gördük. Bununla beraber, olgunluk derecesine ulaştığını iddia edemeyiz. Bunun için özel olarak aşağıdan yukarıya tekrar bir şekillenmenin hasıl olması gayesine özel olarak mesai sarf etmemiz milli ve vatani bir vazife kabul edilmelidir.

Beyanname'mizin de bazı noktalarından tekrar bahsetmek isterim. Osmanlı İmparatorluğu'nun muharebeden evvelki sınırı malumunuzdur. Harbi Umumi'nin neticesi birtakım fedakârlığa katlanmaya devletimizi mecbur kılıyor, buna göre devlet için milli yeni bir sınır kabul ettik. Bu sınır Beyanname'mizin birinci maddesinde açıklanmıştır. Teferruat itibariyle bilmeyenler olabilir. Ve bittabi mazurdurlar.

Bu sınır hasıl olurken işin içinde bulunduğumdan bunu da arz edeceğim:

Mütareke imzalandığı gün ordularımız fiilen bu hatta hâkim bulunuyordu. Bu sınır İskenderun Körfezi güneyinden Antakya'dan Halep ile Katma istasyonu arasında Cerablus köprüsü güneyinde Fırat nehrine kavuşur. Oradan Dirzor'a[1] iner; sonra doğuya uzatılarak, Musul, Kerkük, Süleymaniye'yi ihtiva eder. Bu sınır ordumuz tarafından silahla müdafaa olunduğu gibi aynı zamanda Türk ve Kürt unsurlarıyla meskûn vatan kısımlarımızı sınırlar. Bunun güney kısımlarında Arapça konuşan dindaşlarımız vardır. Bu sınır dahilinde kalan memleket kısımlarımız Osmanlı camiasından ayrılmaz bir bütün olarak kabul edilmiştir. Beyanname'nin dördüncü maddesine bakalım! Bu madde ile biz, bizimle beraber yaşayan gayrimüslim unsurları aynı haklar ve aynı salahiyette kabul ediyoruz. Hepimiz bu devletin Müslüman ve gayrimüslim unsurlar dahil olarak aynı suretle tebaasıyız. Ve bu itibarla hepimizin hakları birdir. İçimizde yaşayan gayrimüslim vatandaşlarımıza bizim siyasi hâkimiyetimizi ve toplumsal dengemizi ihlal edecek fazla birtakım imtiyazlar veremeyiz. Bu madde, dahili siyasetimizdeki genel kanaatimizi izah etmektedir. Yedinci madde, harici siyaset hakkındaki görüşümüzü bildirir. Her halde devlet ve milletimiz dahilen ve haricen bütün manasıyla bağımsız kalacaktır. Bize başka bir idare tarzı tatbik edilemez. Bu konuda birçok muhtelif sebeplerin başında en büyük ve mühim sebep şudur: Dinen dahi bağımsız olmak mecburiyetindeyiz. Yalnız geniş olan memleketimizi seri bir surette imar edebilmek için ve milletimizin az zamanda ilim ve marifetini asri icaplara göre yükseltmek için muhtaç olduğumuz hususları takdir ederiz. Ancak bu hususta bize yardım edebilecek devletin nasıl olabileceği yedinci maddede açıklanmıştır. Böyle bir devletin yardımını iyi karşılarız.

İşte Efendiler! Erzurum ve Sıvas Kongrelerinde tespit edilen esaslar ve görüşler başlıca bunlardan ibarettir. Bu esaslar sayesinde bütün milletimiz birleşmiş bir hale gelmiştir. Bu mukaddes maksadın temini ile iştigal edildiği bir sırada, pekâlâ hatırlarınızdadır ki, Ferit Paşa buna mâni olmaya kalkıştı. Bu te-

1 Deyrizor. (Y.N.)

şebbüsleri memleket dahilinde kötüye yormaya uğraştı. İttihatçılıktır dedi. Bu isnat dahili ve harici kamuoyunda muvaffak olamadı. Bunu gördükten sonra yeni bir silah aradı. Bolşeviklik dedi. Resmi telgraflarında Bolşeviklerin Karadeniz'den takım takım Samsun, Trabzon ve dahile doğru yürüğünü, memleketi altüst ettiğini resmen yaydı. Bunlar da tesirli olamadı. Ferit Paşa ve kabinesi daha ileriye gittiler. Bazı yerlerde İslam ahaliyi aldatarak üzerimize sevk etmek, millet için, vatan için çalışanları imha etmek kastında bulundular. Tabii bunlarda da muvaffak olamadılar. Fakat nihayet millet Ferit Paşa'ya itimatsızlık göstermeye mecbur oldu. Kabine düşürüldü. Milli birlik sağlamlaştı.

Milli teşkilatın hasıl etmiş olduğu dahili ve harici vaziyet ile eski vaziyet arasında fevkalade farklar mevcuttur. Dahilen emniyet ve asayiş bakımından mukayese edilemeyecek değişiklikler vardır. Haricen yabancıların hakkımızda verdikleri ve verebilecekleri imha ve idam kararının pek yanlış olduğu artık bütün İtilaf devletlerince takdir olunmuş ve milli teşkilatın kıymet ve ehemmiyeti inkâr edilemez görülmüştür. İtilaf devletlerinden ihtimal bazısı henüz özel menfaatlarını temin etmek için milletten başka bir yerde dayanak noktası arıyor. Millet birlik ve azminde sebat ettikçe bu gibilerin de hakikati kabul edeceklerinde şüphe yoktur. Şimdi lazım olan, milletimizin sebatkârane bir surette azminde devam etmesi ve İstanbul'da yakında toplanacak mebuslarımızın kanun yapma vazifelerini hakkıyla yerine getirebilmesidir. Her halde millet hükümetin bekçisi olmak lazım gelir. Çünkü hükümetlerin icraatı olumsuz olup da millet itiraz etmez ve düşürmezse bütün kusur ve kabahatlere iştirak etmiş demektir. Ferit Paşa Paris'e gittiği zaman aldığı cevabi nota tamamen arz ettiğim mealdedir. Hakikaten şunun bunun oyuncağı olabilen milletler haklarını idrak etmemişler demektir. Ve böyle bir millet denetim altında bulundurulmaya müstahak olur.

Millet Ferit Paşa'yı düşürdükten sonra yerine gelen Ali Rıza Paşa milli emeller dairesinde milletle müştereken çalışmayı kabul etti. Ferit Paşa'nın düşmesiyle Ali Rıza Paşa'nın geçmesi meselesinde milletin alakası bittabi birinciyi düşürmededir. Bundan başka bir şey yapamazdı. Vekiller reisini bittabi Zatı Şahane seçer. Ve o da arkadaşlarını... Bu yeni kabineye eski kabineden bazı zevat dahil olmuştu. Bu sebeple Heyeti Temsiliye'miz tereddütte kaldı. Birtakım şartlar ileri sürmek mecburiyeti görüldü. Nihayet anlaşmaya varıldı. Hükümetle yapılan anlaşmada üç noktaya dayanılıyordu: Kuvayi Milliye'nin meşruiyetinin tasdiki, Milli Meclis'in toplanmasına kadar milletin mukadderatı hakkında kati ve son taahhütlerde bulunulmaması, Sulh Konferansı'nda milletin mukadderatını müdafaa edecek delegelerin eskisi gibi millet ve memleket menfaatlarını idrak etmemiş olanlardan seçilmemesi. Hükümet bu üç noktayı kabul etti. Ve teferruat üzerinde daha ziyade anlaşabilmek için Bahriye Nazırı Salih Paşa'yı gönderdi. Bahriye Nazırı Amasya'da Heye-

ti Temsiliye ile görüştü. Kendisi ile vuku bulan müzakerede ben de bulundum. (Göstererek) Bu Beyanname ve Nizamname'mizin her satırı beraber okundu. Tamamen fikir birliği hasıl oldu. Bu müzakereler esnasında diğer bir mühim meselenin söz konusu edilmesine lüzum görüldü. Milli Meclis'in toplanma mahalli! İstanbul'un bugün içinde bulunduğu acı şartlar içinde[1] Meclisi Mebusan'ın, milletvekillerinin vazifelerini tam bir serbesti ile yerine getirip getiremeyeceği düşünmeye değer görüldü. Bunun için Meclis'in hariçte toplanması düşünüldü. Salih Paşa'nın İstanbul'a dönmesinden sonra merkezi hükümet bu fikre iştirak etmedi. Bittabi bütün sakıncalarına rağmen İstanbul'da toplanması lazım geldi. Bununla beraber, Heyeti Temsiliye'ce sakıncalara karşı icap eden tedbirler alınmıştır.

Efendiler! Milli teşkilatımızın bugün takip ettiği gaye vatanın parçalanmaktan ve milletin esaretten kurtarılmasına yöneliktir. İnşallah yakın zamanda milli teşkilat bu gayenin elde edilmesiyle üstlendiği vatani vazifesini yerine getirecektir.

Fakat vazifesini tamamlamış sayılacak mıdır? Bence bundan sonra da pek mühim vatani ve milli vazifemiz vardır. Bunlar arasında olmak üzere, dahili ahvalimizi ıslah ile medeni milletler arasında faal bir uzuv olabileceğimizi fiilen ispat etmek lazımdır. Bu gayede muvaffak olmak için siyasi mesaiden ziyade toplumsal mesaiye ihtiyaç vardır. Milli teşkilatımızın böyle bir gaye için nasıl bir şekil alması lazım geleceğini şüphesiz milletimizin genel emelleri tayin ve tespit edecektir. Şimdilik Heyeti Temsiliye, mebusların tam bir emniyetle vazife yaptıkları tahakkuk edeceği güne kadar eskisi gibi vazifesine devam edecektir.

Efendiler! Ümit ederim ki, müsait bir barış yapılmasından sonra vaziyetimiz iyi idare edilirse, evvelki sınır dahilindeki vaziyetimizden daha iyi olur. Bu noktada bir fikir izah etmek istiyorum: Cemiyetimiz bakımından çizdiğimiz sınır haricinde kalan dindaşlarımızla, bu muhterem kardeşlerimizle aynı sınır dahilinde asırlardan beri vatandaşlık ettik. Bu kardeşlerimiz her tarafta, Suriye'de, Irak'ta, Yemen'de, Doğu'da kendi dahillerinde mevcudiyetlerinin muhafazası ve bağımsızlıklarının temini için mesai sarf ediyorlar. Bütün bu İslam parçalarının bağımsızlığa mazhar olmaları İslam âlemi için ne büyük bahtiyarlık olur. Bu hasıl olduğunda İslam âleminin vaziyetinin ne kadar sağlam olacağını şimdiden tasavvur etmekle pek büyük saadet hissediyorum. Uyanmış olduğuna şüphe kalmayan İslam âleminin muvaffakiyetini o kadar kuvvetli görüyorum ki, bu imanla hislerimi izah eylediğimden dolayı duyduğum vicdani zevk pek büyüktür. Fazla rahatsız etmek istemem, beni dinlemek lütfunda bulunduğunuzdan dolayı hassaten teşekkürlerimi arz ederim.

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1934 basımında yer alan "içinde" sözcüğü 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yoktur. (Y.N.)

Vesika: 221.

Kadıköy, 23/24.1.1920

20. Kolordu Kumandanlığı'na

Aceledir

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

C. 22.1.1920. Dün arz ettiğim uzunca şifrede lüzumlu tafsilatı verdim. Benim için Nezarette kalmak, kabinenin her türlü şahsi ve siyasi sakıncaları (m k c v m t a s y s d l)[1] kabul etmesiyle olurdu. Kabinenin istifası ise Meclisi Umumi içinde[2] bir panik halinde tecelli edecekti. Şimdi Milli Meclis'in bu hale karşı hareket tarzını beklemek zaruridir zannederim. Heyeti Temsiliye ile temasımızı Seryaver Salih Bey devam ettirecektir, Efendim. (Cemal)

Harbiye Seryaveri
Salih

Vesika: 222.

22.1.1920

Erzurum, Sıvas, Diyarbekir, Bandırma, Balıkesir, Konya'da
Kolordu Kumandanlıklarına
Edirne Mevkii Müstahkem Kumandanı'na
Refet Bey'e, Kenan Bey'e,
Bursa'da 56. Fırka Kumandanı Bekir Sami Bey'e

İngilizler hükümete verdikleri bir notada, Harbiye Nazırı Cemal Paşa ile Cevat Paşa'nın vazifeden çekilmesini talep etmişlerdir. İstanbul'a verdiğimiz cevapta çekilmek için acele etmemelerini ve İngilizlerin notasını aynen bize yazmalarını bildirdik. İngilizlerin bu talebi, ya Milli Meclis'e tahakküm ederek memleketi eskisi gibi kendilerine itaatkâr vasıtalar ile idare etmenin mümkün olup olmadığını keşif mahiyetindedir, yahut memleket idaresini ellerine almak için milletin muhtemel olan mukavemetini kırmayı da göze aldırmanın, yani kati bir hareketin başlangıcıdır. Her iki halde de İngilizlerin talebine boyun eğmek onların işini kolaylaştırmaktan başka netice vermez.

1 Çözülmemiş şifre olmalı. (Y.N.)
2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1934 basımında "için de" şeklinde. (Y.N.)

Harbiye Nazırı'nın çekilmemesini ve İngilizlerin zorla kaldırmalarını dahi göze aldırmasını teklif etmek görüşündeyiz. Daha kati karar verecek kadar malumat alınmadı.[1] Hemen görüşünüzü bildirmenizi rica ederim.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 223.

Şifre
Gayet aceledir
Zata mahsustur

22 Kânunusani [Ocak] 1920

10. Kafkas Fırkası Kumandanlığı'na

Hemen Rauf Bey'i bularak vaziyeti beraber ve emniyet dahilinde takip etmenizi rica ederiz. İngilizlerin talebini yerine getirmek katiyen caiz değildir. Buraca o bakımdan seri tedbirlere girişildi. İstanbul'daki telgraf haberleşmelerini emniyet altına almanız lazımdır.

Mustafa Kemal

Vesika: 224.

Şifre
Zata mahsus ve gayet aceledir

Ankara, 23 Kânunusani [Ocak] 1920

10. Kafkas Fırkası Kumandanlığı'na

Rauf Bey'e verilecektir:

Sadrazam Paşa Hazretleri'nden bugün iki telgraf aldık. Birincisi, müzakereden sonra bildirilecektir; ikincisi, Vâsıf Bey çağrılarak nota gösterilmiştir. O da size izahat verecek, mealindedir. Hadiseden yalnız bir devletin özel teşebbüsü gibi ansızın haberdar olunca ulaşımın kesilmesi ihtimaline karşı dün doğrudan doğruya Babıâli ile temasa gelmiştik. Bizim müracaatımızın bir müdahale şeklinde anlaşılmasına karşı daha dün kâfi izahat verdik. Fakat Meclisi Mebusan'ın çalışmasına bir mâni bulunmadığı anlaşılmakta olduğundan, Sadaret makamına tekrar cevap vermek suretiyle haberleşmeyi devam ettirmeye-

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "alınmadı" sözcüğü 1934 basımında "alınamadı" şeklinde. Aynı sözcük *İstiklâl Harbimiz*'de "alınmadı" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.449. (Y.N.)

rek görüşlerimizi yalnız Mebusan grubuna bildiriyoruz. Harbiye Nazırı'nın ayrılması bir emrivaki olmakla beraber, vakanın ehemmiyeti bakidir. Birinci nokta; üç devlet temsilcileri bir nota ile hükümetimizi istedikleri gibi kurmak yolunu tutmuş oluyorlar. Yarın, Meclis'in itimat edeceği diğer bir hükümete de aynı suretle muamele etmelerine misal hazırlanmıştır. İkinci nokta; Harbiye Nazırı, Kuvayi Milliye'ye yardım hususunda birtakım taahhütler üstlenmiş idi. Bu taahhütlerin bugün ne şekle girmiş olduğu malum değildir. Bu ikinci noktanın süratle halli lazımdır. Bununla beraber, birinci noktanın tamiri daha ziyade mühim bir meseledir. Bu hadise bu şeklinde diğer mağlup devletlere vaki olmamıştır. Dolayısıyla hükümet hadiseyi diğer mağlup devletlere yapıldığı şekle döndürünceye kadar uğraşmak vazifesinde idi ki, bu vazifeyi yerine getirmemiştir. Paris Konferansı'nı haberdar ederek bütün dünyanın malumatı altında bir teşebbüs karşısında bulunmak lazım idi. Devletlerin bir nota vererek ve bir mukavemete uğramayarak belki de gizlice bir teşebbüse girişmeleri ve hükümetin de milleti ve matbuatı haberdar etmeyerek ve bütün bir kabine meselesi yapmayarak hareket etmesi,[1] milletin bağımsızlığını zedelediği kanaatindeyiz. Emrivaki değişmese dahi hadiseyi kapatmayarak, bir daha tekerrürüne mâni olacak derecede dağdağa yapmak elzemdir. Meclisi Mebusan'da, kabineyi çağırıp milletin bağımsızlığını muhafaza edemediğinden dolayı alenen düşürmek kâfi olup olmadığını düşünmenizi ve bildirmenizi rica ederiz. Hadiseyi gerek buradaki arkadaşlar gerek hariçteki kolordu kumandanları asabiyet ve ehemmiyet ile görmekte olduklarını bildirmektedirler.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 225.

Şifre 23.1.1920

10. Kafkas Fırkası Kumandanı Kemalettin Sami Bey'e

Rauf Bey'e:

Harbiye Nazırı ve Erkânıharbiye Reisi'nin çekilmesi üzerine cereyan eden haberleşmeleri görmüşsünüzdür. Cemal Paşa verdiği malumatta yalnız İngilizlerin talebini zikretmiş iken, Sadrazam Hazretleri mükerrer ve üç devlet tarafından müşterek ültimatom verildiğini bildirmişlerdir. Bu halde dahi kabi-

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "hareket etmesi" sözcükleri, *Nutuk*'taki telgraf özetinde "mutavaat göstermesi" (boyun eğmesi) şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*. c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.277. (Y.N.)

nenin talebe boyun eğerek arkadaşlarını feda etmesinin milli haysiyete tecavüz mahiyetinde bulunduğu aşikârdır. Gerçi İtilafçıların mesela Macaristan'da hükümet düşürülmesiyle, daha evvel Almanya'da hükümet üyelerinin değiştirilmesiyle alakalı teşebbüsleri olmuştur. Bizim aleyhimize olan teşebbüsün de bu vadiye dökülmesi icap eder idi. Yani hükümet mukavemet ederek, Sulh Konferansı'nı, bütün cihana karşı, milli harekâttan dolayı Türk hükümetinin düşürülmesine karar verdiğini ilana mecbur etmeli idi. Temsilcilerin veya devletlerinin tek tek veya topluca fakat gizli olarak aleyhimizde yapmayacakları yoktur. Bizim mesleğimiz ise, bize yapacakları en ufak bir ilişmenin bütün dünyada en büyük dağdağaları davet edeceğine onları ikna etmektir. Kabinenin bu açık yönleri asla düşünmeyerek, kendinden önceki kabineler gibi, milli bağımsızlıktan sükûnetle fedakârlık etmesi, şahsi sağlamlık itibariyle zaafını, idrak ve kavrayış itibariyle asla dayanmaya değer[1] olmadığını bir daha açıkça ispat etmiştir. Bu kadar muğlak meseleleri karakter ve fikir bakımından bu mertebe zayıf zevat ile idare etmeye çalışmak artık mümkün değildir. Dolayısıyla, kabinenin bütünüyle ve Milli Meclis'te son hadise bir mesele yapılarak itimatsızlık ile düşürülmesi lazımdır. Yeni hükümeti milletin genel itimadına dayanarak İzzet Paşa üstlenebilirler. Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin barış esaslarının, onun fikirleriyle uyuşabileceği İsmet Bey'le konuşmalarımızdan anlaşılmaktadır. Bittabi Müdafaai Hukuk Heyeti için Harbiye, Dahiliye ve Hariciye nazırları pek mühimdirler. Harbiye'de Cemal Paşa'nın bırakılması artık söz konusu olamaz. Diğer bir zatın her halde tamamen güven verici ve şimdiye kadar olduğundan daha açık ve metin olması lazımdır. Daha rütbelilerden bir münasibi bulunamazsa İsmet Bey'in nezaretini de memnuniyetle karşılarız. İzzet Paşa Hazretleri'nin hükümeti yolunda ciddiyetle, tam bir katiyetle çalışılmasını rica ederiz. Bütün kolordu kumandanları vaziyeti heyecan ile takip ediyorlar ve Harbiye Nazırı'nın çekilmesini milletin bağımsızlığını ihlal eden ve şiddetle mukabeleyi lüzumlu kılan bir mahiyette görmüşlerdir. Cevabınızı bekliyoruz.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

1 "Dayanmaya değer" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "şayanı istinat" sözcükleri, *Nutuk*'taki telgraf özetinde "şayanı itimat" (güvenilir) şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.278. (Y.N.)

Vesika: 226a.

Şifre
Gayet acele ve zata mahsustur

Ankara, 22 Kânunusani [Ocak] 1920

Konya'da 12. Kolordu Kumandanlığı'na
Sıvas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı'na

İngilizler Dersaadet'te tecavüzleri artırarak nazır veya mebuslardan bazılarını ve bilhassa Rauf Bey'i tutuklarlarsa, karşılık olarak Anadolu'da bulunan İngiliz subayları tutuklanacaktır. Buna göre icabında mıntıkanızdaki İngiliz subaylarını tutuklayabilmek için şimdiden tedbirler alınmasını rica eylerim.

Mustafa Kemal

Vesika: 226b.

Şifre
Gayet acele ve zata mahsustur

Ankara, 22 Kânunusani [Ocak] 1920

15. Kolordu Kumadanlığı'na

İngilizler Dersaadet'te tecavüzü artırarak nazır veya mebuslardan bazı zevatı ve bilhassa Rauf Bey'i tutuklarlarsa, karşılık olarak Anadolu'da bulunan İngiliz subayları tutuklanacaktır. Dolayısıyla Erzurum'da bulunan *Ravlinson*'u[1] kaçırmamak için şimdiden tedbirler alınmasını rica ederim.

Mustafa Kemal

Vesika: 227.

Aceledir

Harbiye, 24.1.1920

Ankara 20. Kolordu Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

Meclis'te grup: Karar doğrultusunda olacaktır. Resmen müzakerelere ancak dört beş güne kadar başlanacaktır. O zaman mevcut mesele sebebiyle kabine çekilecektir. O müddet zarfında vaziyetin emniyeti için kabinenin yerin-

1 Rawlinson. (Y.N.)

de kalması lazımdır. Henüz vâkıf olduğumuz haberleşmeleriniz uygun olmakla beraber, buradan son vaziyet arz edilmedikçe irtibat kesilerek harekâta başlanmaması lüzumu zatı devletlerince de takdir buyurulacağı kanaatindeyiz. Bugün sizden müdahale edilmemesine dair cevap alırsak, siyasetin fayda vereceğini söyleyen Sadrazam ile görüşeceğiz. Kati bir lisan ile kendisine mesuliyetin derecesini ve tehlikeyi izah edeceğiz. Bu suretle sizin bildiriminizi tasvip etmekle beraber, birkaç gün için kendisini oyalamaya çalışacağız. Ancak Meclis resmen açılmış ve Heyeti Temsiliye namına telgrafla işlerin kendilerine bırakılmış olduğu mebuslara bildirilmiş olduğundan, ileride emirlerinizin âcizlerinize tebliğini ve tarafınızdan, görüşlerinizin her makam nezdinde hakkıyla müdafaa edileceğine itimat buyurulmasını rica ve hürmetler arz eyleriz. (Vâsıf, Rauf, Bekir Sami)

Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı
Şevket

Vesika: 228a.

Şifre 25.1.1920

Rauf Bey'e

Harbiye Nazırı meselesinde hükümete müracaat yine Harbiye Nazırı tarafından eksik verilen malumat üzerine mebusların dahi ne vaziyete girecekleri malum olmadan vuku bulmuş idi. Mebuslar için emniyet bulunduğu anlaşılır anlaşılmaz Babıâli'ye müracaattan vazgeçilmiş ve keyfiyet size de bildirilmiştir. Bütün görüşlerimizin tatbik ve icrasına sizin aracılığınız tabiidir.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 228b.

25.1.1920

Kolordulara
Malum Olan Adreslere

Harbiye Nazırı'nın ve Erkânıharbiyei Umumiye Reisi'nin çekilmesi mese-

lesini mebuslar takibe başlamış olduklarından, Heyetimiz tarafından artık teşebbüsler yapılmamaktadır. Malumat aldıkça bildireceğiz.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 229.

Beşiktaş, 24.1.1920

Ankara'da 20. Kolordu Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

Buradaki İtalya siyasi temsilcisi, çok namuslu ve doğru sözlü bir Türk dostudur. Bu zat, gayet samimi ve tesirli bir suretle aşağıdaki sözleri söyledi: "Hükümete müşterek bir nota verdik. Bu nota Asyayi Suğra[1] Müttefik Orduları Başkumandanı General *Milen*'in[2] ültimatomu üzerinedir. Eğer Harbiye Nazırı ile Cevat Paşa istifa etmemiş olsalardı, İngilizler Harbiye Nezareti'ni işgal edeceklerdi. Fransızlar ile biz garip bir vaziyet karşısında kaldık. İngilizler Sulh Konferansı ile bir iş göremediklerini görünce İstanbul'da bir iş görmek ve bir emrivaki yapmak istiyorlar. Kuvayi Milliye'nin gösterdiği sükûnet ve metanet, İngilizleri çıldırtıyor. Siz hazırlık görebilirseniz belki büyük işler de görebilirsiniz. Fakat siz bu neticeye kadar ezilirsiniz. Bana itimat edin. Sabır ve metanetinizi muhafaza edin. On, on beş gün zarfında İtalya ve Fransa hükümetleri gayet açık bir vaziyet alacaklardır. İngilizlere şu sırada hiçbir fırsat vermemek, bu garezkâr millete karşı yapacağımız en büyük darbedir. Hakaret varsa, ondan siz değil, hakaret edenler utansın. Yaşamak azmini ruhlarında taşıyanlar hakaret altında taşarak intiharı değil, münasip zamanda hasmına vereceği darbenin şiddetini artırmak için fırsat beklerler. Bunlar son bocalamalarıdır.[3] Onlar sizin sabır ve metanetinizi yıkmak için belki daha delilik yapacaklardır. Eğer onlar daha fazla bir şey yapmazlar ise sizler de on, on beş gün daha beklemekle bir ziyan etmezsiniz. Siz yine hazır olmaya çalışın. Fakat zinhar delilik yapmayın. Şu sırada İngilizlerin aksine gitmeyin." Bu ifadelerin samimiyetine şüphe etmiyoruz. Zira, ellerinde kati bir talimat yok. Sürat ve şiddetle talimat talep ettiler. Bekliyorlar. Selânik'ten beri yekdiğerine büyük

1 Küçük Asya. (Y.N.)
2 General Milne. (Y.N.)
3 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1934 basımında yer alan "bocalamalarıdır" sözcüğü, 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında "bocalamalardır" şeklinde. (Y.N.)

bir samimiyetle bağlı bulunan İtalya siyasi temsilcisi ile Kaymakam Edip Bey arasındaki bu görüşmenin özeti, ehemmiyetinden dolayı yukarıda arz olunur.

Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı
Şevket

Vesika: 230a.

Beşiktaş, 28.1.1920

20. Kolordu Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

Bugüne kadar mebuslarla icra eylediğimiz temaslardan çıkan netice, zatı devletlerinin her ihtimale karşı hariçte Kuvayi Milliye'nin başında kalmaları noktasında toplanıyor. Meclisi Mebusan riyaseti hususunda vaki olan propagandalarımızdan da anladığımıza göre, İstanbul'a gelmek caiz görülmediğinden, reis olursanız gayri tabii bir vaziyet hasıl olacağı, Milli Meclis'in hakikatte hariçte imiş gibi bir tesir yapacağı, Heyeti Temsiliye'nin hakiki etken bulunduğu fikrinin hasıl olması sakıncalarını ileri sürüyorlar. Öyle anlıyoruz ki, bize taraftar bulunanlar da sırf bu bakımdan düşünerek oy vermekten kaçınacaklardır. Böyle uğursuz bir neticenin milli birlik üzerine yapacağı tesiri arz etmeye lüzum yoktur. Bu sebeple biz pek büyük sakınca doğuracak olan bu hususu ileri sürmekten vazgeçiyoruz. Bu konudaki emirlerinizi istirham eyleriz. Sağlam haberlere göre, eski sadrazam Tevfik Paşa'ya İngilizler "Milli Meclis'i toplamamalı idiniz" demişlermiş. Aralarında[1] Kanunu Esasi icabınca buna mecburiyet olduğunu bildirmiş. Fakat "Meclis, İtilaf devletleri aleyhine galeyan ederse ne yaparsınız" demişler. O dahi "fesih ve tadil,[2] Padişah'ın haklarındandır" demiştir. (Rauf)

Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı
Şevket

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 ve 1934 basımlarında yer alan "Aralarında" sözcüğü, 1973 (Türk Devrim Tarihi Enstitüsü) basımı ve *Rauf Orbay'ın Hatıraları*'nda "O da onlara" şeklinde. Bkz. *Rauf Orbay'ın Hatıraları (1914-1945)*, Temel Yayınları, Ekim 2005, İstanbul, s.253. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 ve 1934 basımlarında "tadil" (değiştirme) şeklinde. Doğrusu "tatil" (durdurma) olabilir. (Y.N.)

Vesika: 230b.

Şifre çözümü Deraliye, 1.2.1920

Ankara 20. Kolordu Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

Riyaset divanı meselesi özel, gizli bir toplantıda tekrar söz konusu oldu. O vakit Şeref Bey, zatıâlilerinin seçilmesi faydalarından bahsetti. Müzakereler neticesinde genel kurul fikrinin zatı devletlerine son derece hürmetkâr olduğu ve riyasetin bile yüksek mevkiinize göre küçük kalacağına hükmeyledikleri görüldü. Seçim hususunda oyların bölüneceği, tekrar katiyetle anlaşıldığından, milletin başında, Milli Meclis'e gözcü olarak kalmayı zaten tercih buyurdukları tarafımızdan söylenerek alkışlarla hakkı samilerinde samimane tezahürata şahit olundu. Gencl toplantıda Reşat Hikmet Bey birinci reis ve Hüseyin Kâzım Bey birinci ve Hoca Abdülâziz Mecdi Efendi ikinci reis vekili seçildi. (Rauf)

Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı
Miralay
Şevket

Vesika: 231.

29/30.1.1920

Rauf Bey'e:

Riyaset meselesinde mebusların beğendiklerini yapmaya hakları tabiidir. Keza benim riyasetimi söz konusu ederek muvaffak olamamak Kuvayi Milliye'nin zaafını ima edebileceğinden, muvaffakiyet temin edilmedikçe hiç teşebbüs etmemek evladır. Ortaya konulan sakıncalar evvelce etraflıca düşünülen şeylerdir. Reisin mutlaka İstanbul'da bulunması lüzumlu görülürse seçimden sonra benim riyasetten istifa etmekliğim mümkündür.[1] Benim riyasetimi söz konusu eden sebepler, Kuvayi Milliye'nin millet tarafından kabul edildiğini teyit etmek, Meclis fesholunduğu halde riyasete ait vazifeleri emniyetle yapmak, hayatımızla bağdaşmaz bir barış teklifi karşısında milli ayaklanma yapılırsa riyaset vaziyetiyle milletin maddi ve manevi bütün kuvvetlerini müdafaaya yöneltmek düşünceleri idi. Değerlendirmenizden, milli müdafaayla

1 "Mümkündür" sözcüğünün aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "kabildir" sözcüğü, 1934 basımında "kabildi" şeklinde. (Y.N.)

alakalı bu sebeplerin, bugün İstanbul muhitinde ihmal edilebilir sayıldığı anlaşılıyor. Halbuki nazırların zorla düşürülmesi, mebusların tutuklanması vesaire gibi ahvalden, Kuvayi Milliye aleyhtarlığı, Meclis'in feshi ihtimali ve milli müdafaaya teşebbüs zamanının yakın olduğunu zannediyoruz. Eğer görüşte isabet etmemekten milli müdafaada bugün ve gelecekte noksan hasıl olursa, mesuliyet hata edenlere ait olur. Şahsen benim bu hususta rahat olduğumu temine hacet yoktur zannındayım.

Mustafa Kemal

Vesika: 232.

Beşiktaş, 27.1.1920

20. Kolordu Kumandanlığı'na

C. 27.1.1920 iki şifreye:

Heyeti Temsiliye'ye: Hadise hakkındaki görüşlerinizde tamamen müştereki̇z. Kabine başta bütünüyle istifayı düşünmüş, fakat Meclis'te bir çoğunluk grubu belirip de bunun itimadına dayalı bir vaziyet hasıl olmasından evvel çekilmeyi memlekette anarşi olur korkusuyla yapmamıştır. Meclis'in bugünkü vaziyeti ise, değil bu kadar nazik bir meseleyi, hatta bir grup için insanüstü müşkülat ve mesai ile çalışıyoruz. Geldiğimiz günden beri bir Ahdi Milli[1] toplantısı karşısında bulunduk. Buradaki mebuslar, bütün milletin müştereken Maraş havalisine dair Meclis'e gelen[2] telgrafları bile genel kurulda okumaya müsait değildir. Çünkü henüz grup yoktur. Riyaset divanı seçimi yapılmamıştır. Olduğu gibi bizim esasları benimsemeye azın azı olsun bir kısmın muhalif çıkacaklarını hissettikleri için Milli Meclis'in tamamının kabul edebileceği esasları kaleme almışlar ve bunu imza altına alarak bir mukavele (pakt) şekline sokmuşlardır. Toplantı hususunun tamamında bizim formülü teklif ederek işi yeniden encümene havale suretiyle ve bizim de iştirakimizle arzumuz dahilinde bir formül yaptık. Bir taraftan da grup için uğraşıyoruz. Harbiye Nazırı meselesinin Meclis'çe nazarı dikkate alınmasını hükümet de münasip görüyor. (...)[3] ler 10 Şubat'ta açılacak (...)[3] Mebusan toplantısına kadar (...)[3] lere bir emrivaki yaptırmamak için (...)[3] lere uysalca davranmak-

1 Misakı Milli. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "gelen" sözcüğü, *Nutuk*'taki telgraf özetinde "gönderdiği" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.280. (Y.N.)

3 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada parantez içinde üç nokta vardır. (Y.N.)

lığımızı tavsiye ediyorlar. Aksi takdirde (...)[1] hükümeti için emrivakinin bir şeref ve haysiyet meselesi olacağı dolayısıyla Meclisi Mebusanlarının onu kabulde zaruret görebileceği tehlikesinin mevcut olduğunu söylüyorlar. Harbiye Nezareti'ne Kavaklı Fevzi Paşa'nın tayini hükümetçe kararlaştırılmıştır. Taahhütler meselesini bu zatla halledeceğiz. Toplanacak yer şöyle dursun henüz başımızı sokacak bir dam altı bulamadığımızın ve İstanbul'un vaziyet ve vesaitsizliğinin ve en buhranlı bir zaman içinde çalışmak mecburiyetinde bulunduğumuzun muhterem arkadaşlarca nazarı dikkate alınmasını hassaten istirham eyler ve müşterek mesaimizde Cenabı Hakk'ın inayet ve yardımlarını niyaz eyleriz. (Rauf)

Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı
Şevket

Vesika: 233.

Şifre çözümü
Gayet aceledir

Beşiktaş, 6.2.1920

Ankara 20. Kolordu Kumandan Vekili Mahmut Beyefendi'ye

1. Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne: Dün akşam Salih Paşa ile görüştüm. Kabine hakkında riyaset makamında gizlice icra edilen fikir alışverişinden kabinenin haberdar olduğunu anladım. Yalnız zatı devletlerine bildirdiğimiz isimlerden de malumatları var. İçimizden birisinin söylediği anlaşılıyor. Salih Paşa'nın bildirdiğine göre, Sadrazam, kabinesinde hiçbir değişiklik yapmadan Meclis huzuruna gelecek ve kayıtsız şartsız itimat talep eyleyecektir. Mükerrer istirhamlarımıza rağmen Fevzi Paşa'nın Harbiye Nazırı yapılmaması bu fikri teyit etmektedir. Dün öğleden sonra eski Harbiye Nazırı Cemal Paşa da Sadrazam'ın arkadaşlarına söz vermiş olması bakımından itimat oyu almadan tasfiye yapamayacağını ve fakat itimat aldıktan üç gün sonra istifa ederek yeni kabinesini teşkil edeceğini söylemişti. Kendisine Reşat Hikmet Bey'e söylemesini bildirdik ve fakat bu şekilde itimat alacağını hissettirdik. Halbuki Salih Paşa böyle bir tasfiyeye de taraftar olmadığını, yalnız Evkaf ve Nafıa Nezaretlerinde bir değişiklik yapabileceğini, Dahiliye Nazırı'nın muhakkak kabinede kalacağını söyledi. Bugün özel toplantı ile kabine hakkında fikir alışverişi yapılacağından, hem bunun neticesini hem de reisin fikir ve kanaatini ayrıca arz edeceğiz.

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada parantez içinde üç nokta vardır. (Y.N.)

2. Zatı devletleri hakkında vaki gayri kanuni muamelelerin düzeltilmesine dair teşebbüsler neticelenmiştir. İstifanızın kabulü suretiyle kovulma muamelesinin gayri kanuni olması sebebiyle düzeltilmesi hakkında irade çıkmıştır. Yalnız kabine bunu *Takvimi Vekayi*[1] ile yayımlamayı İngilizlere karşı siyasete aykırı görüyormuş. Sadrazam Paşa şifre ile zatı devletlerine bu konuda tebligatta bulunacaktır. Bunun şimdilik alenen yayımlanmasından vazgeçilmesi için sizden istirhamlarda bulunuyorlar.

3. Akbaş'tan alınan cephane de Denikin ordusu için İngilizler tarafından toplanan ve hazırlanan cephane imiş. Tarafımızdan el konulması, Bolşeviklerle birlikte hareket etmekte olduğumuz fikrini İngilizlere vermiş. Bandırma yoluyla sevk olunacağını haber aldıklarından Bandırma'ya bir askeri müfreze göndermişlerdir. Bu konudaki emrinizi Salih Paşa'ya söyledim. İleride vaki olacak muameleye karşı bu işgalin şiddetle protesto edilmesine kabine nezdinde aracılık edecektir.

4. Yunanlıların İzmir'deki kuvvetlerini üç kolorduya çıkarmakta oldukları haber alınmıştır, Efendim. (Rauf)

Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı
Şevket

Vesika: 234.

7 Şubat 1920

C. 6.2.1920 şifreye:
Rauf Bey'e:

Kabine meselesinde gözlemlerimiz şöyledir: İtilaf devletleri ile malum mahfiller mevcut hükümetin tutulmasını lüzumlu görüyorlar. Böyle tereddütlü, evhamlı ve millet kamuoyunu korku ve endişe içinde tutarak milli hazırlıklara devamlı ve inatla mukavemet eden bir hükümet İtilaf devletlerinin muhtaç oldukları zamanı en iyi temin eder. Malum mahfillere gelince, onlar, milli mukavemeti içinden yıkacak bir kabiliyeti tecrübeyle bu hükümette bulmuşlardır. Mebuslar, İstanbul'un dahili ve harici tesirleriyle barışa yönelik olan gayeyi ihmal ederek kulluk, ikbal, haset, vehim vs. gibi etkenlerle ayrılığa düşmüşlerdir. Bizim grubumuz bu müşkülat arasında mümkün olduğu kadar çok mebustan meydana gelen bir çoğunluk temin edebilmek için kendi tasavvurlarından ve inançlarından devamlı fedakârlık yapmış ve uysal olmak sevdasıyla hükümet ve malum mahfiller nezdindeki tesirlerini tamamen kaybetmiştir. Cemal Paşa, Dahiliye Nazırı'nın istifasını Sadrazam tarafından

1 Osmanlı Devleti'nin resmi gazetesi. (Y.N.)

defalarca temin etmiş iken, bugün sert bir ret vaziyeti almaya cesaret bulmuşlardır. Dolayısıyla şirazeyi bozmamak kaygısıyla devam edilirse, bizim mebus grubumuzun gayri milli emellere ve türlü türlü ihtiraslara vasıta olmaktan başka bir tesir yapamayacağı ve milli meseleler söz konusu olduğu zaman dahi bu meseleler aleyhine kararlar alınmasına mâni olamayacağı tahakkuk etmiştir. Bu hale karşı tedbir budur: Mümkün olduğu kadar çok üye toplamak hevesini tamamen reddetmek ve prensiplerimize tamamen sadık arkadaşlardan meydana gelen bir heyetle yetinmek lazımdır. Bu heyet eğer azınlık halinde kalırsa bunu da göze aldırmalıyız. Çünkü sakıncası uysallıktan azdır. Böyle bir azınlığa dayanarak hiçbir tasfiyeye razı olmayarak hükümeti kayıtsız şartsız düşürmek lazımdır. Kati mücadele vaziyeti şimdi alınırsa karşı tarafın boyun eğeceği muhakkaktır. Uysallığa devam edilirse, sonradan itiraz edilse de hiçbir tesiri olmayacağı şüphesizdir. Kararınızı acilen bildiriniz. Teferruat olarak şunu da söyleyelim ki, Harbiye Nezareti için Fevzi Paşa elbette Çürüksulu'ya[1] tercih edilir. Bizce Cemal Paşa'nın ayrılması bir mesele değildir. En ziyade Fevzi Paşa ile çalışabiliriz kanaatindeyiz.

Hükümet Bandırma'nın işgaline karşı protestodan daha fazla şeyleri şimdiye kadar yapmış bulunmalı idi. Bu meselenin şiddetle takip edilmesini rica ederiz.

Mustafa Kemal

Vesika: 235.

9 Şubat 1920

Değiştirilmiş Ali Rıza Paşa Kabinesinin Beyannamesi

Mesai arkadaşlarımla beraber hükümet mesuliyetini üstlendiğim zaman memleketin ne halde bulunduğu hepimizin malumudur. **O esnada hükümet seçimlere hemen başlanarak Meclisi Mebusan'ın süratle toplanmasının temini ve merkezi hükümet ile Anadolu arasında ortaya çıkıp haberleşmelerin kesilmesi derecesine varan anlaşmazlığın giderilmesi gibi mühim vazifeler karşısında bulunuyordu. Bu vazifelerin yerine getirilmesi için sebatla gayretler sarf olunarak merkezle Anadolu'nun yazışma** ve haberleşmeleri yeniden başlatıldığı gibi hamt olsun yüce Meclis'inizin burada toplanması dahi nasip olmuştur. Bundan böyle milli iradenin yüce Meclis'inizde tecellisi hasebiyle artık **meşrutiyet kanunlarına tamamen uygun harekete hiçbir mâni tasavvur olunamaz.** Hükümet tarafından evvelce yayımlanan beyanname-

1 Çürüksulu Mahmut Paşa. (Y.N.)

de açıklanan maksatlar ki, siyasi zümrelere karşı tarafsızlıktan ayrılmamak, mevcut kanun hükümlerine tamamıyla riayetkâr olarak cins ve mezhep ayırmaksızın herkesin kanunen saklı olan haklarını dokunulmaz tutmak, sükûn ve asayişi bozulmaktan korumak ve idarenin nizamını mümkün olduğu kadar temin için bütün kuvvetimizi sarf eylemek, aziz vatanımızın saadet ve selameti etrafında bütün milli his ve eğilimleri toplayabilmek, yapılmasını beklediğimiz barışın şartlarını tanzim edecek olan Meclis'te saltanat ve millet ve hükümet tek yürek ve tek yön olarak temsil edilmektir. İşte Efendiler, emellere düstur alınan şu maksatlara daima sadık kalınmıştır. **Bunca müşkülat içinde vaki mesaiden hasıl olan muvaffakiyetlerin derecesini yüce takdirlerinize havale ederim.**

Devlet idaresinin ıslaha muhtaç olduğu, herkesin üzerinde anlaştığı bir hakikattir. Bir asra yakın bir müddetten beri zaman zaman devletçe tasavvur olunan ıslahatın tamamen tatbiki ve semerelerinin hakkıyla alınması nasip olamamıştır. Bunun dahili ve harici birçok illetleri ve sebepleri vardır. Bu bakımdan hükümetçe tatbik ve teşebbüs tarzını değiştirmek ve bu konuda **yeni kanun ve esaslar konulmak** mecburi görülmüştür. Vilayetlerin idaresinde büyük ölçüde **salahiyetlerin genişletilmesi** usulü tercih olunmak ve bu usul icabınca genel meclislerin salahiyetini genişletmek ve mahalli hizmetleri onların üzerine ihale etmek ve vermek, nahiyeler teşkilatını bir an evvel icra mevkiine koymakla idarenin en küçük kısmı olan nahiyeyi medeni memleketlerde yürürlükte olan usullere uygun olarak bir birim şekline koyarak ona göre **hukuki ve idari icaplarını tayin etmek, azınlıkların haklarını** teminen genel meclislerde ve belediyede nispi temsil kaidesine başvurulmak, kanunlar ve nizamlar ne kadar mükemmel olursa olsun tamamıyla ve hakkıyla tatbik olunmadıkça umulan ve beklenen semerelerin elde edilemeyeceği tahakkuk etmiş bir keyfiyet olmakla, adliye ve maliye ve nafıa ve inzibat işlerinde ve hatta mülki idarede kanunların tamamen tatbikini teftiş ve temin eylemek üzere **yabancı mütehassıslara müracaatla onlara teftiş hususunda kâfi salahiyet vermek; işte kastettiğimiz ıslahatın esasları bunlardır.** Bu esasların tatbik ve icrası kararlaştığı takdirde lazım gelen kanun tasarılarının yüce Meclis'inize takdimi tabiidir.

Harici işlere gelince: Tarafımızdan ve İtilaf devletleri tarafından imza olunan **Mütareke mukavelenamesi hükümleri her tarafça** riayet edilmesi lüzumlu bir milletlerarası vesika olduğundan, ihtiva ettiği hükümlerden ayrılınmaması, hükümeti seniyece lüzumlu görülmekte ve fakat Mütareke günlerinin sürüp gitmesinden doğan kararsızlık memleket dahilinde tereddütleri artırarak kalp sükûnunun ve tabii halin dönmesine mâni olmaktadır. İzmir'in ve havalisinin Yunanlılar tarafından ansızın işgali gibi elim hadiselerin tepkileri memleketi baştan başa heyecana vermekte ve vatanperverlik damarlarını tahrik etmekte gecikmemiştir. Bu galeyan ve karışıklık haline son verecek, an-

cak kati barıştır. Davet **olunacağımız konferans huzurunda Vilson[1] prensipleri dairesinde açık ve meşru haklarımızın muhafazasına tam bir kuvvetle çalışılacaktır.** Ümit ederiz ki, adalet kaideleri hakkımızda çiğnenmeyerek milli emellerimiz hasıl olur.

Senelerden beri mevcut olan mali sıkıntı muhtelif sebeplerden ötürü Mütareke'nin başlangıcından itibaren her vakitkinden müşkül bir devreye girmiş ve bununla beraber barışın yapılmasıyla mali meselelerin çözüm şekli tayin ve devamlı bir hal tesis olununcaya kadar her türlü müşkülata rağmen devletin zaruri masraflarının karşılanmasının devam ettirilmesi hükümlerinin temini elzem bulunmuştur.

Dolayısıyla bir taraftan tasarrufa ve faydasız masrafların mümkün mertebe hafifletilmesine itina olunmakla beraber, diğer taraftan vaktin tahammül ve müsaadesi derecesinde gelirleri artırmak çaresine de başvurulması zaruridir.

Vaziyetimizin vahameti, maruz kaldığımız **müşkülatın çokluğu** ve sizlerin ve bizim vazifelerimizin ağırlığı tarife muhtaç değildir. Ancak azim ve basiretin zoru kolaya döndüreceğine tam kanaatimiz vardır. Adaletin değişmez kanunlarına dayandıkça Allah'ın yardımının bizimle beraber olacağına şüphemiz yoktur.

Vesika: 236.

Harbiye, 19.2.1920

Ankara'da 20. Kolordu Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

Bugün Sadrazam, Dahiliye Nazırı, Bahriye Nazırı, Felâhı Vatan İttifakı toplantısına geldiler. Sadrazam, Kuvayi Milliye'nin ikinci bir hükümet şeklinde görünmemesi, hükümet icraatına karışmaması ve Maraş taraflarındaki harekâtın daha ilerilere uzatılmayarak durdurulması ile intizam ve asayişin temini lüzumunun siyaseten faydalı olacağını söyledi. Vali ve Kumandan'ın Ankara'ya tekrar gönderileceğini ilaveten bildirdi. Kuvayi Milliye'nin vaziyeti, hükümetten beklenilen hareket tarzı ve Dahiliye Nezareti'nin takip etmesi lazım olan tarz hakkında kendilerine tafsilat verildi. Ne yazık ki Sadrazam vaziyeti idrak edecek bir mahiyette görülmediği gibi, Dahiliye Nazırı da ruhen milli teşkilat ile beraber olduğunu ve bu gayede çalışacağını, fakat icraat serbestisine müdahale olunmamasını söylemekle beraber, polis müdürü ve jandarma kumandanlarının değiştirilmesine dair hiçbir kudretleri olmadığı anlaşıldı. Dahiliye Nazırı eskiden beri dostu olan Keşfi Bey'i namuskârlığından bahisle müdafaa et-

1 Wilson. (Y.N.)

tikten sonra Bursa'ya vali yaptığını da ilaveten söyledi. Faik Âli Bey de Dahiliye Müsteşarı tayin edilmiş. Özetle, netice itibariyle bu idraksız, âciz heyetin milli emellere uygun hareket edecekleri hiç de beklenmemektedir. Maraş ve havalisinde tahliye olunan mahallere hükümetçe el konulmasını Salih Paşa siyaseten mümkün görmüyor. Hoşa gidecek şekilde yazan Fransız matbuatını aleyhimize koyar diyor. Bununla beraber, hükümet buraların tekrar işgaline mâni olmak üzere temasta bulunuyormuş. Salih Paşa'nın söylediğine göre, barış delegelerimizin bir an evvel davet edilmesi son derece istenmekte olduğundan, bunun elde edilmesi için tam bir birlik gösterilmesi lüzumunu ileri sürüyor. Pek uzun ve asabi bir şekilde devam eden genel münakaşalardan anlaşıldığına göre, İttifak Heyeti'nce memur tayin ve değiştirilmesi hakkında hükümete hiçbir tesir yapılamayacağı anlaşılmaktadır. Yani Zatı Şahane, hükümete, Meclis'ten ziyade hâkimdir. Dolayısıyla hükümet dürüst hareket ederek milli harekâtı destekleyen memur gönderir ve aksini lüzumlu görmezse taşraca bir uygunsuzluk olmaz. Fakat ne yazık ki İstanbul zabıtasının vaziyeti değişmemiş kalacak ve belki de Dahiliye Nazırı kendi nezaret teşkilatını faydalı bir hale sokmayacaktır. Âcizane kanaatimce, genel siyasi vaziyeti nazarı dikkate alarak Kuvayi Milliye harekât serbestisini muhafazada bu şartlarla zorunlu ve mecbur bulunmaktadır. Ve Meclis'in şu günlerdeki haleti ruhiyesine göre de bu hükümeti düşürmekle gerekli şartlara sahip milli bir kabinenin iktidar mevkiine getirilmesi mümkün değildir. Tazimat arz eylerim, Efendim. (Rauf)

Harbiye Nazırı Seryaveri
Salih

Vesika: 237.

20.2.1920

15. Kolordu, 3. Kolordu Kumandanlıklarına
12. Kolordu Hayri ve Şemsettin Beylere
13. Kolordu Erkânıharbiye Reisi Halit Bey'e
5. Fırka Kumandanı Kenan Bey'e
9. Fırka Kumandanı Halit Bey'e
61. Fırka Kumandanı Kâzım Bey'e
1. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey'e
56. Fırka Kumandanı Bekir Sami Bey'e
Ankara Vali Vekili Yahya Galip Bey'e

İstanbul'dan Rauf Bey ve diğer arkadaşların verdiği malumatı aşağıda arz ediyorum:

"19.2.1920'de Sadrazam, Dahiliye Nazırı, Bahriye Nazırı, Felâhı Vatan Grubu toplantısına geldiler. Sadrazam, Kuvayi Milliye'nin aleyhinde konuştu. Milli harekât esnasında tayin edilip Ankara'ca kabul edilmeyen Kolordu Kumandanı ile Vali'nin tekrar Ankara'ya gönderileceğini ilaveten bildirdi. Kuvayi Milliye'nin vaziyeti, hükümetten beklenilen hareket tarzı ve Dahiliye Nezareti'nin takip etmesi lazım olan idari meslek hakkında kendilerine tafsilat verildi. Ne yazık ki Sadrazam vaziyeti idrak edecek bir mahiyette görülmediği gibi, Dahiliye Nazırı'nın da İstanbul Polis Müdürü ile Jandarma Kumandanı'nın değiştirilmelerine ve yabancı hükümetlerinin icraat aleti olan bu makamların emin ellere verilmesine dair hiçbir kudretleri olmadığı anlaşıldı. Acz ve miskinliği malum olan Müsteşar Keşfî Bey'i Bursa'ya vali yaptığını ve milli harekâta muhalefetinden dolayı Diyarbekir'den kaldırılan Faik Âli Bey'i de Dahiliye Müsteşarı tayin ettiğini ilaveten söyledi. Özetle, netice itibariyle bu idraksiz, âciz heyetin milli emellere uygun hareket edecekleri heyetçe beklenmemektedir. Maraş ve havalisinde Kuvayi Milliye'nin fedakârlığı ile Fransızlara tahliye ettirilen mevkilere, Fransız matbuatının aleyhimize yazmaya başlayacağı korkusuyla hükümetçe el konulamayacağını ifade ettiler. Pek uzun ve asabi bir şekilde devam eden genel münakaşalardan anlaşıldığına göre, Felâhı Vatan İttifakı heyetince namuslu memurların tayini ve namussuzların değiştirilmesi hakkında hükümete hiçbir tesir yapılamayacağı anlaşılmaktadır. Zatı Şahane, hükümete, Meclis'ten ziyade hâkimdir. Genel siyasi vaziyeti nazarı dikkate alarak Kuvayi Milliye hareket serbestisini muhafazada bu şartlarla zorunlu ve mecbur bulunmaktadır. Meclis'in şu günlerdeki haleti ruhiyesine göre, bu hükümeti düşünmek ile gerekli şartlara sahip milli bir kabinenin iktidar mevkiine getirilmesi de mümkün değildir."

İşte Meclis ve hükümetin vaziyetine dair alınan malumat yukarıya nakledilmiştir. Heyeti Temsiliye, işgal altında ve muhtelif yabancı tesirlerin baskısı altında bulunan İstanbul'da daha milli ve fedakâr bir hükümetin işbaşına getirilmesindeki müşkülatı takdir ettiğinden, Sadrazam Paşa'nın malum olan beyannamesine karşılık 17.2.1920 tarihindeki tamim ile görüşünü bütün teşkilatına ilan etmişti. Milli birliğin ihlali fikriyle yapılacak her teşebbüs ve taarruzu, akıl dahilinde neticesiz bırakmak gereklidir. Milli emellere uygun bir barış elde edilmedikçe Kuvayi Milliye'nin faaliyetini bırakması imkânının mevcut olamayacağı hakkında alakadarların tekrar nazarı dikkati çekilmekle beraber, milli birlik ve dayanışmanın takviyesi ve devam ettirilmesi hususunda her zamandan ziyade basiretli ve uyanık bulunulmasını hassaten rica ve temenni eyleriz, Efendim.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 238.

Zata mahsustur
Pek aceledir

Erzurum, 23.2.1920

20. Kolordu Kumandanlığı'na

C. 22 Şubat 1920

Heyeti Temsiliye'ye: Merkezi hükümetin hal ve vaziyeti ve buna karşı Heyeti Temsiliye'nin alması lazım gelen tavır ve hareket hakkındaki âcizane kanaatimi açık ve seçik 23 Şubat 1920 tarihinde arz etmiştim. Dolayısıyla İstanbul'da Milli Meclis'te hasıl olan cereyana karşı, Heyeti Temsiliye'nin ve Kuvayi Milliye'nin ters ve hâkimane bir vaziyet almasını hiç uygun bulmuyorum. Yalnız Heyeti Temsiliye'nin bu işin içinden[1] vakarlı çıkmasını ve işin mesuliyetini ve keyfiyetin takdirini Milli Meclis'in namus ve hamiyetine bırakmayı düşünüyorum. Şöyle ki: Eğer evvelce arz ettiğim şekiller altında Kuvayi Milliye'nin ve Heyeti Temsiliye'nin mevcudiyetini muhafaza etmesi için nihayet Milli Meclis taraftar olmazsa, o takdirde kongrelerin kararları doğrultusunda Milli Meclis'in tam bir emniyet ile denetleme ve kanun yapma salahiyetine sahip ve hâkim olduğu için, Heyeti Temsiliye'nin de artık Milli Meclis'e kararları bırakarak[2] dağılması ve faaliyet mevkiinden çekilmesi için yazar ve şimdiye kadar olan vatanperverane mesaiden ötürü bir de teşekkür eder. Fakat hakikaten Milli Meclis'in böyle bir mesuliyeti üstlenerek kendilerinin mevki ve geleceklerinden emin olduklarına dair bir karar verip tebliğ edecekleri pek şüphelidir. Bununla beraber, Rauf Beyefendi bu teklifi yapar ve artık hiçbir sebeple kongre toplanmasına ihtimal olmadığı ve milletin seçtiği mebusların tamamının vereceği kararın Kongre kararı gibi kabul olunmasının en pratik ve mantıki olacağını nazarı dikkate alarak[3] bu kararları elde eder de Heyeti Temsiliye'nin faaliyet mevkiinden çekilmesini tebliğ ederler,[4] o zaman Heyeti Temsiliye bunu memnuniyetle kabul eder ve matbuata ve dahile karşı resmen yayımlar ve duyurur. Ve artık faaliyetten uzaklaşır. Şerefli

1 *İstiklâl Harbimiz*'de burada "daima" sözcüğü vardır. Bkz. Kâzım Karabekir, *İstiklâl Harbimiz*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1960, s.486. (Y.N.)

2 "Kararları bırakarak" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un 1934 basımı ve *İstiklâl Harbimiz*'de yer alan "tevdii mukarrerat ederek" sözcükleri, *Nutuk*'un 1927 ve Vesikalar cildinin 1927 ve 1934 basımlarında "tevdii mukadderat ederek" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.291; Kâzım Karabekir, *age*, s.486. (Y.N.)

3 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1934 basımındaki "olacağını nazarı dikkate alarak" sözcükleri, 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında "olacağını nazarı dikkate alınarak", *İstiklâl Harbimiz*'de "olacağı nazarı dikkate alınarak" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.486. (Y.N.)

4 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "ederler" sözcüğü, telgrafın *Nutuk*'taki özetinde ve *İstiklâl Harbimiz*'de "ederlerse" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.486. (Y.N.)

ve vakarlı mevkiini de meşru bir şekilde, yani kongrelerimizin esası üzere Milli Meclis'in davet talebi[1] üzerine saklı tutar. Şüphesiz ki, bir seneden beri milletin ısrarı ile meydana gelmiş Aydın cephesi ne dağılıp Yunanlılara mukadderatını teslim eyler ve ne de bunları dağıtmak için hükümet kuvvei teyidiyesini[2] gösterebilir. O cahiller[3] kendiliğinden ve eskisi gibi devam eder. Fakat bölgesel olur. Ve kolordu kumandanları kendi mıntıkalarında bunu ahval ve maksada göre iyi suretle idare eyler. Ondan sonra da, gelecekteki vaziyet ve harekâtımız için vakaların gidişatına tabi kalınır. İşte âcizane görüşümün bundan ibaret olduğu arz olunur.

15. Kolordu Kumandanı
Kâzım Karabekir

Vesika: 239a.

Balıkesir, 28.1.1920

Ankara'da 20. Kolordu Kumandanlığı'na

Aşağıdaki şifrenin Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne arzını rica ederim.

Rumeli sahilinde, Gelibolu civarında, Akbaş mevkiinde, Fransızların muhafazası altındaki depolarda bulunan silahlar ve mühimmat İtilaf devletleri tarafından Denikin ordusuna[4] verilmiş, Rusya'ya nakline teşebbüs edilmiş ve bu iş için dört gün evvel bir Rus vapuru Gelibolu'ya gelmişti. Balıkesir Heyeti Merkeziye üyelerinden ve fedakâr arkadaşlarımızdan Köprülülü Hamdi Bey, Kuvayi Milliye'den bir müfreze ile, Lâpseki ve oradan 26/27.1.1920 gecesi, sallarla Rumeli sahiline geçerek Akbaş depolarına el koymuş ve depo muhafızları olan Fransızları tutuklayıp haberleşme hatlarını kestikten sonra silahları tamamen ve cephaneyi kısmen ve muhafız Fransız efradını da muhafaza altında Lâpseki'ye naklettirmiş, silahları ve mühimmatı dahile sevk ettikten sonra, Fransız efradını iade etmiştir. Akbaş'ta âcizlerince sekiz bin Rus tüfeği, kırk Rus mitralyözü, yirmi bin sandık cephane kayıtlı idi. Eğer bir ay-

1 *İstiklâl Harbimiz*'de "davet ve talebi" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.486. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde ve *İstiklâl Harbimiz*'de "kuvvei teyidiyesini" şeklinde. Doğrusu "kuvvei tedibiyesini" (bastırma kuvvetlerini) olabilir. (Y.N.)

3 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "O cahiller" sözcükleri, telgrafın *Nutuk*'taki özetinde "O mücahitler", *İstiklâl Harbimiz*'de "O cepheler" şeklinde. Bkz. Kâzım Karabekir, *age*, s.486. (Y.N.)

4 *Nutuk*'un Vesikalar cildindeki "Denikin ordusuna" kaydı, *Nutuk*'taki özetinde "Vrangel ordusuna" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.293. Vrangel, Ekim 1917'de Bolşeviklerin iktidara geçmesinden sonra, General Denikin'e bağlı Beyaz kuvvetlere katıldı ve bir ordunun komutasını üstlendi. Beyaz Ordu'nun Kırım'a çekilmesi ve Denikin'in komutanlıktan ayrılması üzerine Nisan 1920'de Beyaz kuvvetlerin başına geçti. (Y.N.)

dan beri Akbaş deposundan bir tarafa silah verilmemişse, sekiz bin Rus tüfeği tamamen elimize geçmiş demektir. Bu vaka üzerine İtilaf devletlerinin ne gibi bir teşebbüste bulunacakları henüz meçhul olup, şimdiye kadar İstanbul'un ve Kolordu'nun da bu meseleden malumatları olmadığı arz olunur.

61. Fırka Kumandanı
Kâzım

Vesika: 239b.

Şifre

Ankara, 29.1.1920

Balıkesir'de 61. Fırka Kumandanı Kâzım Beyefendi'ye

C. 28.1.1920

Köprülülü Hamdi Bey'in fedakârane ve cesurane hareketle elde eylediği gıpta edilecek muvaffakiyetten hasıl olan teşekkürlerimizin kendisine tebliğine aracı olunmasını rica eder, böyle büyük bir muvaffakiyete saik olan siz biraderimizi hararetle tebrik eyleriz.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 239c.

Şifre

Ankara, 29.1.1920

TAMİM

Bir suretinin heyeti merkeziyelere verilmesi rica olunur.

Gelibolu civarında, Akbaş mevkiinde, Fransızların muhafazası altındaki depolarımızda bulunan silahların ve mühimmatın İtilaf devletleri tarafından Denikin ordusuna verilmesinin kararlaştırılması ve bunların nakli için dört gün evvel bir Rus vapurunun Gelibolu'ya gelmesi üzerine Balıkesir Heyeti Merkeziyesi üyelerinden ve fedakâr arkadaşlarımızdan Köprülülü Hamdi Bey Kuvayi Milliye'den bir müfreze ile Lâpseki'ye ve oradan 26/27.1.1920 gecesi sallarla Rumeli sahiline geçerek Akbaş depolarına el koyduğu ve depo muhafızı olan Fransız efradını tutuklayıp haberleşme hatlarını kestikten sonra silahları tamamen ve cephaneyi kısmen ve muhafız Fransız efradını da muhafaza altında Lâpseki'ye naklettirdiği ve silahları ve mühimmatı dahile

sevkten sonra tutuklu Fransızları iade eylediği ve bir ay evvel Akbaş deposunda sekiz bin Rus tüfeği, kırk Rus mitralyözü, yirmi bin sandık cephane olduğu kayıtlı ise de, geri alınan miktarın henüz tespit edilmediği bildirilmiştir.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 240.

Gizli ve zevata mahsustur 3.2.1920

12. Kolordu Kumandanlığı'na
Malumat için 20. Kolordu Kumandanlığı'na
56. Fırka Kumandanlığı'na
1. Fırka Kumandanlığı'na
Malumat için Refet Beyefendi'ye
Malumat için 3. Kolordu Kumandanlığı'na
" " 15. Kolordu Kumadanlığı'na
" " 13. Kolordu Kumandanlığı'na
" " 14. Kolordu Kumadanlığı'na
" " 61. Fırka Kumandanlığı'na

1. Çanakkale'de Akbaş'ta, sırf İtilaf devletleri askerleri muhafazası altında bulunan silah ve cephane deposundan güya bir miktar silah ve cephane kaçırıldığını bahane ederek İngilizler Bandırma'ya iki yüz kişi çıkarmıştır. Afyon Karahisar, Eskişehir gibi İtilaf devletleri askerinin de bulunduğu mahallerdeki cephaneliklerimize suikast veyahut bunların muhteviyatını istifade edilemeyecek bir mahalle nakledecekleri haber verilmektedir.

2. Milli harekât mıntıkaları gerisindeki silah ve cephanelerimiz birer bahane ile alınacak ve mühim nakliyat noktaları yeniden işgal edilecek olursa, bu gibi hainane teşebbüslerin, cephelerde bugün kavga eden milli kuvvetlerimizi ne derece zaafa uğratacağını arz ve izaha lüzum yoktur. Mukavemet meselesi söz konusu olunca en başta bulunan kumandanlarımızın rehber olacağı nazarı itibara alınarak aşağıdaki bazı görüşlerin arzı lüzumlu görülmüştür:

Bazı arkadaşlarımızın işgalin genişletilmesi, resmi bir düşmanlığın ortaya çıkarılması gibi ihtimalleri nazarı dikkate alarak mukavemet hususunda tereddüde düşmek suretiyle zaman kaybettikleri anlaşılmaktadır. Bu gibi ahvalde kendi mıntıkalarında mevcut bütün milli kuvvetlerden istifade edecekleri tabii bulunan kumandanlarımızın birkaç misli üstün kuvvet temin edecekleri, milliyet namı altında icra edecekleri harekâtın da resmi bir düşmanlık doğu-

ramayacağı şüphesizdir. Düşmanın yabancı bir mıntıkada çoğunlukla sömürge askeriyle tek başına bir vaziyette bulunması da icraatta cüretini azaltan sebeplerdir. Bunun için cephedeki milli kuvvetlerimizin mukavemetini azaltabilecek ve lüzumu halinde bağımsızlığımızı müdafaa esnasında bizi zayıf düşürmek maksadıyla yabancıların yeniden vuku bulacak işgal ve tecavüzlerine karşı bütün kumandanlarımızın büyük bir azim ve katiyetle hareket eylemelerini bilhassa rica eylerim.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 241.

Aceledir
Zata mahsustur

Harbiye, 3.3.1920

20. Kolordu Kumandan Vekili Mahmut Beyefendi'ye

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

Ali Rıza Paşa kabinesinin istifanamesi sureti aşağıdadır: (Rauf)

Suret: Padişah Cenapları'nın yüksek malumları olduğu üzere, Vekiller Heyeti'nce meşru milli emellerimizi elde etmek ve barışın gecikmesinden doğan galeyan ve karışıklığı teskin etmek ve gidermek gayesini takiben devamlı mesai ve gayret sarf edilmesi ve Avrupa'da lehimize bazı eğilimler tezahür edince birtakım katliam şayialarının çıkması ve bu türlü yalanların düzeltilmesi için yazılan ajans telgrafnameleri ile gazete makalelerinin sansüre uğraması gibi karıştırıcılıklara ilaveten her gün bir suretle tesadüf olunan türlü müşkülatın göğüslenmesine elden geldiğince çaba harcanmakta bulunulduğu halde, Yunanlıların karşısında bulunan Kuvayi Milliye'nin üç kilometre daha geriye çekilmesi hakkında Müttefik Devletler Fevkalade Komiserleri tarafından nota ile vaki olan teklifin icrasının mümkün olmadığına dair ikna edici deliller ileri sürülerek yazılan nota cevabının tebliği üzerine Yunanlılar bugünkü Salı günü Kuvayi Milliye'ye taarruz ederek Gölcük yaylası ile Bozdağı'nı işgal etmişlerdir. Yaptıkları facialar bütün âlem gözünde sabit olan Yunanlıların haddi zatında -haksız yere- işgal ettikleri İzmir'i artık tahliye etmeleri Osmanlı milleti tarafından beklenmekte iken, bilakis şu suretle bir tecavüzde daha bulunmaları ahalinin zihnini fevkalade kurcalayarak türlü elim neticeleri gerektirebileceğinden, hak ve adalete ve akıl ve hikmete bütünüyle aykırı olan şu tecavüz karşısında heyetçe istifa zorunda kaldığımızı atebei ul-

yayı şevketpenahilerine[1] arza teşebbüs ederim. Bu konuda ve her ahvalde emir ve ferman. 12 Cemaziyelevvel 1338, 3 Mart 1920.

Harbiye Nezareti Seryaveri
Salih

Vesika: 242a.

Beşiktaş, 3 Mart 1920

20. Kolordu Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

Kuvayi Milliye'nin Yunanlılar karşısındaki cephesinin üç kilometre geriye alınması hakkında on beş gün evel İtilaf temsilcileri tarafından verilen notaya hükümet ret cevabı vermişti. Dün sert mealde ikinci bir nota daha verilmiş olmasından, hükümet bugün Meclisi Mebusan huzurunda istifa etmiştir. Hükümetle beraber Meclisi Mebusan Reisi de mabeyindedirler. Mebuslarımız (h, h d d h)[2] telaşlı; fakat (v r t a)[2] arzuya uygun bir kabinenin iktidar mevkiine getirileceğinden emindirler. İngilizler, Hürriyet ve İtilâf ve Nigehbancılarla tertip ettikleri irticai harekâtta muvaffak olabilmeleri için, Ferit Paşa ve ahbaplarından birinin riyaseti altında bir kabinenin iktidar mevkiine gelmesi muhtemeldir. Meclis'i bittabi feshedeceklerdir. Padişah nezdinde oraca tesirli tedbirler alınması ve her halde vakit kazanmak için İstanbul'da Meclisi Mebusan vasıtasıyla Kuvayi Milliye'nin kanuni hâkimiyetinin temini gereklerinin tamamlanması arz olunur. (Kara Vâsıf)

Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı
Şevket

Vesika: 242b.

Harbiye, 3.3.1920

20. Kolordu Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

Rahatsızım ve yataktayım. Mebusan'da bulunan Vâsıf Bey'den aldığım haberde kabinenin istifa ettiği ve istifa sebebinin de İtilaf temsilcilerinin İzmir

1 "Siz Padişahımızın yüce katına" anlamında. (Y.N.)
2 Çözülmeyen şifre olmalı. (Y.N.)

cephesinde Milen[1] hattına çekilmek için verdikleri notayı hükümetin reddetmesi üzerine Bozdağ cephesinde Yunanlıların kuvvetle taarruza geçmeleri olduğu bildiriliyor. Gruptan Celâlettin Bey refakatinde bir heyetin Saray'a gittikleri de anlaşıldı. Maksatları İtilaf hükümetlerinin teşebbüslerinden evvel Ferit Paşa dışında ve Kuvayi Milliye'ce makbul olabilecek bir hükümetin iktidar mevkiine getirilmesini temin imiş. Netice malum olunca arz ederim. (Rauf)

Harbiye Seryaveri
Salih

Vesika: 242c.

Gayet aceledir
Zata mahsustur

Harbiye, 3.3.1920

20. Kolordu Kumandan Vekili Mahmut Beyefendi'ye

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

Gayet gizli, şahsa ait rapordur: Evvelki telgrafa ektir. Grup Reisi ile Meclis reis vekilleri Saray'a gönderildi. Padişah, istifa etmiş Sadrazam'la ve onu müteakiben Danimarka Sefiri'ni kabul ile meşgul olduğundan, Başkâtip ve Başmabeyinci ile müzakerelerini emretmiş. Grup Reisi, milli teşkilatın Padişah'a sadakatini ve vatani maksatlarını, pakt esaslarını ve milli teşkilata dayanan grubun nizamnamesini baştan sona tafsilatıyla anlattıktan sonra sabah arz edilen istifa hadisesini söyler ve netice olarak "Padişah, reisini ve şeyhülislamı bizzat seçmek hakkına sahiptir. Buna karşılık Meclis de kabineye itimat veya itimatsızlık salahiyetine sahiptir. Memleketin hükümet buhranı vesaireye tahammülü yoktur. Böyle bir hal vaki olmamak için Padişah iyi düşünür, Meclis ve çoğunluğun fikrini düşünmeli. Ferit Paşa ve ahbaplarını ve hatta Tevfik Paşa'yı sakın seçmemeli. Neticesi buhrandır. Zaten tecrübe edilmiştir." Başkâtip huzura arz ve aşağıdaki cevabı tebliğ etmiştir:

"Bütün mebuslara selam. Ahval ve vaziyetin vahametini ben de onlar kadar anlıyorum. Hal ve vaziyetin icabına göre birisini seçeceğim. Onun salahiyetine tecavüzle arkadaşlarının seçimine müdahale edemem. Ancak ona, çoğunluk grubu ile anlaşmasını tavsiye edeceğim" demiştir. Heyet, teşekkür ederek ayrılmışlardır. Şimdi Cengiz,[2] İsa[3] beraberiz. Tazimat arz eyleriz. (Rauf)

Seryaver Binbaşı
Salih

1 Milne. (Y.N.)
2 Kara Vâsıf'ın takma adı. (Y.N.)
3 Bir takma ad. (Y.N.)

Vesika: 243.

Şifre 4 Mart 1920

TAMİM

İstanbul'da teşekkül eden bir fesat cemiyeti İngilizlerle birlikte:

1. Hükümetin düşürülmesi ile Ferit Paşa veya emsalinden bir hükümet tesisi,
2. Meclis'in feshi,
3. Kuvayi Milliye'nin ilgası,
4. İstanbul'da bir hilafet şûrası teşkili,
5. Bolşeviklik aleyhinde fetva çıkarılması,

Hususlarının kararlaştırıldığı tahakkuk etmiş ve Anzavur harekâtı ile beraber İngilizlerin hükümete baskı yapmaları bu kararlar cümlesinden olduğu İstanbul'dan bildirilmiştir. Malumat arz eyleriz.

İşbu malumatın heyeti merkeziyelere de iletilmesi rica olunur.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 244.

Şifre
Acele

Ankara, 4.3.1920

TAMİM

İstanbul'daki heyetimizden 3 Mart tarihli olarak gelen malumatı aşağıda aynen arz ederiz:

Yunanlılar karşısındaki cephenin geriye alınması hakkında on beş gün evvel İtilaf temsilcileri tarafından verilen notaya hükümet ret cevabı vermişti. Dün sert mealde ikinci bir nota da verilmiş olmasından, hükümet bugün Meclisi Mebusan huzurunda istifa etmiştir. Hükümetle beraber Meclisi Mebusan Reisi de mabeyindedirler. Mebuslarımız telaşlıdırlar. İngilizler, Hürriyet ve İtilâf ve Nigehbancılarla tertip ettikleri irticai harekâtta muvaffak olabilmek için, Ferit Paşa ve ahbaplarından birinin riyaseti altında bir kabinenin iktidar mevkiine gelmesi muhtemeldir. Meclisi bittabi feshedeceklerdir. Padişah nezdinde oraca tesirli tedbirler alınması ve Meclisi Mebusan'ın takviyesi gereklerinin tamamlanması arz olunur.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 245.

Gayet mühimdir ve
Zata mahsustur

Harbiye, 8.3.1920

Ankara'da 20. Kolordu Kumandanlığı'na

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

Suret. Hakipayi şahanelerine[1] şifahen arz ettiğim üzere, daima selamet doğruluktadır düsturuna dayanarak aşağıdaki maruzatımı süddei seniyelerine[2] arz ve takdime cüret ediyorum.

1. Milletin temsilcileri bulunan Meclisi Mebusan heyeti, istisnasız, hilafet ve saltanat makamına ve bilhassa nefsi nefisi hümayunlarına[3] kayıtsız şartsız ve sonsuz bir surette tam bir sadakat ile bağlıdır. Keza Kuvayi Milliye aynı hissiyat ile mütehassis ve yegâne gayesi taç ve tahtı mülûkaneleri[4] etrafında toplanarak hilafetpenahilerinin mukaddes haklarını ve memleket ve milletin menfaatlarını her türlü zarardan korunmuş bulundurmak uğruna hayatını tüketmektir. Bu hususta zatı akdesi tacidarilerini[5] her ne suretle arzu buyurulursa tatmin ve temine hazırlar ve buna Meclisi Mebusan dahi kefildir. Gerek Meclis ve gerek Kuvayi Milliye, yüce hilafet ve saltanat makamı ve devlet ve millet için hayat imkânı bulunmadığına bütün imanıyla kaniler. Hükümet buhranının devamının Anadolu'da kamuoyunun pek büyük galeyan ve heyecanına sebebiyet verdiği, nahiyelere varıncaya kadar her taraftan gelen yüzlerce telgrafnameler muhteviyatından anlaşılmaktadır. Keza Meclisi Mebusan'ın haleti ruhiyesi de bu merkezdedir. Mebuslar genellikle şu büyük buhran zamanında kabine buhranının devamını devlet için pek tehlikeli bulmaktadırlar. Buhrana süratle bir son verilerek harici kamuoyundan evvel, hasıl olan dahili kamuoyunun tatmini zorunlu görülmektedir.

2. Milli emelleri tatmin eyleyemeyecek bir kabinenin iktidar mevkiine gelmesi Osmanlı memleketlerinde milli hayatı tehlikeye atabilecek esef verici vakaların doğmasına sebebiyet verebilir. Milli emellere muhalif bir kabinenin tesirleriyle doğudan gelebilmesi muhtemel olan felaket seline mukavemet kuvveti kırılabilir ve bunun bu cereyana karşı mevcut azim ve kuvveti zaafa uğrayabilir. Maazallah milli birlikte dağılma ve nifak ve ayrılık hasıl olarak hilafet ve saltanat makamına ve devlet ve milletin harici ve dahili düşmanlarına bir fırsat verilmiş olur. Elim bir mecburiyet tesiri altında Anado-

1 Hakipay: Ayak toprağı. "Siz Padişah'ın katına" anlamında. (Y.N.)
2 "Siz Padişah'ın yüce katına" anlamında. (Y.N.)
3 "Siz Padişah'ın aziz varlığına" anlamında. (Y.N.)
4 "Siz Padişah'ın taç ve tahtı" anlamında. (Y.N.)
5 "Siz mukaddes Padişah'ı" anlamında. (Y.N.)

lu'nun, Heyeti Mebusan'ı serbest sayamayarak, yeniden seçimler icrası ile Milli Meclis'i toplayarak devlet ve milletin haklarını müdafaa vazifesini yerine getirmeye teşebbüs etmesi dahi hatıra gelmektedir. Her suretle dikkat çekici ve itibara değer olan yukarıdaki hususların hakipayi meali cayi hilafetpenahilerine[1] arzını kendime mukaddes bir vazife sayarım. Ferman Padişahı Celilülûnvan Efendimiz Hazretleri'nindir. İmza: Meclisi Mebusan Reisi kulları Celâlettin Arif. 6 Mart 1920 (Rauf)

Harbiye Nezareti Seryaveri Binbaşı
Salih

Vesika: 246.

Edirne, 31.12.1919

20. Kolordu Kumandanlığı'na

Heyeti Temsiliye'ye:

Trakya'nın bugünkü ahvaline dair aşağıdaki maddelerin ehemmiyetle yüce gözleriniz önüne arzını borç sayar ve Türklerin Avrupa'da son parçasını teşkil eden Trakya ve Batı Trakya'da siyaseten ve idareten daha esaslı tedbirler alınması lüzumunu arz eylerim.

1. Batı Trakya mevcut haliyle Fransızların himayesi altında bir Yunan kolonisidir. Ve günden güne Yunan boyasına girmektedir.

2. Dedeağaç ile Karaağaç arasındaki Meriç'in sağ sahil mıntıkası denizden ve karadan gönderilen Yunan muhacirleriyle dolmaktadır.

3. Üç aylık zahireleri ile gönderilen bu muhacirlerin Atina Bankası'ndan kendilerine verilmiş birçok paraları da vardır ve bunlara yardım etmek vesilesiyle Rum milli heyetlerine de Atina Bankası'ndan büyük meblağ dağıtılmıştır.

4. Batı Trakya'da yapılmakta olan jandarma teşkilatına Rumlar kaydedilmekte ve subayları da Yunan subaylarından tayin olunmakta ve noksanları da aynı kaynaktan tamamlanmaktadır.

5. Batı Trakya idare memurları hep Rumlardan tayin ve ezici İslam çoğunluğuna sahip olan İskeçe'de bile bu esasa riayet olunmaktadır.

6. Doğu Trakya'yı da Batı Trakya'ya ilhak ve Fransa himayesi altında bir Yunan idaresi tesis etmek Fransız ve Yunanlıların son emelleridir. Franşe Despere'nin[2] Atina'ya gitmesi de görüşüme göre bu husus ile pek alakadardır.

1 "Siz Halife'nin yüce katına" anlamında. (Y.N.)
2 Franchet d'Esperey. (Y.N.)

7. Doğu Trakya'da hat boyunda bulunan Yunan taburuna efrat terhisi vesilesiyle silahlı olarak devamlı efrat gönderilmekte ve silahsız olarak terhis edilen efradın silahları bu taburda kalmaktadır. Belki de Rumlara gizliden dağıtılmakta ve terhis olunan bu efrat da çoğunlukla Osmanlı memleketleri dahiline dağılmaktadır.

8. Çok zamanlarda, Yunan taburu merkezi olan Lüleburgaz'a çok miktarda gelen bombaların; Çorlu, Çatalca, Babaeski, Alpullu, Çerkezköyü'ndeki müfrezelerine dağıtılması muhtemeldir.

9. Rumların merkezi İstanbul'da bulunan esaslı iki komitesi vardır. Birisi yardım komitesi, diğeri Trakya komitesidir. Yardım komitesinin Rumların yoğunlukta olduğu mahallerde birer müfettiş ve o mahallin ileri gelenlerinden teşkil olunmuş birer komitesi vardır. Vazifeleri muhacirlere her hususta yardım etmek ve harap binaları tamir ve çift hayvanları ve aletlerini tedarik ve ziraata başlatmaktır. Yardım komitesinin teşkilatındaki intizam, inzibat ve yardım yapılmasındaki icraat ve cömertliği ehemmiyetle kayda değer.

10. Yegâne gayesi Trakya Rumlarının siyasi bağımsızlıklarına yönelik olan Trakya komitelerinin teşkilatı esaslı ve istikrarlıdır. Merkezleri ile irtibatları gayet emindir. Gelibolu ve Tekirdağı sancaklarında en mühim teşkilat merkezleri Gelibolu, Keşan ve Çorlu'dur. İşbu mevkilerin metropolitleri ile Gelibolu'da Fransız konsolos vekili yerli Rumlardan Niko en mühim reisleridir. Her kazada metropolit riyaseti altında ve ahalinin faal ve fikir sahibi olan kısmından ve çoğunlukla mektep daskallarının[1] katılımıyla birer kaza komitesi mevcut bulunmaktadır. Teşkilatları geniştir.

11. Bu komitelerin propagandaları ve faaliyeti sayesinde Rum ahalinin maneviyatı hazırlanarak ve silah, cephane ve bomba biriktirilerek müdafaa ve taarruz kabiliyetlerini günden güne tamamlamaktadırlar. Hat boyundaki tabur işbu teşkilat ve hazırlık ve silahlandırmanın en metin dayanağıdır.

12. Her Müslümana zarar vermek, tehdit, korkutma ve ellerindeki hayvanları ve malları gasp etmek ve çalmak, komitenin yegâne emelidir. Ve bu maksat için teşkil olunmuş siyasi ve aleni çetelerin bugünlerde faaliyetlerini artırmaları ve icraat göstermeleri merkezlerinden emrolunmuştur. İslamlarla sıkı münasebet ve yakınlık yasaktır.

13. Bu çetelerin takibi ve tepelenmesi için yapılan baskılar, tepkiler doğurmakta ve teşkilatlarını takviye eylemektedir.

14. Son harpten beri Yunanistan'a gidip dönen emlak sahipleri Yunan idaresinden menfaatları yüzünden memnun olmadıkları için Türkiye idaresinde kalmayı tercih etmektedirler. Ve komitelerine kısmen muhalefet göstermemektedirler.[2]

1 Öğretmen. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti ve 1934 basımlarında "göstertnemektedirler" şeklinde. Doğrusu "göstermektedirler" olmalı. (Y.N.)

15. Kolordu'nun işbu vaziyet ve gelecekte çıkması muhtemel ahval karşısında vazifesini yapabilecek bir konum almasına General Milen'in[1] olur vermediği haberleşme neticesinde anlaşılmıştır.

1. Kolordu Kumandanı
Miralay
Cafer Tayyar

Vesika: 247.

Şifre

Ankara, 3.1.1920

Edirne'de 1. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Beyefendi'ye

C. 31.12.1919

Batı Trakya Müslüman Komitesi'ne lüzumlu teşviklerde bulunulması ve Doğu Trakya Heyeti tarafından da Yunanlıların ve yerli Rumların teşkilat ve teşebbüslerine karşı, mukabil teşkilat ve teşebbüslere azami gayretle girişilmesi, Sıvas Kongresi Teşkilat Nizamnamesi'nin eki uyarınca silahlı milli müfrezeler teşkili ve bu hususta Kolordu'nun azami gizli yardımda bulunması ve askeri konum değişikliğiyle elde olunamayan faydaların bu suretle telafisi lazımdır. Hükümetçe bu konuda siyasi teşebbüslerde bulunulması için müracaat olunmuştur.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 248.

Şifre

Ankara, 3.1.1920

Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri'ne

Doğu Trakya'daki hat boyunda bulunan Yunan taburuna efrat terhisi bahanesiyle silahlı efrat gelmekte ve giden efradın da silahları alıkonarak taburun Rum eşkıyasının bir silah deposu haline sokulmakta olduğu, terhis olunan efradın Osmanlı memleketleri dahiline dağıtıldığı ve taburun merkezi olan Lüleburgaz'a çok miktarda gelen bombaların Çorlu, Çatalca, Babaeski, Alpullu, Çerkezköyü müfrezelerine dağıtıldığı Paşaeli Heyeti Merkeziyesi'nden

1 General Milne. (Y.N.)

bildirilmektedir. Hükümetçe kati ve sert teşebbüslerde bulunularak Yunanlıların Doğu Trakya'da olsun tahriklerine[1] mâni olunması ehemmiyetle arz olunur.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 249.

Trakya-Paşaeli
Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti
Heyeti Merkeziyesi Riyaseti
687

Edirne, 5 Kânunusani [Ocak] 1920

Ankara'da Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Heyeti Temsiliyesi'ne

Saadetlû Efendim Hazretleri

1. General Franşe Despre[2] Edirne'ye geldi. Varış gününü birkaç gün evvel vilayet makamına resmen tebliğ ettirdiğinden hakkında karşılama merasimi yapıldı. Edirne'de üç saat kadar kalarak bu müddet zarfında vilayet makamını ziyaret ve belediyede bir çay içtikten sonra doğruca Darülmuallimat'ı[3] ve sonra Cemaati İslamiye'yi ve Trakya İdarei Merkeziyesi'ni ve ondan sonra da Rum Kulübü'nü ziyaret ederek döndü. Kendisinin Yunan dostu olduğu ve İslamlara karşı nasıl bir his beslediği herkesçe malum bulunduğundan, ziyaretin maksadını bir an evvel anlamak merakı memleketi istila eylemişti. Sırf bir seyahat maksadıyla geldiğini söyledi. Hükümette jandarma kumandan vekiline jandarmaların hırsızlık edip etmediğini sordu. Cemaati İslamiye'de müftüye hitaben her ne olursa olsun İslamların din ve mukaddesatının tecavüze uğramayacağını temin etti. Bu sözü ile buraların başka bir idare şekline geçeceğini ima eyledi. Trakya'da henüz Trakya hakkında Konferans'ça bir karar verilmediğini, verilecek karara itaat lazım gelip, aksi takdirde itaate zorlamak vazifesinin kendilerine ait olduğunu söyledi. Rum Kulübü'nde metropolitin Osmanlıları rencide eden nutkuna karşı Sulh Konferansı'nın vereceği kararı hemen icra mevkiine koyacağını ve o vakte kadar hâkimiyetinde bulundukları hükümetin emirlerine itaate mecbur olduklarını söyledi.

2. O gün Rumların Yunan bayrakları ile karşılama merasimine iştirakini Trakya Cemiyeti'nin ısrarlı müdahalesi üzerine hükümet men eyledi.

1 "Tahriklerine" sözcüğünün aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "tahrikâtlarına" sözcüğü, telgrafın *Nutuk*'taki özetinde "hazırlıklarına" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.302. (Y.N.)
2 Franchet d'Esperey. (Y.N.)
3 Kız Öğretmen Okulu. (Y.N.)

3. Edime Kuvayi Milliye teşkilatı ne yazık ki henüz arzu edilen neticeye ulaşamadı. Her mahalde memurlardan, eşraftan bazı kötü tıynetli ve vatan haini kimselerin fesatlıkları teşkilatın süratle yapılmasını neticesizliğe uğratmaktadır. Vilayet makamı lazım gelen icraat ve faaliyette pek ziyade ağır davranıyor. Bununla beraber, cemiyetimiz bu hususta bütün kuvvetini sarf eylemekten bir an geri kalmıyor.

4. Gümülcine'ye doğru işgal dairelerini her gün bir parça daha genişleten Yunanlılar İslam ahalisini fakirlere yardım etmek, zenginlere birçok vaatlerde bulunmak, aleyhlerinde çalışanlara da çok paralar teklif etmek suretiyle kendilerine çekmek ve bağlamak siyasetini takip ediyorlar. Hatta bizim İskeçe'deki delegelerimize on milyon drahmi gibi büyük bir meblağ teklif eylediler.

5. Kuvayi Milliye'ye ait telgraf ve postalar şimdiye kadar ücretsiz kabul edildiği halde, Vekiller Meclisi kararına atfen Dersaadet Posta ve Telgraf Müdüriyeti Umumiyesi'nden Edime Başmüdüriyeti'ne gelen 23 Kânunuevvel [Aralık] 1919 tarih ve 32 numaralı bildirim icabınca ücrete tabi tutulmaktadır.

6. Haber aldığımıza göre, Fransızlar bugünlerde icap eden makamlara müracaatla şayet bir işgal vukuunda Kuvayi Milliye'nin ne dereceye kadar müdafaalarda bulunacağını sormaktadırlar ki, bu da Franşe Despere'nin Cemaati İslamiye'de her ne olursa olsun İslamların taarruza karşı dokunulmazlığı hakkında belirttiği teminattan da anlaşıldığı üzere, artık buraların askeri işgal altına alınmasına karar verildiğine şüphe bırakmıyor.

7. Merkez sancağı mebuslarından Faik Bey'in İstanbul'da kalıp Şeref ve Galip Bahtiyar Beylerin hemen Ankara'ya gönderilmeleri kararlaştırıldı. Ve kendilerine tebliğ edildi. Delegelik vazifesini yerine getirmek için bir diğerinin tayininde Faik Bey'in de gönderileceği arz olunur, Efendim.

Trakya-Paşaeli Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti
Heyeti Merkeziyesi Reisi
Şükrü

Vesika: 250a.

Şifre — Ankara, 15.1.1920

Edime'de 1. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Beyefendi'ye

Vilayetin, milli teşkilatın şekillendirilmesi ve yaygınlaştırılması hususundaki mesaide ağır bir hareket tarzı takip eylediği bildirilmektedir. Mukadderatımızın söz konusu olduğu şu kati ve tarihi devirde milli birlik ve teşkilatın en kuvvetli bir hale gelmesi lüzumunu arza gerek yoktur. Zatıâlileri gibi ha-

miyet ve fedakârlığı ile tanınmış muktedir bir arkadaşımızın Edirne'de bulunuşu ve bilhassa silahlı teşkilatın temini hususunda makam ve memuriyetinizin en müsait bir şekilde oluşu Heyeti Temsiliye'miz için büyük bir teselli, milletimiz için büyük bir kurtuluş ümididir. Rum silahlı teşkilatına karşı Ek'e[1] göre silahlı milli müfrezeler teşkili, fedakâr subay arkadaşlarımızın isim değiştirerek, sivil olarak en mühim mahallere tayini vesaire gibi acil tedbirlere başvurularak, Trakya Paşaeli Heyeti Merkeziyesi'nin de teşkilat hususunda her vakitten ziyade uyanık bulunmalarını rica ve hürmetler takdim eyleriz.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 250b.

Şifre

Ankara, 15.1.1920

Edirne'de Trakya Paşaeli Heyeti Merkeziyesi'ne

5.1.1920 tarihli rapor alındı. Silahlı teşkilatın tanzimi ve ıslahı için Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey'e rica edildi. Galip Bahtiyar Bey teşrif ettiler. Fikir alışverişinde bulunduk. Hükümet, Milli Meclis bu konuda bir karar verinceye kadar milli teşkilat makamları arasında cereyan eden telgraf haberleşmelerini servis olarak kabule mecburdur. Yazışmalar bittabi ücrete tabidir. Hürmet arz eyleriz.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 250c.

Şifre

Ankara, 1.3.1920

Tekirdağ Mutasarrıfı Firuzan Bey'e

Livanız dahilinde muhitin müsaade etmemesinden bahisle, milli teşkilat icrasının mümkün olamayacağını Tekirdağ Heyeti İdaresi'nin bildirimine atfen Edirne Heyeti Merkeziyesi bildiriyor. Bu fikri milli hamiyet ve muhabbet ile bağdaşır göremiyoruz. Büyük hadiselerin ve vakaların tesiri altında kalan fert-

1 Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Nizamnamesi'nin eki kastediliyor. Bkz. Vesika: 188. (Y.N.)

ler, cemiyet haline gelerek muhitin hayat ve zindeliğinden kuvvet almadıkça mevcudiyetlerinin yıkılmak üzere bulunduğu kanaatini şuursuz bir halde zan ve vehmederler. Tekirdağı muhitinin genel milli birliğimizden hariç kalması caiz görülemeyeceğinden, her halde hareket ve müdafaa fikrinden mahrum kaldığını hisseden muhite hayat verilerek hem kendilerinin ve hem de müşterek vatanın kurtuluş ve saadetinin kefili olan teşkilatta kendilerine rehberlik edip yol göstereceğinizi, herkesçe bilinen ve yaratılıştan gelen gayret ve hamiyetlerinden ümit eder ve muvaffakiyet cevabınızı bekleriz, Efendim.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 250d.

Tekirdağ Mutasarrıfı Firuzan Bey'den alınan 5.3.1920 tarihli şifrenin çözümüdür:

C. Vaki olan izah talebini çoktan bekliyordum. Bu suretle bendenize de söz hakkı bahşedilmesine teşekkür ve itiraf ederim ki, Meclisi Mebusan'ın .....[1] ve hükümetin milli emeller dairesinde teşekkülüne rağmen henüz .....[2] de İstanbul'dan[3] başlayan bir ahenksizlik hissedilmekte ve bu halin yansımalarından etkilenen muhitimizde bir boşluk mevcuttur. Yoksa .....[4] de hiçbir anlaşmazlık yoktur. Hadiseleri ve vakaları takip ve hamiyet icabını tatbik hususunda geri kalan .....[2] olmadığıma başlıca şahit zatı samileridir. Bununla beraber, Trakya .....[4] değildir. Bu havalideki intizamsızlık ve tedbirsizlik .....[4] atılacak bir yanlış adım neticesinde Ermeni ve Rumların muhaliflere iştirakleriyle Biga hadisesinden daha şiddetli ve genel vakalara sebebiyet verilmiş olur. Yüce sadrazamlığın tamimi malum. Buna bütün vilayetin tarafsızca .....[2] tebliği de eklenince benim gibi vilayete bağlı .....[4] mutasarrıfa vali vekâletinden, bağımsız livadan maiyete indirilen .....[4] mutasarrıftan bu şartlar dahilinde nasıl bir yiğitlik gösterisi beklenilir. Özetle dertler çok. İzinli olarak Dersaadet'e gidiyorum. Orada fırsat bulursam bizzat gelerek olmazsa dönüşte postayla lüzumlu tafsilatı arz eylerim.

5 Mart 1920

Tekirdağ Mutasarrıfı
Ali Firuzan

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada sekiz nokta vardır. (Y.N.)
2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada altı nokta vardır. (Y.N.)
3 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "Istanbul'dan" sözcüğü 1934 basımında "İstanbul'da" şeklinde. (Y.N.)
4 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada beş nokta vardır. (Y.N.)

Vesika: 251a.

Kurye ile — Ankara, 3.2.1920

Rauf Bey'e

İskeçeli Arif Bey'den Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nin faaliyet tarzına dair bir mektup aldık. Cafer Tayyar Bey'in icap eden faaliyetten mahrum olduğu ileri sürülüyor. Doğu ve Batı Trakya'nın bir mülki birlik[1] dahilinde ifade ve ilan edilmesi Osmanlı siyaseti için de doğru bir hareket hattı[2] değildir. Doğu Trakya münakaşa edilmez bir surette Osmanlı parçalarındandır. Batı Trakya'nın kurtarılması için de, Doğu, ancak bir hareket üssü olabilir. Doğu ve Batı'nın mülki birliği esasen Balkan Barış Antlaşması ile Batı'nın terk edilmiş olmasıyla antlaşma ile ihlal kılınmış bulunmasına göre mülki birlik iddiası Doğu Trakya'da dahi düşmanlarımızın bazı iddialarına meydan verebilir. Bulgarların Adalar Denizi'nde bir iktisadi çıkış kapısı talep etmeleri keyfiyeti de ayrıca düşünülmeye muhtaçtır. Bulgar görüşü Kavala'yı tercih edeceğinden, Bulgaristan dahilinde de bu yolda mesai sarf etmek icap eder.

Arif Bey'in ifadesine göre Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nin üyeleri arasında ciddi bir düzenleme yapılması kararlaştırılmış. Cafer Tayyar Bey'le müştereken ve yukarıdaki malum esaslar dahilinde, Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nin bir an evvel ıslahıyla milli vazifesine sevk edilmesi icap eder. Cafer Tayyar Bey'e lüzumlu talimat verilmiştir. Arif Bey'in Bulgaristan harekâtı hakkında öğrendiklerinin peydarpey bildirilmesi istendiğinin kendisine iletilmesi rica olunur.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 251b.

Kurye ile — Ankara, 3.2.1920

Edirne'de 1. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey'e

Trakya'nın Doğu ve Batı namıyla bir mülki birlik altında ifade edilmesi Osmanlı siyaseti için doğru değildir. Doğu Trakya itiraz ve münakaşa edil-

1 "Mülki birlik" sözcüklerinin aslı olan ve *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "vahdeti mülkiye" sözcükleri. *Nutuk*'taki telgraf özetinde "vahdeti milliye" (milli birlik) şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.303. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "hattı" sözcüğü 1934 basımında yoktur. (Y.N.)

mez bir surette Osmanlı memleketi parçalarındandır. Batı Trakya bir barış antlaşması ile vaktiyle terk edilmiş bir vatan kıtasıdır. Doğu Trakya, Batı'nın iltihakını temin etmek için bir hareket üssü olabilir. Yoksa Doğu ve Batı Trakya'nın birliğini ısrarla iddia etmek, Doğu Trakya'da da bazı iddiaların ileri sürülmesine yol açabilir. Bu itibarla Doğu Trakya hakkında hiçbir münakaşa söz konusu edilmemelidir. Bulgarların Adalar Denizi'nde bir iktisadi çıkış yeri tedariki hakkındaki iddialarını da göz önünde tutmak icap eder. Trakya-Paşaeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin bütün milli teşkilatını bu esasa göre genişletmek ve silahlandırmak icap eder. Gümülcine havalisinde hedef, Yunan işgal kuvvetleri olmalıdır. Batı Trakya'daki Fransız siyasetinin Venezilos siyasetine öncülük ettiği hissedilmektedir. Dolayısıyla Trakya-Paşaeli Heyeti İdaresi arasında ciddi bir değişiklik ve düzenleme yapılacağı haber alındığından, cemiyetimizin siyasi görüşüne göre alakadarlarla işbirliği yapılması ve Doğu'da Osmanlı hâkimiyeti katiyen münakaşa konusu olmamak şartıyla, Batı'nın kurtarılması için icap eden tertibat ve teşkilatın tamamlanmasıyla Kuvayi Milliye'nin Yunanlılara karşı bilhassa pek müsait olan İskeçe havalisinde faaliyete geçirilmesi ve bu hususta tarafınızdan azami yardımın yapılması lazımdır. Bulgaristan dahilinde cereyan eden inkılap hareketlerinin özel vasıtalar ile takibi, Bulgaristan taleplerinin Kavala taraflarına yöneltilmesine her suretle çalışılması faydalıdır. Bu hususstaki yüksek görüşlerinizle mesainin derecesi hakkındaki bildirimlerinizi bekliyoruz.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Vesika: 252.

Edime, 7/8.3.1920

20. Kolordu Kumandanlığı'na

Heyeti Temsiliye'ye: Edime Heyeti Merkeziyesi'nin evvelki bildirimlerinden Tekirdağı'nın vaziyeti malumu âlileridir. Dersaadet'ten dönüşümde bu defa da Firuzan Bey'le görüştüm. Vali Bey'in milli teşkilata destek ve yardım hakkında resmi ve gayri resmi bir tebliğ ve bildirimi vuku bulmadığından, kendisinin bu hususla meşgul olamayacağını ve buna taraftar bir valinin varlığı halinde keyfiyeti o zaman düşünerek ya bu konuda mesai sarf edeceğini veyahut muvaffakiyetini tahmin edemezse istifa edip çekileceğini beyan etti. Kendisi bu kanaatinde bir dereceye kadar haklıdır. Vali Bey'in kanun dairesindeki muamelede aşırılığı ve şimdiki zamanın nezaket ve ehemmiyeti ica-

bı Kuvayi Miliye'nin takviyesi lüzumu hakkındaki lakaytlığı, vilayetin bir iki mahal müstesna olmak üzere her tarafında hükümet reislerini ve memurlarını tereddütlü ve lakayt bırakmaktadır. Evvelce de yeri geldiğinde arz edildiği ve malumu devletleri olduğu üzere, bizde ahali her işi hükümetten beklemekte ve arz edildiği gibi üst seviyedeki mülki memurların tarafsız vaziyetleri yüzünden milli teşkilat yüksek talebiniz üzere teşkilatlanamamaktadır. Vilayet dahilinde sık sık icra etmekte olduğum teftişlerde bilhassa köylülerle pek sıkı temas ediyorum. Çoğunluk itibariyle bu tabaka her türlü fedakârlığa hazırdır. Yalnız emlak sahipleri ile Balkan Harbi facialarından felaket görenlerden ihtiyarlar zümresinin mühim bir kısmı faaliyetten çekinmektedirler. Bilhassa kasabalardaki eşraf ve ileri gelenler Bolşeviklik kendilerinin kanaatince yanlış anlaşılmıştır. Ondaki .....[1] zenginlerin emlak ve mallarını bölüştürmekten ibaret sayıyor ve milli teşkilatı bu hususla alakadar zannediyorlar. Gezdiğim yerlerde bu sakat fikrin düzeltilmesine çalışıyorsam da bittabi her köye gitmek mümkün olamıyor. Edirne vilayetinin bu vaziyetini ve ahvali ruhiyesini İstanbul'daki arkadaşlara da arz ve izah ettim. Bununla beraber, icabında milli emellerin müdafaası için az çok bir mevcudiyet ve kuvvet temin edeceğime ümitvarım. Ancak keyfiyetin esaslı ve kapsamlı olması hepimizce arzu edilmekte olup, bu da ileri sürülen sakıncaların ortadan kaldırılmasına çalışılmakla mümkün olacağı arz olunur.

1. Kolordu Kumandanı
Cafer Tayyar

Vesika: 253a.

Zata mahsustur
Aceledir

Harbiye, 11.3.1920

Ankara 20. Kolordu Kumandan Vekili Mahmut Beyefendi'ye

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

1. Dün akşam sağlam İtalyan kaynaklarından, güvenilir bir zata vaki olan gizli ihbarlarda temsilcilerin dün öğleden sonra toplanarak Londra'dan gelen ve Dersaadet'teki Kuvayi Milliye reislerinin tutuklanması emrini ihtiva eden meseleyi konuşarak kabul eyledikleri, dolayısıyla bu gibi zevatın bir an evvel Dersaadet'ten uzaklaşmaları icap eylediği bildirilmiştir. Biz bunu ya İtilafçıların bir blöfü veyahut Milli Meclis'in feshi ile neticelenecek Ferit Paşa'nın iktidar mevkiine getirilmesi gibi iki şıkka atfediyoruz. Birinci şıkla bu

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada altı nokta vardır. (Y.N.)

gibi zevatın firarı neticesinde bir skandal yaparak emele nail olmak, ikinci şıkla da itimatsızlık vererek Meclis'i fesh ve geniş bir tutuklama yaparak İtilaf devletlerinin de desteği ile saltanat ve hükümet ile birlikte milliyetperverlerin aleyhine hareket etmektir. Tabii her iki ihtimale karşı da buradan hiçbir yere gidilmeyecek, işin sonuna kadar namus vazifesi yerine getirilecektir. Salih Paşa bu vaziyeti bilerek ve bu hale bilerek sebep olmaktadır. Dolayısıyla evvelce de arz eylediğimiz üzere, bu renksiz yeni kabinenin düşürülmesi için son derece çalışacağız ve muvaffak olacağımıza da eminiz.

2. Sağlam olarak haber alındığına göre, Allenbi[1] Mütareke eki, Yaver ve Reşit Paşalar tarafından hükümet namına Tevfik Paşa kabinesi zamanında imza edilmiştir. Ele geçince sureti takdim kılınacaktır. (Rauf)

Seryaver
Salih

Vesika: 253b.

Şifre

Ankara, 11.3.1920

Kâzım Karabekir Paşa'ya, Eskişehir'de Fahrettin ve Refet Beylere
3. Kolordu Kumandanı Salâhattin Bey'e

İstanbul'dan şimdi gelen telgraf sureti malumat için aynen arz olunur. (Bir suretinin 14. Kolordu'ya verilmesi Fahrettin Beyefendi'den rica olunur.)

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

SURET

Dün akşam sağlam İtalyan kaynaklarından, güvenilir bir zata vaki olan gizli ihbarlarda temsilcilerin dün öğleden sonra toplanarak Londra'dan gelen ve Dersaadet'teki Kuvayi Milliye reislerinin tutuklanması emrini ihtiva eden meseleyi konuşarak kabul eyledikleri, dolayısıyla bu gibi zevatın bir an evvel Dersaadet'ten uzaklaşmaları icap eylediği bildirilmiştir. Biz bunu ya İtilafçıların bir blöfü veyahut Milli Meclis'in feshi ile neticelenecek Ferit Paşa'nın iktidar mevkiine getirilmesi gibi iki şıkka atfediyoruz. Birinci şıkla bu gibi zevatın firarı neticesinde bir skandal yaparak emele nail olmak, ikinci şıkla da itimatsızlık vererek Meclis'i fesh ve geniş bir tutuklama yaparak İtilaf devletlerinin de desteği ile saltanat ve hükümet ile birlikte milliyetperver-

1 Allenby. (Y.N.)

lerin aleyhine hareket etmektir. Tabii her iki ihtimale karşı da buradan hiçbir yere gidilmeyecek, işin sonuna kadar namus vazifesi yerine getirilecektir. Salih Paşa bu vaziyeti bilerek ve bu hale bilerek sebep olmaktadır. Dolayısıyla evvelce de arz eylediğimiz üzere, bu renksiz yeni kabinenin düşürülmesi için son derece çalışacağız ve muvaffak olacağımıza da eminiz.

Vesika: 253c.

Şifre 14.3.1920
Aceledir

Seryaver Salih Bey'e

Rauf Beyefendi'ye:

Mütareke'nin gizli ek maddelerinden Erkânıharbiye İkinci Reisi Kâzım Paşa'nın malumatı olması muhtemel bulunduğunu, 15. Kolordu Kumandanı Kâzım Paşa bildiriyor. Nazarı dikkati âlinizi çekerim.

Mustafa Kemal

Vesika: 253d.

Şifre 14.3.1920
Aceledir

İsmet Beyefendi'ye

Reşit ve Yaver Paşalar tarafından imza edildiği Rauf Beyefendi tarafından haber alınan ve bize de bildirilen Mütarekename gizli maddeleri hakkında Erkânıharbiye İkinci Reisi Kâzım Paşa'nın malumattar oldukları zannedilmektedir. Fevzi Paşa'nın nazarı dikkatinin çekilmesi rica olunur.

Mustafa Kemal

Vesika: 254.

Harbiye, 11.3.1920

20. Kolordu Kumandan Vekili Mahmut Beyefendi'ye

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

1. Son maruzatımız ve kabine vaziyetleri hakkında herhangi bir fikrinizi

elde edemediğimizden, ulaşmadığından ve sıhhatinizden haklı olarak endişe-deyim. Cevabınızı bekliyoruz.

2. Maraş çarpışmalarının ne suretle başlayıp ne tarzda cereyan ettiği hakkında tafsilatlı ve sizin sağlam malumatınızın bildirilmesini de rica eyleriz, Efendim. (Rauf)

Harbiye Nezareti Seryaveri
Salih

Vesika: 255a.

Şifre
Gayet aceledir

12.3.1920

Seryaver Salih Bey'e

C. 11.2.1920

1. Rauf Beyefendi'ye: Kabineye itimatsızlık oyu vermek suretiyle taarruzun tarafımızdan[1] yapılması o kadar kuvvetli bir sebebe dayandırılamayacaktır. Kâzım Karabekir, Fuat Paşalarla Ankara'ya gelmiş olan Refet ve Fahrettin Beyler de aynı fikirdedirler. Ancak grubun dayanışma ve direnme derecesine ve hareket birliğindeki kati azmine dair açık bir fikir ve kanaat hasıl etmek için[2] Salih Paşa'nın grup heyeti idaresiyle müzakere etmeksizin hareket etmesini, bir meşrutiyet meselesi yapmak hususundaki karar hakkında hiçbir fikir ortaya koymamıştım.

2. İngilizlerin tutuklama kararına, muhaliflerin yaygaralarına karşı Meclis'in cesurane, nihayete kadar vazifesine devamı pek faydalı ve parlaktır. Ancak zatıâlinizle beraber vücutları gelecekteki teşebbüslerimiz ve hareketlerimiz için elzem olan arkadaşların neticede bize iltihakları vasıtalarının mutlaka emniyet altında bulunması şarttır. Aksi takdirde, grubun birlik ve azim dairesinde hareketini tanzim edebilecek zevatın şimdiden vazifelendirilerek sizlerin hemen buraya gelmeleri elzemdir. Buraya gelecek zevat arasında memleketi temsil vasıflarına sahip olanlarla icabında hükümet teşkil ve idare liyakatindekilerin bulunması mühimdir. İtilaf devletlerinin zorlayıcı muamele tatbik edeceklerine şüphe yoktur.

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "tarafımızdan" sözcüğü, *Nutuk*'taki telgraf özetinde "tarafımızdan" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.19 (Nutuk I), Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2006, s.305. (Y.N.)

2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde yer alan "etmek için" sözcüğü, *Nutuk*'taki telgraf özetinde "etmedikçe" şeklinde. Bkz. aynı yerde. (Y.N.)

3. Maraş meselesi hakkında hakiki vesikalara dayanan ayrıca bir rapor takdim ederim.

4. Büyük hasret ve hürmetle gözlerinizden öperim.

Mustafa Kemal

Vesika: 255b.

Başmemur Efendi'ye

Şimdi size bir telgraf yazacağız. Bunu mahallerine makine başında bizzat yazmanızı Mustafa Kemal Paşa Hazretleri arzu ediyorlar. İstanbul'u sonra tekrar bize veriniz.

Hayati

Hamdi Bey'e
Bu telgrafı hemen bizzat çekmenizi ve bildirmenizi rica ederim.

Heyeti Temsiliye Kâtibi
Hayati

Ankara, 16.3.1920

Diyarbekir'de 13. Kolordu Kumandanı Cevdet Beyefendi'ye
Erzurum'da 15. Kolordu Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri'ne
Sıvas'ta 3. Kolordu Kumandanı Salâhattin Beyefendi'ye
Konya'da 12. Kolordu Kumandanı Fahrettin Beyefendi'ye
Bursa'da 56. Fırka, Bandırma'da 14. Kolordu,
Balıkesir'de 61. Fırka Kumandanlıklarına
Nazilli Mevki Kumandanı Servet Beyefendi'ye
Edime'de 1. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Beyefendi'ye
İzmit'te 1. Fırka Kumandanı Rüştü Beyefendi'ye

Bu sabah 16.3.1920 İngilizlerin, Şehzadebaşı'ndaki karakolu askerimiz uykuda iken basarak altı kişiyi şehit edip on beş kadarını yaraladıktan sonra, karakolu ve bir taraftan da Harbiye Nezareti'ni ve Tophane'yi ve Harbiye Telgrafhanesi'ni işgal ettikleri bildirildi. Bu harekâtı yapan, rıhtıma yanaşan İngiliz zırhlıları bahriye efradıdır. İstanbul'da fevkalade bir halin cereyan et-

mekte olduğu anlaşılıyor. Vaziyet, Heyetimizce takip edilmektedir. İstanbul'la haberleşme ve münasebette uyanık bulunulması arz olunur.

Mustafa Kemal

Ek: Beyoğlu Telgrafhanesi'ni işgal etmiş ve memurları oradan kovmuşlardır. Dersaadet Telgrafhanesi'ni de bir saate kadar işgal edecekleri haber alınmıştır.

Vesika: 256.

İzmit, 16.3.1920

Heyeti Temsiliye tarafından bu sabah yazılan tamimi aldım. Esasen memlekette asayiş temini başlıca vazifemizdir. Dolayısıyla bu sabah İzmit'teki İngiliz harp gemisi kumandanı tarafından şifahi tebligatta da memlekette alınacak kararların her halde iyi olacağı bildirilmesi üzerine bir kat daha asayişe çalışılmakta olduğunu arz ve müsterih olunması .....[1]

Mutasarrıf
Suat

Vesika: 257.

Konya Başmüdürü Bey'e

1. Kolordu Kumandanı Fahrettin Beyefendi'nin yaverini makine başına çağırttırınız.

2. Şimdi İstanbul merkezinden bir İngiliz resmi tebliği yazılıyor. Bunun katiyen yayılmasına meydan verilmemesi ve doğrudan doğruya işgal altında bulunan İstanbul merkezine yol verilmemesi ve bahsi geçen tebliğin alınan merkezlerde imhasının derhal emir buyurulması arzu ve rica olunuyor, arz ederim.

Heyeti Temsiliye Kâtibi
Hayati

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1934 basımındaki beş nokta yerine, 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında "gibi bir şeydir" sözcükleri vardır. (Y.N.)

Şemsettin Beyefendi'ye

İstanbul merkezi, İngiliz resmi tebliğine Konya Valisi Beyefendi'nin cevap verdiğini yazıyor. Paşa Hazretleri bunun sıhhatini anlamak istiyorlar. İstanbul merkezi İngilizlerin tamamıyla işgali altındadır, Efendim.

Hayati

Hayati Bey'e

Konya, 16 Mart 1920

İstanbul merkezindeki memurların cevap almadıkları takdirde telgrafhaneden çıkarılmayacaklarını[1] bildirmeleri ve ısrarları üzerine aşağıdaki cevap verilmiştir.

SURET

İmza yerine "İtilaf devletleri tebligatıdır" ibaresiyle çekilen telgrafnameyi saat bir buçukta aldım. Asayişin muhafazasına çalışmak vazifemdir. Bu vazifeyi yerine getirmeye çalışacağım tabiidir. Bu telgrafı çeken makam ve zatın bildirilmesi rica olunur.

Vesika: 258.

Numara 384 Erzurum, 22.9.1920

Ankara'da Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne

Silah ve mühimmat ve erzak ve emvali metrukede[2] vuku bulan suiistimaller ve gayri kanuni ve sınırsız vergiler alınması, kanunsuz tahakküm ve zorlama, halkın hissiyatını büsbütün rencide etmiş. Erzurum'un emniyetsiz ve ümitsiz bir vaziyete düşerek, artık kendi elleriyle idare edilmeleri lüzumunu yegâne kurtuluş çaresi saydığı bir zamanda buraya geldik. Paşa'nın[3] da hareketi memleket menfaatlarına uygun düşmediğinden, alenen yapılan fenalıklara he-

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1934 basımındaki "çıkarılmayacaklarını" sözcüğü, 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında "çıkarmayacakları" şeklinde. (Y.N.)

2 Emvali metruke: Terk edilmiş, bırakılmış, sahipleri bilinmeyen mallar. Hükümetçe görülen idari ve siyasi lüzum ve zaruret üzerine bulundukları yerlerden başka yerlere naklolunan veya kendiliklerinden bulundukları yerleri terk ederek kaybolan, ayrılan veyahut yabancı memleketlere, yahut düşman işgali altında bulunan yerlere kaçan gayrimüslim unsurların bıraktıkları mallar hakkında kullanılan bir tabirdir. (Y.N.)

3 Kâzım Karabekir Paşa. (Y.N.)

men nihayet verilmesi ve soruşturma sonunda tahakkuk edecek hale göre sebep olanların cezalandırılması lüzumunda ahali müttefikan ısrar ve güven verici tedbirlerin acilen alınması talebi ve vali vekilliğini bizzat geçici olarak kabul etmekliğim, Paşa dahil olduğu halde ahali tarafından rica ve istirham olundu. Ahval tafsilatlı şekilde yazılarak zaruri olarak birkaç (k v l k a y c b n z v s y)[1] üzere vekilliğin Hüseyin Avni Bey'e verilmesi lüzumunu yazmıştım. Bizzat idarede bulunmayarak haricen işleri tanzim ve gönderilen heyetin varışında Meclis'e izahat vermek üzere Ankara'ya gelmekliğim lazımdır. Böyle nazik bir zamanda Avni Bey'in soruşturmanın tamamlanmasına kadar vekillikte bulunması mebuslukla bağdaşmaz görülmemelidir. Meseleyi daha vahim bir safhaya (....)[2] ve Erzurum mukavemet ve mevcudiyeti kaybettirmeden tekliflerin kabulü, pek açık olarak işlenmiş olan suiistimaller hakkındaki soruşturmanın sonuna kadar memleketin kendilerinden sayarak emniyet gösterdikleri Mebus Hüseyin Bey'in memuriyetinin tebliği ve yirmi dört saate kadar cevap verilmesi ve keyfiyetten Paşa'nın haberdar edilmesi istirham olunur, Efendim.

Büyük Millet Meclisi İkinci Reisi
Celâlettin Arif

Vesika: 259.

Gayet mühim ve aceledir
Hemen çekilecektir

Erzurum, 24.9.1920

Ankara'da Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne

Heyeti Vekile'de ve Büyük Millet Meclisi'nde okunacaktır.

Heyeti Vekile'nin, Vekâleti âlilerinin isabetsiz ve kanunsuz bulduğunuz tekliflerimin hangileri olduğunu bildirmenizi rica ederim. Acaba Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey'in Erzurum vali vekilliğine tayini talebi mi? Eğer bu ise, hatırı âlilerinde olmak gerektir ki, Ankara'dan çıkmazdan evvel Erzurum ahalisi kendisine vali bulup bize bildirsinler emrini sizden almış idim. Ben de ahaliye emrinizi tebliğ ettim. Acaba hata mı ettim? Ahali de bu teklifi iyi karşılayarak bu zatın asil gelinceye kadar vekil olmasını talep ettim. Bu talebi Ankara'ya bildirdim. Silah, cephane temin eylemek üzere birçok fedakârlığa katlandığımız bir zamanda kırk elli bin silahla milyonlarca mühimmatın dolayısıyla Rumlara satılması, tahniyede[3] vukua gelen suiistimaller yüzünden ahalide bir galeyan uyanmasından dolayı hırsızların bir an evvel

1 Çözülmeyen şifre olmalı. (Y.N.)
2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada parantez içinde dört nokta vardır. (Y.N.)
3 Tahniye: Tahıl öğütmek için verilen ücret. (Y.N.)

cezalandırılmalarını talep etmekliğim acaba isabetsiz ve kanunsuz bir teklif miydi? İcra eylediğim takibat üzerine Tahniye Müdürü Avni Efendi'nin hesapları incelenmeye başlandı. Ve beş bin kilo un sattığı meydana çıkar çıkmaz adı geçenin intiharından ne mana çıkarılır? Emvali metruke satışlarından vukua getirilen suiistimaller bütün halkın ağzında iken müsebbiplerinin ortaya çıkarılmasını talep etmek acaba isabetsiz ve kanunsuz bir talep mi? İleri cepheden ordu namına mevcut suiistimallerin bir an evvel önünün alınması için delege olmak üzere gelen alay kumandanlarının şikâyetlerini dinleyip onları Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne bildirmek de acaba münasip olmayan bir teklif gibi mi görüldü? Müdafaai Hukuk'un halkın taleplerini ortaya koymuş olduğunu işittim. Erzurum muhitini zannedersem kâfi derecede tanımıyorsunuz. Buranın halkı bir kere feveran etti mi onun önünde durmak gayet güç olduğunu bildiğimden, bunun meydana gelmesinden evvel lazım gelen akıllıca tedbirleri yöneltmek acaba kanunsuz ve isabetsiz bir teklif miydi? Ben zannediyorum ki vatani vazifemi yerine getirebilmek için muhtaç olduğum istirahati bir tarafa bırakarak bu işlerle uğraşmayı Heyeti Vekile takdir edecek ve kanunsuz, isabetsiz teklifin benden çıkmayacağına Heyeti Vekile'nin inanmasını beklerdim. Aranızda iddialarımı takdir edecek arkadaşlarım mevcut olacağına inanıyorum. Seçim dairemi teftiş etmeksizin hemen Ankara'ya dönmek imkân dahilinde değildir. Buraya geldim geleli bu gibi meşgaleler ile uğraştığımdan kazaları dolaşmaya vakit bulamadım, Efendim.

Büyük Millet Meclisi İkinci Reisi
Celâlettin Arif

Vesika: 260.

Dersaadet, 17.10.1922

Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Tevfik Paşa, oğlunu bendenize göndererek aşağıdaki telgrafnameyi verdi.

Meselenin gayet gizli tutulması ricasıyla beraber, vuku bulan soruşturmasına göre İngilizler, Konferans'ta Anadolu ile İstanbul'un ayrı ayrı cephe arz etmesinden istifade ile hilafet hamisi sıfatını almaya çalışacağından, meseleye lazım geldiği gibi ehemmiyet verilmesini arz etmemi tebliğ ettirdi. Ferman. (Hâmit)

"Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne: Allah'ın yardımıyla kazanılan zafer, bundan böyle, İstanbul ve Ankara arasında ortaya çıkmış olan anlaşmazlık ve ikiliği kaldırmış ve milli birliğimizi temin etmiş olup, ancak Müttefik

devletler ile aramızda barış henüz yapılmamış olmasından dolayı, Avrupa şehirlerinden birinde yakında toplanması aşikâr bulunan Sulh Konferansı'na eskisi gibi her iki tarafın davet edileceği malum bulunduğundan dolayı, milli selametimizle alakalı mühim hususların evvelce aramızda müzakere ve tespiti için hazırlıklarda bulunularak sözü edilen Konferans'ta birlikte milletin haklarının müdafaasına mesai sarf edilmesi yüce nezdinizde dahi tasvip olunacağına tam kanaatim bulunduğundan, bu konuda tarafı senaverileriyle[1] görüşüp anlaşmak üzere ahvale vâkıf ve emniyetinize sahip bir zatın buraya gayet gizli talimatla ve mümkün süratle gönderilmesi temenni olunur, Efendim. 17.10.1922 İmza: Sadrazam Tevfik."

Vesika: 261.

Şifre Bursa, 18 Teşrinievvel [Ekim] 1922

İstanbul'da Hâmit Beyefendi'ye

Türkiye Devleti'nin aleyhinde her türlü teşebbüsü daima nazarı dikkatte tutan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti karşı tedbirlerini düşünmüştür. Teşkilatı Esasiye Kanunu ile şekil ve mahiyeti beliren Türkiye Devleti'nin kuruluş tarihinden beri Türkiye mukadderatına el koymuş ve bundan mesul yalnız ve ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti olduğu cihanca malum ve fiili hadiseler ve siyasi muameleler ile teyit olunmuş bulunmaktadır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının kazandığı kati zaferin tabii neticesi olmak üzere vukuu yakın olan Sulh Konferansı'nda Türkiye Devleti yalnız ve ancak Türkiye Büyük millet Meclisi Hükümeti tarafından temsil olunur. Bu hakikatler karşısında gayri meşru ve gayri hukuki olduğu yüce Meclis'ce mükerreren ifade ve ilan edilmiş olan heyetlerin veya bu gibi heyet mensuplarının şimdiye kadar defalarca vaki olduğu gibi bundan sonra da devlet siyasetini karıştırmaktan sakınmamaları hususunun ne derece büyük mesuliyet doğuracağı aşikârdır, Efendim.

Mustafa Kemal

1 Senaver: Metheden, öven. Burada "sizi metheden, öven benimle" anlamında. (Y.N.)

Vesika: 262.

1/1010 P. R, 8.11.1922
Gizli ve aceledir

Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

C. 7.11.1922 şifreye:

Zatı samilerinden telgrafla aldığım emrin başında Tevfik Paşa'ya cevap olduğu zikredilmediği gibi, nihayetinde de telgrafnameyi kendisine tebliğim emir buyurulmadığından, bunu bendeniz için bir direktif kabul etmiş ve dolayısıyla Tevfik Paşa'ya üç gün zarfında beş kere o direktif dahilinde dolaylı tebligatta bulunduğum gibi, hatta bir defasında Konferans'a[1] delege gönderilmemesi için gazetelere, ajanslara tebliği icap eden beyanatının esaslarını ihtiva eden bir müsvedde bile göndermiştim. Her defasında işin müzakere edilmekte olduğuna ve yakında neticeyi bildireceğine dair cevaplar aldım. Keyfiyetin bundan ibaret olduğu arz olunur, ferman.

Hamit

Vesika: 263.

Dersaadet, 29.10.1922

Ankara'da:

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesi'ne

Gayet aceledir

Konferans'a, Babıâli de, Büyük Millet Meclisi de davet olundu. Babıâli'nin icabet etmemesi, devletin altı asrı aşkın zamandan beri kurulu ve saklı olan, bütün İslam âleminin alakadar olduğu tarihi hüviyetini yok olmaya mahkûm etmek; Büyük Millet Meclisi'nin icabet etmemesi ise, cihanın özlediği ve beklediği barışı neticesiz bırakmaktır. Bu mühim mesuliyetleri bittabi ne Babıâli ne Büyük Millet Meclisi kabul ve tahammül eder. Zaten Babıâli ile Büyük Millet Meclisi arasında hakiki bir ikilik tasavvur edilmediği ve her türlü ısrar ve baskıya karşı Sevr Antlaşması'nın tasdik edilmemesinde mukavemet ve tesadüf olunan büyük müşkülatın göğüslenmesi ile idare işlerinin yürütülmesi ve işgalin tesirinin azaltılması hususunda elinden gelen ça-

1 Lozan Konferansı. (Y.N.)

bayı gösteren ve bu doğrultuda vaki muvaffakiyetlerin hasıl olmasına imkân ölçüsünde hizmet eden heyetimiz, millî hâkimiyeti kuvvetlendirip sağlamlaştırmak suretiyle idare birliğini temin için müzakereye de hazır olduğu halde, hayırlı mesainin faydalı bir barış ile siyasi semerelerinin alınması sırasında milletin mücahedesinden ayrı kalmayı ve bu sebeple birlikle elde edilmesi mümkün olan vatanın yüce menfaatlarından en küçük bir zerreyi bile kaybetmeyi asla caiz görmez. Ayrılık şöyle dursun, en ufak bir muhalefeti dahi reva görmez. Hatta düşmanın ayağını kesmek ve istila pisliğini ortadan kaldırmak yolunda kılıçla cansiperane ve hudapesendane[1] mesaide bulunanları kendilerine tercih eyler. Dolayısıyla anlaşmazlık sebebiyle devlet ve milletin başına maazallahü teâlâ büyük bir musibet getirmek ve maddi yardım ve manevi desteklerine nail olduğumuz İslam âlemini elemlendirmekten ise, vatanın yüce menfaatları uğrunda birliğin temini, evvelce vacip ise bugün farz olmuştur. Şu halde hem memleketin geleceği, hem vatanın haklarının müdafaası hakkında müzakerede bulunulmak üzere Büyük Millet Meclisi'nce tayin olunacak bir zatın özel talimat ile hemen gönderilmesi hassaten temenni ve bu şık tensip buyurulmadığı halde heyetimizden Ziya Paşa Hazretleri'nin oraya gönderileceği beyan ve cevabının telgrafla bildirilmesi niyaz olunur.

Sadrazam
Tevfik

Vesika: 264.

Milli saltanatın tahakkukuna dair Büyük Millet Meclisi'nde cereyan eden tarihi celselerden:

1 Teşrinisani [Kasım] 1922'de milli saltanatın tahakkukuna dair Büyük Millet Meclisi'nde cereyan eden tarihi celsede Gazi Mustafa Kemal Hazretleri'nin söyledikleri mühim nutuk:

Arkadaşlar! İstanbul'da gayri meşru bir sıfatı şahsına atfeden Tevfik Paşa, evvela hususi ve gizli olarak ordularınızın Başkumandanı'na, müteakiben onu jurnal eder tarzda açık bir telgrafname ile yüce Meclis'e müracaatta bulundu. Dikkat buyurulursa gelen telgrafname ile İslam kamuoyu karıştırılmak isteniyor. Bu telgrafnamedeki zihniyet, bağımsızlığımızı imhaya çalışan düşmanlarımıza karşı mukaddes davamızı müdafaada fiilen ve hukuken muvaffakiyetlere mazhar olan milli hükümetimizi zaafa uğratmaya yöneliktir. Mana ve mantıktan uzak olan bu telgrafnamenin muhteviyatı, yüce Meclis'inizin mevcudiyetiyle tahakkuk eden bir şekli, bir hakikati tekrar söz konusu etmemizi gerektirdi. İdare şeklimizde mevcut bulunan hakikat, Türkiye halkının,

1 Hudapesendane: Allah'ın beğeneceği şekilde. (Y.N.)

mukadderatına bilfiil ve bizzat el koymuş olması, milli hâkimiyetini, milli saltanatını üç seneden beri kendi elinde bulundurarak mukaddes davasını müdafaa etmekte bulunmasıdır.

Bu hakikatin tecellisi, bir batılın yok olmasına sebep oldu. Bu batıl, gayri meşru, gayri makul olan şey, bir milletin hakimiyet ve saltanat haklarının bir şahıs uhdesinde temsil edilmesine müsaade edilmesiydi.

Bu nokta üzerinde bütün milletin ve milletin arzusuna tabi olarak millet-vekillerinden meydana gelen yüce heyetinizin tabii surette vermiş olduğu kararı, birçok defalar birçok arkadaşlarımızın muhtelif vesilelerle ifade etmiş olmalarına rağmen, ben de bir arkadaşınız sıfatıyla bu kürsüden aynı şeyi tekrar edeceğim. Beni beş on dakika daha dinlemek lütfunda bulunmanızı rica ediyorum. (Hay hay sesleri.)

Arkadaşlar, hakikati aydınlatmak için hep beraber Türk tarihi ve İslam tarihi üzerinde kısa ve seri bir göz geçirmeyi uygun bulur musunuz?

Efendiler, bu insanlık dünyasında asgari yüz milyonu aşkın nüfustan meydana gelen büyük bir Türk milleti vardır. Ve bu milletin yeryüzü sahasındaki genişliği nispetinde tarih sahasında da bir derinliği vardır.

Efendiler, bu derinliği isterseniz iki mikyasla ölçelim; birinci ölçü birimi, tarihöncesi devirlerine ait mikyastır. Bu mikyasa göre Türk milletinin atası olan Türk namındaki insan, insanların ikinci babası olan Nuh Aleyhisselamın oğlu Yafes'in oğlu olan zattır.

Tarih devrinin vesika tedarikinde pek müsamahakâr olan ilk safhalarına biz de müsamaha edelim. Fakat en bariz ve en maddi ve en kati tarihi delillere dayanarak beyan edebiliriz ki, Türkler on beş asır evvel Asya'nın göbeğinde muazzam devletler teşkil etmiş ve insanlığın her türlü kabiliyetlerine tecelligâh olmuş bir unsurdur. Sefirlerini Çin'e gönderen ve Bizans'ın sefirlerini kabul eden bu Türk Devleti, ecdadımız olan Türk milletinin teşkil eylediği bir devletti.

Efendiler, yine malumdur ki, dünya yüzünde yüz milyonluk bir Arap kütlesi vardır. Ve bunların Asyaî kısmı Arap Yarımadası'nda yoğun olarak mevcudiyet arz eder.

Nebiliğe ve resullüğe mazhar olan Fahri Âlem Efendimiz, bu Arap kütlesi içinde, Mekke'de dünyaya gelmiş bir mübarek varlıktı.

Ey arkadaşlar! Tanrı birdir, büyüktür. İlahi âdetlerin tecellilerine bakarak diyebiliriz ki, insanlar iki sınıfta, iki devirde değerlendirilebilir. İlk devir, insanlığın çocukluk ve gençlik devridir. İkinci devir, insanlığın rüşt ve olgunluk devridir.

İnsanlık, birinci devirde tıpkı bir çocuk gibi, tıpkı bir genç gibi yakından ve maddi vasıtalarla kendisiyle meşgul olunmayı gerektirir. Allah, kullarının lazım olan olgunluk noktasına varmasına kadar içlerinden vasıtalarla dahi

kullarıyla meşgul olmayı Tanrılığın bir gereği saymıştır. Onlara Hazreti Âdem Aleyhisselam'dan itibaren kaydedilmiş ve edilmemiş ve sayısız denecek kadar çok nebiler, peygamberler ve resuller göndermiştir. Fakat Peygamberimiz vasıtasıyla en son dini ve medeni hakikatleri verdikten sonra artık insanlıkla aracılarla temasta bulunmaya lüzum görmemiştir. İnsanlığın idrak, aydınlanma ve olgunluk derecesinin, her kulun doğrudan doğruya ilahi ilhamlar ile temas kabiliyetine ulaştığını kabul buyurmuştur ve bu sebepledir ki, Cenabı Peygamber, peygamberlerin sonuncusu olmuştur ve kitabı, en mükemmel kitaptır. Son peygamber olan Muhammed Mustafa Sallallâhüaleyhivesellem 1394 sene evvel Rumi Nisan içinde ve Rebiyülevvel ayının 12. Pazartesi gecesi sabaha doğru tan yeri ağarırken doğdu. Gün doğmadan! Bugün o gündür. Hakikaten Arabî tarihlerinde[1] bu akşam doğum gününün tam yıldönümüne tesadüf ediyor. İnşallah bu hayırlı tesadüftür. (İnşallah sesleri.) Hazreti Muhammed çocukluk ve gençlik günlerini geçirdi. Fakat henüz peygamber olmadı. Yüzü nurani, sözü ruhani, rüşt ve görüşte eşsiz, sözünde sadık ve halimlik ve mürüvvetçe başkalarına üstün olan Muhammed Mustafa evvela bu özel ve seçkin vasıflarıyla kabilesi içinde "Muhammedülemin" oldu. Muhammed Mustafa peygamber olmadan evvel, kavminin muhabbetine, hürmetine, itimadına mazhar oldu. Ondan sonra ancak kırk yaşında nebilik ve kırk üç yaşında resullük geldi.

Fahri Âlem Efendimiz, sonsuz tehlikeler içinde, bitmez mihnetler ve meşakkatler karşısında yirmi sene çalıştı. Ve İslam dinini tesise ait peygamberlik vazifesini yerine getirmeye muvaffak olduktan sonra cennetin en yüce katına erişmiş oldu. Kendisinin doğru yolu göstermesine mazhar olan bütün Müslümanlar, bilhassa eshabı güzin[2] birçok gözyaşı döktüler. Fakat insanlığın gereği olan bu üzüntü halinin faydasız olduğunu derhal idrak eden erbabı fatanet[3] Peygamber'in arkasından ağlamak değil, ümmetin işlerini bir an evvel iyi yürütülmeye mazhar edecek tedbir almak kanaatiyle toplandılar. Resulü Ekrem'e halife olacak bir emir seçilmesi söz konusu edildi. Ebubekir'den şahsen çok hoşlanırdı ve son nefeslerini yaşarken Ebubekir'in kendisine halef olması uygun olacağını muhtelif tarzlarda işaret dahi buyurmuşlardı. Buna göre toplanıp resmen bir seçim yapmaktan başka bir iş kalmamış olduğuna hükmolunabilirdi. Halbuki bu seçim keyfiyeti o kadar basit olmadı. Bilakis mesele çok müzakerelere, münakaşalara ve çok esaslı anlaşmazlıklara maruz kaldı. Seçim işinde mühim olarak üç muhtelif görüş ortaya çıktı. Bu görüşlerden birisi; hilafet makamına hak kazanabilmek, ümmetin işlerini yö-

1 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Devre I, c.24, TBMM Matbaası, Ankara, 1960, s.306'da "Arabî tarihiyle" (Hicri takvime göre) şeklinde. (Y.N.)

2 Eshabı güzin: Hz. Muhammed'in yakınları. (Y.N.)

3 Erbabı fatanet: Akıl ve anlayış sahibi insanlar anlamında, dönemin önde gelenleri kastediliyor. (Y.N.)

netebilmek için lazım olan kudret ve yeterliliğin kaide alınmasıydı. Buna göre, hilafet makamı en kuvvetli ve en nüfuzlu ve en reşit kavmin olacaktı. Bu görüş sahabenin[1] idi.

İkinci görüş, o güne kadar İslamın başarısına hizmet eden kavmin hilafete müstahak sayılmasıydı. Bu, ensarın[2] görüşü idi. Üçüncü fikir ise akrabalık kuvvetini lüzumlu saymak idi. Bu da Haşimilerin görüşü idi. Bu üç görüşten oybirliği ile birini tercih etmek ve seçim işini neticelendirmek mümkün olamadı. En nihayet dağılma ve fetretin[3] derhal önüne geçmek lüzumuna inanmış olan Hazreti Ömer'in tesiriyle Hazreti Ebubekir'e biat olundu. Görülüyor ki, ilk halifenin seçiminde genel eğilimlerin tabii olarak toplanmasından ziyade şahsi tesir, şekli tespit etmiştir. Efendiler, bu muhalefet ve münakaşaların yersiz olduğunu zannetmeyelim. Hakikaten hilafet işi, İslam milletlerince en büyük bir iştir. Çünkü efendiler, Peygamber halifeliği, İslam ehli arasında rabıta olan bir emirliktir. Ve İslam ehlinin kelimei vahdet[4] üzere toplanmalarını temin eden bir emirliktir.

Emirlik işte[5] Cenabı Hakk'ın bir sır ve hikmetidir ki, teessüsü, daima şiddet ve kuvvet şartına bağlıdır. Ondan asıl maksat da, fesadı def etmek ve şehirlerin asayişini korumak ve cihat işlerini tanzim ile kamu işlerini iyi tanzim ve tesviyeden ibarettir. Bu dahi ancak şiddet ve kuvvete bağlıdır. Âdetullah[6] bu şekilde cari olagelmiştir. Buna göre yukarıda izah ettiğim üç muhtelif görüşten birincinin –ki, kuvveti ve nüfuzu olan kavmin, milletin hilafet vârisi olması noktası idi– diğer görüşlere tercih edilmesi ve galip olması tabiidir ve Hazreti Ebubekir'in tesirle hilafet makamını işgal etmesi isabet oldu. İşte bu suretle, zamanı saadetten[7] sonra hilafet unvanıyla bir İslam emirliği teşekkül etti.

Fakat efendiler, Peygamber'in vefatıyla derhal her tarafta irtidat[8] başladı, irtica başladı, isyan başladı. Hazreti Ebubekir bunları bertaraf etti; vaziyete hâkim oldu. Bir taraftan da İslam emirliğinin sınırını genişletmeye girişti. Ebubekir, son demlerine yaklaşınca kendi seçimindeki müşkülatı hatırladı ve Hazreti Ömer'i vasiyetname ile bizzat seçti.[9]

1 Sahabe: Hz. Muhammed'i görmüş ve sohbetlerinde bulunmuş olan Müslümanlar. (Y.N.)
2 Ensar: Hicretten sonra Hz. Muhammed'e Medine'de yardımcı olan Evs ve Hazrec kabileleri mensupları. (Y.N.)
3 Fetret: İki peygamber ya da iki hükümdar dönemi arasında kalan peygambersiz ya da hükümdarsız dönem. (Y.N.)
4 Kelimei vahdet: Lâ-ilâhe illallah; Muhammedün resûlallah. (Y.N.)
5 *TBMM Zabıt Ceridesi*, s.307'de "ise" şeklinde. (Y.N.)
6 Âdetullah: Allah'ın ezeli hükmünün yerine gelme yolu, düzeni, şekli ve tabiat kanunu. (Y.N.)
7 Zamanı saadet: Hz. Muhammed'in yaşadığı dönem. (Y.N.)
8 İrtidat: İslam dinini bırakarak başka bir dini kabul etme. (Y.N.)
9 Konuşmanın el yazısıyla hazırlanmış notlarını fotokopisiyle birlikte aktaran: *Atatürk/ Belgeler, Elyazısıyla Notlar, Yazışmalar*, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1998, s.204-205'te "bizzat seçti ve millete takdim eyledi" şeklinde. Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.14, Kaynak Yayınları, İstanbul, Ağustos 2004, s.80. (Y.N.)

Hazreti Ömer'in hilafeti zamanında İslam memleketleri fevkalade denecek derecede süratle genişledi, servet çoğaldı. Halbuki bir milletin içinde servet ve bolluk hasıl olmasının, insanlar arasında dünyevi garazların ortaya çıkmasına ve bunun da ihtilal ve fitnenin başgöstermesine sebep olması, bu dünyanın ahvali gereğidir. İşte bu nokta, Hazreti Ömer'in zihnini kurcalıyordu. Bir de Hazreti Ömer hatırlıyordu ki, Resulü Ekrem, sırdaşı olan muhterem eshabına şunu demişti: "Ümmetim, düşmanlarına galebe edecek. Mekke, Yemen, Kudüs ve Şam'ı fethedecek, Kisra[1] ve Kayser'in[2] hazinelerini taksim eyleyecektir ve fakat ondan sonra aralarında fitne ve ihtilal ve gizli düşmanlıklar ortaya çıkarak eski hükümdarların yolunu tutacaklardır..." Hazreti Ömer bir gün Huzeyfetülyemani (Radiyallahüanh)[3] Hazretleri'ne deniz gibi dalgalanacak fitneyi sorduğu zaman aldığı cevapta: "Senin için ondan beis yok; senin zamanınla onun arasında kapalı bir kapı vardır" dedi.

Hazreti Ömer sordu:

"Bu kapı kırılacak mı, yoksa açılacak mı?"

Huzeyfe: "Kırılacak!.." dedi.

Hazreti Ömer: "Öyleyse artık kapanmaz" dedi ve üzüntüsünü gösterdi.[4] Hakikaten kapının kırılması mukadderdi. Çünkü İslam memlekctleri genişlemişti, iş çoğalmıştı. Bu emirlik şekli ve bu idare tarzı ile her yerde tam bir adalet icrası müşkül olmuştu. Hazreti Ömer bunu idrak ediyor, sıkılıyor ve Allah'ına yalvararak diyordu ki: "Ya Rab! Ruhumu al."

Ömer bir gün ağlarken sebebi soruldu:

"Nasıl ağlamayayım ki, Fırat kenarında bir oğlak kaybolsa, korkarım ki Ömer'den sorulur!" diye cevap verdi.

Evet, Hazreti Ömer (Radiyallahüanh) artık hilafet unvanı altındaki emirlik tarzının bir devlet idaresine kâfi olmadığını, bir zatın kendi faziletinde, kendi kudretinde ve hatta kendi heybetinde olsa dahi bir devletin idaresine kâfi olmadığını bütün kapsamlı manasıyla idrak eylemişti. Hatta bu endişe ile idi ki, Ömer kendinden sonra artık bir halife düşünemez oldu. Kendisine oğlunu tavsiye ettikleri zaman "Bir haneden bir kurban yetişir" dedi. Abdurrahman bin Avf'ı çağırdı:

"Ben seni veliaht eylemek istiyorum" dedi. O da: "Bana kabul et diye fikir verir ve nasihat eyler misin?" dedikte, Ömer: "Edemem" dedi.

Abdurrahman: "Vallahi ben de ebediyen bu işe giremem" dedi. En nihayet Ömer, en makul noktaya temas etti; emirlik, devlet ve millet işini danışmaya havale etti. Ömer'den sonra eshab şûrası ve bütün halk mescidi ağzına

1 Kisra: Eski İran hükümdarlarına verilen unvan. (Y.N.)

2 Kayser: Eski Roma ve Bizans hükümdarlarına verilen unvan. (Y.N.)

3 "Allah ondan razı olsun" anlamında. (Y.N.)

4 *Atatürk/ Belgeler...*'deki eski yazı notlarda burada ayrıca "Bu kapı Hazreti Ömer'di" cümlesi var. Bkz. *age*, s.210-211. (Y.N.)

kadar doldurdu ve orada bazı dikkate değer vaziyetlerle yine ümmet idaresini, seçtikleri bir halifeye verdiler.

Hazreti Osman halife oldu. Fakat kırılmaya mahkûm olan kapı, artık kırılmıştı. İslam memleketlerinin her tarafında bin türlü dedikodu ve hoşnutsuzluk başladı. Zavallı Osman âciz ve naçiz bir vaziyete düştü. O kadar ki, Şam Valisi Muaviye, onun hayatını muhafaza etmek için kendi himayesine davet etti. Buna razı olamayan Hazreti Osman'a valilik tarafından kendini koruması için asker göndermeyi teklif etti. Bunların hiçbirisine meydan kalmadı. Her tarafta isyan eden muhtelif mıntıkalar halkı Medine'de, evinin içinde Hazreti Osman'ı kuşatma altına aldı. Ve muhterem zevcesinin yanında şehit etti. Birçok gürültülü ve kanlı vakalardan sonra Hazreti Ali (Keremallahhüveçhe)[1] hilafet makamına getirildi.

Tekrar edelim ki, kapı kırılmıştı. Aynı ırktan olmakla beraber, Irak başka bir şey, Yemen başka bir şey, Suriye başka bir şey ve Hicaz diyarı da bambaşka bir şeydi.

Hicaz'da bir halife, Suriye'de kuvvete dayanan bir vali ile Sıffin'de karşı karşıya gelmeye mecbur oldu. Muaviye, Hazreti Ali (Keremullahüveçhe)'nin hilafetini tanımıyor ve bilakis onu Osman'ın kanı ile itham eyliyordu. Vazifesi İslam âleminde Kur'an hükümlerinin tatbikatını teminden ibaret olan Halife, mızraklarına Kur'an sayfaları geçirilmiş Emeviye ordusunun karşısında muharebeyi kesmeye mecbur oldu. İster istemez iki taraf hakemlerinin vereceği karara tabi olmaya söz verdi. Muaviye'nin delegesi Amr İbnülas ile Hazreti Ali'nin delegesi Ebumusel Eş'ari mukaveleyi tanzim için karşı karşıya geldikleri zaman Hazreti Ali hazır bulunuyordu. "Emirülmüminin Ali ile Muaviye arasında mukaveledir" diye yazılan cümleye derhal Muaviye'nin delegesi itiraz etti ve dedi ki: "O emirülmüminin kelimesini oradan kaldır. Sen yalnız emrinde bulunanların emiri olabilirsin. Şam ahalisinin emiri değilsin."

Hazreti Ali, isminin başındaki sıfatın kaldırılmasına razı oldu. Bundan sonra iki taraf delegesinin yekdiğerine karşı kullandığı adi hile herkesçe malumdur. Bunda muvaffak olan Amr İbnülas Muaviye'ye hilafetini müjdeledi. Diğer taraftan Hazreti Ali de hakemlerin hükmüne sadık kalacağına söz verdiği halde biraz tereddüdü müteakip hilafeti icraya devam etti. Görülüyor ki, Resulullah'ın vefatından yirmi beş sene kadar az bir zaman sonra İslam âlemi içinde, İslamın en büyük zevatından ikisi karşı karşıya hilafet iddiası ile arkalarından sürükledikleri aynı din ve aynı ırktaki insanları kanlar içinde bırakmakta beis görmediler. En nihayet hilesinde muvaffak olan, saf ve nezih olanı mağlup ve çoluk çocuğunu mahv ve perişan eyledi ve bu suretle hilafet unvanı altındaki İslam emirliğini yine hilafet unvanı altında İslam saltanatına dönüştürdü. Emevi saltanatı, büyük istilalar yapmakla beraber, baştan ni-

1 "Allah yüzünü güldürsün" anlamında. (Y.N.)

hayete kadar kanlı ve elim vakalar ile ancak doksan seneyi doldurabilmiş ve Hicret'in 132. senesinde Arap milleti, Emevi sultanlarını başlarından atmış ve yerine başka namda bir devlet tesis etmiştir. Bu devlete Abbasi Devleti ve devletin başında bulunan insanlara da halife derlerdi.

Faaliyet merkezi Irak'ta bulunan Abbasi hilafetinin mevcudiyetine rağmen Endülüs'te dahi "Halifeiresulullah" ve "Emirülmüminin" unvanlarıyla asırlarca saltanat sürmüş hükümdarlar mevcuttu. Beyanatıma giriş olarak izah etmiştim ki, bundan 1 500 sene evvel, yani Peygamber'in hicretinden iki buçuk asır evvel Orta Asya'da muazzam bir Türkiye devleti mevcuttu. İslamdan önce mevcut olan bu devletlerin sahibi Türkler, bundan 1 000 sene evvel İslamı kabul ettiler. Evvela doğuya doğru memleketlerini genişleterek Çin sınırına kadar nüfuz icra eylediler. Abbasi halifeleri zamanında bu civanmert, asalet ve yiğitlikle nam salmış olan Türkler, asker olarak Suriye'ye, Irak'a kadar geldiler. Abbasi halifelerinin idaresi altında bulunan bu yerlerde nüfuz kazandılar. En yüksek idare ve emir ve kumanda makamına yükseldiler.

Hicri dördüncü asırda idi ki, Selçuk hükümeti namı altında muazzam bir Türk devleti teşekkül etti. Bu devletin namı altında faaliyet icra eden Türkler, bir taraftan Kafkasya'ya, diğer taraftan güneye, İran ve Irak'a ve Suriye'ye, batıya, Anadolu'ya nüfuz eyledi.

Bağdat'ta oturan Abbasi halifeleri bu muazzam Türk devletinin nüfuz dairesine girmişti. Hakikaten bu Türk devleti beşinci asır ortalarında Maveraünnehir ve Harzem'i, Şam ve Mısır'ı ve Anadolu kıtasının çoğunu ve birçok memleketleri zaptla sınırını Kâşgar'dan ve Seyhun mecrasından Akdeniz ve Bahri Ahmer ve Bahri Umman'a[1] kadar genişletti ve Bağdat'ta bulunan Abbasi halifelerini irade ve idaresi altına aldı.

Bağdat'ta aynı merkezde "Melikşah" namında Türk hâkimiyetini temsil eden bir zat ile halife namını taşıyan Muktedibillâh yan yana oturdular ve akraba oldular. Bu vaziyeti biraz tahlil etmek isterim.

Türk hakanı -ki, muazzam bir Türk devletinin hâkimiyet ve saltanatını temsil ediyor- temasında bir hilafet makamının ayrıca muhafaza edilmesinde bir beis görmüyor. Eğer böyle bir sakınca görseydi, zaten idaresi altına aldığı makamı ortadan kaldırmak ve o makama ait sıfat ve salahiyetleri kendi makamında kaynaşmış bulundurmak mümkündü. Hazreti Selim'in[2] yaklaşık beş asır sonra yaptığını eğer isteseydi Melikşah daha o zaman Bağdat'ta yapmış olurdu. Onun belki yalnız düşündüğü bir şey var idiyse, o da, Türkiye Selçuk Devleti'ne daha sadık ve hilafet makamına daha layık diğer birinin Halife Muktedibillâh'a halef olmasını temin etti.[3]

1 Kızıldeniz ve Umman Denizi. (Y.N.)

2 Yavuz Sultan Selim. (Y.N.)

3 *Atatürk/ Belgeler...*'deki eski yazı notlarda (s.240-241) ve *TBMM Zabıt Ceridesi*'nde (s.309) "temin idi" şeklinde. (Y.N.)

Hakikaten Muktedibillâh'ın veliaht olan oğlunu azil ve onun yerine kendi torununu ikame için halifeye baskı yaptı. Melikşah ölmeseydi bu böyle olacaktı.

Şimdi efendiler, hilafet makamı muhafaza edilmiş olarak onun yanında milli hâkimiyet ve saltanat makamı -ki Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir- elbette yan yana durur ve elbette Melikşah'ın makamı karşısında âciz ve naçiz bir makam sahibi olmaktan daha yüce bir tarzda bulunur; çünkü bugünkü Türkiye Devleti'ni temsil eden Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir. Çünkü bütün Türkiye halkı, bütün kuvvetleriyle o hilafet makamının dayanağı olmayı doğrudan doğruya yalnız vicdani ve dini bir vazife olarak taahhüt ediyor ve üstleniyor.

Tarihi değerlendirmeler silsilesi üzerinde birkaç adım daha beraber atalım:

Bu adımlarımız bizi bugünkü idare şeklimizin ne kadar tabii, ne kadar zaruri ve Türkiye için ve bütün İslam âlemi için ne kadar faydalı ve isabetli olduğu neticesine ulaştıracaktır.

Efendiler, Orta Asya'da devlet üstüne devlet teşkil etmiş olan Türkler, daha batıda İran Selçukileri ve Anadolu'da da Rum Selçukileri namı altında pek muazzam ve pek medeni devletler teşkil etmişlerdir. Konya'da hükümet merkezlerini tesis etmiş olan Rum Selçukileri, malumu âlileri olduğu üzere 1308 senesine kadar mevcudiyetlerini muhafaza eyliyorlar. Arz olunan İslam Türk devletleri faaliyet icra ederken, Cengiz Han namındaki cihangir, Karakurum'dan çıkarak 1227 senesinde sınırlarını Çin Denizi'ne, Bahri Baltık'a,[1] Bahri Siyah'a[2] kadar genişletiyor. Cengiz'in torunu Hulâgû idi ki, 656 Hicri senesinde (Miladi 1258) Bağdat'ı zapt ederek Abbasi Halifesi Mutasım'ı idam ediyor ve bu suretle dünya yüzünde fiilen hilafete son veriyor. İrtihali Fahri Âlem'den sonra[3] Resul'ün birinci halifesi Ebubekir ne dünyayı istemiş, ne de dünya ona teveccüh eylemişti.

İkinci Halife Hazreti Ömer, toplum hayatındaki dalgalanmaların durdurulamaz olduğu kanaatini hayatında kati olarak idrak ederek ruhi ıstırap içinde vefat etti.

Hazreti Osman'a gelince, mukadder olan hücumlar içinde kanını Kitabullah'a akıtarak dünyayı terk eyledi.

Hazreti Ali, hilafeti üzerinde tutamamak ve ehli beyti Resul'ün[4] haklarını muhafaza edememek bedbahtlığıyla ağlar oldu.

Emeviler doksan seneden fazla hilafeti muhafaza edemediler. En nihayet hilafet nüfuzunu Bağdat surlarına çekmeye mecbur olan Abbasi halifelerinin sonuncusu Mutasım'ı, çoluk çocuğuyla ve sekiz yüz bin kişi Bağdat ahalisiyle beraber Hulâgû'ya kurban verdiler.

1 Bahri Baltık: Baltık Denizi. (Y.N.)
2 Bahri Siyah: Karadeniz. (Y.N.)
3 Hz. Muhammed'in göçmesinden, yani ölümünden sonra. (Y.N.)
4 Ehli beyti Resul: Hz. Muhammed'in hane halkı, ailesi, özel olarak kızı Fatma, damadı Hz. Ali ve torunları Hasan ve Hüseyin için kullanılır. (Y.N.)

Abbasi halifelerinin zaafını görmekle "Halifei Resulûllah" ve "Emirülmüminin" unvanlarını almış olan ve hilafet nüfuzları Elhamra Sarayı'nın kapısından çıkamamaya mahkûm kalan Endülüs'teki halifelerin de Hicri beşinci asır başındaki feci akıbeti malumdur. Bağdat'taki Hulâgû'nun meydana getirdiği mühim vaka neticesinde yerküre üzerinde halife ve hilafet makamı yok haline getiriliyor. Bundan üç sene sonra, yani 659 Hicri tarihinde (Miladi 1261) idi ki, Abbasi halifeleri neslinden Elmüstansırbillâh isminde bir zat Hulâgû'den kurtulup Mısır hükümetine iltica etti ve bu zat Mısır Meliki tarafından halife tanındı. Bundan sonra on yedi zat halife unvanına sahip olarak ve fakat hiçbir salahiyeti, hiçbir tesir ve nüfuzu olmayarak doğrudan doğruya Mısır hükümetinin himayesinde yekdiğerine halef olarak hayat sürmüştür. Selçuki Devleti'nin idaresinde genel bir kargaşa hasıl olması üzerine Türkler 699 Hicri tarihinde (Miladi 1300) Selçuk Devleti yerine Osmanlı Devleti'ni canlandırarak tesis eylediler. Bu devletin ulularından Yavuz Hazretleri 924 Hicri tarihinde (Miladi 1517) Mısır'ı zapt eylediği zaman orada idam eylediği Mısır hükümdarlarından başka unvanı halife olan bir zat buldu.

Halife sıfatının böyle âciz bir şahıs tarafından kullanılması İslam âlemi için leke olduğuna şüphe etmediğinden, o sıfatı Türkiye Devleti'nin kuvvetlerine dayandırarak canlandırmak ve yüceltmek üzere aldı.

Efendiler, Osmanlı Devleti -ki 1300'de teessüs etmişti- hilafeti aldığı 1517 tarihinden ancak elli sene sonrasına kadar cihan tarihinde yükselme devri denilen ve devamlı ve büyük muvaffakiyetlerle dolu olan yaklaşık üç asırlık bir devir yaşadı. Ondan sonra... Ondan sonra efendiler, gerileme, gerileme başlıyor.

Efendiler, gerileme devrinin her safhası Türkiye Devleti'nin sınırlarını biraz daha darlaştırıyor. Türk milletinin maddi ve manevi kuvvetlerini biraz daha fazla eksiltiyor, devletin bağımsızlığını darbeliyor; arazi, servet, nüfus ve millet haysiyeti azami bir süratle mahv ve harap oluyor.

Nihayet Osmanoğullarının otuz altıncı ve sonuncu padişahı Vahdettin'in saltanat devrinde Türk milleti en derin esaret çukurunun önüne getiriliyor.

Binlerce seneden beri bağımsızlık kavramının asil timsali olan Türk milleti bir tekme ile bu çukurun içine yuvarlanmak isteniyor... Fakat bu tekmeyi vurdurmak için bir hain, şuursuz, idraksiz bir hain lazımdı. Nasıl ki, kanunen idamı lazım gelenlerin bile ipini çekmek için kalp ve vicdanı insani yüceliklerden yoksun bir mahluk aranır. İdam hükmünü verenlerin böyle adi bir vasıtaya ihtiyaçları vardır; o, kim olabilirdi?! Türkiye Devleti'nin bağımsızlığına son veren, Türkiye halkının hayatını, namusunu, şerefini imha eden, Türkiye'nin idam kararını ayağa kalkarak bütün endamıyla kabul etmek kabiliyetinde kim olabilirdi?..

(Vahdettin, Vahdettin sesleri, gürültüler.)

Paşa Hazretleri (devamla): Ne yazık ki bu milletin hükümdar diye, sultan diye, padişah diye, halife diye başında bulundurduğu Vahdettin... (Allah kahretsin sesleri.) Vahdettin, bu alçakça hareketiyle yalnız kendinin layık olduğu bir muameleyi kabul etmiş olmaktan başka hiçbir şey yapmış olmadı.

Vahdettin, bu hareketle kendini öldürdü ve temsil eylediği idare şeklinin yıkılışını zaruri kıldı. Fakat efendiler, millet hiçbir vakit bu hıyanetkârane hareketin kurbanı olmaya razı olamazdı. Çünkü millet, teamül icabı olarak başında bulunanların hareketinin mahiyetini kolaylıkla idrak edecek rüşt ve kabiliyette idi.

Millet, tarihin açıklığından, asırlardan beri uğradığı felaketlerin sebeplerini bir anda özetleyebilecek hassasiyet ve uyanıklıkta idi.

Millet, şahısların saltanat hırsı, tahakküm hırsı, istila hırsından başlayarak menfaat ve rahat temini ve sefahat ve rezaleti büyütmek, bolca israf yapmak gibi hasis maksatları için vasıta ve kuvvet olmak yüzünden kendi benliğini unutacak mertebede geçirdiği gafletlerin elim neticelerini derhal özetleyebilecek rüşt ve olgunlukta idi. Artık milletin en makul ve en meşru ve en insani salahiyetini kullanmak zamanı geldiğinde tereddüdü kalmamıştı.

Cihan tarihinde bir Cengiz, bir Selçuk, bir Osman devleti tesis eden ve bunların hepsini hadiseler ile tecrübe eyleyen Türk milleti bu defa doğrudan doğruya kendi nam ve sıfatında bir devlet tesis ederek bütün felaketlerin karşısında yaratılışındaki kabiliyet ve kudretle mevki aldı. (Şiddetli alkışlar.) Millet, mukadderatını doğrudan doğruya eline aldı ve milli saltanat ve hâkimiyetini bir şahısta değil, bütün fertleri tarafından seçilmiş vekillerden meydana gelen yüce bir Meclis'te temsil etti. İşte o Meclis, yüce Meclis'inizdir; Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir.[1] Ve bu hâkimiyet makamının hükümetine Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti derler. Bundan başka bir saltanat makamı, bundan başka bir hükümet heyeti yoktur ve olamaz.

Kendine hilafet sıfatını izafe eden bu şahsi mevki yıkılınca hilafet makamı ne olacaktı sorusu hatıra gelir!

Efendiler, Abbasi halifeleri devrinde Bağdat'ta ve ondan sonra Mısır'da hilafet makamının asırlarca müddet saltanat makamıyla yan yana ve fakat ayrı ayrı bulunduğunu gördük. Bugün dahi saltanat ve hâkimiyet makamı ile hilafet makamının yan yana bulunabilmesi en tabii hallerdendir. Şu farkla ki, Bağdat'ta ve Mısır'ın[2] saltanat makamında bir şahıs oturuyordu. Türkiye'de o makamda asıl olan milletin kendisi oturuyor.

1 *Atatürk! Belgeler...*'deki eski yazı notlarda (s.278-279) ve *TBMM Zabıt Ceridesi*'nde (s.310) burada ayrıca şu cümle bulunmaktadır: "Milletin saltanat ve hâkimiyet makamı yalnız ve ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir." Bkz. *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, c.14, Kaynak Yayınları, İstanbul, Ağustos 2004, s.86. (Y.N.)

2 *Atatürk! Belgeler...*'deki eski yazı notlarda (s.282-283) ve *TBMM Zabıt Ceridesi*'nde (s.311) "Mısır'da" şeklinde. (Y.N.)

Hilafet makamında dahi Bağdat ve Mısır'da olduğu gibi kudretsiz veya mülteci bir âciz şahıs değil, dayanağı Türkiye Devleti olan yüce bir şahıs oturacaktır. Bu suretle bir taraftan Türkiye halkı asri bir medeni devlet halinde her gün daha sağlam olacak, her gün daha mesut ve müreffeh olacak, her gün daha çok insanlığını ve benliğini anlayacak, şahısların hıyaneti tehlikesine kendisini maruz bulundurmayacak, diğer taraftan hilafet makamı da bütün İslam âleminin ruh ve vicdanının ve imanının irtibat noktası, Müslümanların kalp ferahlığının olabilecek bir izzet ve yücelikte tecelli edecektir.

Efendiler, Türkiye Devleti'nin, Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun hükümeti kavramlarının millet ve memleket için ne kadar kuvvet ve feyiz ve kurtuluş ve saadet vaat ettiğini izaha lüzum göremem. Üç senelik fiili tecrübeler ve bunun mesut semereleri kâfi fikir ve kanaat verebilir inancındayım. Bundan sonra hilafet makamının dahi Türkiye Devleti için ve bütün İslam âlemi için ne kadar feyizli olacağını da gelecek bütün açıklığıyla gösterecektir. (İnşallah sesleri.)

Türk ve İslam Türkiye Devleti, iki saadetin[1] tecelli ve tezahürüne kaynak ve köken olmakla dünyanın en bahtiyar bir devleti olacaktır. (İnşallah sesleri.)

Bu maruzat ve izahata nihayet vermek için yüce heyetinize şunu arz edeyim ki, bütün arkadaşlarımın söz konusu olan meselenin esasında tamamen birlik ve müttefik olduğunu, büyük bir vicdani kanaat ve fikri muhakeme ile beraber olduğunu görüyorum. Bu hal, milletimizin cidden teşekkürünü icap ettiren bir haldir. Yüksek heyetinizin sonsuz takdir ve tebrikleri gerektiren bir hakkıdır.

Deminden tafsilatlı bir önerge okunmuştu. Şimdi okunan bir iki önerge daha var. Her üçünün muhteviyatı arz ettiğim gibi, esas noktalarda birdir. Dolayısıyla yapılacak şey, bu üçünü daha açık ve daha güzel bir tarzda tespit etmek ve yüksek heyetinizin kati oyuna kavuşturarak bir an evvel ilan etmek ve bu sayede bütün düşmanlarımızın aleyhimizde aldığı tedbirlere karşı mâni olmaktır. (Şiddetli alkışlar.)

Vesika: 265.

Osmanoğulları Hanedanından Halifei Müslimin Abdülmecit Hazretleri'ne

Tel
2/688

Bütün Müslümanlar için mahv sebebi olan düşmanın ağır tekliflerini kabul ve Müslümanların mücahidane müdafaalarında düşmana uyarak Müslü-

1 *Atatürk! Belgeler...*'deki eski yazı notlarda (s.287) ve *TBMM Zabıt Ceridesi*'nde (s.311) "bu iki saadetin" şeklinde. (Y.N.)

manlar arasında şer ve fesat çıkarmaya ve kan dökmeye fiilen teşebbüs ve bu hareketlerinde devam ve ısrar ederek ve nihayetinde kendisini yabancı himayesine bırakarak bir İngiliz gemisiyle hilafet merkezi ve makamından firar eden Vahdettin Efendi'nin Türkiye Büyük Millet Meclisi Şer'iye Vekâleti'nden verilen fetvayı şerife icabınca tahttan indirilmesine Meclis genel kurulunun 18 Teşrinisani [Kasım] 1922 tarihinde yapılan 140. toplantısının beşinci celsesinde oybirliğiyle karar verilmiştir.

Türkiye Devleti'nin hâkimiyetini kayıtsız şartsız milletin kendisinde saklı tutan Teşkilatı Esasiye Kanunu uyarınca icra kudreti ve kanun yapma salahiyeti kendisinde tecelli etmiş ve toplanmış bulunan, milletin yegâne ve hakiki temsilcilerinden meydana gelen Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1 Teşrinisani [Kasım] 1922 tarihinde oybirliğiyle kabul ettiği gerekçe ve esaslar dairesinde yüce Meclis'çe 18 Teşrinisani [Kasım] 1922 tarihinde yapılan celsede yüce hilafet makamına seçilmiş olduklarını özel hürmet ile Zatı Hazreti Hilafetpenahilerine arz ederim.

Keyfiyet Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce İslam âlemine ve Türkiye halkına bildirilmiştir. Vaki olan seçimin İslam âlemi için mübarek ve feyizli olmasını eltafı ilahiyeden tazarru ve niyaz eylerim.

19 Teşrinisani [Kasım] 1922

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Gazi
Mustafa Kemal

Vesika: 266.

Zata mahsus, gayet aceledir P.R., 19.11.1922

Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

1. Hilafet makamına seçildikleri hakkında Büyük Millet Meclisi Riyaseti'nden çekilen telgrafnameyi bizzat Halifei Müslimin Abdülmecit Hazretleri'ne arz ve takdim eyledim. Hilafetpenahi'nin cevapnamesi yarın sabah arz edilecektir.

2. Zatı Hazreti Hilafetpenahi Dolmabahçe Sarayı'nda ikamet buyuracaklardır ve tebrik merasimi 21.11.1922'de bu sarayda icra edilecektir.

3. Zatı Hazreti Hilafetpenahi imzasının üstünde "Halifei Müslimin ve Hadimülharemeyn"[1] unvanının bulunmasını ve cuma selamlığında giyecekleri elbise hakkındaki görüşün sorulmasını irade buyurdular. Cuma selamlığında kaftan ve Hazreti Fatih'e ait şekilde bir sarık takınmasının mümkün ve uygun olacağı görüşünde bulunuyorlar. Bu hususlaki görüşün bildirilmesini rica ederim.

4. İslam âlemine yazılacak beyannameyi verilen esaslar dairesinde hazırlatarak Zatı Hazreti Hilafetpenahi'ye okudum. Vahdettin Efendi'nin İslam âlemine karşı vaziyeti fetvayı şerife ile belirlenmiş olduğundan, şimdiye kadar kendileri hakkında iyi muamelede bulunmaktan uzak kalan bu adam hakkında kendisine şimdi bir şey söylememesinin daha asilane bir hareket olacağını, dolayısıyla Vahdettin Efendi'ye ait kısımların söylenmeden geçilmesini, bununla beraber memleketin selameti aksi tarzı icap ettiriyorsa bunun dahi yapılabileceğini irade buyurdular. Kendileri de özel olarak bir beyanname hazırlamış olduklarından, bu gece her ikisini birleştirip yazacaklar ve yarın öğleden evvel bana göndereceklerdir. Halife Hazretleri'nin beyannamesinin İstanbul gazetelerinde yayımlanması sırasında Türkçesiyle beraber bir de Arapça suretinin yayımlattırılmasındaki görüşün de sorulmasını irade buyurdular. Bu hususlaki görüşün bildirilmesini rica ederim.

5. Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne, Rauf Beyefendi'ye 19.11.1922 saat 11.45 sonrada 103 numara ile arz edilmiştir.

Refet

1 Mekke ile Medine'nin hizmetkârı. (Y.N.)

TRAKYA TEŞKİLATINA AİT VESİKALAR*

* *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti ve 1934 basımlarında bu bölümde yer alan vesikalara numara verilmemiştir. (Y.N.)

Telgraf

Edime, 6 Teşrinievvel [Ekim] 1919

Sıvas'ta Müdafaai Milliye Cemiyeti Temsilcisi
Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Kongre kararlarının nihayette kabul edilerek Ali Rıza Paşa kabinesinin Kongre'ye dayanarak iktidar mevkiine geldiğine dair Edime'ye çekilen telgrafname ancak bugün heyetimize tebliğ edildi. Trakya'nın müdafaası maksadıyla teşekkül edip birçok müşkülata rağmen vilayetin en ufak nahiyelerine varıncaya kadar teşkilatını genişleten ve dahilde ve hariçte mevcudiyetini tanıttıran ve bu ana kadar sizinle hemfikir bulunan cemiyetimizin maksat ve mesleği Kongre'ce üstlenilen esasları ihtiva ettiğinden, kararlarınıza tamamıyla iştirak ettiğimizi büyük bir iftiharla arz eylerim.

Trakya-Paşaeli Müdafaa Cemiyeti namına
Şükrü

Telgraf

Edime, 7.10.1919

Sıvas Müdafaai Hukuku Milliye Heyeti Temsilcisi
Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

1. Ulema, eşraf, ahaliden meydana gelen bugünkü muazzam toplantıda Müdafaai Hukuku Milliye'nin Trakya'da idaresini Trakya-Paşaeli Cemiyeti'ne havale eylemesi ile bir kat daha kuvvet ve genişlik kazanmış olan cemiyetimizin her türlü kararlarınıza itaate hazır bulunduğu ve tebligatınızı beklediği,

2. Vali Salim Paşa ile Polis Müdürü Fuat Bey'in bu gece bir yabancı otomobiline binerek Bulgar işgali altında bulunan Karaağaç'a firar ettikleri arz olunur.

3. Vali vekilliği de Mektubî İhsan Adli Bey'e verilmiştir.

Trakya-Paşaeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti namına
Edime Belediye Reisi
Şevket

Sıvas, 7.10.1919

Edirne'de Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Trakya-Paşaeli Heyeti Merkeziyesi Riyaseti'ne

C. 6 ve 7.10.1919 telgrafnamelere:

1. Rumeli ve Anadolu aynı ruh ve vicdanla milli mevcudiyet ve bağımsızlığımızı kurtarmak azmiyle mukaddes mücahedeye atılmış olduğundan, maksatlarda ve esaslarda tam birlik bulunacağı esasen şüphesiz idi. Yüksek müjdeleriniz büyük bir şükran ve sevinçle karşılandı. Meşru milli emellerimizde hayırlısıyla muvaffak olmaklığımızı Cenabı Hak'tan temenni eder, samimane ve ihtiramkârane hissiyatımızı takdim eyleriz.

2. Yeni kabine ile tamamen anlaşma temin edilebilecektir. Haberleşmekteyiz. Neticesi arz olunacaktır.

3. Muntazaman irtibatın muhafazasını hassaten rica ederiz, Efendim.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Edirne, 7.10.1919

Sıvas'ta Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliye Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Bugün bütün Edirne vilayetinin vali vekili ve orduyu hümayun[1] kumandan vekili, ulema, eşraf, ahali belediye dairesinde toplanarak Müdafaai Hukuku Milliye heyetini idare etmek vazifesini oybirliğiyle Trakya-Paşaeli heyeti merkeziyesine verdiklerini teminat altına almışlardır. Müdafaai Hukuku Milliye namına, bugün ikinci defa olarak toplanan muhterem milli heyetin kararlarının neticesini yukarıya naklen arz ederim.

Edirne Vali Vekili
İhsan Adli

1 Padişah ordusu. (Y.N.)

Telgraf Sıvas, 9.10.1919

Edirne Vali Vekili İhsan Adli Beyefendi'ye

C. Milli birliğin mesut neticelerinden olmak üzere Trakya ve Paşaeli Cemiyeti'nin, Rumeli ve Anadolu topraklarında yaşayan dindaşlarımızın ve muazzez ülkelerimizin haklarının müdafaası hususundaki girişime dair yüksek müjdelerinize şükran arz olunur.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Edirne, 10.10.1919

Sivas'ta Müdafaai Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi Reisi
Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

C. 9 Teşrinievvel [Ekim] 1919:
Teveccühkâr karşılığınızdan pek mütehassis oldum. Samimiyetle şükran arz eder ve Edirne ve ona bağlı yerlerde hükümet ve milletin kahramanca ve cansiparane desteğinden her dakika emin olabilirsiniz.

Edirne Vali Vekili
İhsan Adli

Edirne
701/250

Sıvas'ta Müdafaai Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliye Reisi
Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Bir anda yükselen kahramanlık güneşi gibi Trakya etrafında milli harekâtın gelişmesi karşısında, bilhassa İstanbul'a giden Vali Salim Paşa'nın ani kayboluşundan doğan genel heyecan arasında toplanan milli heyetin itimadı ve orduyu hümayun[1] kumandanlığının desteğiyle Allah'ın yardımına dayanarak vali vekilliğini üstlendim ve bir gün sonra da yüce nezaretin bu konudaki olurunu aldım. Edirne'nin her an artan nezaketi, vaziyet ve mevki itibariy-

1 Padişah ordusu. (Y.N.)

le yabancıların nazarı dikkatinden uzak kalmayan bu değişimlerin barışçı mahiyetine, milli iradenin itirazdan, ihtiraslardan arınmış hürriyetperverane tecellilerine İngiliz askeri temsilcisini ikna ve tatmine muvaffak olarak asayiş ihlal edilmek[1] üzere Osmanlıların hükümet hakkına (bu tabir dikkate değer) tamamen riayetkâr bulunduğuna dair kendisinden resmen ve yazılı cevap aldım. Dolayısıyla vilayetin her köşesinde ve hassaten vilayet merkezinde sükûn ve asayişin her vakitten daha mükemmel olduğunu ve bugün her nevi tehlike ve sakıncaların kalkmış bulunduğunu arz eder ve müjdelerim. Edirne'de hükümet, ordu ve bütün millet size meşru olan gayelerinizde manen ve maddeten destek olmaya ahd etmiş ve söz vermiştir. Dört gün devam eden aşırı bir heyecan devresinin doğurduğu türlü müşkülat içinde mühim bir vatani vazifeyi yerine getirdiğine[2] kaniyim. Hamid hükümetinde dokuz sene sürgün ve İttihat hükümeti zamanında altı sene vatandan ayrı kalmak, hissi ve insani işkencelerin türlü .....[3] uğramışlardan bir mazlumum. Metanetimi imha[4] veya kahramanlığımı bana iade edecek, beni fırka ihtirasları haricinde bu vatanın en faydalı unsurları arasına koyacak sizin teveccüh ve itimadınızdır.

10.10.1919

Mektebi Harbiye arkadaşlarınızdan
Edirne Vali Vekili
İhsan Adli

Sıvas, 12.10.1919

Edirne Vali Vekili İhsan Adli Beyefendi'ye

Bugün Anadolu'nun, vatanın kurtuluşu ve saadeti, milletin kurtuluş ve bağımsızlığı uğrunda tek vücut ve tek yürek olan Trakyalı kardeşleriyle el ele vermiş olması, yakın kurtuluşun iyi bir alametidir. Böyle mesut ve tarihi bir anda Edirne vilayetinde zatıâlileri gibi hamiyetkâr bir arkadaşımızın işbaşında bulunması ayrıca bir müjdedir. Cenabı Hakk milleti meşru emellerini elde etme hususunda hayırlısıyla muvaffak eylesin, amin.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

1 "Edilmemek" olmalı. (Y.N.)
2 "Yerine getirdiğine" sözcüklerinin aslı olan "ifa ettiğine" sözcüklerinin doğrusu "ifa ettiğime" olmalı. (Y.N.)
3 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada beş nokta vardır. (Y.N.)
4 Doğrusu "ihya" (canlandıracak) olmalı. (Y.N.)

Edirne,
942/25

Sıvas'ta Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi Namına Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

C. Yüksek itimat ve teveccühünüze en samimi teşekkürlerimi arz ederim, Efendim.

13.10.1919

Edirne Vali Vekili
İhsan

Sıvas, 11.10.1919

TAMİM

1. Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti vilayet heyet ve bağımsız liva heyeti merkeziyeleri kendilerine bağlı bütün heyeti idarelere ve keza heyeti idareler nahiyelere kadar olan heyeti idarelere, Heyeti Temsiliye'nin tebligatını mümkün olan süratle yapmaya ehemmiyet vermelidir.

2. Hiçbirheyeti merkeziye veya idare ve genel olarak milli teşkilatımıza dahil heyet ve şahıslar, cemiyetimiz namına doğrudan doğruya merkezi hükümetten herhangi bir talepte bulunmayacaktır. Milli teşkilatımıza ait her türlü münasebetleri, sırasıyla, heyeti idareler heyeti merkeziyelerle ve heyeti merkeziyeler de Heyeti Temsiliye ile icra edecektir. Üst heyetlerin kayıtsızlığı halinde ona tabi olan diğer heyetlerin derhal Heyeti Temsiliye'ye müracaatı caizdir.

3. Şimdilik bütün vilayet ve bağımsız liva heyeti merkeziyeleri en az haftada iki defa Heyeti Temsiliye'ye milli teşkilat ve teşebbüsleri hakkında mühim malumatı ihtiva etmek üzere kısa bir rapor verecektir.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Sıvas, 11.10.1919

Edirne'de Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Trakya-Paşaeli Heyeti Merkeziyesi'ne

1. Teşkilat Nizamnamesi posta ile gönderilmiştir. Mevcut teşkilatınızla mühim farklar yoktur. Gelinceye kadar mevcut teşkilatınızı aynen muhafaza ve takviye buyurmanız uygundur.

2. Kırkkilise,[1] Tekirdağ, Gelibolu ve Çatalca livaları Heyeti Merkeziye'nize bağlı kalarak teşkilatlarını tamamlamalıdırlar.

3. Münasebetlerin takviyesi ve tam olarak aydınlanmak için şimdilik her gün gayet kısa bir raporun Sıvas'ta Heyeti Temsiliye namına gönderilmesini rica ve hürmetlerimi takdim ederim.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Edime'den, 12.10.1919

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi'ne

C. 11.10.1919 şifreye

1. Muhabbet ve teveccühü âlilerine özel teşekkürler arz ve hürmetler takdim eylerim.

2. Teşekkülünden pek az sonra Trakya-Paşaeli Cemiyeti ile emellerimizi birleştirip ve işbirliği yaparak cemiyetimizin her hareketi müşkül zamanlarda bile devamlılığının temini ve teşkilatının genişletilmesine gayret sarf olunmuştur.

3. Vilayetin en küçük mevkilerine kadar yayılmış ve mevcut olan teşkilatın teyit ve takviyesine çalışılmaktadır. Kolorduya bağlı olup Kırkkilise, Keşan ve Tekirdağı'nda bulunan fırkalarımızın kumandanları güvenilir ve hamiyetli arkadaşlarımızdan bulundukları.....[2] mevkilerin merkezle olan irtibatları gayet esaslı ve sağlamdır. Bütün Trakyalılar bütün mevcudiyetleriyle vatanperverane yüce vazifelerin yerine getirilmesine hazır ve amadedirler.

4. Seçimlerde Trakya-Paşaeli Cemiyeti ile işbirliği edilerek Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin esaslarını kabul eden ve bu esaslara sadık kalacak zevatın mebus seçilmelerinin teminine gayret sarf olunmaktadır. Trakya'nın

1 Kırklareli. (Y.N.)
2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada beş nokta vardır. (Y.N.)

her tarafında seçimlerin genel arzu dairesinde neticelenmesi kuvvetle muhtemeldir. 1. Kolordu: 49, 55 ve 60. Fırkalardan meydana gelmiştir. Yakın zamana kadar Çatalca müstahkem mevkii dahi Kolordu emrinde bulunmakta iken Süleyman Şefik Paşa'nın nezareti zamanında İstanbul'da 25. Kolordu'ya bağlanmıştır.

Şimendifer hattı muhafazası vazifesiyle Şubat'tan beri Trakya'da bulunan kuvvetli bir Yunan taburu yerli Rumlar arasında teşkilat yaparak asayişi tehdit ve İslamları tecavüzleriyle huzursuz eylemişlerse de, son bir iki ay zarfında cüretleri kırılmış ve vakalar azalmıştır. Ancak Doğu Trakya'nın son günlerde ehemmiyet ve nezaket kazanan vaziyeti, Trakya'nın mukadderatı hakkında bazı maruzatı icap ettirmektedir. *Venizelos*'un, şeytanca siyaseti eseri ve teklifleri neticesi olarak hiçbir Bulgar mevcut olmayıp dört yüz bin kadar Müslümanın vatanı olan Paşmaklı, Darıdere, Kırcaali orta kısmı Bulgaristan'a ve keza ezici bir İslam çoğunluğuna sahip olan İskeçe havalisinin de Gümülcine yakınına kadar Yunanistan'a terk edilmesi suretiyle mukadderatının tayini ileriye bırakılan Batı Trakya'nın geri kalan, yani Gümülcine, Dedeağaç, Dimetoka kısmında Rumlar çoğunluğu kazanacak halde kalmıştır. Yunanlıların milletlerarası idare şeklinden istifade ile getirecekleri Rum muhacirleri, bu oranı az zamanda daha mühim bir üstünlüğe çıkarabileceklerdir. Trakya'nın idare şekli konu olacağı zaman vücuda getirecekleri Rum çoğunluğunu ileri sürerek bu kısmın da Yunanistan'a ilhakına çalışacaklardır. Yunan emellerinin tahakkuku halinde Doğu Trakya'da dahi sınırdaş olmak fırsatından istifade ile Yunan propagandası genişleyip asayişin derhal ihlal olacağı ve artık İslamların sükûn ve huzura veda edecekleri açıktır. Batı Trakya'da ve bilhassa Müslümanların çoğunlukla bulunduğu mıntıkalarda milli teşkilat mevcut olup, milli emellerin elde edilmesine her suretle çalışmaktalar ve kendilerine mümkün olan her türlü yardım ve destek yapılmakta ise de, Yunan emellerinin hasıl olmasına mâni olunması ve Doğu Trakya'nın Yunan tesirlerinden uzak bulundurulması için Bulgaristan ve Yunanistan'a terk edilen kısımları da dahil olmak üzere Batı Trakya'nın bağımsız ve özerk bir hükümet olarak mevcudiyet göstermesi ve bu suretle Osmanlı saltanatı ile sınırdaş olarak yaşanması imkânı olmayan ve icra edeceği propagandalarla yerli Rumları kışkırtmaktan hiçbir zaman vazgeçmeyecek yegâne düşmanımız Yunanistan ile Osmanlı sınırı arasında kuvvetli bir İslam hükümetinin teşekkülü, vatanın yüksek menfaatları gereğinden görülmekle, yüce Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin de bu görüşü tasvibi halinde lüzumlu tesirli teşebbüslerin icrasıyla imkânı hasıl olmasına lütfen destekleri istirham olunur, Efendim.

1. Kolordu Kumandanı
Cafer Tayyar

Tekirdağ, 12.10.1919

Sıvas'ta Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Temsilciliği'ne

C. 11.10.1919 yüksek telgrafnameleri gelmiş, icap edenlere tebliğ edilmiş olduğu arz olunur.

Belediye Reisi
Halis

Sıvas, 13.10.1919

TAMİM

Milletin ruh ve vicdanından fışkıran birlik ve azim ve irade sayesinde siyasi vaziyetin, vatanımızın mukadderatının tayini ile milletimizin haklarının ve bağımsızlığının söz konusu olduğu bu tarihi anda, hamt olsun, lehimize döndüğünü büyük bir şükranla idrak eyliyoruz. Cenabı Allah'ın inayet ve adaletine sığınan[1] asil milletimiz böyle yekvücut bir halde ve sarsılmaz bir azim ve imanla kaldıkça, hiç şüphesiz meşru emellerine nail olmakla mesut olacaktır. Dolayısıyla milli mevcudiyetimizi dostun düşmanın nazarında gösteren ve ispat eden teşkilatın Nizamname icabınca tamamlanması ve bilhassa küçük büyük bütün merkezlerin birbiriyle ve heyeti merkeziye ile sıkı bir bağ kurmaları bugünün en mühim ve hayati bir milli ve vatani vazifesidir. Bu sebeple, zikredilen hususlara son derece ehemmiyet verilmesini tekrar eder ve teşkilatın genişleme ve yayılma derecesi hakkında peyderpey heyetimize malumat verilmesini rica eyleriz.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Edirne, 13 Teşrinievvel [Ekim] 1919

Sıvas Anadolu-Rumeli Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti
Temsilcisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

C. 9 Teşrinievvel [Ekim] 1919. 1. Trakya müdafaa heyetinin teşkilatı muhterem Müdafaai Hukuk Cemiyeti Nizamnamesi'ne kısmen uygun olduğu

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "sığınan" sözcüğü 1934 basımında yok. (Y.N.)

ve Kongre'ce seçilmiş on dört kişiden ibaret bir heyeti merkeziyesi ve İstanbul'da beş delegesi ve livalarda ve kazalarda mahalli müftülerin riyaseti altında ve nahiyelerde tanınmış zevattan ibarettir. Heyeti idare ve merkezden memur birer temsilci ve bazı köylerde birer ikişer muhabiri mevcuttur. Eski hükümetin mâni olması sebebiyle nahiye ve köy teşkilatı henüz tamamıyla tamamlanamamış ve her şeyin bu konuda olduğu gibi teşkilatta merkezden başlayarak aşağı doğru gitmiştir. Bununla beraber, mahalle ve köy teşkilatına Nizamname dairesinde şimdiden başlanmış ve Teşrinievvel'in [Ekim'in] on altısında Edirne'de toplanması tasarlanmış ve kararlaştırılmış olan kongrede diğer yönlerinin müzakeresi tabii bulunmuştur. Bu konuda bir emir ve görüşleri olduğu halde emir ve bildirimi.

2. Trakya meselesinin dahil olduğu son gazeteler içeriğinden malum olacağı üzere, Paris Konferansı Bulgaristan sınırının belirlenmesi esnasında İslam çoğunluğuna sahip olan Kırcaali ve Koşukavak, İğridere ve Darıdere gibi kazaları Bulgar ve İskeçe ve Drama, Serez gibi Ustruma'ya kadar mahalleri Yunan sınırı dahilinde bırakmıştır. Meriç boyunca uzanan sınır dahilindeki Gümülcine ve Dedeağaç'tan şimdilik İtilaf devletleri lehine olarak Bulgarların hâkimiyeti kesilmiş ve bunun Türk barışının müzakeresi esnasında Doğu Trakya mukadderatının tayini zamanına kadar bırakıldığı esas olmuştur. Ve esasen yalnız Gümülcine'nin kendisinde Müslüman çoğunluk mevcut olup, Dedeağaç, Sofulu, Dimetoka, Ortaköy, Seymenli kazalarında bugün tek bir Müslüman bırakılmamıştır. Venizelos'un Trakya'yı şu yolda bölünmeye uğrattırmaktan maksadı, buralarda Müslüman nüfusu bulunmayınca Yunan lehine kazanmaya yöneliktir. Şu halde bu parçanın bu haliyle bırakılması bizim için bir fayda olamayacağını ve Yunan ve Bulgarlara verilen mahallerdeki halkın genellikle İslam bulunduğundan, Trakya'nın eski tarihi sınırıyla Trakya hakkında söz konusu devletlerin temsilcileriyle Konferans nezdinde protesto edilmiş ve buraları bugün Fransızların işgali altında bulunduğu Yunan, Bulgarlara karşı durmak için Gümülcine'de teşkilat ve tertibat yapılmakta ise de, müdafaa levazımı ve para tedarikinde büyük müşkülata tesadüf edilmekte olduğu ve bu hususların temini çaresinin yukarıda sözü edilen kongrenin toplantısında müzakere edileceği arz olunur.

Trakya-Paşaeli Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti namına
Şevket

Zata mahsustur

Edime'den, 13.10.1919

Sıvas'ta Kolordu Kumandanı Miralay Salâhattin Beyefendi'ye

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Heyeti Temsiliyesi'ne:
12 Teşrinievvel [Ekim] 1919 tarih ve 2 numaralı şifreye ektir.

Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nin İstanbul'da bulunan Batı Trakya delegelerine Fransızlar müracaat ederek Gümülcine, Dedeağaç, Sofulu, Dimetoka ve İskeçe için mutasarrıfların isimlerini istedikleri ve İskeçe'nin geçici bir müddet için Yunan askerleri tarafından işgal edileceğini beyan ve bu malumatı gizli tutmalarını tembih eyledikleri, söz konusu delegelikten cemiyet riyasetine mektupla bildirilmekte ve mutasarrıfların isimleri verildiği yer almakta olduğu malumat için arz ve hürmetler takdim olunur.

1. Kolordu Kumandanı
Miralay
Cafer Tayyar

Tel
Çıkış yeri
Antalya

Alındığı mahal, İstanbul

Sıvas'ta Anadolu ve Rumeli Heyeti Temsiliye Reisi
Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Balıkesir Heyeti Milliye Reisi Hâcim imzasıyla bazı tebligat icra olunmakta ve 8 ve 10 Teşrinevvel [Ekim] 1919 tarihli iki kıta telgrafnamenin birinde toplanacak genel Anadolu Kongresi'ne iki delege gönderilmesi, diğerinde de heyete de iki rapor gönderilmesi bildirilmektedir. Aydınlatma ve değerlendirmelerinizi bekleriz.

15 Teşrinievvel [Ekim] 1919
Heyeti Milliye Reisi
Yusuf Talât

Tel Sıvas, 16.10.1919

Antalya Müdafaai Hukuk Cemiyeti Reisi Yusuf Talât Beyefendi'ye

C. 15.10.1919

Meşru ve mukaddes emellerimizin ele edilmesi uğrunda millet ile hükümetin müştereken çalıştığı bu zamanda ayrıca bir kongre toplanmasına lüzum yoktur. Bugünün en birinci işi, özel nizamnamesi uyarınca meşru milli teşkilatımızın tamamlanmasını ve yayılmasını tam bir sükûn ve intizamla ilerletmek, memleket asayişinin iyi muhafazasına gayret eylemekten ibarettir.

Sıvas Genel Kongresi aynı gaye ve emelden fışkırmış olan bütün milli cemiyetleri Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti genel namı altında toplamış ve milli vicdandan doğan birliği, hamt olsun, bir birlik şekline getirmiş olduğundan, münferit hiçbir müracaata itaat olunamayacağı açıktır. Keyfiyet icap edenlere ayrıca bildirilmiştir, Efendim.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi

TAMİM

Tel Sıvas, 15.10.1919

Askeri ve Mülki Makamlara
Müdafaai Hukuk Cemiyeti Heyeti Merkeziye ve İdarelerine
Dersaadet ve Taşra Matbuatına

Bazı mahallerde çete ismini taşıyan birtakım şahısların, kendilerini, milletin meşru ve mukaddes emellerini elde etmek maksadıyla şekillenmiş olan kanuni teşkilatı ile alakadar göstermekte oldukları ve milli arzuya aykırı hareketlere teşebbüs eyledikleri haber alındı. Hükümetin, memleket asayişini ihlale ve halkımıza zarar vermeye cüret eden bu gibiler hakkında kanunun icaplarını yerine getireceği ve Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin de bu konudaki icraatta hükümete bütün mevcudiyetiyle yardımı bir milli vazife sayacağı tabiidir.

Vatanın kurtuluşu, milletin selamet ve saadeti gayesi ile teşekkül etmiş olan Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Nizamnamesi'nde "çete" tabiri mevcut değildir. Yalnız milletin mukaddes haklarını silahla müdafaaya mecbur kaldığı hallerde Nizamname uyarınca "Kuvayi Milliye", sevk ve idareleri disiplin altında olmak üzere, faaliyet halinde bulunur. İşte bugün hak-

sız yere vatanımıza ayak bastırılmış ve her türlü zulüm ve vahşeti işlemekte bulunmuş olan Yunanlıları muazzez topraklarımızdan kovmak üzere Aydın cephesinde kan döken muhterem mücahitlerimiz bu milli müfrezelerimizdendir. Hamt olsun, tam asayiş hüküm süren ve unsurlar arasında barış ve iyi ilişkiler mevcut olan vatanımızın başka hiçbir tarafında bugün bu yolda bir faaliyetimiz olmadığı ilave olunur.

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
Heyeti Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Amasya, 18.10.1919

Edirne'de 1. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Beyefendi'ye

Edirne Heyeti Merkeziyesi'nin ve zatıâlilerinizin Batı Trakya hakkındaki görüşleri büyük ehemmiyetle nazarı dikkate alındı. Heyeti Temsiliye'mizle görüşmek üzere Amasya'ya gelen Bahriye Nazırı Salih Paşa ile iki gün sonra bu mesele söz konusu edilecek ve neticesi arz olunacaktır. Trakya-Paşaeli Heyeti Merkeziyesi'nin bugünlerdeki müzakerelerinin neticelerinden sık sık malumat verilmesini rica ederiz. Trakya'daki genel teşkilatın genişletilip yaygınlaştırılmasında mümkün olduğu kadar Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin Nizamname'sini esas tutmak ve bu suretle görünüşte dahi genel birliğimizde bir fark olmadığını göstermek mühimdir. Nizamname henüz gelmemiş ise, Dersaadet'te Galatalı Şevket Bey'den talep buyurunuz. İşbu telgrafnameden Heyeti Merkeziye'nin haberdar edilmesi ricasıyla hürmetler takdim olunur, Efendim.

Mustafa Kemal

Edirne, 21.10.1919

Sıvas'ta Heyeti Temsiliye'ye

Evvelce arz olunan kongre, bütün vilayet, liva ve kaza ve çoğu nahiye delegeleri hazır olduğu halde toplanmış ve Cumartesi günü müzakere etmiş ve tamamlanmış ve on altı kişiden ibaret bir Heyeti Merkeziye seçmiştir. Batı Trakya'nın Bulgar ve Yunanlıların mezalimi altında ezilmesine Doğu Trakya-

lılar tahammül edemeyeceğinden, Batı Trakya'da milli arzuyu o surette takviye etmeyi ve ona destek olmayı Doğu Trakyalılar taahhüt eylemişlerdir ve Bulgar antlaşması ile Bulgaristan ve Yunan lehine ayrılan Trakya parçaları için de yazılan protestoname ait olduğu mahallere çekilmiştir.

Trakya-Paşaeli Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti namına
Şükrü

Amasya, 23.10.1919

Edirne'de 1. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Beyefendi'ye

Şifre, aceledir

1. Müdafaai Hukuk Cemiyeti Trakya-Paşaeli Heyeti Merkeziyesi'ne: Meriç doğusundaki kırk bin muhacirin mümkün sürat ile Meriç'in batısına naklettirilmesi için, merkezi hükümet mümkün olan her türlü yardımı yapacaktır. Şimdiye kadar on bin lira vermiş olduklarını bildirdiler. Daha da verecekleri ni vaat ettiler. Cemiyet tarafından münasip surette ve işbu bildirimden bahsetmeyerek, beş altı gün sonra hükümete müracaat olunması münasip olur.

2. Batı Trakya'nın siyasi mukadderatı hakkında yabancılarla vukuu muhtemel temaslarda uyanık davranılması lazımdır. Esas olarak Osmanlı Devleti'nin 1914'teki sınırını düzeltilemez kabul etmek ve Batı Trakya'nın kısmen veya tamamen Osmanlı Devleti'ne ilhakı söz konusu edilmek lazımdır. Batı Trakya'da bağımsız bir İslam hükümeti teşkili vaadiyle Meriç doğusundan bir kısmın, mesela Midye-Enez hattına kadar olan kısmın dahi buna ilhakı tekliflerine aldanmak caiz değildir. Böyle bir İslam hükümeti teşkili tasavvur edilse dahi bunun Bulgarlarla aramızda bir eta tampon[1] olarak, fakat her halde Fransız veya İngiliz sömürgesi halinde teşekkül edebileceği nazarı dikkatte tutulmalıdır. Bu zemine ait şimdiye kadar kulağa çalınmış yabancı fikirlerinin ve uhdenize bırakılmış olan Batı Trakya kısmının son vaziyetinin bildirilmesini rica ederim.

Mustafa Kemal

1 État tampon (Fr.): Tampon devlet. (Y.N.)

Şifre 24/25.10.1919

Edirne'de 1. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Beyefendi'ye

Arif Bey'e mahsustur: Bizim takip ettiğimiz asıl maksat, memleketimizi parçalanmaktan kurtarmak ve devlet ve milletimizin bağımsızlığını temin etmektir. Bu maksadın hasıl olmasına mâni olabilecek düşmanlarımız İngilizlerdir. İngilizlerle menfaatlarını birleştirmeye çalışan Fransızlar da sayılabilir. Düşmanlarla uğraşmak için sonuna kadar ve her türlü vasıtalara müracaat ederek çalışmaya azmettik. Bulgarlar da aynı düşmanlardan şikâyetçidir zannederim. Bu sebeple şahsi Bulgar dostlarımızın da aynı düşmanlar ve bu düşmanların himayesindeki Rumlar aleyhinde başladıkları teşebbüste muvaffakiyet temin etmeleri bizce lüzumludur. Bu itibarla münasebet tesis etmek ve devam ettirmek uygun olur. Bunun için şimdilik bir heyetin buraya kadar gelmesine hacet yoktur sanırım. Zatıâliniz ve Cafer Tayyar Bey biraderimiz vasıtasıyla münasebetin devam ettirilmesi mümkündür. İleride icap ederse heyet de gönderebilirler. Takibi muhtemel Bulgar reisleri, Türkiye'de memnuniyetle kabul edilebilir. Yalnız bir noktayı hatıra olarak kaydedeyim: Bulgarların Kolçak Rusyası ile birleşmek görüşü, bizim gelecekteki menfaatlarımıza uymayabilir. Tarafımızdan bu yönün gözetilmesi münasip olur. Osman Reis'le ne gönderilmiştir? Kimden isteyelim? Mebus olmanız uygundur. Bulgar dostlara selam. Gözlerinizden öperim.

Mustafa Kemal

Trakya-Paşaeli Heyeti Merkeziyesi Muhterem Riyaseti'ne

1 Teşrinievvel [Ekim] 1919 tarihinde Franşe Despere'nin[1] yaveri Trakya Cemiyeti'nin İstanbul şubesine müracaatla Trakya'ya gidecek idare memurlarının isimlerinin General tarafından istenildiğini söyledi. Liste kendisine verildi. İki gün sonra beş kişiden ibaret bulunan komite üyelerine özel "lesepase"[2] verilerek Gümülcine'ye götürüldü. Zikrolunan zevat Gümülcine'ye vardıklarında Franşe Despere'nin vekili General Şarpi[3] ile görüşmüşler. Kendilerinin memleketin muhtelif kısımlarında idare memurluğu etmeye gönderildiğini söylemişlerdir. Şarpi, isimlerin kendisine bildirildiğini ve fakat memuriyet sıfatları hakkında bir tebligat almadığını ve iki gün sonra Franşe gelece-

1 Franchet d'Esperey. (Y.N.)
2 Laisser-passer: Yazılı geçiş izni. (Y.N.)
3 General Charpy. (Y.N.)

ğinden, onunla görüşüleceğini cevaben beyan etti. Üç dört gün sora Franşe, Despere Gümülcine'ye geldi. Komite üyelerini kabul etti. Orasının idaresi hakkında belirttiği esaslar şunlardır:

1. Kongre, İskeçe, Gümülcine, Dedeağaç, Sofulu, Dimetoka, Karaağaç, Mustafapaşa kazalarının son karara değin İtilaf devletleri askeri kuvvetleri tarafından işgal olunmasına karar vermiş ve İtilaf devletleri namına idaresini de Franşe Despere'ye vermiştir.

2. Burada, Franşe'nin yüksek gözetiminde bir mahalli idare tesis olunacaktır. Muameleler Trakyalı memurlar tarafından yürütülecek, şu kadar ki, her kaza başında kontrol için Fransız askeri erkânından biri bulunacaktır.

3. Meclisi Mebusan teşkil olunacaktır. Şu kadar ki, şimdi muhaceret devresi olduğundan, birkaç vakit için bir meclisi mebusan seçilmesine imkân yoktur. Fakat yapılacaktır.

4. Fransa bu memleket üzerinde hiçbir emel beslemez. Kongre'nin Fransız olan Franşe Despere'ye verdiği vazifeyi Fransa kolaylaştıracaktır ve birçok senelerden beri türlü felaket ve musibetlere uğrayan şu havalide bir sükûn ve refah hayatı tesisine gayret edecektir.

5. Trakya'nın alacağı kati şekil hakkında daha alınmış bir karar yoktur. Büyük ihtimal Konferans Türkiye barışı ile halledilecektir.

Franşe bu beyanatta bulunduktan sonra memur listelerini yapıp yardımcısı General Şarpi'ye vermemizi söyledi. Franşe ifadelerinde Müslümanlara tevecc ühkâr göründü. Hatta Trakya'nın kuzey kısımlarının Bulgaristan'a terk olunması keyfiyetinde Amerika'nın tesiri olduğunu açıkça izah etti. Ondan sonra sözü memleket idaresine getirerek her unsurdan memur alacağını ve bu cümleden olarak Trakyalı olup da devlet hizmetinde bulunmuş memurlardan istifade edeceğini, hatta jandarma için mümkün mertebe askerlik etmiş zevat seçilmesi lazım geldiğini ve vakıflar tanzim olunarak mazbut bir surette idare olunacağını, velhasıl yakında şu harap memlekette refah ve asayişin temin olunacağını beyan ile beraber, her unsur gibi İslam unsurunun da kendisine yardım etmesini ve asla asayişi ihlale sebep olacak fiil ve hareketlerde bulunulmamasını mükerreren tavsiye etti ve sözü tekrar memurlara getirerek Dedeağaç'a, Rum çoğunluk bulunması itibariyle oraya bir Rum valinin tayininin nasıl olacağını sordu.

Franşe'nin yardımcısı Şarpi bu ruhta beyanatta bulundu. Mahalli idare hakkında Trakya Müslümanlarının görüş beyan etmelerini söyledi. Komite de bu konudaki fikrini bildirmekle beraber, memurlar listesini verdi ve Dedeağaç'a bir Müslüman mutasarrıf, fakat Sofulu'ya bir Rum tayininin münasip olacağını anlattı. İşgal meselesini izahla, bunun Konferans kararı olduğunu ve Yunan askerinin de işgale iştirak ile Gümülcine'nin 12 kilometre batısına kadar uzanan sahayı işgal edeceklerini söyledi. Şu kadar ki, gerek Franşe, gerek Şarpi'nin ifadelerinde Trakya kısımlarından birinin Yunanistan'a verileceğine dair söz ve

ima geçmedi ve hatta İskeçe'de ayrı bir Fransız müfrezesi ve bir de miralay bulunup, vukuu muhtemel şikâyetlere merci olacağını da ilave eylediler.

Trakya'da vaziyet şudur: Teşrinievvel [Ekim] ortalarında Fransız askeri kuvvetleri Gümülcine ve havalisini işgale başladılar. 18'de Bulgar askeri kuvvetleri altı kaza sahasını tahliyeye başladılar. 20'de bu iş son buldu. Yalnız Bulgar jandarmalarından kaçmayanlar kaldı. 16'da Yunan kuvvetlerinden ufak kısımlar İskeçe'ye gelmeye başladı. Fakat asker daha girmezden evvel İslam ahalisi bütünüyle evlerine, dükkânlarına Fransız bayraklarının yanına siyah matem bayrakları astılar. Çarşıyı tamamıyla kapadılar. Fransız kumandanı komiteye müracaatla bayrakların indirilmesini rica ile beraber tellal ile de ilan ettirdi. Ahalinin indirmemesini görerek Fransız askeriyle bayrakları toplattı. Dükkânlar üç gün kapalı kaldı. Yunan askeri perişan bir halde idi. Daha sonra yavaş yavaş kuvvetler çoğaldı. Şimdi on bin tahmin olunuyor. Komite gerek Gümülcine'de, gerek Edirne'de Yunan işgalini protesto etti. Yunanlılar girmezden evvel İskeçe'de komite belediye seçimini yapmış ve belediyeye Müslümanları geçirmişti. Bulgar jandarması kıyafetiyle fesli Müslüman jandarmalar yapmış ve köylere göndermişti. Bulgar mülki memurları daha kalkmadığından, kaymakam onlardandır. Fakat son derece çekingen. Müslümanların hareketi herkesi uyanışa davet etti.

Gümülcine'de: Şarpi orada oturuyor ve bütün Trakya idaresine el koydu. Bulgar memurları duruyorlar ve şimdilik Şarpi namına idare ediyorlar. Gümülcine'de mahalli belediye teşkilatı yapılmadı. Ayın nihayetinde memurların çekileceği söyleniyor. Bulgar memurlarının Sofya ile münasebetlerinin kesildiği dün Edirne'de işitildi. Yunan ajanı Vamvakas, Yunan hükümetinin General Şarpi nezdinde temsilcisi sıfatında Gümülcine'de bulunuyor. Entrika yapıyor. Dedeağaç sahillerine Rum muhacirleri nakline başlanmıştır. Bizim muhacirler daha duruyor. Birkaçı geçti. Bu konuda Şarpi ile vuku bulan görüşmemizde Müslüman muhacirlerinin yerlerine döndürüleceklerini ve fakat birdenbire büyük kütle ile gelmelerinin gerek asayiş ve gerek iaşe bakımından sakıncalara sebep olacağını ve bu iş için ve malların geri alınması için komisyon teşkil olunacağını ve komiteye de ayrıca listeler yapmasını tembih etti. Bugün Trakya komitesi tarafından verilecek vesikalar Fransız pasaport idaresinden tasdik olunuyor. Muhacirler ve ahali böyle Trakya'ya gidiyorlar.

Numara
500

Sıvas'ta Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuku Milliye Temsilciliği'ne

İtilaf Doğu Orduları Kumandanı General Despere tarafından vaki olan davet üzerine Batı Trakya'ya giden delegelerimizden Galip Bahtiyar, Şakir ve

Faik Beylerin dönüşte merkeze uğrayarak verdikleri rapor sureti aynen yukarıya nakil ile takdim kılınmış ve Trakya meseleleriyle meşgul olmak üzere adı geçenler Dersaadet'e gitmişlerdir.

30 Teşrinievvel [Ekim] 1919
Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyeti Osmaniyesi
Şükrü

Şifre

Sıvas, 31.10.1919

Edirne'de 1. Kolordu Kumandanı Miralay Cafer Tayyar Beyefendi'ye

Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Trakya-Paşaeli Heyeti Merkeziyesi'ne:

Batı Trakya ahvali nasıl bir şekil aldı? Muhacirlerin nakli meselesi ne haldedir? Hükümeti seniye yeniden paraca yardım eyledi mi? Bildirilmesi istirham olunur.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Edirne'de Cafer Tayyar Bey ile Telgraf Başında Haberleşme

5.11.1919

Cafer Tayyar Beyefendi'ye

Muhabbet ve hasretle gözlerinizden öperim. Arif Bey'e ve Trakya-Paşaeli Müdafaai Hukuk Heyeti Merkeziyesi'ne ve zatıâlinize son takdim olunan bildirim alındı mı?

Mustafa Kemal

Hepsi alınmıştır. Tazimler arz ederiz, Efendim.

Cafer Tayyar

–İstanbul'da Kara Vâsıf Bey'le haberleşiyor musunuz? İstanbul'da kötü niyetliler çok zararlı cereyanlar yapmaya çalışıyorlar. Bilhassa İtilaf ve Hürriyet ve Nigehbancılar İngilizlerle beraber pek hainane teşebbüslerde bulunu-

yorlar. Bunlara karşı Anadolu'da her türlü imha edici tedbirler alındı. Şüphesiz oraca da böyledir değil mi? Batı Trakya'nın bildiğimiz vaziyetinde bir değişiklik var mıdır? Trakya-Paşaeli Müdafaai Hukuk Heyeti Merkeziyesi hükümetten arzu olunan yardıma mazhar oldu mu?

–Buranın genel vaziyeti dünkü gün şifre ile arz edilmiştir. Trakya-Paşaeli Müdafaai Milliye Cemiyeti vazifesini iyi yapmaya çalışıyor. İstanbul ile ara sıra haberleşiyoruz. Ve vaziyeti takip ediyoruz.[1] Tedbir bizden muvaffakiyet Allah'tan. Batı Trakya için henüz arzu olunan yardım hasıl olmamıştır, Efendim.

S[2] 1. Mebusan'ın İstanbul'da toplanması hakkındaki tehlikelere dair tafsilatlı görüşlerimizi şifre olarak takdim edeceğiz. Bunun okunmasından sonra gerek zatıâlilerinizin[3] ve gerek Heyeti Merkeziye'nin görüşünün süratle bildirilmesini rica ederiz.

2. Mebus seçimi ne dereceye ulaştı? Mebus seçimi son bulduktan sonra Trakya namına asgari iki temsilcinin Heyeti Temsiliye'ye üye olmak üzere Edirne Heyeti Merkeziyesi'nce seçilmesi ve Heyeti Temsiliye'ye gönderilmesi lazım gelecektir. Şimdiden bu yönün düşünülmesini arz ederim.

3. Talep olunan yardım için söz vermiş olan merkezi hükümete maruzatta bulunulacaktır.

4. Teşkilat Nizamnamesi ve eki Vâsıf Bey tarafından gönderilecekti. Henüz alınmamış ise talep buyurulmasını rica ederiz.

5. Çatalca livası Trakya'ya tamamen bağlandı mı? Tekirdağ ve Gelibolu livalarında teşkilat sağlam mıdır?

6. Arif Bey cevabımızı aldıktan sonra bir görüş ve harekette bulunmadı mı? Ve kendisi orada mıdır?

7. Bursa'da Bekir Sami, Bandırma'da Kâzım[4] Beylerle haberleşiyor musunuz?

C[5] 1. Şifre alındıktan sora bu konudaki görüşler arz edilecektir.

2. Mebusan seçimi günden güne ilerliyor. Merkez Edirne'de Trakya-Paşaeli Müdafaai Hukuk Heyeti'nden Şeref, Faik, Galip Bahtiyar Beyler mebus olmuşlardır. Bağlı yerlerden de Trakya-Paşaeli heyetine bağlı olan zevatın kazanması ihtimali ziyade olduğu merkeze göre hükmediliyor. Talep edilen temsilcilerin gönderilmesi Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyeti'ne söylenecektir.

3. Batı Trakya muhacirleri Fransızlar tarafından müşkülat görüyorlar. Bunun için delegeler İstanbul'a gitmişlerdir.

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "ediyoruz" sözcüğü, 1934 basımında "ettiriyoruz" şeklinde. (Y.N.)
2 Soru. 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yoktur. (Y.N.)
3 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımında yer alan "zatıâlilerinizin" sözcüğü, 1934 basımında "zatıâlinizin" şeklinde. (Y.N.)
4 Kâzım Özalp. (Y.N.)
5 Cevap. (Y.N.)

4. Teşkilat Nizamnamesi vardır. Eki gönderilmemiştir.

5. Çatalca livası merkeze bağlanmıştır. Seçim meseleleri, şimdiye kadar teşkilat lüzumu kadar genişletilememiş olduğunu ve bu hususta Trakya-Paşaeli Müdafaai Milliye Cemiyeti'nin nazarı dikkati çekildiğini arz eylerim.

6. Arif Bey'e cevabınız elden gönderildi. Çünkü kendisi burada değildi.

7. Yusuf İzzet Paşa ve Bekir Sami Beylerle icap ettikçe haberleşme icra ediliyor, Efendim.

-Fazla rahatsız etmeyeyim. Yalnız bizi sık sık aydınlatmanızı hassaten rica ederiz kardeşim.

5.11.1919

Mustafa Kemal

Edirne'den, 8.11.1919

Kuvayi Milliye Heyeti Temsiliyesi'ne

Batı Trakya ahvali hakkında Edirne merkezinden şifre ile verilen tafsilatın cevabını şiddetle bekliyorum. Batı Trakya'nın kuzey kısımlarında yapılması lazım olan teşkilat, parasızlık sebebiyle henüz başlayamamış olduğu gibi, bugün Fransız işgal sahasındaki milis teşkilatı da aynı sebepten müşkülata maruzdur. Parasız hiçbir şey olamıyor. Bugün için kurtulmuş sayılabilen bu Trakya parçasının yalnız parasızlık yüzünden tekrar Yunan işgaline maruz bırakılmasının payitaht için büyük tehlikeye sebep olacağı takdir buyuruluyorsa, nakdi yardım için vakit kaybetmeksizin tedbirler alınmasını ehemmiyetle tekrar istirham eylerim. Vilayet vasıtasıyla bu konuda Babıâli'ye vuku bulan müracaatım da henüz yerine getirilmedi. Parasız Gümülcine'deki hareket utanç ve neticesizliğe sebep olur. Gerek bu konuda ve gerek kuzey kısımlarının bugünü ve geleceği hakkında fikir ve görüşleri beklenmektedir, Efendim. (Sobranya üyelerinden: Celâl)

1. Kolordu Kumandanı
Cafer Tayyar

Şifre

Sıvas, 11.11.1919

Edirne'de 1. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Beyefendi'ye

C. 8.11.1919

Sobranya üyelerinden Celâl Beyefendi'ye: Batı Trakya'nın tamamen İslamların elinde yekpare olarak kalması ve münasip zaman ve fırsatta anava-

tana iltihak eylemesi hepimizin yegâne gayesidir. Bu sebeple bu muazzez parçanın hiçbir sebep ve bahane ile yabancı sömürgesi olmaya razı olmaması esastır. Osmanlı hükümetinin siyaseten buralara yardımda bulunması müşküldür. Milli birliği temsil eden Müdafaai Hukuk Cemiyeti, Mütareke zamanındaki sınırı esas kabul etmiş olduğundan, Meriç'in batısını resmi bir lisanla söyleyemez. Bu sebeple maksadın elde edilmesi için en birinci çare, Batı Trakya'da ezici çoğunluğu teşkil eden dindaş ve ırktaşlarımızın milli teşkilatlarını tamamlayarak ve takviye ederek, Vilson[1] prensiplerine dayanarak haklarını talep ve elde etmeye çalışmalarıdır. Gerek Fransız ve gerek Yunan emellerine asla olur verilmemesi, yabancı işgaline katiyen rıza gösterilmemesi esas şarttır. Hükümetin mali kuvveti malumdur. Fiilen harp devam eden İzmir cephesi için bile bir nakdi yardımda bulunacak halde değildir. Müdafaai Hukuk Cemiyeti'nin ise parası yoktur. Dolayısıyla Batı Trakya teşkilatı için gelir kaynaklarının yine aynı topraklardan tedariki zaruridir. Buna zatıâlileri gibi doğrudan doğruya alakadar olan hamiyet sahiplerinin çare bulabileceği kuvvetle ümit olunmaktadır. Bununla beraber, muhacirlerin Gümülcine havalisine gönderilmesi için hükümeti seniyeden nakdi yardım talep edilmiş ve bu kere de tekrar istirhamlarda bulunulmuştur. Vaziyeti olduğu gibi görerek, mevcut müşkülata galip gelmeye ve mukaddes maksadın elde edilmesine çalışmaya mecburuz. Cenabı Hakk masum milletimizin yüzünü elbette zatıâlileri gibi hamiyetkâr, vatanperver mürşit ve mücahitlerin gayreti ile güldürecektir. Muntazaman aydınlatılmamızı rica ederiz kardeşim.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Edirne'den, 8.11.1919

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

2.11.1919 tarihli şifreli yüksek telgrafnameleri cevabıdır:

Batı Trakya ahvali: Yunanlılar İskeçe'yi Kuruçay'a kadar işgal eylemişlerdir. Kuvvetleri: Beş bin yedi yüz nefer, on dört dağ topu, yirmi bir mitralyözdür. Yunanlıların gelişinden evvel, Müslümanlar İslam cemaati ve belediye teşkilatı yapmışlar ve jandarmaları Müslümanlardan tayin eylemişlerdir. Müslümanların manevi kuvveti sarsılmamış ve Yunan işgali askeri bir mahiyette kalmıştır. Franşe Despere[2] ile Trakya Valisi General Şarpi[3] Yunan işgalinin geçici olduğunu mükerreren temin eylemişlerdir. Gümülcine'de İslam cemaati teşkilatı

1 Wilson. (Y.N.)
2 Franchet d'Esperey. (Y.N.)
3 General Charpy. (Y.N.)

yapılmış ve jandarma teşkilatı da hazır edilmek üzeredir. Yunanlılar Yunan emellerini desteklettirmek üzere İskeçe ve Gümülcine'de propagandaya ehemmiyetle devam eylemekte ve bu hususta halka mühim meblağlar dağıtmaya çalışmaktadırlar. Cemiyetimizin gayreti bugün bunları neticesiz bıraktırmaktadır. Dedeağaç, Sofulu, Dimetoka, Karaağaç'ta Müslüman kimse bulunmadığından, muhacirler nakledilmedikçe oralarda bir icraat yapmak mümkün olamıyor. Fransızlar Müslümanlara pek müsait görünmekteler ise de, asıl maksatları bu havalide yerleşmek olduğu bütün hareketlerinden anlaşılmaktadır. Bazı mütehassıs memurlar getirmişlerdir. Bulgarlar, barış antlaşmasını henüz imza etmedikleri için, Bulgar mülki idaresi Fransız kontrolü altında olarak vazife yapıyor. Bulgarlarda kalan dağ kısmındaki dokuz kazada Bulgarlara karşı İslam ahalisinin metanet ve maneviyatı yüksek olduğundan, her halde şüphe eden Bulgarlar, o havalide oturan bin kadar yerli olduğu halde her ihtimale karşı hazır bulunmak üzere ayrıca komite teşkilatı yapmaktadırlar.

Bugünkü ahval ve vaziyete karşı milli cemiyet ahvali için art arda siyasi teşebbüslerde bulunmakta ve icabında kullanılmak üzere zemin, zaman ve vasıtaların müsaadesi nispetinde teşkilat hazırlanmaktadır. Gümülcine'de bu ayın on altısında bir kongre toplanması kararlaştırılmıştır. Buradan da delegeler bulundurulacaktır. Hükümetin nakdi yardımı olursa Paris'e bir delege heyeti göndermek mümkün olabilecektir. Yunan hükümeti Batı Trakya'yı (.....)[1] nehrinden Meriç vadisine kadar eski Bulgaristan idaresinin imtiyazlarına benzer bir idare tesis etmek ve yalnız Yunan hükümetinin himayesini kabul eylemek suretini teklif etmekte ise de, kati surette rıza gösterilmemektedir. Muhacirler meselesi: Muhacirlerin muntazaman, teçhizatlı olarak nakli hususunda tertibat yapılmıştır. Merkezi hükümetin müsaadesi ve daha doğrusu yardımı beklenmektedir. Fransızlar İstanbul ve Uzunköprü delegelerimiz tarafından verilmiş vesikaları vize ederek geçmelerine müsaade ediyorlar. Nakliyatın kolaylaştırılması ve yolun kısaltılması maksadıyla karadan daha ( )[2] muhacir nakliyatına müsaade verilmesi için Fransızlara müracaat edildi. Cevap beklenmektedir. Dimetoka'daki Fransız kumandanı nafıa köprüsünden ve Seremköy geçidinden özel olarak geçmeye müsaade etmekte olduğundan, buralardan Dimetoka kazası muhacirleri yurtlarına dönmektedirler. Meriç doğusundaki iki köy tamamıyla mahallerine dönmüştür. Boş İslam köylerine Bulgarlar, Doğu Trakya Bulgarlarını yerleştirip bırakmış olduklarından, dönen muhacirler onlarla birlikte oturmak mecburiyetinde kalacaklardır. Bulgarlar fırsattan istifade ederek Doğu Trakya'daki ( )[2] dönüş gayesini takip ve Fransızları bu hususta ( )[2] etmekte iseler de, tarafımızdan buna rıza gösterileceğinden, bu mesele, Batı Trakya muhacirleri tamamıyla mahal-

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada parantez içinde yedi nokta vardır. (Y.N.)
2 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada boş bir parantez vardır. (Y.N.)

lerine dönünceye kadar vaziyete göre idare edilecektir. Yunanlılar, Trakyalı Rumlardan iki bin hane İskeçe'ye, üç bin hane Gümülcine'ye, üç bin hane Dedeağaç'a, bin beş yüz hane Sofulu'ya iskân etmek için hazırlamışlardır ve bunlara üç aylık yiyecek ve nüfus başına yüzer frank vermişlerdir. İkinci ve üçüncü kafile olarak da yirmi bin aile hazırlamak istedikleri haber alınmıştır. Para meselesi: Muhacirlere yardım hususunda talep edilen meblağlar hakkında henüz bir cevap alınamadı. Batı Trakya'da hükümet teşkili için merkezi hükümet vaat buyurduğu on bin liranın yalnız beş yüz lirasını vermiş ve geri kalan dokuz bin beş yüz lirayı henüz vermemiştir. Batı Trakya'da hükümet tesisi ve yevmiye bir buçuk lira ile teşkil edilen jandarmayı idare ve Yunan propagandalarına karşılık vermek için paraya şiddetle ihtiyaç olup, bugün bu ihtiyacı mahallinden temin etmek imkânsız bulunduğundan, vaat edilen meblağın acilen verilmesine ve bu hususta en az daha elli bin liranın tahsisine tarafınızdan da aracı olunması istirham olunur, Efendim.

Trakya-Paşaeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Reisi
Şükrü

Şifre Sıvas, 11.11.1919

Edirne'de 1. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Beyefendi'ye

C. 8.11.1919.

Trakya-Paşaeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Riyaseti'ne: Batı Trakya hakkında verilen malumat teşekküre değerdir. En mühim mesele, bu topraklarda ezici çoğunluğu teşkil eden ırktaşlarımızın katiyen hiçbir yabancı idaresi veya himayesine eğilim göstermemeleridir. İlk adım olarak bağımsızlık veya özerkliklerini kazanmaya çalışmalıdırlar. Gümülcine Kongresi kararlarından beklenen siyasi netice budur. Osmanlı Devleti'nin mevcut vaziyeti bu ülkeler için siyasi teşebbüslerde bulunmaya müsait değildir. Ancak Vilson[1] prensiplerini ileri sürerek ve tam bir birlik ve milli teşkilatlarına dayanarak Batı Trakya bağımsızlığa nail olabilir. Barışın yapılmasından sonra hasıl olacak vaziyete göre anavatana iltihak fırsatı göz önünde tutulabilir. Her halde şimdilik Yunan propagandasına mâni olmak, Fransızların yerleşmesine karşı hoşnutsuzluk ikazı mühimdir. Muhacirler hakkında vaat edilen on bin liranın tamamlanması ve mümkünse elli bin lira daha tahsisine dair hükümeti seniye nezdinde teşebbüslerde bulunulmuştur. Yalnız hükümetin mali vaziyeti de nazarı dikkate alınmak, asıl gelir kaynağının Batı Trakya'dan elde edilmesine

1 Wilson. (Y.N.)

gayret etmek hususunda nazarı dikkati âlilerinin çekilmesini mukaddes gayenin temini için bir borç sayarız.

Yeri gelmişken şunu da hatırlatmak isteriz ki, Trakya-Paşaeli Cemiyeti'nin takip edeceği siyasi meslek de, Meriç'in doğusu, yani Mütareke imzalandığı zamanki sınırımız dahilinde kalmış olan memleketimiz kısımlarının Osmanlı vatanından ayrılmaz bir parça kabul olunması pek mühimdir.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Şifre

Sıvas, 11.11.1919

Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri'ne

Gümülcine muhacirlerinin mahallerine sevki için hükümeti seniyenin vaat buyurduğu on bin liranın bir an evvel ödenmesi mahallinden istirham edilmekte ve zaman geçmesinin Yunanlıların lehine olduğu zikrolunmaktadır. Batı Trakya milli teşkilatının devamlılığı ve takviyesi için de, mümkünse elli bin liranın tahsisi talep edilmektedir. Payitahtımızın emniyet ve vatanımızın geleceği ile son derece alakadar olan bu meselede yüce hükümetimizin azami yardım ve gayret edeceği şüphesizdir. Salih Paşa Hazretleri bu yönde söz vermişlerdi. Devletlilerinin aracılığı hassaten istirham olunur.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Beşiktaş, 1 Kânunuevvel [Aralık] 1919

Sıvas'ta 3. Kolordu Kumandanlığı'na

Batı Trakyalılar Kırcaali'de bir an evvel ihtilal çıkararak Bulgarları kovmak ve bu şekilde zikrolunan mahalli de Batı Trakya'ya ilave ederek ileride yapacakları teşebbüsü büyütmek ve belki de Makedonya'ya sirayet ettirmek fikrinde olduklarından, şimdiden Trakya için müteşebbis bir kumandan ile birkaç alay kumandanı istediler. Bu hususta muhterem heyetinizin görüşlerinin bildirilmesini arz ve istirham eyleriz. Bugünlerde gerek Batı Anadolu ve gerek Anadolu karadan ve denizden bize en lüzumu olan silah ve cephaneyi naklet-mek ve ( )[1] istiyoruz. Batı Anadolu ile ( )[1] olmakla beraber nakliyata baş-

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinde burada boş bir parantez vardır. (Y.N.)

ladık. Karadeniz sahilinde İnebolu'yu münasip görüyorsak da, zatıâlilerinin bu hususta projesinin ve nerede ne gibi teşkilat ve tüccarlar bulunduğunun emir buyurulmasını bekliyoruz. Hürmet arz eyleriz. (Kara Vâsıf)

Mevkii Müstahkem Kumandanı
Şevket

Şifre[1] Sıvas, 8.12.1919

Dersaadet Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı
Miralay Şevket Beyefendi'ye

C. 1.12.1919.

1. İhtilal ile esaslaşmak mümkün değildir. Batı Trakya'yı istila etmek isteyen İngiliz, Fransız, İtalyanlara arzularını tatmin için bir sebep hazırlanmış olacaktır. Bundan başka Bulgarların bizimle birleşmek arzusunu göstermekte oldukları bir zamanda bu hareketin hayırlı bir netice vereceği de sanılmamaktadır. Bunun Batı Trakya'yı Yunanlılara işgal ettirmek için bir teşvik olması da pek muhtemeldir. Dolayısıyla vaziyetin pek esaslı incelenmesi pek hayati ve mühim bir mesele sayılmaktadır.

2. Batı Anadolu'nun silah ihtiyacı ziyadedir. Bir an evvel nakliyat arzu edilmektedir. İhraç iskelesi olarak biz Bafra ağzını münasip görüyoruz. Fena havalarda takalar, kayıklar barınabilir. Nehir yoluyla da Vezirköprü'ye kadar düz kayıklarla nakliyat mümkündür. Bu işi 3. Kolordu Kumandanlığı üstlenecek, Samsun'daki fırkasına yaptıracaktır. Yalnız vaktiyle kayıkçıların ismi, hareketten evvel silahların cinsi ve miktarı hususunda zikrolunan kumandanlığa malumat verilmesi lazımdır. Hatta dahilde tüccar eşyası olarak nakli tasavvur edilmiş olduğundan, bu konuda 3. Kolordu Kumandanlığı ile süratle anlaşıldıktan sonra belki de bir arkadaşın Samsun'a gelerek vaziyeti mahallinde tespit etmesi ve kararlaştırması daha sağlam olacaktır.

Heyeti Temsiliye namına
Mustafa Kemal

1 *Nutuk*'un Vesikalar cildinin 1927 Türk Tayyare Cemiyeti basımındaki "Şifre" sözcüğü yerine, 1934 basımında "Zata mahsustur" sözcükleri yer alıyor. (Y.N.)

DİZİN

Abanoszade Hüseyin Efendi (Trabzon Muhafazai Hukuku Milliye Cemiyeti üyesi), 20.
Abaza, 214, - köyleri, 219, 220.
Abbasi, - Devleti, 333, - halifeleri, 333, 335, 336, - Halifesi, 334, - hilafeti, 333.
Abdurrahman Ağa (Şırnaklı), 54.
Abdurrahman bin Avf, 331.
Abdülâziz Mecdi Efendi (Hoca), 289.
Abdülkerim Paşa (Erkânıharbiye Mirlivası), 130, 131, 133, 138, 139, 141, 143, 145, 149, 153, 154.
Abdülmecit (Halife), 337.
Abuk Ahmet Paşa (Harbiye Nazırı), 174, 175, 232.
Acemistan, 237.
Ada bkz. Adapazarı.
Adalar Denizi (Ege Denizi), 314, 315.
Adalet, 85, 87, 114, 128, 146, 167, 175, 184, 191, 211, 237, 268, 274, 276, 295, 302, 331.
Adana, 31, 43, 60, 110, 126, 189, 206, 245, 270, 276.
Adapazarı (Ada), 155, 158, 176, 214-221, 223-225, 252, - hadisesi, 243.
Âdem, Hz., 329.
Ademi Merkeziyet Cemiyeti, 20.
Âdetullah, 330.
Adıyaman bkz. Hısnımansur.
Âdil Bey (Dahiliye Nazırı), 76- 79, 86, 87, 89, 91, 100, 127, 135, 153, 160, 173, 223.
Adliye, 294.
Af, 208.
Afganistan ordusu, 44.
Afganlılar, 44.
Afrika, 43.
Afyonkarahisar (Karahisarı Sahip), 23-26, 83, 92, 102, 117, 123, 127, 176, 193, 301.
Ağalar, 72, 75.
Ahali, 21, 22, 25, 27, 30, 31, 45, 77, 85, 87, 95, 97, 110-112, 114-116, 123, 127-129, 136, 138, 154, 155, 159-162, 170-172, 196, 206, 207, 211, 220, 223, 230, 237, 240, 243, 248, 249, 269, 271, 302, 308, 311, 316, 323, 332, 343, 344, 358, 363.
Ahdi Milli bkz. Misakı Milli.

Ahıska Ermeni meselesi, 121.
Ahmet Anzavur bkz. Anzavur.
Ahmet Cevdet Bey bkz. Cevdet (Ahmet) Bey.
Ahmet Fevzi (Big) Paşa, 241, 245, 263, 264, 266, 267.
Ahmet İzzet (Furgaç) Paşa, 229, 232, 233, 264, 284.
Ahmet Kemal Bey, 213.
Ahmet Necati Bey bkz. Necati (Ahmet) Bey.
Ahmet Rüstem Bey (Washington Sefiri), 134.
Ahmet Zeki (Soydemir) Bey, 67.
Ahzı Asker (Askerlik Şubesi), 127.
Ajan, 358.
Ajans, 32, 46, 86, 124, 186, 222, -lar, 136, 326, - telgrafnameleri, 302.
Akbaş, 292, - depoları, 299-301, - mevkii, 299, 300.
Akçadağ bkz. Arga.
Akçay, 214, 218.
Akdeniz bkz. Bahri Sefid.
Akkâ, 104.
Akşam, 184.
Akyazı, 214, 215.
Alaşehir, 102.
Albayrak, 40.
Alemdağı, 254.
Ali, Hz., 332, 334.
Ali Firuzan (Hepoer) Bey (Tekirdağ Mutasarrıfı), 312, 313, 315.
Ali Fuat (Türkgeldi) Bey (Mabeyni Hümayun Başkâtibi), 115.
Ali Fuat (Cebesoy) Paşa (20. Kolordu Kumandanı, Umum Kuvayi Milliye Kumandanı, Mirliva), 24, 25, 37, 38, 41, 123, 125, 129, 130, 131, 133, 161, 199, 200-202, 210, 215, 224, 228, 235, 236, 266, 267, 319.
Ali Galip Bey (Elâziz-Harput Valisi), 65, 66, 68, 70-72, 76-80, 82-87, 95, 100, 111, 135, 160.
Ali Haydar (Yuluğ) Bey (Bolu Mutasarrıfı), 220.
Ali Kemal (Dahiliye Nazırı, Gazeteci), 34-36, 173, 203, 221, 223.
Ali Rıza Bey (Kastamonu Valisi), 135.
Ali Rıza (Kuruoğlu) Bey (Urfa Mutasarrıfı), 128.
Ali Rıza Paşa (Sadrazam), 163, 164, 178, 179, 225,264,279,292, 297, - kabinesi, 293, 302, 343.
Ali Sait (Akbaytugan) Paşa (Çerkez, İstanbul Muhafızı), 214.
Ali Suat Bey (İzmit Mutasarrıfı), 154-156, 321.
Ali Ulvi Bey (Kayseri Mutasarrıfı), 248.
Allah, 46, 48, 49, 56, 57, 63, 111, 126, 132, 133, 141-149, 162, 178, 190, 194, 197, 216, 217, 237, 238, 246, 291, 295, 324, 328, 330, 331, 344-346, 350, 360, 362.
Allenby (İngiliz Generali), 205, 317.
Alman, 189, 211.

Almanya, 107, 110, 157, 189, 284.
Anzavur (Ahmet Anzavur) (İzmit Mutasarrıfı ve Muhammedî Fırkası Kumandanı), 238.
Alpullu, 308, 309.
Amasya, 22, 27, 32, 39, 40, 92, 196, 201, 202, 205, 208-210, 212, 213, 215, 219, 223, 224, 226, 279, 354, 355.
Ambar, 158.
Amerika, 114, 126, 357, - Araştırma Heyeti, 124, - devletleri, 188, - gazeteleri, 222, - heyeti, 50, - kamuoyu, 115, 191, -lılar, 50, 51, 59, 124, 136, 150, 244, - mandası, 250, - otomobili, 67, - Reisicumhuru, 271, - sancağı, 204, - siyasi temsilcileri, 114, - temsilcileri, 224, - yetimhanesi, 74.
Amr İbnülas (Mısır Valisi), 332.
Ana, 43.
Anadolu, 17, 28, 33-35, 39, 45, 46, 48, 55, 58-63, 80, 94, 100, 103-105, 108, 109, 112-114, 127, 131, 134, 136, 143, 147, 149, 150, 156, 158, 159, 161, 162, 170, 172, 186, 189, 206, 207, 228, 234, 235, 245, 249, 285, 293, 306-307, 324, 333, 334, 346, 360, 365, 366, - ahalisi, 27, 111, - delegeleri, 114, - Doğu vilayetleri, 114, 191, - efradı, 95, - halkı, 111, - harekâtı, 107, 111, - Kongresi, 352, - toprakları, 345, - vilayetleri, 49, 187.
Anadolu ve Rumeli Kongresi, 111.
Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti, 28, 62, 68, 103-105, 129, 130, 131, 156, 168, 193, 198, 199, 201, 252, 344, 348, 350, 353, 358, 359, - Heyeti Temsiliyesi, 106, 113, 117, 134, 138, 157, 161, 163-165, 169, 173, 176, 178, 179, 185, 194, 200, 213, 215, 218, 221, 225, 249, 253, 261, 310, 345, 346, 347, 352, 354, - Nizamnamesi, 166, 353, 354, - Teşkilat Nizamnamesi, 192.
Anafartalar Grubu, 189.
Anarşi, 97, 267, 290.
Anavatan, 52, 97, 275.
Anderyadis (Pontus Cemiyeti üyesi), 18.
Ankara, 18, 23, 25, 31, 41, 63, 70, 80, 83, 88, 89, 91, 92, 102, 104, 110, 117, 122, 123, 126, 129-131, 135, 161, 169, 176, 196, 201, 205, 210, 221, 223, 226, 235, 241, 245, 247, 256-258, 260-263, 266, 271, 282, 285, 287, 289, 291, 295-297, 299, 300, 305, 306, 309-312, 314, 316, 317, 319, 320, 323, 324, 326, -Eskişehir hattı, 261, - Telgrafhanesi, 24.
Anlaşma, 279, -lar, 276.
Antakya, 276, 278.
Antalya, 60, 92, 117, 127, 176, 193, 206, 245, 246, 248, 273, 276, 352, - Müdafaai Hukuk Cemiyeti, 353.
Antep bkz. Ayıntap.
Antlaşma, 183, 206, 228, 229, 314, 326, 355, 363.

Anzavur, - harekâtı, 305, - 267.
Arabî tarihleri, 329.
Arabistan, 44, 95, 204, 234, 235, - çölleri, 237.
Arap, 95, - hükümeti, 204, - kütlesi, 328, 333, - vilayetleri, 250.
Arapça, 276, 278, 339.
Arap Yarımadası bkz. Cezîretülârab.
Arazi, 248, 250, 274, 335.
Ardahan, 121.
Ardase, 150, 152.
Arga (Akçadağ), 64.
Arıburnu, 189.
Arif Bey (İskeçeli), 314, 356, 359-361.
Arnavut, 253, 254.
Arnavutluk, 188.
Asaf Bey, 102.
Asayiş, 23, 25, 30, 39, 41, 47, 73, 77, 83, 113-116, 155, 172, 178, 182, 202, 207, 208, 211, 217, 221, 237, 239, 240, 243, 244,272,273, 279, 294, 295, 321, 322,330, 346, 349, 353, 357, -sizlik, 23, 253, 254.
Asiler, 85.
Asım (Mustafa) Bey (Fırka Kumandanı), 157, 162.
Asker, 25, 26, 30, 53, 65, 68, 69, 72, 75, 76, 154, 156, 206, 208, 210, 228,238, 302, 320, 332,333, 357, 358, 446, -ler, 31, 44, 84, 96, 273, 301, 352, -lik, 42, 48, 54, 56-58, 104, 155, 189, 207, 228, 239, 240, 357.
Askeri, 109, 156, 183, 362, - ambarlar, 17, - bakış, 173, - eşya, 158, - haberleşmeler, 172, - hayat, 40, - hükümet, 53, 158, - hususlar, 192, - idare, 202, - işgal, 128, 311, - kanunlar, 194, - kıta, 85, 240, - konum, 309, - kuvvet, 43, 74, 216, 272, 273, 357, 358, - makam, 100, 172, 353, - memur, 46, 47, 94, 188, - müfreze, 70, 217, 292, - sansür, 173, - sırlar, 109, - şûra, 205, 207, - tedbirler, 72, - tertibat, 120, - teşkilat, 192, 205, - vaziyet, 227.
Askerî Nigehban Cemiyeti, 194.
Askeriye, 81, 162, - mensupları, 159.
Askerlik Şubesi bkz. Ahzı Asker.
Asya, 334.
Asyâi, 328.
Asyayi Suğra (Küçük Asya), 287.
Aşiret, 42, 48, 67, 79, 80, 83, 95, 275, - efradı, 74, -ler, 68, 82, 84, 85, 111, 116.
Aşiret İhtiyat Fırkası, 66.
Atıf (Ateşdağlı) Bey (Fırka Vekili, Kaymakam), 120, 123.
Atış Mektebi bkz. Endaht Mektebi.
Atina, 231, 307.
Atina Bankası, 307.
Atinegora (Atinagoras, Mavri Mira Üyesi), 17.
Avam, 182.
Avcılar Kulübü, 198.
Avni Efendi (Tahniye Müdürü), 324.
Avrupa, 21, 112, 114, 124, 126, 183, 186, 235, 277, 302, 307, - dengesi, 115, - devletleri, 139,

157, 188, 274, 275, - kamuoyu, 115, 191, -lılar, 230, - matbuatı, 108, 111, - müesseseleri, 44, - şehirleri, 325.
Avusturya-Macaristan, 206.
Ayaklanma, 85, 87, 216, 289.
Âyan, 32, 180, 201, 226, 234, 249.
Aydın, 25, 26, 29, 43, 63, 93, 102, 167, 206, 193, 243, 246, 248, 250, 262, - cephesi, 265, 266, 299, 354, - faciası, 108, -lılar, 262, Valisi, 245.
Aydın, 104, 228, -lar, 45, 60, 134.
Ayetler, 147.
Ayıntap (Antep), 60, 81, 84, 123, 273, 276.
Ayinpa (Mavri Mira Üyesi), 17.
Azerbaycan, 45, 250, - İslam hükümeti, 204, - İslam kuvvetleri, 126, - Müslümanları, 126.
Azınlıklar, 229, -ın hakları, 264, 294.
Aziziye (Emirdağ), 31, 70, 71, 75.

Babaeski, 308, 309.
Babıâli, 32,47, 115, 179, 181, 241, 273, 282, 286, 326.
Bafra, 366.
Bağdat, 44, 333-337, -İskenderun hattı, 206.
Bağımsız, 19, 43, 58, 61, 9, 204, 250, 278, 313, 347, - devlet, 191, 275, - hükümet, 126, 355, - Kürdistan, 28, 70-72, -lık, 22, 27, 32-35, 42, 44, 45, 50, 52, 53, 59, 60, 62, 136, 139, 163, 167, 170, 187, 203-205, 232, 234, 238, 260, 264, 277, 280, 283, 284, 302, 308,327, 335, 344, 346, 350, 356, 364, -lık iddiası, 49, - yaşamak, 274.
Bahri Ahmer (Kızıldeniz), 333.
Bahri Baltık (Baltık Denizi), 334.
Bahri (Tatlıoğlu) Bey (Sivas Kongresi Üyesi, Yozgat Mebusu), 102.
Bahri Sefid (Akdeniz), 224, 333, - sahilleri, 110.
Bahri Siyah (Karadeniz), 279, 334, - sahilleri, 43, 45, 58, 60, 366.
Bahri Umman (Umman Denizi), 333.
Baki Bey, 94.
Balıkesir bkz. Karesi.
Balkan, - Barış Antlaşması, 314, - Harbi, 183, 188, 189, - faciaları, 316.
Baltık Denizi bkz. Bahri Baltık.
Banco di Roma, 248.
Bandırma, 17, 63, 92, 236, 281, 293, 301, 360, - Çerkezleri, 219, 220.
Banka, 307, -lar, 44, 95.
Barış, 42, 44, 59, 63, 93, 113, 115, 168, 191, 203, 228, 232, 235, 246, 249, 273, 280, 292, 295, 297, 302, 314, 325-327, 351, 354, 357, 364, -antlaşması, 206, 315, 363, -çı, 114, 222, 346, - delegeleri, 264, 296, - esasları, 284, - meselesi, 234, - müzakeresi, 115, 137, 245, - teklifi, 289.
Barış Hazırlıkları Komisyonu bkz. İstihzaratı Sulhiye Komisyonu.

Başkumandan, 88, 89, 324, 326, 327.
Batı, 187, 276, 314, 315, - âlemi, 275.
Batı Anadolu, 57, 59-63, 103, 104, 134, 161, 365, 366.
Batı Trakya, 45, 204, 307, 309, 314, 315, 349, 352, 354, 355, 358, 360-366, - muhacirleri, 360, 363.
Batum, 44, 250.
Bayrak, 310, 358.
Bedir Ağa bkz. Hacı Bedir Ağa.
Bedirhani, 64, -ler, 68, 70, 72, 79.
Bekir Sami (Günsav) Bey (56. Fırka Kumandanı, Miralay), 29, 37, 161, 198-200, 226, 236, 267, 281, 296, 360, 361.
Bekir Sami (Kunduk) Bey (Beyrut Valisi, Heyeti Temsiliye Üyesi, Sivas ve Tokat Temsilcisi), 48, 104, 134, 229, 262, 286.
Bekir Sıtkı Bey, 214-217, 219, 220.
Belediye, 21, 32, 33, 46, 64, 149, 150, 161, 163, 165, 294, 310, 343, 344, 350, 358, - hastanesi, 86, -ler, 92, 93, - seçimi, 358, - teşkilatı, 362.
Belgrad, 189.
Bergama, 43.
Beslân Bey (Tahsildar), 214-218.
Beşiktaş, 254, 287, 288, 290, 291, 303, 365.
Beyanat, 326.
Beyanname, 48, 49, 55-57, 62, 98, 101, 111, 114-116, 127-129, 135-137, 139, 151, 158, 162, 166, 169, 172, 175-177, 181, 184, 187, 190, 192, 242, 264, 277, 278, 280, 293, 297, 339, -ler, 131, 171, 195.
Beydağı, 84, 85.
Beyoğlu Telgrafhanesi, 321.
Beyrut, 48.
Biga, 313.
Bilecik, 125, 176, 194.
Bitlis, 19, 31, 48, 52, 54, 83, 91, 95, 96, 117, 122, 123, 126, 134, 176, 189.
Bizans, 328, - hükümdarları, 331.
Block, Adam, 222.
Boğaziçi, 157.
Boğazlar, 183, 272, -ın serbestisi, 272.
Bolayir, 189.
Bolşevik, 292, - harekâtı, 136, -ler, 183, -lik, 171, 279, 305, 316.
Bolu, 83, 92, 117, 125, 127, 138, 169, 176, 220, 257, 260.
Bomba, 240, 308, -lar, 44, 309.
Bor, 102.
Borçlar, 206.
Boşnak, 157.
Bosphore, 249.
Bozdağ (Bozdağı) cephesi, 302, 304.
Bozguncu, 254.
Bozkır hadisesi, 243, 245.
Bozüyük, 201.
Bulgar, 351, 354, - antlaşması, 355, - askeri kuvvetleri, 358, - dostlar, 356, - eksarhı, 206, 275, - görüşü, 314, - işgali, 343, - jandarmalar, 358, -lar, 45, 188, 250, 314, 315,

351, 355, 356, 363, 365, 366, - milli kuvvetleri, 45, - mülki memurlar, 358.
Bulgaristan, 107, 110, 204, 206, 314, 315, 349, 355, - idaresi, 363, - sınırı, 351.
Burdur, 25, 127, 176, 193.
Bursa, 17, 28, 29, 63, 91, 92, 102, 117, 125, 126, 161, 176, 192-194, 198-200, 221, 222, 225,226, 236, 238, 281, 296, 297, 320, 325,360.
Bursa ayrıca bkz. Hüdavendigâr.
Büyük Aslan çetesi, 255, 256.
Büyük Millet Meclisi bkz. Türkiye Büyük Millet Meclisi.

Cafer İlhami Efendi (Temyiz Mahkemesi Üyesi), 241.
Cafer Tayyar (Eğilmez) Bey (1. Kolordu Kumandanı, Miralay), 27, 226, 236, 296, 309, 311, 312, 314, 316, 320, 349, 352, 354-356, 359, 361, 364.
Cahiller, 299.
Calthorpe (Amiral, İtilaf Devletleri Donanması Komutanı), 268.
Cami, 161, 162, -ler, 230.
Canik (Samsun), 17, 23, 26, 28, 31, 39, 83, 92, 102, 104, 117, 122, 123, 127, 134, 136, 159, 169, 170, 176, 196, 279, 366.
Casus, 88, 172, -lar, 86, 87.
Cavit Bey (Niğde Mutasarrıfı), 243, 248.
Cehalet, 136, 137.
Celâdet Bey (Bedirhani ailesinden), 64-68, 70-72, 74, 79, 83.
Celâl Bey (Bulgar Millet Meclisi Sobranya Üyesi), 361.
Celâl Bey, 53.
Celâlettin Arif Bey (Büyük Millet Meclisi İkinci Reisi), 270, 304, 307, 323, 324.
Cemaat, 188.
Cemaati İslamiye, 310, 311.
Cemal Bey (12. Süvari Alayı Kumandanı), 66, 67, 81.
Cemal Bey (Erkânıharp Yüzbaşı), 218, 222.
Cemal Bey (Konya Valisi), 123, 127, 135, 266.
Cemal (Mersinli) Paşa (Yıldırım Kıtaları Müfettişi, Harbiye Nazırı), 26, 37, 38, 174, 175, 177, 181, 194-197, 215, 219, 223, 224, 226, 229, 230, 232-234, 241-243, 246, 247, 251, 253, 254, 263, 269, 271, 281, 283, 284, 286, 287, 290-293, 309, 365.
Cemil Bey (Süvari Yaveri), 82.
Cemil Cahit (Toydemir) Bey (5. Kafkas Fırkası Kumandanı), 226.
Cemil Çeto Bey (Garzan'da aşiret reislerinden), 58.
Cemil Paşa (Diyarbekirli), 64, 66, 68, 70, 79, 83.
Cemil Paşazade Ekrem Bey bkz. Ekrem Bey.
Cemiyet, 18, 20-22, 26-28, 40-42, 48, 53, 57-59, 61, 64, 93-94, 98, 103-106, 113, 117, 126, 129-131,

134, 138, 149, 150, 156-159, 161, 163-166, 169-171, 173, 176, 178, 179, 182, 184, 185, 187, 192-196, 198-201, 203, 213-216, 218, 221, 225, 226, 238, 239, 243, 249, 261, 264, 270, 280, 284, 305, 310, 311, 313-315, 343, 344-355, 359-365, -ler, 19, 22, 32, 46, 55, 60, 62, 95, 168, 228.
Cemiyeti Arabiye, 204.
Cemiyetler Kanunu, 22, 48.
Cemiyetülmüderrisin (Müderrisler Cemiyeti), 198.
Cemşit, 123.
Cenabı Allah bkz. Allah.
Cenabı Hakk bkz. Allah.
Cengiz (Kara Vâsıf'ın takma adı), 304.
Cengiz Han, 334.
Cephane, 17, 292, 299, 301, 308, 323, 365, -lik, 26, 301.
Cerablus köprüsü, 278.
Cevat Abbas (Gürer) Bey (Seryaver), 32, 122, 187.
Cevat (Dursunoğlu) Bey (Vilayatı Şarkiye Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti Erzurum Şubesi İdare Heyeti Üyesi), 40.
Cevat (Çobanlı) Paşa (Erkânıharbiyei Umumiye Reisi), 27, 195, 281, 283, 286, 287.
Cevat Rifat (Atilhan) Bey (Harbiye Nazırı Yaveri), 174.
Cevdet (Ahmet) Bey (13. Kolordu Kumandanı, Miralay), 70, 80, 86, 89, 96, 201, 205, 210, 226, 235, 236, 320.
Cevizlik, 119.
Ceza Kanunu, 171.
Ceziretülârab (Arap Yarımadası), 204, 328.
Charpy (General Şarpi, İtilaf Doğu Orduları Kumandan Yardımcısı, Trakya Valisi), 356-358, 362.
Cihan, 22, 48, 52, 56, 57, 114, 116, 128, 132, 133, 136, 145, 178, 194, 227, 275, 277, 284, 325, 326, - kamuoyu, 112, 172, 197, 206, 230, - tarihi, 335, 336.
Cihat, 330.
Cinayet, 63, 75, 77, 84, 87, 108, 109, 127, -ler, 181, 239, 240.
Clemenceau, Georges (Klemanso, Fransa Başbakanı), 112, 183.
Con Mehmet, 237.
Cumhuriyet, 126, 204, 206, 250.

Çanakkale, 193, 222, 227, 230, 232, 235, 251, 254, 255, 262, 286, 288, 289, 301, 303, 366, - Boğazı, 237.
Çankırı bkz. Kângrı.
Çarka köyü, 214.
Çarlık, 276, - Rusya, 183.
Çerkez, 214, - beyleri, 216, 217, - köyleri, 217, -ler, 219, 220, 237, 238, 276.
Çerkez Hikmet, 224.
Çerkez Kâzım Bey (İzmit Heyeti Merkeziyesi Reisi), 214.
Çerkezköyü, 308, 309.
Çete, 170, 215, 253-255, 353, -ler, 17, 87, 221, 222, 239, 240, 308.
Çeteci, 215, 219, -lik, 237.

Çetine, 189.
Çiftehan, 138.
Çin, 328, - Denizi, 334, - sınırı, 333.
Çine, 29, 63, 92.
Çocuk, 271, -lar, 17, 43, -luk, 328, 329.
Çorlu, 308, 309.
Çorum, 124, 135.
Çulhazade Kadri Efendi (Trabzon Muhafazai Hukuku Milliye Cemiyeti Üyesi), 20.
Çürüksulu Mahmut Paşa, 249, 293.

d'Esperey Franchet (Franşe Despere) (İtilaf Doğu Orduları Kumandanı), 124, 307, 310, 311, 356-58, 362.
Dağ topu, 362.
Dahili siyaset, 110.
Damat Ferit Paşa bkz. Ferit Paşa (Damat).
Damat Mehmet Şerif Paşa bkz. Mehmet Şerif Paşa.
Danimarka, - Sefareti, 114, - Sefiri, 304.
Darıca, 253.
Darıdere, 349, 351.
Darülmuallimat (Kız Öğretmen Okulu), 310.
Dava Vekilleri Cemiyeti, 198.
Dedeağaç, 307, 349, 352, 357, 363, 364, - sahilleri, 358.
Dedikodu, 332.
Değirmendere, 221.
Delege, 20, 21, 42, 50, 64, 74, 113, 145, 175, 184, 198, 199, 241, 243, 246, 248, 296, 311, 326, 332, 351, 354, -ler, 28, 33, 41, 43, 44, 49, 57-59, 61-63, 103, 105, 114, 115, 117, 134, 137, 153, 164, 182, 209, 264, 311, 352, 360, 363.
Demange (Demang) (Fransız Miralay), 31.
Demirci Mehmet Efe, 248, 266.
Demiryolu, 44, 272, 273.
Denikin ordusu, 45, 292, 299, 300.
Denizli, 26, 102, 117, 123, 127, 176, 193.
Deraliye, 21, 130, 186, 289.
Deraliye ayrıca bkz. Dersaadet, İstanbul.
Derbent, 217.
Derne, 188.
Dersaadet, 20, 32, 37-39, 41, 45, 50, 51, 84, 91, 107, 108, 125, 126, 145, 151, 157, 160, 173, 188, 201, 206, 207, 214, 216-218, 225-227, 230-232, 251, 254, 256, 258, 261, 262, 265, 285, 311, 313, 315-317, 324, 326, 353, 354, 359, 366, - Telgrafhanesi, 321.
Dersaadet ayrıca bkz. Deraliye, İstanbul.
Dersaadet Posta ve Telgraf Müdüriyeti Umumiyesi, 311.
Dersim, 123, 125, 134.
Devlet, 22, 24, 34, 36, 43, 45, 48, 52. 56, 58, 87, 95, 109, 111, 114, 126, 131, 132, 135-137, 156, 167, 168, 170, 172, 178, 179, 181, 184, 185,

190, 191, 202, 205, 206, 237-239, 246, 247, 264, 266, 272,275, 278, 282, 283, 294, 306, 326, 327, 333-338, 355, 364, - adamı, 136, 249, - hizmeti, 357, - idaresi, 331, -in bağımsızlığı, 59, -in hakları, 307, - işleri, 142, 203, - kanunları, 194, -ler, 21, 27, 32, 47, 49, 50, 59, 60, 78, 96, 113, 114, 117, 123-125, 127, 128, 139, 149, 157, 159, 165, 171, 183, 188, 203, 209, 211, 227, 242, 245, 250, 264, 268-270, 272-276, 288, 292, 294, 300, 301,317, 319, 322, 325, 328, 351, 357, - siyaseti, 325.
Diktatörlük, 151.
Dimetoka, 189, 349, 351, 352, 357, 363.
Din, 29, 45, 72, 88, 237, 238, 278, 329, 332, - haini, 86, - reisleti, 275.
Dindar, 73, 170.
Dindaş, 56, 278, 362, -lar, 280, 345.
Dini, - hakikat, 329, - haklar, 167, - hamiyet, 69, - hisler, 44, - mukaddesat, 237, - teşkilat, 275.
Dipasimas (Mavri Mira Üyesi), 17.
Dirşu (Dirşov), 54.
Dirzor (Deyrizor), 278.
Divanıâli, 173, 183.
Divanıharp, 218.
Diyarbekir, 19, 21, 22, 26, 31, 58, 61, 63, 65, 67-69, 71, 75, 76, 80, 83, 91, 92, 94-96, 117, 122, 123, 125, 126, 134, 169, 176, 189, 196, 201, 202, 226, 235, 236, 281, 297, 320, -li, 64, 66, 79, 83.
Doğu, 60, 280, - işleri, 46, - vilayetleri, 21, 43, 45, 51, 57, 58, 68, 85, 110, 114, 116, 162, 170, 185, 191, 209, 276.
Doğu Anadolu, 48, 55, 61, 62, 189, 249, - vilayetleri, 58, 100, 103-105.
Doğu Trakya, 307-310, 314, 315, 349, 351, 354, - Bulgarları, 363.
Doğu Trakyalılar, 355.
Doğu Vilayetleri Kongresi, 152.
Dolmabahçe Sarayı, 338.
Donanma topları, 230.
Drama, 351.
Droteos (Rum Patrik Vekili), 17.
Dua, 238.
Dünya, 75, 112, 283, 284, 328, 331, 334, 337.
Düşmao, 52, 55, 57, 58, 68, 76, 87, 109, 125, 160, 174, 178, 180, 184, 211, 225, 230, 231, 240, 243, 248, 264, 275, 302, 306,327, 349, 350, - baskısı, 233, - emelleri, 58, - işgali, 136, -lar, 46, 53, 54, 56, 57, 61, 77, 87, 110, 111, 116, 159, 203,205, 227, 228,235, 265,276, 331, 337, 356, -lık, 31, 121, 182, 235, 301, - parası, 203.
Düyunu Umumiye, 206.
Düzce, 158, 215, 217, 219, 220, 257, 259.

Ebubekir, Hz., 329, 330.
Ebumusel Eş'ari, 332.
Edip Bey (Kaymakam), 288.

Edirne, 27, 28, 63, 92, 189, 196, 226, 236, 281, 307, 309-312, 315, 316, 320, 343-348, 350-352, 354-356, 358-362, 364.
Edirne Vilayeti Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti, 28.
Efrat, 74, 95, 239, 299, 300.
Ege Denizi bkz. Adalar Denizi.
Eğitim, 207.
Ekrem Bey (Diyarbekirli Cemil Paşazade), 64-68, 70-72, 79.
Elazığ bkz. Mamuretülâziz.
Elâziz bkz. Mamuretülâziz.
Elbistan, 64, 83.
Elhamra Sarayı, 335.
Elmüstansırbillâh (Halife), 335.
Emekli, 40, 195, 205, 207, 214, -ler, 172.
Emevi , -ler, 334, - saltanatı, 332, - sultanları, 333.
Emeviye ordusu, 332.
Emirdağ bkz. Aziziye.
Endaht (Atış) Mektebi, 253-255.
Endülüs, 333, 335.
Enez (İnoz), 17, 355.
Enis Fahri Bey (Doktor), 259, 260.
Entrika, 255, -lar, , 202, 275.
Enver Paşa, 205.
Ereğli, 23.
Erivan, 206, 250, - Ermenileri, 126.
Ermeni, 17, 45, 55, 59, 64, 313, - ahali, 206, - askerleri, 84, - Cumhuriyeti, 204, 206, - emelleri, 42, 46, - isyanı, 231, - jandarmaları, 31, - kategigosu, 275, - Kongresi, 109, - kuvveti, 95, -ler, 30, 45, 56-58, 60, 126, 162, 181, 250, -lerin sınırları, 209, -lik teşkili, 167, - meselesi, 121, - patriği, 206, 221, - patrikhanesi, 203, - unsurlar, 43, - yetimhanesi, 86.
Ermenistan, 43, 45, 52, 84, 110, 170, 204, 249, 250, - Cumhuriyeti, 126, - hükümeti, 187, - özerkliği, 126, 276, - sınırı, 186, - teşekkülü, 95, - teşkili, 116, 185, 234.
Erzincan, 19, 31, 75, 83, 92-94, 117, 123, 127.
Erzurum, 17, 19, 21, 23, 26, 29, 31-33, 37, 40-42, 47-55, 57-59, 61-64, 70, 76, 80, 83, 85, 88, 91, 92, 95, 97-100, 103, 104, 106, 109, 117-123, 126, 134, 137, 150, 153, 154, 163, 165, 166, 180, 184, 201, 208-210, 226, 235, 241, 249, 277, 278, 281, 285, 298, 320, 322-324, -lu, 40, 70.
Erzurum Kongresi, 33, 41, 47, 50, 51, 54, 55, 61, 62, 95, 97, 99, 100, 103, 104, 106, 109, 137, 163, 165, 166, 184, 249, 277, 278.
Erzurum Vilayatı Şarkiye Müdafaai Milliye Cemiyeti, 21.
Esaret, 43, 61, 84, 335.
Esat (Işık) Paşa (Göz Tabibi, Milli Kongre Reisi), 229, 233.
Eshab şûrası, 331.
Esir, 22, 27, 56, 58, 112.
Eşitlik, 191, 274, -ler, 204.
Eskişehir, 38, 74, 92, 102, 123, 127, 136, 161, 176, 193, 261, 301, 317.

Eşkıya, 77, 79, 219, 237, 255, 309, - çeteleri, 240, - çetesi, 170, -lık, 239.
Eşraf, 343, 344.
Eşref Bey (Dahiliye Nazırı adayı), 226.
Eyalet, 126.

Fabrikatör, 66.
Facia, 60, 277, -lar, 114, 302, 316.
Fahişe, 237.
Fahrettin (Altay) Bey (12. Kolordu Kumandanı, Miralay), 226, 235, 266, 317, 319-321.
Fahri Bey (Başmemur), 90, 91.
Fahri Bey, 150.
Faik Âli (Ozansoy) Bey (Şair, Dahiliye Müsteşarı), 203, 296, 297.
Faik (Kaltakkıran) Bey (Mebus), 311, 359, 360.
Falkenhayn (Alman Generali), 189.
Fanmason, 237.
Faruk Bey (Yüzbaşı), 80.
Fatih Sultan Mehmet, 275, 339.
Felâhı Vatan, - Grubu, 297, - İttifakı, 295.
Felemenk Sefareti, 114.
Fenni, 204, - hal, 167, - kıtalar, 202, - yardım, 168, 206.
Ferit (Törümküney) Bey (Kastamonu Vali Vekili), 122, 126.
Ferit (Ahmet Tek) Bey (Mebus), 232.
Ferit Paşa (Damat) (Sadrazam), 62, 93, 108, 115, 116, 135, 136, 138, 140, 141, 143, 144, 156, 164, 183, 185, 223, 248, 264, 265, 273, 276, 278, 279, 304, 305, 316, 317, - kabinesi, 91, 92, 105, 110-113, 117, 123, 124, 127-129, 137, 139, 142, 152, 155, 159, 160, 163, 170-172, 178, 181, 184-185.
Fes, 358.
Fesat cemiyeti, 305.
Fetih, 275.
Fetih Sûresi, 143.
Fetret, 330.
Fetva, 237, 241, 305, 338, 339.
Fevzi Paşa (1. Fırka Kumandan Vekili, Kaymakam), 257-259.
Fevzi (Çakmak) Paşa (Harbiye Nazırı), 270, 291, 293, 318.
Fevziye Camii, 161.
Fırat nehri, 278, 331.
Fırın, 158.
Fırka, 19, 22, 66, 109, 154, 171, 185, 190, 231, 238, -cılık, 162, -cılık cereyanları, 168, - ihtilafları, 33, - ihtirasları, 178, -lar, 32, 203, 211, 212.
Fırkai Muhammediye, 237.
Fikri Bey (3. Kolordu Vekili), 31.
Firar, 68, 69, 73, 76, 83, 87, 127, 135, 138, 216, 219, 317, 338, 343, -lar, 74, 84, 173.
Firari, 79, 83, 85, 95, 208, - hainler, 75, -ler, 64, 73, 80, 84.
Fitne, 331.
Fransa. 183, 188, 206, 234, 250, 268, 357, - hükümeti, 287, - kamuoyu, 50, - sefareti, 123, - temsilcileri, 224.

Fransız, 50, 124, 307, 366, - askeri, 26, 206, 357, - askeri kuvvetleri, 358, - bayrakları, 358, - dostları cemiyeti, 270, - efradı, 299, 300, - emelleri, 362, - işgal sahası, 361, - konsolos vekili, 308, - kontrolü, 363, -lar, 59, 124, 126, 136, 224, 270,273, 287, 299-301, 307, 311, 351, 352 356, 360, 363, 364, - matbuatı, 296, - müfrezesi, 26, 358, - şirketleri, 206, - siyaseti, 315, - siyasi temsilcileri, 114, - sömürgesi, 355.
Fransızca, 21.
Fuat Bey (Edirne Polis Müdürü), 343.
Fuat Paşa (Mareşal), 226.

Galatalı Şevket Bey bkz. Şevket Bey (Galatalı).
Galatasaray Lisesi bkz. Sultani Mektebi.
Galip Bahtiyar (Göker) Bey, 311, 312, 358, 360.
Galip (Mehmet) Bey (Trabzon Valisi), 21, 135, 150, 153.
Garzan, 58.
Gayrimüslim, 77, -ler, 204, 275, - tebaa, 211, - unsurlar, 112, 167, 182, 207, 221, 239, 272, 274, 275, 278, - vatandaşlar, 278.
Gazete, 21, 29, 40, 86, 111, 184, 185, 194, 203, 249, 302, -ler, 32, 44, 158, 181, 222, 228, 235, 326, 339, 351.
Gazeteciler, 136.
Gaziantep bkz. Ayıntap.
Gebze, 251, 253-256, 259, 260.
Gelibolu, 188, 299, 300, 308, 348, 360.
Gemi, 17, 321, 338.
Genç, 209, -ler, 17, 22, 95, 154, 239, -lik, 328, 329.
Genel Kongre bkz. Sivas Kongresi.
Geyve, 214, 221.
Giresun, 127, 168, 176.
Giritli, 17.
Göç, 44.
Göçmenler Komisyonu bkz. Muhacirin Komisyonu.
Gölcük yaylası, 302.
Gönen, 267.
Göz tabibi, 229.
Gözene (Gözne), 83.
Gümrük, 202, - vergisi, 205.
Gümülcine, 311, 315, 349, 351, 352, 356-358, 361-364, - Kongresi kararları, 364, -li, 221, 222, - muhacirleri, 365.
Gümüşhane, 152, 168.
Gürcistan, 45.
Gürcü, - hükümetleri, 250, -ler, 209, - meselesi, 121.

Haber, 23, 24, 72-74, 80, 85, 129, 132, 158, 212, 215, 217, 224, 236, 250, 254, 318, -ler, 250.
Haberleşme, 19, 23, 33, 36-39, 66-68, 70, 73, 84, 88, 93-95, 100, 105, 107, 125, 133, 144, 146, 147, 153, 159, 161, 169, 174, 192, 212, 213, 235, 244, 254, 269, 299, 300, 309, 321, 344,

359-361, -ler, 40, 49, 51, 58, 61, 76, 82, 87, 90-92, 96, 98, 108, 109, 111, 122, 125, 126, 134, 142, 148-150, 166, 171, 172, 176, 178, 247, 251, 272, 282, 283, 286, 293, 312.
Hacı Ali Efendi (Trabzon Muhafazai Hukuku Milliye Cemiyeti Üyesi), 20.
Hacı Bedir Ağa, 73, 74, 76, 82, 83, 85.
Hacı Kaya (Malatya'da aşiret reisi), 73, 74.
Hacı Musa Bey (Mirza Beyzade, Mutki Aşireti Reisi, Erzurum Heyeti Temsiliye Üyesi), 48, 52, 134.
Hâcim (Muhittin Çarıklı) Bey (Balıkesir Reddi İlhak Cemiyeti Reisi, Heyeti Milliye Reisi), 198-200, 352.
Haçin, 31.
Hadi Paşa (Ticaret ve Ziraat Nazırı), 130, 132, 147.
Hadisat, 21.
Hafız, 214.
Hafızzade Mehmet Salih Efendi (Trabzon Muhafazai Hukuku Milliye Cemiyeti Üyesi), 20.
Hain, 87, 100, 123, 151, 201, 221, 237, 311, 335, -ler, 71, 72, 74-76, 81, 85, 136, 218, 237, -lik, 175.
Hainane, 58, 77, 85, 87, 98, 116, 135, 177, 202, - emeller, 68, - emirler, 172, - hareket, 116, - siyaset, 93, - teşebbüs, 128, 301, 359.
Hakan, 87.
Hâkimiyet, 52, 53, 167, 171, 174, 177, 231, 232, 271, 277, 278, 315, 327, 328, 336, 351.
Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir, 338.
Hakk bkz. Allah.
Hakkı Behiç (Bayiç) Bey (Sivas Kongresi Bursa Delegesi, Akkâ Mutasarrıfı), 102, 104.
Hakkı Efendi (Sevkıyat Reisi, Topçu Binbaşı), 195.
Hakkı Efendi (Mülazım), 251.
Halep, 68, 84, 86, 206, 278, - Muharebesi, 189.
Hâlet (Sağıroğlu) Bey (Mebus, Sağırzadelerden), 72, 75.
Halife, 78, 79, 85, 87, 88, 100, 107, 134, 135, 143-145, 147, 151, 164, 178, 179, 190,204,235, 237, 329, 331, 332, 334, 336, 338, 339, -ler, 335, 336, -lik, 330.
Halil İbrahim Bey (Sivas Kongresi Eskişehir Delegesi), 102.
Halil Rami Bey (Bedirhanilerden, Malatya Mutasarrıfı), 65, 68, 70-72, 80, 82, 83, 79, 203.
Halis Bey (Tekirdağ Belediye Reisi), 350.
Halit (Akmansü) Bey (13. Kolordu Erkânıharbiye Reisi), 69, 75, 236, 296.
Halit (Deli Halit, Karsıalan) Bey (3. Fırka Kumandanı, 9. Fırka Kumandanı, Kaymakam), 118-122, 152, 153, 165, 226, 296.
Halit Hami (Mengi) Bey, 102.

Halk, 27, 50, 51, 58, 75, 97, 111, 119, 122-124, 127, 155, 185, 196, 197, 209, 219, 224, 238, 243, 266, 268, 269, 271, 322, 324, 327, 332, 335, 351, 353, - mescidi, 331.
Hamdi Bey (Manastırlı), 320.
Hamdi Paşa (Serezli Erkânıharbiye Korgenerali), 157.
Hamidiye, 53.
Hamit Bey (Canik Mutasarrıfı), 39.
Hâmit (Hasan Can) Bey (Hilali Ahmer İkinci Reisi, Ankara Hükümeti İstanbul Temsilcisi), 324, 325, 326.
Hanedan, 337.
Hapis, 222.
Hapishane, 127.
Harbi Umumi, 42, 56, 57, 107, 181-183, 205, 278.
Harbiye, 195, 197, 234, 242, 246, 295, 302-304, 306, 316, 346, - Telgrafhanesi, 320.
Harbord, James (Amerika Araştırma Heyeti Reisi, General), 124, 186.
Harekât, 45, 86, 87, 96, 107, 111, 112, 114, 123-125, 129, 132, 135, 136, 138, 140, 145-148, 152, 153, 156, 158-161, 170, 172, 186, 188, 189, 198, 205, 217, 222, 232, 239, 247, 250, 258, 263, 267, 284, 286, 295-297, 299, 301, 305, 314, 320, 345.
Hareket Ordusu, 151.
Harici siyaset, 110, 205.
Harp, 44, 60, 84, 108, 119, 181, 183, 189, 209, 211, 271, 308, 316, - gemisi, 321.
Harput, 64-66, 68-73, 75-77, 111, 122, 123, 135, 176, - Müslümanları, 77.
Harzem, 333.
Hasan Efendi (Fetva Emini), 241.
Hasbi Bey (Sivas Vali Vekili, Kadı), 30, 31, 50.
Haşimiler, 330.
Hastane, 86, 158.
Hatipzade Emin Efendi (Trabzon Muhafazai Hukuku Milliye Cemiyeti Üyesi), 20.
Havas Reuter Ajansı, 32.
Havza, 20, 23-26, 31.
Hayati Bey (Heyeti Temsiliye Kâtibi), 320-322.
Haydutluk, 237.
Hayri Bey (12. Kolordu Kumandanı), 296.
Hazineler, 331.
Hendek, 214.
Hereke, 257, 259.
Heyeti Mebusan, 115.
Heyeti Mümessile bkz. Heyeti Temsiliye.
Heyeti Temsiliye, 48, 49, 51, 57, 59, 64, 91-95, 97-101, 103-107, 113, 117, 118, 120, 127-131, 133, 134, 138, 146-149, 152-155, 157, 161, 163-166, 168, 169, 173, 176, 178, 180-182, 184, 185, 187, 192- 202, 205, 208, 210, 213, 215, 216, 218-222, 225-227, 232-236, 240, 241, 243-249, 251, 253, 254, 256, 257, 259-262, 265-267, 271, 279, 280-284, 286-288, 290,

297, 298, 300-302, 305, 307, 309, 310, 312-315, 317, 321, 345-347, 350, 352, 354, 360, 361, 365, 366.
Heyeti Vekile, 116, 323, 324.
Hıristiyan, - ahali, 21, - cemaat, 123, - din reisleri, 275, -lar, 31, 201, 204, 240, - unsurlar, 60, 160, 212.
Hısnımansur (Adıyaman), 69, 71, 82.
Hıyanet, 74, 76, 80, 92, 123, 137, 151, 160, 172, 175, 337, -kârane, 104, 336, -ler, 84, 111.
Hicaz, 189, 204, 332.
Hikmet, 221.
Hilafet, 34, 35, 40, 41, 46, 74, 95, 96, 204, 215, 238, 331-333, 335, - hakları, 43, - hamisi, 324, -in dokunulmazlığı, 81, - makamı, 34, 47, 54-58, 72, 84, 87, 88, 95, 129, 135, 139, 167, 214, 239, 248, 266, 277, 306, 329, 330, 332-338, - merkezi, 60, 109, 230, 231, 338, - sıfatı, 336, - siyaseti, 95, - şûrası, 305, - unvanı, 331, 332.
Hilmi Bey (Umum Jandarma Kumandanı), 257.
Hilmi Bey, 248.
Hilmi Efendi (Diyarbekirli), 66.
Hindistan, 44, - sınırı, 43.
Hizip, 180, 182.
Hoca Abdülâziz Mecdi Efendi bkz. Abdülâziz Mecdi Efendi.
Hoca Raif Efendi bkz. Raif (Dinç) Efendi.
Hoca Vehbi Efendi bkz. Vehbi (Çelik) Efendi (Hoca).
Horhor, 145.
Hukuk, 250.
Hulâgû, 334, 335.
Hulûsi Bey (Elâziz Vali Vekili), 19.
Hulûsi Efendi (Endahi Mektebi'nde Yüzbaşı), 255, 256.
Husrev Sami (Kızıldoğan) Bey (Sivas Kongresi Heyeti Temsiliye Üyesi), 102, 104, 134.
Huzeyfe, 331.
Hurşit Paşa, 245.
Hüdavendigâr, 91, 117, 126, 194.
Hüdavendigâr ayrıca bkz. Bursa.
Hükümdar, 336, -lar, 331, 335, - sarayları, 60.
Hükümet, 17, 20, 27, 32, 36, 37, 42, 43, 45, 47, 49, 52, 53, 56-61, 63, 64, 67, 68, 73, 75, 76, 80, 83, 84, 87, 88, 92-94, 96-98, 100-102, 105, 107, 109-111, 114, 115, 124-129, 131-133, 135-142, 147, 149-151, 153, 155, 158, 165-168, 170-172, 174, 175, 177, 178, 180, 183-185, 189-192, 197, 200-204, 207, 210, 211, 215, 216, 219-223, 225, 230, 233-235, 237, 238, 242-249, 252, 253, 255, 258, 264, 266, 267, 269-271, 277, 279-281, 283, 284, 287, 290-295, 297-299, 303-305, 309, 310, 312, 313, 316, 317, 319, 325, 327, 333, 335, 337, 346, 347, 349, 351, 355, 358, 360, 362, 363, -ler, 113, 173, 182, 183, 208, 250, 268, 273, 276, 297, 304, - memurları, 158, 237, - tesisi, 364, - teşkili, 364, - üyeleri, 224.

Hür, 230, - yaşamak, 274.
Hürriyet, 19, 50, 171, 204, 215, 305.
Hürriyet ve İtilaf Fırkası, 19, 22, 215, 243, 244, 270.
Hürriyet ve İtilafçılar, 221, 229, 303, 305, 359.
Hürriyetperver, 346.
Hüseyin Bey, 102.
Hüseyin Avni (Ulaş) Bey, 323.
Hüseyin Hamdi Bey (Trabzon Belediye Reisi), 149, 150.
Hüseyin Kâzım (Kadri) Bey (Aydın Mebusu), 262, 289.

Irak, 44, 204, 234, 280, 333.
Irki haklar, 167.
Irktaşlar, 362, 364.
Islahat, 202, 294.
Isparta, 25, 127, 193.

İbadet yeri, 17.
İbrahim Bey, 222.
İbrahim Tali (Öngören) Bey, 150.
İdam, 224, 334, - hükmü, 335.
İğridere, 351.
İhanet, 77, 85, 88, 100, 109, 116, 139, 151, 163, 194, - planı, 102, - zümresi, 87.
İhanetkârane, 101, 103, 109, 127, 135, 172.
İhbarlar, 316.
İhsan Adli Bey (Edirne Vali Vekili), 343-347.
İhsan Çavuş, 216, 218.
İhsan Hâmit Bey, 134.
İhtilal, 17, 34, 85, 109, 331, 366, - ateşi, 35, - hareketleri, 239, -ler, 44.
İhtiyat Zabitan Cemiyeti, 21.
İkdam, 194.
İktidar, - mevkii, 43, 57, 59, 92, 103, 105, 116, 142, 155, 159, 225, 229, 233, 265, 296, 297, 303-306, 316, 317, 343, - makamı, 196.
İktisadi, 314, - çıkış, 315, - hal, 167, - menfaat, 206, 274, - tedbirler, 151, - vaziyet, 150, - yardım, 168, 206.
İktisat, 44, 246, 250.
İlhak, 93, 187, 307, 355.
İltica, 74.
İltihak, 70, 72, 112, 183, 216, 219, 224, 315, 319.
İlyas Bey (15. Alay Kumandanı, Binbaşı, Harput), 65, 67, 69, 73, 74, 79, 80, 82, 97.
İman, 280, 337.
İmparatorluk, 250, 275, 278.
İmtiyaz, 21, -lar, 167, 204, 272, 278, 363.
İnanç, 275.
İnebolu, 125, 366, - Postanesi, 18.
İngiliz, 50, 64, 69, 72, 76, 118, 119, 203, 218, 229, 322, 356, 366, - askeri, 44, 346, - esareti, 84, - fırkası, 81, - gazeteleri, 44, - gemisi, 338, - harp gemisi, 321, - heyeti, 123, 138, - himayesi, 22, 28, 32, 68, 72, - hükümeti, 101, 127, 128, - işgal kuvvetleri, 128, - işgali, 95, - kuvvetleri, 76, 138, -ler, 40, 44, 49, 51, 56, 58, 59, 68, 71-73, 84,

86, 118, 121, 125, 136, 152, 159, 160, 181, 189, 196, 214, 216, 222, 224, 230, 243, 253, 270, 273, 281, 282, 285, 287, 288, 292, 293, 301, 303, 305, 319, 320, 324, 359, -lerin parası, 183, - mahfilleri, 222, - müdahalesi, 122, - nüfuzu, 95, 96, - parası, 74, 75, 95, - propagandası, 28, 34, 85, - siyaseti, 86, 264, - siyasi temsilcileri, 114, - sömürgesi, 355, - subaylar, 285, - taarruzu, 189, - temsilciler, 128, - zırhlıları, 320.
İngiliz İbrahim, 218.
İngiliz Muhipler Cemiyeti, 203, 221, 270.
İngiltere, 183, 206, 234, 250, 268.
İnkılap, 85, - cereyanları, 315.
İnoz bkz. Enez.
İnsan, 328.
İntihabı Mebusan Kanunu (Mebus Seçimi Kanunu), 177.
İntihar, 324.
İradei Milliye, 86, 185, 196.
İran, 66, 331, 333, - Selçukileri, 334.
İrtica, 63, 92, 330.
İrticai, 202, - harekât, 303, 305.
İsa, 304.
İskeçe, 307, 311, 315, 349, 351, 352, 357, 358, 362-364.
İskenderun, 206, - Körfezi, 278.
İslam, 60, 330, 333, 351, - adaleti, 237, - ahali, 31, 45, 87, 136, 160, 206, 207, 311, 363, - âlemi, 52, 230, 280, 326, 327, 332, 334, 337-339, - beldesi, 237, - cemaati, 362, - çoğunluğu, 167, 307, 349, 351, - dini, 275, 329, - ehli, 330, - emirliği, 330, 332, - evlatları, 237, - hakları, 41, - hilafeti, 41, - hükümeti, 126, 204, 237, 349, 355, - kamuoyu, 327, - köyleri, 363, - kuvvetleri, 126, -lar, 30, 87, 228, 275, 308, 310, 311, 349, 361, - memleketleri, 33, 331, - milleti, 136, 206, 330, - ordusu, 207, - saltanatı, 332, - tarihi, 328, - Türk devletleri, 334, - Türkiye Devleti, 337, - unsurları, 111, 113.
İslami unsurlar, 167, 172.
İslamiyet, 310, 311.
İsmail Bey (Gümülcineli), 221, 222.
İsmail Fazıl Paşa, 134.
İsmet (İnönü) Paşa, 284, 318.
İspanya Sefareti, 114.
İstanbul, 17, 18, 21, 28, 33, 34, 38, 39, 43, 50, 52, 57, 58, 62, 64, 66, 68, 72, 74, 75, 91, 105, 108, 110, 113, 119, 123-125, 127, 130-132, 135, 136, 138, 144, 146, 151, 154, 155, 157, 158, 160-162, 169, 173, 183, 184, 187-189, 203, 213-215, 219, 224, 225, 228-234, 237, 242, 244, 245, 246, 254, 256, 259-262, 265, 271, 273, 275, 279-282, 287-291, 296-298, 300, 303, 305, 308, 311, 313, 316, 317, 320-322, 325, 327, 349, 351, 352, 356, 359, 360, 363, - ahalisi, 112, 162, - aydınları, 134, - gazeteleri, 32, 235, 339,

Karadeniz bkz. Bahri Siyah.
Karahisar, 168.
Karahisarı Sahip bkz. Afyonkarahisar.
Karakol, 320.
Karakol Cemiyeti, 198, 199.
Karaman, 123.
Karasu, 218.
Karesi (Balıkesir), 63, 92, 127, 167, 192, 193, 196, 199, 200, 216, 225, 236, 281, 299, 300, 320, 352, - Reddi İlhak Cemiyeti, 198.
Kartal, 252-255, 260, - Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi, 253, - Müdafaai Hukuk Cemiyeti, 256.
Kasaba, 25, 214, 239, -lar, 240, 316.
Kâşgar, 333.
Kastamonu, 18, 31, 83, 91, 110, 117, 122, 124-126, 135, 161, 169, 176, 210.
Katehakis (Yunan Kaymakamı, Giritli), 17.
Katelopolos, 17.
Katil, 127, 237.
Katliam, 45, 60, 209, 232, 240, 302.
Katma istasyonu, 278.
Kavala, 314, 315.
Kavim, 204, 330, -ler, 204.
Kayalar, 218.
Kayser, 331.
Kayseri, 19, 23, 31, 74, 83, 92, 117, 123, 127, 176, 248, -li, 85.
Kazazzade Hüseyin Efendi (Trabzon Muhafazai Hukuku Milliye Cemiyeti Üyesi), 20.
Kâzım (Dirik) Bey (3. Ordu Müfettişliği Erkânıharbiye Reisi, Miralay), 42.
Kâzım (Özalp) Bey (14. Kolordu Kumandan Vekili, 61. Fırka Kumandanı), 192, 199, 200, 226, 236, 296, 300, 360.
Kâzım Bey (İdare Heyeti Üyesi, Emekli Binbaşı), 40.
Kâzım, 221.
Kâzım (Yurdalan) Bey, 150.
Kâzım Karabekir Paşa (15. Kolordu Kumandanı), 23, 30, 40, 64, 80, 89, 98, 99, 103, 106, 107, 118, 120-122, 150, 153, 154, 180, 201, 209, 210, 226, 235, 236, 299, 317-320.
Kâzım (İnanç) Paşa (Erkânıharbiye İkinci Reisi), 318.
Kemah, 72, 75.
Kemal Bey, 222, 245.
Kemalettin Sami Bey (10. Kafkas Fırkası Kumandanı), 283.
Kenan (Dalbaşar) Bey (5. Fırka Kumandanı, Kaymakam), 70, 226, 281, 296.
Kerkük, 278.
Keşan, 308, 348.
Keşfi Bey (Müsteşar), 295, 297.
Kırcaali, 349, 351, 365.
Kırkkilise (Kırklareli), 17, 348.
Kırşehir, 83.
Kıtal, 31, 63.
Kıyam, 63.
Kız Öğretmen Okulu bkz. Darülmuallimat.
Kızıldeniz bkz. Bahri Ahmer.

Kızılhaç bkz. Salibi Ahmer.
Kızılırmak, 60.
Kızlar, 237.
Kilikya, 43, 61, 272, 273.
Kilise, 17, 206, 275.
Kiraz Hamdi Paşa, 157, 195, 225, 226.
Kirmasti (Mustafakemalpaşa), 238.
Kisra, 331.
Koca Süleyman, 237.
Kokidis (Mebus, Pontus Cemiyeti Reisi), 18.
Kolçak Rusyası, 356.
Koloni, 307.
Komisyon, 358.
Komite, 309, 357, - üyeleri, 356, 357.
Konak, 200.
Konfederasyon, 204.
Konferans, 44, 63, 93, 110, 111, 113, 115, 117, 129, 132, 137, 164, 165, 170, 171, 184, 185, 191, 197, 204-207, 209-211, 235, 242, 244, 250,274, 276, 279, 283, 284,287, 295, 310, 324-326, 351, 357.
Kongre, 33, 34, 41, 42, 46-51, 53-55, 58, 59, 61-63, 68, 77, 78, 82, 84, 85, 87, 90, 92, 94, 96-98, 100, 101, 103, 104, 106-109, 114, 122, 127, 128, 152, 153, 163, 165, 166, 168, 182, 184, 188, 197-200, 205, 228, 234, 249, 250, 264, 277, 278, 309, 351-353, 357, 363, 364, - kararları, 343, -ler, 299, - nizamnamesi, 200, - üyeleri, 170.
Konsolos, 308.
Konsoloshane, 17.
Konya, 24-26, 37, 38, 60, 63, 83, 91, 92, 123, 126, 127, 135, 169, 176, 193, 196, 201, 225, 226, 235, 266, 281, 285, 320-322, 334.
Koşukavak, 351.
Kozan, 43.
Köle, 52, -lik, 43.
Köprülülü Hamdi Paşa, 299, 300.
Köy, 79, 80, 96, 214, 252, 259, 277, 358, -ler, 115, 123, 168, 217, 219, 220, 239, 240, 351, - teşkilatı, 351.
Köylü, 218, 255, 257, -ler, 316.
Krallık, 43, 60.
Kudüs, 331.
Kula, 29.
Kulluk, 151, 179, 206.
Kur'anı Kerim, 240, - hükümleri, 332.
Kurtuluş, 47, 48, 53, 59, 63, 87, 112, 129, 141, 143, 144, 147, 159, 160, 163, 164, 180, 247, 265, 267, 312, 346, 353, - çaresi, 45, 54, 56, 61, 135, 322, - emeli, 33, - gayesi, 131, 178, - ümidi, 312.
Kuruçay, 362.
Kuşatma, 256, 257.
Kuşçalı Telgrafhanesi, 252.
Kuvayi Milliye, 34, 43, 121, 123, 125, 135, 137, 138, 161, 163, 164, 167, 170, 178, 186-188, 192, 210, 221-223, 225, 228, 231, 235, 244-246, 248, 251, 253-255, 257, 260, 263-266, 268, 277,279,283, 287-290, 295-300, 302-306, 311,

- haberleşmeleri, 90, 96, - hükümeti, 153, - matbuatı, 109, - muhafızlığı, 245, - Telgrafhanesi, 129, -un fethi, 275.
İstanbul Rum Patrikhanesi, 17.
İstasyon, 17, 278, -lar, 216.
İstelyanos, 253.
İstifa, 34-36, 40, 48, 54, 56-58, 89, 96, 100, 104, 189, 225, 226, 229, 231, 264, 265, 267, 270, 281, 287, 289-292, 302, 304, 305, 315, -name, 35, 302.
İstihbarat, 19, 20, 22, 24, 31, 37, 69, 204.
İstihzaratı Sulhiye Komisyonu (Barış Hazırlıkları Komisyonu), 249, 270.
İstiklâl, 184.
İstila, 45, 206, 310, 327, 366, - emeli, 168, - hırsı, 336, -lar, 332.
İsveç Sefareti, 114.
İsyan, 72, 77, 95, 97, 223, 231, 330, 332.
İşgal, 43, 44, 46, 60, 63, 93, 95, 96, 22-26, 29, 31, 101, 110, 114, 128, 136, 138, 151, 158, 162, 167, 170, 191, 196, 204, 207, 222, 250, 269, 272-274, 292-294, 296, 297, 301, 302, 311, 320-322, 326, 343, 351, 352, 357, 358, 362, 366, - kuvvetleri, 85, 128, 158, 230, 244, 315, -ler, 170, 197, 276, - meselesi, 357, - orduları, 244, - sahası, 361.
İtalya, 45, 206, 234, 268, 288, - muharebesi, 188, - siyasi temsilcileri, 114, 287.
İtalyan, 316, 317, - işgali, 44, - kuvvetleri, 44, -lar, 26, 59, 136, 203, 248, 273, 366.
İtilaf, -çılar, 173, 221, 284, 316, 317, - devletleri, 22, 24, 27, 32, 43, 45, 47, 49, 50, 58, 60, 78, 117, 123-125, 127, 128, 149, 159, 165, 167, 170-171, 181, 183, 203, 209, 211, 227, 245, 264, 268, 270, 272-274, 276, 288, 292, 294, 300, 301, 317, 319, 322, 351, 357, - devletleri temsilcileri, 21, 242, - Doğu Orduları, 358, - hükümetleri, 85, 158, 173, 182, 183, 304, - kıtaları, 269, - kontrolü, 173, - temsilcileri, 186, 188, 245, 303.
İşkenceler, 346.
İttifak, 295, - Heyeti, 296.
İttihat hükümeti, 155, 346.
İttihat ve Terakki, - Cemiyeti, 85, 86, 182, 211, 224, - Fırkası, 154.
İttihatçı, 87, 187, 224, 237, 238, -lar, 85, 136, 137, 186, 211, 229, -lık, 108, 171, 181, 182, 211, 212, 279, -lık düşmanlığı, 182, - subaylar, 85, - tahrikler, 111.
İzci, 202, - teşkilatı, 17.
İzmir, 22, 28, 43, 108, 110, 191, 193, 250, 262, 276, 292, 294, 302, - cephesi, 362, - faciası, 114, 277, - hadisesi, 30, - meselesi, 250, -in işgali, 29, 31, 114, 158, 162, 268.
İzmir Müdafaai Milliye Cemiyeti, 26.

İzmit, 127, 138, 154-159, 161, 165, 169, 176, 213, 214, 216-218, 220, 221, 224, 225, 238, 251, 252, 256-260, 320, 321, -Kandıra hattı, 160.
İzzet Bey (Trabzon Mebusu), 48, 99, 103-105, 149, 150.

Jandarma, 73-76, 83, 207, 208, 214, 216, 219, 220, 227, 228, 230,253, 255, 257, 273, 295, 297, 357, 364, -lar, 31, 84, 258, 358, 362, - müfrezesi, 217, - subayları, 238, - teşkilatı, 202, 307, 363.
Japon Rıza Bey, 234.
Jurnal, 327.

Kâbei Muazzama, 237.
Kabile, 329.
Kabine, 91, 92, 103, 105, 108, 110-113, 116, 117, 121, 123, 124, 127-129, 136, 137, 139, 142, 151, 152, 155, 157, 159, 160, 163, 169-173, 176-181, 185, 225, 226, 230,235, 241-247, 251, 263-265, 267, 270, 281, 283-285, 290-293, 296, 302-306, 317-319, 343, 344, -ler, 202, 203, - üyeleri, 182.
Kadı Hasbi Efendi bkz. Hasbi Efendi.
Kadıköy, 281.
Kadın, 271, -lar, 203, 237.
Kafkas, 45, 282, 283, - cephesi, 66, - dağları, 237.
Kafkasya, 44, 45, 276, 333.
Kâhta, 76, 83, 85.
Kâmil Bey, 218.
Kâmil Paşa kabinesi, 241.
Kâmran Bey (Bedirhanzade), 64-68, 70-72, 74, 83, 79.
Kamu işleri, 330.
Kamuoyu, 32, 47, 50, 94, 95, 97, 99, 108, 112, 114, 115, 120, 122, 172, 173, 176, 191, 197, 199, 206, 227, 230, 233, 243, 279, 292, 306, 327.
Kandıra, 160.
Kângrı (Çankırı), 176.
Kanun, 22, 48, 85, 109, 166, 171, 173, 175, 184, 187, 195, 217, 218, 227, 234, 242, 315, 325, 335, 338, 353, - hükümleri, 115, 170, 171, 294, -lar, 94, 101, 194, 211, 293, 294, -suz, 323, 324, - yapma, 188, 228, 279, 298.
Kanuni, 171, 185, 233, 248, 322, - ahval, 109, - ceza, 181, - deliller, 245, - hâkimiyet, 303, - haklar, 172, - hareket, 225, - mevzuat, 99, - muamele, 292, - şartlar, 115, 207, - takibat, 181, - vazife, 171, 178.
Kanunu Esasi, 46, 47, 62, 100, 104, 109, 128, 137, 164, 171, 173, 191, 228, 288.
Kapitülasyonlar, 205.
Kara Aslan, 254.
Kara Hasan, 237.
Kara İbrahim, 237.
Kara Vâsıf (Karakol) Bey (Sivas Kongresi İstanbul Delegesi, Miralay), 102, 104, 134, 145, 187, 230, 232,234,235, 282,286, 303,304, 359, 366.
Karaağaç, 307, 343, 357, 363.
Karacabey, 221, 238, - hadisesi, 243.

211-213, 229, 238, 239, 242-245, 249, 266, 270, 271, 273-275, 277, 279, 281, 290,294,304, 306, 319, 321, 323, 337, 339, 356,357, 365, - birliği, 109, 167, - bütünlüğü, 131, - idaresi, 357, -in asayişi, 353, -in bütünlüğü, 26, -in işgali, 101, -in kurtarılması, 29, -in kurtuluşu, 265, -in menfaatı, 36, 181, -in mukadderatı, 230, -in selameti, 151, - istilası, 310, -ler, 17, 45, 204,208, 225, 294, 306, 308, 309, 315, 331, 332, - menfaatı, 160, 164, - mukadderatı, 165, 168, 191.
Memur, 50, 51, 66,67, 91, 154, 156, 172, 189, 203, 213, 221, 228,248, 251, -lar, 23, 29, 37, 46, 47, 94-96, 98, 99, 123, 155, 158, 161, 162, 171, 202, 216, 237, 244-246, 264, 297, 311, 316, 321, 322, 356-358, 363.
Memuriyet, 78, 207.
Menteşe, 193, 246.
Meriç, 45, 307, 351, 355, 362, 363, 365.
Merkezi hükümet, 36, 43.
Merzifon, 123, 136, 159, 170.
Mescit, 331.
Meşrutiyet, 88, 98, 113, 267, - kaidesi, 229.
Metropolit, 17, 310.
Mezalim, 168, 276, 354.
Mezhep, 191, - ayrımı, 294.
Mısır, 44, 204, 333, 337, - hükümdarları, 335, - hükümeti, 335.
Midye-Enez hattı, 355.
Milen (General), 269.
Milis, 202, - ordusu, 208, - teşkilatı, 361.
Millet, 22, 23, 28, 29, 32, 34, 42, 44, 45, 47, 49-60, 63, 71, 74-78, 80, 84, 85, 88, 90, 93, 95, 97, 100, 102-104, 107-117, 124, 127, 129, 131-135, 139, 140, 142, 144-148, 156, 157, 159, 160, 163, 164, 166, 167, 171-173, 177-180, 182, 184, 185, 188, 190, 194-197, 199, 202, 206, 209, 212, 237-239, 243, 249, 261, 265, 271, 272, 274-277, 279, 283, 287, 289, 290, 294, 298, 302, 312, 322, 323, 327, 330, 331, 333-338, 345, 346, 350,353, 356, 362, - aşkı, 137, - düşmanı, 225, - fertleri, 114, 170, - haini, 221, - hainleri, 71, 75, 81, - haysiyeti, 335, - hazinesi, 240, - hizmetkârı, 78, -in ahvali, 203, -in azmi, 33, 159, -in bağımsızlığı, 32, 33, 49, 53, 139, 187, 264, 283, 284, 346, -in birliği, 54, 62, -in dokunulmazlığı, 167, -in emelleri, 68, 143, 147, 165, 203, -in emniyeti, 108, -in geleceği, 232, -in hâkimiyeti, 53, 174, -in hakları, 81, 40, 307, -in iradesi, 53, 164, -in kararı, 33, -in kurtuluşu, 45, 48, 163, 180, 247, 267, 346, -in menfaatı, 36, 62, 100, 267, 306, -in mukadderatı, 27, 168, 279, -in saadeti, 353, -in selameti, 128, 134, 151, 163, 190, 191, 232, 248, 353, -in sesi, 61, -in tarihi, 276, - kamuoyu, 50,

233, 243, 292, -ler, 72, 168, 330, - menfaatı, 164, - mukadderatı, 32, 165, - şûrası, 32.
Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır, 33.
Millet Meclisi, 62, 203, 231.
Milletlerarası, 244, 294.
Milletvekilleri, 232, 280, 328.
Milli, 87, - Ahrar, 228, 234, - arzu, 33, 93, 99, 116, 139, 159, 353, 355, - ayaklanma, 289, - azim, 34, 247, 249, - bağımsızlık, 27, 32, 44, 45, 60, 163, 167, 260, 277, 284, 344, - bağlar, 61, - birlik, 55, 57, 76, 95, 111, 114, 177, 181, 198, 199, 223, 243, 247, 248, 288, 297, 306, 311, 313, 324, - cemiyet, 32, 41, 48, 57, 61, 62, 168, 199, 228, 353, 363, - cereyan, 44, 50, 62, 98, 119, 136, 137, - cinayet, 109, - dayanışma, 297, - denetim, 43, - eğitim, 294, - emel, 98, 168, 175, 192, - emeller, 29, 33, 34, 40, 46, 83, 88, 92, 98, 105, 110, 112, 113, 118, 129, 137, 138, 144, 151, 152, 163, 164, 171, 172, 178, 185, 197, 279, 293, 295-297, 302, 306, 313, 344, - emellerin müdafaası, 316, - esaslar, 178, 185, 264, - felaket, 108, - fertler, 32, 187, - fikir, 228, - galeyan, 108, - gaye, 34, 41, - gruplar, 228, - hak, 21, 40, 111, 128, 143, 144, 148, 149, 173, 185, - hâkimiyet, 171, 177, 232, 277, 327, 328, 334, 336, - hakların müdafaası, 47, - hamiyet, 312, - harekât, 108, 111, 112, 123, 124, 136, 138, 140, 145, 148, 149, 152, 153, 158-161, 172, 186, 198, 222, 232, 247, 250, 258, 263, 267, 284, 296, 297, 345, - hareket, 29, 46, 73, 174, 182, 219, 220, - hassasiyet, 136, - hayat, 277, 306, - haysiyet, 108, 284, - hazırlıklar, 292, - heyecan, 29, - heyet, 33, 162, 248, 307, 344, 345, - his, 34, 44, 47, 276, 294, - hükümet, 297, 327, - hürriyet, 204, - hususlar, 228, - idare, 171, - irade, 45, 60, 108, 109, 135, 167, 168, 174, 175, 187, 191, 239, 247, 277, 293, 346, - itimat, 94, 113, 184, - izzetinefis, 43, - kabine, 296, - kanunlar, 145, 146, - kararlar, 185, - Kongre, 33, 34, 100, 234, - kudret, 61, 109, - kuvvet, 26, 121, 200, 231, - kuvvetler, 45, 238, 301, 302, - maksat, 29, 41, 44, 47, 53, 173, 188, 193, - Meclis, 164, 165, 168, 171, 172, 180, 183, 184, 187, 188, 229, 231, 232, 234, 243, 245, 261, 264, 265, 270, 279-281, 284, 288-290, 298, 299, 307, 312, 316, 317, - menfaat, 118, 149, 150, 185, 261, 263, - mesai, 200, - mesele, 34, 49, 93, 293, - meşguliyetler, 58, - mevcudiyet, 45, 75, 101, 170, 183, 344, 350, - mücahede, 40, 42, 167, - müdafaa, 289, 290, - müesseseler, 198, - müfreze, 160, 239, 240, 309, 312, 354, - mu-

315-317, 353, 361, - reisleri, 316, - teşkilatı, 224.
Kuzey Kafkas, 45.
Küçük Aslan çetesi, 253-255.
Küçük Asya bkz. Asyayi Suğra.
Küfrevizade Şeyh Abdülbaki Efendi, 54.
Kültür, 206.
Kültürel üstünlük, 167.
Kürdistan, 21, 28, 68, 70-72, 87, - bağımsızlığı, 22, 34, 203.
Kürdistan Teali Cemiyeti, 19, 203.
Kürt, 73, 95, - ağaları, 75, - aşiretleri, 111, - beyleri, 72, - Cemiyeti, 22, - gençleri, 95, - heyeti, 82, - Kulübü, 22, - kuvveti, 72, -ler, 28, 64, 66, 70-72, 74, 76, 83, 84, 87, 97, 203, -lük gayesi, 74, -lük cereyanı, 75, 76, - taarruzu, 82, - unsur, 278, - unsurlar, 83.
Kütahya, 83, 117, 138, 176, 193.

Lâpseki, 299, 300.
Lazistan, 20.
Lazlar, 219, 220.
Le Pays (Lö Peyi), 21.
Liman, 250.
Lisan, 196.
Lolon (Fransız Sefareti'nden), 123.
Londra, 50, 316, 317.
Lüleburgaz, 308, 309.
Lûtfiye köyü, 214.

Maaş, 96.
Macar, 45.
Macaristan, 43, 284.
Mahir Sait Bey (Dahiliye Nazırı), 226.
Mahkeme, 172, 173, 241.
Mahkûmiyet, 248.
Mahmut (Hendek) Bey (20. Kolordu Kumandan Vekili, 24. Fırka Kumandanı, Kaymakam), 88, 130, 161, 201, 208, 131, 223, 267, 291, 304, 318.
Mahmut Şevket Paşa (Harbiye Nazırı), 151, 188, 224.
Makedonya, 188, 206, 365.
Makineli tüfek, 69, 70.
Malatya, 64-73, 75, 76, 79-85, 87, 92, 96, , 101, 123, 135, 136, 203, - İslam ahalisi, 160, - Müslümanları, 77.
Mali, - kuvvet, 362, - sıkıntı, 295, - vaziyet, 150.
Maliye, 205, 294.
Malta, 39, 44.
Maltepe Endaht Mektebi (Maltepe Atış Mektebi), 253, 254.
Mamahatun, 75, 77.
Mamuretülâziz (Elazığ, Elâziz), 19, 31, 65-68, 74, 77, 85, 86, 91, 95-97, 117, 126, 127, 160, 169, 170, - İslam ahalisi, 87.
Manastır, 188.
Manda, 205, 274, - meselesi, 250.
Mandaterlik, 62.
Manisa bkz. Saruhan.
Maraş, 31, 60, 76, 81, 123, 127, 273, 276, 290, 295, 296, 319, - meselesi, 320.
Mardin, 226.

Matbuat, 43, 108-111, 191, 195, 230, 250, 283, 296, 298, 353, - Heyeti, 186, - heyetleri, 32, - sansürü, 173, 203.
Matbuat Cemiyeti, 184, 187.
Maveraünnehir, 333.
Mavri Mira, 17.
Maydos, 189.
Mazhar Müfit (Kansu) Bey (Heyeti Temsiliye Üyesi), 102, 104, 134, 162, 217.
Mazlum millet, 108, 144.
Mebus, 18, 48, 50, 55, 72, 75, 104, 177, 228, 229, 232,262, 293, 311, 348, 356, -lar, 126, 192, 193, 203, 212, 230, 231, 233, 234, 261,271, 279, 280, 285-290, 292, 304, 305, -luk, 188, 323, - seçimi, 62, 63, 93, 171, 174, 186, 190, 194, 211, 360.
Mebus Seçimi Kanunu bkz. İntihabı Mebusan Kanunu.
Meclis, 117, 164, 165, 168, 171-173, 180, 183, 184, 188, 192,203, 212, 227, 229, 231-235, 243, 245, 246, 261-263, 265, 269-271, 279-281, 283, 285, 286, 289-291, 293, 294, 296-299, 304, 305, 307, 312, 316, 317, 319, 322-326, 334, 336-338.
Meclisi Mebusan, 46, 47, 57, 59, 63, 93, 113, 171, 185, 191, 211, 228-230, 233-235, 242-244, 260, 263, 265, 267, 270, 280, 282, 283, 288, 291, 293, 303, 305, 306, 313, 357.
Meclisi Milli (Osmanlı Meclisi Mebusanı), 62, 93, 109, 113, 264.
Meclisi Umumi, 281.
Meclisi Vükelâ, 36, 78, 163.
Medeni, - cesaret, 69, - devlet, 114, 337, - hakikat, 329, - haklar, 191, - itibar, 172, - liyakat, 178, - memleketler, 243, 294, - millet, 275, - milletler, 280, - üstünlük, 167, - vasıtalar, 44.
Medeniyet, 43, 114, 274, 276, - âlemi, 129, - cihanı, 132, 133, 227, -ler, 276.
Medine, 189, 332.
Mehmet Ali Bey, 198.
Mehmet Arif Bey (5. Fırka Kumandan Vekili), 40.
Mehmet Efendi (Fabrikatör), 66.
Mehmet Şerif (Çavdaroğlu, Damat) Paşa (Dahiliye Nazırı), 190, 192, 241, 245, 264, 265, 270, 295, 297.
Mehmet Şükrü (Koç) Bey (Karahisarı Sahip Mebusu), 102.
Mekke, 328, 331.
Mektebi Harbiye, 346.
Mektep, 207, 253, 254, 255, 276, 308, 346, -ler, 17.
Mektup, 18, 33, 50, 54, 85, 124, 223, 238, 268, 314, -çu, 76, 126.
Melikşah, 333, 334.
Memleket, 19, 22, 23, 34, 44-47, 52, 53, 57, 59-63, 65, 67, 68, 77, 80, 83, 87, 93, 97-99, 107, 110, 112, 114-116, 131-133, 135-137, 139-143, 145-147, 149, 151, 154, 155, 164, 167, 168, 172, 175, 179, 182, 184, 190, 198, 200, 203, 206, 209,

Müttefik, - askerler, 31, - devletler, 302, 324-325, -ler, 110, 250, 272, - orduları, 287.
Müzakere, 22, 29, 32, 68, 115, 132, 137, 147, 236, 260, 261, 263, 266, 272, 280, 282, 285, 289, 319, 326, 327, 351, -ler, 53, 59, 61, 105, 182, 245, 262, 304, 329, 354.

Nablus, 189.
Naci Bey (Alaşehir), 102.
Nahcivan, 45, - Ermenileri, 126.
Nail Efendi (Gebze Jandarma Yüzbaşısı), 253-256.
Nakşî, 48.
Namaz, 156, 157, 161, 237.
Namus, 42, 43, 60, 75, 76, 108, 110, 118, 122, 137, 151, 174, 182, 201, 251, 277, 298, 317, 318, 335, -lar, 274, -lu, 88, 195, 207, 214, 228, 287, 297, -suzlar, 297, -suzluk, 230.
Namuskâr, 160, 205, 295, 73, - ordu, 61.
Nasihat heyeti, 84.
Nazilli, 246, 248, 320.
Nazmi Nuri Efendi, 20.
Nebi, -ler, 329, -lik, 328.
Necati (Süleyman Güneri) Bey (İdare Heyeti Üyesi, *Albayrak* Gazetesi Müdürü), 40.
Necati (Ahmet) Bey (Kartal Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsiliyesi Reisi, Binbaşı), 253-256.
Necip Ali Bey, 102.
Nemlizade Sabri Efendi (Trabzon Muhafazai Hukuku Milliye Cemiyeti Üyesi), 20.
Neşriyat, 182.
Nevres Bey (Erkânıharp Binbaşısı), 195.
Nevşehir, 102.
Nigehbanı Askerî Cemiyeti, 195, 196.
Nigehbancılar, 221, 222, 243, 251, 303, 305, 359.
Niğde, 63, 83, 91, 92, 102, 117, 123, 125-127, 165, 176, 243, 248.
Niko (Fransız Konsolos Vekili, Rum), 308.
Niksar, 40.
Nispi temsil, 233.
Nizamname, 48, 49, 53, 55-59, 62, 100, 103-106, 149, 150, 166, 169, 178, 184, 187, 188, 192-194, 198, 200, 221, 238, 255, 256, 261, 277, 280, 304, 309, 348, 350, 351, 353, 354, 360, 361.
Noel, Edward (Novil) (İngiliz Binbaşı), 22, 64-66, 68, 70-72, 76, 79, 83, 84, 101.
Nota, 93, 110-112, 268, 269, 281-283, 287, 302-305.
Nuh, Hz., 328.
Nurettin (Sakallı) Paşa, 262, 263, 265, 266, 270.
Nurşinli, 57.

Of, 20.
Okul, 310.
Oltu, 45.

Ordu, 19, 21-31, 37-39, 41, 42, 44, 45, 48, 52, 54, 55, 57, 58, 61, 71, 85, 87, 88 90, 93, 109, 121, 156, 160, 172, 188, 189, 194-196, 201-203, 205-208, 226, 239, 240, 244, 263, 267-269, 273, 275, 278, 292, 299, 300, 324, 325, 332, 344, 345.
Ordu, 168.
Orta Asya, 333, 334.
Ortaköy, 351.
Ortodoks, 275, - kilisesi piskoposu, 206.
Osman Bey (Kastamonu Havalisi Kumandanı, Miralay), 18, 122, 124, 126, 161.
Osman Bey (Sivas Kongresi'nde Nevşehir Delegesi), 102.
Osman Nuri Bey (Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Bursa Delegesi), 198, 199.
Osman Reis, 356.
Osman, Hz., 332, 334.
Osmanlı, 20, 93, 191, - beldeleri, 34, - birliği, 270, - camiası, 167, 170, 203, 278, - delegeleri, 115, 137, - Devleti, 87, 136, 137, 167, 181, 191, 202, 272, 275, 292, 335, 336, 355, 364, - Ermenisi, 45, - hâkimiyeti, 231, 315, - hakları, 191, - hükümeti, 42, 67, 84, 126, 167, 173, 183, 362, - idaresi, 21, - İmparatorluğu, 278, - kabinesi, 113, - kıtası, 128, 268, -lar, 310, 346, - memleketleri, 17, 167, 204, 208, 225, 272, 306, 308, 309, 315, - milleti, 115, 190, 274, 302, - ordusu, 57, 194, - parçaları, 314, - saltanatı, 41, 56, 57, 349, - sancağı, 204, - sınırı, 170, 349, - siyaseti, 314, - tebaası, 43, - ülkesi, 87, - vatanı, 128, 265, - vatanının bütünlüğü, 277, - vilayetleri, 17, 33.
Osmanlı Hükümeti Matbuatı Umumiye Müdüriyeti, 173
Osmanlı Meclisi Mebusanı bkz. Meclisi Milli.
Osmanoğulları, 204, 335, - Hanedanı, 337
Otomobil, 65-68, 71, 343, - teşkilatı, 202.
31 Mart hadisesi, 151, 188.
Oy, 94, 104, 198, 204, 211, 229, 265, 288, 289, 291, 319, 337.
Oybirliği, 53, 55, 107, 138, 330, 338.

Öğretim, 207.
Öğretmen, 310.
Ömer Ağa (Dirşulu), 54.
Ömer Bey, 102.
Ömer Fevzi Bey, 151.
Ömer Halis Bey (Erkânıharp Reisi), 88.
Ömer, Hz., 330, 331, 334.
Ömer Mümtaz Bey (Ankara Mebusu), 102, 104, 134.
Ömerli, 255.
Önerge, 337.
Örfî idare, 245.
Özerklik, 126, 170, 276, 364.

habbet, 312, - muvaffakiyet, 178, - namus, 43, 60, - propagandalar, 34, - ruh, 63, - saltanat, 327, 328, 336, - sebepler, 111, - seda, 28, - selamet, 325, - sınır, 274, 278, - sır, 33, - şûra, 45, - süvari kuvvetleri, 138, - talepler, 175-177, 179, - tarih, 61, - tedbirler, 72, - teşebbüsler, 136, 182, 197, - teşkilat, 109, 112, 125, 149, 154, 158, 161, 163, 165, 168, 170, 171, 174, 175, 178, 186-188, 192, 193, 200, 211, 216, 225-228, 232, 235, 239, 242-244, 247, 254, 255, 259, 262, 266, 267, 275, 277, 279, 280, 295, 304, 311, 312, 315, 316, 347, 353, 362, 364, 365, - tezahürat, 68, 122, 123, 125, 139, 196, - Türk, 234, - vazife, 112, 128, 140, 153, 278, 280, 314, 353, - vaziyet, 114, - vicdan, 22, 33, 43, 44, 61, 168, 353.
Milli Aşireti, 67.
Milliyet, 276, 301, - esasları, 43, 168, -i imha siyaseti, 44, -ler esası, 42, 59.
Milliyetperver, 243, 265, -ler, 317.
Milne (Milen) (Müttefik Orduları Başkumandanı, General), 268, 287, 309, - hattı, 304.
Mirza, 134.
Misakı Milli (Ahdi Milli), 290.
Miting, 25, 29, 31, 230, -ler, 17, 33, 203.
Mitralyöz, 69, 299, 301, 362, -ler, 237.
Muallimler, 198, 206, 207.
Muallimler Cemiyeti, 19, 198.
Muaviye (Şam Valisi), 332.
Muğla bkz. Menteşe.
Muhabere memuru, 213.
Muhabir, 86.
Muhacir, 307, 355, - Cemiyeti, 18, -ler, 17, 308, 349, 358, 360, 362-365.
Muhacirin Komisyonu (Göçmenler Komisyonu), 17, 18.
Muhafazai Hukuk Cemiyeti, 20, 41, 44, 60.
Muhafız, 214.
Muhalefet, 35, 114, 132, 137, 153, 211, 224, 270, 308, 327.
Muhalif, 46, 62, 162, 224, 234, 274, 290, 306, - blok, 222, - cereyanlar, 33, 34, - fırkalar, 211, - görüş, 242, - hareket, 47, 53, -ler, 35, 70, 95, 98, 146, 227, 228, 233, 242, 244, 246, 313, 319.
Muhammed, Hz., 48, 57, 110, 111, 113, 148, 190, 237, 238, 329, 330, 333, - dini, 237.
Muhammedî Fırkası, 238.
Muharebe, 45, 96, 112, 188, 189, 192, 193, 237, 239, 276, 278, 332.
Muhipler Cemiyeti, 203, 221.
Muhittin Paşa (Ankara Valisi), 124, 125, 135.
Muhtıra, 113.
Mukaddes vatan, 57.
Muktedibillâh, 333, 334.
Murat Hanzade Ziya Efendi (Trabzon Muhafazai Hukuku Milliye Cemiyeti Üyesi), 20.

Musevi Nesim, 237.
Museviler, 276.
Mustafa (Ratipzade) Efendi (Niğde), 102, 104.
Mustafa Asım Bey (1. Fırka Kumandanı, Kaymakam), 159, 215, 217.
Mustafa Bey, 150.
Mustafa Bey (Diyarbekir Vali Vekili), 22.
Mustafa Reşit Paşa (Hariciye Nazırı), 265, 270, 284.
Mustafa Reşit Paşa (Sivas Valisi), 49, 51, 77-79, 213.
Mustafakemalpaşa bkz. Kirmasti.
Mustafapaşa, 357.
Musul, 67, 110, 206, 273, 278.
Muş, 134, 189.
Muşar, 54.
Mutasım (Abbasi Halifesi), 334.
Mutki Aşireti, 48, 52.
Mutlakiyet, 113.
Mübadele, 206.
Mücahede, 40, 42, -ler, 167.
Mücahit, 40, 42, 337, -ler, 354, 362.
Müdafaai Hukuk Cemiyeti, 19, 20, 22, 27, 28, 33, 41, 42, 44, 48, 57-62, 64, 68, 93-95, 98, 103-106, 113, 117, 126, 129-131, 134, 149, 150, 156-158, 163-166, 168, 169, 173, 176, 178, 179, 185, 192-194, 198-201, 210, 213-215, 218, 221, 225, 226, 239, 243, 249, 252, 256, 261, 264, 284, 310, 311, 315, 343-347, 349-355, 358, 359, 362, 364, - Heyeti Merkeziyesi, 92, 210, - Heyeti Temsiliyesi, 138, 161, 216, - Nizamnamesi, 350, - Teşkilat Nizamnamesi, 238.
Müdafaai Milliye Cemiyeti, 21, 26, 53, 343, 361.
Müdafaai Vatan Cemiyeti, 44, 61.
Mudanya, 28.
Müderrisler Cemiyeti bkz. Cemiyetülmüderrisin.
Müfreze, 26, 65, 70, 75, 76, 214, 216, 217, 257-259, 292, 299, 300, 308, 358, -ler, 160, 239, 240, 309, 312, 354.
Müftü, 237, 251, 310, -ler, 351.
Mülki, - hükümet, 53, 159, - idare, 363, - makam, 100, 353, - memurlar, 29, 46, 47, 94, 96, 316, 358.
Mülkiye, 81.
Mülteci, 337, -ler, 30.
Mümtaz Bey (11. Fırka Kumandanı), 89.
Münir Bey (Erzurumlu, Topçu Alay Kumandanı), 70, 81.
Müslim Efendi (Şeyh), 86.
Müslüman, 22, 26, 56, 85, 158, 201, 239, 278, 308, 349, 363, - ahali, 248, - cemiyet, 198, - çoğunluk, 351, - Komitesi, 309, -lar, 45, 77, 87, 110, 126, 167, 237, 238, 329, 337, 338, 357, 358, 362, - nüfus, 351, - unsurlar, 21, - vatandaşlar, 168.
Mütareke hükümleri, 52, 170, 197.
Mütareke, 42, 56, 58, 59, 108, 110, 113, 187-189, 202, 203, 206, 230, 272, 274, 276, 278, 294, 295, 317, 318, 362, -name, 47, 136, 167, 196, 272-275, 318, -name hükümleri, 43, 59, 209.

198-201, 213, 215, 218, 221, 249, 252, 253, 261, 300, 310, 344-347, 350, 352-354, 358, 359, - delegeleri, 62, 114, - sahili, 299, - toprakları, 345, - vilayetleri, 59, 187.
Rus, -lar, 68, 183, 189, - mitralyözü, 301, - mühimmatı, 209, - tüfeği, 299-301, - vapuru, 299, 300.
Rusya, 183, 276, 299, 356.
Rüştü Bey (1. Fırka Bolu ve Havalisi Kumandanı), 218, 253, 256-258, 260, 320.
Rüştü Paşa (9. Fırka Kumandanı), 119-121, 150.
Rüşvet, 237.

Sadaret, 35, 91, 108, 166, 169, - makamı, 282.
Sadık çetesi, 254-256.
Sadrazam, 46, 62, 88-91, 100, 108, 109, 111, 115, 136, 147, 148, 164, 165, 169, 171, 174-177, 179, 203, 224, 226, 229, 264, 265, 267, 282, 283, 286, 291, 292, 295, 297, 325, 327, -lık, 35, 313.
Sadullah Efendi (Bitlis Mebusu), 48, 55.
Safer Bey (Sapanca), 214.
Saffet Bey, 150.
Sağırzadeler, 72, 75.
Sait Bey, 224.
Sait Molla, 32, 221, 223, 224, 253.
Salâhattin (Hüseyin Köseoğlu) Bey (3. Kolordu Kumandanı, Miralay), 39, 40, 49, 65, 89, 162, 226, 317, 320, 352.
Salâhattin Bey (12. Kolordu Kumandanı, Miralay), 37-39.
Salibi Ahmer (Kızılhaç), 17.
Salih (Omurtak) Bey (Harbiye Nezareti Seryaveri, Binbaşı), 241, 242, 263, 281, 296, 303, 304, 307, 318, 319.
Salih Bey (Sivas Kongresi Üyesi), 102.
Salih Hulûsi (Kezrak) Paşa (Bahriye Nazırı), 201, 202, 209-213, 248, 279, 280, 291, 292, 295-297, 317-319, 354, 365.
Salihli, 266.
Salim Paşa (Edirne Valisi), 343, 345.
Saltanat, 34, 40, 41, 56, 107, 108, 194, 231, 294, 317, 327, 328, 332, 335, 349, - hakları, 43, - hırsı, 336, -ın dokunulmazlığı, 81, -ın hakları, 40, - makamı, 46, 47, 54-57, 87, 88, 129, 135, 139, 152, 167, 277, 306, 334, 336, - payitahtı, 43, 60, - Şûrası, 32, 110, - tahtı, 230, - veliahtı, 203.
Samsun bkz. Canik.
Sanayi, 167, 168, 183, 204.
Sansür, 173, 203, 302.
Sapanca, 214.
Saray, 32, 35, 36, 52, 165, 180, 304, 335, 338, -lar, 60.
Sarık, 339.
Saruhan (Manisa), 23, 25, 26, 43, 167, 193.
Savaştepe, 237.
Seçim, 61, 62, 93, 174, 177, 194, 198, 210, 243, 245, 271, 289, 290,

304, 324, 329, 330, 338, 358, 360, - kararnamesi, 185, -ler, 62, 63, 93, 113, 115, 171, 181, 184, 186, 187, 190, 191, 200, 211, 212, 229, 233, 242, 246, 293, 307, 348, 349, - meselesi, 361.
Sefaret, 114, 123.
Seferberlik, 160, 204.
Sefir, 113, 304, -ler, 32, 328.
Sefiri Kebir (Büyükelçi), 134.
Selânik, 151, 188, 231, 287.
Selçuk, - Devleti, 333, 335, - hükümeti, 333, -lular, 334.
Seremköy, 363.
Serez, 351, -li, 157.
Sermaye, 17.
Servet Bey (Nazilli Mevki Kumandanı), 320.
Servet (Süleyman Orkun) Bey (Trabzon Mebusu), 48, 99, 103, 104, 105, 149, 150, 152.
Sevr Antlaşması, 326.
Seyahat, 62.
Seyhun, 333.
Seymenli, 351.
Seyyar müfrezeler, 239, 240.
Sıffin, 332.
Sınai, - hal, 167, - yardım, 168.
Sınıf, 115.
Sınır, 43, 45, 63, 93, 106, 110, 167, 168, 170, 186, 187, 191, 202, 250, 260, 269, 274-276, 278, 280, 330, 333, 334, 349, 351, 355, -lar, 126, 188, 209, 249, 264, 272, 273, 335, - vilayetleri, 60.
Sınırdaş, 95, 349.
Sırbistan siyasi temsilcileri, 114.
Silah, 17, 42, 66, 154, 172, 180, 183, 208, 214, 239, 240, 273, 274, 279, 299, 301, 308, 322, 323, 353, 365, - bırakma, 209, - dağıtımı, 240, - deposu, 309, -landırma, 127, 315, -lanma, 205, 240, -lar, 255, 366, -lı, 64, 71, 73, 217, 219-221, 308, -lı Kürtler, 73, 87, -lı kuvvet, 153, -lı teşkilat, 312, - teslimi, 209.
Sina cephesi, 189.
Sinei millet, 34, 42, 53, 58.
Sinop, 176.
Sirenaik, 188.
Sivas, 19, 28, , 30, 31, 33, 39, 40, 49, 50, 53, 55-57, 59, 63-68, 70-73, 75, 76, 78, 79, 82-84, 87, 89, 91-94, 96, 97, 100, 104-106, 109, 114, 116-119, 121-124, 127, 130, 131, 133, 134, 149, 150, 152, 153, 156, 161, 162, 168-170, 176, 180, 185, 186, 192-199, 201, 210, 212, 217, 218, 220, 222-227, 229, 230, 232, 234-236, 241, 242, 246-248, 251, 252, 254, 281, 285, 320, 343-348, 350, 352-354, 358, 359, 361, 364, 365, - ahalisi, 196, - halkı, 50, - İslam ahalisi, 136, 160, - Müdafaai Hukuk Heyeti Merkeziyesi, 106, - Müslümanları, 77.
Sivas Kongresi (Sivas Umumi Kongresi, Genel Kongre), 47, 49-51, 59, 61-63, 68, 81, 82, 84, 90, 93, 94, 97, 99, 101, 103-105, 109, 114, 128, 137, 163, 165, 166, 168,

Padişah (Zatı Şahane), 32, 35, 36, 46, 47, 72, 75, 77, 79, 80, 86-89, 92-94, 96, 97, 99, 100, 102, 103, 105, 109, 111, 113, 114-116, 124, 129, 131, 134, 135, 137, 138-144, 147-152, 159, 160, 163 171, 176, 179, 183, 189, 190, 194, 202-204, 206, 213-216, 223, 225-227, 235, 238, 244, 263, 265, 270, 279,288, 296, 297, 302-305, 307, 335, 336, - beyannamesi, 158, - idaresi, 85, -lık orduları, 87, - ordusu, 344, 345.
Pakt esasları, 304.
Pangaltı, 221, 227, 229, 234, 251.
Para, 18, 46, 68, 73-75, 87, 95, 183, 203, 209, 214-216, 218, 219, 221, 224, 240, 253-255, 307, 311, 351, 362, 364, -sızlık, 361.
Paris, 62, 183, 224, 279, 363, - Kongresi, 108.
Paris Sulh Konferansı, 44, 63, 93, 110, 117, 164, 165, 170, 171, 184, 185, 191, 197, 204, 205, 209, 210, 235, 242, 244, 276, 279,283, 284, 287, 310, 325, 351.
Parti, 222, 224, 270.
Paşaeli, 199, 309, 311, 312, 314, 315, 343, 344, 348, 351, 355, 356, 360, 361, 364, 365, - Cemiyeti, 345.
Pasaport, 358.
Paşmaklı, 349.
Patrik, 17, 221, -ler, 206, 275.
Patrikhane, 17, 203, 206.
Payitaht, 33, 34, 43, 45, 60, 108, 112, 170, 194, 231, 250, 272, 361, 365.
Peel, P., (İngiliz Miralay), 83, 101.
Peygamber bkz. Muhammed, Hz.
Peygamberler, 329.
Picardie (Pikardi) manevraları, 188.
Piskopos, 206.
Piyade, 214, 215.
Pogrom, 276.
Polidi, İstirati, 30.
Polimitis, 17.
Polis, 73, 222, 230, 245, 264, 265, 295, 297, 343, - idaresi, 213, - müdürü, 241.
Politika, 121, 211.
Polonya, 276.
Pontus, - Cemiyeti, 18, - Krallığı, 43, 60, - Rum hükümeti, 58.
Posta, 41, 69-72, 109, 172, 173, 311, 313, 348.
Posta ve Telgraf Müdüriyeti Umumiyesi, 109, 172, 311.
Postacı, 91.
Postane, 18.
Pozantı (Bozanti), 74.
Prens Sabahattin, 226.
Prensip, 275, -ler, 250, 270, 272, 274, 295, 362, 364.
Program, 197, 223.
Proje, 366.
Propaganda, 17, 22, 28, 34, 46, 67, 68, 70-72, 84, 85, 97, 230, 288, 349, 363, 364.
Protesto, 29, 194, 197, 230, 273, 292, 293, 351, 358, -name, 355.
Pusu, 73.
Pütürge, 83.

Ragıp Bey, 83.
Rahman bkz. Allah.
Raif (Dinç) Efendi, Hoca (Heyeti Temsiliye Üyesi, Erzurum Temsilcisi, Erzurum Mebusu, Vilayatı Şarkiye Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti Erzurum Şube Reisi), 40-42, 48, 52, 55, 104, 134.
Raka, 79, 80, 82, 83.
Rasim (Başaran) Bey (Sivas Mebusu), 50, 51.
Rauf Ahmet (Hotinli) Bey (*İstiklâl* Gazetesi Başyazarı), 229, 232.
Rauf (Orbay) Bey (Bahriye Nazırı), 41, 48, 53, 55, 77, 104, 134, 162, 180, 222, 229, 232, 234, 267, 282, 283, 285, 286, 288, 289, 296, 298, 302, 307, 314, 318, 319, 339.
Rawlinson (Ravlenson, Ravlinson) (Yarbay), 50, 285.
Reccp Zühtü (3. Kolordu Emir Subayı), 73, 74.
Reddi İlhak Cemiyeti, 22, 26-28, 33, 44, 198, 199.
Refet (Bele) Paşa (Heyeti Temsiliye Üyesi, 3. Kolordu Kumandanı), 39, 40, 104, 134, 193, 201, 228, 232, 266, 281, 301, 317, 319, 339.
Refi' Cevat (Ulunay) Bey, 230.
Refik Bey, 36.
Refik Bey (Erkânıharp Miralayı), 195.
Refik Halit (Karay) Bey (Posta ve Telgraf Müdiri Umumisi), 173, 203.
Remzi Bey (Üsküdar Jandarma Tabur Kumandanı, Binbaşı), 255.
Reşat Hikmet Bey, 289, 291.
Reşit Bey (Kastamonu Müdafaai Hukuk Heyeti Üyesi), 210.
Reşit Paşa (Nazır), 317, 318.
Resul, -ler, 329, -lük, 328.
Resul Ağa (Muşarlı), 54.
Resulü Ekrem bkz. Muhammed, Hz.
Resulullah bkz. Muhammed, Hz.
Revolver, 240.
Rifat Bey (Mevlanzade), 70, 71.
Rıhtım, 320.
Rıza Bey (Trabzon Müdafaai Hukuk Cemiyeti Reisi), 149, 150.
Rize, 168, 176.
Roma hükümdarları, 331.
Romanya, 237.
Ruhani reisler, 123.
Rum, 25, 58, 181, 231, 255, - ahali, 206, 308, - bekçileri, 253, - çoğunluk, 357, - eşkıyası, 255, 309, - Kongresi, 109, - Kulübü, 310, - lar, 17, 29, 30, 255, 307, 308, 310, 313, 323, 349, 364, -luk teşkili, 167, - mektepleri, 17, - milli heyetleri, 307, - mitralyözü, 299, - muhacirler, 349, 358, - patriği, 206, 221, 275, - Patrikhanesi, 17, - Selçukileri, 334, - silahlı teşkilatı, 312, - teşkilatı, 309, - unsurlar, 43.
Rum Muhacir Cemiyeti, 18.
Rumeli, 28, 57,58, 62,68, 103, 104, 111, 113, 117, 129, 130, 134, 138, 156, 157, 161, 163-166, 168, 169, 173, 176, 178, 179, 185, 192-194,

182, 184, 197, 199, 249, 277, 278, 353, - Beyannamesi, 98, 166, 264, - Heyeti, 168, - Nizamnamesi, 200, - Teşkilat Nizamnamesi, 309.
Siverek, 69, 70, 82.
Siyari, 17.
Siyaset, 36, 44, 47, 58, 60, 68, 78, 86, 93, 95, 110, 111, 113, 114, 121, 135, 148, 181, 185, 196, 201-206, 208, 210, 211, 244, 263, 264, 266, 275, 286, 292, 295, 296, 307, 311, 314, 315, 325, 362, - lisanı, 196.
Siyasi, 22, 170, 234, 308, 365, - bağımsızlık, 32, 308, - cereyanlar, 88, 194, - cinayet, 108, - fikirler, 172, - fırka, 109, 171, 185, 212, 231, - görüş, 315, - gruplar, 190, - haberleşmeler, 108, - hâkimiyet, 167, 278, - hata, 187, - icaplar, 197, - idare, 250, - ihtiraslar, 22, 171, - işler, 226, 246, - kuvvet, 172, -ler, 201, - maksat, 182, 205, - mecburiyet, 229, - mecralar, 32, - memur, 50, 51, 158, 171, 188, - menfaat, 274, - mesai, 280, - muameleler, 325, - netice, 364, - nitelik, 275, - sakıncalar, 234, 267, 281, - semereler, 327, - tahrikler, 109, - tedbirler, 151, - temsilciler, 114, 287, 288, - teşebbüsler, 114, 197, 364, - tesirler, 87, 95, 203, - vasıtalar, 98, - vaziyet, 150, 249, 296, 297, 350, - zümre, 22.
Skandal, 317.
Sobranya, 361.
Sofulu, 351, 352, 357, 363, 364.
Sofya, 189, 358.
Soruşturma, 218, 254, 323.
Sosyalist, 229, -ler, 230.
Soy, 229.
Soygunculuk, 239.
Sömürge, 110, 355, 362, - askeri, 302.
Suat Bey bkz. Ali Suat Bey.
Subay, 23, 74, 82, 122, 160-162, 195, 219, 220, 253, 312, -lar, 65, 68, 71, 73, 82, 95, 158, 194, 205, 207, 222, 238, 254, 285, 307, -hk, 216.
Suikast, 301, -lar, 87, 135.
Sulh Komisyonu, 249, 250.
Sulh ve Selamet Fırkası, 19, 234.
Sultan, 336, -lar, 151, 333.
Sultani Mektebi (Galatasaray Lisesi), 276.
Suphi, 237.
Suriye, 44, 188, 204, 280, 332, 333, - Arap hükümeti, 204, - cephesi, 66.
Süleyman Bey (İdare Heyeti Reisi, Emekli Binbaşı), 40.
Süleyman Bey (Sivas Kongresi Samsun Delegesi), 102, 104.
Süleyman Şefik Paşa (Harbiye Nazırı), 87, 91, 100, 135, 136, 157, 160, 173, 203, 349.
Süleymaniye, 22, 278.
Süreyya Bey, 217.
Sürgün, 212, 346.
Süvari, 64-66, 69-71, 73-75, 77, 81, 82, 157, 214, 215, 217, - kuvvetleri, 138.

Şakir Bey, 358.
Şam, 44, 189, 331-333.
Şarki Anadolu, - Heyeti Müdafaai Hukuk Cemiyeti, 149, 150, - Müdafaai Hukuk Cemiyeti, 48, 57, 103, - Vilayatı Erzincan Heyeti Merkeziyesi Müdafaai Hukuk Cemiyeti, 94, - Vilayatı Heyeti Temsiliyesi, 100, - vilayetleri, 109.
Şehir, 43, 123, 156, 168, 230, 240, 268, - halkı, 155, -ler, 325, 330.
Şehit, 320, 332, - evlatları, 237.
Şehzadebaşı, 320.
Şemsettin Bey (12. Kolordu Kumandanı), 296, 322.
Şeref (Mehmet Aykut) Bey (Edirne Mebusu), 289, 311, 360.
Şeref, 191.
Şeriat, 237.
Şevket (Galatalı Şevket) Bey (Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı, Miralay), 222-224, 227, 228 , 230, 232, 233, 235, 251, 254, 255, 260, 262, 286, 288, 289, 291, 292, 303, 354, 366.
Şevket Bey (25. Kolordu Kumandanı, Süvari Miralayı), 157.
Şevket Bey (Trakya-Paşaeli Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti, Edirne Belediye Reisi), 343, 351.
Şeyh, 48, 54, 56, 57, 86, 104, 134, 212, 213.
Şeyh Hacı Fevzi Efendi (Erzincan'da Nakşî Şeyhi, Erzurum Kongresi Heyeti Temsiliye Üyesi), 48, 104, 134.
Şeyh Mahmut Efendi, 56.
Şeyh Recep, 212, 213.
Şeyh Ziyaettin Efendi (Nurşinli Şeyh), 57.
Şeyhülislam, 304.
Şırnak, 54.
Şile, 138, 255.
Şimendifer, 23, 26, 28, 188, -ler, 273.
Şirket, 206.
Şükrü Bey (Trakya-Paşaeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti Reisi), 311, 343, 355, 359, 364.
Şükrü (Dalamanlızade) Bey (Sivas Kongresi Eskişehir Delegesi), 102.
Şûra, 32, 45, 110, 205, 207, 305, 331.

Taarruz, 60, 78, 80, 82, 123, 127, 128, 139, 189, 191, 211, 228, 230, 231, 239, 240, 244, 297, 302, 304, 308, 311, 319.
Tabip, 229, 233.
Tahir Bey (Adapazarı Kaymakamı), 214, 217, 218, 252.
Tahir (Kayalar'dan), 218.
Tahkik Komisyonu, 268.
Tahsildar, 216.
Takvimi Vekayi, 292.
Talüstan Bey, 214, 215, 218.
Tamim, 17, 31, 32, 34, 75, 115, 158, 163, 176, 180, 181, 192, 225, 248, 297, 300, 305, 347, 350, 353, -ler, 195.
Tan, 111.

Tanrı, 328, -lık, 329.
Tarih, 40, 42, 44, 60, 61, 87, 116, 148, 276, 277, 328, 329, 335, 336, 346.
Tarihi, 168, 351.
Tarık Bey (3. Fırka Emir Subayı, Mülazımıevvel), 122.
Tarsus, 25.
Taşra, 231, - matbuatı, 353.
Tasviri Efkâr, 184, 186, 187, 249.
Tavşancıl, 256-258.
Tayyare, 202.
Tebaa, 43, 115, 116, 206, 211.
Tecavüz, 25, 31, 43, 49, 56, 171, 185, 207, 212, 227, 230, 238, 239, 269, 284, 310, 349, -ler, 55-57, 60, 61, 218, 273, 285, 302.
Tehcir, 206, 211, 212, 221, - meselesi, 68.
Tekirdağ, 17, 189, 312, 313, 348, 350, 360, - sancağı, 308.
Telefon, 73, 90, 91, 147, 213.
Telgraf, 28, 29, 33, 50, 51, 53, 65, 66, 73, 80, 84, 89, 90, 109, 116, 127, 130, 131, 133, 147, 150, 161, 169, 172-174, 192, 194, 198, 202, 209, 212, 223,224,238, 252, 259, 272, 282, 286, 304, 311, 312, 317, 320, 327, 343, 345, - haberleşmeleri, 58, -lar, 77, 96, 123, 149, 290, - memurları, 23, 37, 96, -name, 21, 22, 31, 32, 38, 41, 51, 89, 90, 94, 98, 99, 103, 114, 120, 128, 130-132, 157, 158, 169, 179, 180, 187, 198-200, 212, 242, 247, 248, 326, 327,338, 343, 350, 352, 354, -nameler, 78, 106, 116, 125, 134, 137, 138, 246.
Telgrafhane, 24, 81, 82, 91, 124, 129, 174, 213, 252, 320-322, 324, -ler, 176.
Telsiz telgraf, 202.
Temyiz Mahkemesi, 241.
Tercan, 75.
Teşkilat, 17, 19, 20, 24, 28, 46, 53, 55, 56, 59, 61, 103, 112, 118, 155, 158, 160, 161, 163-166, 168, 170, 171, 174-176, 178, 182, 186-188, 192, 193, 198-200, 202, 205, 206, 211, 216, 218, 221, 224-228, 232, 235, 238, 242, 243,247, 254, 255, 259, 262, 266, 267, 275, 277, 279, 280, 294, 295, 297, 304, 307-309, 311-313, 315, 316, 343, 347, 348, 351, 353, 354, 361-366, -lanma, 61, 316, - Nizamnamesi, 58, 360, 361.
Teşkilatı Esasiye Kanunu, 325, 338.
Tevfik Bey (Malatya Mutasarrıf Vekili, Jandarma Kumandanı Binbaşı), 74, 81, 83.
Tevfik Hamdi Bey (Hariciye Nazırı), 226.
Tevfik Paşa (Sadrazam), 147, 276, 288, 304, 325-327, - kabinesi, 317.
Tıbbi ilaç, 17.
Ticaret, 130, 132, 198, 272.
Ticaret Odası, 198.
Ticari haberleşmeler, 91.
Tokat, 134.
Top, 230, 239, -lar, 237.
Topçu, 65, 69, 81, 195.

Tophane Telgrafhanesi, 320.
Toplum, 334.
Toplumsal, - denge, 167, 278, - haklar, 167, - mesai, 280.
Toprak, 345, - bütünlüğü, 32, 260, -lar, 354, 362, 364.
Toros, 63, 93, 276, - Osmanlı sınırı, 170, - sıradağları, 110, 116, - tünelleri, 272.
Torpido, 224.
Torul, 152, 153, 165, 226.
Trablusgarp, 248.
Trabzon, 17, 18, 20, 21, 30. 31, 48, 83, 91, 98, 99, 102, 103, 105, 106, 117, 118, 120-123, 126, 135, 149, 150, 152, 154, 157. 169, 176, 279, - delegeleri, 152, -lular, 153, - Muhafazai Hukuk Cemiyeti, 41, - Muhafazai Hukuku Milliye Cemiyeti, 20, - Pontus Cemiyeti, 18, - ve Havalisi Ademi Merkeziyet Cemiyeti, 20.
Trakya, 43, 45, 60, 61, 204, 250, 307-310, 312, 314, 315, 343, 344, 348-352, 354-356, 358-363, 365, 366, - Cemiyeti, 28, 310, 356, - komiteleri, 308, -lı, 346, 348, 355, 357, -lı Rumlar, 364, - meselesi, 351, - Rumları, 308.
Trakya-Paşaeli, - Cemiyeti, 199, 314, 345, 348, 365, - Müdafaa Heyeti Osmaniyesi, 359, - Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti, 28, 315, 343, 351, 355, 361, 364, - Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti Heyeti Merkeziyesi, 311, 360.
Tramvaylar, 273.
Tren, 138, 158.
Tursun Bey, 40.
Tutukevi, 213.
Tutuklama, 70, 73, 85, 121, 135, 213, 218, 255, 299, 300, 317, 319.
Tutuklanma, 44, 64, 67, 68, 70, 81, 120, 125, 173, 211, 217, 218, 256, 285, 290, 316, 317.
Tutuklatmak, 86.
Tutuklu, 127, 222, 301, 86.
Tüccar, 95, 123, 366, - malı, 96.
Tüfek, 69, 70, 216, 239, 240, 299-301.
Türk, 22, 64, 184, 198, 230, 250, 328, - ahali, 207, - barışı, 351, - Devleti, 328, 333, 337, - devletleri, 334, - dostu, 287, - hükümeti, 128, 284, - kanı, 276, -ler, 28, 138, 158, 222, 237 276, 307, 328, 334, 335, - milleti, 328, 335, - ordusu, 207, - tarihi, 328, - unsur, 83, 278, - üyeler, 206.
Türk ve Çiftçiler Derneği, 198.
Türk Dünyası, 184.
Türkçe, 339.
Türkiye, 32, 110, 222, 250, 272, 274, 275, 325, 334, 336-338, 356, - ajansı, 222, - barışı, 257, - Devleti, 325, 333, 334, 337, 338, - halkı, 327, 334, 335, 337, - idaresi, 308.
Türkiye Büyük Millet Meclisi, 322-324, 326, 327, 334, 336-338, - Hükümeti, 325.
Türkiye Havas Reuter Ajansı, 32.

Ulema, 134, 138, 161, 238, 343, 344.
Umman Denizi bkz. Bahri Umman.
Umumi Milli Kongre, 100.
Urfa, 73, 81, 83, 84, 86, 117, 127, 128, 273, 276.
Ustruma, 351.
Uzunköprü, 363.

Ülke, 87, 275, -ler, 345.
Ültimatom, 283, 287.
Ümmet, 143, - idaresi, 332.
Ümmeti Muhammed bkz. Müslümanlar.
Üniforma, 157.
Ünye, 40.
Üsküdar, 160, 251, 254, - Mutasarrıfı, 255.
Üye, 17, 18, 98, 104, 261, 293, 361, -ler, 22, 28, 33, 40, 48, 57, 59, 63, 94, 104, 105, 111, 134, 168, 170, 176, 177, 182, 193, 195, 198, 201, 203, 206, 224, 228, 241, 249, 284, 299, 300, 314, 356, 357.

Vahdeti Milliye, 228.
Vahdettin, 115, 335, 336, 338, 339.
Vahşet, 60.
Vakit, 184.
Vamvakas (Yunan ajanı), 358.
Van, 19, 31, 83, 91, 117, 122, 123, 126, 134.
Vapur, 299, 300.
Vâsıf Bey bkz. Kara Vâsıf Bey.
Vasiyetname, 330.
Vatan, 29, 40, 42, 44-47, 51, 52, 54-58, 60, 61, 63, 68, 70-72, 75, 77, 78, 88, 104, 109, 116, 123, 127, 135, 136, 139, 145, 146, 148, 152, 159, 167, 168, 182, 183, 184, 187, 194, 195, 200, 202, 217, 219, 243, 244, 246, 247, 262, 264, 265, 276, 279, 294, 297, 354, 365, -a hıyanet, 92, - aşkı, 137, - borcu, 235, - evlatları, 108, 131, - haini, 86, 221, 311, - hainleri, 72, 74, 81, 202, 218, -ı parçalatmak, 87, -ın bağımsızlığı, 163, 232, -ın bütünlüğü, 32, 53, 59, 139, 167, 187, 231, 277, -ın dokunulmazlığı, 167, 187, -ın geleceği, 365, -ın hakları, 327, -ın hayrı, [illegible] -ın korunması, 144, -ın kurtarılması, 132, 157, 178, 231, -ın kurtuluşu, 48, 53, 61, 129, 141, 143, 144, 147, 160, 163, 180, 267, 313, 353, -ın menfaati, 96, 107, 140, 191, 192, 267, -ın mukadderatı, 51, 350, -ın parçalanması, 27, 33, 43, 56, 280, -ın saadeti, 313, 346, -ın selameti, 128, 129, 132, 134, 136, 148, 156, 163, 190, 191, 203, 211, 248, -ın yüce menfaatları, 46, 128, 327, -ın yüksek menfaatı, 162, - ittifakı, 295, - kaygısı, 147, - kısımları, 110, 187, 278, - müdafaası, 53, - ordusu, 24, 25, - parçası, 49, - teorisi, 110, - vazifesi, 51, -ın kurtuluşu, 346, -sız, 87.

Vatandaş, 154, -lar, 53, 58, 59, 168, 191, 245, 271, 276, 278.
Vatani, - cemiyet, 57, 168, - gayret, 69, - hamiyetler, 41, - hıyanet, 76, - hizmet, 42, - maksat, 141, 304, - menfaat, 261, - mesai, 53, - meşguliyetler, 58, - vazife, 22, 41, 52, 228, 278, 280, 324.
Vatanperver, 33, 40, 55, 56, 85, 133, 156, 203, 205, 207, 362, -ane, 20, 85, 107, 137, 160, 161, 199, 271, 298, 348, -ler, 39, 142, -lik, 54, 137, 174, 223, 294.
Vehbi (Kıpçak) Bey (11. Kolordu Ahzı Asker Reisi), 127.
Vehbi (Çelik) Efendi (Hoca), 138.
Vekiller Heyeti, 164, 169, 170, 178, 179, 242.
Vekiller Meclisi bkz. Meclisi Vükelâ.
Veliaht, 189, 203.
Velit (Ebüzziya) Bey (Matbuat Cemiyeti Reisi, *Tasviri Efkâr* Başyazarı), 184, 187.
Venizelos, 17, 230, 231, 349, 351, - siyaseti, 315.
Vergi, 205, -ler, 322.
Versailles Konferansı (Versay Konferansı), 113, 274.
Vezirköprü, 366.
Vilayatı Şarkiye Kongresi, 106.
Vilayatı Şarkiye Müdafaai Hukuku Milliye Cemiyeti, 19, 20, 41, - Erzurum Şubesi, 42.
Vilayatı Şarkiye Müdafaai Milliye Cemiyeti, 21.
Vilayatı Sitte, 273.
Vilayet, 19, 20, 22, 23, 28, 29, 31, 45, 47-49, 61, 63, 67, 70, 77, 83, 84, 86, 89, 95, 97, 103, 105, 120, 121, 124, 126, 127, 168, 170, 176, 186, 190, 192-194, 196, 212, 213, 221-223, 240, 241, 246, 259, 260, 294, 310, 311, 313, 316, 343, 344, 346-348, 361, -ler, 17, 21, 33, 43, 51, 57-61, 68, 91, 92, 93, 100, 101, 104, 109, 110, 112, 114, 116, 122-125, 151, 152, 162-165, 173, 185, 187, 191, 206, 209, 250, 273, 276.
Washington (Vaşington), 134, - Kongresi, 250.
Wilson (Amerika Reisicumhuru), 271, 272, - prensipleri, 191, 250, 270, 272, 274, 275, 295, 362, 364.
Yabancı, 49, 139, 220, 227, 255, 302, - asker, 26, 30, 75, - boyunduruğu, 44, - devletler, 22, 59, 136, - entrikaları, 202, 275, - fikirler, 355, - gazeteciler, 136, - himayesi, 204, 338, - hükümetler, 297, - idaresi, 364, - ihtirasları, 109, 116, - işgali, 43, 196, 362, - kuvveti, 173, - kuvvetler, 160, - lar, 44, 47, 50, 51, 58, 95, 96, 109, 112, 127, 135, 170, 182, 200, 201, 212, 221, 229, 233, 240, 246, 250, 263, 265, 274, 276, 355, - mahfiller, 244, - mandaterlikleri, 62, - matbuatı, 250, - müdahalesi, 108, 116, 129, - mütehassıslar, 294, - otomobil, 343,

- parası, 46, 218, - taarruzu, 231, - tahrikler, 219, - tekeli, 60, - teşebbüsler, 220, - tesiri, 231, - tesirler, 297, - unsurlar, 77, 275.
Yafes, 328.
Yağma, 214.
Yahudi, 276.
Yahya Galip (Kargı) Bey (Ankara Vali Vekili), 296.
Yahya Kaptan, 251-253, 255-260.
Yanya, 237.
Yargı, 109, - hakkı, 109.
Yasak, 178.
Yaver Paşa, 317, 318.
Yavuz Sultan Selim, 333, 335.
Yemen, 214, 280, 331, 332.
Yeniköy Rumları, 255.
Yetimhane, 74, 86.
Yıldırım Grubu Kumandanlığı, 189.
Yıldız Sarayı, 32.
Yozgat, 83, 102.
Yüce divan, 108.
Yunan, 206, 351, 355, - ajanı, 358, - askeri, 25, 352, 357, - bayrakları, 310, - dostu, 310, - emelleri, 42, 46, 349, 362, 363, - fırkaları, 45, - gemisi, 17, - hükümeti, 17, 358, 363, - idaresi, 307, 308, - işgal kuvvetleri, 45, 315, - işgali, 250, 358, 361, 362, - kıtaları, 268, 269, - kolonisi, 307, - Konsoloshanesi, 17, -lılar, 22, 43, 45, 61, 93, 203, 269, 273,292, 294, 299, 302, 303, 305, 307, 309-311, 354, 358, 362-365, -lılık, 110, - menfaatları, 110, - muhacirleri, 307, - ordusu, 25, 26, - propagandası, 349, 364, - Salibi Ahmeri, 17, - sınırı, 351, - sömürgesi, 110, - subaylar, 307, - taburu, 308, 309, 349, - tesirleri, 349, - zalimleri, 60.
Yunanistan, 43, 204, 206, 349, 357.
Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey, 174.
Yurtlar, 363.
Yusuf Bey (Denizli), 102.
Yusuf İzzet (Met) Paşa (14. Kolordu Kumandanı), 236, 361.
Yusuf Talât Bey (Antalya Müdafaai Hukuk Cemiyeti Reisi), 352, 353.

Zabıta, 227, 245, 296.
Zafer, 324.
Zalim, 274, 275, -ler, 111.
Zaralızade Celal Bey, 213.
Zatı Şahane bkz. Padişah.
Zaven Efendi (Ermeni Patriği), 17.
Zeki (Kadirbeyoğlu) Bey (Erzurum Kongresi Gümüşhane Delegesi), 99, 152.
Zeki Paşa (4. Ordu Müşiri), 225, 226.
Ziraat, 130, 132, 204, 308, - mütehassısları, 207.
Ziya Paşa, 327.
Zonguldak, 125, 138.
Zulüm, 44, 60, 111, 113, 254, 269, 274, -ler 56, 85, 112.

KİTAP